วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

Journal of MCU Nakhondhat

ISSN: 3027-8597 (Online)

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) Vol.13 No.9 (September 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษา ในมิติเพื่อสนับสนุนการศึกษา การสอน การวิจัยในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเน้นสาขาวิชาพุทธศาสนา บริหารการศึกษา ปรัชญา จิตวิทยา การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ภาษาศาสตร์ การจัดการสาธารณะ การศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind) วารสารเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ผลงานที่ส่งมาต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความ มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และมิใช่ความรับผิดชอบของวารสาร คณะบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ มีกำหนดออกเผยแพร่ปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)*

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
เลขที่ 3/3 หมู่ที่ 5 ตำบลมะม่วงสองต้น อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
โทร. 086-4345903 แฟกซ์. 075-340-042 E-mail: suriya.sur@sbss.ac.th

บรรณาธิการ

ปุญญาดา จงละเอียด	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ธีรวัฒน์ ทองบุญชู	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย

กองบรรณาธิการ

พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ครองชัย หัตถา	มหาวิทยาลัยทักษิณ	ประเทศไทย
ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	ประเทศไทย
สืบพงษ์ ธรรมชาติ	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	ประเทศไทย
สมบูรณ์ บุญโท	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น	ประเทศไทย
นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	ประเทศไทย
วาสนา แก้วหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	ประเทศไทย
ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น	ประเทศไทย
ธนิศร ยืนยง	มหาวิทยาลัยปทุมธานี	ประเทศไทย
ธานี วรภัทร์	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	ประเทศไทย
บุษกร สุขแสน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี	ประเทศไทย
มุกดาวรรณ พลเดช	วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้	ประเทศไทย
อุทัย เอกสะพัง	มหาวิทยาลัยทักษิณ	ประเทศไทย
มะลิวัลย์ โยธารักษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

พระปลัดสาโรจน์ ธมฺมสโร	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระสมุห์อนุพงษ์ สุขิโต	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระณัฐพงษ์ สิริสุวณฺโณ	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี	วัดศาลามีชัย นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระเกียรติศักดิ์ ขำเกลี้ยง	วัดศาลามีชัย นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
อนุชิต ปราบพาล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ศักดิ์ดา หารเทศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ทิพย์วรรณ จันทรา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
อภินันท์ คำหารพล	นักวิชาการอิสระ	ประเทศไทย
บุญญฤทธิ์ ชูราศี	นักวิชาการอิสระ	ประเทศไทย

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระไกรศร ปิยสีโล	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระศักดิ์นฤน สกฺกวีโร	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
พระดิสรณ์ สิงห์เพียง	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
สามเณรพงษ์ศิริ สังข์แก้ว	วัดสนธิ์ (นาสน) นครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ธีรนันท์ พาโอภาส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ศุภิสรา ณ สุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ญาณกวี ดำศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย
ชาลิสา มาสุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย

ฝ่ายกฎหมาย

ฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี	ประเทศไทย

ออกแบบปก

วินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา	พีเอช ปริ้น & ดีไซน์ ไวนิล สติกเกอร์	ประเทศไทย

จัดรูปเล่ม

ธีรนันท์ พาโอภาส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช	ประเทศไทย

โรงพิมพ์

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001
155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
โทรศัพท์. 075-466-031, แฟกซ์. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้ เป็นฉบับที่ 9 ประจำปีพุทธศักราช 2569 วารสารก้าวเข้าสู่ปีที่ 13 **ได้รับการประเมินเพื่อรับรองคุณภาพวารสาร จากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index-TCI) ให้มีมาตรฐานอยู่ในกลุ่มที่ 1 (จนถึง 31 ธันวาคม 2572)** เพื่อรักษาคุณภาพของวารสารให้เป็นไปตามเงื่อนไขและกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์และนักศึกษา ได้เผยแพร่ บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการเชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 นี้ประกอบด้วย บทความวิจัย 27 เรื่อง บทความวิชาการ 3 เรื่อง มีบทความที่น่าสนใจ ได้แก่ **การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์** บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 รูป/คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน ด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมสำคัญในพระสุตตันตปิฎกที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ อัคคัญญสูตร พระสูตรที่อธิบายถึงพื้นฐานแห่งความชอบธรรมของอำนาจ จักกวัตติสูตร พระสูตรที่อธิบายถึงภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และอปริหานิยธรรม หลักธรรมที่เป็นกลไกสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร โดยหลักธรรมทั้งสามสามารถบูรณาการเป็นระบบการปกครองเชิงธรรมาภิบาล 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับโครงสร้าง และระดับปฏิบัติ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ “โมเดลการปกครองคณะสงฆ์เชิงระบบ SIAD (SIAD Sangha Governance Model)” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความชอบธรรม มีภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และทำให้มีกลไกการมีส่วนร่วม เป็นต้นแบบในการพัฒนาการบริหารองค์กรสงฆ์และองค์กรสาธารณะบนฐานหลักธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมโมเดลดังกล่าวสามารถใช้เป็นกรอบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย

กองบรรณาธิการ**วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์** ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

ปุญญาดา จงละเอียด
บรรณาธิการ วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

สารบัญ

บรรณาธิการ **(ก)**

บทบรรณาธิการ **(ง)**

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ **1**

APPLICATION OF THE PRINCIPLES IN SUTTANTA PITAKA TO DEVELOP THE ADMINISTRATION OF THE SANGHA

พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), เกษฎา ผาทอง

รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ **12**

AN ADMINISTRATIVE MODEL USING COLLABORATIVE NETWORKS TO PROMOTE STUDENTS' CONTINUATION TO VOCATIONAL EDUCATION UNDER THE OFFICE OF THE VOCATIONAL EDUCATION COMMISSION: A FACTOR ANALYSIS APPROACH

อาระยา ฉายชูวงษ์, ชัยวิชิต เชียรชนะ, ศจีมาจ ณ วิเชียร

การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ **23**

THE DEVELOPMENT A PROGRAM TO PROMOTE CREATIVE THINKING AND CHARACTERISTICS OF INNOVATORS BASED ON PROJECT-BASED LEARNING MANAGEMENT WITH STEAM EDUCATION CONCEPTS OF A RAJABHAT UNIVERSITY PRE-SERVICE SCIENCE TEACHER

วิชชุตา อ้วนศรีเมือง, จีราภรณ์ จันทร์เขียน, ดุษฎีพร หิรัญ, เบญจวรรณ นาหก, อุเทน จันละบุตร

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล **35**

THE CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS INFLUENCING THE SURVIVAL OF PRIVATE SCHOOLS IN BANGKOK AND METROPOLITAN AREAS

พันธิตรา เกาะสุวรรณ์, ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์

การสื่อสารความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ **48**

THE COMMUNICATION OF FORTUNE TELLERS' CREDIBILITY ON ONLINE PLATFORMS

นงนาถ ภัทรศรีอภิรมย์, กฤษณ์ ทองเลิศ

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช **58**

PARTICIPATORY DEVELOPMENT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE DIGITAL DATABASE TO PROMOTE TOURISM IN PHIPUN, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิเชียร มันแหล่, บุญยิ่ง ประทุม, อุดมศักดิ์ เดโชชัย, สุธิดา ไทยกลาง

รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา 71
LEARNING MANAGEMENT MODELS IN THE DIGITAL AGE FOR SECONDARY SCHOOLS
จารุวรรณ จุ้ยสุวรรณทัต, ไพวุฒิ ลังกา, ชวนคิด มะเสนะ

การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งด้วยเทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทักษะการใช้เวลาว่างของนักศึกษาระดับปริญญาตรี 81
DEVELOPMENT OF STORYTELLING-BASED VERTICAL VIDEO CONTENT TO PROMOTE LEISURE SKILL AWARENESS AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS
วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว, จิรานุวัฒน์ คำปลิว

การบริหารเชิงนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัล: บทบาทรัฐประศาสนศาสตร์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย 92
POLICY ADMINISTRATION OF LIFELONG LEARNING IN THE DIGITAL ERA: THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENHANCING THAI EDUCATION QUALITY
นัทธพงศ์ ชุ่มมงคล

รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต 103
TEACHER DEVELOPMENT MODEL TOWARDS ACTIVE LEARNING, INTEGRATING THE PHILOSOPHY OF SUFFICIENCY ECONOMY FOR SCHOOLS UNDER PHUKET PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE
ชัญญาภัค หินน้อย, สมปอง รักษาธรรม, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ 115
THE DEVELOPMENT OF AN INSTRUCTIONAL MODEL TO ENHANCE COMPETENCY IN MATHEMATICAL PROOF AMONG PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS
สมพล พวงสั้น, ขวัญ เพียซ้าย, สุกัญญา หะยีสาและ, เอนก จันทรจรูญ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษามุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้ 128
FACTORS INFLUENCING THE CULTURAL INTELLIGENCE OF MUSLIM STUDENTS IN UNIVERSITIES IN SOUTHERN THAILAND
ศิวพร ถาวรวงศา, เจษฎา นกน้อย

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม 140
THE DEVELOPMENT OF READING COMPREHENSION SKILL BY USING ACTIVITY PACKAGES WITH BASED ON GAMIFICATION AND 6-STEPS LADDER TECHNIQUE FOR SECONDARY 1 STUDENTS AT PHUNPHINPITTAYAKOM SCHOOL
นภกานต์ วงเดช, อัญชลี แสงอาวุธ, ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตรเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน 150
APPLYING THE BUDDHIST PRINCIPLES FOUND IN THE TIROKUDDA SUTTA FOR IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF BUDDHISTS IN CONTEMPORARY SOCIETY
พระมหาเศกศักดิ์ จนฺทวโส (ทองอ่อน), พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล, สิทธิโชค ปาณะศรี

การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช 162
THE DEVELOPMENT OF A STUDENT AFFAIRS MANAGEMENT MODEL FOR SCHOOLS IN THE NEXT DECADE UNDER THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE NAKHON SI THAMMARAT
สรวิศ เพชรภูมิภัทร, ชูศักดิ์ เอกเพชร, นพรัตน์ ชัยเรือง

การพัฒนารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง 174
DEVELOPING AN INTERNAL QUALITY ASSURANCE SYSTEM MODEL FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE DIGITAL ERA FOR SUSTAINABILITY: CHOMTHONG SCHOOL
วัลภมาภรค์ อาจนาเสียว

การบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ 187
PARTICIPATORY CURRICULUM MANAGEMENT TO PROMOTE LEARNING FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS THE SPECIAL EDUCATION CENTER, LAMPHUN PROVINCE, THE OFFICE OF SPECIAL EDUCATION ADMINISTRATION
เฉลิมรัฐ โพธิ์แจ่ม, ศศิพินต์ สุขบุญพันธ์

การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชนกรณี ศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช 199
DEVELOPMENT OF A HYBRID TOURISM MODEL TO PROMOTE COMMUNITY-BASED EXPERIENTIAL TOURISM: A CASE STUDY OF PHROM KHIRI DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE
พรฟ้า สุทธิคุณ, ลัญจกร นิลกาญจน์, ปัญญา เลิศไกร

ตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 214
CAUSAL FACTORS INFLUENCING THE EFFICIENCY OF CONDOMINIUM JURISTIC PERSON MANAGEMENT IN THE BANGKOK METROPOLITAN REGION
ปิยะพงษ์ บุตรี, สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล, อนันต์ ธรรมชาลัย, ทรงยศ แก้วมงคล

แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ต่อประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร 225
GUIDELINES FOR PROMOTING KNOWLEDGE AND UNDERSTANDING OF THE PERSONAL DATA PROTECTION ACT 2019 (PDPA) AMONG CITIZENS IN SAI MAI DISTRICT, BANGKOK
รัฐศาสตร์ ชุนหอำไพ, นิตยา สินเธาว์, วีรชาติ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, เจน สุขศรีทอง

ปัจจัยและรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก 237
FACTORS AND A CAPACITY DEVELOPMENT MODEL FOR PUBLIC SECTOR PERSONNEL IN MIGRANT LABOR MANAGEMENT IN THE TAK SPECIAL ECONOMIC DEVELOPMENT ZONE, THAILAND
ปุณณดา ทรงอิทธิสุข

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ 249
THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACHIEVEMENT, CONCEPTUAL UNDERSTANDING, AND MATHEMATICAL ANALYTICAL THINKING SKILLS THROUGH COLLABORATIVE ACTIVE LEARNING ON LIMITS AND DERIVATIVES
ปิ่นันทนา สิงห์ยะบุศย์, จอน เมฆสว่าง

5 เสาหลักสร้างภูมิคุ้มกัน: ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเมืองหาดใหญ่สู่ต้นแบบสังคมสูงวัยที่รู้เท่าทันภัยพิบัติอย่างยั่งยืน 260
THE 5 PILLARS OF RESILIENCE: STRATEGIES FOR DRIVING HATYAI CITY TOWARDS A SUSTAINABLE MODEL OF A DISASTER-LITERATE AGING SOCIETY
ชัดชม รัศมีมณฑล, ปฏิพัฒน์ กิตติโชควัฒนา

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 275
THE DEVELOPMENT OF A MUSIC LEARNING MANAGEMENT MODEL TO CREATE SELF-DIRECTED LEARNING BEHAVIORS AMONG UPPER SECONDARY STUDENTS IN DEMONSTRATION SCHOOLS UNDER AUTONOMOUS STATE UNIVERSITIES
ปิติวัตร อินทราศักดิ์, สิชฌน์เศก ย่านเดิม, เทพิกา รอดสการ

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ของประเทศไทย 291
THE DEVELOPMENT OF A DIGITAL TRANSFORMATION LEADERSHIP MODEL FOR EXECUTIVES OF AUTONOMOUS UNIVERSITIES IN SOUTHERN THAILAND
อนิวัช แก้วจำนงค์, ปรัชญนันท์ นิลสุข, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์

นวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ-บีซีจี: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการสร้างคุณค่าทางสังคมในพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย 305
INTEGRATED BUDDHIST-BCG COMMUNITY INNOVATION: A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH ON SOCIAL VALUE CREATION IN COASTAL THAILAND
พระชลญาณมุนี

การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง 318
DEVELOPMENT OF CREATIVE TOURISM INNOVATION BASED ON LOCAL MUAY THAI AND COMMUNITY WISDOM
เหนือขวัญ บัวเผื่อน, ศักดิ์ชาย เพชรช่วย

การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช 332
PERCEPTIONS OF FAITH-BASED TOURISM INFORMATION AND BELIEFS OF TOURISTS IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE
ภัทราวรรณ วังบุญคง, นุชนารถ กฤษณรมย์, เพียงใจ คงพันธ์, จาตุรนต์ ชุติธรพงษ์

การบูรณาการหลักภาวนา 4 และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม 344
INTEGRATING BHAVANA 4 AND ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY TO ENHANCE QUALITY OF LIFE FOR DEMENTIA PATIENTS
เอื้อมพร ประเสริฐสุข

อาหารเปอรานากัน: ภูมิปัญญาวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล 354
PERANAKAN CUISINE: CULTURAL WISDOM GROUNDED IN THE MULTICULTURAL IDENTITY OF SATUN TOWN
สิรีธร ถาวรวงศา

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน ฏ

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 1-11

บทความวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์*

APPLICATION OF THE PRINCIPLES IN SUTTANTA PITAKA TO DEVELOP THE ADMINISTRATION OF THE SANGHA

พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน)*, เกษฎา ผาทอง
Phrakhru Dhammathorn Thawatchai Thamathacho (Tuatuean)*, Ketsada Phathong
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย นครปฐม ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: thawatchaituatuean@gmail.com
*Tel: 087-471-5629

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ และ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 รูป/คน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน ด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมสำคัญในพระสุตตันตปิฎกที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ อัคคัญญสูตร พระสูตรที่อธิบายถึงพื้นฐานแห่งความชอบธรรมของอำนาจ จักกวัตติสูตร พระสูตรที่อธิบายถึงภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และอปริหานิยธรรม หลักธรรมที่เป็นกลไกสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร โดยหลักธรรมทั้งสามสามารถบูรณาการเป็นระบบการปกครองเชิงธรรมาภิบาล 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับโครงสร้าง และระดับปฏิบัติ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ “โมเดลการปกครองคณะสงฆ์เชิงระบบ SIAD (SIAD Sangha Governance Model)” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความชอบธรรม มีภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และทำให้มีกลไกการมีส่วนร่วม เป็นต้นแบบในการพัฒนาการบริหารองค์กรสงฆ์และองค์กรสาธารณะบนฐานหลักธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมโมเดลดังกล่าวสามารถใช้เป็นกรอบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: การปกครองคณะสงฆ์, หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎก, การประยุกต์

Abstract

This research article had three objectives: 1) To investigate the principles of Dhamma in the Suttanta Piṭaka related to the development of Sangha administration; 2) To examine the application of these principles to the development of Sangha administration; and 3) To propose guidelines for applying the principles of Dhamma in the Suttanta Piṭaka to improve Sangha administration. This study employed a qualitative research approach. Data were collected through in-depth interviews

*Received June 10, 2026; Revised July 20, 2026; Accepted July 31, 2026

with 30 key informants and focus group discussions with 12 experts, all of whom were selected using purposive sampling. The research instrument consisted of a structured interview, while the data were analyzed through content analysis. The credibility of the findings was verified using triangulation techniques. The findings revealed that the key principles in the Suttanta Piṭaka applicable to the development of Sangha administration include the Aggañña Sutta, which explains the foundation of the legitimacy of authority; the Cakkavatti Sutta, which emphasizes moral leadership; and the Aparihāniyadhamma, which serves as a key mechanism for participatory organizational governance. These three principles can be integrated into a three-level Dhamma-based governance system comprising the policy, structural, and operational levels. The new body of knowledge derived from this study is the SIAD Sangha Governance Model, an integrated conceptual framework for enhancing Sangha administration through legitimacy, moral leadership, and participatory mechanisms. The model serves as a practical prototype for improving the administration of Sangha organizations as well as public organizations based on Buddhist principles. Furthermore, it can be applied as a comprehensive framework for developing effective Sangha administration in accordance with the principles of the Vinaya and the contemporary social context.

Keywords: The Administration of The Monastic Community, Principles in The Sutta Pitaka, Applications

บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยพุทธกาล ภายหลังการประกาศพระศาสนาและการอุบัติขึ้นของพระสงฆ์สาวก พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการปกครองในลักษณะ “ธรรมาธิปไตย” โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุดในการกำกับดูแลหมู่คณะ อันเป็นทั้งกรอบเชิงบรรทัดฐาน (normative framework) และกลไกเชิงสถาบันที่มุ่งรักษาความบริสุทธิ์ ความเป็นเอกภาพ และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว (พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง) และพระครูนันทจรณธรรม (ณนณัฏฐ์ จารุธมฺโม), 2568) การปกครองลักษณะดังกล่าวมิได้มีนัยเพียงการจัดระเบียบองค์กรเท่านั้น หากยังมุ่งส่งเสริมเงื่อนไขแห่งการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์

ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย การปกครองคณะสงฆ์ได้พัฒนาไปสู่ลักษณะของ “ระบบผสม” (hybrid governance) ระหว่างหลักพระธรรมวินัยกับกลไกทางกฎหมายของรัฐ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่กำหนดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรสงฆ์กับรัฐอย่างเป็นทางการ (จิรายุทธ เยี่ยมสวน และคณะ, 2568) แม้โครงสร้างดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเป็นระเบียบและเอกภาพในเชิงการบริหาร แต่อีกด้านหนึ่งก็อาจก่อให้เกิดความตึงเครียดเชิงแนวคิดระหว่าง “ความชอบธรรมตามกฎหมาย” (legal legitimacy) กับ “ความชอบธรรมตามหลักธรรม” (moral legitimacy) ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบด้าน พระสุตตันตปิฎกเป็นแหล่งรวบรวมพระพุทธพจน์ที่สะท้อนแนวคิดด้านการบริหารและการปกครองหมู่คณะไว้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะ อัคคัญญสูตร ซึ่งอธิบายหลักความชอบธรรมของอำนาจ จักกวัตติสูตร ซึ่งเสนอหลักภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และ อปริหานิยธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม ความพร้อมเพรียง และความมั่นคงขององค์กร หลักธรรมทั้งสามจึงเป็นฐานคิดสำคัญที่สามารถนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มีพลวัตสูง คณะสงฆ์ไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างและเชิงบทบาทหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความคาดหวังของสาธารณชนต่อบทบาทพระสงฆ์ ความซับซ้อนของระบบการบริหาร และประเด็นด้านธรรมาภิบาลในองค์กรสงฆ์ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างการปกครองที่ยึดโยงกับกรอบกฎหมายเป็นหลัก กับการปกครองที่ตั้งอยู่บนฐานของหลักธรรมหากการบริหารคณะสงฆ์มุ่งเน้นเพียงมิติของอำนาจเชิงโครงสร้าง โดยปราศจากการบูรณาการหลักธรรมอย่างเหมาะสม ย่อมอาจส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของสาธารณชน ความสามัคคีภายในองค์กร และความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาในระยะยาว จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ในเชิงกฎหมายหรือเชิงการบริหารองค์กรเป็นสำคัญ ขณะที่การศึกษาเชิงบูรณาการที่นำหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกมาวิเคราะห์และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ยังมีอยู่อย่างจำกัด อันสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างทางวิชาการ (research gap) ที่สำคัญ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ โดยเน้นการวิเคราะห์หลักธรรมจากพระสูตรสำคัญ 3 พระสูตร ได้แก่ อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรมสูตร เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ มีธรรมาภิบาล และสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 3 แหล่งสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 30 รูป/คน คัดเลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ จำนวน 10 รูป/คน
กลุ่มนักวิชาการด้านการปกครองคณะสงฆ์ จำนวน 10 รูป/คน
กลุ่มผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์ จำนวน 10 รูป/คน

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 12 รูป/คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงเช่นเดียวกันจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎกและพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป เพื่อพิจารณาความถูกต้องของการวิเคราะห์หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎก

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการปกครองคณะสงฆ์ จำนวน 3 รูป ได้แก่ พระสังฆาธิการหรือผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์

3. ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารองค์กร จำนวน 2 คน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของผลการวิจัยกับหลักธรรมาภิบาลและแนวคิดการบริหารสมัยใหม่

4. ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 2 คน เพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความถูกต้องของการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล

5. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาพระพุทธศาสนาและการบริหารองค์กรศาสนา จำนวน 2 รูป/คน เพื่อร่วมตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระไตรปิฎกและพระพุทธศาสนา จำนวน 2 ท่าน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการปกครองคณะสงฆ์ จำนวน 1 ท่าน 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์และการบริหารองค์กร จำนวน 1 ท่าน และ 4) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 1 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องของภาษา และความเหมาะสมของข้อคำถาม ก่อนนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นในการสัมภาษณ์ 2) เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยผู้วิจัยดำเนินการนัดหมาย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอมในการให้ข้อมูล บันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ และจดบันทึกภาคสนามควบคู่กัน และ 3) นำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นเข้าสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน เพื่อร่วมตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อผลการวิเคราะห์ ก่อนสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบและองค์ความรู้ของการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล ด้านวิธีการ และด้านผู้ให้ข้อมูล ก่อนนำเสนอผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) และการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ทั้งนี้มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. ผลการศึกษาหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมสำคัญในพระสุตตันตปิฎกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรม ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบในการปกครองได้ ดังนี้

อัคคัญญสูตร: ฐานความชอบธรรมของอำนาจ (Legitimacy Foundation) อัคคัญญสูตรสะท้อนแนวคิดว่าความชอบธรรมของอำนาจเกิดจากการยอมรับของหมู่คณะ มิใช่เกิดจากอำนาจตามตำแหน่งเพียงอย่างเดียว ดังนั้น การกำหนดนโยบายการปกครองคณะสงฆ์ควรเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการและพระภิกษุในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการบริหาร เพื่อให้เกิดความยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“การปกครองคณะสงฆ์จะเกิดความเข้มแข็งได้ ผู้นำจะต้องได้รับการยอมรับจากพระภิกษุในพื้นที่ ไม่ใช่อาศัยเพียงอำนาจตามตำแหน่ง เพราะเมื่อมีความศรัทธาและความไว้วางใจ การดำเนินงานต่าง ๆ ก็จะได้รับความร่วมมือมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 4, 2558)

จักกวัตติสูตร: ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) จักกวัตติสูตรชี้ให้เห็นว่า ประสิทธิภาพของโครงสร้างการปกครองขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของผู้นำ โดยอำนาจสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) อำนาจตามตำแหน่ง (Positional Power) และ 2) อำนาจทางคุณธรรม (Moral Authority) ซึ่งอำนาจทางคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความศรัทธา ความไว้วางใจ และความร่วมมือโดยสมัครใจของสมาชิกในองค์กร ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 6 ให้ความเห็นว่า

“ผู้นำจะต้องมีเมตตา หรือมีอิทธิบาท 4 หรือมีทศพิธราชธรรม ธรรมของคนเป็นผู้นำในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ หรือบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ให้เกิดความผาสุก ร่มเย็นต่อไป” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 6, 2557)

อปริหานิยธรรม: กลไกการมีส่วนร่วมและความยั่งยืน (Participatory Mechanism for Sustainability) อปริหานิยธรรม 7 ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงระบบที่ส่งเสริมความมั่นคงและความยั่งยืนขององค์กร โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การประชุมอย่างสม่ำเสมอ (Regular Assembly) 2) การเคารพกติกาและระเบียบ (Rule Adherence) และ 3) การตัดสินใจร่วมกัน (Collective Decision-making) ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 25 กล่าวว่า

“การปกครองคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพต้องเป็นการปกครองที่นโยบายมีที่มา ผู้นำมีธรรม และระบบมีแบบแผน ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่ความมั่นคงของคณะสงฆ์ในระยะยาว” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25, 2557)

2. ผลการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกสามารถสังเคราะห์เป็น “ระบบการปกครองเชิงธรรมาภิบาลแบบบูรณาการ” (Integrated Dhamma-based Governance System) ที่ดำเนินการใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับโครงสร้าง และระดับปฏิบัติ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลอย่างเป็นระบบ (Systemic Coherence) ดังนี้

ประการแรก ระดับนโยบาย (Policy Level) ช้อัคคัญญสูตรเป็นฐานในการสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ของการปกครอง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process) ของผู้เกี่ยวข้อง ส่งผลให้นโยบายที่กำหนดขึ้นได้รับการยอมรับจากหมู่คณะในฐานะ “ฉันทามติทางสังคม” (Social Consensus) มากกว่าการใช้อำนาจเชิงโครงสร้างเพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 24 กล่าวว่า

“อัคคัญญสูตรกำหนดความชอบธรรมในระดับนโยบาย การใช้อำนาจจะต้องมีความชอบธรรมควบคู่กับคุณธรรม นโยบายของคณะสงฆ์หรือมหาเถรสมาคมจึงควรเปิดพื้นที่ให้พระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ มีส่วนร่วม เพื่อให้การกำหนดนโยบายสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 24, 2557)

ประการที่สอง ระดับโครงสร้าง (Structural Level) ใช้จักกวัตติสูตรเป็นกรอบในการพัฒนาภาวะผู้นำ” เชิงคุณธรรม ของพระสังฆาธิการทุกระดับ ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยบูรณาการกับหลักทศพิธราชธรรม เพื่อเสริมสร้างอำนาจทางคุณธรรม ควบคู่กับอำนาจตามตำแหน่ง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความศรัทธาและความร่วมมือโดยสมัครใจ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 22 ให้ความเห็นว่า

“จักกวัตติสูตรเป็นแก่นของภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม ผู้นำต้องยึดหลักธรรมเป็นศูนย์กลางของการบริหาร มิใช่เพียงบริหารกิจกรรม แต่ต้องเป็นต้นแบบทางศีลธรรม ความเสียสละ และความเมตตา จึงจะได้รับความศรัทธาและความไว้วางใจจากพระสงฆ์และประชาชน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 22, 2557)

ประการที่สาม ระดับปฏิบัติ (Operational Level) ใช้อปริหานิยธรรม 7 เป็นกลไกในการสร้างระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการประชุมอย่างสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรในเชิงกระบวนการ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 25 กล่าวว่า

“อปริหานิยธรรม 7 ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงระบบที่ทำให้การปกครองเกิดความต่อเนื่องและไม่เสื่อมถอย การประชุมสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการทำงานร่วมกันอย่างสามัคคี เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารเครือข่ายคณะสงฆ์หลายระดับให้เกิดเอกภาพ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25, 2557)

การบูรณาการทั้ง 3 ระดับดังกล่าวก่อให้เกิด “วงจรการพัฒนาองค์กรเชิงธรรมาภิบาล” กล่าวคือ นโยบายที่มีความชอบธรรมก่อให้เกิดการยอมรับ ผู้นำที่มีคุณธรรมก่อให้เกิดศรัทธา (trust) และระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความยั่งยืน อันสะท้อนความสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างโครงสร้าง อำนาจ และคุณธรรม

ยิ่งไปกว่านั้น การสังเคราะห์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่ (Good Governance) ในมิติสำคัญ ได้แก่ ความชอบธรรม การมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และประสิทธิผล ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็น “กรอบทฤษฎีทางเลือก” (Alternative Theoretical Framework) สำหรับการบริหารองค์กรร่วมสมัยได้อย่างมีนัยสำคัญ

3. ผลการศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์

ผลการศึกษาสามารถสังเคราะห์เป็น “กรอบแนวทางเชิงบูรณาการ” (Integrated Application Framework) สำหรับการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคม ดังนี้

ประการแรก ระดับบุคคล (Individual Level) มุ่งพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม โดยยึดหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นฐานในการพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานของการใช้อำนาจอย่างมีสติ มีปัญญา และมีความรับผิดชอบ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 7 กล่าวว่า

“ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญของผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง หากพระสงฆ์ดำรงอยู่ในกรอบของศีลธรรม การปกครองคณะสงฆ์จะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเกิดการยอมรับจากหมู่คณะ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 7, 2558)

ประการที่สอง ระดับองค์กร (Organizational Level) มุ่งประยุกต์ใช้หลักธรรม ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 ทศพิธราชธรรม และสัปปุริสธรรม 7 ในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ เพื่อเสริมสร้างระบบการบริหารที่มีความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาล โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 22 ให้ความเห็นว่า

“อปริหานิยธรรมเป็นระบบการบริหารจัดการองค์กรที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเฉพาะในระดับวัด ซึ่งต้องอาศัยการประชุมอย่างสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการทำงานร่วมกันอย่างสามัคคี ทำให้การบริหารวัดมีความเป็นระบบ โปร่งใส และลดความขัดแย้ง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 22, 2557) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 25 ยังเสนอว่า

“การปกครองคณะสงฆ์ที่มีประสิทธิภาพต้องเป็นการปกครองที่นโยบายมีที่มา ผู้นำมีธรรม และระบบมีแบบแผน ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25, 2557)

ประการที่สาม ระดับสังคม (Societal Level) มุ่งส่งเสริมบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน (Community-based Development Hub) โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 9 กล่าวว่า

“การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากพระสุตตันตปิฎกในการปกครองคณะสงฆ์สามารถดำเนินการได้ผ่านการปกครองโดยธรรม การบริหารแบบมีส่วนร่วม ความเสมอภาค ความยุติธรรม และการพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ ซึ่งจะทำให้การปกครองคณะสงฆ์มีความมั่นคง เป็นธรรม และสอดคล้องกับพระธรรมวินัย นำไปสู่ความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 9, 2557)

โดยสรุป แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการ “ธรรมะ การบริหาร สังคม” อย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนในบริบทสังคมร่วมสมัยจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้พัฒนา กระบวนการบริหารเชิงระบบ SIAD ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ System Design, Implementation, Assessment และ Development & Scaling ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์บนฐานของหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎก

อภิปรายผล

การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ โดยเน้นการวิเคราะห์หลักธรรมจากพระสูตรสำคัญ 3 พระสูตร ได้แก่ อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรมสูตร เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ มีธรรมาภิบาล และสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า หลักธรรมสำคัญในพระสุตตันตปิฎกที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการปกครองคณะสงฆ์มิได้ตั้งอยู่บนฐานของอำนาจตามตำแหน่งเพียงอย่างเดียว แต่ตั้งอยู่บนความชอบธรรมของอำนาจ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และการมีส่วนร่วมของหมู่คณะ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ อินกอง ที่อธิบายว่า การปกครองคณะสงฆ์มีรากฐานอยู่บนหลักพระธรรมวินัย โดยพระพุทธเจ้าทรงวางรูปแบบการปกครองแบบธรรมาธิปไตย ใช้พระธรรมเป็นหลักสูงสุดในการกำกับดูแลคณะสงฆ์ เพื่อธำรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ ความสามัคคี และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา (พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง) และพระครูนันทจรณธรรม (ณนณัฏฐ์ จารุธมฺโม), 2568) อีกทั้งยังสอดคล้องกับ จิรายุทธ เยี่ยมสวน และคณะที่เสนอว่าพระสุตตันตปิฎกเป็นแหล่งองค์ความรู้ด้านการบริหารและการปกครองที่สะท้อนหลักการตัดสินใจร่วมกัน การอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ และการปกครองโดยธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์กรสงฆ์ในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม (จิรายุทธ เยี่ยมสวน และคณะ, 2568) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติคุณ ขวาธิจักร

และคณะ ที่เห็นว่าหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำ การสร้างความสามัคคี และการบริหารองค์กรอย่างมีคุณธรรม (กิตติคุณ ขวาธิจักร และคณะ, 2567)

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้งสามสามารถสังเคราะห์เป็น ระบบการปกครองเชิงธรรมาภิบาลแบบบูรณาการ ที่ดำเนินการใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับโครงสร้าง และระดับปฏิบัติ โดยอัคคัญญสูตรทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมของอำนาจ จักกวัตติสูตรทำหน้าที่พัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และอปริหานิยธรรมทำหน้าที่สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารองค์กร ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีคุณค่าเพียงในเชิงศาสนธรรม แต่สามารถอธิบายและประยุกต์ใช้เป็นหลักการบริหารองค์กรร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวคิดธรรมาภิบาลที่ให้ความสำคัญกับความชอบธรรม การมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และประสิทธิภาพขององค์กร อันเป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่อย่างเป็นรูปธรรม

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า สามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ผ่านโมเดลการปกครองคณะสงฆ์เชิงระบบ SIAD (SIAD Sangha Governance Model) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัย โดยโมเดลดังกล่าว ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ความชอบธรรมของอำนาจ (Legitimacy) ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) และกลไกการมีส่วนร่วม (Participatory Mechanism) ควบคู่กับกระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน คือ System Design, Implementation, Assessment และ Development & Scaling โมเดลนี้สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกกับแนวคิดธรรมาภิบาลและการบริหารสมัยใหม่อย่างเป็นระบบ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์มีความชอบธรรม มีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องในบริบทสังคมร่วมสมัย อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ต่อยอดจากผลการศึกษาครั้งนี้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับองค์กรสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม

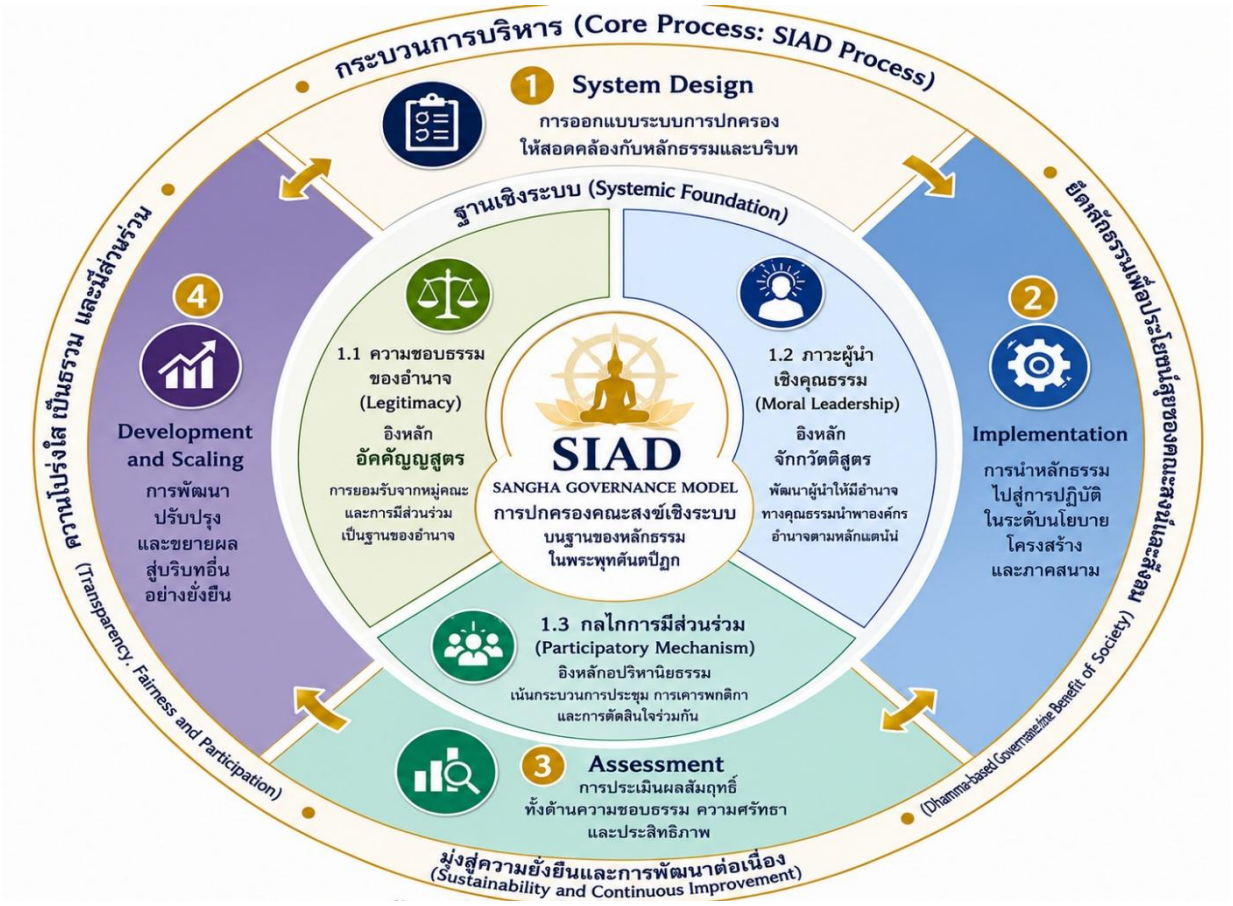
จากผลการศึกษาทั้งหมดจึงอาจกล่าวได้ว่า การบูรณาการอัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรม มิได้เพียงสร้างแนวทางการบริหารที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาเป็นระบบการปกครองเชิงธรรมาภิบาลที่เชื่อมโยงความชอบธรรมของอำนาจ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และการมีส่วนร่วมขององค์กรเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต เป็นข้อค้นพบสำคัญที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการด้านการประยุกต์ใช้พระสุตตันตปิฎกกับการบริหารคณะสงฆ์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนาเป็น “โมเดลการปกครองคณะสงฆ์เชิงระบบ SIAD (SIAD Sangha Governance Model)” เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการคณะสงฆ์บนฐานของหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎก โดยโมเดลดังกล่าว ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่

1. องค์ประกอบของระบบ (Core Components) เป็นมิติของโครงสร้างเชิงแนวคิดที่กำหนด “สภาพแวดล้อมทางการปกครอง” ให้เกิดความเกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1.1) ความชอบธรรมของอำนาจ (Legitimacy) อิงหลักอัคคัญญสูตร ซึ่งเน้นการยอมรับจากหมู่คณะและการมีส่วนร่วมเป็นฐานของอำนาจ 1.2) ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) อิงหลักจักกวัตติสูตร ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้นำให้มีอำนาจทางคุณธรรมควบคู่กับอำนาจตามตำแหน่ง และ 1.3) กลไกการมีส่วนร่วม (Participatory Mechanism) อิงหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเน้นกระบวนการประชุม การเคารพกติกาและการตัดสินใจร่วมกัน องค์ประกอบทั้งสามทำหน้าที่เป็น “ฐานเชิงระบบ” (systemic foundation) ที่เชื่อมโยงกันอย่างมีพลวัต

2. กระบวนการบริหาร (Core Process: SIAD Process) เป็นมิติของการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน อย่างเป็นวงจร (cyclical process) ได้แก่ 1) System Design การออกแบบระบบการปกครองให้สอดคล้องกับหลักธรรมและบริบท 2) Implementation การนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติในระดับนโยบาย โครงสร้าง และภาคสนาม 3) Assessment การประเมินผลสัมฤทธิ์ทั้งด้านความชอบธรรม ความศรัทธา และประสิทธิภาพ และ 4) Development and Scaling การพัฒนา ปรับปรุง และขยายผลสู่บริบทอื่นอย่างยั่งยืน กระบวนการดังกล่าวครอบคลุมการจัดการทั้ง 3 มิติหลัก และก่อให้เกิด “วงจรการพัฒนาเชิงธรรมาภิบาล” (Governance Development Cycle) อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 โมเดล SIAD Sangha Governance Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์การประยุกต์ใช้ และเสนอแนวทางในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์บนฐานของพระสุตตันตปิฎก ผลการวิจัยพบว่า อัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมสำคัญที่สามารถบูรณาการเป็นกรอบการปกครองคณะสงฆ์ร่วมสมัย โดยอัคคัญญสูตรเป็นฐานแห่งความชอบธรรมของอำนาจ จักกวัตติสูตรเป็นหลักการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และอปริหานิยธรรมเป็นกลไกในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งขององค์กร เมื่อบูรณาการหลักธรรมทั้งสามเข้าด้วยกัน จึงก่อให้เกิดระบบการปกครองที่มีความสมดุลระหว่างความชอบธรรม คุณธรรม และประสิทธิภาพในการบริหารข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย

คือ การพัฒนา SIAD Sangha Governance Model ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ความชอบธรรมของอำนาจ ภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม และกลไกการมีส่วนร่วม ควบคู่กับกระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ System Design, Implementation, Assessment และ Development and Scaling โมเดลดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่สามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย หลักธรรมาภิบาล และบริบทการบริหารองค์กรในสังคมร่วมสมัย เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่อย่างเป็นรูปธรรมข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำ SIAD Sangha Governance Model ไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายและพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะการส่งเสริมความชอบธรรมของการบริหาร การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมของพระสังฆาธิการ และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของพระภิกษุและพุทธศาสนิกชน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และได้รับการยอมรับจากสังคม ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับควรประยุกต์ใช้หลักอัคคัญญสูตร จักกวัตติสูตร และอปริหานิยธรรมในการกำหนดนโยบาย การบริหารบุคลากร การประชุม การตัดสินใจ และการพัฒนางานของคณะสงฆ์ โดยใช้ SIAD Sangha Governance Model เป็นเครื่องมือในการออกแบบระบบการบริหาร การติดตามประเมินผล และการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลและความเข้มแข็งขององค์กรสงฆ์ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาทดลองใช้ SIAD Sangha Governance Model ในการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่หรือการปกครองที่แตกต่างกัน เพื่อประเมินประสิทธิผลของโมเดลในเชิงปฏิบัติ รวมทั้งพัฒนาการวิจัยแบบผสมผสานหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดสอบความเหมาะสมของโมเดลในบริบทที่หลากหลาย ตลอดจนศึกษาการประยุกต์ใช้โมเดลดังกล่าวกับองค์กรศาสนาหรือองค์กรสาธารณะอื่น เพื่อขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารบนฐานหลักธรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติคุณ ขวาธิจักร และคณะ. (2567). การศึกษาหลักธรรมในพระสุตตันตปิฎกเพื่อพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 1(5), 36-46.

จิรายุทธ เยี่ยมสวน และคณะ. (2568). ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 1(3), 36-46.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 4. (12 ก.ค. 2558). การปกครองคณะสงฆ์จะเกิดความเข้มแข็ง. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 6. (26 ก.ค. 2557). ผู้นำจะต้องมีเมตตา หรือมีอิทธิบาท 4 หรือมีทศพิธราชธรรม. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 7. (18 ก.ย. 2558). ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญของผู้ปกครองและผู้ถูก. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 9. (28 ก.ย. 2557). การประยุกต์ใช้หลักธรรมจากพระสุตตันตปิฎกในการปกครองคณะสงฆ์. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 22. (13 ก.ย. 2557). จักกวัตติสูตรเป็นแก่นของภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 24. (30 ก.ค. 2557). การใช้อำนาจจะต้องมีความชอบธรรมควบคู่กับคุณธรรม. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25. (25 ส.ค. 2557). การปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่. (พระครูธรรมธร ทวัฒชัย ธมฺมธโช (ถั่วเถื่อน), ผู้สัมภาษณ์)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

พระมหาสวัสดิ์ ฐิตวณฺโณ (อินกอง) และพระครูนันทจรณธรรม (ณนณัฏฐ์ จารุธมฺโม). (2568). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักอธิปไตย 3. วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ, 3(2), 68-76.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 12-22

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ*

AN ADMINISTRATIVE MODEL USING COLLABORATIVE NETWORKS TO PROMOTE STUDENTS' CONTINUATION TO VOCATIONAL EDUCATION UNDER THE OFFICE OF THE VOCATIONAL EDUCATION COMMISSION: A FACTOR ANALYSIS APPROACH

อาระยา ฉายชูวงษ์*, ชัยวิชิต เชียรชนะ, ศจีมาจ ณ วิเชียร
Araya Chaychoowong*, Chaiwichit Chianchana, Sageemas Na Wichian
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Technical Education, King Mongkut's University North Bangkok, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: s6502061910101@kmutnb.ac.th
*Tel: 095-163-5959

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา และ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed Methodology) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ แบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อศึกษาองค์ประกอบ และแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อยืนยันองค์ประกอบ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารเครือข่าย จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และผู้ให้ข้อมูลการศึกษาองค์ประกอบ ได้มาโดยการสุ่มแบบสามขั้นตอนจากสถานศึกษาสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 13 แห่ง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 219 คน สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ และ 2) ผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 234 คน สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสรุปได้ 107 ข้อ และจัดกลุ่มเป็นข้อคำถามในแบบสอบถาม 79 ข้อ 2) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจพบว่า 79 ตัวบ่งชี้สามารถจัดกลุ่มเป็น 7 องค์ประกอบ ดังนี้ สมรรถนะการทำงาน กระบวนการบริหาร การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม เครือข่ายศิษย์เก่าเข้ามาช่วยเหลือทางด้านการสร้างแรงบันดาลใจและอาคารสถานที่เหมาะสม กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย การมุ่งประกอบอาชีพ และ กลยุทธ์มาสู่การปฏิบัติ 3) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า โครงสร้างขององค์ประกอบมีความตรงตามกรอบแนวคิด ทำให้ต้องวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบเอกมิติ และสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีค่าสถิติเป็นไปตามเกณฑ์ มีความสอดคล้องกลมกลืนทั้ง 7 องค์ประกอบ

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือ, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

*Received July 8, 2026; Revised July 24, 2026; Accepted August 3, 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the components of the administrative conditions of collaborative network management for promoting students' continuation to vocational education, and 2) Develop a collaborative network management model for promoting students' continuation to vocational education. A mixed-methods research design was employed. The research instruments consisted of an expert interview form, a questionnaire for investigating the components, and a questionnaire for confirming the identified components. The participants included nine experts in network management, selected through purposive sampling, and respondents for the component analysis, selected using three-stage random sampling from 13 educational institutions under the Bangkok Institute of Vocational Education. The respondents were divided into two groups: 1) 219 administrators and teachers for the exploratory factor analysis (EFA), and 2) 234 administrators and teachers for the confirmatory factor analysis (CFA). The findings revealed that: 1) The document analysis and expert interviews yielded 107 preliminary items, which were subsequently refined into 79 questionnaire items; 2) The exploratory factor analysis indicated that the 79 indicators could be classified into seven components: work competency, administrative processes, increasing stakeholder participation through collaboration with enterprises in the practical implementation of vocational education management, alumni networks supporting student inspiration and educational facilities, modern instructional management, career orientation, and strategy implementation; and 3) The confirmatory factor analysis demonstrated that the factor structure was consistent with the conceptual framework, supporting a unidimensional model. Furthermore, the model showed a good fit with the empirical data, with all statistical indices meeting the established criteria, confirming the construct validity and the goodness-of-fit of all seven components.

Keywords: Collaborative Network-Based Administrative Model, Exploratory Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบสำคัญ และเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนและเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศในระยะยาว (ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580), 2561) ภายใต้บริบทดังกล่าว นโยบายประเทศไทย 4.0 มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม (Value-Based Economy) ซึ่งส่งผลให้ระบบการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะ ทักษะวิชาชีพ และทักษะแห่งอนาคตที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 จึงกำหนดให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมุ่งสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพและมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ควบคู่กับการส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษา การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และการใช้ฐานวิจัยเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา (ศธ.300 องศา, 2567) เพื่อให้ระบบการศึกษาสามารถตอบสนองต่อความต้องการกำลังคนของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังคงเผชิญปัญหาการขาดแคลนกำลังคนทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและความไม่สอดคล้องระหว่างการผลิตกำลังคนกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยข้อมูลล่าสุด พบว่า สัดส่วนผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายยังเอนเอียงไปสู่สายสามัญ โดยมีสัดส่วนสายสามัญร้อยละ 68 และสายอาชีวศึกษาเพียงร้อยละ 32 อีกทั้งยังมีแนวโน้มลดลงจากปีการศึกษา 2565 ร้อยละ 1.3 ซึ่งสะท้อนถึงความไม่สมดุลของโครงสร้างการผลิตกำลังคนและความเสี่ยงต่อการขาดแคลนแรงงานทักษะฝีมือในอนาคต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566) สอดคล้องกับข้อค้นพบที่ระบุว่าประเทศไทยยังประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานทักษะในหลายสาขาที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (กรมประชาสัมพันธ์, 2566); (พิมณฑ์ทิพย์ อุบลจินดา และคณะ, 2566)

ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาและการพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนในการออกแบบหลักสูตรและพัฒนาทักษะอาชีพ จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน (คมสัน รักกุศล และคณะ, 2560); (อัจฉาราภรณ์ เสมคำ, 2565) โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษา (Educational Collaboration Network) ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยบูรณาการทรัพยากร องค์ความรู้ และการดำเนินงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Todeva, E. & Knoke, D., 2005) ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการกำกับดูแลเครือข่าย (Provan, K. G. & Kenis, P. N., 2008) และแนวคิดทุนวิชาชีพ (Professional Capital) ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพผ่านความร่วมมือและการตัดสินใจเชิงวิชาชีพ (Hargreaves, A. & Fullan, M., 2012) แม้มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาและเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังขาดงานวิจัยที่บูรณาการทั้งสองประเด็นเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารเชิงระบบอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการระบุองค์ประกอบและตัวบ่งชี้เชิงโครงสร้าง พร้อมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลด้วยวิธีการทางสถิติขั้นสูง เช่น การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจและเชิงยืนยัน

จากการทบทวนวรรณกรรมและสถานการณ์การจัดการศึกษาในปัจจุบัน พบว่า แม้จะมีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการตัดสินใจเลือกเรียนสายอาชีวศึกษาและการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังขาดการบูรณาการองค์ความรู้ทั้งสองด้านเพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารเชิงระบบที่สามารถนำไปใช้ส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการกำหนดองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่สะท้อนบทบาทของเครือข่ายความร่วมมือในมิติต่าง ๆ และการตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารและพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจและการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในการพัฒนา ตรวจสอบความถูกต้องของรูปแบบ ผลการวิจัยคาดว่าจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารการศึกษา ตลอดจนเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา หน่วยงานทางการศึกษา และภาคีเครือข่ายในการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนสายอาชีวศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การเพิ่มปริมาณและคุณภาพกำลังคนด้านวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed Methods Research) โดยประยุกต์ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงสำรวจแบบลำดับขั้น (Exploratory Sequential Design) ซึ่งเริ่มจากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อค้นหาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ก่อนนำผลการศึกษาที่ได้ไปพัฒนาเครื่องมือวิจัยและตรวจสอบเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อยืนยันความสอดคล้องขององค์ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการอาชีวศึกษา จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้บริหารการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารอาชีวศึกษาและมีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของข้อคำถามโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 16 กรกฎาคม ถึง 16 สิงหาคม 2567 จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบและตัวบ่งชี้เบื้องต้นสำหรับใช้ในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบ 2 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) เพื่อค้นหาโครงสร้างองค์ประกอบ และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์

กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครูในสถานศึกษา สังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 13 แห่ง ได้มาโดยการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ จำนวน 219 คน กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน จำนวน 234 คน ซึ่งเป็นขนาดกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับข้อเสนอของ Hair, J. F., et al. ที่แนะนำให้การวิเคราะห์องค์ประกอบใช้กลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 200 คน (Hair, J. F. et al., 2010)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) จำนวน 79 ข้อ พัฒนาขึ้นจากผลการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะที่ 1 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 จากนั้นนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างและวิเคราะห์ความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.99 แสดงว่าเครื่องมือมีคุณภาพและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ (Cronbach, L. J., 1951)

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านระบบ Google Forms โดยเก็บข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจในวันที่ 17 กันยายน 2567 เก็บข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในวันที่ 3 ตุลาคม 2567

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณดำเนินการโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ผู้วิจัยตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลด้วยค่า Bartlett's Test of Sphericity ที่ต้องมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) มากกว่า .50 และค่าน้ำหนัก

องค์ประกอบ (Factor Loading) มากกว่า .40 ส่วนการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันใช้การประเมินความสอดคล้องของโมเดลจากดัชนีต่าง ๆ ได้แก่ ค่า $\chi^2/df < 2.00$, p-value > .05, GFI, NFI และ CFI มากกว่า .95 ค่า RMSEA น้อยกว่า .05 และค่า Tucker-Lewis Index (TLI) มีค่าเข้าใกล้ 1.00 ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา โดยประยุกต์ใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของการบริหาร ที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ตลอดจนยืนยันความสอดคล้องขององค์ประกอบที่ค้นพบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีผลการวิจัย ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาองค์ประกอบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ผลการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน สังเคราะห์ได้ประเด็นสำคัญ 107 ข้อ พัฒนาเป็นแบบสอบถามจำนวน 79 ข้อ เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) จากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครูผู้สอน จำนวน 219 คน พบว่า การบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะการทำงาน 2) กระบวนการบริหาร 3) ความร่วมมือกับสถานประกอบการ 4) เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนทรัพยากร 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย 6) การมุ่งประกอบอาชีพ และ 7) การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ โดยผลการตรวจสอบความเหมาะสมของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ พบว่า ค่า KMO เท่ากับ 0.958 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด สะท้อนว่าข้อมูลมีความเหมาะสมในระดับสูงสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ และสามารถจำแนกองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความเหมาะสมที่จะใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าสถิติในการสกัดองค์ประกอบองค์ประกอบสภาพการบริหารวิทยาลัยโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

องค์ประกอบ	การสกัดองค์ประกอบ			การหมุนแกน		
	ค่าไอเกน	ร้อยละความแปรปวน	ร้อยละความแปรปวนสะสม	ค่าไอเกน	ร้อยละความแปรปวน	ร้อยละความแปรปวนสะสม
1	50.509	61.596	61.596	50.509	61.596	61.596
2	2.220	2.707	64.303	2.220	2.707	64.303
3	1.830	2.231	66.534	1.830	2.231	66.534
4	1.543	1.881	68.416	1.543	1.881	68.416
5	1.440	1.757	70.172	1.440	1.757	70.172
6	1.274	1.554	71.726	1.274	1.554	71.726
7	1.219	1.486	73.212	1.219	1.486	73.212

จากตารางที่ 1 แสดงสถิติการสกัดองค์ประกอบ โดยวิธีการวิเคราะห์สามารถจำแนกได้ จำนวน 7 องค์ประกอบ ทุกองค์ประกอบมีค่าความผันแปรมากกว่า 1 และร้อยละความแปรปรวนสะสมเท่ากับ 73.212 เมื่อพิจารณาจากค่าน้ำหนักขององค์ประกอบทุกตัวแปรที่เป็นไปตามเกณฑ์ทั้งหมดจัดกลุ่ม โดยค่าน้ำหนักตัวประกอบของตัวแปรทั้ง 79 ตัวแปร ได้องค์ประกอบสำคัญ 7 องค์ประกอบ 79 ตัวแปร ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) 3 อันดับแรก เมื่อทำการหมุนแกนขององค์ประกอบด้านสภาพการบริหารวิทยาลัยโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้สำคัญ	Factor Loading
1. สมรรถนะการทำงาน (WPC)	มีการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง	.719
	มีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ	.693
	มีการแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจน	.691
2. กระบวนการบริหาร (APM)	ศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จช่วยส่งต่อข้อมูลแก่ผู้สนใจเรียนต่อ	.670
	เรียนจบแล้วมีงานทำอย่างแน่นอน	.661
	ใช้ศิษย์เก่าเป็นต้นแบบความสำเร็จในการแนะแนว	.624
3. การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม	มีบุคลากรและคณะทำงานที่รับผิดชอบชัดเจน	.667
	ครูมีความเชี่ยวชาญและเพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน	.654
	มีคณะกรรมการบริหารงานหรือทีมนำ	.607
4. เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน (ANAF)	เข้าถึงเครือข่ายศิษย์เก่าเพื่อการประชาสัมพันธ์	.770
	ศิษย์เก่ามีบทบาทในการสร้างแรงบันดาลใจ	.719
	มีการพัฒนาผู้เรียนร่วมกับเครือข่ายศิษย์เก่า	.564
5. กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย (MTALP)	มีแนวทางเพิ่มปริมาณผู้เรียนอย่างเป็นระบบ	.601
	มีโครงสร้างพื้นฐานและระบบข้อมูลที่เหมาะสม	.579
	การเดินทางเข้าถึงสถานศึกษาสะดวก	.568
6. การมุ่งประกอบอาชีพ (COD)	มีความร่วมมือด้านการแนะแนวการศึกษาและอาชีพ	.608
	มีความร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตร	.538
	มีความร่วมมือในการพัฒนาระบบบริหาร	.538
7. กลยุทธ์สู่การปฏิบัติ (SI)	มีนโยบายเพิ่มปริมาณผู้เรียนที่ชัดเจน	.745
	มีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน	.556
	มีการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม	.525

จากตารางที่ 2 พบว่า ตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุดในแต่ละองค์ประกอบมีค่าอยู่ระหว่าง .601 - .770 โดยองค์ประกอบด้านเครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน (ANAF) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงสุด (.770) รองลงมา ได้แก่ กลยุทธ์สู่การปฏิบัติ (SI) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (.745) และสมรรถนะการทำงาน (WPC) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (.719) ทั้งนี้ ตัวบ่งชี้ทุกตัวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากกว่า .40 แสดงถึงความเหมาะสมในการเป็นตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านสภาพการบริหารวิทยาลัยโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้
1. สมรรถนะการทำงาน	ตัวย่อ WPC มีจำนวน 25 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ WPC1-WPC25
2. กระบวนการบริหาร	ตัวย่อ APM มีจำนวน 11 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ APM1-APM11

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านสภาพการบริหารวิทยาลัยโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา (ต่อ)

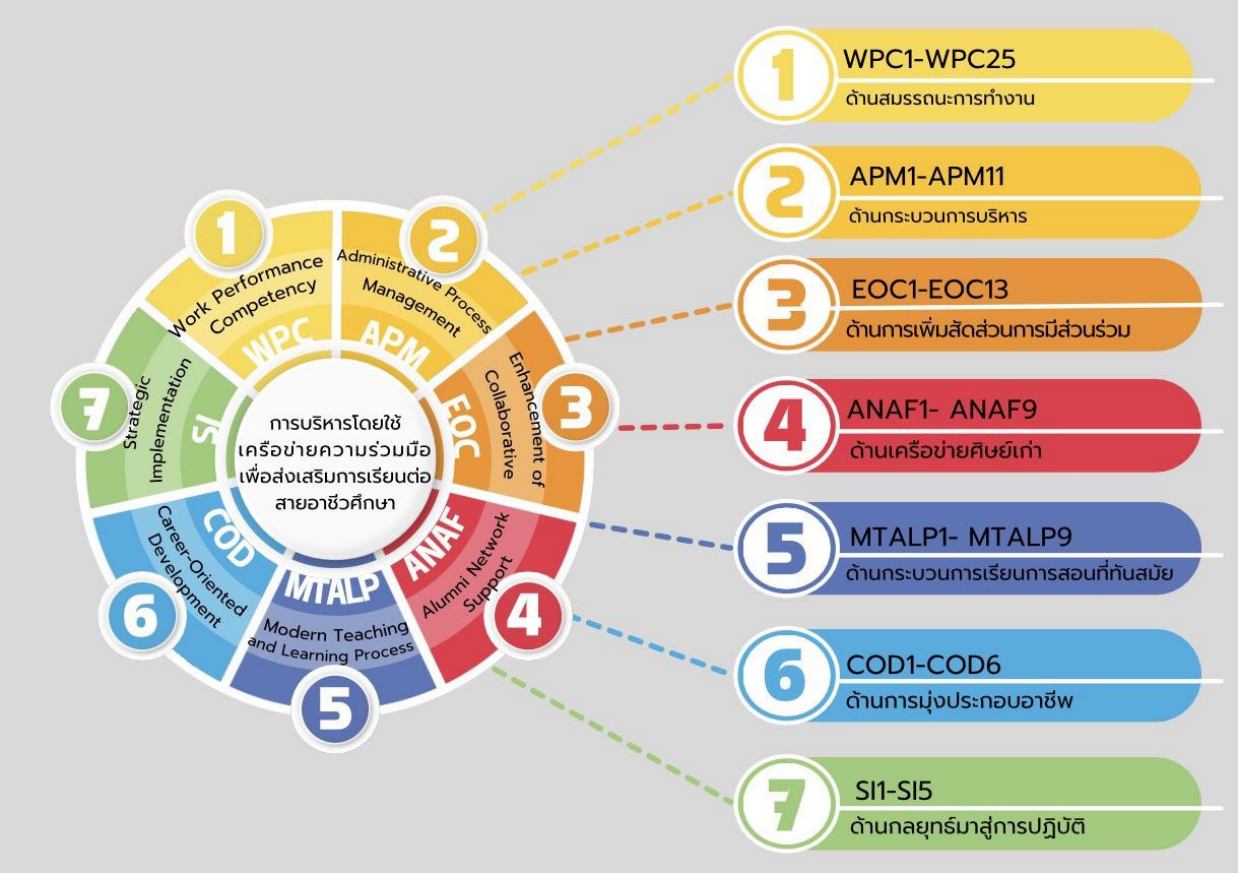
องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้
3. การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม	ตัวย่อ EOC มีจำนวน 13 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ EOC1-EOC13
4. เครือข่ายศิษย์เก่าเข้ามาช่วยเหลือทางด้านการสร้างแรงบันดาลใจและอาคารสถานที่เหมาะสม	ตัวย่อ ANAF มีจำนวน 9 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ ANAF1- ANAF9
5. กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย	ตัวย่อ MTALP มีจำนวน 10 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ MTALP1 - MTALP10
6. การมุ่งประกอบอาชีพ	ตัวย่อ COD มีจำนวน 6 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ COD1 – COD6
7. กลยุทธ์มาสู่การปฏิบัติ	ตัวย่อ SI มีจำนวน 5 ตัวบ่งชี้ ลำดับที่ SI1 – SI5

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) พบว่า ตัวบ่งชี้การบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา จำนวน 79 ตัวบ่งชี้ สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะการทำงาน (Work Performance Competency: WPC) จำนวน 25 ตัวบ่งชี้ 2) กระบวนการบริหาร (Administrative Process Management: APM) จำนวน 11 ตัวบ่งชี้ 3) การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม (Educational and Occupational Collaboration: EOC) จำนวน 13 ตัวบ่งชี้ 4) เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน (Alumni Network and Assistance Framework: ANAF) จำนวน 9 ตัวบ่งชี้ 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย (Modern Teaching and Learning Process: MTALP) จำนวน 10 ตัวบ่งชี้ 6) การมุ่งประกอบอาชีพ (Career-Oriented Development: COD) จำนวน 6 ตัวบ่งชี้ และ 7) การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ (Strategy Implementation: SI) จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ โดยตัวบ่งชี้ทุกตัวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.401 - 0.770 สูงกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ แสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้แต่ละตัวสามารถสะท้อนองค์ประกอบที่สังกัดได้อย่างเหมาะสมและมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างแฝงในระดับที่ดี นอกจากนี้ องค์ประกอบทั้ง 7 องค์ประกอบ สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของสภาพการบริหารวิทยาลัยโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาได้ร้อยละ 73.212 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงและเพียงพอสำหรับการอธิบายโครงสร้างของตัวแปรตามแนวทางการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) พบว่า องค์ประกอบทั้ง 7 องค์ประกอบมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลผ่านเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ได้แก่ ค่า Chi-square/df ต่ำกว่า 3.00 ค่า p-value มากกว่า 0.05 ค่า GFI, NFI, TLI และ CFI มากกว่า 0.90 และค่า RMSEA อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ สะท้อนว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถอธิบายข้อมูลเชิงประจักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการตรวจสอบความเป็นเอกมิติ (Unidimensionality) พบว่าอัตราส่วนความแปรปรวนระหว่างค่าไอเกนขององค์ประกอบที่ 1 และองค์ประกอบที่ 2 เท่ากับ 22.751 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (≥ 3.00) แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นเอกมิติและมีความตรงเชิงโครงสร้างที่ดี

ผลการวิเคราะห์ยืนยันว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก จำนวน 79 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) สมรรถนะการทำงาน 2) กระบวนการบริหาร 3) การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม

4) เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย 6) การมุ่งประกอบอาชีพ และ 7) การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ โดยทุกองค์ประกอบมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีถึงดีมาก ทั้งนี้ องค์ประกอบด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย และองค์ประกอบด้านการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ มีค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลอยู่ในระดับสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาให้เกิดประสิทธิผล โดยสรุป รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีพได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา พบว่า ข้อมูลและประเด็นที่ได้จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการบริหารวิทยาลัย และแนวทางการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาในสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มาสรุปได้ จำนวน 107 ข้อ และนำมาจัดกลุ่มข้อมูลที่เหมือนกันให้เป็นข้อคำถามในแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อศึกษาองค์ประกอบศักยภาพ

ด้านการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ได้จำนวน 79 ข้อคำถาม สำหรับใช้ศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาเป็นภารกิจที่เกี่ยวข้องกับหลายมิติ ทั้งด้านการบริหารสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน การสร้างความร่วมมือกับสถานประกอบการ และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย จึงจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากหลายแหล่งเพื่อให้ได้องค์ประกอบที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทการจัดการอาชีวศึกษาในปัจจุบัน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการกำกับดูแลเครือข่าย (Network Governance) ของ Provan, K. G. & Kenis, P. ที่อธิบายว่าการดำเนินงานที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในการร่วมกำหนดเป้าหมายและขับเคลื่อนงานร่วมกัน (Provan, K. G. & Kenis, P. N., 2008)

2. ผลการวิจัยยืนยันว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะการทำงาน 2) กระบวนการบริหาร 3) การเพิ่มสัดส่วนการมีส่วนร่วมการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการในการร่วมกันจัดการศึกษาอาชีวศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรม 4) เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย 6) การมุ่งประกอบอาชีพ และ 7) การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ โดยผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจและองค์ประกอบเชิงยืนยันแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และสามารถอธิบายโครงสร้างการบริหารได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าการส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาในปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการได้โดยสถานศึกษาเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายที่บูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งสถานศึกษา สถานประกอบการ ศิษย์เก่า ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการกำกับดูแลเครือข่าย (Network Governance Theory) ของที่ว่า การแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการผ่านเครือข่ายความร่วมมือมากกว่าการดำเนินงานแบบลำพังขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยเฉพาะประเด็นการผลิตและพัฒนากำลังคนอาชีวศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน (Provan, K. G. & Kenis, P. N., 2008) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Professional Capital ของ Hargreaves, A. & Fullan, M. ที่มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพองค์กรผ่านความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการตัดสินใจร่วมกันของบุคลากรในเครือข่าย เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย (MTALP) และการนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ (SI) เป็นองค์ประกอบที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาในบริบทปัจจุบัน (Hargreaves, A. & Fullan, M., 2012)

ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้จึงชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องมุ่งพัฒนาทั้งคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกการทำงาน ควบคู่กับการขับเคลื่อนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติผ่านกลไกเครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา สถานประกอบการ ศิษย์เก่า ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยอธิบายปัจจัยความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษาในบริบทประเทศไทยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น (นฤเบศ เชาว์พานิช, 2566)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้ 1) ผลการศึกษาองค์ประกอบสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา พบว่า จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสังเคราะห์ประเด็นสำคัญได้ 107 ประเด็น และพัฒนาเป็นข้อคำถาม จำนวน 79 ข้อ สำหรับใช้ศึกษาสภาพการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา 2) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารโดยใช้เครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะการทำงาน 2) กระบวนการบริหาร 3) ความร่วมมือกับสถานประกอบการ 4) เครือข่ายศิษย์เก่าและการสนับสนุนผู้เรียน 5) กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย 6) การมุ่งประกอบอาชีพ และ 7) การนำกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สถานศึกษาควรนำองค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน ไปใช้เป็นกรอบในการวางแผนและพัฒนาการบริหาร โดยมุ่งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา สถานประกอบการ ศิษย์เก่า และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนและการขับเคลื่อนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีวศึกษา ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาประสิทธิผลของการนำรูปแบบการบริหารที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในสถานศึกษาอาชีวศึกษาที่มีบริบทแตกต่างกัน รวมทั้งศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุขององค์ประกอบที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเรียนต่อสายอาชีวศึกษา โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อขยายองค์ความรู้และยืนยันความเหมาะสมของรูปแบบในบริบทที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2566). จะปรับตัวอย่างไรเมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคขาดแคลนแรงงาน. เรียกใช้เมื่อ 24 กันยายน 2567 จาก https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/225112

คมสัน รักกุศล และคณะ. (2560). ปัจจัยที่สนับสนุนการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ของสถานศึกษาอาชีวศึกษาในสถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 4 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. สังคมศาสตร์วิจัย, 8(1), 30-48.

นฤเบศ เชาว์พานิช. (2566). แนวทางการพัฒนาภาพลักษณ์ของสถานศึกษาอาชีวศึกษาจังหวัดพิษณุโลก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. ใน สารนิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พิมณฑ์ทิพย์ อุบลจินดา และคณะ. (2566). การขาดแคลนแรงงานและความจำเป็นการใช้แรงงานต่างด้าวในประเทศไทย. ใน การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 14 (หน้า 1163 - 1176). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1 (13 ตุลาคม 2561).

ศธ.300 องศา. (2567). สมัยที่ 2 “เพิ่มพูน” พร้อมขับเคลื่อนนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล สานงานต่อก่องานใหม่ “เรียนดี มีความสุข” ทุกมิติ เดินหน้า “ปฏิวัติการศึกษา แก้ปัญหาประเทศ”. เรียกใช้เมื่อ 24 กันยายน 2567 จาก https://moe360.blog/2024/09/16/minister-education-policy/

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

_____. (2566). สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา 2566. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

อัจฉาราภรณ์ เสมคำ. (2565). แนวทางการแก้ไขปัญหาความต้องการกำลังคนด้านอาชีวศึกษาในตลาดแรงงาน. วารสารเอเชียตะวันออกและอาเซียนศึกษา, 22(1), 113-134.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis: A global perspective. (7th ed.). New Jersey: Pearson education.

Hargreaves, A. & Fullan, M. (2012). Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. New York: Teachers College Press.

Provan, K. G. & Kenis, P. N. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(2), 229-252.

Todeva, E. & Knoke, D. (2005). Strategic alliances and models of collaboration. Management Decision, 43(1), 123-148.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 23-34

บทความวิจัย

การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา สำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ*

THE DEVELOPMENT A PROGRAM TO PROMOTE CREATIVE THINKING AND CHARACTERISTICS OF INNOVATORS BASED ON PROJECT-BASED LEARNING MANAGEMENT WITH STEAM EDUCATION CONCEPTS OF A RAJABHAT UNIVERSITY PRE-SERVICE SCIENCE TEACHER

วิชชุตา อ้วนศรีเมือง*, จีราภรณ์ จันทร์เขียน, ดุษฎีพร หิรัญ, เบญจวรรณ นาหก, อุเทน จันละบุตร
Wichuta Auansrimuang*, Jeeraporn Chankian, Dussadeeporn Hirun, Benchawan Nahok, Utain Chanlabut
หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ชัยภูมิ ประเทศไทย
Bachelor of Education, Chaiyaphum Rajabhat University, Chaiyaphum, Thailand
*Corresponding author E-mail: Wichuta.ao@cpru.ac.th
*Tel: 085-608-7290

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครู ประชากร ได้แก่ นักศึกษาคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 528 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 182 คน เลือกโดยวิธีเจาะจง เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม พบว่า ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นภาพรวม คือ 0.59 2) พัฒนาโปรแกรม ฯ โดยจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นเพื่อร่างโปรแกรม ฯ และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารและอาจารย์วิชาเอก จำนวน 8 คน เลือกโดยวิธีเจาะจง เครื่องมือ คือ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม พบว่า แผนการจัดกิจกรรม จำนวน 4 หน่วย ๆ ละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง 3) ศึกษาผลการใช้โปรแกรม ฯ ประชากร ได้แก่ นักศึกษาวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 182 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 50 คน เลือกโดยวิธีเจาะจง เครื่องมือ คือ 1) แผนการจัดกิจกรรม 2) แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบสมมติฐาน One Sample t-test พบว่า คะแนนความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 4.55$, $p = .000$) และคะแนนความเป็นนวัตกรครูของนักศึกษาครูสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 8.52$, $p = .000$)

คำสำคัญ: ความคิดสร้างสรรค์, ความเป็นนวัตกรครู, การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน, แนวคิดสะเต็มศึกษา, นักศึกษาครูวิทยาศาสตร์

*Received July 8, 2026; Revised July 22, 2026; Accepted August 4, 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Examine the current conditions, desirable conditions, and needs for developing a program to promote creative thinking and science teaching innovation through project-based learning combined with the STEM education concept for science teacher students at Rajabhat University. The population consisted of 528 students from the Faculty of Education and Human Development Chaiyaphum Rajabhat University. The sample consisted of 182 students from department of Education, Major in General Science, selected by purposive sampling. The research instrument was a rating scale questionnaire. The findings revealed that the overall modified priority needs index was 0.59. 2) Develop a program to promote creative thinking and science teaching innovation through project-based learning combined with the STEM education concept for science teacher students at Rajabhat University. Needs were assessed through priority ranking, followed by program drafting through a focus group discussion with key informants comprising administrators major subject instructors, totaling eight persons, selected by purposive sampling. The data collection instruments were a focus group discussion form and a questionnaire. Content validity was verified, yielding: an activity management plan comprising four learning units, three hours per unit, totaling 12 hours. 3) Examine the effects of implementing the program to promote creative thinking and teacher innovativeness through project-based learning combined with the STEM education concept for science teacher students at Rajabhat University. The population consisted of 182 students from the Faculty of Education and Human Development, Education Program, Major in General Science. The sample consisted of 50 third-year students from the Faculty of Education and Human Development, Education Program, Major in General Science, selected by purposive sampling. The research instruments were: 1) Four lesson plans totaling 12 hours; 2) A creative thinking assessment form; and 3) A teacher innovativeness assessment form. The statistics employed were mean and standard deviation; the hypothesis testing statistic was the one-sample t-test. The findings revealed that the creative thinking scores of the science teacher students were significantly higher than the specified criterion at the .05 level of statistical significance ($t = 4.55$, $p = .000$), and the teacher innovativeness skill assessment scores were significantly higher than the specified criterion of 80 percent at the .05 level of statistical significance ($t = 8.52$, $p = .000$).

Keywords: Creative Thinking, Teacher Innovativeness, Project-Based Learning, STEM Education Concept, Pre-Service Science Teacher

บทนำ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาไทยให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ มุ่งสร้างคนไทยให้มีคุณภาพ มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกยุคใหม่ ตลอดจนสามารถสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และมีสาระสำคัญประการหนึ่ง คือ การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี โดยยุทธศาสตร์ที่ 2 การผลิตและพัฒนากำลังคน การวิจัย และนวัตกรรม เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศและตลาดแรงงานในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการพัฒนา

ทักษะด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (STEM) ควบคู่กับการส่งเสริมการวิจัยและการสร้างนวัตกรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้และเศรษฐกิจนวัตกรรม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนานักเรียนและนักศึกษาครูให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์นวัตกรรม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของกำลังคนในยุคประเทศไทย 4.0 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) นอกจากนั้น ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นพัฒนาประชาชนทุกช่วงวัยให้มีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสามารถพัฒนาตนเองตามศักยภาพได้อย่างเต็มที่ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking) การสื่อสารความคิดต่าง (Communication) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) การสร้างนวัตกรรม(Innovation) ทักษะชีวิต (Life Skills) และทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT Skills) การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในปัจจุบันจึงมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการปฏิรูปการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง แต่การเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในหลายบริบทยังคงประสบปัญหาหลายประการที่ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์มีความสำคัญต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการคิดขั้นสูง โดยเป็นความคิดที่เกิดจากการทำงานของ สมอง มีกระบวนการที่ซับซ้อน ความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นกระบวนการอิสระที่ทำให้ ค้นพบวิธีในการแก้ไขปัญหา กฎเกณฑ์ใหม่ ตลอดจนสิ่งใหม่ ๆ หรือแนวทางใหม่ด้วยการใช้สติปัญญา ของมนุษย์ และลักษณะพิเศษของความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ คือ มีเป้าหมายอยู่ที่การตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งเป็นพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์ (วนิช สุธารัตน์, 2547) ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการสร้างแนวคิด วิธีการ หรือคำอธิบายใหม่ทางวิทยาศาสตร์ที่มีความแปลกใหม่ เหมาะสมและสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาได้จริง โดยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ ของความคิดสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) 2) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) 3) ความริเริ่ม (Originality) และ 4) ความละเอียดลออ (Elaboration) (Guilford, J. P., 1967) การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบัน เนื่องจากช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ คิดค้นนวัตกรรม และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวคนทุกคนและสามารถส่งเสริมคุณลักษณะนี้ให้พัฒนาสูงขึ้นได้และเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดประดิษฐ์กรรมสิ่งใหม่ ๆ ควรที่จะส่งเสริมในเยาวชนโดยเฉพาะเยาวชนในระดับอุดมศึกษา และผู้มีบทบาทสำคัญในการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นก็ คือ ครู (สุวิมล นาเพีย, 2563)

“สะเต็มศึกษา” (STEM Education) คือ แนวทางการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี กระบวนการทางวิศวกรรม ในการเชื่อมโยงหรือแก้ปัญหา ในชีวิตจริง รวมทั้งการพัฒนากระบวนการหรือผลผลิตใหม่ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แห่งศตวรรษที่ 21 โดยทักษะและคุณลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้สะเต็มศึกษา ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์ในการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา และการพัฒนาความคิดใหม่ ๆ (สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), 2559) ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มสามารถบูรณาการการเรียนรู้ด้วยการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดขั้นสูง ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นกำลังคนคุณภาพของสังคมฐานความรู้และ

เศรษฐกิจนวัตกรรมในอนาคต (Bybee, R. W., 2013); (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2566) การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการผลิตครูในปัจจุบัน ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการพัฒนาความรู้และสมรรถนะทางวิชาชีพครูเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความเป็นนวัตกร เพื่อให้บัณฑิตครูสามารถพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ตลอดจนประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการพัฒนาสมรรถนะของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 38 แห่ง ที่ได้ร่วมมือเพื่อพัฒนารูปแบบการผลิตครูตามแนวคิดการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency-Based Learning) เพื่อให้บัณฑิตครูมีความรู้ ทักษะ เจตคติ ควบคู่กับการมีจิตวิญญาณความเป็นครู การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การจัดการเรียนรู้เชิงรุก และการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน อันเป็นการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้กำหนดให้สถาบันผลิตบัณฑิต ต้องผลิตบัณฑิตให้ได้ตาม มาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ มุ่งพัฒนาทักษะทางปัญญา เพื่อพัฒนานักศึกษาเกิดความเจริญงอกงามทางความคิดเชิงนวัตกรรม ประกอบกับรัฐบาลไทยประกาศแนวคิดประเทศไทย 4.0 ซึ่งเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนประเทศเน้นการสร้างนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (ชนินทร เพ็ญสูตร, 2560) นั่นคือ การที่คนไทยจะนำพาประเทศไปสู่ความยั่งยืนได้นั้นจะต้องพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม จะต้องพัฒนาทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมให้เกิดในเยาวชนไทย (กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา, 2560)

ดังนั้น การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และคุณลักษณะความเป็นนวัตกรของนักศึกษาครูจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สถาบันผลิตครู โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏ ควรให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นรากฐานของการสร้างครูที่สามารถออกแบบนวัตกรรมการเรียนรู้ แก้ปัญหาในชั้นเรียน และพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งได้สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการผลิตครูมืออาชีพที่มีสมรรถนะสูงและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
2. การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
3. ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยการวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา มีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประชากร ได้แก่ นักศึกษาคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 528 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 182 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนี้ 1) เป็นนักศึกษาที่ศึกษาในวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป 2) เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาหรือเคยผ่านการเรียนรายวิชาเอกบังคับ คือ วิชาเคมีสำหรับครู 1 ชีววิทยาสำหรับครู 1และฟิสิกส์สำหรับครู 1 ซึ่งเป็นรายวิชาพื้นฐานของการออกแบบกิจกรรม

โครงงานและกิจกรรมสะเต็มศึกษา และ 3) เป็นนักศึกษาที่ต้องลงทะเบียนรายวิชาเอกบังคับ คือ วิชาสะเต็มศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนประยุกต์ตามแนวทางของ บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด จำนวน 60 ข้อ โดยผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบสะเต็มศึกษา ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ (บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด, 2552) แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบ แบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ใช้เกณฑ์การให้คะแนนประยุกต์ตามแนวทางของ บุญชม ศรีสะอาด นำแบบแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา ความครอบคลุมและความสอดคล้องตามนิยามเชิงปฏิบัติการ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ คัดเลือกข้อคำถามที่มีดัชนีความสอดคล้องไว้ จำนวน 50 ข้อ ที่มีดัชนีความสอดคล้องค่าระหว่าง 0.80 - 1.00 นำแบบสอบถามไปทดสอบ (Try Out) กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) เพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถาม โดยการหาค่าอำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่น โดยวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถาม โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item - total Correlation) (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2551) โดยมีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.291 ขึ้นไป ซึ่งแบบสอบถามสภาพปัจจุบันมีค่าอำนาจ จำแนกอยู่ระหว่าง 0.35 - 0.97 และสภาพที่พึงประสงค์ที่ มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.41 - 0.86 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของ Cronbach (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2551) มีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป ซึ่งค่าความเชื่อมั่นสภาพปัจจุบันเท่ากับ 0.988 และค่าความเชื่อมั่นสภาพที่พึงประสงค์เท่ากับ 0.872 จากนั้นคัดเลือกข้อความที่มีค่าอำนาจจำแนก ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป พิจารณาเลือกข้อที่มีค่าอำนาจจำแนกสูงและมีความเหมาะสมทางเนื้อหาจากข้อที่ผ่านเกณฑ์ ได้จำนวน 50 ข้อ เพื่อนำไปใช้กับ กลุ่มตัวอย่างโดยใช้รูปแบบการตอบสนองคู่ให้เลือกตอบพร้อมกัน คือ สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ดัชนีความสอดคล้องสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

ระยะที่ 2 การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยประเมินความต้องการจำเป็นจากการจัดลำดับความสำคัญ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ที่ได้จากการวิเคราะห์หาค่าความต้องการจำเป็น โดยการคำนวณหาค่าดัชนี Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) เพื่อระบุความต้องการจำเป็นจากสูตร ($PNI_{modified}$) (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) สูตร ($PNI_{modified}$) = (I - D) / D โดยการเรียงลำดับที่ตามค่าความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย และจัดลำดับความต้องการจำเป็น โดยหาค่า $PNI_{modifie}$ ทุกข้อคำถามมาจัดลำดับความสำคัญตามความต้องการจำเป็นมาเรียงลำดับจากองค์ประกอบที่มีค่า $PNI_{modifie}$ สูงกว่าค่า $PNI_{modifie}$ ในภาพรวมจากทุกองค์ประกอบจากมากไปน้อย นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาโปรแกรม ฯ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าดัชนีจัดเรียงลำดับความสำคัญของ ความต้องการจำเป็น โดยเรียงจากค่าคะแนน $PNI_{modifie}$ จากมากที่สุดไปหาน้อย จากนั้นร่างโปรแกรม ฯ ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ 2) เลือกลำดับจากองค์ประกอบที่มีค่า $PNI_{modifie}$ สูงกว่าค่า $PNI_{modifie}$ ในภาพรวมจากทุกองค์ประกอบจากมากไปน้อย เพื่อนำมาร่างแนวทางในการพัฒนาโปรแกรม ฯ 3) ทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์และอาจารย์ประจำวิชาเอก รวมจำนวน 8 คน เลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling)

ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนี้ 1) เป็นผู้บริหารที่มีประสบการณ์การบริหารงานในคณะฯ มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร และมีวิสัยทัศน์ในการผลักดันโครงการด้านสะเต็มศึกษา หรือ 2) เป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร หรืออาจารย์ประจำวิชา หรืออาจารย์ผู้สอนรายวิชาโครงงานหรือสะเต็มศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validy) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 3 ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ประชากรได้แก่ นักศึกษาคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จำนวน 182 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 50 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ดังนี้ 1) เป็นนักศึกษาที่ศึกษาในวิชาเอกวิทยาศาสตร์ทั่วไป 2) เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาหรือเคยผ่านการเรียนรายวิชาเอกบังคับ คือ วิชาเคมีสำหรับครู 1 ชีววิทยาสำหรับครู 1 และฟิสิกส์สำหรับครู 1 ซึ่งเป็นรายวิชาพื้นฐานของการออกแบบกิจกรรมโครงงานและกิจกรรมสะเต็มศึกษา และ 3) เป็นนักศึกษาที่ผ่านการเรียนรายวิชาเอกบังคับ คือ วิชาสะเต็มศึกษา มาแล้ว เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 4 แผน จำนวน 12 ชั่วโมง โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าระหว่าง 0.67 - 1.00 และมีความเหมาะสมของภาษาและการนำไปใช้อยู่ ในระดับมาก 4.70 อยู่ในระดับมาก 2) แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์ โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าเท่ากับ 1.00 และมีความเหมาะสมของภาษาและการนำไปใช้อยู่ ในระดับมาก 4.87 อยู่ในระดับมาก มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.46 - 0.97 และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของ Cronbach (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2551) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.86 3) แบบประเมินความเป็นนวัตกรครู โดยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าเท่ากับ 1.00 และมีความเหมาะสมของภาษาและการนำไปใช้อยู่ ในระดับมาก 4.77 อยู่ในระดับมาก มีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.37 - 0.87 และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของ Cronbach (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2551) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.79 โดยดำเนินการทดสอบหลังเรียน (Post - test) กับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรรมกรครู สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ สถิติทดสอบค่าทีแบบกลุ่มเดียว (One Sample t-test)

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ โครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า มีผลการวิจัย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ (n = 50)

รายการประเมิน	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. การพัฒนาชิ้นงานหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหาด้วยความคิดที่แปลกใหม่เหมาะสมต่อการใช้งานจริง	2.91	0.29	ปานกลาง	4.76	0.43	มากที่สุด	0.637
2. การคิดหาวิธีการแก้ปัญหาโดยดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่หรือนำสิ่งอื่น มาทดแทนสิ่งที่ขาดได้อย่างหลากหลาย	2.92	0.28	ปานกลาง	4.70	0.46	มากที่สุด	0.612
3. การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ทันสมัย	3.00	0.17	ปานกลาง	4.78	0.42	มากที่สุด	0.593
4. มีความสามารถในการออกแบบการทดลอง	2.92	0.28	ปานกลาง	4.60	0.49	มากที่สุด	0.576
5. การตั้งคำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้	2.82	0.38	ปานกลาง	4.37	0.51	มากที่สุด	0.549
รวม	**2.91**	**0.28**	**ปานกลาง**	**4.64**	**0.64**	**มากที่สุด**	**0.59**

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา ของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.91) และค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ โดยภาพรวม PIN คือ 0.59 โดยด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านการพัฒนาชิ้นงานหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหาด้วยความคิดที่แปลกใหม่เหมาะสมต่อการใช้งานจริง ($PNI_{modified}$ = 0.637) รองลงมา คือ ด้านการคิดหาวิธีการแก้ปัญหาโดยดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่หรือนำสิ่งอื่นมาทดแทนสิ่งที่ขาดได้อย่างหลากหลาย ($PNI_{modified}$ = 0.612) และด้านที่มีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด คือ ด้านการตั้งคำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ ($PNI_{modified}$ = 0.549)

ระยะที่ 2 พัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา ของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนี้ 1) ประเมินความต้องการจำเป็นจากการจัดลำดับความสำคัญจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม และคำนวณหาค่าดัชนี $PNI_{modified}$ เพื่อระบุความต้องการจำเป็น ดังนี้ จากตารางที่ 1 เลือกลำดับจากองค์ประกอบที่มีค่า $PNI_{modifie}$ สูงกว่าค่า $PNI_{modifie}$ ในภาพรวมจากทุกองค์ประกอบจากมากไปน้อย พบว่า ความต้องการจำเป็นของความคิดสร้างสรรค์ องค์ประกอบหลัก คือ ความคิดริเริ่ม (Originality) โดยมีองค์ประกอบย่อยด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ทันสมัย มีค่า $PNI_{modifie}$ สูงที่สุด รองลงมา คือ องค์ประกอบหลักความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) โดยมีองค์ประกอบย่อยด้านการคิดหาวิธีการแก้ปัญหาโดยดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่ หรือนำสิ่งอื่นมาทดแทนสิ่งที่ขาดได้อย่างหลากหลาย ส่วนความต้องการจำเป็นของความคิดสร้างสรรค์ของความเป็นนวัตกรครู จากองค์ประกอบหลัก คือ ทักษะการคิดริเริ่ม โดยมีองค์ประกอบย่อยด้าน การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยี ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย มีค่า $PNI_{modifie}$ สูงที่สุด รองลงมา คือ องค์ประกอบหลัก คือ ทักษะการทดลอง ด้านความสามารถในการออกแบบการทดลอง และองค์ประกอบหลัก คือ ทักษะการตั้งคำถามด้านการตั้งคำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ มีค่า $PNI_{modifie}$ น้อยที่สุด 2) นำผลจากประเมินความต้องการจำเป็นจากการจัดลำดับความสำคัญ $PNI_{modifie}$ มาวิเคราะห์ร่วมกับการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 2.1) องค์ประกอบของโปรแกรม ฯ ดังนี้ 2.1.1) หลักการและเหตุผล

2.1.2) วัตถุประสงค์ 2.1.3) เนื้อหา 2.1.4) แผนการจัดกิจกรรม 2.2.5) การวัดและประเมินผล 2.2) แผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้จำนวน 4 หน่วย หน่วยการเรียนรู้ละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง

ระยะที่ 3 การศึกษาผลของการใช้โปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ ด้วยโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ (n = 50)

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	จำนวนนักศึกษาครู (ร้อยละ) ที่ได้คะแนน		$\bar{x}$	S.D.	t	p
หลังเรียน	50	≤ ร้อยละ 80 15 (30.00)	> ร้อยละ 80 35 (70.00)	41.74	2.70	4.55*	.000

* ระดับนัยสำคัญ .05

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนประเมินทักษะความเป็นนวัตกรครูหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ ด้วยโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ (n = 50)

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	จำนวนนักศึกษาครู (ร้อยละ) ที่ได้คะแนน		$\bar{x}$	S.D.	t	p
หลังเรียน	50	≤ ร้อยละ 80 5 (10.00)	> ร้อยละ 80 45 (90.00)	42.74	2.28	8.52*	.000

* ระดับนัยสำคัญ .05

จากตารางที่ 2 คะแนนประเมินทักษะความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่ จำนวน 35 คน (ร้อยละ 70.00) ได้คะแนนมากกว่าคะแนนเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม มีนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ จำนวน 15 คน (ร้อยละ 30.00) ได้คะแนนน้อยกว่าหรือเท่ากับคะแนนเกณฑ์ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู พบว่า นักศึกษาครูวิทยาศาสตร์มีคะแนนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 4.55$, $p = .000$) และจากตารางที่ 3 คะแนนประเมินทักษะความเป็นนวัตกรครูของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่ จำนวน 45 คน (ร้อยละ 90.00) ได้คะแนนมากกว่าคะแนนเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม มีนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ จำนวน 5 คน (ร้อยละ 10.00) ได้คะแนนน้อยกว่าหรือเท่ากับคะแนนเกณฑ์ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู มหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า นักศึกษาครูวิทยาศาสตร์มีคะแนนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 8.52$, $p = .000$)

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา สำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

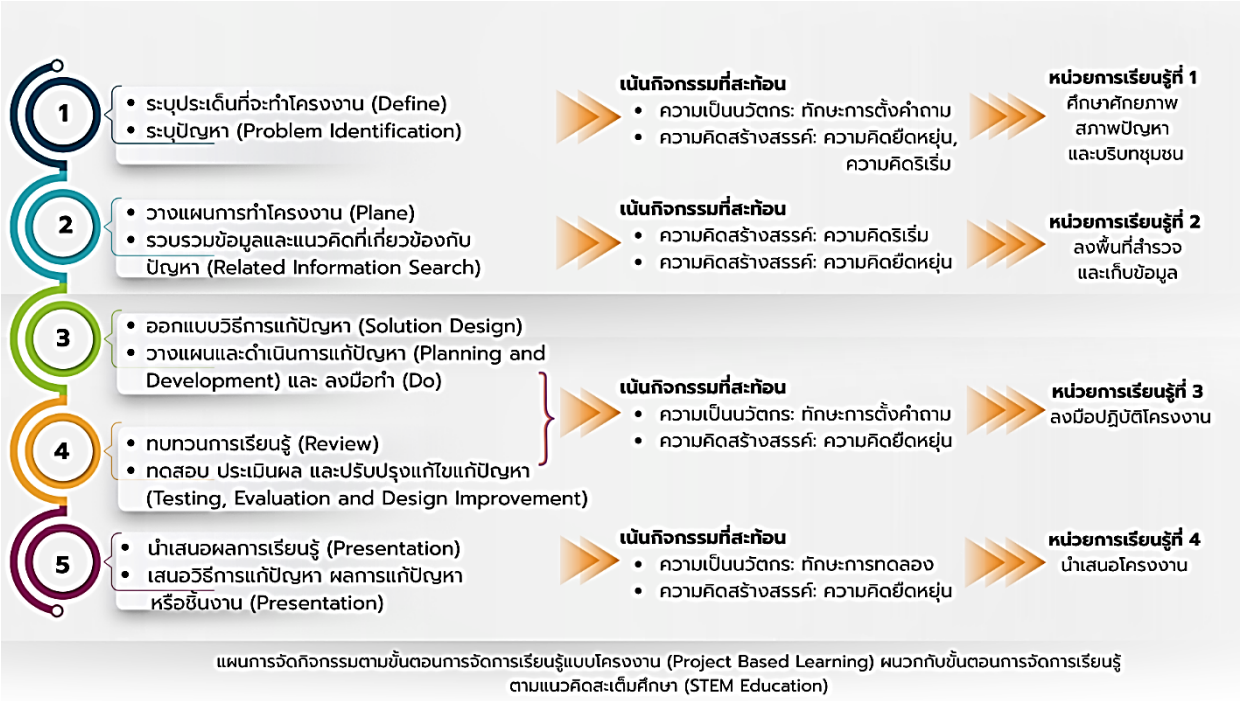
1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ อภิปรายผล ดังนี้ สภาพปัจจุบันของความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูของนักศึกษาครู พบว่า ค่าเฉลี่ยโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งต่ำกว่าสภาพที่พึงประสงค์ที่อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) เท่ากับ 0.59 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการพัฒนา

ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน บทบาทของครูจึงเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่การเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ ผู้สร้างนวัตกรรมและผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา นักศึกษาครูวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ สร้างแนวทางแก้ไขปัญหา ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ และสร้างสื่อหรือวิธีการสอนที่ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันความต้องการพัฒนาความเป็นนวัตกรครู เช่น ทักษะในการสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรม เช่น ทักษะการคิดริเริ่ม ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ที่ทันสมัย ทักษะการตั้งคำถาม เช่น คำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้ หรือทักษะการทดลอง ประกอบด้วย การทดลองอย่างมีขั้นตอนและเป็นระบบ และความสามารถในการออกแบบการทดลอง ที่จะช่วยสะท้อนความเป็นนวัตกรครูวิทยาศาสตร์มากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของโกศล ภูศรี ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นนวัตกรของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการสังเกต ทักษะการทดลอง ทักษะการสร้างเครือข่าย ซึ่งกลยุทธ์การพัฒนาความเป็นนวัตกรของครูควรมุ่งเน้น ทักษะการคิดริเริ่ม ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการสังเกตและทักษะการทดลอง ซึ่งเป็นจุดอ่อนของการพัฒนาความเป็นนวัตกรของครู ดังนั้น จึงเป็นกลยุทธ์ที่สถานศึกษาจะต้องวางแผนเชิงรุกอย่างเร่งด่วนในการนำไปปฏิบัติ (โกศล ภูศรี, 2564)

2. ผลการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา ของนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า โปรแกรมที่ ฯ มีส่วนสำคัญ 2 ด้าน ดังนี้ 1) องค์ประกอบ ประกอบด้วย 1.1) หลักการและเหตุผล 1.2) วัตถุประสงค์ 1.3) เนื้อหา 1.4) แผนการจัดกิจกรรม 1.5) การวัดและประเมินผล และ 2) แผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ 4 หน่วย หน่วยการเรียนรู้ละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ศึกษาศักยภาพ สภาพปัญหาและบริบทชุมชน หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูล หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ลงมือปฏิบัติโครงงาน และหน่วยการเรียนรู้ที่ 4 นำเสนอโครงงาน โดยเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน 5 ขั้นตอน ผนวกกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ขั้นการระบุปัญหาหรือประเด็นที่จะทำโครงงาน (Define) ผนวกขั้นระบุปัญหา (Problem Identification) 2) ขั้นวางแผนการทำโครงงาน (Plane) ผนวกขั้นรวบรวมข้อมูลและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหา (Related Information Search) 3) ขั้นลงมือทำ (Do) ผนวกขั้นออกแบบวิธีการแก้ปัญหา (Solution Design) และขั้นวางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา (Planning and Development) 4) ขั้นทบทวนการเรียนรู้ (Review) ผนวกขั้นทดสอบ ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขวิธีการแก้ปัญหาหรือชิ้นงาน (Testing, Evaluation and Design Improvement) 5) ขั้นนำเสนอผลการเรียนรู้ (Presentation) ผนวกขั้นนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา ผลการแก้ปัญหาหรือชิ้นงาน สอดคล้องกับสถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยการใช้โครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ชีวิตขณะที่เรียน ได้ลงมือปฏิบัติเพื่อฝึกทักษะต่าง ๆ ด้วยตนเองทุกขั้นตอน ทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking Skills) ทักษะการแก้ปัญหา (Problem Solving Skills) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking Skills) และทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking Skills) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำงานตามระดับทักษะที่ตนเองมีอยู่ ที่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้บูรณาการ STEM Education ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้นำความรู้ทักษะในรายวิชาทั้ง 4 รายวิชา มาประยุกต์ใช้ ด้วยการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผลิต และพัฒนานวัตกรรมด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งจะเป็นการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน สนับสนุนการแก้ปัญหาสร้างแรงจูงใจและเสริมแรงให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน (สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), 2559)

3. ผลการศึกษาผลของการใช้โปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษาสำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า นักศึกษาครูวิทยาศาสตร์หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครู มีคะแนนทักษะความคิดสร้างสรรค์เฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 4.55$, $p = .000$) และมีคะแนนทักษะความเป็นนวัตกรเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 8.52$, $p = .000$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นช่วยส่งเสริมทักษะความคิดสร้างสรรค์และทักษะความเป็นนวัตกรของผู้เรียนได้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภสร ยลสุริยัน ที่ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดแบบ STEM EDUCATION เพื่อส่งเสริมความเป็นนวัตกรและผลงานสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (นภสร ยลสุริยัน, 2563) ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของผลงานสร้างสรรค์ที่นักเรียนมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ขั้นตอนการ สร้างสรรค์ผลงาน นักเรียนสามารถวางแผนการสร้างผลงานอย่างเป็นขั้นตอน มีการศึกษาค้นคว้า ข้อมูล มีการออกแบบผลงานและการทดลองใช้งานจริง เนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดแบบ STEM EDUCATION สามารถทำให้นักเรียนได้นำองค์ความรู้ที่ได้รับไปบูรณาการ เพื่อแก้ไขปัญหา สามารถออกแบบ และวางแผนการสร้างผลงานสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นขั้นตอน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 แผนการจัดกิจกรรมตามขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project Based Learning) ผนวกกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา (STEM EDUCATION)

จากการศึกษาวิจัยทำให้ได้การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา สำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มีองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา คือ 1) องค์ประกอบของโปรแกรม ฯ ดังนี้ 1.1) หลักการและเหตุผล 1.2) วัตถุประสงค์ 1.3) เนื้อหา 1.4) แผนการจัดกิจกรรม 1.5) การวัดและประเมินผล โดยแผนการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้จำนวน 4 หน่วย หน่วยการเรียนรู้ละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ศึกษาศักยภาพ สภาพปัญหา และบริบทชุมชน โดยเน้นขั้นตอนการจัดการเรียนรู้หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูล หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ลงมือปฏิบัติโครงงาน และหน่วยการเรียนรู้ที่ 4 นำเสนอโครงงาน เน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน 5 ขั้นตอน ผนวกกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา 6 ขั้นตอน ดังนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยทำให้ได้การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา สำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความนวัตกรครู โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ปานกลาง (สูงสุด: ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ทันสมัย ต่ำสุด: ด้านการตั้งคำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้) ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์ ภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (สูงสุด: ด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและเปิดรับเทคโนโลยี ใหม่ ๆ ที่ทันสมัย และด้านการพัฒนาชิ้นงานหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหาด้วยความคิดที่แปลกใหม่เหมาะสมต่อการใช้งานจริง ต่ำสุด: ด้านการตั้งคำถามที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้) ส่งผลให้มีค่า PIN ในการพัฒนาสูงถึง 0.59 ดังนั้น จากองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรดังกล่าว จะนำไปสู่การพัฒนาโปรแกรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และความเป็นนวัตกรครูด้วยการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานร่วมกับแนวคิดสะเต็มศึกษา สำหรับนักศึกษาครูวิทยาศาสตร์หรือนักเรียนต่อไป ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ 1) การพัฒนาโปรแกรม ฯ จะต้องคำนึงถึงความจำเป็นในการพัฒนาในแต่ละองค์ประกอบจึงจะทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนา และ 2) ผู้สอนควรออกแบบเกณฑ์การวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับชิ้นงานหรือประเภทของโครงงานที่ผู้เรียนพัฒนาขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2560). Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อน ประเทศไทยสู่ความมั่งคั่งมั่นคง และยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2569 จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/blueprint-thailand-4/

โกศล ภูศรี. (2564). กลยุทธ์การพัฒนาความเป็นนวัตกรของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ชนินทร เพ็ญสูตร. (2560). ประเทศไทย 4.0 บริบททางเศรษฐกิจ และการเมือง. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 8(1), 67-99.

นภสร ยลสุริยัน. (2563). การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐานร่วมกับแนวคิดแบบ STEM EDUCATION เพื่อส่งเสริมความเป็นนวัตกรและผลงานสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นปีที่ 5. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์.

บุญชม ศรีสะอาด และสุริทอง ศรีสะอาด. (2552). การวิจัยเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

วนิช สุธารัตน์. (2547). ความคิดและความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2551). วิธีวิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาสน์.

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.). (2559). STEM EDUCATION สอนอย่างไรให้เป็น ACTIVE LEARNING. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566). คู่มือกิจกรรมสะเต็มศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา (ม.1 - ม.6) STEM Education เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สกสค. ลาดพร้าว.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สุวิมล นาเพีย. (2563). พฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของผู้สอน สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ ในการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 14(3), 145-154.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bybee, R. W. (2013). The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. Arlington: NSTA.

Guilford, J. P. (1967). The nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 35-47

บทความวิจัย

รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*

THE CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS INFLUENCING THE SURVIVAL OF PRIVATE SCHOOLS IN BANGKOK AND METROPOLITAN AREAS

พันธิตรา เกาะสุวรรณ์*, ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์
Puntitra Kohsuwan*, Laddawan Petchroj
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ นนทบุรี ประเทศไทย
Faculty of Education, Rajapruk University, Nonthaburi, Thailand
*Corresponding author E-mail: psoonsatham@gmail.com
*Tel: 095-659-1541

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประเภทการวิจัยเชิงปริมาณ กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 500 คน ได้แบบสอบถามกลับคืน จำนวน 494 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 98.80 ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) รายข้ออยู่ในช่วง .60 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามอยู่ในช่วง .963 - .965 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการมีอิทธิพลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (β = 0.42) มีอิทธิพลทางตรงต่อส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (β = 0.39) มีอิทธิพลทางตรงต่อการสืบทอดกิจการครอบครัว (β = 0.35) ตัวแปรภายในโมเดล พบว่า ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (β = 0.31) และการสืบทอดกิจการครอบครัว (β = 0.32) มีอิทธิพลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนผ่านส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษาเท่ากับ .12 และผ่านการสืบทอดกิจการครอบครัวเท่ากับ .11 โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนได้ร้อยละ 60 (R^2 = 0.60) 2) โมเดลสมการโครงสร้างมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (χ^2/df = 1.17, RMSEA = 0.02, SRMR = 0.03, GFI = 0.96, CFI = 0.99)

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ, 7Ps, การสืบทอดกิจการครอบครัว, ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน

*Received July 15, 2026; Revised August 2, 2026; Accepted August 10, 2026

Abstract

This research article aims to: 1) Examine the causal relationships, including both direct and indirect effects, of entrepreneurial leadership, educational management mix, and family business succession on the survival of private schools in Bangkok and metropolitan areas; and 2) Validate the goodness-of-fit of the proposed causal relationship model with empirical data. This study employed a quantitative research design. The sample size was set at 500 administrators, from which 494 completed questionnaires were returned, representing a response rate of 98.80%. The respondents were private school administrators in Bangkok and metropolitan areas, selected through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire, with Item-Objective Congruence (IOC) scores for each item ranging from .60 to 1.00 and Cronbach's alpha reliability coefficients between .963 and .965. Data were analyzed using descriptive statistics, Confirmatory Factor Analysis (CFA), and Structural Equation Modeling (SEM). The research results revealed that: 1) Entrepreneurial leadership had a significant direct influence on private school survival (β = 0.42). It also had significant direct influences on educational management mix (β = 0.39) and family business succession (β = 0.35). Regarding the endogenous variables in the model, educational management mix (β = 0.31) and family business succession (β = 0.32) both demonstrated significant direct effects on private school survival. Furthermore, entrepreneurial leadership exhibited statistically significant indirect effects on private school survival through educational management mix (.12) and family business succession (.11). Collectively, the model explained 60 percent of the variance in private school survival (R^2 = 0.60). 2) The structural equation model demonstrated goodness-of-fit with the empirical data (χ^2/df = 1.17, RMSEA = 0.02, SRMR = 0.03, GFI = 0.96, CFI = 0.99).

Keywords: Entrepreneurial Leadership, 7Ps, Family Business Succession, Private School Survival

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กำหนดให้รัฐส่งเสริมการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา ภายใต้บริบทดังกล่าว โรงเรียนเอกชนจึงมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มทางเลือกทางการศึกษาและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียนและผู้ปกครอง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางการศึกษาสูง ทั้งจากโรงเรียนของรัฐ โรงเรียนนานาชาติ และรูปแบบการเรียนรู้ทางเลือกอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2567ก) อย่างไรก็ตาม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรจากอัตราการเกิดที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จำนวนเด็กที่เกิดในเขตกรุงเทพและปริมณฑลลดลงจาก 115,506 คน เหลือ 89,301 คน คิดเป็นอัตราการลดลงร้อยละ 22.69 ในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2567 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567) ส่งผลให้จำนวนประชากรวัยเรียนมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในระดับปฐมวัยและประถมศึกษา ซึ่งเป็นฐานผู้เรียนสำคัญของโรงเรียนเอกชน เมื่อจำนวนผู้เรียนลดลง รายได้จากค่าธรรมเนียมการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของโรงเรียนเอกชนจึงลดลงตามไปด้วย ขณะที่ต้นทุนด้านบุคลากร เทคโนโลยี และการพัฒนาคุณภาพการศึกษากลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้

จากสถิติสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน รายงานว่า จำนวนโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพและปริมณฑลลดลงจาก 996 แห่ง เหลือ 830 แห่ง คิดเป็นอัตราการลดลงร้อยละ 16.67 ในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2567 สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายด้านการดำเนินงานและความอยู่รอดของสถานศึกษาเอกชนภายใต้ภาวะการแข่งขันที่รุนแรง ประกอบกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนเอกชนจำนวนไม่น้อยประสบปัญหาด้านสภาพคล่องทางการเงิน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน, 2567ข)

สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนได้กลายเป็นประเด็นสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน โดยแนวคิดของ Drucker, P. F. ชี้ให้เห็นว่า ความอยู่รอดขององค์กรขึ้นอยู่กับความสามารถในการกำหนดทิศทาง การจัดสรรทรัพยากร และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (Drucker, P. F., 2007) ขณะที่ Kotler, P. & Keller, K. L. อธิบายว่า การสร้างคุณค่าและความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่และความยั่งยืนขององค์กร (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) ส่วน Keller, K. L. ให้ความสำคัญกับชื่อเสียงและภาพลักษณ์ขององค์กร ซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นและการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Keller, K. L., 2013) จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์ว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน หมายถึง ความสามารถของสถานศึกษาในการดำเนินงานและพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง โดยครอบคลุมการรักษาคุณภาพการศึกษา ความมั่นคงทางการเงิน การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการรักษาชื่อเสียงขององค์กร ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการแข่งขันทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ขณะเดียวกันผลการศึกษาของกันตรัตน์ สุจิตวนิช พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครอง โดยเฉพาะด้านบุคลากร กระบวนการให้บริการ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นระบบมีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมั่นและความสามารถในการแข่งขันของโรงเรียนเอกชน (กันตรัตน์ สุจิตวนิช, 2563) นอกจากนี้ เอกชัย อภิศักดิ์กุล ศึกษาประเด็นการสืบทอดกิจการครอบครัว และพบว่า การเตรียมความพร้อมของผู้สืบทอด การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กิจการสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนผ่านผู้นำ (เอกชัย อภิศักดิ์กุล, 2561) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โรงเรียนเอกชนที่ดำเนินงานในลักษณะกิจการครอบครัวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนสืบทอดตำแหน่งและการพัฒนาผู้นำรุ่นต่อไปควบคู่กับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ เพื่อสร้างความมั่นคงและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว

นอกจากปัจจัยด้านการบริหารจัดการและการสืบทอดกิจการแล้ว ความสามารถของผู้บริหารในการมองเห็นโอกาสใหม่ การตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน และการขับเคลื่อนนวัตกรรม ยังเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในวงการบริหารการศึกษา เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางการศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี พฤติกรรมของผู้ปกครอง และรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทเชิงรุกในการกำหนดทิศทางและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันให้กับองค์กร โดยผลการศึกษาของบุญจักรวาล รอดบำเรอ พบว่า ภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ (บุญจักรวาล รอดบำเรอ, 2565) สอดคล้องกับผลการศึกษาของสายรุ้ง กิ่งสระแกราช และเอื้อมพร หลินเจริญ ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการแสวงหาโอกาสใหม่ การคิดเชิงนวัตกรรม และการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ควบคู่กันเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางการศึกษา (สายรุ้ง กิ่งสระแกราช และเอื้อมพร หลินเจริญ, 2567) ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการของ Kuratko, D. F. ที่มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าการใช้โอกาสทางธุรกิจ และการพัฒนาองค์กรให้สามารถแข่งขันและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน (Kuratko, D. F., 2020)

แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวในหลากหลายมิติ แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาปัจจัยดังกล่าวแยกจากกัน โดยมุ่งศึกษาผลลัพธ์ด้านประสิทธิผลขององค์กร ความพึงพอใจ หรือความสามารถในการแข่งขัน มากกว่าการอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยทั้งสามร่วมกันต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน ดังนั้น ยังปรากฏช่องว่างทางวิชาการในการอธิบายกลไกความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าวในบริบทโรงเรียนเอกชนไทย โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางการศึกษาสูง ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน เพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์และนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารโรงเรียนเอกชนให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัว ต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาในระบบ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนนทบุรี นครปฐม ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร ประจำปีการศึกษา 2568 โดยตำแหน่งที่ศึกษา ประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และหัวหน้าฝ่าย จากโรงเรียนจำนวน 807 แห่ง รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,228 คน สำหรับการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดตามเกณฑ์ขนาดกลุ่มตัวอย่างสัมบูรณ์และกฎพื้นฐานของความซับซ้อนของโมเดล ของ Kline, R. B. โดยได้ระบุว่าโมเดลเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อนปานกลางขึ้นไป และใช้วิธีการประมาณค่าพารามิเตอร์ด้วยวิธีความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood: ML) จำเป็นต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ คือ ระหว่าง 200 ถึง 500 คนขึ้นไป เพื่อเป็นหลักประกันด้านความเสถียรของพารามิเตอร์ และป้องกันไม่ให้ดัชนีวัดความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสถิติมีความไวต่อขนาดตัวอย่างจนเกินไป ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างไว้ที่จำนวน 500 คน ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์ขั้นสูงสูงสุด ตามข้อเสนอแนะหลักดังกล่าว (Kline, R. B., 2016)

นอกจากนี้ เมื่อนำมาพิจารณาตรวจสอบร่วมกับเกณฑ์กำหนดอัตราส่วนพหุตัวแปรของ Hair, J. F. et al. ที่เสนอให้อัตราส่วนกลุ่มตัวอย่างต่อตัวแปรสังเกตได้อยู่ในระดับ 20 เท่าต่อ 1 ตัวแปรสังเกตได้ (20:1) พบว่า งานวิจัยนี้ซึ่งมีตัวแปรสังเกตได้รวม จำนวน 21 ตัวแปร ซึ่งทำให้ต้องการขนาดกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่ 420 คน (Hair, J. F. et al., 2019) ดังนั้น การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างไว้ จำนวน 500 คน จึงมีความครอบคลุม เพียงพอ และเกินกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำตามข้อกำหนดทางสถิติของ Hair, J. F. et al. ซึ่งช่วยยกระดับอำนาจในการทดสอบทางสถิติให้มีความแม่นยำและน่าเชื่อถือ (Hair, J. F. et al., 2019)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาในระบบ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ประจำปีการศึกษา 2568 ตำแหน่งที่ศึกษา ประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และหัวหน้าฝ่าย จำนวน 500 คน ผู้วิจัยดำเนินการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น ตาม 2 เกณฑ์ ได้แก่ 1) เขตพื้นที่จังหวัดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สมุทรปราการ และสมุทรสาคร 2) ขนาดของสถานศึกษา ได้แก่ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ ผู้วิจัยคำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นภูมิตามสัดส่วนของประชากร เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนที่ดีของประชากรจริง เมื่อได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นภูมิแล้ว จึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เพื่อเลือกโรงเรียนและผู้ให้ข้อมูลจนครบตามจำนวนที่กำหนดต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามทั้งฉบับเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นใหม่จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรแต่ละด้าน ก่อนนำไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ประกอบด้วย ข้อคำถามจำนวน 23 ข้อ ครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ 2) ด้านความคิดสร้างสรรค์ในแบบผู้ประกอบการ 3) ด้านการจัดการ 4) ด้านการริเริ่มดำเนินการเชิงรุก และ 5) ด้านการยอมรับความเสี่ยง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

ตอนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิดส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา แนวคิดการตลาดบริการ (7Ps) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ประกอบด้วย ข้อคำถามจำนวน 31 ข้อ ครอบคลุมทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษา 3) ด้านสถานที่ตั้งและการเข้าถึงบริการ 4) ด้านการประชาสัมพันธ์และการสื่อสาร 5) ครูและบุคลากรทางการศึกษา 6) ด้านกระบวนการให้บริการ และ 7) ทรัพยากรและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

ตอนที่ 4 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการสืบทอดกิจการครอบครัว ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดกิจการครอบครัว ประกอบด้วย ข้อคำถามจำนวน 13 ข้อ ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผนการสืบทอด 2) ด้านการพัฒนาทายาทผู้สืบทอด

3) ด้านการสร้างธรรมาภิบาล และ 4) ด้านการสื่อสารภายในครอบครัว ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

ตอนที่ 5 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดขององค์กรและโรงเรียนเอกชน ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน 22 ข้อ ครอบคลุมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุณภาพการจัดการศึกษา 2) ด้านความมั่นคงทางการเงิน 3) ด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง 4) ด้านความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 5) ด้านชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของโรงเรียนเอกชน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า

การทดสอบเครื่องมือในการวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบก่อนสำรวจจริงด้วยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของข้อความในแต่ละข้อว่าตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความชัดเจนของภาษา ถ้อยคำ และความตรง ความสอดคล้องของเนื้อหาในส่วนของนิยามเชิงทฤษฎี นิยามเชิงปฏิบัติการ และตารางแสดงประเด็นหลักและประเด็นย่อย การวิจัยครั้งนี้ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ที่ .60 - 1.00

ต่อมาผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความเที่ยง เพื่อวัดความสอดคล้องภายใน โดยการนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและได้แก้ไขไปทดลองใช้ (try out) กับ ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ และหัวหน้าฝ่ายในโรงเรียนเอกชน ที่มีคุณลักษณะและคุณสมบัติเหมือนกับตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 30 คน ก่อนนำไปใช้จริงกับผู้ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคที่ได้อยู่ระหว่าง .963 - .965

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้เริ่มดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2568 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม พ.ศ. 2568 ซึ่งก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือถึงผู้บริหารในโรงเรียน จำนวน 500 คน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และชี้แจงและอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประโยชน์และสิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธการตอบแบบสอบถามการวิจัยเพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น และไม่มีการเปิดเผยชื่อของกลุ่มตัวอย่าง อีกทั้งเสนอผลโดยภาพรวม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นไปตามความจริง ผู้วิจัยติดตามการตอบแบบสอบถามอย่างต่อเนื่องจนได้รับแบบสอบถามที่ตอบกลับมาอย่างสมบูรณ์ จำนวน 494 ฉบับ จากแบบสอบถามที่จัดส่งทั้งหมด จำนวน 500 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 98.80

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ด้วยโปรแกรม IBM SPSS Amos โดยเริ่มจากการตรวจสอบคุณภาพข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่ การตรวจสอบค่าผิดปกติ ความเป็นปกติของการแจกแจงข้อมูล และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร จากนั้นได้ดำเนินการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อประเมินความตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรแฝง โดยพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน ความเชื่อมั่นเชิงประกอบ (Composite Reliability: CR) และ ค่า Average Variance Extracted (AVE) รวมทั้งตรวจสอบความตรงเชิงจำแนกระหว่างตัวแปรแฝง ก่อนดำเนินการวิเคราะห์โมเดลเชิงโครงสร้าง (Structural Model) เพื่อทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ โดยพิจารณาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม อิทธิพลรวม และความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์จากดัชนีความกลมกลืนของโมเดล

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิเคราะห์แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรในโมเดลสมการโครงสร้าง

ตัวแปร	R^2	อิทธิพล	ตัวแปร		
			ENTL	EDMIX	FAMB
EDMIX	0.15	DE	0.39**	–	–
		IE	–	–	–
		TE	0.39**	–	–
FAMB	0.12	DE	0.35**	–	–
		IE	–	–	–
		TE	0.35**	–	–
SURV	0.60	DE	0.42**	0.31**	0.32**
		IE	0.23**	-	-
		TE	0.65**	0.31**	0.32**

χ^2 = 207.99, df = 178, p = 0.06, χ^2/df = 1.17, RMSEA = 0.02, SRMR = 0.03, GFI = 0.96, CFI = 0.99
Significance: **p< .01 level (two-tailed)

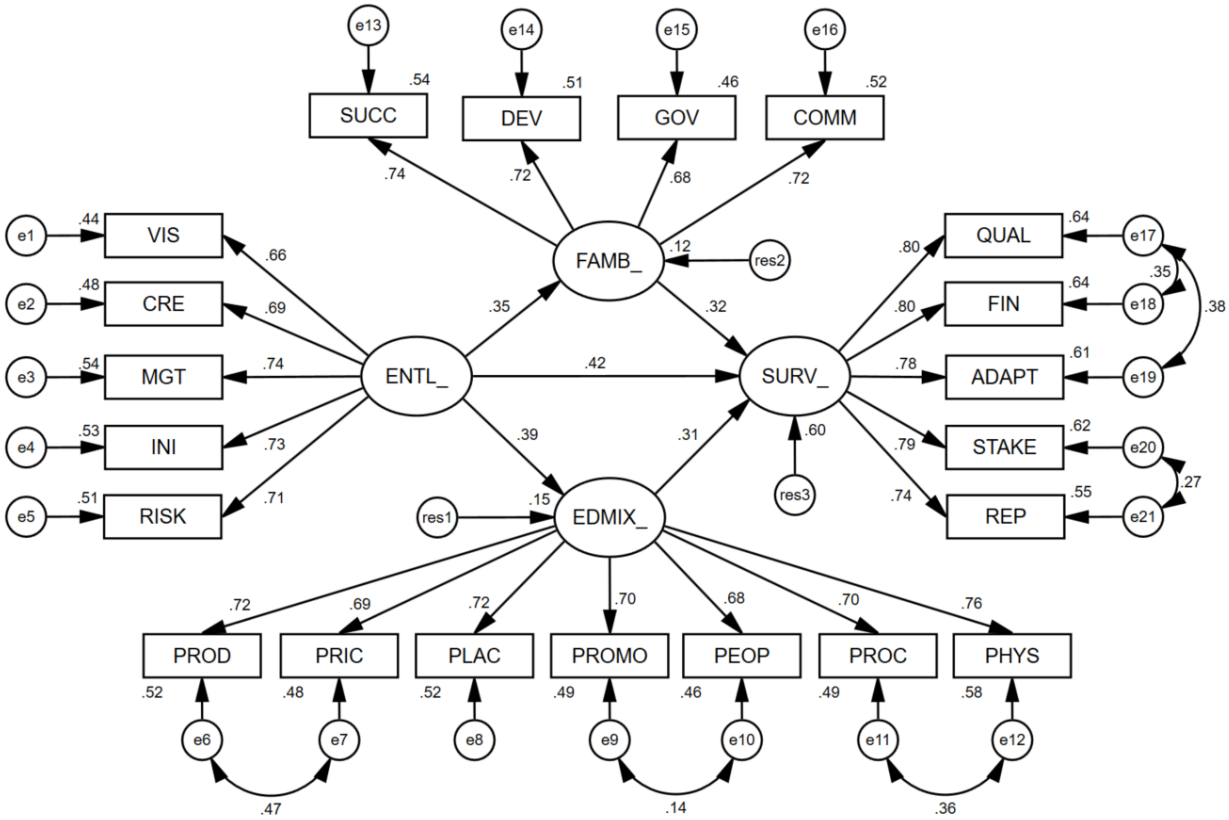
จากตารางที่ 1 พบว่า โมเดลสมการโครงสร้างสามารถอธิบายความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ได้ร้อยละ 60 (R^2 = 0.60) ขณะที่สามารถอธิบายส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) และการสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) ได้ร้อยละ 15 และ 12 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรง (Direct Effect) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (ENTL) มีอิทธิพลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = .42, p < .01) นอกจากนี้ ยังพบว่าส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) และการสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) มีอิทธิพลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = .31 และ .32 ตามลำดับ, p < .01)

ในด้านอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) พบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (ENTL) มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนผ่านส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) และการสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อมรวมเท่ากับ .23 (p < .01) ส่งผลให้ค่าอิทธิพลรวม (Total Effect) ของภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนมีค่าเท่ากับ .65

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการส่งผลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษาและการสืบทอดกิจการครอบครัวในฐานะตัวแปรคั่นกลาง

2. ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร ผลการประเมินความสอดคล้องของโมเดล พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก โดยมีค่า χ^2 = 207.99, df = 178, p = 0.06, χ^2/df = 1.17, RMSEA = 0.02, SRMR = 0.03, GFI = 0.96 และ CFI = 0.99 ผลดังภาพที่ 2

χ^2 = 207.99, df = 178, p = 0.06, χ^2/df = 1.17, RMSEA = 0.02, SRMR = 0.03, GFI = 0.96 และ CFI = 0.99

ภาพที่ 2 โมเดลสมการโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุขององค์ประกอบ
ที่มีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน

จากภาพที่ 2 พบว่า ค่าดัชนีความกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างที่พัฒนาขึ้น โดยผลการวิเคราะห์พบว่า โมเดลสมการโครงสร้างมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดีมาก ค่าไค-สแควร์ (χ^2) มีค่าเท่ากับ 207.99 ที่องศาอิสระ 178 และมีค่า p เท่ากับ 0.06 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมทริกซ์ความแปรปรวน - ความแปรร่วมที่ได้จากโมเดลไม่แตกต่างจากข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้ ค่าไค–สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) มีค่าเท่ากับ 1.17 อยู่ในเกณฑ์เหมาะสม แสดงถึง ความพอดีของโมเดลโดยรวม ขณะเดียวกัน ค่า Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.02 และค่า Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.03 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำมาก แสดงถึงความคลาดเคลื่อนของโมเดลในระดับต่ำ

สำหรับดัชนีความสอดคล้องเชิงเปรียบเทียบ พบว่า ค่า Goodness of Fit Index (GFI) มีค่าเท่ากับ 0.96 และค่า Comparative Fit Index (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.99 อยู่ในเกณฑ์สูงมากตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ทั้งหมด ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า โมเดลสมการโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับดีมาก

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (ENTL) ส่งผลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะในสภาวะวิกฤตทางประชากรและการแข่งขันทางการศึกษาที่รุนแรง ผู้บริหารโรงเรียน

เอกชนจำเป็นต้องปรับบทบาทจากนักบริหารการศึกษาแบบดั้งเดิมสู่การเป็นผู้นำเชิงผู้ประกอบการที่มีความสามารถเชิงพลวัต การมีวิสัยทัศน์เชิงนวัตกรรม ความกล้าตัดสินใจ และความสามารถในการมองเห็นโอกาสภายใต้วิกฤต ช่วยให้โรงเรียนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางการศึกษาและความต้องการของผู้ปกครองได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของ Kuratko, D. F. ที่เสนอว่า ผู้นำเชิงผู้ประกอบการสามารถจัดสรรทรัพยากรเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและความยั่งยืนขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kuratko, D. F., 2020)

ขณะเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ ยังพบว่า ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) ส่งผลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษาช่วยให้การดำเนินงานของโรงเรียนเกิดความเป็นระบบและเชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญขององค์กรเข้าด้วยกัน ทั้งด้านหลักสูตร บุคลากร การบริหารจัดการ การสื่อสารองค์กร และสภาพแวดล้อมทางการศึกษา ส่งผลให้โรงเรียนสามารถบริหารทรัพยากรและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การบริหารจัดการในลักษณะดังกล่าวยังช่วยให้โรงเรียนสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงาน สร้างคุณภาพการศึกษาและพัฒนาองค์กรได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนในระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิดของ Kotler, P. & Keller, K. L. ที่อธิบายว่า การบริหารองค์ประกอบของบริการอย่างเป็นระบบช่วยสร้างคุณค่าและความสัมพันธ์ระยะยาวกับผู้รับบริการ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Ivy, J. ที่เสนอว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดส่วนประสมทางการตลาดในบริบทการศึกษาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของสถานศึกษา (Ivy, J., 2008)

นอกจากนี้ การสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) ยังส่งผลทางตรงต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความต่อเนื่องของการบริหารและเสถียรภาพขององค์กรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของโรงเรียนเอกชนไทย โดยเฉพาะในบริบทที่โรงเรียนจำนวนมากดำเนินงานในลักษณะกิจการครอบครัว การเปลี่ยนผ่านผู้นำระหว่างรุ่นจึงไม่ได้เป็นเพียงการส่งต่ออำนาจในการบริหารเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการรักษาวิสัยทัศน์ อัตลักษณ์องค์กร ความเชื่อมั่นของผู้ปกครอง และความต่อเนื่องของวัฒนธรรมองค์กรอีกด้วย หากขาดการวางแผนการสืบทอดอย่างเป็นระบบ อาจนำไปสู่ความไม่ชัดเจนด้านทิศทางองค์กร ความขัดแย้งภายในและความไม่ต่อเนื่องในการบริหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของโรงเรียนในระยะยาว ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของผู้สืบทอด การถ่ายทอดวิสัยทัศน์ และการกำหนดโครงสร้างธรรมาภิบาลที่ชัดเจน จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยรักษาเสถียรภาพและความยั่งยืนของโรงเรียนเอกชน สอดคล้องกับแนวคิดของ Miller, D. & Le Breton-Miller, I. ที่เสนอว่า การสืบทอดกิจการที่มีประสิทธิภาพช่วยลดความเสี่ยงในช่วงเปลี่ยนผ่านผู้นำและเสริมสร้างความมั่นคงขององค์กรในระยะยาว (Miller, D. & Le Breton-Miller, I., 2021)

เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางอ้อม พบว่า ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) และการสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) ทำหน้าที่เป็นตัวแปรคั่นกลางระหว่างภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (ENTL) กับความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า ภาวะผู้นำเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความอยู่รอดในระยะยาว หากแต่ต้องอาศัยระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและการวางรากฐานการสืบทอดกิจการที่มั่นคงควบคู่กัน กลไกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนไทยเกิดจากการ บูรณาการระหว่างความสามารถเชิงนวัตกรรมของผู้นำกับความเข้มแข็งของระบบสนับสนุนภายในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Ireland, R. D. et al. ที่เสนอว่า ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนเกิดจากการผสานทรัพยากรเชิงกลยุทธ์และโครงสร้างองค์กรเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ (Ireland, R. D. et al., 2003)

2. การอภิปรายผลความสอดคล้องของรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเกณฑ์การพิจารณาความพอดีของโมเดลของ Hair, J. F. et al. และ Kline, R. B. สะท้อนว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนเป็นผลจากความสัมพันธ์เชิงระบบของภาวะผู้นำ การบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัวที่ทำงานเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ (Hair, J. F. et al., 2019); (Kline, R. B., 2016)

2.1 ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ: การบริหารจัดการในฐานะแกนกลางของการขับเคลื่อน

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า การจัดการ (MGT) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดในมิติภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ (ENTL) ซึ่งสูงกว่าองค์ประกอบด้านการกำหนดวิสัยทัศน์ (VIS) สะท้อนว่าในบริบทโรงเรียนเอกชนไทยที่เผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากรและการแข่งขันสูง ผู้นำที่มีเพียงวิสัยทัศน์อาจไม่เพียงพอ หากขาดความสามารถในการบริหารจัดการเชิงระบบ ทั้งด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การจัดสรรทรัพยากร และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง สอดรับกับแนวคิดของ Kuratko, D. F. ที่มองว่าผู้นำเชิงผู้ประกอบการในยุคใหม่ต้องผสานการมองเห็นโอกาสเข้ากับ ความสามารถในการบริหารจัดการกลยุทธ์อย่างสมดุล (Kuratko, D. F., 2020) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สายรุ้ง กิ่งสระแกราช และเอื้อมพร หลินเจริญ ที่ชี้ว่าผู้นำสถานศึกษายุคใหม่ต้องมีความสามารถเชิงบริหารธุรกิจ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของบริบทการศึกษาไทยที่เข้มข้นขึ้น (สายรุ้ง กิ่งสระแกราช และเอื้อมพร หลินเจริญ, 2567)

2.2 ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา: การสร้างความแตกต่างผ่านระบบบริการและสภาพแวดล้อม

ในมิติของส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา (EDMIX) พบว่า ด้านทรัพยากรและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ (PHYS) มีค่าน้ำหนักสูงสุด สะท้อนว่า ผู้ปกครองในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลให้ความสำคัญกับคุณภาพที่รับรู้ได้เชิงประจักษ์ ทั้งด้านอาคารสถานที่ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โรงเรียนเอกชนจึงใช้การพัฒนาองค์ประกอบทางกายภาพเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการสร้างความแตกต่าง ภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับแนวคิดการตลาดบริการของ Kotler, P. & Keller, K. L. และ Wirtz, J. & Lovelock, C. ที่อธิบายว่าองค์ประกอบทางกายภาพมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพของผู้รับบริการ (Kotler, P. & Keller, K. L., 2016); (Wirtz, J. & Lovelock, C., 2021) สอดรับกับงานวิจัยของ กันตรัตน์ สุจิตวนิช ที่พบว่าสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนของผู้ปกครองมากกว่าคุณลักษณะภายในที่เป็นนามธรรม (กันตรัตน์ สุจิตวนิช, 2563)

2.3 การสืบทอดกิจการครอบครัว: การสร้างความต่อเนื่องขององค์กร

ผลการวิจัยพบว่า การวางแผนการสืบทอด (SUCC) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดในมิติการสืบทอดกิจการครอบครัว (FAMB) สะท้อนว่าโรงเรียนเอกชนไทยซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินงานในลักษณะธุรกิจครอบครัวตระหนักดีว่ารอยต่อของการเปลี่ยนผ่านผู้นำ คือ จุดที่มีความเสี่ยงต่อความอยู่รอด การวางแผนการสืบทอดที่เป็นระบบจึงไม่ใช่เพียงการหาผู้มารับตำแหน่ง แต่คือ การถ่ายทอดวิสัยทัศน์จากรุ่นสู่รุ่น และการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน เพื่อรักษาเสถียรภาพและความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในช่วงเปลี่ยนผ่านผู้นำ สอดคล้องกับแนวคิดของ กิติพงศ์ อุรพีพัฒนพงศ์ และ งานวิจัยของ อาลิสา กสิณธร ที่ชี้ว่า การสืบทอดกิจการอย่างเป็นระบบเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนขององค์กรครอบครัว (กิติพงศ์ อุรพีพัฒนพงศ์, 2566); (อาลิสา กสิณธร, 2563)

2.4 ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน: ภาวะสมดุลระหว่างสมดุลระหว่างคุณภาพและความมั่นคงทางการเงิน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจว่า คุณภาพการจัดการศึกษา (QUAL) และความมั่นคงทางการเงิน (FIN) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุดและเท่ากันในโมเดลความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน (SURV) ข้อค้นพบนี้สะท้อนปรัชญาการบริหารโรงเรียนเอกชนในปัจจุบันว่า คุณภาพและความมั่นคงทางการเงิน คือสองด้านของเหรียญเดียวกัน โรงเรียนไม่สามารถรักษาคุณภาพการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง หากขาดทรัพยากรและเสถียรภาพทางการเงินในการสนับสนุนบุคลากร เทคโนโลยี และการพัฒนาองค์กร ขณะเดียวกัน ความมั่นคงทางการเงินก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน หากโรงเรียนไม่สามารถสร้างคุณภาพทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้ปกครองและผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) ของ Teece, D. J. ที่กล่าวไว้ว่า องค์กรธุรกิจหรือสถาบันในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน จำเป็นต้องมีความสามารถในการรับรู้โอกาส การจัดสรรและปรับเปลี่ยนฐานทรัพยากรภายในองค์กร ทั้งในด้านสมรรถนะเชิงวิชาการและทุนทรัพย์เชิงกลยุทธ์ เพื่อให้สอดรับกับสภาวะแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและความยั่งยืนในระยะยาว (Teece, D. J., 2025) ซึ่งข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ยังมีความสอดคล้องและได้รับการสนับสนุนจากแนวคิดของ กันตรัตน์ สุจิตวนิช ที่ระบุว่า ปัจจัยวิกฤตที่ชี้ขาดความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษาในยุคปัจจุบัน คือ ความสามารถในการรักษาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนเพื่อตอบสนองความคาดหวังของตลาด ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการทางการเงินให้มีเสถียรภาพและมีกระแสเงินสดที่เพียงพอต่อการดำเนินกิจการ (กันตรัตน์ สุจิตวนิช, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 3 โมเดลองค์ความรู้ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนที่สังเคราะห์จากผลการวิจัย

โมเดลองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนเกิดจากการบูรณาการการทำงานร่วมกันของ 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัว โดยภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนเชิงกลยุทธ์ที่ทรงพลัง ในการกำหนดทิศทางและนำพาโรงเรียนปรับตัวต่อวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ในส่วนของกลไกการขับเคลื่อนภายใน ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา ในงานวิจัยนี้มิได้มุ่งเน้นมิติเชิงธุรกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดให้สอดคล้องกับบริบทการศึกษา ครอบคลุมตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตร คุณภาพบุคลากร กระบวนการให้บริการ ไปจนถึงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เพื่อสร้างคุณภาพการศึกษาและความเชื่อมั่นแก่ผู้ปกครอง ขณะเดียวกัน การสืบทอดกิจการครอบครัว มิได้หมายจำกัดเพียงการส่งต่ออำนาจสายเลือดเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการวางแผนความต่อเนื่องขององค์กร การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงการถ่ายทอดวิสัยทัศน์และวัฒนธรรมองค์กรไปสู่ผู้สืบทอด ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว บุคลากรมืออาชีพ หรือศิษย์เก่า ทั้งนี้ เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของโรงเรียน และได้รับความเชื่อมั่นจากผู้ปกครอง บุคลากร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นทรัพยากรที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาและทดแทนได้ยาก การมีระบบการสืบทอดและการบริหารจัดการที่ดีจึงทำหน้าที่เป็นโครงสร้างส่งต่อเชิงกลยุทธ์ ที่ช่วยลดความเสี่ยงในช่วงเปลี่ยนผ่าน เชื่อมโยงวิสัยทัศน์ของผู้นำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และหล่อหลอมให้เกิดภาวะสมดุลระหว่างคุณภาพการศึกษาและความมั่นคงทางการเงิน อันเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยค้ำจุนให้โรงเรียนเอกชนสามารถดำรงอยู่และเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการ ส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษา และการสืบทอดกิจการครอบครัว ล้วนมีอิทธิพลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชน ทั้งในรูปแบบอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อม โดยภาวะผู้นำเชิงผู้ประกอบการมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนส่วนประสมการบริหารจัดการสถานศึกษาและการสืบทอดกิจการครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนได้ร้อยละ 60 และมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก สะท้อนให้เห็นว่า ความอยู่รอดของโรงเรียนเอกชนมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หากแต่เกิดจากการบูรณาการของภาวะผู้นำ การบริหารจัดการ และความต่อเนื่องขององค์กรที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์เพื่อให้ผู้บริหารนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยผู้บริหารควรปรับบทบาทจากการบริหารงานประจำสู่การเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีความคล่องตัว วิเคราะห์สภาพแวดล้อมเชิงรุก และบริหารความเสี่ยงเชิงสร้างสรรค์ พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพด้านกายภาพ พัฒนาอาคารสถานที่และเทคโนโลยีให้ทันสมัย ควบคู่ไปกับการบริหารประสบการณ์ของผู้รับบริการและการออกแบบหลักสูตรที่ตอบสนองทักษะแห่งอนาคต นอกจากนี้ โรงเรียนควรวางระบบสืบทอดตำแหน่งเชิงยุทธศาสตร์ จัดทำธรรมนูญครอบครัว พัฒนาทายาทหรือบุคลากรหลักให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำคัญ เพื่อสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ตลอดจนดำเนินการบริหารคุณค่าและยกระดับคุณภาพการศึกษาควบคู่กับการสร้างความเข้มแข็งทางการเงินเชิงรุกและการแสวงหาแหล่งรายได้ที่หลากหลาย ซึ่งแนวทางทั้งหมดนี้จะช่วยขับเคลื่อนให้โรงเรียนเอกชนสามารถดำเนินกิจการได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กิติพงศ์ อุรพีพัฒนพงศ์. (2566). สูตรสำเร็จธุรกิจครอบครัวไทย: ในโลกความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.

กันตรัตน์ สุจิตวนิช. (2563). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกโรงเรียนสองภาษาเอกชน A ของผู้ปกครองสำหรับบุตรหลานในจังหวัดปทุมธานี. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยรังสิต.

บุญจักรวาล รอดบำเรอ. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(45), 520-535.

สายรุ้ง กิ่งสระแกราช และเอื้อมพร หลินเจริญ. (2567). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำแบบผู้ประกอบการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 2. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(2), 873-888.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2567ก). รายงานประจำปี 2567. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2567ข). รายงานสถิติโรงเรียนเอกชน ประจำปีการศึกษา 2567. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). ภาวะสังคมไทย: ไตรมาสสี่และภาพรวม ปี 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อาลิสา กสิณธร. (2563). กลยุทธ์สู่ความสำเร็จในการสืบทอดกิจการของโรงเรียนเอกชน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 8(1), 18-30.

เอกชัย อภิศักดิ์กุล. (2561). การบริหารธุรกิจครอบครัว: ศาสตร์และศิลป์ของความยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.

Drucker, P. F. (2007). The Practice of Management (Classic Drucker Collection ed.). London: Routledge.

Hair, J. F. et al. (2019). Multivariate data analysis. (8th ed.). England: Pearson Prentice.

Ireland, R. D. et al. (2003). A model of strategic entrepreneurship : The construct and its dimensions. Journal of Management, 29(6), 963-989.

Ivy, J. (2008). A new higher education marketing mix : The 7Ps for MBA marketing. International Journal of Educational Management, 22(4), 288-299.

Keller, K. L. (2013). Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity. (4th ed.). Boston: Pearson Education.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. (4th ed.). New York: Guilford Press.

Kotler, P. & Keller, K. L. (2016). Marketing management. (15th ed.). Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education.

Kuratko, D. F. (2020). Entrepreneurship: Theory, process, and practice. (11th ed.). Boston: Cengage Learning.

Miller, D. & Le Breton-Miller, I. (2021). Family firms : A breed of extremes? Entrepreneurship Theory and Practice, 45(4), 663-681.

Teece, D. J. (2025). Dynamic Capabilities: Foundational Concepts. (Elements in Business Strategy). Cambridge: Cambridge University Press.

Wirtz, J. & Lovelock, C. (2021). Services marketing: People, technology, strategy. (9th ed.). New Jersey: World Scientific Publishing.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 48-57

บทความวิจัย

การสื่อสารความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์*

THE COMMUNICATION OF FORTUNE TELLERS' CREDIBILITY ON ONLINE PLATFORMS

นงนาถ ภัทรศรีอภิรมย์*, กฤษณ์ ทองเลิศ
Nongnart Pattarasriapirom*, Grit Thonglert
วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย
College of Communication Arts, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand
*Corresponding author E-mail: Nongnart.p67@rsu.ac.th
*Tel: 062-962-6614

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแก่นประเด็นเนื้อหาที่นักพยากรณ์ใช้ในการสื่อสาร วิธีการสื่อสารความน่าเชื่อถือ เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบจำลองการสื่อสารตามแนวคิดของเบอร์โล ทฤษฎีความน่าเชื่อถือ ทฤษฎีอัตลักษณ์ แนวคิดวาทวิทยา แนวทางการศึกษาเชิงสัญญะวิทยา แนวคิด User-generated content (UGC) ทฤษฎีการพึ่งพาสื่อ การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหาบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ของนักพยากรณ์ จำนวน 3 เพจ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเนื้อหา จำนวน 540 รายการ วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 ถึง 30 มิถุนายน พ.ศ. 2568 เพื่อนำมาวิเคราะห์ตัวบทและตีความหมายเชิงการสื่อสาร มีผลวิจัย ดังนี้ 1) เนื้อหาที่นักพยากรณ์ใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ได้แก่ การพยากรณ์ดวงชะตา พิธีกรรมบูชา การให้ฤกษ์ยามมงคล แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ การเช่าวัตถุมงคล โหวงเฮ้ง ฮวงจุ้ย และการออกแบบลายเซ็น 2) วิธีการการสื่อสารเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ ได้แก่ การเข้ารหัสภาษาพูดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การใช้ภาษากายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การใช้รหัสเครื่องแต่งกายเอกลักษณ์เฉพาะตัว การเชื่อมโยงเชิงเหตุผลระหว่าง การโคจรดวงดาว กับพฤติกรรมบุคคล การใช้เทคนิคย้ำความเพื่อสื่อความเชี่ยวชาญ การใช้ฉากหลังที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อเสริมเรื่องราว และการสร้างความเชื่อมั่นผ่านลายเซ็นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล และ 3) เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์ ได้แก่ การอนุโมทนา สาธุ การแชร์ภาพเข้าร่วมพิธีกรรม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น การแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นผลจากการใช้วัตถุมงคลของผู้ติดตาม และการแฝงเนื้อหาโฆษณาสินค้าในคอมเมนต์ ซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมของผู้ติดตามในพื้นที่สื่อออนไลน์

คำสำคัญ: นักพยากรณ์, แพลตฟอร์มออนไลน์, ความน่าเชื่อถือ, เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์

Abstract

This research aimed to examine the core content themes employed by fortune tellers in their communication, the communication strategies used to establish credibility, and user-generated content (UGC) created on online platforms. The concepts and theories utilised in this study included Berlo's Communication Model, Credibility Theory, Identity Theory, Rhetorical Theory, Semiotic Approaches, the concept of UGC, and Media Dependency Theory. This study adopted a qualitative research approach through content analysis of online platform content from three fortune-teller

*Received July 21, 2026; Revised August 3, 2026; Accepted August 13, 2026

pages. A total of 540 online content items were collected between January 1, 2025, and June 30, 2025, and were analyzed through textual analysis and communication interpretation. The findings revealed that: 1) The content communicated by fortune tellers on online platforms consisted of horoscope and fortune prediction, worship rituals, auspicious date and time selection, recommendations of spiritual tourism destinations, amulet rental services, physiognomy, feng shui, and signature design; 2) The communication strategies used to establish credibility included the encoding of distinctive verbal language, the use of unique body language, the use of distinctive clothing codes, the rational linkage between astrological movements and individual behavior, the use of repetition techniques to convey expertise, the use of symbolic backgrounds to reinforce narratives, and the creation of trust through personalized signature designs; and 3) UGC included expressions of appreciation and religious blessings such as *"Sadhu"*, the sharing of photographs related to participation in rituals, exchanges of opinions with other users, the sharing of experiences resulting from the use of amulets, and the embedding of product advertisements within comments. These practices reflected the active participation of followers within online media spaces.

Keywords: Fortune Tellers, Online Platforms, Credibility, User-Generated Content (UGC)

บทนำ

ในปัจจุบัน สื่อออนไลน์ได้กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของการสื่อสารในสังคมไทย โดยมีบทบาททั้งในการเผยแพร่ข้อมูล การสร้างปฏิสัมพันธ์ และการหล่อหลอมการรับรู้ของผู้รับสาร แพลตฟอร์มออนไลน์ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นช่องทางการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ในการสร้างภาพลักษณ์ ตัวตน และความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร โดยเฉพาะในบริบทของบุคคลสาธารณะหรือผู้ให้บริการด้านความเชื่ออย่างนักพยากรณ์ ซึ่งต้องอาศัยการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น โพสต์ข้อความ วิดีโอถ่ายทอดสด บทความ หรือสื่อมัลติมีเดีย เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ติดตาม การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางของแพลตฟอร์มออนไลน์จึงส่งผลให้กระบวนการสร้างความน่าเชื่อถือผ่านการสื่อสารมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ 2565 ได้ทำการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย โดยพบว่า คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ย 7 ชั่วโมง 4 นาที เจนเนอเรชันที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุดคือ Gen Y (ช่วงอายุ 22 - 41 ปี) อยู่ที่ 8 ชั่วโมง 55 นาทีต่อวัน ซึ่งมากกว่าประชากรในกลุ่ม Gen Z (อายุน้อยกว่า 22 ปี) ใช้อินเทอร์เน็ต 8 ชั่วโมง 24 นาที ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเวลานานและมีบทบาททั้งในฐานะผู้รับสารและผู้สร้างเนื้อหาขณะเดียวกัน ความนิยมในการบริโภคคอนเทนต์รูปแบบวิดีโอและการถ่ายทอดสดยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า การสื่อสารเชิงบุคคล และการปฏิสัมพันธ์แบบเรียลไทม์มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจของผู้รับสาร นอกจากนี้ ผลการศึกษาพฤติกรรมความเชื่อด้านมูเตลู หมายถึง ความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องราง และพิธีกรรมเพื่อเสริมสิริมงคลและความสำเร็จ เดิมคำนี้มีที่มาจากภาพยนตร์อินโดนีเซียก่อนจะเกิดการกลายความหมายในสังคมไทย จนพัฒนาเป็นวัฒนธรรมประชานิยมที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ และทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจท่ามกลางความไม่แน่นอนของสังคมคนไทยยังชี้ให้เห็นว่าแม้สังคมจะก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ แต่ความเชื่อเชิงจิตวิญญาณยังคงดำรงอยู่และปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ส่งผลให้เนื้อหาการพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง (ETDA สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ 2567 เปิดปรากฏการณ์ "มูเก็ตติ้ง" ความเชื่อผสานดิจิทัล สร้างพลังซอฟต์พาวเวอร์ไทย)

การพยากรณ์ในยุคปัจจุบันจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการพบปะกันโดยตรง หากแต่ขยายตัวสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การดูดวงผ่านโทรศัพท์ การถ่ายทอดสด หรือการสื่อสารแบบเรียลไทม์ผ่านระบบวิดีโอ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดนักพยากรณ์ออนไลน์จำนวนมาก และนำไปสู่การแข่งขันด้านการนำเสนอเนื้อหาอย่างเข้มข้น นักพยากรณ์ที่ได้รับความนิยมจำเป็นต้องพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่สามารถสร้างความแตกต่าง ควบคู่ไปกับการรักษาฐานผู้ติดตามและความสัมพันธ์ระยะยาว โดยการนำเสนอเนื้อหาที่ชัดเจน เข้าใจง่าย มีความสม่ำเสมอ และสอดคล้องกับความเชื่อและความสนใจของผู้รับสาร

ความน่าเชื่อถือถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจของผู้ติดตามในการเลือกเชื่อถือคำพยากรณ์หรือใช้บริการของนักพยากรณ์ (กิติคุณ พลวัน, 2561) ซึ่งความน่าเชื่อถือดังกล่าวไม่ได้เกิดจากเนื้อหาเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงรูปแบบการสื่อสาร น้ำเสียง บุคลิกภาพ ภาพลักษณ์ และปฏิสัมพันธ์กับผู้ติดตาม การเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วม เช่น การตอบความคิดเห็น การสื่อสารแบบเรียลไทม์ การนำเสนอประสบการณ์ของผู้ใช้จริง ล้วนช่วยเสริมสร้างความรู้สึกไว้วางใจและความเป็นชุมชนออนไลน์ อันเป็นกลไกสำคัญในการเสริมพลังความน่าเชื่อถือบนแพลตฟอร์มดิจิทัล จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสื่อสารของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อทำความเข้าใจว่าเขาใช้วิธีใดในการสร้างความน่าเชื่อถือ จนทำให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อความศรัทธา และมีส่วนร่วมในสื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบมากขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษานี้คาดว่าจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนักพยากรณ์ ผู้ติดตาม และสื่อสังคมออนไลน์ได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้ผู้คนสามารถประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลบนออนไลน์ได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาด้านการสื่อสารดิจิทัล การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ การสื่อสารการตลาด และการสร้างเนื้อหาบนสื่อออนไลน์ในบริบทอื่น ๆ ได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจถึงเนื้อหาที่นักพยากรณ์ใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์
2. เพื่อให้เข้าใจถึงวิธีการสื่อสารของนักพยากรณ์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับแฟนเพจบนแพลตฟอร์มออนไลน์
3. เพื่อให้เข้าใจถึงเนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ของนักพยากรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีรูปแบบการดำเนินการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) ควบคู่กับการตีความผ่านการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis)

แหล่งข้อมูล คือ ข้อมูลจาก Facebook Fanpage ของนักพยากรณ์ จำนวน 3 ราย ซึ่งได้รับการคัดเลือกโดยใช้เกณฑ์การเลือก 1) นักพยากรณ์ต้องมีจำนวนผู้ติดตามใน Facebook Fanpage ไม่น้อยกว่า 1,000,000 คน 2) Facebook Fanpage ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 5 ปี เพื่อให้แน่ใจว่ามีความต่อเนื่องและเสถียรในฐานะผู้เผยแพร่เนื้อหาการพยากรณ์ 3) มีความเคลื่อนไหวหรือการเผยแพร่เนื้อหา อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง เพื่อให้สามารถวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารได้อย่างต่อเนื่อง และ 4) นักพยากรณ์ต้องมีการปรากฏตัวในพื้นที่ข่าวสาร อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง เช่น การให้สัมภาษณ์ การกล่าวถึงในสื่อมวลชน หรือการแชร์จากเพจข่าว เพื่อแสดงให้เห็นถึงระดับการสื่อสารที่มีความน่าเชื่อถือและความเคลื่อนไหวในสาธารณะ การใช้เกณฑ์ดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้แหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ มีการสื่อสารสาธารณะอย่างชัดเจน และเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์ทั้งในแง่ของรูปแบบเนื้อหา กลยุทธ์การสื่อสาร และความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ในฐานะบุคคลสาธารณะบนแพลตฟอร์มออนไลน์ จากเกณฑ์ข้างต้นดังกล่าวผู้วิจัยได้นักพยากรณ์ที่ผ่านเกณฑ์ ทั้ง 3 คน 1) หมอลักษณ์ ราชสีห์ 2) หมอช้าง ทศพร ศรีตุลา และ 3) ชินแสเป็นหนึ่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาจาก Facebook Fanpage ของนักพยากรณ์ จำนวน 3 เพจ ซึ่งผ่านการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในหัวข้อก่อนหน้า โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากเนื้อหาที่เผยแพร่สู่สาธารณะบนแพลตฟอร์มดังกล่าว 2) กระบวนการเก็บข้อมูลดำเนินการโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจาก โพสต์ ข้อความ คำบรรยายใต้ภาพ รวมถึง รูปภาพหรือคลิปวิดีโอประกอบ และการโต้ตอบกับผู้ติดตาม เช่น คอมเมนต์ และการตอบกลับของนักพยากรณ์ ที่ปรากฏบนหน้าเพจ และ 3) ช่วงเวลาที่ใช้ในการศึกษา คือ ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2568 ถึง 30 มิถุนายน 2568 ซึ่งครอบคลุมระยะเวลา 6 เดือน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งด้านการพยากรณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ และกระบวนการสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ผ่านสื่อออนไลน์ทั้งหมด 540 รายการ

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น 1) การวิเคราะห์เนื้อหาที่นักพยากรณ์ใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้แนวทางแบบอุปนัย (Inductive Content Analysis) ซึ่งเริ่มจากการสังเกตข้อมูลอย่างละเอียด แล้วจัดกลุ่มข้อมูลที่คล้ายกันเพื่อนำไปสู่การสร้างแก่นประเด็นหรือธีม (Theme) ที่สะท้อนสาระสำคัญจากข้อมูลจริง 2) การวิเคราะห์นักพยากรณ์ใช้วิธีการการสื่อสารเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับแฟนเพจบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เป็นการวิเคราะห์วิธีการโดยใช้ ทฤษฎี แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (David K. Berlo) ทฤษฎีความน่าเชื่อถือ (Source Credibility Theory) แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity Theory) แนวคิดวาทวิทยา (Rhetoric) แนวทางการศึกษาเชิงสัญญะวิทยา (Semiotic Analysis) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ และ 3) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ของนักพยากรณ์ใช้แนวทางแบบอุปนัย (Inductive Content Analysis) แล้วจัดกลุ่มข้อมูลที่คล้ายกันเพื่อนำไปสู่การสร้างแก่นประเด็นหรือธีม (Theme) โดยใช้แนวคิด User-Generated Content (UGC) ทฤษฎีการพึ่งพาสื่อ (Media Dependency Model) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

การนำเสนอผลการวิจัย พรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมุ่งวิเคราะห์เชิงลึกและอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีระบบ ผ่านการตีความตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก 1) การนำเสนอการวิเคราะห์การสื่อสารเนื้อหาของนักพยากรณ์ โดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา 2) การนำเสนอการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) และ 3) การนำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ของนักพยากรณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. เนื้อหาที่นักพยากรณ์เลือกใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์ องค์ประกอบสำคัญ 8 ประการ ดังนี้

1.1 การพยากรณ์ดวงชะตา ด้านการเงิน การงาน ความรักและครอบครัว ยังคงเป็นหัวใจหลักของนักพยากรณ์ทั้งสาม โดยโหรฟันธงเน้นการใช้โหราศาสตร์ไทยแบบดั้งเดิมอย่างมั่นใจและเด็ดขาด หมอช้างเน้นความสมดุลและปลอบโยนในคำพยากรณ์ ส่วนซินแสเป็นหนึ่งมักเชื่อมโยงคำพยากรณ์เข้ากับการแก้เคล็ดเสริมดวงชะตา ทำให้ผู้ติดตามรู้สึกมั่นใจในการดำเนินชีวิต

1.2 พิธีกรรมบูชามีบทบาทสำคัญในการเสริมความศักดิ์สิทธิ์และสร้างพลังศรัทธาแก่นักพยากรณ์และผู้ติดตาม โดยนักพยากรณ์ทั้งสามท่านมักจัดพิธีในวัดหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและบรรยากาศแห่งความร่วมมือทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกัน ซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร ยังนำศาสตร์จีนมาประยุกต์ เช่น การทำบุญตามวันเกิดหรือโอกาสพิเศษ เพื่อปรับสมดุลชีวิตและเสริมโชคลาภเฉพาะบุคคล พิธีกรรมเหล่านี้จึงไม่เพียงแต่เป็นการบูชาตามความเชื่อ แต่ยังเป็นกลไกที่ช่วยเชื่อมโยงศรัทธาเข้ากับชีวิตประจำวันของผู้ศรัทธา

1.3 การให้ฤกษ์ยามมงคลเป็นการเชื่อมโยงศาสตร์กับการตัดสินใจในชีวิตจริง หมอช้าง ทศพร มักนำเสนอฤกษ์สำคัญผ่านสื่อออนไลน์ เช่น วันไหว้ วันเริ่มงาน วันออกรถหรือแต่งงาน โดยใช้วิธีคำนวณแตกต่างกัน แต่เป้าหมาย คือ เพื่อให้ผู้คนรู้สึกมั่นใจและเริ่มต้นสิ่งใหม่อย่างมีพลังบวก

1.4 แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ การชี้แนะให้ผู้ติดตามเดินทางไปยังวัด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือจุดพลังงานบวก เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้ในการเสริมดวงและสร้างกำลังใจ โดยเฉพาะซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร ที่เน้นการเดินทางเพื่อเปิดดวง และรับพลังใหม่ ๆ ให้กับชีวิต ขณะที่หมอช้าง ทศพร และโหรฟันธง หมอลักษณ์ ราชสีห์ มักแนะนำสถานที่ในเชิงการทำบุญ สะเดาะเคราะห์ หรือประกอบพิธีกรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความสมดุลทั้งด้านจิตใจและความเป็นสิริมงคล แนวทางเหล่านี้สะท้อนว่าการเดินทางเชื่อมโยงโดยตรงกับความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนพลังชีวิตและการเสริมศรัทธาของผู้ติดตาม

1.5 การเช่าวัตถุมงคล วัตถุมงคลทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแห่งความศรัทธาผู้ติดตามเชื่อมโยงกับนักพยากรณ์ ซินแสเป็นหนึ่งออกแบบวัตถุเฉพาะ เช่น แผ่นรวย เรือรวย และกวักรวย เพื่อเสริมโชคลาภ ส่วนหมอช้างเน้นเครื่องรางเชิงสัญลักษณ์ เช่น กำไรมงคล และวอลเปเปอร์เสริมดวง ขณะที่โหรฟันธงแนะนำการบูชาเทพเจ้าและการใช้ของมงคล เช่น สีผึ้ง ทั้งหมดนี้สะท้อนแนวทางเฉพาะที่เสริมความน่าเชื่อถือและความศรัทธาของผู้ติดตาม

1.6 โหวงเฮ้ง หมอช้าง ทศพร และซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร ใช้ศาสตร์โหวงเฮ้งในการวิเคราะห์บุคลิกและดวงชะตาจากโครงหน้าอย่างละเอียด พร้อมให้คำแนะนำเพื่อเสริมดวง เช่น การเลือกทรงผมหรือแว่นตาเพื่อปรับภาพลักษณ์และพลังชีวิต ในขณะที่โหรฟันธง ลักษณ์ เรขานิเทศ นำศาสตร์โหวงเฮ้งมาใช้เพียงบางครั้ง โดยกล่าวถึงเพื่อเสริมภาพรวมของชีวิตมากกว่าการเจาะลึกเชิงรายละเอียด ทำให้เห็นความแตกต่างของการประยุกต์ศาสตร์เดียวกันในแต่ละนักพยากรณ์

1.7 ฮวงจุ้ย ศาสตร์ฮวงจุ้ยมีอิทธิพลอย่างมากต่อความเชื่อในการจัดสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูดพลังบวกและสร้างสมดุลในชีวิต โดยเฉพาะซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร ที่มักเน้นการจัดวางสิ่งของมงคล การจัดบ้านและโต๊ะทำงานเพื่อเสริมโชคลาภและการเงินอย่างเฉพาะเจาะจง ขณะที่หมอช้าง ทศพร ศรีตุลา มักนำเสนอหลักการพื้นฐานที่เข้าใจง่ายในการปรับแต่งบ้านหรือออฟฟิศ เพื่อให้เหมาะสมตามหลักความเชื่อและเอื้อต่อการใช้ชีวิตประจำวัน ฮวงจุ้ยจึงไม่เพียงสะท้อนถึงความศรัทธา แต่ยังเป็นแนวทางปฏิบัติที่ผู้ติดตามสามารถนำไปปรับใช้จริงในชีวิต

1.8 การออกแบบลายเซ็น ซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร โดดเด่นในการออกแบบลายเซ็น โดยมองว่าลายเซ็นไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์แทนตัวบุคคล แต่ยังเป็นพลังงานที่สะท้อนดวงชะตาและสามารถปรับเสริมชีวิตได้ หากออกแบบอย่างถูกต้องจะช่วยเพิ่มโชคลาภ ความมั่นใจ และความสำเร็จในด้านต่าง ๆ แนวทางนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้ติดตาม เป็นวิธีที่จับต้องได้ ปรับใช้ในชีวิตจริง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทั้งในศาสตร์และตัวซินแสเอง

2. วิธีการการสื่อสารเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ องค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ดังนี้

2.1 การเข้ารหัสภาษาพูดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โหรฟันธง ลักษณ์ เรขานิเทศ และซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร มีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากนักพยากรณ์ทั่วไปในการเลือกใช้ถ้อยคำ น้ำเสียง และลีลาการพูด ซึ่งสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะบุคคลได้อย่างชัดเจน การใช้คำซ้ำ คำลงท้าย หรือวลีติดปากที่สม่ำเสมอ ไม่เพียงช่วยให้ผู้ติดตามจดจำได้ง่าย แต่ยังสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและเข้าถึงผู้ฟังมากขึ้น การสื่อสารเชิงวาจาเช่นนี้ทำให้คำพยากรณ์มีชีวิตชีวา สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงและความใกล้ชิดกับผู้ติดตาม อีกทั้งยังทำหน้าที่ช่วยให้นักพยากรณ์โดดเด่นและแตกต่างจากผู้พยากรณ์รายอื่นในโลกออนไลน์อย่างชัดเจน

2.2 การใช้ภาษากายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โหรฟันธง ลักษณ์ เรขานิเทศ และซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร มักใช้ท่าทางประกอบการพูด เช่น การยกมือ การเน้นน้ำหนักมือ หรือการเคลื่อนไหวที่ไปกับจังหวะคำพูด สิ่งเหล่านี้ช่วยให้คำทำนายดูหนักแน่น มีพลัง และทำให้ผู้ติดตามรู้สึกถึงความมั่นใจของผู้พูด ภาษากายจึงเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้การสื่อสารดูน่าเชื่อถือและน่าติดตามมากขึ้น

2.3 การใช้รหัสเครื่องแต่งกายเอกลักษณ์เฉพาะตัว นักพยากรณ์ทั้งสามต่างให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกายในการสร้างภาพลักษณ์ต่อสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นการสวมสูทที่ดูภูมิฐาน การเลือกสีเสื้อผ้าที่สื่อถึงพลังและความมั่นคง หรือการใช้เครื่องประดับที่มีความหมายเชิงมงคล รายละเอียดเหล่านี้ไม่ได้สะท้อนเพียงรสนิยมส่วนตัว แต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญญะ ที่ช่วยสื่อสารบทบาทผู้เชี่ยวชาญด้านพยากรณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การปรากฏตัวด้วยเครื่องแต่งกายที่มีการออกแบบอย่างตั้งใจจึงเป็นกลไกสำคัญที่เสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความศรัทธาในสายตาผู้ติดตาม

2.4 การเชื่อมโยงเชิงเหตุผลระหว่าง การโคจรดวงดาว กับ พฤติกรรมบุคคล นักพยากรณ์ทั้งสามท่านมักใช้การอธิบายที่เชื่อมโยงการโคจรของดวงดาวเข้ากับพฤติกรรม เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ในชีวิตประจำวันของบุคคล วิธีการนี้ทำให้คำพยากรณ์ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงความเชื่อเชิงนามธรรม แต่กลายเป็นสิ่งที่ดูมีเหตุผลและเข้าใจได้มากขึ้น การอธิบายเชิงเหตุผลเช่นนี้ช่วยให้ผู้ติดตามเห็นความเป็นไปได้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง จึงเกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจในนักพยากรณ์มากยิ่งขึ้น

2.5 การใช้เทคนิคย้ำความเพื่อสื่อความเชี่ยวชาญ โหรฟันธงมีลักษณะเด่นในการเน้นย้ำหลายครั้งถึงประสบการณ์ ที่เป็นนักพยากรณ์มืออาชีพ 38 ปี เป็นการกระตุ้นให้ผู้รับสารรู้สึกถึงความน่าเชื่อถือที่มีประสบการณ์มายาวนาน ทำให้ผู้ติดตามเกิดการจดจำและตอกย้ำภาพลักษณ์ของผู้เชี่ยวชาญ เทคนิคการย้ำยังช่วยให้คำพยากรณ์ฟังดูหนักแน่นและมีน้ำหนักมากขึ้น

2.6 การใช้ฉากหลังที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์เพื่อเสริมเรื่องราว โหรฟันธง ลักษณ์ เรขานิเทศ และหมอช้าง ทศพร ศรีตุลา มักเลือกใช้ฉากหลังที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ เช่น รูปพญานาค เทพเจ้า หรือดวงดาวจักรราศี การจัดองค์ประกอบเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างบรรยากาศทางจิตวิญญาณ แต่ยังทำให้การพยากรณ์ดูศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ฉากหลังเชิงสัญลักษณ์จึงทำหน้าที่เสริมพลังการสื่อสาร ทำให้ผู้ติดตามรู้สึกถึงความขลัง ความมั่นใจ และความศรัทธาต่อนักพยากรณ์มากขึ้น

2.7 การสร้างความเชื่อมั่นผ่านลายเซ็นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล ซินแสเป็นหนึ่ง วงษ์ภูดร มีความโดดเด่นในการนำลายเซ็น มาเป็นส่วนหนึ่งของการพยากรณ์ โดยมองว่าลายเซ็นเป็นตัวแทนที่สะท้อนบุคลิกและเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล การอ่านและตีความลายเซ็นจึงทำให้คำพยากรณ์มีความเฉพาะเจาะจง แตกต่างจากการทำนายดวงชะตาทั่วไปที่อ้างอิงตามวัน เดือน ปีเกิด การใช้ลายเซ็นยังช่วยสร้างความรู้สึกว่าคำทำนายผูกโยงกับตัวผู้ติดตามโดยตรง ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและเพิ่มระดับความน่าเชื่อถือของซินแสเป็นหนึ่งมากยิ่งขึ้น

3. เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์ องค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

3.1 การอนุโมทนา สาธุ ผู้ติดตามมักใช้คำว่าสาธุ ในคอมเมนต์หรือข้อความเพื่อแสดงความยินดีและการมีส่วนร่วมกับสิ่งดีงามที่นักพยากรณ์สื่อสาร การกล่าวคำนี้ซ้ำหลายครั้งสะท้อนถึงความศรัทธา ความตั้งใจจริงและการขอมีส่วนร่วมในบุญกุศล แม้จะเป็นเพียงถ้อยคำสั้น ๆ แต่ก็มีพลังในการเชื่อมโยงผู้ติดตามเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งศรัทธาและความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งช่วยเสริมความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ในสายตาผู้ติดตาม

3.2 การแชร์ภาพเข้าร่วมพิธีกรรม ผู้ติดตามนิยมเผยแพร่ภาพถ่ายการทำบุญหรือการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ลงบนเพจของนักพยากรณ์ ภาพเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นหลักฐานที่ยืนยันการมีส่วนร่วมจริง ไม่เพียงช่วยตอกย้ำความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพิธีกรรม แต่ยังสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของความศรัทธาร่วมกับนักพยากรณ์ การแชร์ภาพเช่นนี้จึงได้เป็นอีกช่องทางที่เสริมการสื่อสารและความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์

3.3 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น ในคอมเมนต์ ผู้ติดตามมักตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็นหรือถกเถียงทั้งกับนักพยากรณ์และผู้ติดตามคนอื่น ๆ การโต้ตอบเช่นนี้ทำให้การสื่อสารไม่หยุดอยู่เพียงการรับสาร แต่กลายเป็นการสื่อสารสองทางที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจริง ๆ เนื้อหาที่เกิดจากผู้ติดตามจึงทำหน้าที่เสริมความน่าเชื่อถือของคำพยากรณ์ และทำให้เพจมีความต่อเนื่องและมีชีวิตชีวามากขึ้น

3.4 การแบ่งปันประสบการณ์ที่เป็นผลจากการใช้วัตถุมงคลของผู้ติดตามบางส่วนกลับมาเล่าประสบการณ์หลังจากใช้วัตถุมงคลที่นักพยากรณ์แนะนำ เช่น การค้าขายที่ราบรื่นขึ้น การเงินดีขึ้น หรือการได้รับโชคลาภ เรื่องราวเหล่านี้ถือเป็น “เสียงจริง” จากผู้ใช้ที่มีพลังในการโน้มน้าว เพราะสะท้อนผลลัพธ์ที่จับต้องได้ในชีวิตจริง การแบ่งปันเช่นนี้ไม่เพียงช่วยสร้างแรงศรัทธา แต่ยังทำหน้าที่ช่วยเสริมภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์

3.5 การแฝงเนื้อหาโฆษณาสินค้าในคอมเมนต์ บางครั้งผู้ติดตามก็ใช้ช่องคอมเมนต์เพื่อฝากร้านหรือขายของ เช่น เสื้อผ้า ต้นไม้ หรือเครื่องรางมงคล ถึงแม้จะไม่เกี่ยวกับการพยากรณ์โดยตรง แต่ก็ทำให้เห็นว่าเพจนักพยากรณ์เป็นเหมือนพื้นที่สาธารณะ ที่ใคร ๆ ก็เข้ามามีส่วนร่วมได้ ทั้งการพูดคุยเรื่องดวงและการค้าขายไปพร้อมกัน

อภิปรายผล

ส่วนของการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยตามปัญหานำการวิจัยโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่นักพยากรณ์เลือกใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์

เนื้อหาที่นักพยากรณ์เลือกใช้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารออนไลน์ที่เข้าถึงผู้คนจำนวนมาก โดยเฉพาะผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ นักพยากรณ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อสารคำพยากรณ์ แต่ยังต้องออกแบบเนื้อหาให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ติดตามที่มีหลากหลาย กิติคุณ พลวัน ชี้ไว้ว่าในยุคดิจิทัลที่ผู้คนสามาถเข้าถึงข้อมูลได้หลากหลายและมีแนวโน้มจะพึ่งพาสื่อหรือผู้ให้บริการที่สร้าง ความรู้สึกเชื่อมโยงทางอารมณ์ มากกว่าข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว (กิติคุณ พลวัน, 2561) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ณัฐชัย อยู่ยืนนาน ชี้ว่า ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้บริการดูดวงเพียงเพื่อความบันเทิง หากแต่ใช้เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ เช่น ความรัก อาชีพ หรืออนาคตด้านการเรียน เมื่อมองในมิตินี้ เนื้อหาที่นักพยากรณ์เลือกใช้จึงสะท้อนถึงสาระสำคัญที่เกินกว่าความบันเทิง แต่เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตจริง เพื่อให้เข้าใจถึงแก่นของการสื่อสารดังกล่าว เนื้อหาที่นักพยากรณ์ใช้ในการสื่อสารบนแพลตฟอร์มออนไลน์ (ณัฐชัย อยู่ยืนนาน, 2559) และยังสอดคล้องกับแนวคิด ราตรี ปิ่นแก้ว นักพยากรณ์ออนไลน์มักใช้ ภาษาเชิงพิธีกรรม เช่น การอ้างอิงเทพเจ้า คาถา หรือศัพท์เฉพาะทางโหราศาสตร์ ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการศรัทธา และยกระดับเนื้อหาให้มีความพิเศษ แตกต่างจากการสื่อสารทั่วไป โดยในงานวิจัยนี้ พบว่า การเลือกใช้ถ้อยคำเชิงพิธีกรรมไม่เพียงทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม แต่ยังสะท้อนการสื่อสารเพื่อสร้างความเชี่ยวชาญ และความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ในสายตาผู้ติดตาม ทั้งยังทำให้เนื้อหามีมิติทางอารมณ์และจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการที่แสวงหาทั้งคำแนะนำและความมั่นใจทางจิตใจไปพร้อมกัน (ราตรี ปิ่นแก้ว, 2554)

2. วิธีการการสื่อสารเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์

จากแนวทางการสื่อสารเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรัตน์ ตรีสกุล ซึ่งอธิบายว่า ทักษะการสื่อสารมี 5 ประการ ได้แก่ การเขียนและการพูดในฐานะทักษะการเข้ารหัส การอ่านและการฟังในฐานะทักษะการถอดรหัส และการคิดและการใช้เหตุผล ซึ่งเป็นแกนสำคัญที่สนับสนุนทั้งกระบวนการเข้ารหัสและถอดรหัสสาร วิธีการเข้ารหัสและถอดรหัสสาร เช่น การใช้วิธีพูด หรือวิธีเขียน

โดยทั่วไปนักทฤษฎีนิเทศศาสตร์มักไม่นิยามความหมายของช่องสารในความหมายนี้ (สุรัตน์ ตรีสกุล, 2550) และนอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษพรณ์ จันหา และคณะ ยังกล่าวว่า รูปแบบการสื่อสารและวาทศิลป์มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์ในสื่อสาธารณะ (กฤษพรณ์ จันหา และคณะ, 2562) และสอดคล้องกับ Aristotle ในประเด็นเรื่อง Ethos โดยเฉพาะบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ที่บุคลิกภาพและภาษาที่ใช้สามารถสร้างความแตกต่างและสร้างความไว้วางใจจากผู้ติดตามได้ ซึ่งได้สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ของการศึกษาครั้งนี้ พบว่า นักพยากรณ์ออนไลน์ไม่เพียงใช้ถ้อยคำเชิงพิธีกรรมหรือการพยากรณ์ดวงชะตา แต่ยังให้ความสำคัญกับการออกแบบภาษา น้ำเสียง วิธีการนำเสนอที่เหมาะสมต่อผู้ติดตาม เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือบนแพลตฟอร์มออนไลน์ จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับ ความน่าเชื่อถือ (Aristotle, 2007) เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Metzger, M. J. & Flanagin, A. J. กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารสามารถประเมินได้จากองค์ประกอบความเชี่ยวชาญ (expertise) ความสามารถหรือประสบการณ์ของผู้ส่งสารในด้านที่เกี่ยวข้อง ความน่าไว้วางใจ (trustworthiness) ความซื่อสัตย์ ความตรงไปตรงมา และความสม่ำเสมอของผู้ส่งสาร ความน่าดึงดูดใจ (attractiveness) บุคลิกภาพ รูปลักษณ์ และวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้รับสารรู้สึกสนใจหรือเชื่อถือ (Metzger, M. J. & Flanagin, A. J., 2015) มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐชัย อยู่เย็นนันท์ ชี้ว่าการศึกษานี้จึงมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจว่าการสร้าง ภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือ ผ่านการสื่อสารของนักพยากรณ์ทั้งทางวัจนภาษา (น้ำเสียง คำพูด) และอวัจนภาษา (บุคลิกภาพ ท่าทาง) มีผลต่อการรับรู้ความน่าเชื่อถือ ของผู้บริโภคอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นหรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องดวงแต่ก็มีความตื่นตัวในการเลือกใช้แหล่งสารที่ดูน่าเชื่อถือ จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับ การสร้างอัตลักษณ์ (ณัฐชัย อยู่ยืนนาน, 2559) เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในโลกดิจิทัล โดย James Paul Gee เสนอว่าการสร้างอัตลักษณ์ในโลกดิจิทัลมีลักษณะเฉพาะ คือ สามารถเลือกนำเสนอ หรือซ่อนตัวตนบางด้านไว้ได้ โดยการแสดงออกผ่านสื่อออนไลน์ เช่น โปรไฟล์บนโซเชียลมีเดีย การเลือกคำพูด หรือการใช้ภาพและวิดีโอ กลายเป็นวิธีที่บุคคลจัดการอัตลักษณ์ตนเองเพื่อให้เข้ากับกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารด้วยภาษาที่มั่นใจ เช่น การบอกว่า “แม่นยำจนลูกค้าบอกต่อ” หรือการแสดงหลักฐานผลลัพธ์คำทำนายในอดีต (เช่น screenshot แชทลูกค้าที่กลับมาขอบคุณ) ช่วยเสริมความน่าเชื่อถือขณะเดียวกัน การใช้ภาพประกอบที่มีสัญลักษณ์ทางไสยศาสตร์ เช่น ลูกแก้ว ไพ่ทาโรต์ หรือแสงไฟสลัว ยังช่วยสร้างบรรยากาศให้ดูขลังและน่าเคารพศรัทธา จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องวาทะศิลป์ที่เสนอโดย Aristotle เป็นศาสตร์และศิลป์แห่งการใช้ภาษาพูดหรือเขียนเพื่อจูงใจผู้ฟังและผู้รับสาร ในประเด็นเรื่อง logos โดยนักพยากรณ์มีการเรียงลำดับเชื่อมโยงเหตุผลที่สัมพันธ์กันในการหยิบยกประเด็นการพยากรณ์ดวงชะตา ใช้หลักโหราศาสตร์ การย้ายของดวงดาว เข้ามาเป็นหลักและเหตุผล (Aristotle, 2007) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ จันทร์หาญ ชี้ให้เห็นว่า นักพยากรณ์ออนไลน์มักใช้ภาษาเชิงพิธีกรรม เช่น การอ้างอิงเทพเจ้า คาถา หรือศัพท์เฉพาะทางโหราศาสตร์ ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความศรัทธาและยกระดับเนื้อหาให้มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากการสื่อสารทั่วไป จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องแนวทางการศึกษาเชิงสัญญะวิทยา ที่เสนอโดแนวคิดโครงสร้างนิยมของโซซูร์ ซึ่งมองว่าภาษาเป็นระบบของสัญญะ ประกอบด้วย องค์ประกอบ รูปสัญญะ และความหมาย ถูกนำมาใช้อธิบายการสื่อสารของนักพยากรณ์ออนไลน์ เนื่องจากการเลือกใช้ถ้อยคำ สัญลักษณ์ และภาพลักษณ์ต่าง ๆ มีบทบาทในการสร้างความหมายและความน่าเชื่อถือในสายตาผู้ติดตาม (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราตรี ปิ่นแก้ว ชี้ให้เห็นว่า การใช้สัญลักษณ์ เช่น ไพ่ยิปซี ดวงดาว เครื่องราง หรือการจัดแสง สี ฉากหลังที่มีความลึกลับและเฉพาะตัว สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบตกแต่ง แต่ยังมีผลโดยตรงต่อการสร้างภาพลักษณ์ของผู้รู้ (expertise) (ราตรี ปิ่นแก้ว, 2554)

3. เนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์

จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับ ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับ งานวิจัยของโสภิตา พลสา ที่อธิบายว่าเนื้อหาลักษณะนี้มีคุณค่าในฐานะ “เสียงจริงจากผู้ใช้” ที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นหลักฐานทางสังคม งานวิจัยนี้สามารถเชื่อมโยงกับการสื่อสารของหมอดูออนไลน์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากผู้ติดตามมักเข้ามาเล่าผลลัพธ์จากการทำนาย เช่น ดวงที่ดูตรงกับเหตุการณ์จริง หรือหลังจากทำพิธีแล้วการงานดีขึ้น รวมถึงการคอมเมนต์ชื่นชมและการแชร์โพสต์ไปยังเครือข่ายส่วนตัว UGC เหล่านี้ทำหน้าที่เสริมภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือให้กับหมอดูมากกว่าการสื่อสารที่หมอดูสร้างขึ้นเอง เพราะผู้ติดตามคนอื่นมองว่าเป็นประสบการณ์จริงที่ยากจะบิดเบือน จากแนวทางที่นักพยากรณ์ใช้เกี่ยวกับการสร้างเนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อร่วมสร้างสรรค์ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีการพึ่งพาสื่อ (Media Dependency Theory) ในบริบทของสังคมไทย (โสภิตา พลสา, 2564) ดังที่ พนม คลี่ฉาย พบว่า ประชาชนมีความพึ่งพาสื่อมากขึ้นในช่วงภัยพิบัติ เนื่องจากสื่อกลายเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเมื่อสถานการณ์ไม่แน่นอน ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของทฤษฎีการพึ่งพาสื่อที่ว่า เมื่อผู้คนเผชิญกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอน พวกเขาจะพึ่งพาสื่อเพื่อรับข้อมูลและสร้างความมั่นใจ ในลักษณะเดียวกัน การสื่อสารบนสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะคอนเทนต์ด้านการพยากรณ์ดวงชะตา ก็สะท้อนรูปแบบการพึ่งพาสื่อในชีวิตประจำวัน ผู้ติดตามหมอดูออนไลน์มักหันมาพึ่งพาข้อมูล คำทำนาย และคำแนะนำที่เผยแพร่บนแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อสร้างความมั่นใจและใช้ประกอบการตัดสินใจในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน (พนม คลี่ฉายา, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัย กิติคุณ พลวัน ชี้ว่ากลยุทธ์การสื่อสารของหมอดูออนไลน์ พบว่า ผู้ให้บริการด้านความเชื่อสามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการตลาดและการสื่อสารเชิงจิตวิทยาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการสร้างความน่าเชื่อถือ การใช้ถ้อยคำจูงใจ และการมีปฏิสัมพันธ์แบบสองทาง (กิติคุณ พลวัน, 2561)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปและข้อเสนอแนะ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความน่าเชื่อถือของนักพยากรณ์บนแพลตฟอร์มออนไลน์ไม่ได้เกิดจากศาสตร์การพยากรณ์เพียงมิติเดียว แต่เป็นผลจากการบูรณาการระหว่างเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของผู้ติดตาม การออกแบบการสื่อสารเพื่อสร้างภาพลักษณ์ความเป็นผู้เชี่ยวชาญ และการมีส่วนร่วมของผู้ติดตามในการร่วมสร้างและยืนยันความน่าเชื่อถือ โดยองค์ประกอบทั้งสามประการทำงานเชื่อมโยงกันจนก่อให้เกิดระบบนิเวศแห่งความศรัทธาบนสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งช่วยให้นักพยากรณ์สามารถรักษาความสัมพันธ์กับผู้ติดตามและขยายอิทธิพลของตนได้อย่างต่อเนื่องในยุคดิจิทัล จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอแนะว่า นักวิชาชีพการสื่อสารควรให้ความสำคัญกับการออกแบบการสื่อสารที่สร้างเอกลักษณ์ทั้งด้านภาษา ภาษากาย และภาพลักษณ์ที่เหมาะสม พร้อมนำเสนอข้อมูลด้วยเหตุผลที่เข้าใจง่ายและสะท้อนความเชี่ยวชาญอย่างชัดเจน ควบคู่กับการใช้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีการอ้างอิงหลักฐาน และสื่อสารด้วยความโปร่งใสเพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการนำเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้าง (User-generated Content: UGC) มาใช้เป็นหลักฐานทางสังคมในการสนับสนุนสารที่สื่อสาร รวมถึงใช้ศักยภาพของสื่อดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการสื่อสารแบบสองทางผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การถ่ายทอดสด การตอบความคิดเห็น และการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ติดตาม เพื่อสร้างความผูกพันและความไว้วางใจในระยะยาว สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังนักสื่อสารออนไลน์ในสาขาอื่น เช่น ด้านการท่องเที่ยว อาหาร สัตว์เลี้ยง การศึกษา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี รวมทั้งศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างนักพยากรณ์กับผู้มีอิทธิพลในสาขาอื่น อาทิ นักธุรกิจ โค้ช หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อทำความเข้าใจกลยุทธ์การสร้างความน่าเชื่อถือในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น ตลอดจนศึกษาประเด็นด้านจริยธรรมและแนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาการพยากรณ์บนสื่อออนไลน์ รวมถึงจรรยาบรรณของผู้ให้บริการด้านความเชื่อ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพการสื่อสารให้มีมาตรฐานและเกิดความยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กฤษพรณ์ จันหา และคณะ. (2562). “ฟันธง ฟันดวง”: วัจนลีลาการทำนายดวงชะตาของนายลักษณ์ เรขานิเทศ. วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 13(1), 141-159.

กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กิติคุณ พลวัน. (2561). กลยุทธ์การสื่อสารของหมอดูออนไลน์: กรณีศึกษาเฟซบุ๊กแฟนเพจอาจารย์นก ยิปซีดวงดาว. ใน สารนิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการบูรณาการการสื่อสาร สาขาวิชานิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ณัฐชัย อยู่ยืนนาน. (2559). พฤติกรรมการใช้บริการพยากรณ์โชคชะตาของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พนม คลี่ฉายา. (2558). การพึ่งพาสื่อของประชาชนในเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติ. UNISEARCH Journal, 3(3), 21-27.

ราตรี ปิ่นแก้ว. (2554). หมอดูออนไลน์: การสื่อสารความเชื่อโหราศาสตร์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต. JC Journal, 4(1), 140-158.

สุรัตน์ ตรีสกุล. (2550). หลักนิเทศศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

โสภิตา พลสา. (2564). พฤติกรรมการพยากรณ์โหราศาสตร์ของผู้บริโภคผ่านพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ของประเทศไทย. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Aristotle. (2007). On rhetoric: A theory of civic discourse. (2nd ed.). New York: Oxford University Press.

Metzger, M. J. & Flanagin, A. J. (2015). Psychological approaches to credibility assessment online. In Sundar, S. S. (Ed.), The Handbook of the Psychology of Communication Technology (pp. 445-466). Chichester, UK: John Wiley & Sons.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 58-70

บทความวิจัย

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช*

PARTICIPATORY DEVELOPMENT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE DIGITAL DATABASE TO PROMOTE TOURISM IN PHIPUN, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิเชียร มันแหล่*, บุญยิ่ง ประทุม, อุดมศักดิ์ เดโชชัย, สุธิดา ไทยกลาง
Wichian Manlae*, Boonying Prathum, Udomsak Dechochai, Suthida Thaiklang
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Science, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: wichian_mun@nstru.ac.th
*Tel: 084-898-3847

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 106 คน กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 60 คน และกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 34 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ 5 ตำบล นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการที่มีบทบาทในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา การลงรหัส และวิเคราะห์เชิงประเด็นเพื่อร้อยเรียงหาแก่นสาระสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีฐานข้อมูลด้านทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ 4 มิติหลัก ได้แก่ มรดกทางพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาความเชื่อ ทุนทางธรรมชาติ และเครือข่ายการจัดการวัฒนธรรม และ การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลผ่านเว็บไซต์ www.phipun.com ครอบคลุมแหล่งมรดกวัฒนธรรมและตำนาน 12 แห่ง ประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และเทคนิคการเล่าเรื่อง ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานฐานข้อมูลดิจิทัลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.41) ซึ่งเป็นการจัดการมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยเป็น P-IDE Model และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อมูลวัฒนธรรมมีชีวิตและสภาวัฒนธรรมชุมชนดิจิทัลเพื่อยกระดับและพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลให้เกิดความยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, การส่งเสริมการท่องเที่ยว

*Received June 5, 2026; Revised July 20, 2026; Accepted August 17, 2026

Abstract

This study aimed to develop a digital database of intangible cultural heritage to promote tourism in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. For the quantitative phase, data were collected via questionnaires from a sample of 200 respondents selected through convenience sampling. This sample comprised three primary stakeholder groups: 106 tourists, 60 members of the general public, and 34 tourism entrepreneurs. The quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including percentages, means, and standard deviations. For the qualitative phase, in-depth interviews and focus group discussions were conducted with 25 key informants selected through purposive sampling. This cohort included community leaders, local sages across five sub-districts, tourists, and active local entrepreneurs. Qualitative data were analyzed using content analysis, coding, and thematic analysis to synthesize the core themes. The findings revealed that the digital database of intangible cultural heritage for tourism promotion in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province, encompasses cultural capital data categorized into four primary dimensions: 1) Buddhist art and local historical heritage, 2) Local wisdom and beliefs, 3) Natural capital, and 4) Cultural management networks. Furthermore, the digital database, developed and deployed via the website www.phipun.com, covers 12 cultural heritage sites and legends by integrating a Geographic Information System (GIS) and storytelling techniques. The overall user satisfaction with the digital database was at a high level ($\bar{x}$ = 4.41) demonstrating an effective model for intangible cultural heritage management for sustainable tourism. Finally, the study synthesized a novel body of knowledge into the "P-IDE Model" and provided recommendations regarding "living cultural data" and a "digital community cultural council" to elevate and sustain the digital database.

Keywords: Development of Digital Databases, Cultural Heritage, Tourism Promotion

บทนำ

ในสภาวการณ์ที่โลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ กระบวนการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมกำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างยิ่งในการรักษาความต่อเนื่องขององค์ความรู้ท้องถิ่น การเปลี่ยนผ่านจากระบบการจัดเก็บแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาเอกสารและกระบวนการสืบทอดเชิงมุขปาฐะ ไปสู่ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลในลักษณะคลังข้อมูลอัจฉริยะ มิได้เป็นเพียงการสำรองข้อมูลเพื่อป้องกันการสูญหายตามกาลเวลาเท่านั้น แต่คือ การรักษา “พลวัตทางวัฒนธรรม” ไม่ให้เกิดสภาวะหยุดนิ่งและช่วยให้วัฒนธรรมสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน ในมิติเชิงพาณิชย์และการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ ช่วยสร้างการย้อนรอยอดีตผ่านเส้นทางท่องเที่ยวเสมือนจริง ที่สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมและแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ การพัฒนาข้อมูลเชิงเล่าเรื่อง การจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้ชัดเจน การพัฒนาสื่อดิจิทัล เช่น ทัวร์เสมือนจริง รวมทั้งการพัฒนาตลาดท่องเที่ยวดิจิทัล และการสร้างเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควบคู่กับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของสมาชิกอย่างต่อเนื่องตลอดจนรูปแบบการพัฒนาระบบที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์และการแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน (รุ่งนภา เลิศพัชรพงศ์ และคณะ, 2569)

การบูรณาการเทคโนโลยีฐานข้อมูลดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาด้านวัฒนธรรมนี้ มีความสอดคล้องเชิงยุทธศาสตร์กับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยเฉพาะในด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันและการสร้างโอกาสความเสมอภาคทางสังคม (สำนักงานคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ในหมุดหมายที่ 2 ที่มุ่งเน้นปรับเปลี่ยนภาคการท่องเที่ยวให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและความยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ ในระดับสากล กระบวนการดังกล่าวเปรียบเสมือนเครื่องมือขับเคลื่อนที่นำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 11.4 ว่าด้วยการเพิ่มความพยายามในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก และเป้าหมายที่ 8.9 ที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งสร้างงานและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น (United Nations, 2015) การขับเคลื่อนจากนโยบายระดับมหภาคเหล่านี้จะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยแนวปฏิบัติในระดับพื้นที่ที่สร้างความเข้าใจในกรอบนิยามและบทบาทของชุมชนในฐานะผู้ถือครองสิทธิ์ที่แท้จริง การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในระดับฐานราก ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารทางการตลาดผ่านเครือข่ายโซเชียลมีเดียและการเล่าเรื่อง (พรรณวดี กิตติอุดมรัตน์, 2566) โดยมีปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ คือ ความชัดเจนของนโยบายและการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชนอย่างเป็นระบบ (ชัยวัฒน์ พุทธฤกษ์ และคณะ, 2567) และความจำเป็นในการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ชี้ให้เห็นว่าการร่วมค้นหาตัวตนของชุมชนจะช่วยสร้างทัศนคติเชิงบวกและความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นอย่างแท้จริง (กรกฎ แพทย์หลักฟ้า และคณะ, 2560) ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการนำทุนทางภูมิปัญญาที่ส่งทอดจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การสร้างสรรค์ระบบสารสนเทศท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงการจัดเก็บข้อมูล แต่คือ การธำรงไว้ ซึ่งวิถีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และรากเหง้าของกลุ่มคน ซึ่งมีผลต่อการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับมหภาค ตลอดจนการสร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นการใช้องค์ความรู้และนวัตกรรมผนวกกับจุดแข็งในด้านความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เพื่อสร้างคุณค่าให้กับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวที่ตอบสนองพฤติกรรมความต้องการนักท่องเที่ยวและสร้างทางเลือกของประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว (กองพัฒนาบริการท่องเที่ยว, 2566)

อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีศักยภาพโดดเด่นในเชิงพื้นที่ เนื่องจากมีภูมิสัณฐานแบบ “คีรีล้อม” ที่โอบล้อมด้วยธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์และแฝงไว้ด้วยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง พื้นที่แห่งนี้ไม่ได้มีเพียงทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่าง “อ่างเก็บน้ำคลองกะทูน” เท่านั้น แต่ในเชิงมานุษยวิทยา พื้นที่ดังกล่าวยังแฝงไปด้วยประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับชุมชนอย่างแน่นแฟ้น เสริมด้วยทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่แข็งแกร่ง ทั้งในมิติของความเชื่อและประเพณีท้องถิ่น อาทิ ประเพณีชักพระบก การนมัสการพระใหญ่ และระบบตำนานท้องถิ่นที่ถูกส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น นับเป็นรากฐานสำคัญในการนำมาพัฒนาเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Throsby, D., 2001) อย่างไรก็ดี แม้ว่าอำเภอพิปูนจะมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง แต่ในปัจจุบันกลับประสบปัญหาสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ 3 ประการหลัก ที่ต้องเร่งแก้ไข ประการแรก คือ การขาดระบบข้อมูลสารสนเทศวัฒนธรรมที่ลุ่มลึก ข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาในปัจจุบันขาดการจัดเก็บที่เป็นระบบเชิงวิชาการและเป็นดิจิทัล ทำให้สูญเสียโอกาสในการสื่อสารคุณค่าและมูลค่าของมรดกวัฒนธรรมสู่ระดับสากล ประการที่สอง คือ วิกฤตการสืบทอดและพลัดถิ่น เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานของคนรุ่นใหม่เพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในเมืองใหญ่ ส่งผลให้เกิดช่องว่างและขาดช่วงของการถ่ายทอดองค์ความรู้เฉพาะทางจากปราชญ์ชาวบ้านสู่เยาวชน และประการสุดท้าย คือ ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ โดยผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังคงกระจุกตัวอยู่ในวงแคบ ไม่สามารถกระจายสู่สมาชิกในชุมชนฐานรากได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว หัวใจสำคัญของการสร้างความยั่งยืนในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลจึงต้องเปลี่ยนผ่านจาก “การจัดการโดยรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญเพียงฝ่ายเดียว” มาสู่การ “สร้างสรรค์ร่วมกัน” โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นแพลตฟอร์มกลาง เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสำรวจ คัดเลือก บันทึกข้อมูล และนิยามคุณค่าร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาตามกาลเวลาแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนมองเห็นโอกาสในการนำข้อมูลเหล่านี้ไปสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่เข้าถึงง่ายผ่านระบบดิจิทัล ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจฐานรากที่ยั่งยืน การจัดการมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นฐาน ช่วยให้การเปลี่ยนผ่านจากประวัติศาสตร์บอกเล่าไปสู่ฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดิจิทัลไม่เป็นเพียงการบันทึกข้อมูลเชิงเทคนิคเพื่อเปลี่ยนจากองค์ความรู้ดั้งเดิมให้เป็นทรัพยากรสารสนเทศที่ทันสมัย (กมลกา แดงสกุล และคณะ, 2564) ดังนั้น การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและตำนานในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงเป็นการออกแบบมาเพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่าง “เทคโนโลยี” และ “คนในชุมชน” โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้ฐานข้อมูลดิจิทัลเป็นสื่อกลางสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สร้างรายได้หมุนเวียนสู่เศรษฐกิจฐานราก และสร้างกลไกการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยวิธีอธิบายตามลำดับ มีการดำเนินการ 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร

กลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยว จำนวน 106 คน กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 60 คน และกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 34 คน รวมทั้งหมด จำนวน 200 คน

เกณฑ์การคัดเลือก การคัดเลือกอาสาสมัครสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยพิจารณาเกณฑ์ ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวที่ได้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล
2. ประชาชนทั่วไปที่ได้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล
3. กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอพิปูนที่ได้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล
4. มีความสมัครใจในการตอบแบบสอบถาม

การสร้างเครื่องมือ

1. การกำหนดประเด็นการวิจัย โดยการนำผลจากการศึกษารายละเอียดจากเอกสารที่เกี่ยวกับฐานข้อมูลดิจิทัลด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม ด้านคุณภาพสารสนเทศ ด้านคุณภาพระบบและด้านประโยชน์ในการสนับสนุนการท่องเที่ยวรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 จำนวน 3 ข้อ ตอนที่ 2 จำนวน 18 ข้อ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ เป็นชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ โดยผ่านการตรวจคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน โดยมีคุณสมบัติ คือ ได้ตรวจสอบเครื่องมือเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน โดยท่านที่ 1 มีความเชี่ยวชาญในด้านสารสนเทศศาสตร์ ท่านที่ 2 มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และท่านที่ 3 มีควาเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.68 - 1.00 ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าตามวิธีของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.905

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจริง จากผู้ที่ได้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัลของอำเภอพิปูน ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มประชาชน และกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว โดยวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ ได้ทั้งหมด จำนวน 200 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล และเขียนวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ตอนที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กับกลุ่มอาสาสมัครในงานวิจัยเชิงคุณภาพทั้งหมด 25 คน

เกณฑ์การคัดเลือก การคัดเลือกอาสาสมัครสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาเกณฑ์ ดังนี้

1. ดำเนินการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง โดยเลือกจากประชาชนในพื้นที่อำเภอ จำนวน 5 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลควนกลาง ตำบลเขาพระ ตำบลกระทูน ตำบลยางค้อม และตำบลพิปูน
2. คัดเลือกจากผู้ที่บทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลและการส่งเสริมการท่องเที่ยว ตำบลละ 5 คน
3. เป็นผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรมอำเภอ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตำบลละ 5 คน
4. เป็นผู้สมัครใจในการให้สัมภาษณ์เชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวนทั้งหมด 25 คน ตามวันเวลาที่กำหนด นัดหมายในพื้นที่
2. ดำเนินการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 คน โดยการขออนุญาตบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ เพื่อนำไปวิเคราะห์เป็นข้อมูลในการเขียนอธิบายเชิงคุณภาพ
3. ดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวม มีความสอดคล้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตามขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลโดยถอดจากการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และและการสนทนากลุ่ม เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด
2. ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Coding Analysis การลงรหัส คือ กระบวนการ ติดป้ายกำกับ (Labeling) ให้กับข้อมูลดิบ เพื่อย่อยข้อมูลที่มีปริมาณมากให้เป็นหมวดหมู่ที่จัดการได้ง่ายขึ้น และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Thematic Analysis คือ การร้อยเรียง รหัสเหล่านั้นเข้าด้วยกัน เพื่อหาแก่นสาระ (Theme)
3. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำมาเขียนข้อมูลเชิงพรรณนา

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เลขที่ COA No.008/2567 ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2567 ถึง 11 มีนาคม 2569

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ปัจจัยขับเคลื่อนที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ชุมชนพิปูนมีพลังขับเคลื่อนที่เกิดจากอัตลักษณ์แห่งการฟื้นคืน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วมที่หลอมรวมขึ้นจากองค์ประกอบสองส่วนหลัก คือ ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ซึ่งครอบคลุมทั้งประวัติศาสตร์ทางการเมืองในยุคความขัดแย้งทางอุดมการณ์ และประวัติศาสตร์บาดแผลจากเหตุการณ์อุทกภัยและดินโคลนถล่มครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2531 และพลังศรัทธาที่มีต่อบารมีของเกจิอาจารย์สำคัญในพื้นที่ เช่น พ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์ และพ่อท่านอิ่ม วัดทุ่งนาใหม่ ปัจจัยเชิงอุดมการณ์นี้ได้กลายเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้คนในชุมชนร่วมมือกันอนุรักษ์และสืบสานมรดกวัฒนธรรมของตนเองอย่างเข้มแข็ง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นและการลงพื้นที่ภาคสนามในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถสรุปและสังเคราะห์การพัฒนาฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม โดยใช้การวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) เพื่อแบ่งประเด็นสำคัญออกเป็นกลุ่มเนื้อหาที่สะท้อนถึงศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

การพัฒนาฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมอำเภอพิปูน โดยสรุปสามารถแบ่งเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้ ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 1 มรดกทางพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Buddhist Arts & Local History) ประเด็นนี้ได้ครอบคลุมสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาและมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงประวัติศาสตร์การตั้งรกรากของเมืองพิปูน ประกอบด้วย 1) วัดยางค้อม ซึ่งเป็นศูนย์กลางความศรัทธาและประวัติศาสตร์ เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยปลายรัชกาลที่ 2 มีจุดเด่น คือ พระอุโบสถใบเสมาคู่ และประวัติศาสตร์การเสด็จเยือนอำเภอพิปูน และประกอบพิธียกช่อฟ้าของรัชกาลที่ 9 2) วัดทุ่งนาใหม่ เป็นแหล่งรวบรวมความศรัทธาและเรื่องราวของเกจิอาจารย์ชื่อดัง ได้แก่ หลวงปู่อิ่ม วัดทุ่งนาใหม่ อายุ 100 กว่าปี เป็นที่ศรัทธาของประชาชนในพื้นที่และต่างพื้นที่ 3) สำนักสงฆ์ทองธรรมทาน (เขาพรุทัง) เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความสงบเป็นธรรมชาติ

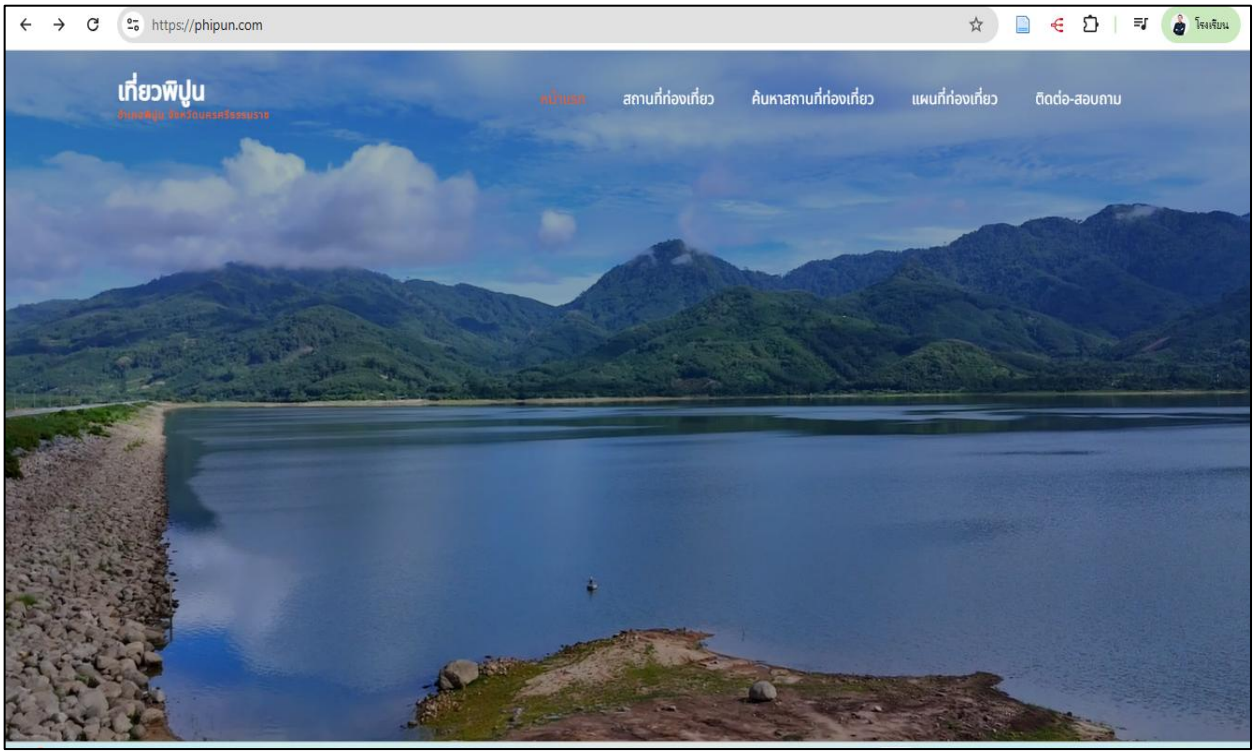
ประเด็นที่ 2 ภูมิปัญญาความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Local Beliefs & Sacred Objects) เป็นประเด็นที่เน้นเรื่องเล่า ตำนาน และสิ่งของที่มีคุณค่าทางจิตใจของคนในพื้นที่อำเภอพิปูน ประกอบด้วย 1) เขาพระ (พระพุทธสิหิงค์มิ่งมงคล) สะท้อนความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) เรื่องเล่าและตำนาน ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านระบุว่า พื้นที่พิปูนมี “ทุนทางวัฒนธรรม” ในลักษณะเรื่องเล่าและตำนานที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม (Storytelling) ให้กับการท่องเที่ยวได้

ประเด็นที่ 3 ทุนทางธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรน้ำ (Natural Capital & Water Management) ประเด็นนี้ได้แสดงถึงอัตลักษณ์ทางกายภาพของอำเภอพิปูนที่กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ประกอบด้วย 1) เขื่อนและอ่างเก็บน้ำ ในพื้นที่อำเภอพิปูนโดยเฉพาะ อ่างเก็บน้ำคลองดินแดง ที่นอกจากจะสร้างขึ้นตามโครงการพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมและดินถล่มแล้ว ปัจจุบันยังเป็นจุดชมวิว พักผ่อนหย่อนใจ และแหล่งพันธุ์ปลาน้ำจืดที่สำคัญ และอ่างเก็บน้ำคลองกระทูน โดยที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับอุทกภัยครั้งใหญ่ของพื้นที่อำเภอพิปูนและเป็นแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติในปัจจุบัน 2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ป่าไม้และสภาพภูมิประเทศที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่

ประเด็นที่ 4 เครือข่ายการจัดการวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม (Collaborative Cultural Management) ประเด็นที่เน้นความร่วมมือของกลุ่มคนที่มีบทบาทในการรักษาและเผยแพร่ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, วัฒนธรรมอำเภอ และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่มีชีวิตในการขับเคลื่อนฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญา

การวิเคราะห์เชิงประเด็นดังกล่าวข้างต้น พบว่า อำเภอพิปูนมีทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งทั้งในด้าน “มรดกที่จับต้องได้” (พระอุโบสถ, อ่างเก็บน้ำ, พระพุทธรูป) และ “มรดกที่จับต้องไม่ได้” ประกอบด้วย เรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ตลอดจนการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลควรเน้นการเชื่อมโยงข้อมูลเหล่านี้เข้าด้วยกันผ่านพิกัดทางภูมิศาสตร์ (GIS) และการเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อดึงจุดเด่นของแต่ละสถานที่ออกมาให้ชัดเจนสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่แสวงหาประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งและมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างแท้จริง

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในรูปแบบเว็บไซต์ที่เข้าถึงได้ผ่านโดเมนเนม www.phipun.com โดยฐานข้อมูลดังกล่าวได้รวบรวมองค์ความรู้ เรื่องเล่า ตำนาน และพิกัดทางภูมิศาสตร์ของแหล่งเรียนรู้และมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญในอำเภอ พิปูนจำนวน 12 แห่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มกลางในการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมและเชื่อมโยงความรู้ดั้งเดิมเข้ากับนักท่องเที่ยวยุคใหม่ ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 1 เว็บไซต์ www.phipun.com

ซึ่งคณะผู้วิจัยเมื่อได้ดำเนินการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพิปูนในช่องทางดิจิทัล ฐานข้อมูลออนไลน์ ผ่าน www.phipun.com แล้วจึงได้ดำเนินการประเมินความพึงพอใจการใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล จากกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นผู้ใช้งาน ประกอบด้วย ประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 200 คน โดยมีผลการวิจัยโดยสรุป ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามการประเมินการใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	83	41.5
หญิง	117	58.5
รวม	**200**	**100.00**
อายุ		
18 - 20 ปี	30	15.0
21 - 30 ปี	53	26.5
31 - 40 ปี	50	25.0
41 - 50 ปี	20	10.0
51 - 60 ปี	36	18.0
60 ปีขึ้นไป	11	5.5
รวม	**200**	**100.00**
สถานภาพ		
ประชาชนทั่วไป	60	30.0
นักท่องเที่ยว	106	53.0
ผู้ประกอบการท่องเที่ยว	34	17.0
รวม	**200**	**100.00**

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 117 คน คิดเป็นร้อยละ 58.5 และเพศชาย จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 41.5 เมื่อพิจารณาด้านอายุ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 21 - 30 ปี จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 31 - 40 ปี จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 25.0 สำหรับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวมากที่สุด จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 53.0 รองลงมา คือ ประชาชนทั่วไป จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 และผู้ประกอบการท่องเที่ยว จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 17.0 ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงระดับความพึงพอใจในการใช้ฐานข้อมูลดิจิทัลด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลำดับ	ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านคุณภาพของสารสนเทศ		**4.45**	**0.701**	**มาก**
1	ข้อมูลตำนานที่ท่านได้รับเพียงพอที่จะตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว	4.50	0.820	มาก
2	ข้อมูลตำนานที่ได้รับมีความสมบูรณ์ เหมาะสม ถูกต้องตรงตามที่ท่านต้องการ	4.50	0.722	มาก
3	ข้อมูลมีการจัดวางน่าสนใจและเข้าใจง่าย	4.51	0.609	มากที่สุด
4	ข้อมูลที่นำเสนอ (ตำนาน) มีความน่าเชื่อถือ	4.50	0.609	มาก
5	มีเอกลักษณ์ในการนำเสนอเนื้อหาน่าสนใจ	4.41	0.689	มาก
6	ภาษาที่ใช้ในระบบฐานข้อมูลฯ เป็นทางการ ตรงประเด็น และสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน	4.33	0.758	มาก
ด้านคุณภาพของระบบ		**4.36**	**0.751**	**มาก**
7	ผู้ใช้เข้าใจเมนูการใช้งานได้ง่าย	4.32	0.756	มาก
8	ความสวยงาม ความทันสมัย และน่าสนใจ	4.40	0.770	มาก
9	ความรวดเร็วในการตอบสนองของระบบ	4.39	0.768	มาก

ตารางที่ 2 แสดงระดับความพึงพอใจในการใช้ฐานข้อมูลดิจิทัลด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช (ต่อ)

ลำดับ	ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
10	ขนาดอักษร และรูปแบบตัวอักษร อ่านได้ ง่าย และสวยงาม	4.40	0.770	มาก
11	การจัดวางข้อมูลเป็นหมวดหมู่	4.34	0.786	มาก
12	เข้าถึงระบบได้ง่ายและพร้อมใช้งานได้ตลอดเวลา	4.27	0.768	มาก
13	ผู้ใช้สามารถค้นหาสถานที่หรือเรื่องที่สนใจได้โดยง่าย	4.46	0.640	มาก
ด้านประโยชน์ในการสนับสนุนการท่องเที่ยว		**4.24**	**0.768**	**มาก**
14	เว็บช่วยในการประหยัดเวลาในการหาข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว	4.19	0.785	มาก
15	เว็บช่วยกระตุ้นทำให้อยากเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่	4.20	0.789	มาก
16	เว็บทำให้ผู้ใช้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอำเภอพิปูน ได้อย่างครบถ้วน	4.21	0.793	มาก
17	เว็บช่วยทำให้สะดวกในการติดต่อสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามความต้องการ	4.20	0.789	มาก
18	เว็บเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่	4.40	0.688	มาก
รวมระดับความพึงพอใจ		**4.41**	**0.726**	**มาก**

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้งานต่อระบบฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.41, S.D. = 0.726) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านคุณภาพของสารสนเทศมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.45, S.D. = 0.701) โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อมูลมีการจัดวางน่าสนใจและเข้าใจง่าย อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.51, S.D. = 0.609) รองลงมา คือ ข้อมูลตำนานที่ท่านได้รับเพียงพอที่จะตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว อยู่ระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.820) ด้านคุณภาพของระบบ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.751) โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้ใช้สามารถค้นหาสถานที่หรือเรื่องที่สนใจได้โดยง่ายอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.46, S.D. = 0.640) รองลงมา ได้แก่ ความสวยงาม ทันสมัย และความรวดเร็วอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.40, S.D. = 0.770) และด้านประโยชน์ในการสนับสนุนการท่องเที่ยว มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.768) โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เว็บเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.40, S.D. = 0.688) รองลงมา ได้แก่ เว็บทำให้ผู้ใช้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอำเภอพิปูนได้อย่างครบถ้วน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = 0.793) ตามลำดับ

โดยสรุปแล้วจากการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัลในแต่ละด้านมีผลการศึกษา คือ ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้งานต่อระบบฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอำเภอพิปูน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.41) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่ได้รับคะแนนความพึงพอใจสูงสุด คือ ด้านคุณภาพของสารสนเทศ ($\bar{x}$ = 4.45) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนในการกลั่นกรองและสร้างสรรค์เนื้อหาที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ข้อค้นพบเหล่านี้ได้ให้รากฐานเชิงประจักษ์ที่มั่นคงสำหรับการอภิปรายในเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์โมเดลเชิงทฤษฎีใหม่สำหรับการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม

อภิปรายผล

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

ประเด็นที่ 1 มรดกทางพุทธศิลป์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาและมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงประวัติศาสตร์การตั้งรกรากของเมืองพิปูน ประกอบด้วย วัดยางค้อม วัดทุ่งนาใหม่ สำนักสงฆ์ทองธรรมทาน เป็นต้นซึ่งสอดคล้องกับ (แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ, 2565) ซึ่งทำงานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมดิจิทัลเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้มรดกโลกทางวัฒนธรรม ในบริบทพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการเรียนรู้มรดกโลกทางวัฒนธรรมในบริบทพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ทั้ง 4 แห่ง รวม 27 สถานที่ มีองค์ประกอบทางพระพุทธศาสนา 5 ด้าน คือ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนธรรม

ประเด็นที่ 2 ภูมิปัญญาความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นประเด็นที่เน้นเรื่องเล่า ตำนาน และสิ่งของที่มีคุณค่าทางจิตใจของคนในพื้นที่อำเภอพิปูน ประกอบด้วย เขาพระ (พระพุทธสิหิงค์มิ่งมงคล) เรื่องเล่าและตำนานด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่ง ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และศิกาญจน์มณี ไซเออร์ส ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ ภูมินิเวศวัฒนธรรมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประยุกต์ใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อส่งเสริมสร้างภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ด้านธุรกิจและศักยภาพความพร้อมของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนมีศักยภาพด้านสังคมการจัดการความรู้ และการจัดการความรู้ภูมินิเวศวัฒนธรรมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ในด้านมิติวัฒนธรรมชุมชนและด้านมิติด้านทรัพยากรที่สนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งในระดับศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ด้านธุรกิจอยู่ในระดับค่อนข้างมาก (ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และศิกาญจน์มณี ไซเออร์ส, 2565)

ประเด็นที่ 3 ทุนทางธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรน้ำ แสดงถึงอัตลักษณ์ทางกายภาพของอำเภอพิปูนที่กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ประกอบด้วย เขื่อนและอ่างเก็บน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำคลอง ดินแดง และอ่างเก็บน้ำคลองกระทูนเป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ (ภาธร นิลอาธิ และฤทัย นิ่มน้อย, 2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลภูมิปัญญานาเชือกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ด้านการข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งเป็น 9 ประเภท คือ 1) กองทุนและธุรกิจชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) เกษตรกรรม 4) แพทย์แผนไทย 5) ภาษาและวรรณกรรม 6) โภชนาการ 7) ศาสนาปรัชญาและประเพณี 8) ศิลปกรรม และ 9) อุตสาหกรรมและหัตถกรรม ตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากภาคีคนรักนาเชือก ได้เล็งเห็นถึงการนำข้อมูลไปใช้เพื่อการเรียนรู้ และด้านความต้องการเครื่องมือสำหรับการจัดการข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาคีคนรักนาเชือก มีความต้องการระบบฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ความรู้ และเผยแพร่ข้อมูลภูมิปัญญานาเชือก

ประเด็นที่ 4 เครือข่ายการจัดการวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเน้นความร่วมมือของกลุ่มคนที่มีบทบาทในการรักษาและเผยแพร่ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมอำเภอ และผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่มีชีวิตในการขับเคลื่อนฐานข้อมูลมรดกภูมิปัญญา ตลอดจนถึงการอบรมนักสื่อความหมายมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูปริยัติธำรงคุณ และคณะ ที่ทำการวิจัยเรื่องการส่งเสริมนวัตกรรมการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาในการทำเรือพนมพระบนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ภูมิปัญญาและพัฒนาการการทำเรือพนมพระ ได้แก่ ความเชื่อ รูปแบบวัสดุอุปกรณ์ในการทำ รูปแบบการตกแต่งและวัสดุอุปกรณ์ในการทำ การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาโดยการส่งเสริมนวัตกรรมสำคัญ เพื่อเกิดการอนุรักษ์ควรจัดให้มีระบบเครือข่ายสารสนเทศภูมิปัญญาพื้นบ้าน พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และปรับปรุงประเพณีให้เหมาะสมกับยุคสมัยและมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต มีเครือข่ายการอนุรักษ์และแฟลตฟอร์ม ได้แก่ เครือข่ายคณะสงฆ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 112 วัด เครือข่ายราชการ จำนวน 41 องค์กร และเครือข่ายเอกชน จำนวน 7 กลุ่ม (พระครูปริยัติธำรงคุณ และคณะ, 2568)

ส่วนความพึงพอใจของผู้ใช้งานฐานข้อมูลดิจิทัลผ่าน www.phipun.com จากผู้ใช้งาน 200 คน พบว่า ความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.41) โดยเฉพาะด้านคุณภาพของสารสนเทศได้รับคะแนนสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.45) เนื่องจากข้อมูลมีการจัดวางน่าสนใจและเข้าใจง่ายและข้อมูลตำนานเพียงพอที่จะตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว ทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือและลึกซึ้ง ซึ่งเป็นผลมาจากการกลั่นกรองข้อมูลร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ขจร ทุ่มศรี และสุนันทา คันธานนท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยกระดับเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนจัดการตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต พบว่า ผลประเมินระดับความพึงพอใจ โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยกระดับเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนจัดการตนเองอย่างยั่งยืน มี 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 5 กิจกรรม 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิต 2 กิจกรรม 3) ด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน มี 3 กิจกรรม 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน มี 4 กิจกรรม และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 3 กิจกรรม (ขจร ทุ่มศรี และสุนันทา คันธานนท์ , 2568) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และกมลทิพย์ คำใจ, 2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม: วิถีคนเลี้ยงช้าง ผลการวิจัยพบว่า ประเมินความพึงพอใจของการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในภาพรวมของระบบสารสนเทศอยู่ในระดับที่มากที่สุด โดยเฉพาะด้านประสิทธิภาพของระบบ รองลงมาด้านความเป็นไปได้ และด้านการใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ใหม่

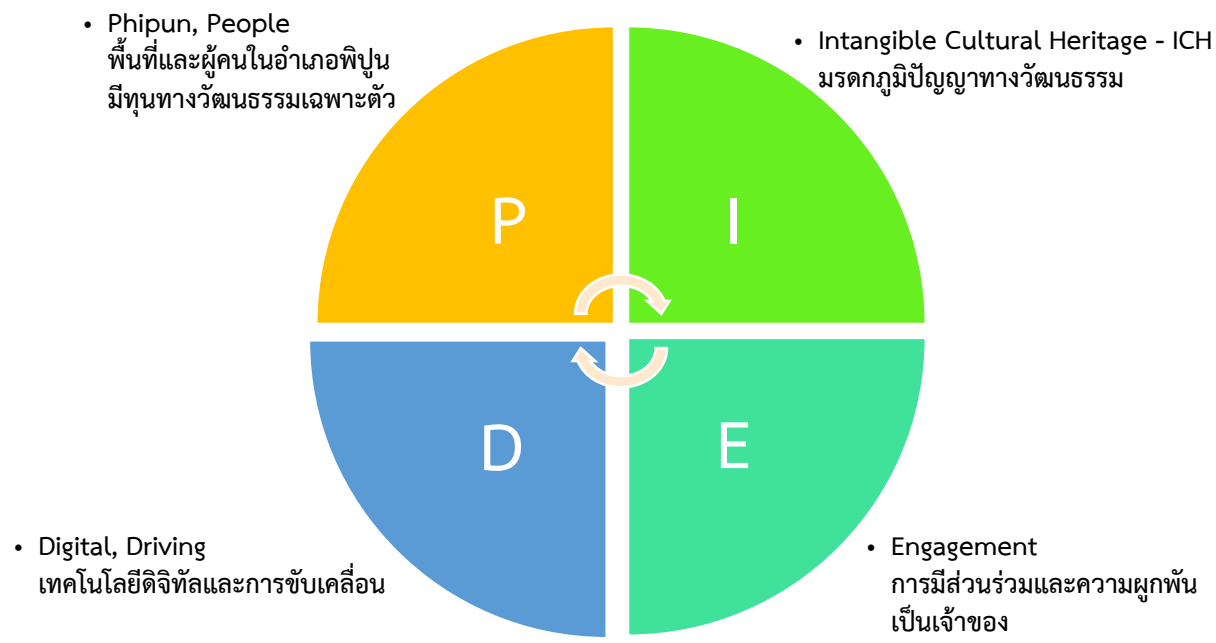
คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จากผลการวิจัยการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นโมเดลที่มีชื่อว่า “P-IDE Model” ซึ่งเป็นกรอบการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอำเภอพิปูนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

P (Phipun, People) หมายถึง ต้นทุนเฉพาะของพื้นที่อำเภอพิปูนซึ่งเป็นอัตลักษณ์ในการฟื้นคืนทั้งในมิติทางวัฒนธรรม (ประวัติศาสตร์, ภัยพิบัติ, ความเชื่อ) และมิติทางสังคม (เครือข่ายผู้นำ, ปราชญ์ชาวบ้าน) ซึ่งเป็นวัตถุดิบตั้งต้นที่สำคัญ

I (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง สาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรมแต่ทรงคุณค่า เช่น ตำนาน เรื่องเล่า และวิถีชีวิต ซึ่งเป็นหัวใจของเนื้อหาที่จะถูกนำมาสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

D (Digital, Driving) หมายถึง เทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะเครื่องมือขับเคลื่อน (Driving Tool) และแพลตฟอร์มในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ เพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมสู่ยุคใหม่ ผ่าน www.phipun.com ซึ่งได้รวบรวมจัดเก็บฐานข้อมูลในพื้นที่อำเภอพิปูนในรูปแบบดิจิทัล

E (Engagement) หมายถึง กระบวนการสร้างความผูกพันและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเข้มข้นผ่านการอบรมนักสื่อความหมายมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและนำไปสู่การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2 แสดงโมเดลความร่วมมือดิจิทัลเพื่อจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอำเภอพิปูน (Phipun ICH-Digital Engagement Model: P-IDE Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็นสองประเด็นหลัก ประการแรก พบว่า ชุมชนอำเภอพิปูนมีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกวัฒนธรรมของตนเองโดยมีพลังขับเคลื่อนเชิงอุดมการณ์ที่สำคัญมาจากอัตลักษณ์แห่งการฟื้นคืนซึ่งเป็นความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์และพลังศรัทธาของชุมชน ประการที่สอง พบว่า การพัฒนานวัตกรรมฐานข้อมูลดิจิทัลในรูปแบบเว็บไซต์ www.phipun.com ซึ่งทำหน้าที่เป็นคลังความรู้ที่รวบรวมมรดกวัฒนธรรมสำคัญ 12 แห่ง และได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้ใช้งานในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงข้อมูลดิจิทัลช่วยเปลี่ยนภาพลักษณ์ของอำเภอพิปูน จากอดีตให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ผ่านการเล่าเรื่องที่น่าสนใจบนสื่อสมัยใหม่ที่มีชีวิตที่ช่วยสื่อสารมรดกวัฒนธรรมและตำนานไปสู่สายตานักท่องเที่ยวทั่วโลกได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้นักสื่อความหมายมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยงข้อมูลดิจิทัลเข้ากับการนำเที่ยวจริง เพื่อสร้างความประทับใจและยกระดับการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนตามโมเดล P-IDE Model ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยครั้งนี้ คือ 1) เสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอพิปูน บรรจุ “P-IDE Model” ไว้ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น เพื่อจัดสรรงบประมาณในการบำรุงรักษาและบริหารจัดการฐานข้อมูลให้กลายเป็น “คลังความรู้ที่มีชีวิต” ที่มีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง และ 2) เสนอให้ภาคประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำและผู้ประกอบการ จัดตั้ง “สภาวัฒนธรรมชุมชนดิจิทัล” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและร่วมกันกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ประจำปีงบประมาณ 2567) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ปราชญ์ชาวบ้านและชาวอำเภอพิปูนที่ร่วมสนับสนุนข้อมูลพร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กมลกา แดงสกุล และคณะ. (2564). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนกลุ่มทอผ้า ตราศิลานี ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ด้วยเว็บแอปพลิเคชัน. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 7(2), 146-154.

กรกฎ แพทย์หลักฟ้า และคณะ. (2560). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 8(2), 7-18.

กองพัฒนาบริการท่องเที่ยว. (2566). แผนพัฒนาบริการท่องเที่ยว พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

ขจร ทุ่มศรี และสุนันทา คันธานนท์ . (2568). การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยกระดับเศรษฐกิจฐานรากสู่ชุมชนจัดการตนเองอย่างยั่งยืนในจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(5), 177-188.

ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และกมลทิพย์ คำใจ. (2565). การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม: วิถีคนเลี้ยงช้าง. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 14(4), 27-50.

ขจรอรรถพณ พงศ์วิริทธิ์ธร และศิกาญจน์มณี ไซเออร์ส. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ ภูมินิเวศวัฒนธรรมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประยุกต์ใช้การตลาดดิจิทัลเพื่อส่งเสริมสร้างภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจมหาวิทยาลัยทักษิณ, 14(3), 63-84.

ชัยวัฒน์ พุทธฤกษ์ และคณะ. (2567). วิเคราะห์ปัจจัยการนำนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์ไปปฏิบัติในจังหวัดระนอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 44(1),31-42.

พรรณวดี กิตติอุดมรัตน์. (2566). การพัฒนาการสื่อสารทางการตลาดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบางเทา. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 43(2),14-27.

พระครูปริยัติธำรงคุณ และคณะ. (2568). การส่งเสริมนวัตกรรมการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาในการทำเรือพนมพระบนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(1), 1-15.

ภาธร นิลอาธิ และฤทัย นิ่มน้อย. (2565). ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลภูมิปัญญานาเชือกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. วารสารห้องสมุด, 66(2), 104-114.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ. (2565). นวัตกรรมดิจิทัลเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้มรดกโลกทางวัฒนธรรมในบริบทพระพุทธศาสนา. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(3), 971-985.

รุ่งนภา เลิศพัชรพงศ์ และคณะ. (2569). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานแนวคิดการท่องเที่ยวดิจิทัลเพื่อส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 14(1), 393-409.

สำนักงานคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาต.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

Throsby, D. (2001). Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for SustainableDevelopment. New York City: United Nations.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 71-80

บทความวิจัย

รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา*

LEARNING MANAGEMENT MODELS IN THE DIGITAL AGE FOR SECONDARY SCHOOLS

จารุวรรณ จุ้ยสุวรรณทัต*, ไพวุฒิ ลังกา, ชวนคิด มะเสนะ
Charuwan Juisuwannathat*, Paiwut Langka, Chuankit Masena
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี อุบลราชธานี ประเทศไทย
Faculty of Education, Ubon Ratchathani Rajabhat University, Ubon Ratchathani, Thailand
*Corresponding author E-mail: cha16.thong@hotmail.com
*Tel: 085-299-7731

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา และ 2) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้าหลักสูตร และครูผู้สอน จำนวน 302 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ และผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการสร้างรูปแบบ จำนวน 10 คน ได้แก่ อาจารย์ระดับอุดมศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมิน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.90) ส่วนแนวทางการบริหารจัดการ พบว่า ควรให้ความสำคัญกับหลักความร่วมมือ การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และ 2) รูปแบบการบริหารจัดการที่สร้างขึ้น ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ เน้นความร่วมมือและการเข้าถึงเทคโนโลยี องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวทางที่ยั่งยืนและยกระดับคุณภาพการบริหารให้ได้มาตรฐาน องค์ประกอบที่ 3 วิธีดำเนินงาน ครอบคลุมการออกแบบหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล องค์ประกอบที่ 4 การประเมินรูปแบบที่มุ่งเน้นทั้งด้านกระบวนการและความพึงพอใจ และองค์ประกอบที่ 5 เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ได้แก่ ระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง สมรรถนะของบุคลากร และการแสวงหาความรู้สม่ำเสมอ ผลการประเมินรูปแบบในภาพรวม พบว่า มีความเหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.53)

คำสำคัญ: การบริหารการจัดการเรียนรู้, ยุคดิจิทัล, โรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research aimed to: 1) Investigate the current conditions, problems, and management approaches for learning management in the digital era in secondary schools; and 2) Develop a learning management administration model for secondary schools in the digital era. A mixed-methods research design was employed. The sample consisted of 302 participants, including school administrators,

*Received July 21, 2026; Revised August 1, 2026; Accepted August 18, 2026

heads of academic affairs, heads of curriculum, and teachers, selected through stratified random sampling. In addition, 10 experts, comprising university lecturers, educational administrators, and educational supervisors, were purposively selected to develop the proposed model. The research instruments included questionnaires, interview forms, and evaluation forms. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and qualitative content analysis. The research findings revealed that: 1) The overall current condition of learning management administration in the digital era was at a high level ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.90). The recommended management approaches emphasized collaboration, accessibility to digital technology, and the development of a participatory learning community through continuous engagement. and 2) The developed learning management administration model comprised five components: 1) The principles of the model, emphasizing collaboration and access to digital technology; 2) The objectives, focusing on establishing sustainable management practices and enhancing administrative quality to meet educational standards; 3) The implementation process, covering curriculum design, learning management, and assessment and evaluation; 4) The evaluation of the model, focusing on both implementation processes and stakeholder satisfaction; and 5) The success conditions, including a strong support system, personnel competency, and continuous professional learning. The overall evaluation of the model indicated that it was rated at the highest level in terms of appropriateness, feasibility, and usefulness. ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.53).

Keywords: Learning Management Administration, Digital Era, Secondary Schools

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) ส่งผลให้สังคมโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่มีลักษณะเป็นสังคมเครือข่าย ซึ่งข้อมูล ข่าวสาร และองค์ความรู้สามารถเชื่อมโยงและเข้าถึงได้อย่างไร้ขอบเขต (Castells, M., 2010) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบการศึกษา ทำให้สถานศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ ไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับโลกยุคใหม่ ได้แก่ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์นวัตกรรม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาการศึกษาในยุคดิจิทัลสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่กำหนดเป้าหมายให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สนับสนุนการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดหลักการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาในยุคดิจิทัลมิได้หมายถึงเพียงการเพิ่มจำนวนอุปกรณ์หรือการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสถานศึกษาเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร การพัฒนาศักยภาพของครู การออกแบบหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ และระบบการวัดและประเมินผล

จากรายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2561/2562 ระบุว่า การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัลควรมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence: DQ) และความรู้ดิจิทัล (Digital Literacy: DL) เพื่อให้สามารถเรียนรู้ ใช้ชีวิต และใช้เทคโนโลยีได้อย่างเท่าทัน ปลอดภัย และมีความรับผิดชอบ ขณะเดียวกันครูและผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านดิจิทัลเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) ในระดับนานาชาติ UNESCO ชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีสามารถสนับสนุนการยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อถูกนำมาใช้ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม มีนโยบายสนับสนุนและมีการพัฒนาความสามารถของครูควบคู่กัน มิใช่มุ่งเน้นเพียงการจัดหาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีเท่านั้น (UNESCO, 2023) และสอดคล้องกับ OECD ที่เสนอว่า การเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยระบบนิเวศการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Education Ecosystem) ที่เชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยี บุคลากร กระบวนการจัดการเรียนรู้ และระบบบริหารจัดการของสถานศึกษาอย่างเป็นองค์รวม (OECD, 2023)

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนก่อนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาและโลกการทำงาน การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลจึงเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แต่จากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน พบว่า สถานศึกษาหลายแห่งยังประสบปัญหาการนำเทคโนโลยีไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดผลอย่างแท้จริง เนื่องจากขาดรูปแบบการบริหารที่เชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญของงานวิชาการ ได้แก่ การออกแบบหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อและนวัตกรรม และการวัดผลและประเมินผล ส่งผลให้เทคโนโลยีมีบทบาทเพียงเป็นเครื่องมือสนับสนุน มากกว่าจะเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ แนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยฐานคิดทางทฤษฎีที่สนับสนุนการบูรณาการเทคโนโลยีกับการเรียนรู้ โดยกรอบแนวคิดความรู้ด้านเทคโนโลยี การสอน และเนื้อหา (Technological Pedagogical Content Knowledge: TPACK) ของ Mishra, P. & Koehler, M. J. อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพเกิดจากการผสมผสานความรู้ด้านเนื้อหา วิธีการสอน และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (Mishra, P. & Koehler, M. J., 2006) นอกจากนี้ แนวคิดภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) ยังชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิสัยทัศน์ สนับสนุนทรัพยากร และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ (Sheninger, E., 2019) ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมายังพบช่องว่างสำคัญขององค์ความรู้ กล่าวคือ ยังขาดรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่มีลักษณะเป็นระบบและบูรณาการองค์ประกอบของการบริหารงานวิชาการทั้งกระบวนการ ตั้งแต่การกำหนดแนวทางเชิงนโยบาย การออกแบบหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผล ตลอดจนเงื่อนไขสนับสนุนความสำเร็จที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาไทย ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารที่สามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบดังกล่าวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เพื่อนำข้อมูลเชิงประจักษ์มาสังเคราะห์และพัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารที่มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาไทย ผลการวิจัยจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล และเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการกำหนดนโยบาย วางแผน และขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษาไทยให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการบริหารการจัดเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการบริหารการจัดเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา และครูผู้สอน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 14 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 1400 คน จำแนกเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 380 คน หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ จำนวน 164 คน หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา จำนวน 164 คน และครูผู้สอน จำนวน 692 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา และครูผู้สอน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 14 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 302 คน โดยใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จำแนกเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 25 คน หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ จำนวน 50 คน หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา จำนวน 36 คน และครูผู้สอน จำนวน 191 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเพื่อการวิจัยการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 สอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับการศึกษา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ (Checklist) ตอนที่ 2 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาในยุคดิจิทัล 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล 3) การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล และ 4) การวัดผลและประเมินผล ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2554) และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ “แนวทางในการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา” แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งเป็นประเด็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-Ended) โดยเปิดช่องว่างให้ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อมูลอย่างอิสระ ทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดตามประสบการณ์ ในการทำงานของแต่ละท่าน และแบบประเมินผลรูปแบบ โดยประเมินผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการใช้รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาและประเมินความพึงพอใจของผู้บริหาร คณะครูและบุคคลากรทางศึกษาที่มีต่อการใช้รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา

ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ก่อนนำเครื่องมือวิจัยไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือวิจัย โดยนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

2. กำหนดรูปแบบและสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert Scale) และแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (Checklist) จากนั้นสร้างแบบสอบถามฉบับร่าง โดยใช้คำนิยามศัพท์เฉพาะของตัวแปรที่ศึกษาเป็นกรอบในการกำหนดข้อคำถามให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. ตรวจสอบและปรับปรุงเครื่องมือเบื้องต้น นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความครอบคลุมของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา และความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ

4. ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะของตัวแปรที่ศึกษา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผลการพิจารณาคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 และปรับปรุงข้อคำถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมอีกครั้งก่อนนำไปทดลองใช้

5. ทดลองใช้เครื่องมือวิจัย (Tryout) นำแบบสอบถามฉบับปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนค้อวังวิทยาคม จังหวัดยโสธร จำนวน 8 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือด้านความเชื่อมั่น (Reliability)

6. ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย นำข้อมูลจากการทดลองใช้มาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient: **α**-coefficient) พบว่า แบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง สามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้

7. จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์ หลังจากผ่านการตรวจสอบคุณภาพทั้งด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นแล้ว ผู้วิจัยจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีถึงผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 14 ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดยโสธร เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา และครูผู้สอน รวมทั้งขออนุญาตเข้าศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

2. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทั้งในรูปแบบเอกสารที่จัดส่งด้วยตนเองและทางไปรษณีย์ รวมถึงแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms พร้อมทั้งตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ และติดตามการตอบกลับจากกลุ่มตัวอย่าง ได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 302 ฉบับ

3. ผู้วิจัยประสานงานและนัดหมายผู้เชี่ยวชาญ เพื่อกำหนดวัน เวลา และสถานที่สำหรับการสัมภาษณ์ จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่กำหนดไว้

4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ด้วยสถิติที่กำหนด และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการถอดเทปและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ในการวิจัยต่อไป

5. ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย โดยใช้สถิติ ได้แก่ ความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation หรือ S)

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดเขตตรวจราชการที่ 14 ผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวทางการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาจากการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ หัวหน้าหลักสูตรสถานศึกษา และครูผู้สอน ผลปรากฏดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพปัจจุบันการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

	การบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1	ด้านการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาในยุคดิจิทัล	3.99	.90	มาก	2
2	ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล	4.02	.90	มาก	1
3	ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล	4.00	.90	มาก	3
4	ด้านการวัดผลและประเมินผล	3.97	.88	มาก	4
	ค่าเฉลี่ยรวม	**4.00**	**.90**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.00) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.02) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.97)

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพปัญหาการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา ดังนี้

	การบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1	ด้านการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาในยุคดิจิทัล	2.64	.78	ปานกลาง	3
2	ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล	2.67	.76	ปานกลาง	1
3	ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล	2.65	.83	ปานกลาง	2
4	ด้านการวัดผลและประเมินผล	2.63	.84	ปานกลาง	4
	ค่าเฉลี่ยรวม	**2.65**	**.80**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ปัญหาของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.65) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.67) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.63)

2. รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 หลักการของรูปแบบ ได้แก่ 1) หลักความร่วมมือ 2) หลักการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และ 3) หลักการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ได้แก่ 1) เพื่อให้สถานศึกษาสังกัดมัธยมศึกษาได้แนวทางในการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลที่ยั่งยืน และ 2) เพื่อให้ยกระดับคุณภาพการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ องค์ประกอบที่ 3 วิธีดำเนินงานของรูปแบบ ได้แก่ 1) ด้านการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาในยุคดิจิทัล 2) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล 3) ด้านการใช้สื่อ

และนวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล และ 4) ด้านการวัดผลและประเมินผล องค์ประกอบที่ 4 การประเมินรูปแบบ ได้แก่ 1) ประเมินกระบวนการใช้รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา และ 2) ประเมินความพึงพอใจต่อการใช้รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา และองค์ประกอบที่ 5 เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ได้แก่ 1) มีระบบเทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ 2) มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ 3) มีการแสวงหาความรู้ตลอดเวลา ผลการประเมินรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า โดยรวมมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ผลปรากฏดังตาราง

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ของรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา

	รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1	ด้านความเหมาะสม	4.62	.56	มากที่สุด
2	ด้านความเป็นไปได้	4.53	.55	มากที่สุด
3	ด้านความเป็นประโยชน์	4.68	.47	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวม	**4.61**	**.53**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ของรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.62) ด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.53) และด้านความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68)

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดเขตตรวจราชการที่ 14 อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษามีการดำเนินงานด้านการจัดการเรียนรู้ดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ปัญหาโดยรวมยังอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลมีปัญหาสูงที่สุด สะท้อนว่าการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ยังมีข้อจำกัดด้านการปฏิบัติ แม้โรงเรียนจะมีนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานรองรับแล้วก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับ Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T. ที่ชี้ว่า ปัจจัยสำคัญมิใช่เพียงทรัพยากร แต่รวมถึงการสนับสนุนเชิงระบบและสมรรถนะของครูในการบูรณาการเทคโนโลยี นอกจากนี้ด้านการวัดและประเมินผลมีระดับการดำเนินงานต่ำที่สุดและมีปัญหาสูงที่สุด สะท้อนความท้าทายของการประเมินผลในยุคดิจิทัล (Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T., 2010) ซึ่งได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Redecker, C. & Johannessen, Ø. ที่ระบุว่า ระบบการประเมินแบบเดิมยังไม่สามารถรองรับการเรียนรู้เชิงสมรรถนะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Redecker, C. & Johannessen, Ø., 2013)

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญชี้ให้เห็นว่า แนวทางการบริหารควรยึดหลักความร่วมมือ การเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่น และการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan, M.

เรื่อง การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน (Fullan, M., 2016) และแนวทางการพัฒนาหลักสูตรของ OECD ที่ส่งเสริมการประเมินผลตามสภาพจริงในบริบทดิจิทัล (OECD, 2019)

2. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย หลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักความร่วมมือ 2) หลักการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และ 3) หลักการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวทางการบริหารในระยะที่ 1 หลักความร่วมมือสะท้อนความจำเป็นของการมีส่วนร่วมจากผู้บริหาร ครู ผู้เรียน และภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมของ Hoy, W. K. & Miskel, C. G. ที่ชี้ว่า การสร้างความร่วมมือจะช่วยเพิ่มพลังในการขับเคลื่อนองค์กรและนำไปสู่ประสิทธิผลของสถานศึกษาในระยะยาว นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการทดลองในระยะก่อนหน้า ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลจะเกิดผลสูงสุดเมื่อมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบระหว่างผู้บริหารและครู หลักการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหลักการที่ตอบสนองต่อบริบทของความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ซึ่งเป็นหนึ่ง ในปัญหาสำคัญที่พบจากการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะที่ 1 ของการวิจัย การกำหนดหลักการนี้ไว้ในรูปแบบแสดงให้เห็นถึงมุมมองเชิงนโยบายและเชิงจริยธรรมทางการศึกษา โดยมุ่งให้ผู้เรียนและครูสามารถเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัลอย่างเท่าเทียม (Hoy, W. K. & Miskel, C. G., 2013) และสอดคล้องกับข้อเสนอของ UNESCO ที่ให้ความสำคัญกับ Digital Equity ในฐานะปัจจัยพื้นฐานของคุณภาพและความเป็นธรรมทางการศึกษา และหลักการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้สะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับบทบาทของสถานศึกษาจากแหล่งถ่ายทอดความรู้ ไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO, 2020) หลักการนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ของ Senge, P. M. และสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในระยะที่ 1.3 ที่เน้นว่าการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลให้เกิดความยั่งยืน (Senge, P. M., 2006) นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ของรูปแบบที่มุ่งยกระดับประสิทธิภาพและคุณภาพการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารคุณภาพการศึกษาของ Fullan, M. ที่ได้เน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Fullan, M., 2016) โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีพื้นฐานจากข้อมูลเชิงประจักษ์ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยร่วมสมัย พร้อมทั้งสะท้อนบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาไทย จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นกรอบแนวทางในการยกระดับการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและขยายผลสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่พัฒนาขึ้นมุ่งบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับการบริหารงานวิชาการทั้งระบบ โดยยกระดับเทคโนโลยีจากเครื่องมือสนับสนุนสู่กลไกหลักในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ผ่านการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกันใน 4 ภารกิจสำคัญ ได้แก่ การออกแบบหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อและนวัตกรรม และการวัดผลและประเมินผล นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำรูปแบบ ไปใช้ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาสมรรถนะทางดิจิทัลของบุคลากรและการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี 2) การกำหนดกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นโรงเรียนยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ 3) การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงด้วยการมุ่งพัฒนาประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญที่สุด เพื่อสร้างผลสำเร็จระยะสั้น (Quick Wins) เสริมความเชื่อมั่นในการดำเนินงาน และ 4) การปรับบทบาทของครูสู่การเป็น ผู้ออกแบบการเรียนรู้ (Learning Designer) และผู้บริหารสู่การเป็น ผู้นำทางวิชาการยุคดิจิทัล (Digital Instructional Leader) ที่สนับสนุนและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลขของโรงเรียนมัธยมศึกษา

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษามีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลโดยเฉพาะด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและด้านการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัญหาของการบริหารการจัดการเรียนรู้ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นด้านที่มีปัญหาสูงที่สุด และด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบันต่ำที่สุด แต่มีระดับปัญหาสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของการประเมินผลการเรียนรู้ในบริบทของการศึกษาในยุคดิจิทัล ผลการศึกษาแนวทางการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า แนวทางสำคัญในการพัฒนาการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย การส่งเสริมความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย การพัฒนาการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเท่าเทียม และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการสร้างรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย หลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักความร่วมมือ 2) หลักการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล และ 3) หลักการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สถานศึกษา มีแนวทางในการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และเพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ข้อเสนอแนะมีดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ 1.1) สถานศึกษาควรพัฒนาระบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ ในยุคดิจิทัล โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 1.2) หน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเพียงพอ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถจัดการเรียนรู้ดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ครั้งต่อไป ได้แก่ 2.1) ควรมีการศึกษาการทดลองใช้รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในบริบทของโรงเรียนที่มีขนาดและบริบทแตกต่างกัน เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบ 2.2) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในระดับนโยบาย ระดับสถานศึกษา และระดับห้องเรียน และ 2.3 ควรพัฒนารูปแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่สามารถสะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (2542). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 1 - 23 (19 สิงหาคม 2542).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2563). สภาวะการศึกษาไทย ปี 2561 - 2562. การปฏิรูปการศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Castells, M. (2010). The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture. (2nd ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.

Ertmer, P. A. & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: Knowledge, confidence, and beliefs: How are they related? Journal of Research on Technology in Education, 42(3), 255-284.

Fullan, M. (2016). The new meaning of educational change. (5th ed.). New York: Teachers College Press.

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2013). Educational administration: Theory, research, and practice. (9th ed.). New York: McGraw-Hill.

Mishra, P. & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017-1054.

OECD. (2019). Education at a Glance 2019: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing.

_____. (2023). OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. Paris: OECD Publishing.

Redecker, C. & Johannessen, Ø. (2013). Changing assessment: Towards a new assessment paradigm using ICT. European Journal of Education, 48(1), 79-96.

Senge, P. M. (2006). The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. New York: Doubleday/Currency.

Sheninger, E. (2019). Digital Leadership: Changing Paradigms for Changing Times. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Corwin.

UNESCO. (2020). Education in a Post-COVID World: Nine Ideas for Public Action. Paris: UNESCO.

_____. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education - A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 81-91

บทความวิจัย

การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง เพื่อส่งเสริมการรับรู้ทักษะการใช้เวลาว่างของนักศึกษาระดับปริญญาตรี*

DEVELOPMENT OF STORYTELLING-BASED VERTICAL VIDEO CONTENT TO PROMOTE LEISURE SKILL AWARENESS AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS

วิพงษ์ชัย ร้องขันแก้ว*, จิรานุวัฒน์ คำปลิว
Wipongchai Rongkhankaew*, Jiraruwat Khamplew
คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Physical Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: Wipongchai@g.swu.ac.th
*Tel: 081-648-9004

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์ 1) พัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างที่มีคุณภาพ 2) ศึกษาการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง และ 3) ศึกษาการความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรและองครักษ์ จำนวน 385 คน ซึ่งคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตร Cochran ในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบแบบสอบถาม ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เคยที่รับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง อย่างน้อย 1 ครั้ง และครบทุกตอน เครื่องมือที่ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่าง จำนวน 8 คลิป ที่ผ่านการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาและประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 2) แบบสอบถามเพื่อประเมินการรับรู้ทักษะการใช้เวลาว่าง มีค่าความความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจ มีค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.92 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องที่พัฒนาขึ้น ผู้เชี่ยวชาญประเมินคุณภาพเนื้อหาและการนำเสนอ โดยรวมอยู่ในระดับดี 2) การรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมสื่อวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่ได้พัฒนาขึ้น โดยรวมอยู่ในระดับมาก และ 3) ผู้ชมความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่ได้พัฒนาขึ้น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง, เทคนิคการเล่าเรื่อง, การรับรู้, ทักษะการใช้เวลาว่าง, นักศึกษาระดับปริญญาตรี

Abstract

This research article aims to: 1) Develop vertical video content using storytelling techniques to promote the perception of quality leisure-time skills; 2) Investigate viewers' perception of these skills; and 3) Examine user satisfaction. Utilizing a research and development (R&D) design, the study sampled 385 undergraduate students from Srinakharinwirot University (Prasarnmit and Ongkharak campuses).

*Received July 1, 2026; Revised July 28, 2026; Accepted August 18, 2026

The sample size was determined using Cochran's formula for an unknown population, and participants were recruited via volunteer sampling, specifically selecting those who had watched all eight episodes of the developed content. The research instruments included: 1) Eight vertical video clips evaluated for content validity and quality by experts; 2) A leisure-time skill perception questionnaire (reliability = 0.94); and 3) A satisfaction evaluation form (reliability = 0.92). Data were analyzed using mean and standard deviation. The findings revealed that: 1) Experts rated the overall content and presentation quality of the developed vertical videos at a good level; 2) Viewers' perception of leisure-time skills after watching the videos was overall at a high level; and 3) Overall satisfaction with the developed content was at the highest level.

Keywords: Vertical Video Content, Storytelling Techniques, Awareness, Leisure Skills, Undergraduate Students

บทนำ

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในยุคดิจิทัล ได้พลิกโฉมรูปแบบการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารของพลเมืองโลก ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่สร้างความเปลี่ยนแปลงในภาคอุตสาหกรรมการแพทย์ หรือการศึกษาเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบโดยตรงต่อแวดวงวิชาชีพนันทนาการ (Recreation) ความท้าทายประการสำคัญในปัจจุบัน คือ การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและสื่อดิจิทัลให้กลายเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงการใช้เวลาว่างอย่างสร้างสรรค์และเกิดประโยชน์สูงสุด แนวคิดด้านทักษะการใช้เวลาว่าง (Leisure Skills) ถือเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งเสริมให้บุคคลมีคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ที่ดี ทักษะดังกล่าวเป็นกระบวนการทางความคิดและพฤติกรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถบริหารจัดการเวลา ตลอดจนเลือกสรรและเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการที่สอดคล้องกับความสนใจและศักยภาพของตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาวะทางร่างกาย จิตใจ และเป็นทักษะชีวิต (Life Skills) ที่ติดตัวไปในระยะยาว (Dattilo, J., 2008) เมื่อพิจารณาในบริบทของกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งอยู่ในช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนผ่าน การค้นหาตัวตน และต้องเผชิญกับความกดดันทางการเรียน การปลูกฝังความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดสรรเวลาว่างอย่างมีคุณค่า จึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างสมดุลในการใช้ชีวิตและส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ยั่งยืนให้แก่นักศึกษา

การจะสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ในกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรีได้อย่างเกิดผลนั้น จำเป็นต้องอาศัยช่องทางและรูปแบบที่สอดรับกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อในยุคปัจจุบัน วิดีโอคอนเทนต์ ได้กลายเป็นสื่อที่ทรงอิทธิพลและได้รับความนิยมสูงสุด เนื่องจากความสามารถในการบูรณาการภาพเคลื่อนไหว เสียง และกราฟิกเข้าด้วยกัน ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น (Kaye, D. B. V. et al., 2021) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิดีโอแนวตั้ง ที่มีอัตราส่วนภาพ 9:16 ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อรองรับสรีระการใช้งานสมาร์ทโฟนและพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ วิดีโอรูปแบบนี้เติบโตอย่างก้าวกระโดดบนสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Instagram Reels, TikTok และ YouTube Shorts สอดคล้องกับข้อมูลทางสถิติที่ยืนยันถึงการขยายตัวของวิดีโอแนวตั้ง โดยพบว่า TikTok มีอัตราการมีส่วนร่วม (Engagement Rate) สูงถึงร้อยละ 3.70 ซึ่งเหนือกว่ารูปแบบการโพสต์ปกติบนสื่อสังคมออนไลน์อื่นอย่างชัดเจน พร้อมทั้งมีระยะเวลาการใช้งานเฉลี่ยสูงถึง 95 นาทีต่อวันต่อผู้ใช้ ในส่วนของ Instagram Reels ครองสัดส่วนระยะเวลาการใช้งานบนแพลตฟอร์มถึงร้อยละ 50 และมีประสิทธิภาพสูงในระบบการค้นพบ ร้อยละ 55 ของยอดการเข้าชมมาจากกลุ่มผู้ที่ไม่ได้ติดตามบัญชี นอกจากนี้ YouTube Shorts ยังแสดงให้เห็นถึงการเติบโตอย่างรวดเร็ว ด้วยยอดการเข้าชมรายวันที่เพิ่มสูงถึง 2 แสนล้านครั้งในปี ค.ศ.2026 ข้อมูลเชิงประจักษ์เหล่านี้

สะท้อนให้เห็นว่า วิดีโอสั้นแนวตั้งเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีศักยภาพสูงในการเข้าถึงและดึงดูดความสนใจของกลุ่มเป้าหมายในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Gorrie, C., 2026) นอกจากเป็นรูปแบบสื่อที่เหมาะสมแล้ว การประยุกต์ใช้ เทคนิคการเล่าเรื่อง ยังเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพของสาร การผูกเรื่องราวที่มีความน่าสนใจ มีลำดับขั้นชัดเจน และเชื่อมโยงกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชม จะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการสื่อความหมาย กระตุ้นให้เกิดการจดจำ และสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างลึกซึ้ง (Tukko Nathida, 2019)

แม้จะมีงานศึกษาจำนวนมากที่สนับสนุนประสิทธิภาพของวิดีโอแนวตั้งและเทคนิคการเล่าเรื่อง แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดกลับพบช่องว่างขององค์ความรู้อย่างชัดเจน เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาการบูรณาการเทคนิคการเล่าเรื่องร่วมกับการใช้วิดีโอแนวตั้ง เพื่อมุ่งเน้นการส่งเสริมทักษะการใช้เวลาว่างในกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยเฉพาะ แม้สื่อดังกล่าวจะมีอิทธิพลสูง แต่ยังขาดการนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือทางนันทนาการและการใช้เวลาว่างอย่างเป็นระบบ จากปัญหาการขาดแคลนนวัตกรรมสื่อเพื่อพัฒนาทักษะการใช้เวลาว่างดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้นี้ โดยมุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งบนสื่อสังคมออนไลน์ Instagram Reels เนื่องจากเป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมสูงในกลุ่มนิสิตนักศึกษา มีความโดดเด่นด้านการนำเสนอเนื้อหาที่สั้น กระชับ และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์โต้ตอบได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง ประเมินระดับการรับรู้ด้านทักษะการใช้เวลาว่างจากการวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง และศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จะไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารทางการศึกษาที่ตอบโจทย์ผู้เรียนยุคดิจิทัล แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิชาชีพนันทนาการ ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของเยาวชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อการพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีคุณภาพ
2. เพื่อศึกษาการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี
3. เพื่อศึกษาการความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนาในการออกแบบเนื้อหาวิดีโอแนวตั้ง โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะการจัดการเวลาว่างอย่างมีประสิทธิภาพในกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรี สำหรับการทดลองและเผยแพร่เนื้อหานั้นดำเนินการผ่านสื่อสังคมออนไลน์ Instagram Reels จำนวนทั้งสิ้น 8 คลิป ครอบคลุมประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การวางแผนจัดการเวลาว่าง 2) ขีดความสามารถในการใช้เวลาว่าง 3) การแสดงทักษะการใช้เวลาว่าง 4) ประสบการณ์จากการใช้เวลาว่าง 5) การแสดงออกถึงทักษะพื้นฐานตามรูปแบบการใช้เวลาว่างที่หลากหลาย 6) กิจกรรมการใช้เวลาว่าง 7) กระบวนการพัฒนาทักษะการใช้เวลาว่าง และ 8) การเลือกประสบการณ์การใช้เวลาว่างด้วยวิจารณญาณของตนเอง

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทั้งประสานมิตรและองครักษ์ ช่วงอายุ 18 - 23 ปี ที่เคยรับชมเนื้อหาวิดีโอแนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทักษะการใช้เวลาว่าง ครบทุกตอนอย่างน้อย 1 ครั้ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรทั้งหมดที่แน่ชัด

จึงใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับกรณีไม่ทราบประชากรตามสูตรของ Cochran ภายใต้สมมติฐานการแจกแจงแบบปกติ โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ($Z = 1.96$) ค่าความแปรปรวนสูงสุด ($p = 0.5$, $q = 0.5$) และยอมรับความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5 ($e = 0.05$) ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน 385 คน สำหรับการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบอาสาสมัคร (Voluntary sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) จำนวน 385 คน โดยส่งข้อความเชิญชวนโดยตรง บนแอปพลิเคชันอินสตาแกรมไปยังกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 600 ราย มีผู้ตอบรับเข้าร่วมการวิจัยคิดเป็นอัตราการตอบกลับร้อยละ 64.1 (จำนวน 385 คน) ซึ่งช่องทางการจัดเก็บข้อมูลนี้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตดิจิทัลของกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อควบคุมคุณภาพและป้องกันความคลาดเคลื่อนของข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเข้าและการตรวจสอบการรับชม ผ่านคำถามคัดกรองคุณสมบัติในส่วนต้นของแบบสอบถามออนไลน์ ร่วมกับการสอดแทรกคำถามตรวจสอบความใส่ใจ เกี่ยวกับเนื้อหาวิดีโอเพื่อยืนยันพฤติกรรมการรับชมครบทุกตอนจริงของผู้ตอบ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังกำหนดเกณฑ์การคัดออก เพื่อตัดชุดข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ก่อนนำไปวิเคราะห์ผล ได้แก่ แบบสอบถามที่มีข้อมูลไม่ครบถ้วน แบบสอบถามที่มีพฤติกรรมการตอบในทิศทางเดียวกันทั้งหมดโดยไม่อ่านข้อคำถาม ซึ่งมาตรการคัดกรองที่รัดกุมนี้ช่วยรับประกันความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติในขั้นต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่อง ทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 8 คลิป ซึ่งผ่านการประเมินคุณภาพและปรับแก้ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยมีการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) มีผลการประเมินคุณภาพเนื้อหาโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ = 4.30, S.D. = 0.49) ผลการประเมินคุณภาพด้านการนำเสนอมีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{x}$ = 4.35, S.D. = 0.49) 2) แบบสอบถามเพื่อประเมินการรับรู้เกี่ยวกับทักษะการใช้เวลาว่าง จำนวน 17 ข้อคำถาม แบ่งเป็น 2 ส่วน มุ่งวัดผลในมิติความเข้าใจเนื้อหา การตอบสนองทางอารมณ์ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรม ลักษณะข้อคำถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) เครื่องมือชุดนี้ผ่านการพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 และมีผลการทดสอบค่าความเชื่อมั่น ตามวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ของเครื่องมือเท่ากับ 0.94 และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจ ซึ่งผ่านกระบวนการตรวจสอบค่า ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 จากผู้ทรงคุณวุฒิ มีค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) ของเครื่องมือเท่ากับ 0.92

4. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โครงการวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยมีรหัสเอกสารรับรองโครงการวิจัย หมายเลข SWUEC-681136

5. กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลผ่านเครื่องมือแบบสอบถามออนไลน์ โดยจัดส่งลิงก์ผ่านช่องทางระบบข้อความส่วนตัวของแอปพลิเคชันอินสตาแกรม (Instagram Direct Message) เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวคำนึงถึงหลักจริยธรรมและการคุ้มครองสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด โดยกำหนดให้เป็นการตอบแบบสำรวจประเภทไม่เปิดเผยตัวตน ซึ่งจะไม่มีการบันทึก จัดเก็บ หรือเชื่อมโยงไปสู่อัตลักษณ์และข้อมูลส่วนบุคคลใด ๆ ของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลทั้งหมดจะถูกจัดเก็บในระบบฐานข้อมูลที่จำกัดสิทธิ์เฉพาะผู้วิจัยด้วยการรหัสผ่าน (Password-protected) และจะดำเนินการทำลายไฟล์ข้อมูลทั้งหมดอย่างถาวรทันทีหลังสิ้นสุดกระบวนการเผยแพร่งานวิจัย ในขั้นตอนก่อนนำข้อมูลเข้าสู่การวิเคราะห์ทางสถิติ ผู้วิจัยได้ดำเนินกระบวนการตรวจสอบและกลั่นกรองข้อมูล เพื่อตัดชุดข้อมูลที่ไม่มีคุณภาพตามเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ แบบสอบถามที่มีข้อมูลไม่สมบูรณ์ แบบสอบถามที่มีรูปแบบการตอบลักษณะเดียวกันทั้งหมด และผู้ที่ไม่ผ่านคำถามตรวจสอบความใส่ใจ หลังจากนั้นจึงดำเนินการลงรหัสข้อมูลและนำชุดข้อมูลที่ผ่านเกณฑ์เข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ผลทางสถิติต่อไป กระบวนการเตรียมข้อมูลที่รัดกุมนี้ช่วยรับประกันความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

6. สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้เพื่ออธิบายลักษณะของข้อมูลและระดับความคิดเห็น ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ประมวลผลข้อมูลตัวเลขด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ จากนั้นจึงนำผลลัพธ์ที่ได้มาจัดทำข้อสรุป อภิปรายผล และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบความเรียงพรรณนาควบคู่กับตารางสถิติ

ผลการวิจัย

1. การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีคุณภาพ

ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่า แนวทางในการถ่ายทอดเนื้อพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง ต้องอาศัยกระบวนการเล่าเรื่องที่มีลักษณะคล้ายกับนิทานหรือวรรณกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย ลำดับเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งสร้างอารมณ์ร่วมให้กับผู้รับสาร ส่งผลให้เกิดความสนใจและสามารถจดจำเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์ระหว่างผู้บริโภคกับเนื้อหาที่สื่อสาร ส่งผลให้เกิดการจดจำและการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น การเล่าเรื่องที่มีประสิทธิภาพช่วยให้ผู้รับสารรู้สึกเหมือนได้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราว ทำให้สารที่ถ่ายทอดสามารถสร้างผลกระทบและความประทับใจในระยะยาว ในงานวิจัยนี้จะใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบ Features-Advantages-Benefits (F.A.B.) ชี้ประโยชน์ทันที Problem-Agitate-Solve (P.A.B.) ระบุและเร่งเร้าปัญหาเพื่อเสนอทางออก และ Before-After-Bridge (B.A.B) เปรียบเทียบผลลัพธ์ก่อน - หลัง โดยผู้วิจัยพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง ทั้งหมด 8 คลิป ความยาวคลิปละ 60 วินาที

โดยมีผลการประเมินคุณภาพวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพเนื้อหาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
1. ด้านเนื้อหา	4.20	0.44	ดี
2. ด้านการใช้ภาษาและภาพประกอบเนื้อหา	4.40	0.54	ดี
รวม	**4.30**	**0.49**	**ดี**

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพเนื้อหาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับดีทุกด้าน ด้านการใช้ภาษาและภาพประกอบเนื้อหาเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านเนื้อหา ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพด้านการนำเสนอวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับคุณภาพ
1. ด้านภาพ	4.40	0.49	ดี
2. ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบ	4.46	0.54	ดี
3. ด้านตัวอักษรและการใช้สี	4.20	0.44	ดี
รวม	**4.35**	**0.49**	**ดี**

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินคุณภาพด้านการนำเสนอวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบมีคุณภาพเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านภาพและด้านตัวอักษรและการใช้สีตามลำดับ

ผลการประเมินที่อยู่ในระดับดีทั้งด้านเนื้อหาและการนำเสนอนี้ สะท้อนให้เห็นในเชิงปฏิบัติว่า การออกแบบเนื้อหาที่กระชับภายในเวลา 60 วินาที ผสานกับการใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและภาพประกอบที่สอดคล้องกับพฤติกรรมวัยรุ่น รวมถึงการเลือกใช้เสียงบรรยายและดนตรีประกอบที่เร้าอารมณ์ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดึงดูดความสนใจของนักศึกษา ซึ่งเป็นกลไกและปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การเปิดรับสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

2. การศึกษาการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 385 คน เมื่อพิจารณาแล้ว พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 35.06 เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 64.94 การรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างและความพึงพอใจ ดังนี้

ตารางที่ 3 การรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมสื่อวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการรับรู้
1. ด้านการรับรู้ด้านความหมายของเนื้อหา	4.48	0.48	มาก
2. ด้านการตอบสนองทางอารมณ์	4.41	0.57	มาก
3. ด้านผลกระทบต่อทัศนคติหรือพฤติกรรม	4.22	0.52	มาก
รวม	**4.37**	**0.52**	**มาก**

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า การรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมสื่อวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.5) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการรับรู้ด้านความหมายของเนื้อหามีการรับรู้มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านการตอบสนองทางอารมณ์และด้านผลกระทบต่อทัศนคติหรือพฤติกรรม ตามลำดับ จากผลการวิจัยในส่วนนี้ สามารถเชื่อมโยงและตอบสนองต่อคำถามและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้อย่างชัดเจนว่า วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมการรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยค่าเฉลี่ยที่อยู่ในระดับมากนี้สะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาไม่เพียงแต่เข้าใจความหมายของทักษะการใช้เวลาว่างเท่านั้น แต่เทคนิคการเล่าเรื่องยังทำหน้าที่กระตุ้นการตอบสนองทางอารมณ์ นำไปสู่การคิดและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการบริหารจัดการเวลาว่างของนักศึกษาในชีวิตจริงได้

3. การศึกษาการความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี

ตารางที่ 4 ความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านภาพ	4.56	0.49	มากที่สุด
2. ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบ	4.58	0.51	มากที่สุด
3. ด้านตัวอักษรและการใช้สี	4.47	0.43	มาก
4. ด้านเทคนิคการนำเสนอ	4.45	0.52	มาก
5. ด้านเนื้อหา	4.48	0.44	มาก
ความพึงพอใจโดยรวม	**4.50**	**0.47**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า ผู้ชมความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.47) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบมีความพึงพอใจเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านภาพ ด้านเนื้อหา ด้านตัวอักษรและการใช้สี และด้านเทคนิคการนำเสนอตามลำดับ ผลการวิจัยนี้ตอบวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนว่า เสียงบรรยายและดนตรีประกอบเป็นตัวแปรหลัก ที่ช่วยกระตุ้นอารมณ์ร่วมและดึงดูดให้ผู้ชมติดตามเนื้อหาได้จนจบ เมื่อบูรณาการเข้ากับการเล่าเรื่องวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่พัฒนาขึ้น จึงตอบโจทย์พฤติกรรมการบริโภคสื่อดิจิทัลของนักศึกษายุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

แม้ผลการวิจัยจะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพและข้อค้นพบเชิงบวกจากการใช้วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้ง แต่การศึกษานี้มีข้อจำกัดในการสรุปอ้างอิงผล ซึ่งควรคำนึงถึงในการประยุกต์ใช้และต่อยอดงานวิจัยในอนาคต 2 ประการ ได้แก่ 1) การศึกษาจำกัดอยู่เพียงนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งเดียว ซึ่งบริบททางสังคม สภาพแวดล้อม และภาระงานที่ต่างกัน อาจส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างที่แตกต่างจากกลุ่มประชากรอื่น และ 2) การกำหนดให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรับชมวิดีโอครบทั้ง 8 ตอน อาจไม่สะท้อนพฤติกรรมการเลือกรับชมหรือการเลื่อนผ่านในสภาพแวดล้อมจริงบนสื่อสังคมออนไลน์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด สามารถส่งเสริมการรับรู้ทักษะการใช้เวลาว่างอยู่ในระดับมาก และสร้างความพึงพอใจในระดับมากที่สุด จากข้อค้นพบที่สำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสื่อวีดิทัศน์แนวตั้งเพื่อยกระดับความตระหนักรู้ด้านทักษะการใช้เวลาว่างให้แก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีนั้น จำเป็นต้องบูรณาการโครงสร้างการเล่าเรื่องที่มีลำดับขั้นชัดเจนเฉกเช่นงานวรรณกรรม การร้อยเรียงเหตุการณ์อย่างเป็นระบบจะช่วยกระตุ้นความรู้สึกร่วมส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจและจดจำสาระสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การเล่าเรื่องที่ทรงพลังจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ ก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกต่อทัศนคติในระยะยาว ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้โครงสร้างการเล่าเรื่อง 3 รูปแบบ ได้แก่ Features Advantages-Benefits (F.A.B.), Problem-Agitate-Solve (P.A.S.) และ Before-After-Bridge (B.A.B.) ในการผลิตสื่อวีดิทัศน์ จำนวน 8 ตอน ความยาวตอนละ 60 วินาที จากการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า คุณภาพด้านเนื้อหา ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับดีโดยองค์ประกอบที่มีคะแนนประเมินสูงสุดเป็นอันดับแรก คือ การใช้ภาษาและภาพประกอบเนื้อหา รองลงมา คือ ความถูกต้องของเนื้อหา ในขณะที่ คุณภาพด้านการนำเสนอ ภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับดีเช่นกัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิประเมินให้ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบมีความโดดเด่นเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านภาพ และด้านตัวอักษรและการใช้สี ตามลำดับ เหตุที่ผลการประเมินคุณภาพสื่อออกมาในทิศทางที่ดี เป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาสื่อที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยอ้างอิงจากหลักการ ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรมอย่างรอบด้าน รวมถึงการนำสื่อไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะเชิงประจักษ์ของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการใช้งานจริง นอกจากนี้ การเลือกใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบ F.A.B., P.A.S. และ B.A.B. ภายใต้ข้อจำกัดของเพียง 60 วินาที ถือเป็นกลยุทธ์ที่สอดรับกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของคนรุ่นใหม่เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากโครงสร้างดังกล่าวช่วยจัดระเบียบใจความสำคัญให้กระชับ สามารถดึงดูดความสนใจได้ตั้งแต่ช่วงวินาทีแรก และนำไปสู่การกระตุ้นอารมณ์และเสนอทางออกได้อย่างตรงประเด็น (Tukko Nathida, 2019) ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ

จารุวรรณ ไกรลาศ และคณะ ที่ศึกษาการใช้เทคนิคการเล่าเรื่องร่วมกับกิจกรรมการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจการผลิตข่าวออนไลน์ ซึ่งพบว่า คุณภาพด้านเนื้อหาและด้านสื่ออยู่ในระดับดีมากและระดับดีตามลำดับ (จารุวรรณ ไกรลาศ และคณะ, 2567) ซึ่งการที่ผลการวิจัยให้ผลเชิงบวกในทิศทางเดียวกัน แม้จะศึกษาในบริบทของเนื้อหาที่แตกต่างกัน ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างการเล่าเรื่องที่เป็นระบบมีคุณลักษณะสากลในการจัดระเบียบสาระสำคัญทำให้เนื้อหาที่มีความเฉพาะทาง หรือเนื้อหาเชิงวิชาการมีความเหมาะสมกับการเปิดรับสื่อของคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กระบวนการปรับปรุงสื่อตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้จริงในงานวิจัยนี้ยังเป็นปัจจัยร่วมสำคัญที่ช่วยปิดช่องว่างความผิดพลาดด้านการสื่อความหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งให้มีคุณภาพและมีมาตรฐาน

2. การศึกษาการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างจากการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีผลการวิจัย พบว่า ผลการประเมินระดับการรับรู้ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ภายหลังการรับชมสื่อวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่ประยุกต์ใช้โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง พบว่า ภาพรวมของการรับรู้อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก เมื่อวิเคราะห์จำแนกตามองค์ประกอบพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการรับรู้ด้านความหมายของเนื้อหาสูงเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การตอบสนองทางอารมณ์ และผลกระทบต่อทัศนคติหรือพฤติกรรมตามลำดับ สาเหตุที่ผลการประเมินการรับรู้อยู่ในระดับมากเป็นผลสืบเนื่องมาจากการบูรณาการสององค์ประกอบหลักเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ประการแรก คือ รูปแบบการนำเสนอสื่อวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งเป็นรูปแบบที่สอดรับกับสรีระการใช้งานโทรศัพท์มือถือและพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของคนรุ่นใหม่ อย่างสมบูรณ์แบบ ทำให้ผู้ชมสามารถจดจ่อกับเนื้อหาแบบเต็มหน้าจอโดยปราศจากสิ่งรบกวน ประการที่สอง คือ กลวิธีการสื่อสาร การนำเทคนิคการเล่าเรื่องมาเป็นแกนหลัก ช่วยย่อยข้อมูลเชิงวิชาการหรือทักษะที่เข้าใจยาก ให้กลายเป็นเรื่องราวที่เข้าถึงง่ายและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของนักศึกษา กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจความหมายของเนื้อหา แต่ยังเข้าไปกระตุ้นความรู้สึกร่วมทางอารมณ์ จนก่อให้เกิดความตระหนักรู้และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามมา และเมื่อพิจารณาเชิงวิพากษ์ เหตุผลที่ด้านผลกระทบต่อทัศนคติหรือพฤติกรรมได้รับคะแนนประเมินต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับด้านอื่น อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านเวลาของวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่เน้นความกระชับฉับไว ซึ่งเอื้อต่อการสร้างความเข้าใจในความหมายและกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกร่วมในระยะสั้นได้อย่างรวดเร็ว แต่ทัศนคติและพฤติกรรมเป็นมิติทางจิตวิทยาที่ซับซ้อนและต้องใช้ระยะเวลาในการบ่มเพาะจนเกิดความคงเส้นคงวา ปัจจัยแวดล้อม เช่น ค่านิยมเดิม ประสบการณ์ส่วนบุคคล หรือการขาดการฝึกปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงในมิตินี้ยังไม่เด่นชัดเท่ากับการรับรู้เชิงความหมายในระยะสั้น ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลธิดา ธรรมวิภัชน์ และคณะ ที่นำเทคนิคการเล่าเรื่องแบบ F.A.B. มาใช้ในการพัฒนาวิดีโอเพื่อการประชาสัมพันธ์เพื่อประชาสัมพันธ์ รายการ 9th Stadium ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพทั้งด้านเนื้อหาและการนำเสนอในระดับดีมาก อีกทั้งยังสร้างการรับรู้และความพึงพอใจแก่กลุ่มตัวอย่างในระดับสูง จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า การประยุกต์ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องในสื่อวีดิทัศน์สามารถนำไปใช้ขับเคลื่อนการรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีคุณภาพมาตรฐาน (กุลธิดา ธรรมวิภัชน์ และคณะ, 2566ก) นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาทิ นันทน์ แก้วประจันทร์ และลักษณา คล้ายแก้ว ที่ได้ศึกษาการใช้สื่อวีดิทัศน์รูปแบบแนวตั้ง (สัดส่วนภาพ 9:16) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งข้อสรุปยืนยันว่ารูปแบบวิดีโอแนวตั้งส่งผลให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจในสาระสำคัญได้อย่างรวดเร็ว ที่สามารถดึงดูดความสนใจจนเกิดการบอกต่อและประสบความสำเร็จในการกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมนั้น ๆ อย่างแท้จริง (อาทินันทน์ แก้วประจันทร์ และลักษณา คล้ายแก้ว, 2563) โดยข้อค้นพบร่วมที่สำคัญ คือ อิทธิพลของอัตราส่วนภาพ 9:16 ที่สร้างภาวะความรู้สึกจดจ่อเสมือนจริงและตัดสิ่งรบกวนรอบข้างเป็นปัจจัยเชิงประจักษ์ร่วมกันที่ช่วยเร่งอัตรา

การทำความเข้าใจและการยอมรับสารในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ไม่ว่าจะนำไปใช้ในบริบทการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาทักษะตนเองก็ตาม

3. การศึกษาการความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้ชมความพึงพอใจที่มีต่อการรับชมวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบมีความพึงพอใจเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ด้านภาพ ด้านเนื้อหา ด้านตัวอักษรและการใช้สี และด้านเทคนิคการนำเสนอ ตามลำดับ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผลการวิจัยปรากฏในทิศทางดังกล่าว เนื่องมาจากธรรมชาติของสื่อสังคมออนไลน์ Instagram Reels ที่ผู้ใช้งานมักเปิดรับสารผ่านประสาทสัมผัสทางเสียงควบคู่กับภาพเคลื่อนไหว จากข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่พบว่า คะแนนด้านเสียงและดนตรีประกอบสูงที่สุด เป็นเครื่องยืนยันสนับสนุนทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านสื่อมัลติมีเดียของ Mayer, R. E. ภายใต้หลักการรับรู้สองช่องทางที่ระบุว่า ผู้รับสารจะสามารถประมวลผลข้อมูลและจดจำได้ดีที่สุดเมื่อได้รับสารผ่านช่องทางการได้ยินควบคู่ไปกับช่องทางการรับชม โดยเสียงดนตรีและคำบรรยายในวิดีโอชุดนี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่สร้างความเพลิดเพลินแต่ทำหน้าที่เป็นตัวจัดระเบียบความสนใจร่วมกับการจัดวางองค์ประกอบภาพและตัวอักษรที่สะอาดตา ไม่หนาแน่นจนเกินไป ซึ่งเป็นกลไกเชิงจิตวิทยาที่ช่วยลดภาระทางปัญญาที่เกินความจำเป็นของนักศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ภาวะการเปิดรับสื่อที่รวดเร็วบนสื่อสังคมออนไลน์ Instragram Reels นอกจากนี้ การจำกัดเวลา 60 วินาทีในงานวิจัยนี้ ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการส่งสาร แต่กลับเป็นตัวเร่งให้เกิดความกระชับและการส่งผ่านสาระสำคัญเกี่ยวกับทักษะการใช้เวลาว่างที่เต็มไปด้วยความลื่นไหล น่าติดตาม การประสานมิติทางเสียงและภาพนี้จึงมีบทบาทสำคัญในการดึงดูดความสนใจของผู้ชมกลุ่มนิสิตนักศึกษาได้ตั้งแต่แรกเห็น ส่งผลให้เนื้อหาไม่ซับซ้อนและเอื้อต่อการทำความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว (Mayer, R. E., 2020) นอกจากนี้ การจำกัดเวลา 60 วินาที ในงานวิจัยนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการส่งสาร แต่กลับเป็นตัวเร่งให้เกิดความกระชับและการส่งผ่านสาระสำคัญเกี่ยวกับทักษะการใช้เวลาว่างที่เต็มไปด้วยความลื่นไหล น่าติดตาม ซึ่งสอดรับกับแนวคิดคุณลักษณะที่เอื้อต่อการใช้งานสื่อ ของ Cervi, L. ที่อธิบายว่า รูปแบบวัฒนธรรมของสื่อวิดีโอสั้นในปัจจุบันมักเน้นการส่งผ่านเนื้อหาที่กระชับและจบในตอน การจำกัดเวลาในงานวิจัยนี้จึงทำให้การส่งผ่านสาระสำคัญเกี่ยวกับทักษะการใช้เวลาว่างเต็มไปด้วยความลื่นไหล น่าติดตาม และตอบสนองต่อรสนิยมรวมถึงพฤติกรรมการบริโภคสื่อดิจิทัลของคนรุ่นใหม่ที่มีช่วงความสนใจจำกัดได้อย่างสมบูรณ์แบบ (Cervi, L., 2021) ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลธิดา ธรรมวิภัชน์ และคณะ ซึ่งได้ศึกษาการสร้างสรรค์เนื้อหาวิดีโอเพื่อการประชาสัมพันธ์สำหรับส่วนส่งเสริมรายการของ บริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) โดยประยุกต์ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องรูปแบบ Problem-Agitate-Solve (P.A.S.) ซึ่งผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการรับรู้และความพึงพอใจต่อสื่ออยู่ในเกณฑ์ระดับมาก อีกทั้งยังสามารถนำสื่อวีดิทัศน์ที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยยืนยันว่าการนำโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบ P.A.S. มาใช้ในสื่อวิดีโอสั้น มีศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนการรับรู้และตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้อย่างเป็นรูปธรรม (กุลธิดา ธรรมวิภัชน์ และคณะ, 2566ข) เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงลึก เหตุที่งานวิจัยทั้งสองให้ผลลัพธ์เชิงบวกและสร้างความพึงพอใจในระดับสูงใกล้เคียงกัน เนื่องมาจากโครงสร้าง P.A.S. มีจุดเด่นในการจี้จุดปัญหาที่กลุ่มเป้าหมายกำลังเผชิญอยู่จริงในชีวิตประจำวันที่ตรงจุดนี้เองที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนความพึงพอใจของผู้บริโภคสื่อยุคดิจิทัล โดยไม่ขึ้นอยู่กับประเภทของเนื้อหา สรุปได้ว่าการประสานมิติทางเสียง ภาพ และโครงสร้างการเล่าเรื่องที่กระชับ คือ หัวใจหลักที่ทำให้วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งชุดนี้ประสบความสำเร็จในการสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่นักศึกษา

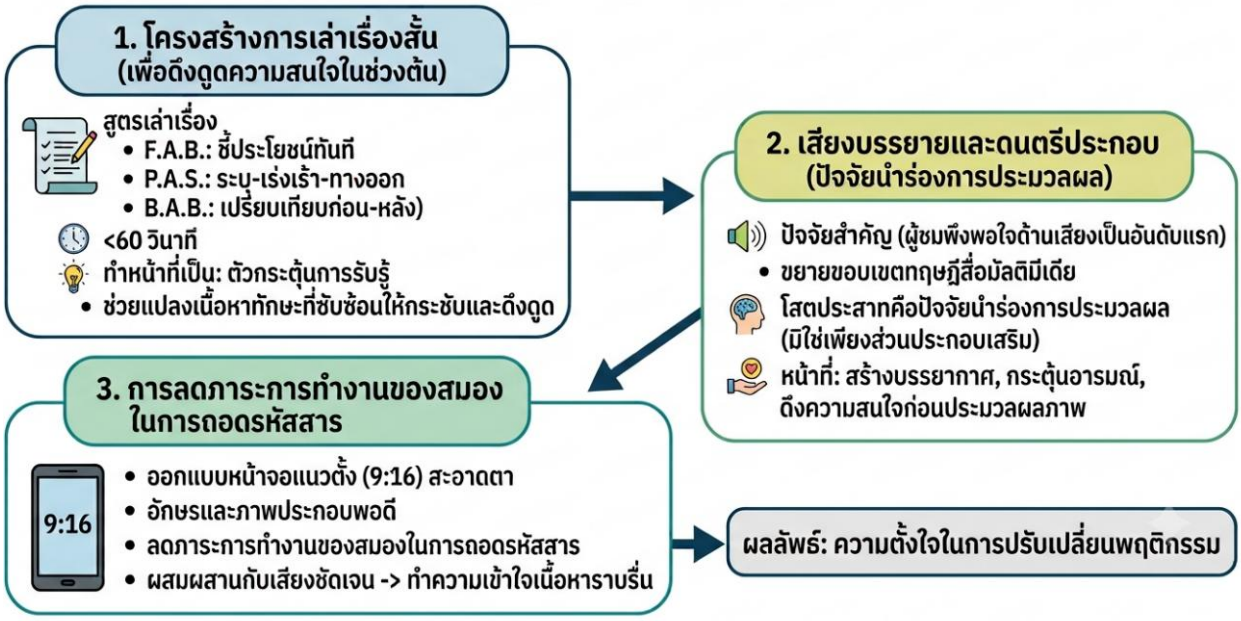
องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เชิงประจักษ์ ซึ่งมิใช่เพียงการรวบรวมแนวคิดเดิม แต่เป็นการสร้างนวัตกรรมที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบของ 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. โครงสร้างการเล่าเรื่องสั้นเพื่อดึงดูดความสนใจในช่วงต้น การใช้สูตรการเล่าเรื่อง ได้แก่ F.A.B. (ชี้ประโยชน์ทันที), P.A.S. (ระบุและเร่งเร้าปัญหาเพื่อเสนอทางออก) และ B.A.B. (เปรียบเทียบผลลัพธ์ก่อน - หลัง) ภายใต้เวลา 60 วินาที ทำหน้าที่เป็น ตัวกระตุ้นการรับรู้ตั้งแต่วินาทีแรก ช่วยแปลงเนื้อหาทักษะที่ซับซ้อนให้กระชับและดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เสียงบรรยายและดนตรีประกอบเป็นปัจจัยสำคัญ ข้อค้นพบที่ว่าผู้ชมพึงพอใจด้านเสียงเป็นอันดับแรก ช่วยขยายขอบเขตทฤษฎีสื่อมัลติมีเดียว่าโสตประสาท คือ ปัจจัยนำร่องการประมวลผล มิใช่เพียงส่วนประกอบเสริม โดยเสียงจะทำหน้าที่สร้างบรรยากาศและกระตุ้นการตอบสนองทางอารมณ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้ชมไว้ก่อนที่สมองจะประมวลผลภาพ

3. การลดภาระการทำงานของสมองในการถอดรหัสสาร การออกแบบหน้าจอแนวตั้ง (9:16) ให้สะอาดตา มีตัวอักษรและภาพประกอบที่พอดี เป็นการลดภาระการทำงานของสมองในการถอดรหัสสาร เมื่อประสานกับเสียงที่ชัดเจน ผู้ชมจึงทำความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างราบรื่น นำไปสู่ความตั้งใจในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในที่สุด

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การสร้างสรรค์วิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักศึกษาระดับปริญญาตรี

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งเพื่อส่งเสริมทักษะการใช้เวลาว่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผลการวิจัยสรุป 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ด้านคุณภาพของสื่อวิดีโอคอนเทนต์ แนวตั้งโดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบ F.A.B., P.A.S. และ B.A.B. มีคุณภาพโดยรวมอยู่ในระดับดี โดยมิติเนื้อหาโดดเด่นด้านภาษาและภาพประกอบ ส่วนมิติการนำเสนอโดดเด่นที่สุดด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบ 2) ด้านการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมายกลุ่มตัวอย่างที่รับชมสื่อมีความสามารถในการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยการรับรู้ความหมายเนื้อหามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนว่าโครงสร้างการเล่าเรื่องโดยใช้เทคนิคทั้ง 3 รูปแบบ ทำหน้าที่เป็นตัวจุดชนวนการรับรู้ ที่แปลงทักษะชีวิตนามธรรมให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ด้านความพึงพอใจ ผู้ชมมีความพึงพอใจ

ต่อสื่อในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านเสียงบรรยายและดนตรีประกอบมีความพึงพอใจสูงที่สุด เนื่องจากคนรุ่นใหม่มักใช้ประสาทสัมผัสทางเสียงเป็นปัจจัยนำร่อง เพื่อดึงดูดความสนใจ ก่อนเริ่มประมวลผลภาพและตัวอักษร สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ ผู้ผลิตวิดีโอคอนเทนต์แนวตั้งที่ต้องการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ ควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของเสียงบรรยาย และเลือกดนตรีประกอบที่กระตุ้นความสนใจและเข้ากับจังหวะของภาพ นอกจากนี้ควรนำโครงสร้างการเล่าเรื่องที่กระชับ มาใช้นำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการหรือทักษะชีวิตที่เข้าใจยาก ให้จบภายในเวลา 60 วินาที เพื่อให้สอดรับกับพฤติกรรมความสนใจระยะสั้นของนักศึกษา ส่วนการออกแบบหน้าจอควรออกแบบให้ให้สะอาดตา หลีกเลี่ยงการใส่ตัวอักษรที่หนาแน่นเกินไป จัดวางองค์ประกอบที่เรียบง่าย เพื่อเพิ่มการจดจำสาระสำคัญได้ดีขึ้น สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับรู้และการตอบสนองของกลุ่มเป้าหมายบนสื่อสังคมออนไลน์อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น TikTok หรือ YouTube Shorts เพื่อดูความแตกต่างของพฤติกรรมของผู้ใช้งาน ควรมีการทำวิจัยติดตามผล (Follow-up) หลังจากรับชมสื่อไปแล้ว 1 - 3 เดือน เพื่อประเมินว่านักศึกษามีการนำทักษะการใช้เวลาว่างไปปรับใช้ในชีวิตจริงอย่างยั่งยืนหรือไม่และควรนำรูปแบบวิดีโอแนวตั้งร่วมกับกลวิธีการเล่าเรื่องนี้ ไปทดลองใช้กับการส่งเสริมทักษะชีวิตด้านอื่น ๆ ของนักศึกษา เช่น ทักษะการบริหารความเครียด หรือทักษะการบริหารการเงินส่วนบุคคล

เอกสารอ้างอิง

กุลธิดา ธรรมวิภัชน์ และคณะ. (2566ก). การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบ Feature Advantage Benefit เพื่อประชาสัมพันธ์รายการ 9th Stadium. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก, 3(1), 53-65.

_____. (2566ข). การสร้างวิดีโอคอนเทนต์เพื่อการประชาสัมพันธ์ส่วนส่งเสริมรายการ บมจ. อสมท โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบ Problem Agitate Solve. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซาธ์อีสท์บางกอก, 3(1), 66-79.

จารุวรรณ ไกรลาศ และคณะ. (2567). การพัฒนาวิดีโอคอนเทนต์โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องร่วมกับกิจกรรมการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรับรู้เรื่องการผลิตรายการข่าวออนไลน์ 3PlusNews สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี. วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 27(40), 279-294.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

อาทินันทน์ แก้วประจันทร์ และลักษณา คล้ายแก้ว. (2563). การวิจัยและสร้างสรรค์สื่อวีดิทัศน์แนวตั้งเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวนวัตวิถี อำเภอหนองแซง จังหวัดสระบุรี. ใน รายงานการประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15 (หน้า 1961-1970). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.

Tukko Nathida. (2019). พฤติกรรมวิดีโอแนวตั้ง Mobile Vertical Experience กฎใหม่ของสุดยอดครีเอทีฟสร้าง Impact ให้กับงานโฆษณา. เรียกใช้เมื่อ 13 มีนาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/kNe9B

Cervi, L. (2021). Tik Tok and Generation Z. Theatre, Dance and Performance Training, 12(2), 198-204.

Dattilo, J. (2008). Leisure Education Program Planning: A Systematic Approach. (3rd ed.). State College, PA: Venture Publishing.

Gorrie, C. (2026). Short-form video statistics: TikTok, Reels, and Shorts by the numbers in 2026. Retrieved July 14, 2026, from https://shorturl.asia/eK4CE

Kaye, D. B. V. et al. (2021). TikTok: Creativity and culture in short video. Cambridge, UK: Polity Press.

Mayer, R. E. (2020). Multimedia Learning. (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 92-102

บทความวิชาการ

การบริหารเชิงนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัล: บทบาทรัฐประศาสนศาสตร์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย*

POLICY ADMINISTRATION OF LIFELONG LEARNING IN THE DIGITAL ERA: THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENHANCING THAI EDUCATION QUALITY

นัทธพงศ์ ชุ่มมงคล
Nattapong Choommongkol
นักวิชาการอิสระ นนทบุรี ประเทศไทย
Independent Scholar, Nonthaburi, Thailand
Corresponding author E-mail: nattapong654@gmail.com
Tel: 083-152-3888

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคดิจิทัลส่งผลกระทบต่อโครงสร้าง คุณภาพ และความเสมอภาคทางการศึกษาไทย การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ จึงถูกยกระดับให้เป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์และการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันระดับโลก บทความนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เทคโนโลยีดิจิทัล และรัฐประศาสนศาสตร์เชิงนโยบายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและความต้องการของสังคมยุคใหม่ วิธีการศึกษาใช้การทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยและรายงานเชิงนโยบายทั้งในและต่างประเทศโดยเชื่อมโยงแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างคุณค่าใหม่ ปรับวิธีคิด วิธีทำงาน และการสร้างนวัตกรรม และรัฐประศาสนศาสตร์เพื่อสร้างกรอบการวิเคราะห์ที่ครอบคลุม โดยผลการศึกษา พบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ ต้องอาศัยการศึกษานอกระบบที่ยืดหยุ่นและครอบคลุมทุกกลุ่มประชากร โดยมีเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ปัญญาประดิษฐ์ ระบบคลังบทเรียนออนไลน์แบบเปิด เทคโนโลยีที่ใช้ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แบบสมจริงและมีปฏิสัมพันธ์สูง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพลิกผันในระบบการศึกษา และขยายโอกาสการเรียนรู้ที่เท่าเทียม แต่ยังมีความท้าทายด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ขณะเดียวกัน ด้านรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะมีบทบาทกำหนดทิศทางการศึกษา โดยต้องบูรณาการกฎหมาย ยุทธศาสตร์ชาติ และกรอบคุณวุฒิแห่งชาติ เพื่อสร้างระบบการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ในส่วนข้อเสนอเชิงนโยบาย การศึกษาไทยควรบูรณาการ การเรียนรู้ตลอดชีวิต - ยุคดิจิทัล - รัฐประศาสนศาสตร์และเชิงนโยบาย เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ เสมอภาค และยั่งยืน อันเป็นการรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

คำสำคัญ: การเรียนรู้ตลอดชีวิต, การศึกษานอกระบบ, ยุคดิจิทัล, รัฐประศาสนศาสตร์และเชิงนโยบาย, คุณภาพการศึกษา

*Received July 3, 2026; Revised August 3, 2026; Accepted August 18, 2026

Abstract

The transition into the digital era has significantly impacted the structure, quality, and equity of Thai education. Lifelong learning and non-formal education have thus been elevated as essential concepts for human capital development and enhancing global competitiveness. This article focuses on analyzing the roles of lifelong learning, digital technology, and policy-oriented public administration in improving the quality of Thai education to align with international standards and the demands of modern society. The study employs a literature review and synthesizes data from both domestic and international research and policy reports, linking lifelong learning with the integration of digital technology to create new value, transform mindsets and practices, and foster innovation, while applying public administration frameworks for comprehensive analysis. The findings reveal that lifelong learning serves as a crucial mechanism for human capital development, requiring flexible and inclusive non-formal education systems. Digital technologies such as artificial intelligence, open online course repositories, and immersive interactive learning tools have driven transformative changes in education and expanded equitable learning opportunities, though challenges of digital inequality remain. Meanwhile, public administration and public policy play a vital role in shaping educational directions by integrating legislation, national strategies, and qualification frameworks to establish sustainable learning systems. Policy recommendations emphasize that Thai education should integrate lifelong learning, the digital era, and public administration to build a high-quality, equitable, and sustainable education system capable of addressing future economic and social transformations.

Keywords: Lifelong Learning, Non-Formal Education, Digital Era, Public Administration and Policy, Quality of Education

บทนำ

การเปลี่ยนผ่านจากยุคแอนะล็อกสู่ยุคดิจิทัลสร้างแรงกดดันให้องค์กรต้องเร่งพัฒนาบุคลากร หลายอาชีพถูกแทนที่ด้วยระบบอัตโนมัติ ประเทศไทยจึงประกาศนโยบาย Thailand 4.0 ขับเคลื่อนประเทศบนฐานเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม (ชานนท์ คำปิวทา, 2565) ขณะเดียวกัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดทำรายงานสภาวะการศึกษาไทยต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2540 เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

กระแส Digital Disruption ได้เปลี่ยนพฤติกรรมทางด้านสังคม และขับเคลื่อนเทคโนโลยีสำคัญ ได้แก่ 1) ปัญญาประดิษฐ์ (AI) 2) ประสบการณ์หลอมรวม และ 3) แพลตฟอร์มดิจิทัล การเรียนรู้แบบผสมผสานที่ช่วยพัฒนาทักษะด้าน Digital Intelligence Quotient ให้ผู้เรียนใช้ชีวิตอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามนุษย์ เป้าหมายการศึกษาในอนาคตเน้นสมรรถนะการผลิตและการทำงาน ในด้านรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration: PA) มีบทบาทการจัดการกิจการสาธารณะและกำหนดนโยบายตอบสนองต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล (ศรัณย์ เจริญศรี, 2563) ขณะที่ นโยบายสาธารณะ (Public Policy) เป็นแนวทางการตัดสินใจของรัฐบาลเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและการศึกษาอย่างทั่วถึง (สุภัทรชัย สีสะใบ, 2565)

ดังนั้น ผู้บริหารการศึกษายุคใหม่จึงต้องมีคุณลักษณะสำคัญ เช่น วิสัยทัศน์ทันสมัย ความรู้ด้านเทคโนโลยีการส่งเสริมการเรียนรู้ การบริหารการเปลี่ยนแปลง การใช้ข้อมูลเชิงลึก การสร้างเครือข่าย ความคิดสร้างสรรค์และยึดมั่นในจริยธรรม (อารยา ปู่เกตุแก้ว, 2568) เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ภายใต้บริบทที่เผชิญความผันผวน การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอาศัยการบูรณาการทุกมิติของโลกยุคใหม่ (ศศินันท์ โต๊ะชาลีศรีทิน, 2567) การบริหารเชิงนโยบายรองรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) บทบาทของการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อการพัฒนาทุนมนุษย์และคุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัล 2) คุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัลและการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และ 3) การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทบาทของการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อการพัฒนาทุนมนุษย์และคุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัล

ระบบการศึกษาที่เคยยึดการสอบเป็นกลไกหลักเพื่อรับใบรับรองคุณวุฒิ กำลังถูกตั้งข้อสงสัยมากขึ้นว่ามีความเพียงพอในการรองรับอนาคตหรือไม่ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงถูกยกระดับเป็นแกนกลางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือเพิ่มศักยภาพอย่างไร้ข้อจำกัด บนพื้นฐานแนวคิด Self-Directed Learning มุ่งเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, 2567) การเรียนรู้ตลอดชีวิตได้รับการยอมรับในระดับสากล เช่น ฝรั่งเศสเน้นยกระดับการศึกษาผู้ใหญ่ ฟินแลนด์เน้นความเสมอภาค ออสเตรเลียพัฒนาทักษะอาชีพ สหภาพยุโรปเน้นพลเมืองพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง อิตาลีเสริมศักยภาพประชากรควบคู่กับความเสมอภาค ญี่ปุ่นผสานการเรียนรู้กับชีวิตประจำวัน เนเธอร์แลนด์สร้างองค์ความรู้เชิงลึกระยะยาว เกาหลีลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ออสเตรียพัฒนาทักษะเฉพาะด้าน นอร์เวย์เน้นความร่วมมือรัฐ - สังคม อังกฤษยกระดับมาตรฐานการเรียนรู้และสหรัฐอเมริกากำหนดพันธกิจระดับชาติ เน้นบทบาทครอบครัวและการศึกษาต่อเนื่อง (Hasan, A., 2001)

คุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัลและการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ภายใต้บริบท Digital Era ข้อมูลและเทคโนโลยีมีบทบาทต่อการใช้ชีวิตและการทำงาน ทำให้เกิด Digital Transformation ซึ่งสะท้อนให้เห็นการปรับแนวทางการศึกษาให้สอดคล้องกับ SDGs 2030 เน้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการร่วมมือจากทุกภาคส่วน แนวคิดการจัดการศึกษาครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ การเรียนรู้ต่อเนื่องทุกช่วงวัย การเรียนรู้ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจ สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่มีความยืดหยุ่นและกระบวนการเรียนรู้หลากหลาย แบ่งเป็น 2 มิติหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การฝึกอบรม การปฏิบัติจริง และ 2) การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ อาศัยความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และประชาชน (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2567) ส่วนการขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ควรมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายหลัก 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) วัยเด็ก (< 15 ปี) วางรากฐานการเรียนรู้ เน้นทักษะวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม 2) วัยแรงงาน (15 - 59 ปี) พัฒนาทักษะอาชีพ ปรับตัวในตลาดแรงงาน 3) ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ่ายทอดภูมิปัญญา และรักษาคุณภาพชีวิต และ 4) กลุ่มเป้าหมายพิเศษ เยาวชนนอกระบบ ผู้ว่างงาน และประชาชนในพื้นที่พิเศษ จัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (วิมล เล็กสูงเนิน และสาธร ทรัพย์รวงทอง, 2568)

การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมีหลักการสำคัญเพื่อสร้างระบบที่มั่นคงและยั่งยืน ได้แก่ 1) โครงสร้างและการกระจายอำนาจทางการศึกษาโดยองค์กรท้องถิ่น 2) หลักสูตรและรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และใช้ได้จริง 3) กรอบกฎหมายและนโยบายที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่มีข้อจำกัด 4) การพัฒนาประชาชนให้เป็นผู้เรียนรู้ นิสัยใฝ่รู้และการพัฒนาตนเองต่อเนื่อง และ 5) การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาเชื่อมโยงภาครัฐ เอกชน และชุมชน (ชนกนารถ บุญวัฒนะกุล, 2559) สำหรับแรงงาน ใช้การจำแนกกลุ่มแรงงาน การบูรณาการความร่วมมือทุกระดับ การจัดตั้งศูนย์แนะแนวแรงงาน การกำหนดข้อปฏิบัติในสถานประกอบการ การใช้สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดสรรคูปองการเรียนรู้ครอบคลุมทุกอาชีพ และสร้างแรงจูงใจให้ตระหนักถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สุมาลี สังข์ศรี และพัชราวลัย สังข์ศรี, 2565)

การศึกษานอกระบบไทยออกแบบโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มี 2 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการตามกรอบกฎหมายและระเบียบ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และ 2) การดำเนินงานตามแนวทางสากล เน้นความเสมอภาคทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะแรงงาน ใช้เทคโนโลยีทั้งการเรียนออนไลน์และแบบพบหน้า พร้อมการยืนยันสิทธิขั้นพื้นฐาน (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2564) ดังนั้น การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำเป็นต้องปรับทั้งกรอบแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติ กระบวนการทางการศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ คุณลักษณะหลักควรมีความสอดคล้องกับบริบทสังคม สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง และการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมและค่านิยมที่สังคมต้องการ ซึ่งความสำเร็จขึ้นอยู่กับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

ยุคดิจิทัล (Digital Era) และการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา (Education Transformation)

พลวัตใหม่ระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) เทคโนโลยีดิจิทัลกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และ 2) โอกาสและความท้าทายต่อระบบการศึกษาในสังคมยุคดิจิทัล

เทคโนโลยีดิจิทัลกับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

การศึกษาในยุคเทคโนโลยีดิจิทัลมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยการบูรณาการ ICT เพื่อยกระดับกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายออนไลน์ เน้นทักษะดิจิทัลของผู้เรียนและผู้สอน (เรียงตะวัน สิทธิเชนทร์ และคณะ, 2563) มีแนวโน้มทางเทคโนลียีดิจิทัลสำคัญ ได้แก่ 1) AI สนับสนุนการเรียนรู้และการจัดการด้านข้อมูล 2) Transparently Immersive Experiences เชื่อมโยงบุคคล ธุรกิจ และสิ่งแวดล้อม และ 3) Digital Platforms การสร้างและประมวลผลข้อมูลระดับสูง กระแสแนวโน้มดังกล่าวนำไปสู่ Education Disruption และแนวคิด Open Education เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา การเรียนรู้แบบบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาทักษะ Digital Intelligence Quotient เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) ในส่วนของรูปแบบการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล สามารถจำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) เลือกกิจกรรมออนไลน์ตามความสนใจเฉพาะบุคคล 2) การลงทะเบียนเรียนหลักสูตรออนไลน์เพิ่มเติม 3) ห้องเรียนกลับด้าน 4) เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านระบบออนไลน์ 5) เผชิญหน้าควบคู่กับออนไลน์ และ 6) การเรียนการสอนออนไลน์เต็มรูปแบบ (ฐิติมา จันทะคีรี, 2565) นอกจากนี้ การเรียนรู้ แบบ Blended/Hybrid Learning ที่ผสมผสานระหว่างออนไลน์ - ออฟไลน์ในสัดส่วนร้อยละ 30 - 70 โดยใช้แพลตฟอร์ม MOOCs และสื่อดิจิทัลเชิงโต้ตอบเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สมจริงและหลากหลาย สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Podcast, Facebook, YouTube และ Instagram ขณะเดียวกันเทคโนโลยี AR และ VR ช่วยจำลองสถานการณ์ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ใกล้เคียงประสบการณ์จริง ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้และมีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น (อารยา ปู่เกตุแก้ว, 2568)

โอกาสและความท้าทายต่อระบบการศึกษาในสังคมยุคดิจิทัล

การศึกษาในยุคดิจิทัลสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อบทบาทของผู้เรียน ครูผู้สอน สื่อการเรียนรู้ และผู้บริหารสถานศึกษา ทำให้การบริหารจัดการไม่สามารถดำเนินไปตามแนวทางดั้งเดิม แต่ต้องปรับตัวสู่การเป็นองค์กรที่เน้นนวัตกรรมและความคิดใหม่ ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มาตรฐาน NETS-A ของ ISTE กำหนดบทบาทผู้บริหาร 5 ด้าน ได้แก่ 1) การนำด้วยวิสัยทัศน์และแรงบันดาลใจ 2) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ดิจิทัล 3) การใช้นวัตกรรมสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) การจัดการข้อมูลและปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และ 5) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย มีจริยธรรม และรับผิดชอบ (Anderson, R. E. & Dexter, S., 2005) ซึ่งบทบาทของครูผู้สอนในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องสร้างสมรรถนะที่หลากหลายเพื่อจัดการเรียนการสอนที่ทันสมัย และพัฒนาผู้เรียนให้รับกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 มีสมรรถนะสำคัญ ได้แก่ การออกแบบและปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบท การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อศตวรรษที่ 21 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและวิธีการสอนที่หลากหลาย การเป็นแบบอย่างที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรม (ชานนท์ คำปิวทา, 2565)

รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) และเชิงนโยบาย (Policy)

รัฐประศาสนศาสตร์ และเชิงนโยบาย มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ทฤษฎีและแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และ 2) บทบาทเชิงนโยบายต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัล

ทฤษฎีและแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

แนวทางรัฐประศาสนศาสตร์ มี 5 ยุคสำคัญ ได้แก่ 1) ยุคแห่งการแยกการเมืองออกจากการบริหาร เน้นระบบราชการเพื่อประสิทธิภาพ 2) มุ่งเน้นที่โครงสร้างองค์การและการจัดการเชิงวิทยาศาสตร์ เกิดแนวคิด “องค์การที่ปราศจากคน” 3) ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมมนุษย์และความสัมพันธ์ทางสังคม เชื่อมโยงจิตวิทยาและสังคมวิทยา 4) เน้นการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคม ยึดค่านิยมความเสมอภาคและการเข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิต และ 5) การเน้นผลสัมฤทธิ์ ความคุ้มค่า และความพึงพอใจของประชาชน ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ e-Government เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส (พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ) และคณะ, 2560) ขณะที่รัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะศาสตร์สหวิทยาการที่เชื่อมโยงกับศึกษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ยังคงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการบริหารงานภาครัฐให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง (สัญญา เคณภูมิ, 2563)

ทฤษฎีและแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งแต่ละยุคได้สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกับการศึกษาไทย โดยยุค Foundational Era วางรากฐานระบบราชการด้านการศึกษา เช่น การจัดตั้งกระทรวงศึกษาธิการ เน้นโครงสร้างและระเบียบเพื่อเอกภาพ ในยุค Structural–Functional Era การจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์ ใช้หลักการเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น การวางแผนหลักสูตร และการบริหารโรงเรียนมาตรฐานกลาง ในส่วนของยุค Behavioral Era ได้นำแนวคิดด้านพฤติกรรมมนุษย์มาใช้ เช่น การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ขณะที่ยุค NPA ผลักดันนโยบายเพื่อความเสมอภาค เช่น การศึกษานอกระบบ การศึกษาตลอดชีวิต และการลดความเหลื่อมล้ำ และในยุค NPM ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการจัดการเชิงกลยุทธ์ เช่น e-Government การประเมินคุณภาพการศึกษา และแพลตฟอร์มดิจิทัล โดยการพัฒนานโยบายการศึกษาไทย ได้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐประศาสนศาสตร์สามารถสนับสนุนการยกระดับคุณภาพการศึกษาตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

บทบาทเชิงนโยบายต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัล

รัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทรัพยากร และเทคโนโลยี โดยการพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ มนุษย์ สังคม - วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง (ศศินันท์ โต๊ะชาลีศรีทิน, 2567) ในยุคดิจิทัล ขอบเขตการบริหารครอบคลุมการจัดการงบประมาณ นโยบายสาธารณะ

ความสัมพันธ์รัฐ - ประชาชน การบริหารบุคลากร และการพัฒนาท้องถิ่นต้องเร่งปรับตัวต่อความท้าทายใหม่ เช่น การใช้ Blockchain และ AI เพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพ การกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับ SDGs และการจัดการวิกฤต เช่น โควิด-19 (ณัฐวัฒน์ ชัชณฐาภัฏฐ์, 2568) นโยบายการศึกษาออนไลน์เพื่อการลดความเหลื่อมล้ำ สะท้อนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ และผู้สอนสามารถบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม (ฐิตินันท์ ภควัตตระการ และสมเดช มุงเมือง, 2566) การนำนโยบายสู่การปฏิบัติตาม แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ตัวชี้วัดสำคัญ ได้แก่ การปรับโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ การบริหารบุคลากร การประกันคุณภาพ การพัฒนาฐานข้อมูล การสร้างเครือข่ายเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตามและประเมินผล (สุทามาศ สุมาลย์, 2564) ขณะที่นโยบายสาธารณะ ในฐานะกรอบการดำเนินงานของรัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชน เช่น นโยบายการศึกษาตลอดชีวิตและการเข้าถึงการศึกษาอย่างทั่วถึง (สุภัทรชัย สีสะใบ, 2565)

ประเด็นกลไกหลักต่อบทบาทเชิงนโยบายเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัลของไทย แสดงให้เห็นว่า 1) การบริหารทรัพยากรและงบประมาณ ใช้ Blockchain และ AI เพื่อติดตามงบประมาณแบบเรียลไทม์ ลดการรั่วไหลและเพิ่มความเชื่อมั่น 2) การกำหนดนโยบายสาธารณะ บูรณาการ SDGs และ Thailand 4.0 เข้ากับนโยบายการศึกษาออนไลน์ 3) การบริหารบุคลากรและองค์กร โดยการปรับโครงสร้างกระทรวงศึกษาธิการ พัฒนาครูและบุคลากรให้มีทักษะดิจิทัล 4) การสร้างเครือข่ายเทคโนโลยีและฐานข้อมูลกลาง ใช้ Big Data และระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อประกันคุณภาพและติดตามผล 5) การตอบสนองต่อวิกฤตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ใช้นโยบายเชิงรุก เช่น การเรียนออนไลน์และ Hybrid Learning ในช่วงโควิด-19 และ 6) การพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมมิติด้านมนุษย์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม - วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ทั้งหมดนี้ สะท้อนว่ารัฐประศาสนศาสตร์ในยุคดิจิทัลมิได้เป็นเพียงกลไกกำกับดูแล แต่เป็นตัวแบบเชิงนโยบาย ที่เชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับยุทธศาสตร์ชาติและการพัฒนาสังคม - เศรษฐกิจ เพื่อสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ยืดหยุ่นและยั่งยืน

คุณภาพการศึกษาไทย (Quality of Thai Education)

คุณภาพการศึกษาไทย มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) สถานการณ์คุณภาพการศึกษาไทย และ 2) การยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย

สถานการณ์คุณภาพการศึกษาไทย

การศึกษาอนาคต ชี้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานมีแนวโน้มจำนวนนักเรียนลดลง ผลลัพธ์การเรียนรู้คงที่หรือลดลง เกิดความเหลื่อมล้ำสูงขึ้น และงบประมาณลดลง ในส่วนของอุดมศึกษามีจำนวนนักศึกษาลดลง โดยมหาวิทยาลัยเอกชนพึ่งนักศึกษาต่างชาติ มีการปฏิรูประบบอุดมศึกษาและจัดทำคลังหน่วยกิต ซึ่งสะท้อนภาพอนาคตการศึกษา 20 ปีข้างหน้า มี 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบคู่ขนาน โดยสถานศึกษายังคงพึ่งเทคโนโลยีคุณภาพต่ำส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ลดลง 2) วงจรแห่งความไม่ไว้วางใจ การใช้เทคโนโลยีได้ถูกจำกัดด้วยงบประมาณ ครูไม่ได้รับการพัฒนาทักษะใหม่ทำให้ระบบการเรียนรู้ไม่ยั่งยืน และ 3) ห้องเรียนไร้พรมแดน เน้นการกระจายอำนาจและทรัพยากร เปิดโอกาสการเรียนรู้ และรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ สำหรับระดับอุดมศึกษา แบ่งแนวโน้ม เป็น 3 ภาพ ได้แก่ 1) ปริญญาเชิงพาณิชย์ แข่งขันกับหลักสูตรออนไลน์ระดับโลก 2) บรรษัทอุดมศึกษา ภาคเอกชนมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ และ 3) การศึกษาแบบโมดูลาร์ เชื่อมโยงการเรียนรู้กับการทำงานจริง เน้นการพัฒนาทักษะใหม่ ในส่วนของเป้าหมายระยะยาว 20 ปี มุ่งให้ผลสอบ PISA ของนักเรียนไทยเทียบมาตรฐาน OECD มหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการผลิตงานวิจัยคุณภาพสูง สร้างบัณฑิตที่มีสมรรถนะตรงตามตลาดแรงงาน และให้ประชาชนทุกช่วงวัยเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2564)

การยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย

ความท้าทายสำคัญที่เป็นปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การผลิตครูคุณภาพ การบริหารสถานศึกษาเชิงผลลัพธ์ การเข้าถึงเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและทุกภาคส่วน โดยใช้แนวทาง Education for All โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาส เช่น เด็กยากจน ผ่านนโยบายเรียนฟรี 15 ปี (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567) แนวทางบูรณาการความร่วมมือในภาวะขาดแคลน ได้แก่ การจัดหลักสูตรตอบสนองผู้เรียน การฝึกอบรมครู และการระดมทรัพยากรจากชุมชน เช่น การทำผ้าป่าเพื่อการศึกษา (ปราโมทย์ แสนกล้า และคณะ, 2567) ในส่วนการประกันคุณภาพภายใน ใช้กระบวนการสำคัญ เช่น Data Wise Improvement Process, Knowledge Management, Learning Network และ Evaluation Utilization เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพการศึกษาไทยอย่างต่อเนื่อง (สุรเดช โสมาบุตร และพัฒนานุสรณ์ สถาพรวงศ์, 2560) หลักสำคัญประการหนึ่ง คือ กลยุทธ์ภายใต้ สพฐ. เน้นวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (จิราภรณ์ จันทา และคณะ, 2564) มีนโยบายและยุทธศาสตร์สำคัญ เช่น กรอบนโยบายการอุดมศึกษา วิจัย นวัตกรรม แผนพัฒนาผู้มีทักษะและความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ศศินันท์ โต๊ะชาลีศรีทิน, 2567) นอกจากนี้ บทบาทประเทศไทยในเวทีโลกเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อน เช่น การประชุม SDG4–Education 2030 การประชุมยูเนสโก ESD for 2030 การประชุมรัฐมนตรีอาเซียนด้านการศึกษา และการประชุม TES 2022 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567)

การเชื่อมโยงเชิงนโยบาย

การเชื่อมโยงเชิงนโยบาย มี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การบูรณาการการเรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ากับกฎหมายและแผนนโยบาย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารเชิงนโยบาย - รัฐประศาสนศาสตร์ - คุณภาพการศึกษา และ 3) การเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย

การบูรณาการการเรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ากับกฎหมายและแผนนโยบาย

กรอบกฎหมายและนโยบายสำคัญของไทยที่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดสิทธิในการศึกษาขั้นพื้นฐานและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยรัฐสนับสนุนความร่วมมือทุกภาคส่วนเพื่อจัดการศึกษาตามมาตรฐานสากล (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, 2560); (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560) 2) ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 เน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพลิกโฉมการศึกษาเข้าสู่ยุคดิจิทัล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2564) 3) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม ครอบคลุมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3), 2553) 4) พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เน้นการเข้าถึงของประชาชนได้รับการศึกษาที่หลากหลาย ยืดหยุ่น เสมอภาค (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551, 2551) 5) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 กำหนดเป็นหลักการ AQERE มี 5 ด้านหลัก ได้แก่ A-Access, Q-Quality, E-Efficiency, R-Relevancy และ E-Equity (เรียงตะวัน สิทธิเชนทร์ และคณะ, 2563) 6) กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ พ.ศ. 2560 (ฉบับปรับปรุง) มุ่งพัฒนากำลังคนให้ตรงตามตลาดแรงงาน สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เชื่อมโยงกรอบคุณวุฒิสากล (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และ 7) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ภายใต้แนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแกนกลาง เช่น ระบบธนาคารหน่วยกิต และการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570), 2565)

ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารเชิงนโยบาย - รัฐประศาสนศาสตร์ – คุณภาพการศึกษา

การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญใน 5 มิติหลัก ได้แก่ 1) บุคลากรทางการศึกษา เน้นพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการ Upskill และ Reskill เพื่อเพิ่มสมรรถนะการรู้ดิจิทัลที่ทันสมัย 2) การเงินและงบประมาณ ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ระบบคลาวด์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ 3) วัสดุและอุปกรณ์ จัดหาแท็บเล็ต และเครือข่าย Wi-Fi เพื่อเพิ่มการเข้าถึง 4) ข้อมูลและเทคโนโลยี ใช้ Big Data ออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล มาตรการ Cybersecurity เพื่อคุ้มครองข้อมูล และ 5) เวลาเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ปรับตามแนวคิดองค์กรสมัยใหม่ให้ผู้เรียนสมดุลระหว่างการเรียน การทำงานและใช้ชีวิต ทั้งหมดสะท้อนความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่าง นโยบายสาธารณะ - รัฐประศาสนศาสตร์ - คุณภาพการศึกษา ที่มุ่งสร้างโครงสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้มั่นคงและยั่งยืน สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในยุคดิจิทัล

ส่วนกรณีศึกษาการบริหารเชิงนโยบาย - รัฐประศาสนศาสตร์ - คุณภาพการศึกษา ในยุคดิจิทัล เพื่อให้เห็นมิติการนำไปปฏิบัติ ดังนี้ 1) พัฒนาทักษะบุคลากรทางการศึกษา ไทย มีโครงการพัฒนาครูดิจิทัลภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 เน้นการเสริมทักษะดิจิทัลและการจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย ฟินแลนด์ ครูได้รับการฝึกอบรมต่อเนื่องด้าน ICT และการจัดการเรียนรู้เชิงนวัตกรรม 2) การเงินและงบประมาณ ไทย ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เช่น Smart Classroom และระบบคลาวด์ ขณะที่เกาหลีใต้ รัฐมีการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ICT และระบบ e-Learning 3) วัสดุและอุปกรณ์ ไทย แจกแท็บเล็ตนักเรียน และเครือข่าย Wi-Fi ส่วนทางญี่ปุ่น ใช้โครงการ GIGA School Program แจกอุปกรณ์ดิจิทัล และเชื่อมต่อ Wi-Fi 4) ข้อมูลและเทคโนโลยี ไทย พัฒนาฐานข้อมูลกลางติดตามและประเมินผลการศึกษา มาตรการความปลอดภัยไซเบอร์ ส่วนสหภาพยุโรป (EU) ใช้การ Learning Analytics และมาตรการ GDPR เพื่อคุ้มครองข้อมูลผู้เรียน และ 5) เวลาเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ไทย เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านระบบ Credit Bank และการศึกษานอกระบบ ทางด้านออสเตรเลีย ได้ใช้ระบบ Recognition of Prior Learning (RPL) ที่ยืดหยุ่นและรองรับผู้เรียนทุกวัย กรณีศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นการบูรณาการนโยบายสาธารณะกับเทคโนโลยีดิจิทัล สำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างความเสมอภาค รัฐประศาสนศาสตร์ในยุคดิจิทัลเป็นกลไกเชิงนโยบายที่เชื่อมโยงทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ และเทคโนโลยีกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสอดคล้องทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในอนาคต

การเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทย

การเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะกับเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย มีประเด็น ดังนี้ 1) ผลกระทบของ Digital Disruption ต่อการศึกษาไทย เช่น AI, Transparently Immersive Experiences และ Digital Platforms ไปสู่แนวคิด Open Education เช่น MOOCs และ Blended Learning การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกการพัฒนาทุนมนุษย์และคุณภาพการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562); (ฐิติมา จันทะคีรี, 2565) 2) บทบาทนโยบายสาธารณะการกำหนดทิศทางการศึกษา ใช้การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการศึกษานอกระบบยกระดับคุณภาพชีวิต และความเท่าเทียม โดยมีการบูรณาการกับกฎหมาย ยุทธศาสตร์ชาติ กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ ระบบการเรียนรู้ (ศรัณย์ เจริญศรี, 2563); (สุภัทรชัย สีสะใบ, 2565); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567) อาศัยหลักการ 3) การบูรณาการรัฐประศาสนศาสตร์กับเทคโนโลยีดิจิทัล โดยรัฐประศาสนศาสตร์ในฐานะศาสตร์สหวิทยาการ ใช้แนวคิด NPA และ NPM เพื่อปรับตัวเข้ากับสังคม ใช้ e-Government เพิ่มประสิทธิภาพและสร้างการมีส่วนร่วมทางการศึกษา (พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ) และคณะ, 2560); (สัญญา เคณภูมิ, 2563) และ 4) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs 2030) นโยบายการศึกษาในยุคดิจิทัลเชื่อมโยงกับการเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่ทันสมัย การพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้เรียน การสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ เสมอภาค และยั่งยืน (สุฑามาศ สุมาลย์, 2564); (ฐิตินันท์ ภควัตตระการ และสมเดช มุงเมือง, 2566)

สรุป

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยในยุคดิจิทัลต้องเผชิญทั้งโอกาสและความท้าทาย มีแนวคิดหลัก 3 ด้าน ดังนี้ 1) การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ เน้นการเรียนรู้แบบไร้ขีดจำกัด โดยหลายประเทศได้บูรณาการเป็นนโยบาย เช่น ญี่ปุ่นมุ่งเน้นการใช้ในชีวิตประจำวัน ฟินแลนด์มุ่งเน้นความเสมอภาค สหรัฐอเมริกากำหนดเป็นพันธกิจระดับชาติ สำหรับไทย ยึดหลัก 5 ประการ คือ กฎหมายและนโยบาย การกระจายอำนาจ หลักสูตรยืดหยุ่น การสร้างนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้ และการส่งเสริมเครือข่าย 2) ยุคดิจิทัลและการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น AI, AR/VR, Digital Platforms ก่อให้เกิด Education Disruption นำไปสู่แนวคิด Open Education เช่น MOOCs และ Blended Learning ซึ่งผู้บริหารต้องทำให้สอดคล้องมาตรฐาน NETS-A และครูต้องมีสมรรถนะด้านหลักสูตร สื่อ เทคโนโลยี การประเมิน และคุณธรรม และ 3) รัฐประศาสนศาสตร์และเชิงนโยบาย ได้เริ่มการพัฒนามาจาก 5 ยุค ตั้งแต่ Foundational ถึง NPM เชื่อมโยงรัฐศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) บูรณาการนโยบายการศึกษาและกระจายอำนาจ 2) พัฒนาทักษะดิจิทัลและแรงงานแบบผสมผสาน 3) สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ผ่านความร่วมมือรัฐ - เอกชน - ชุมชน 4) จัดการศึกษานอกระบบด้วยหลักสูตรยืดหยุ่น และสิทธิการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และ 5) ผู้บริหารยุคดิจิทัลต้องมีวิสัยทัศน์ ICT การสร้างเครือข่าย และยึดมั่นคุณธรรม ทั้งนี้ การพัฒนาการศึกษาไทยในยุคดิจิทัลต้องบูรณาการการเรียนรู้ตลอดชีวิต เทคโนโลยีดิจิทัลและรัฐประศาสนศาสตร์ให้ได้คุณภาพตามมาตรฐานสากล

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). แผนปฏิบัติการดิจิทัลเพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563 - 2565. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

จิราภรณ์ จันทา และคณะ. (2564). กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9(5), 1964-1980.

ชนกนารถ บุญวัฒนะกุล. (2559). แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับประเทศไทย. วารสารฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 9(3), 984-1004.

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. (2567). การเรียนรู้ตลอดชีวิตทางรอดของคนในอนาคต. ใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ และคณะ (บรรณาธิการ), NEVER stop Learning เพราะชีวิตไม่หยุดเรียนรู้ รวมบทความการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกช่วงวัย (หน้า 7-12). กรุงเทพมหานคร: เอส. บี. เค. การพิมพ์.

ชานนท์ คำปิวทา. (2565). รูปแบบการบริหารเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา. ใน ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ฐิตินันท์ ภควัตตระการ และสมเดช มุงเมือง. (2566). นโยบายการพัฒนาการเรียนระบบออนไลน์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 8(5), 101-114.

ฐิติมา จันทะคีรี. (2565). การเรียนการสอนออนไลน์ในยุคดิจิทัล. Journal of Modern Learning Development, 7(10), 349-363.

ณัฐวัฒน์ ชัชณฐาภัฏฐ์. (2568). รัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ ทฤษฎี นโยบาย และการบริหารในยุคดิจิทัล. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: แดเน็กซ์อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.

ปราโมทย์ แสนกล้า และคณะ. (2567). การพัฒนาคุณภาพการศึกษาบนภาวะความขาดแคลน. วารสารมหาจุฬาคชสาร, 15(2), 13-21.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1-149 (1 พฤศจิกายน 2565).

พระมหาโชตนิพิฐพนธ์ สุทฺธจิตฺโต (ผลเจริญ) และคณะ. (2560). แนวทางการศึกษา กรอบแนวคิด และทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์. วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์, 2(2), 123-140.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3). (2553). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก หน้า 1-3 (22 กรกฎาคม 2553).

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. (2551). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 125 ตอนที่ 41 ก หน้า 1-11 (3 มีนาคม 2551).

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). ประเทศไทยในอนาคต (Future Thailand): มิติที่ 3 การศึกษาไทย. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 10 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).

เรียงตะวัน สิทธิเชนทร์ และคณะ. (2563). การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัลตามแนวทางวิถีชีวิตใหม่ของครู กศน. สังกัดสำนักงาน กศน.จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการกระทรวงศึกษาธิการ.

วิมล เล็กสูงเนิน และสาธร ทรัพย์รวงทอง. (2568). การเรียนรู้ตลอดชีวิต: บทบาทของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ. วารสาร Educational Administration and Innovation Journal, 5(3), 69-82.

ศรัณย์ เจริญศรี. (2563). การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management). อุดรธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ศศินันท์ โต๊ะชาลีศรีทิน. (2567). รัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการพัฒนาสังคมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน. วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2(4), 853-865.

สัญญา เคณภูมิ. (2563). แนวคิดและทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). กรอบคุณวุฒิแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (Thailand NQF). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2562). รายงานการศึกษา แนวปฏิบัติของการสร้างและส่งเสริมการรู้ดิจิทัลสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2567). รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2565 การฟื้นฟูการเรียนรู้และเร่งรัดประสิทธิผลการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา (Learning Recovery and Education Opportunities Effectiveness Accelerations Situation). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มงานพิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สุฑามาศ สุมาลย์. (2564). การนำนโยบายตามเป้าหมายการจัดการศึกษาชาติสู่การปฏิบัติในสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสระบุรี. ใน สารนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

สุภัทรชัย สีสะใบ. (2565). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา นโยบายสาธารณะ (Public Policy). (พิมพ์ครั้งที่ 1). พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุมาลี สังข์ศรี และพัชราวลัย สังข์ศรี. (2565). การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับบุคคลทุกช่วงวัยในสังคมไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, 16(2), 158-170.

สุรเดช โสมาบุตร และพัฒนานุสรณ์ สถาพรวงศ์. (2560). แนวทางการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 36(6), 28-41.

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2564). การศึกษาเปรียบเทียบนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนานาประเทศ: โครงการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2567). การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในยุคดิจิทัล. ใน ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ และคณะ (บรรณาธิการ), NEVER STOP LEARNING เพราะชีวิตไม่หยุดเรียนรู้: รวมบทความการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกช่วงวัย (หน้า 13-24). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. บี. เค. การพิมพ์ จำกัด.

อารยา ปู่เกตุแก้ว. (2568). ผู้บริหารการศึกษาเพื่อการศึกษายุคดิจิทัล. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 10(1), 211-226.

Anderson, R. E. & Dexter, S. (2005). School technology leadership: An empirical investigation of prevalence and effect. Educational Administration Quarterly, 41(1), 49-82.

Hasan, A. (2001). Lifelong Learning: A Monitoring Framework and Trends in Participation. In Aspin, D., Chapman, J., Hatton, M., Sawano, Y. (Eds.), International Handbook of Lifelong Learning (pp. 1047-1071). Dordrecht: Springer.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 103-114

บทความวิจัย

รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต*

TEACHER DEVELOPMENT MODEL TOWARDS ACTIVE LEARNING, INTEGRATING THE PHILOSOPHY OF SUFFICIENCY ECONOMY FOR SCHOOLS UNDER PHUKET PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE

ชัญญาภัค หินน้อย*, สมปอง รักษาธรรม, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์
Chanyapak Hinnoi*, Sompong Raksatham, Weerayut Chatakan
หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Doctoral Program in Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: jangvijai@gmail.com
*Tel: 061-626-6546

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา 2) สร้างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา และ 3) ตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา โดยการวิจัยแบบผสานวิธี ดำเนินการ 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต จำนวน 266 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ ประกอบด้วย ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 ยกร่างรูปแบบการพัฒนาครูฯ และระยะที่ 3 การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน และการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และแบบสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครู การดำเนินการพัฒนาครู การนิเทศและติดตามผลการพัฒนาครู การประเมินผลและการสะท้อนคิด และการปรับปรุงและพัฒนา 2) รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ ชื่อรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ และเงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกด้าน

คำสำคัญ: การพัฒนาครู, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

*Received July 21, 2026; Revised August 2, 2026; Accepted August 17, 2026

Abstract

The research aimed to 1) study the teacher development process towards active learning integrating the philosophy of sufficiency economy for educational institutions, 2) create a model for teacher development towards active learning integrating the philosophy of sufficiency economy for educational institutions, and 3) validate the model for teacher development towards active learning integrating the philosophy of sufficiency economy for educational institutions. The research employed a mixed-methods approach in three phases: Phase 1 involved a sample of 266 teachers from the Phuket Primary Educational Service Area Office, with 15 key informants. The tools used were questionnaires and interviews. Statistical analysis included frequency, percentage, mean, and standard deviation. Phase 2 involved drafting the teacher development model. Phase 3 involved expert-based seminars with 9 participants and focus group discussions with 9 participants. Content analysis was used to analyze the findings. The research results showed that 1) The teacher development process towards active learning integrating the philosophy of sufficiency economy consists of 5 steps: curriculum design, teacher development implementation, supervision and monitoring of teacher development, evaluation and reflection, and improvement and development. 2) The model for teacher development towards active learning integrating the philosophy of sufficiency economy in educational institutions consists of 5 components: the name of the model, the principles of the model, the objectives of the model, the methods of implementation of the model, and the conditions for success. 3) The results of the assessment of the suitability, feasibility, accuracy, and usefulness of the teacher development model for active learning integrating the philosophy of sufficiency economy for educational institutions had the highest average score in all aspects.

Keywords: Teacher Development, Active Learning, Philosophy of Sufficiency Economy

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศไทย โดยยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ได้กำหนดให้การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์เป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักที่มุ่งสร้างคนไทยให้มีคุณภาพ มีทักษะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ การปฏิรูปการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580, 2561)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสร้างความหมายจากประสบการณ์จริง ส่งผลให้เกิดความรู้ที่คงทนและสามารถเชื่อมโยงไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกยังช่วยเพิ่มความสนใจและความพึงพอใจของผู้เรียนต่อกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษาของ วรัชยา ประจำ ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ส่งผลให้ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรวมถึงความพึงพอใจต่อการเรียนรู้อยู่ในระดับสูง (วรัชยา ประจำ, 2564)

นอกจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแล้ว การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการศึกษายังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม โดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันภายใต้เงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม (Sarapirom, K., 2024) ทั้งนี้ พบว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการออกแบบและประยุกต์ใช้แผนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มาเรียม นิลพันธุ์ และคณะ, 2554)

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเชิงประจักษ์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ตแสดงให้เห็นว่าการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ยังเป็นประเด็นที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2567 มีคะแนนเฉลี่ยรวมร้อยละ 39.85 ลดลงจากปีการศึกษา 2566 จำนวน 2.96 จุด โดยคะแนนภาษาไทยลดลง 4.65 จุด ภาษาอังกฤษลดลง 5.43 จุด และคณิตศาสตร์ลดลง 2.62 จุด ส่วนผลการทดสอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยรวมร้อยละ 33.19 ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 1.97 จุด และต่ำกว่าระดับประเทศ 1.96 จุด นอกจากนี้ ผลการประเมินความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีคะแนนเฉลี่ยลดลงจากปีการศึกษา 2566 จำนวน 2.99 จุด โดยด้านการอ่านออกเสียงลดลง 4.64 จุด และด้านการอ่านรู้เรื่องลดลง 1.35 จุด (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต, 2568) ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญต่อการยกระดับสมรรถนะของครูและคุณภาพผู้เรียน โดยจำเป็นต้องเริ่มจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาของครู เพื่อออกแบบกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม เช่น การฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาชีพ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ พัฒนา สังข์โกมล ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถเพิ่มความรู้ความเข้าใจของครู และส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาไทยให้สามารถสร้างผู้เรียนที่มีสมรรถนะเหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (พัฒนา สังข์โกมล, 2563)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อดำเนินการวิจัยใน 3 ระยะหลัก กำหนดวิธีการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษากระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต เชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต จำนวน 266 คน ซึ่งได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Yamane, T. ระดับความเชื่อมั่น 95% (Yamane, T., 1973) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ข้อคำถามมาตราส่วนประมาณค่ารวม 76 ข้อ เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item Objective Congruence : IOC) มีค่าความสอดคล้องทุกข้อระหว่าง 0.20 - 1.00 และคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ตั้งแต่ .60 ขึ้นไป ส่วนข้อคำถามที่ต่ำกว่าเกณฑ์ได้รับการตัดออกหรือปรับแก้ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จึงไม่รายงานค่าต่ำกว่าเกณฑ์รวมอยู่ในช่วงค่า IOC ของเครื่องมือฉบับที่นำไปใช้ นำแบบวัดไปทดลองใช้ (try out) กับผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ตรวจสอบคุณภาพโดยการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบวัดโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ตามวิธีการของ Cronbach , L. J. ซึ่งกำหนดเกณฑ์ว่าต้องมีค่า 0.70 ขึ้นไป (Cronbach, L. J., 1951) ซึ่งแบบวัดทั้งฉบับนี้มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.908 และนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปด้วยความถี่และร้อยละ ส่วนข้อมูลสภาพปัจจุบันและความต้องการพัฒนา วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์แปลผล การแปลผลค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์การแบ่งระดับออกเป็น 5 ระดับ โดยค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.51 - 5.00 หมายถึง อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.51 - 4.50 หมายถึง อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.51 - 3.50 หมายถึง อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.51 - 2.50 หมายถึง อยู่ในระดับน้อย และค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 - 1.50 หมายถึง อยู่ในระดับน้อยที่สุด เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ตหรือรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ตที่ได้รับมอบหมาย ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต กลุ่มเครือข่ายละ 1 คน และผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน และคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ .60 ขึ้นไป ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรายบุคคล ใช้เวลาประมาณ 30 - 60 นาทีต่อคน บันทึกเสียงโดยได้รับความยินยอม และดำเนินการจนข้อมูลมีความอิ่มตัว การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยถอดเสียงสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้องด้วยการฟังเสียงบันทึกซ้ำ อ่านข้อมูลหลายรอบ ให้รหัสข้อมูล จัดกลุ่มข้อความที่มีความหมายใกล้เคียงกันเป็นประเด็นย่อย และสังเคราะห์เป็นประเด็นหลัก จากนั้นนำเสนอผลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้การเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลต่างกลุ่มและเปรียบเทียบกับผลการสำรวจเชิงปริมาณ เพื่อพิจารณาความสอดคล้องและความแตกต่างของข้อค้นพบ รวมทั้งจัดเก็บเสียงบันทึก บทถอดความ รหัสข้อมูล และตารางสังเคราะห์ไว้เป็นหลักฐานของกระบวนการวิเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ระยะที่ 2 การยกร่างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ผู้วิจัยยกร่างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต โดยนำค่าเฉลี่ยและลำดับความสำคัญของข้อมูลเชิงปริมาณมาเปรียบเทียบกับประเด็นจากข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ความสอดคล้อง ความแตกต่าง และข้อเสนอเฉพาะบริบท แล้วกำหนดสาระสำคัญของร่างรูปแบบ ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินงาน การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ

พร้อมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน ร่างรูปแบบได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงทฤษฎีและความสอดคล้องภายในโดยอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก 1 คน อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม 1 คน และผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 1 คน รวม 3 คน ก่อนปรับปรุงเป็นร่างรูปแบบสำหรับนำไปตรวจสอบในระยะที่ 3

ระยะที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ตรวจสอบร่างรูปแบบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ ดังนี้ ผู้บริหารการศึกษาที่มีวิทยฐานะเชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ศึกษานิเทศก์ จำนวน 1 คน ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 3 คน และนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 2 คน เครื่องมือ ประกอบด้วย แนวคำถามการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 39 รายการ สำหรับประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ และแบบบันทึกข้อเสนอแนะปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลจากการอภิปรายและข้อเสนอแนะวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำไปใช้ปรับปรุงร่างรูปแบบ ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ โดยการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลเป็นครูผู้ปฏิบัติจริง จำนวน 9 คน เลือกแบบเจาะจงจากครูที่มีผลงานหรือประสบความสำเร็จด้านงานวิชาการ โดยกระจายตามขนาดสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนขนาดใหญ่ 3 คน ขนาดกลาง 3 คน และขนาดเล็ก 3 คน เก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มร่วมกับแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 33 รายการ สำหรับประเมินความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ของรูปแบบพร้อมคำถามปลายเปิดสำหรับให้ข้อเสนอแนะ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ก่อนนำผลไปปรับปรุงรูปแบบฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

1. ผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานและกระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต มีผลการวิจัยดังตารางที่ 1 และตารางที่ 2

ตารางที่ 1 การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต (n = 266)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง			ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.39	0.54	ปานกลาง	2
2. การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.22	0.44	ปานกลาง	3
3. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	3.01	0.55	ปานกลาง	4
4. ด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้	3.54	0.51	มาก	1
โดยรวม	**3.28**	**0.45**	**ปานกลาง**	

จากตารางที่ 1 พบว่า การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.28 ($\bar{X}$ = 3.28, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ($\bar{X}$ = 3.54, S.D. = 0.51) อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 ($\bar{X}$ = 3.39, S.D. = 0.54) อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.22 ($\bar{X}$ = 3.22, S.D. = 0.44) อยู่ในระดับปานกลาง ด้านการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เท่ากับ 3.01 ($\bar{X}$ =3.01, S.D. = 0.55) อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 2 ความต้องการพัฒนาตนเองของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต (n = 266)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง			ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4.50	0.61	มาก	3
2. การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4.55	0.45	มากที่สุด	1
3. การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4.51	0.51	มากที่สุด	2
4. การสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.36	0.33	มาก	4
โดยรวม	**4.46**	**0.39**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 ความต้องการพัฒนาตนเองของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4.55 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 อยู่ในระดับมาก ด้านการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 อยู่ในระดับมาก และด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด เท่ากับ 4.36 อยู่ในระดับมาก

2. กระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า กระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ที่มีความต่อเนื่อง ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและการออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครู เป็นการศึกษาความรู้พื้นฐาน ปัญหา ความต้องการของครู บริบทของสถานศึกษา ชุมชน และผู้เรียน ก่อนกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม วิธีพัฒนา และการประเมินผลให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น 2) การดำเนินการพัฒนาครู เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติ ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การฝึกปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และการชี้แนะหรือให้คำปรึกษา 3) การนิเทศและติดตามผลการพัฒนาครู เป็นการติดตามการนำความรู้ไปใช้ในการออกแบบแผน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล โดยมุ่งให้คำแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนามากกว่าการตรวจจับข้อผิดพลาด 4) การประเมินผลและการสะท้อนผลการพัฒนาครู เป็นการประเมินผลด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และการนำความรู้ไปใช้ พร้อมเปิด

โอกาสให้ครูสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลสำเร็จ ปัญหา และแนวทางแก้ไข 5) การปรับปรุงและพัฒนากระบวนการพัฒนาครู เป็นการนำผลการประเมิน การนิเทศ และการสะท้อนผลมาใช้ปรับปรุงหลักสูตร กิจกรรม และวิธีการพัฒนาครูให้เหมาะสมกับบริบทและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า ผลการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลเชิงคุณภาพ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือ CT–SEI Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) ชื่อรูปแบบ รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต หรือ CT–SEI Model 2) หลักการของรูปแบบ ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การพัฒนาตนเองของครู การสร้างความสมดุลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการมุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 3) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อพัฒนาความสามารถของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ มุ่งพัฒนาความสามารถของครู 3 ด้าน ได้แก่ การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาดำเนินการตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและออกแบบหลักสูตร การดำเนินการพัฒนาครู การนิเทศและติดตามผล การประเมินและสะท้อนผล และการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย การส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ความร่วมมือของศึกษานิเทศก์ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง การนิเทศและติดตามการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง การเปิดโอกาสให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผลอย่างต่อเนื่อง และการนำสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 การตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกด้าน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาครู (n = 9)

มาตรฐานการประเมิน	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความเหมาะสม	4.79	0.41	มากที่สุด
2. ความเป็นไปได้	4.79	0.41	มากที่สุด
3. ความถูกต้อง	4.81	0.39	มากที่สุด
4. ความเป็นประโยชน์	4.76	0.43	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 ผลการตรวจสอบ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\overline{X}$ = 4.79, S.D. = 0.41) ส่วนความถูกต้องมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.81, S.D. = 0.39) และความเป็นประโยชน์มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.76, S.D. = 0.43)

อภิปรายผล

1. กระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต โดยรวมและรายด้าน การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.28) โดยด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.54) และด้านการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 3.01) การดำเนินการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครูต้องเชื่อมโยงองค์ประกอบหลายด้านเข้าด้วยกัน ทั้งการทำความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัด ตลอดจนการวัดและประเมินผลที่สะท้อนสมรรถนะของผู้เรียน จึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการนำหลักการไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและบริบทของผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ ปรียานุช ธรรมปิยา ที่ระบุว่า การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติต้องเริ่มจากการสร้างความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม (ปรียานุช ธรรมปิยา, 2557) สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเป็นกระบวนการที่ผู้สอนต้องออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยในกิจกรรมต้องมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ (ทิศนา แขมมณี, 2560) นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ของครูต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การสะท้อนผล และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มิได้เกิดขึ้นจากการรับความรู้เพียงอย่างเดียว เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ครูให้ความสำคัญกับการทบทวนผลการจัดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับเพื่อนครู ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ครูมองเห็นทั้งผลสำเร็จ ปัญหา และแนวทางในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ที่ได้เน้นว่าการสะท้อนผลและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และนำข้อค้นพบไปพัฒนาการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป เช่นเดียวกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช ที่กล่าวว่า กระบวนการให้ข้อมูลย้อนกลับและการอภิปรายแลกเปลี่ยนเป็นส่วนสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพราะช่วยให้ผู้สอนตรวจสอบความก้าวหน้า วิเคราะห์ปัญหา และปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (วิจารณ์ พานิช, 2558) รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรียานุช ธรรมปิยา ที่ระบุว่า การขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในองค์กร เพื่อให้บุคลากรเกิดความเข้าใจร่วมกันและสามารถนำหลักการไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นระบบ (ปรียานุช ธรรมปิยา, 2557) ส่วนด้านการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า การวัดและประเมินผลเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นลำดับสำคัญ เนื่องจากครูต้องออกแบบวิธีการและเครื่องมือที่สามารถประเมินได้ทั้งความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด การปฏิบัติ และคุณลักษณะของผู้เรียนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ดังนั้น การพัฒนาครูจึงควรเน้นการสร้างความรู้และทักษะด้านการประเมินตามสภาพจริง การกำหนดเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน การให้ข้อมูลย้อนกลับ การนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการออกแบบและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้การดำเนินงานเชื่อมโยงกันทั้งกระบวนการ

กระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครู 2) การดำเนินการพัฒนาครู 3) การนิเทศและติดตามผลการพัฒนาครู 4) การประเมินผลและการสะท้อนคิด และ 5) การปรับปรุงและพัฒนา ซึ่งจุดเด่นของกระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต คือ การแบ่งส่วน การพัฒนาครอบคลุมวงจรการจัดการเรียนรู้ ตั้งแต่ต้นน้ำ คือ การออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ กลางน้ำ คือ การจัดการเรียนรู้ และปลายน้ำ คือ การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของครูในการพัฒนาสมรรถนะด้านการออกแบบ การจัดกิจกรรม และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ การพัฒนาครูที่เริ่มจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและเน้นการฝึกปฏิบัติจริง ช่วยให้กระบวนการพัฒนาสอดคล้องกับปัญหาและบริบทการปฏิบัติงานของครู สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน ที่พบว่า การพัฒนาวิชาชีพครูโดยคำนึงถึงความต้องการของครู และเน้นการลงมือปฏิบัติช่วยส่งเสริมให้ครูเกิดความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้มากขึ้น (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน, 2551) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรศักดิ์ ปาเฮ ที่ระบุว่า การสะท้อนคิด ภายหลังการปฏิบัติการสอนเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ครูทบทวนผลการจัดการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา และปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงเนื้อหาที่เป็นนามธรรมกับการปฏิบัติของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น (สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2562)

2. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการของรูปแบบ 3) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 ของรูปแบบมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยชื่อรูปแบบใช้สื่อสารสาระและขอบเขตของการพัฒนา หลักการของรูปแบบเป็นกรอบกำกับการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ของรูปแบบกำหนดผลที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับครูและผู้เรียน วิธีการดำเนินงานกำหนดกระบวนการพัฒนาครูตั้งแต่การออกแบบหลักสูตร การดำเนินการพัฒนา การนิเทศและติดตาม การประเมินผลและการสะท้อนคิด จนถึงการปรับปรุงและพัฒนา ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การนำรูปแบบไปใช้บรรลุวัตถุประสงค์ ได้แก่ การให้ความสำคัญและการสนับสนุนจากผู้บริหารการศึกษา ศึกษานิเทศก์ และผู้บริหารสถานศึกษา ความพร้อมของครูและบุคลากร การดำเนินงานผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ตลอดจนการนิเทศติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เงื่อนไขดังกล่าวช่วยให้รูปแบบมิได้กำหนดเฉพาะขั้นตอนการพัฒนาครูเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานในบริบทของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ตด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ Joyce, et al. เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการสอน ซึ่งให้ความสำคัญกับหลักการ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินงาน และระบบสนับสนุนที่ชัดเจน (Joyce, B. R. et al., 2009) สอดคล้องกับแนวคิดของ นิพนธ์ ขาวเอี่ยม ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) ระบบและกลไกของรูปแบบ 4) วิธีดำเนินงานของรูปแบบ 5) แนวทางการประเมินผลรูปแบบ และ 6) เงื่อนไขของรูปแบบ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้การนำรูปแบบไปใช้มีทิศทางและสามารถตรวจสอบผลการดำเนินงานได้ (นิพนธ์ ขาวเอี่ยม, 2561) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบมี 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ และบริบทของสถานศึกษา ส่วนที่ 2 ตัวแบบ ได้แก่ กระบวนการพัฒนา ส่วนที่ 3 ขั้นตอนการนำไปใช้ ได้แก่ การเตรียมการดำเนินงาน การดำเนินงาน การประเมินผล และการสรุปผลการดำเนินงาน และส่วนที่ 4 เงื่อนไขความสำเร็จ (ดาราวรรณ ศรีกาญจนา, 2561)

3. ตรวจสอบร่างรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต

ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทุกด้าน สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ตได้จริง ซึ่งรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ที่มีความสัมพันธ์เชิงระบบ ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) วิธีการดำเนินงาน และ 4) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยเงื่อนไขความสำเร็จเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การดำเนินงานตามรูปแบบบรรลุวัตถุประสงค์ โดยรูปแบบมีกระบวนการขับเคลื่อนผ่านการออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครู การดำเนินการพัฒนาครู การนิเทศและติดตามผล การประเมินผลและการสะท้อนคิด และการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนาครูดำเนินการผ่าน 4 โมดูล ได้แก่ 1) โมดูลทัศนคติและแนวคิด มุ่งสร้างความรู้และความเข้าใจของครูผ่านการศึกษาด้วยตนเองและการอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) โมดูลการออกแบบและวางแผนการจัดการเรียนรู้ มุ่งให้ครูร่วมกันออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ 3) โมดูลปฏิบัติการและสังเกตการณ์ มุ่งให้ครูนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปปฏิบัติโดยมีการให้คำแนะนำและคำปรึกษา และ 4) โมดูลสะท้อนผลและเสนอแนะ มุ่งให้ครูแลกเปลี่ยนผลการปฏิบัติและนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โมดูลทั้ง 4 จึงเป็นกิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการพัฒนาครูภายใต้กระบวนการ 5 ขั้นตอน มิใช่กระบวนการพัฒนาอีกชุดหนึ่ง โดยเริ่มจากการวิเคราะห์บริบทและความต้องการจำเป็นเพื่อนำไปสู่การออกแบบหลักสูตร ใช้หลักสูตรเป็นกรอบในการพัฒนาครู และนำผลจากการนิเทศ การประเมิน และการสะท้อนคิดมาใช้ปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาในรอบต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี ที่เน้นว่าการพัฒนาครูควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้ครูเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ (ทิศนา แขมมณี, 2560) สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนะ บัวสนธ์ ที่ระบุว่า รูปแบบการพัฒนาควรมีโครงสร้างและขั้นตอนที่ชัดเจน รวมทั้งเชื่อมโยงการสร้างความรู้ การออกแบบ การปฏิบัติ และการสะท้อนผลเข้าด้วยกัน โดยการพัฒนาครูผ่านระบบ 4 โมดูล ช่วยให้กิจกรรมการพัฒนามีลำดับต่อเนื่องตั้งแต่การสร้างทัศนคติและความรู้พื้นฐานไปจนถึงการสะท้อนผลและปรับปรุงการปฏิบัติ (รัตนะ บัวสนธ์, 2562) นอกจากนี้ รูปแบบยังส่งเสริมให้ครูออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) และโครงงานเป็นฐาน (PjBL) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติ โดยเชื่อมโยงหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรศักดิ์ ปาเฮ ที่ระบุว่า การพัฒนาครูควรส่งเสริมทั้งด้านทัศนคติ ความรู้และการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง รวมทั้งใช้การสะท้อนคิดภายหลังการปฏิบัติเพื่อให้ครูสามารถวิเคราะห์ปัญหาและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง (สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2562) และสอดคล้องกับแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่ ที่กล่าวว่า การโค้ชและการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นกระบวนการสำคัญในการสนับสนุนให้ครูปรับเปลี่ยนบทบาทและพัฒนาการจัดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล, 2562)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา พบว่า ผลการศึกษาการดำเนินการและกระบวนการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า การดำเนินการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สำหรับกระบวนการพัฒนาครูประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครู 2) การดำเนินการพัฒนาครู 3) การนิเทศและติดตามผลการพัฒนาครู 4) การประเมินผลและการสะท้อนคิด และ 5) การปรับปรุงและพัฒนา ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต พบว่า รูปแบบประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการของรูปแบบ 3) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยองค์ประกอบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ และมุ่งพัฒนาความสามารถของครูด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และผลการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปปฏิบัติ 1) การปรับรูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา รูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความยืดหยุ่นเพื่อให้สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามบริบทเฉพาะพื้นที่ โดยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบรูปแบบการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา 2) ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดีในการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการ ทั้งในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน และ 3) ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ในสถานศึกษาเพื่อการขยายผลหลังได้รับการพัฒนาตามหลักสูตรการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวงกว้างและครอบคลุมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรทดลองใช้รูปแบบโดยใช้แบบแผนการวิจัยก่อนและหลังการพัฒนา เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ เจตคติ และสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ของครูก่อนและหลังการใช้รูปแบบ 2) ควรประเมินผลการใช้รูปแบบจากหลักฐานหลายด้าน ได้แก่ คุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ พฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ความสามารถในการวัดและประเมินผล ตลอดจนผลลัพธ์ของผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด และคุณลักษณะตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ควรดำเนินการวิจัยกึ่งทดลองโดยมีกลุ่มทดลองและกลุ่มเปรียบเทียบ เพื่อให้สามารถพิจารณาประสิทธิผลของรูปแบบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และควรติดตามผลภายหลังการพัฒนาเพื่อศึกษาความคงทนของสมรรถนะครูและความต่อเนื่องของการนำรูปแบบไปใช้

เอกสารอ้างอิง

ดาราวรรณ ศรีกาญจนา. (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการตามหลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. (2560). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิพนธ์ ขาวเอี่ยม. (2561). รูปแบบการบริหารงานวิชาการเชิงพุทธสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ภาคเหนือตอนล่าง. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรียานุช ธรรมปิยา. (2557). การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา พ.ศ. 2549 - 2557. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ.

พัฒนา สังข์โกมล. (2563). รูปแบบการพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนการสอนเชิงรุกที่ส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านละลม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3. ใน รายงานการวิจัย. โรงเรียนบ้านละลม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพรทิพย์ แข็งขัน. (2551). สมรรถนะครูและแนวทางการพัฒนาครูในสังคมที่เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

มาเรียม นิลพันธุ์ และคณะ. (2554). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรายวิชาชีพครู กรณีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 3(1), 14-23.

ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580. (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1 (13 ตุลาคม 2561).

รัตนะ บัวสนธ์. (2562). การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรัชยา ประจำ. (2564). รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโรงเรียนอนุบาลห้วยทับทัน. วารสารพิชญทรรศน์, 16(3), 27-44.

วิจารณ์ พานิช. (2558). เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล. (2562). การออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning & Coaching. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์ จำกัด.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต. (2568). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566 - 2570 (ฉบับทบทวน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2569). ภูเก็ต: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาภูเก็ต.

สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2562). การศึกษาภควันตภาพ : เรียนได้ทุกหนทุกแห่งและทุกเวลา. แพร่: ห้างหุ้นส่วนจำกัดแพร่ไทยอุตสาหการพิมพ์.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Joyce, B. R. et al. (2009). Models of teaching. (8th ed.). Boston: Pearson.

Sarapirom, K. (2024). The Philosophy of Sufficiency Economy (PSE): Choice, Survival, and Happiness for All in the Time of Crisis. Interdisciplinary Research Review, 19(4), 26-38.

Yamane, T. (1973). Statistics. An introductory analysis. Third edition. New York: Harper & Row.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 115-127

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์*

THE DEVELOPMENT OF AN INSTRUCTIONAL MODEL TO ENHANCE COMPETENCY IN MATHEMATICAL PROOF AMONG PRE-SERVICE MATHEMATICS TEACHERS

สมพล พวงสั้น*, ขวัญ เพียซ้าย, สุกัญญา หะยีสาและ, เอนก จันทรจรูญ
Sompon Puangsun*, Khawn Piasai, Sukanya Hajisalah, Anek Janjaroon
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Science, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: sompon.ps@gmail.com
*Tel: 063-161-5599

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 60/60 และ 2) เปรียบเทียบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้เป็นนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ชั้นปีที่ 1 ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 12 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน และแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิจัยนี้ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 ส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนย่อย (วงจร PARR) ประกอบด้วย ขั้นเตรียมการเพื่อการพิสูจน์ ขั้นปฏิบัติการพิสูจน์ ขั้นทำซ้ำการพิสูจน์ร่วมกัน และขั้นสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ ขั้นที่ 3 ตรวจสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ และขั้นที่ 4 วิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ โดยมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 61.24/61.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 60/60 และ 2) นักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนการสอน, สมรรถนะ, การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์, นักศึกษาครูคณิตศาสตร์

Abstract

This research article aimed to 1) Develop an instructional model that enhances pre-service mathematics teachers' competency in mathematical proof to be effective according to the 60/60

*Received July 7, 2026; Revised August 4, 2026; Accepted August 22, 2026

criterion and 2) Compare pre-service mathematics teachers' competency in mathematical proof before and after learning through the developed instructional model. This research employed a quantitative approach. The sample for this research consisted of 12 first-year pre-service mathematics teachers at Rajabhat Rajanagarindra University during the second semester of the academic year 2024, selected by stratified random sampling. The research instruments included the developed instructional model, lesson plans based on the instructional model, and tests of competency in mathematical proof. The statistics used in this research comprised percentage, mean, standard deviation, and one-way repeated measures ANOVA. The research results revealed that 1) The instructional model designed to enhance pre-service mathematics teachers' competency in mathematical proof consisted of four steps: Step 1: Reviewing previous experiences in mathematical proof. Step 2: Promoting competency in mathematical proof, which had four sub-steps (PARR cycle): preparation for proving, action on proving, repetition on proving with peers, and reflection and discussion from the proof. Step 3: Verifying competency in mathematical proof. Step 4: Critiquing mathematical proof for improvement. The efficiency of the instructional model was 61.24/61.40, which met the 60/60 criterion. Additionally, and 2) Pre-service mathematics teachers' competency in mathematical proof after learning through the developed instructional model was higher than before learning, with statistical significance at the .05 level.

Keywords: Instructional Model, Competency, Mathematical Proof, Pre-Service Mathematics Teacher

บทนำ

การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์เป็นการอ้างเหตุผลอย่างสมเหตุสมผลเพื่อแสดงข้อความทางคณิตศาสตร์เป็นจริง โดยอาศัยข้อสมมติ สัจพจน์ และทฤษฎีบทต่าง ๆ ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วก่อนหน้าด้วยกฎการอนุมาน (Rosen, K. H., 2019) ซึ่งการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาทางด้านคณิตศาสตร์และมักถูกเปรียบเป็นหัวใจของคณิตศาสตร์ (Ozturk, T. & Guven, B., 2025) โดยเฉพาะนักศึกษาครูคณิตศาสตร์จะต้องมีความเข้าใจในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำไปใช้ทั้งการเรียนรู้ในชั้นเรียนรายวิชาทางการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์และการปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา อีกทั้งการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีของคณะครุศาสตร์ในกลุ่มสาขาวิชาคณิตศาสตร์ยังกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีไว้ว่า ผู้เรียนต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เนื้อหาสาระคณิตศาสตร์และโครงสร้างนามธรรมที่ถูกกำหนดขึ้นผ่านทางกลุ่มของสัจพจน์ ซึ่งมีการให้เหตุผลที่แน่นอนโดยใช้ตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ (มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ พ.ศ. 2562, 2562) ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ที่มีต่อนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ อย่างไรก็ตามการเขียนพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ (ธนพรรษ พฤกษะวัน, 2560)

รูปแบบการเรียนการสอนเป็นลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ (ทิศนา แขมมณี, 2563) ซึ่งสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบการเรียนการสอนนั้น (ประสาท เนืองเฉลิม, 2567) รูปแบบการเรียนการสอนจะมีขั้นตอนการดำเนินการและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และทำให้การดำเนินการสอนบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ทั้งนี้ ผู้สอนควรออกแบบรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามเป้าหมายและบริบทที่เกี่ยวข้อง เนื่องด้วยไม่มีรูปแบบการเรียนการสอนที่ดีที่สุดที่สามารถ

นำไปสู่การบรรลุจุดมุ่งหมายได้ในทุกเรื่อง โดยทุกรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นไม่สามารถใช้พัฒนาผู้เรียนได้ในทุกด้าน ทุกสถานการณ์ และทุกเวลา ผู้สอนจึงต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมและจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจ ปฏิบัติตามเงื่อนไขของการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ (ชมนาด เชื้อสุวรรณเทวี, 2561) ทำให้การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเป็นหนึ่งในแนวทางของการแก้ปัญหาการเรียนรู้หรือการเสริมสร้างการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายและบริบทที่เกี่ยวข้อง อนึ่ง ขั้นตอนการสอนการพิสูจน์โดยอาศัยกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของโพลยา (ยุพิน พิพิธกุล และปรีชา เนาว์เย็นผล, 2562) เป็นแนวทางการสอนการพิสูจน์ทางคณิศาสตร์หนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

สมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์เป็นความสามารถในการเขียนพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ได้จนประสบความสำเร็จเมื่อพบกับเนื้อหาใหม่หรือเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้นในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ โดยประยุกต์ใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ ทักษะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ และคุณลักษณะที่มีอยู่ในตนเอง (สมพล พวงสั้น และคณะ, 2568) ซึ่งสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์จะเป็นสมรรถนะเฉพาะของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ แต่จากการจัดการเรียนการสอนที่ผ่านมา ข้อเท็จจริงส่วนหนึ่ง พบว่า หลังจากที่นักศึกษาครูคณิตศาสตร์ผ่านการเรียนรายวิชาหลักการทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นรายวิชาแรกที่นักศึกษาครูได้เรียนเนื้อหาของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์และเป็นรายวิชาที่วางรากฐานของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ทำให้นักศึกษาครูแต่ละคนมีความสามารถในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ระดับหนึ่ง แต่เมื่อต้องเรียนรายวิชาอื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ นักศึกษาครูยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาครูคณิตศาสตร์เหล่านี้ยังขาดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการเรียนการสอนฐานสมรรถนะได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมถึงการผลิตบัณฑิตครูของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งเป็นความร่วมมือของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏในการผลิตบัณฑิตและพัฒนาครูฐานสมรรถนะเพื่อพัฒนากำลังคนสำหรับศตวรรษที่ 21 (เดลินิวส์, 2566) อีกทั้ง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนยังสอดคล้องกับแนวทางในการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ ซึ่งคือ การใช้รูปแบบการเรียนการสอนสู่การพัฒนาสมรรถนะ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563) เช่น การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กษมา เกิดประสงค์, 2560) การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู (อัจฉราพรรณ กันสุยะ และสุพินดา เพชรา, 2567)

ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นจะช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาครูคณิตศาสตร์ได้เรียนรู้การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์อย่างเป็นระบบผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและแบ่งปันการเรียนรู้ร่วมกันกับเพื่อนในชั้นเรียนและกับผู้สอนจนเกิดเป็นสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์อันส่งผลให้นักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีความพร้อมในการเรียนการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีและเป็นครูคณิตศาสตร์มืออาชีพที่มีสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์สำหรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้กับรายวิชาคณิตศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 60/60

2. เพื่อเปรียบเทียบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ระยะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ระยะการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์

การวิจัยในระยะนี้เป็นการออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 60/60 โดยดำเนินการทดลองนำร่องเพื่อประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน จำนวน 2 รอบ ได้แก่ รอบที่ 1 การประเมินแบบหนึ่งต่อหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความเป็นปรนัยและความเหมาะสมในเบื้องต้นของรูปแบบการเรียนการสอนจากการนำไปใช้ และรอบที่ 2 การประเมินแบบหนึ่งต่อสาม เพื่อหาประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน (รัตนะ บัวสนธ์, 2568)

1.1 กลุ่มทดลองนำร่องที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน

กลุ่มทดลองนำร่องที่ใช้ในการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนเป็นนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นปีที่ 2 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาครูคณิตศาสตร์กลุ่มที่มีผลการเรียนในรายวิชาทางการพิสูจน์คณิตศาสตร์อยู่ในระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ กลุ่มละ 4 คน ได้มาจากการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยใช้เป็นกลุ่มทดลองนำร่องในการประเมินแบบหนึ่งต่อหนึ่ง จำนวน 3 คน (จากนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน) และใช้เป็นกลุ่มทดลองนำร่องในการประเมินแบบหนึ่งต่อสาม จำนวน 9 คน (จากนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน) ซึ่งไม่ใช่นักศึกษาครูคณิตศาสตร์ในการประเมินแบบหนึ่งต่อหนึ่ง

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.2.1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ถูกออกแบบและพัฒนาขึ้นบนฐานของทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่ เข็มทิศการเรียนรู้ 2030 แนวทางการสอนการพิสูจน์ แนวคิดการโค้ชเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ แนวคิดการสะท้อนคิด แนวคิดการให้ข้อมูลย้อนกลับ การประเมินตามสภาพจริงอิงสมรรถนะ โดยรูปแบบการเรียนการสอนนี้ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ที่มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

1.2.1.1 หลักการของรูปแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย 1) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติการเขียนพิสูจน์โดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์เป็นฐาน 2) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แบ่งปันและสะท้อนคิดการเรียนรู้ร่วมกัน 3) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการเรียนรู้ของตนเองทั้งจุดเด่นและจุดที่ควรปรับปรุงของตนเองซึ่งนำมาพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้ และ 4) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงเจตคติของผู้เรียนโดยใช้แรงจูงใจทางบวกกับผู้เรียน

1.2.1.2 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอน คือ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์

1.2.1.3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนของรูปแบบการเรียนการสอนมี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ขั้นที่ 1 ทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ เป็นขั้นเตรียมนักศึกษาครูให้มีความพร้อมกับการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ โดยทบทวนความรู้และประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ด้วยการตั้งคำถามกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับความรู้ทางคณิตศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง (บทนิยามและทฤษฎีบท) และระเบียบวิธีการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ รวมถึงปัญหาและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากการเขียนพิสูจน์ที่ผ่านมาพร้อมอภิปรายแนวทางการแก้ไขร่วมกัน 2) ขั้นที่ 2 ส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบวนซ้ำ 4 ขั้นตอนย่อย (วงจร PARR) ได้แก่ ขั้นเตรียมการ

เพื่อการพิสูจน์ เป็นขั้นที่ให้นักศึกษาครูแต่ละคนได้เรียนรู้กับเนื้อหาใหม่ โดยเริ่มต้นด้วยการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้หรือเนื้อหาที่จะได้เรียนรู้โดยผู้สอนเพื่อให้นักศึกษาครูแต่ละคนได้กำหนดความมุ่งหวังในการเรียนรู้ของตนเองเมื่อต้องพบกับเนื้อหาใหม่ ผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะและตั้งคำถามกระตุ้นความคิดกับนักศึกษาครู ในกรณีที่เป็นบทนิยามนักศึกษาครูต้องทำความเข้าใจกับคำศัพท์ หรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏในบทนิยาม แล้วจึงพิจารณาข้อความทางคณิตศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์ต่อไป ส่วนในกรณีที่เป็นข้อความทางคณิตศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์ นักศึกษาครูดำเนินการเช่นเดียวกับกรณีที่เป็นบทนิยามแล้วจึงวิเคราะห์ข้อความทางคณิตศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์นั้นทั้งรูปแบบของข้อความทางคณิตศาสตร์และวิธีการพิสูจน์ พร้อมวางกลยุทธ์ตามระเบียบการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์โดยวางโครงสร้างส่วนต้นและส่วนท้ายของบทพิสูจน์ ขั้นปฏิบัติการพิสูจน์ (Action) เป็นขั้นที่ให้นักศึกษาครูแต่ละคนลงมือปฏิบัติการพิสูจน์ด้วยตนเอง โดยเขียนแสดงการพิสูจน์เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต้นและส่วนท้ายของบทพิสูจน์เข้าหากันด้วยเทคนิคกระบวนการคิดไปข้างหน้า หรือกระบวนการคิดไปข้างหลัง รวมทั้งอ้างอิงเหตุผลประกอบการพิสูจน์ด้วยโครงสร้างทางคณิตศาสตร์ ขั้นทำซ้ำการพิสูจน์ร่วมกัน เป็นขั้นที่ให้นักศึกษาครูแต่ละคนทวนการเขียนพิสูจน์ของตนเอง แล้วให้นักศึกษาครูแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับเพื่อนในกลุ่มของตนเองโดยผลัดกันนำเสนอแนวคิดของตนเองให้กับเพื่อนภายในกลุ่มฟัง จากนั้นลงมือเขียนเรียบเรียงบทพิสูจน์ใหม่ร่วมกัน ขั้นสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ เป็นขั้นที่ให้นักศึกษาครูแต่ละกลุ่มสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ระหว่างกลุ่มและกับผู้สอนซึ่งแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติการเขียนพิสูจน์ร่วมกันและประเมินผลการพิสูจน์ของแต่ละกลุ่มว่าบรรลุผลหรือไม่ พบปัญหาหรือไม่ อย่างไร รวมถึงสามารถปรับปรุงแก้ไขปัญหานั้นได้หรือไม่ อย่างไร เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการพิสูจน์ของตนเองให้สมบูรณ์ต่อไป 3) ขั้นที่ 3 ตรวจสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ เป็นขั้นที่ให้นักศึกษาครูร่วมกันสรุปมโนทัศน์ที่ได้จากการเรียนด้วยการตั้งคำถามกระตุ้นความคิดกับนักศึกษาครู จากนั้นผู้สอนดำเนินการทดสอบความสามารถในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของแผนการจัดการเรียนรู้กับนักศึกษาครูด้วยแบบทดสอบย่อย เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ นักศึกษาต้องประเมินประสบการณ์การเรียนรู้โดยการสะท้อนคิดกับตนเองด้วยการเขียนอนุทินการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาจากกิจกรรมการเรียนรู้มาไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่า สิ่งที่ได้ปฏิบัติประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือพบอุปสรรคหรือไม่ อย่างไร และ 4) ขั้นที่ 4 วิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ เป็นขั้นที่ดำเนินการหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ซึ่งเป็นการประเมินแบบทดสอบย่อยจากขั้นที่ 3 โดยวิพากษ์งานเขียนพิสูจน์ของนักศึกษาครูแต่ละคน แล้วให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นรายบุคคลเพื่อให้นักศึกษาครูนำข้อมูลย้อนกลับที่ได้ไปพัฒนางานเขียนพิสูจน์ของตนเองให้สมบูรณ์ต่อไป โดยผู้สอนต้องระบุทั้งจุดเด่น จุดที่ควรปรับปรุง และให้คำแนะนำงานเขียนพิสูจน์ให้กับนักศึกษาครูแต่ละคน

1.2.1.4 การวัดและประเมินผลของรูปแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย 1) เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูซึ่งมีลักษณะเป็นการประเมินเพื่อพัฒนา โดยเป็นการตรวจสอบพัฒนาการของนักศึกษาครูตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบทดสอบย่อยและอนุทินการเรียนรู้ และ 2) เป็นการวัดและประเมินผลสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูซึ่งมีลักษณะการประเมินเพื่อวินิจฉัยและการประเมินเพื่อตัดสินสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของของนักศึกษาครูด้วยแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์

ทั้งนี้ จากการประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนนี้โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 ซึ่งถือว่า รูปแบบการเรียนการสอนนี้มีองค์ประกอบสอดคล้องกันอยู่ในระดับมากที่สุด และยังพบว่า ความเหมาะสมของรูปแบบการเรียนการสอนนี้โดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.69 ซึ่งถือว่า รูปแบบการเรียนการสอนนี้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

1.2.2 แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน จำนวน 9 แผน แผนละ 2 คาบ (120 นาที) โดยแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งดำเนินการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ใน 3 ช่วง (ช่วงละ 3 แผน) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ ช่วงที่ 1 เป็นเนื้อหาพื้นฐานหรือเนื้อหาใหม่ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาเดิมที่ผู้เรียนเคยศึกษามาแล้วโดยมีความมุ่งหมายเพื่อปรับกระบวนทัศน์ในการเรียนรู้การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ประกอบด้วย แผนที่ 1 เรื่อง ภาวะคู่หรือคี่ของจำนวนเต็ม แผนที่ 2 เรื่อง สมภาค และแผนที่ 3 เรื่อง จำนวนเฉพาะสัมพัทธ์ ช่วงที่ 2 เป็นเนื้อหาใหม่หรือเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้น ประกอบด้วย แผนที่ 4 เรื่อง กรุป แผนที่ 5 เรื่อง กรุปอาบีเลียน และแผนที่ 6 เรื่อง กรุปย่อย และช่วงที่ 3 เป็นเนื้อหาใหม่หรือเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้น ประกอบด้วย แผนที่ 7 เรื่อง โคเซต แผนที่ 8 เรื่อง สมบัติของโคเซต และแผนที่ 9 เรื่อง กรุปย่อยปรกติ ทั้งนี้ จากการประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.72 ถึง 4.78 ซึ่งถือว่า แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนในทุกแผนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

1.2.3 แบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ จำนวน 3 ฉบับ โดยแต่ละฉบับเป็นข้อสอบแบบอัตนัย จำนวน 4 ข้อ (เลือกใช้ 3 ข้อ) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ แบบทดสอบฉบับที่ 1 เป็นแบบทดสอบที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกรุป ซึ่งเป็นเนื้อหาในรายวิชา พีชคณิตนามธรรม ใช้ทดสอบหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนช่วงที่ 1 แบบทดสอบฉบับที่ 2 เป็นแบบทดสอบที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโคเซตและกรุปย่อยปรกติ ซึ่งเป็นเนื้อหาในรายวิชา พีชคณิตนามธรรม ใช้ทดสอบหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน ช่วงที่ 2 และแบบทดสอบฉบับที่ 3 เป็นแบบทดสอบที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกรุปผลหาร ซึ่งเป็นเนื้อหาในรายวิชา พีชคณิตนามธรรม และเนื้อหาเกี่ยวกับเซตจำกัดและจำนวนเชิงการนับ ซึ่งเป็นเนื้อหาในรายวิชา ทฤษฎีเซต ใช้ทดสอบหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนช่วงที่ 3 โดยข้อสอบแต่ละข้อมีคะแนนเต็ม 18 - 20 คะแนน ตามเกณฑ์การประเมินของสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ (สมพล พวงสั้น และคณะ, 2568) ทั้งนี้ จากการประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (IOC) ของแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ทุกฉบับ มีค่าเท่ากับ 1.00 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.50 จึงถือว่า ข้อสอบทุกข้อสามารถถูกนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปได้

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.3.1 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 1 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 - 3 กับนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่อง จำนวน 6 คาบ โดยในการจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นคะแนนระหว่างเรียน

1.3.2 ดำเนินการทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 1 ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 1 จำนวน 2 คาบ กับนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่อง โดยผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นคะแนนหลังเรียน

1.3.3 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 2 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 - 6 พร้อมทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 2 ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 2 และดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 3 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 - 9 พร้อมทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 3 ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 3 ในทำนองเดียวกันกับข้อ 1) และข้อ 2)

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยหาประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์โดยใช้สูตร E_1/E_2 โดยหาประสิทธิภาพ จำนวน 3 ครั้ง ดังนี้

1.4.1 การหาประสิทธิภาพครั้งที่ 1 หาค่า E_1 จากคะแนนแบบทดสอบย่อยในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 - 3 และหาค่า E_2 จากคะแนนแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 1

1.4.2 การหาประสิทธิภาพครั้งที่ 2 หาค่า E_1 จากคะแนนแบบทดสอบย่อยในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 - 6 และหาค่า E_2 จากคะแนนแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 2

1.4.3 การหาประสิทธิภาพครั้งที่ 3 หาค่า E_1 จากคะแนนแบบทดสอบย่อยในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 - 9 และหาค่า E_2 จากคะแนนแบบทดสอบวัดสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 3 ซึ่งใช้ค่าประสิทธิภาพครั้งนี้เป็นค่าประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอน

2. ระยะการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์

การวิจัยในระยะนี้เป็นการทดลองใช้สำหรับศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์โดยเปรียบเทียบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยดำเนินการวิจัยตามแบบแผนการทดลองกลุ่มเดียววัดหลายครั้งแบบอนุกรมเวลา (ศิริกาญจน์ บวรวิศวยศ และคณะ, 2561)

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอน

ประชากรในการศึกษาระยะนี้เป็นนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 25 คน จำแนกเป็นนักศึกษาครูคณิตศาสตร์กลุ่มที่มีระดับผลการเรียนในรายวิชาทางการพิสูจน์คณิตศาสตร์อยู่ในระดับสูง จำนวน 7 คน ระดับปานกลาง จำนวน 8 คน และระดับต่ำ จำนวน 10 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาระยะนี้เป็นนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 12 คน จากนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ทั้ง 3 กลุ่ม กลุ่มละ 4 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในระยะนี้เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเดียวกันกับในระยะที่ 1 ได้แก่ 1) รูปแบบการเรียนการสอน 2) แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน จำนวน 9 แผน และ 3) แบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ จำนวน 3 ฉบับ โดยแต่ละฉบับเป็นข้อสอบแบบอัตนัย จำนวน 3 ข้อ ซึ่งผลจากการศึกษาของระยะที่ 1 พบว่า แบบทดสอบฉบับที่ 1 มีค่าความยากตั้งแต่ 0.48 ถึง 0.63 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.50 ถึง 0.75 แบบทดสอบฉบับที่ 2 มีค่าความยากตั้งแต่ 0.23 ถึง 0.57 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.46 ถึง 0.81 และแบบทดสอบฉบับที่ 3 ค่าความยากตั้งแต่ 0.47 ถึง 0.52 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.43 ถึง 0.76 ซึ่งจะเห็นว่า ค่าความยากมีค่าระหว่าง 0.20 ถึง 0.80 ทุกข้อในทุกฉบับ และค่าอำนาจจำแนกมีค่ามากกว่า 0.20 ทุกข้อในทุกฉบับ รวมทั้งแบบทดสอบฉบับที่ 1 ฉบับที่ 2 และฉบับที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์โอเมก้าของแมคโดนัลด์ (McDonald's Omega) เท่ากับ 0.88 0.86 และ 0.73 ตามลำดับ จึงถือว่า แบบทดสอบทั้งสามฉบับนี้มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไปได้

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.3.1 ดำเนินการทดสอบก่อนเรียนด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 1 จำนวน 2 คาบ กับนักศึกษาครูกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ก่อนเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน

2.3.2 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 1 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 - 3 กับนักศึกษาครูกลุ่มทดลองนำร่อง จำนวน 6 คาบ กับนักศึกษาครูกลุ่มตัวอย่าง แล้วดำเนินการทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 1

ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 1 จำนวน 2 คาบ โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน ช่วงที่ 1

2.3.3 ดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 2 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 - 6 พร้อมทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 2 ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 2 และดำเนินการจัดการเรียนการสอนช่วงที่ 3 ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 - 9 พร้อมทดสอบหลังเรียนช่วงที่ 3 ด้วยแบบทดสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ฉบับที่ 3 ในทำนองเดียวกันกับข้อ 2) โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเปรียบเทียบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยใช้สถิติพื้นฐานด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำผ่านการทดสอบค่าเอฟ (F-test)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ในการประเมินแบบหนึ่งต่อหนึ่งมีผลปรับปรุงในรายละเอียดขั้นทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของแต่ละแผนให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระของแผนการจัดการเรียนรู้นั้นยิ่งขึ้นและในบางคำชี้แจงเกี่ยวกับการเขียนอ้างอิงเหตุผลประกอบการพิสูจน์ของใบงานและใบกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันและสอดคล้องกับตัวชี้วัดของสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ส่วนการประเมินแบบหนึ่งต่อสามมีผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนการสอน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพรูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ (การประเมินแบบหนึ่งต่อสาม)

การหาประสิทธิภาพ	คะแนนระหว่างเรียน			คะแนนหลังเรียน			ค่าประสิทธิภาพ
	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	ร้อยละ	(E_1/E_2)
ครั้งที่ 1	58	33.89	58.43	58	12.67	21.84	58.43/21.84
ครั้งที่ 2	115	69.89	60.77	57	25.67	45.04	60.77/45.04
ครั้งที่ 3	172	105.33	61.24	57	35.00	61.40	61.24/61.40

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีค่าประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 61.24/61.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 60/60

2. ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นแสดงข้อมูลดังตารางที่ 2 ถึงตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3

สมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ร้อยละ
ก่อนเรียน	58	5.75	2.14	9.91
หลังเรียนช่วงที่ 1	58	20.17	5.57	34.78
หลังเรียนช่วงที่ 2	57	33.00	10.02	57.89
หลังเรียนช่วงที่ 3	57	38.17	10.70	66.96

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่า ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ก่อนเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีค่าเท่ากับ 9.91 ส่วนร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 มีค่าเท่ากับ 34.78 57.89 และ 66.96 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความแตกต่างร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3

แหล่งความแปรปรวน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
การทดสอบสมรรถนะ	23483.125	2.182	10763.675	64.533	.000*
ความคลาดเคลื่อน	4002.856	23.999	166.795		

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 และใช้วิธี Greenhouse-Geisser

จากตารางที่ 3 จะเห็นว่า ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อย่างน้อย 1 คู่

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 3 เป็นรายคู่

ร้อยละของคะแนนสมรรถนะ		Mean Difference	Std. Error	Sig.
ก่อนเรียน	หลังเรียนช่วงที่ 1	- 24.857	2.406	.000*
	หลังเรียนช่วงที่ 2	- 47.983	4.798	.000*
	หลังเรียนช่วงที่ 3	- 57.047	5.205	.000*
หลังเรียนช่วงที่ 1	หลังเรียนช่วงที่ 2	- 23.126	4.856	.004*
	หลังเรียนช่วงที่ 3	- 32.189	3.703	.000*
หลังเรียนช่วงที่ 2	หลังเรียนช่วงที่ 3	- 9.063	5.302	.692

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 และใช้การเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Bonferroni

จากตารางที่ 4 จะเห็นว่า ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 1 ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 มีค่าสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 มีค่าสูงกว่าหลังเรียนช่วงที่ 1 แต่ร้อยละของคะแนนสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 2 กับช่วงที่ 3 มีค่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ สามารถอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 ส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 3 ตรวจสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ และ

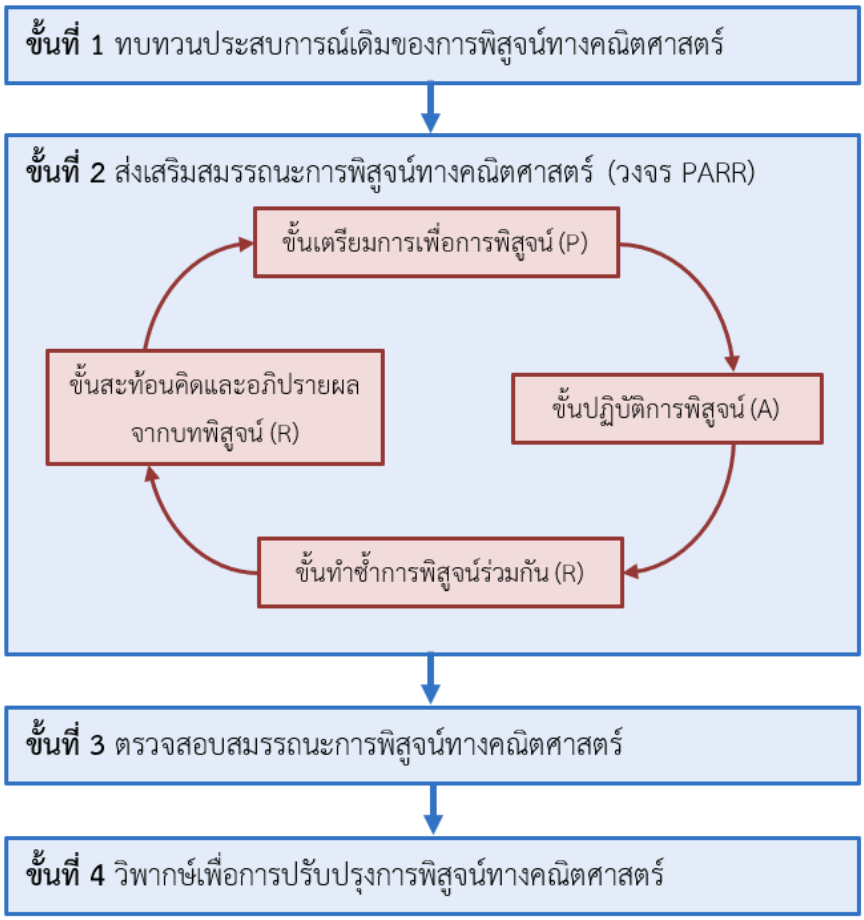
ขั้นที่ 4 วิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ โดยมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 61.24/61.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 60/60 ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วยรูปแบบการเรียนการสอนนี้ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบบนฐานคิดของทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่เน้นให้นักศึกษาครูคณิตศาสตร์สร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการทบทวนความรู้และประสบการณ์เดิมร่วมกับการลงมือปฏิบัติการพิสูจน์ในวงจร PARR ผนวกกับแนวทางการสอนการพิสูจน์และทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่ที่ช่วยจัดลำดับการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน และบูรณาการร่วมกับเข็มทิศการเรียนรู้ 2030 ซึ่งช่วยขับเคลื่อนให้นักศึกษาครูเกิดความตระหนักรู้และรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง โดยมีแนวคิดของการโค้ชและการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้สอนในการส่งเสริมการเรียนรู้การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ให้กับนักศึกษาครู รวมทั้งประยุกต์ใช้แนวคิดการสะท้อนคิดทั้งการสะท้อนระดับกลุ่มผ่านการอภิปรายกลุ่มและการสะท้อนตนเองผ่านการเขียนอนุทินการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์อย่างมีทิศทาง โดยเฉพาะการนำแนวการสอนการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ (นฤเบศ ลาภยิ่งยง, 2561) มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดของสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ จนส่งผลให้นักศึกษาครูสามารถพัฒนาสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งอาจต้องใช้เวลาในการซึมซับและสะสมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ อีกทั้งองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนนี้มีความสัมพันธ์กันโดยมีความสอดคล้องกันและความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด จึงส่งผลให้รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ รูปแบบการเรียนการสอนนี้จึงเป็นแบบแผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดเป็นระบบที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้และได้ผ่านการทดสอบประสิทธิภาพ ซึ่งจะสามารถช่วยให้นักศึกษาครูเกิดการเรียนรู้ได้ตามจุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอนได้ (ประสาท เนืองเฉลิม, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรนารี ไพโรจน์พิริยะกุล ที่พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (เนตรนารี ไพโรจน์พิริยะกุล, 2565) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธนา พันธ์มี และเฉลิม ทองจอน ที่พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนด้วยการเรียนรู้นำตนเองร่วมกับการเรียนรู้แบบเชิงรุกเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษาครูมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (ยุทธนา พันธ์มี และเฉลิม ทองจอน, 2568) อนึ่ง ค่า E_2 จากการหาประสิทธิภาพครั้งที่ 1 มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์อย่างมาก ทั้งนี้ เนื่องด้วยในช่วงแรกของการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนนี้ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอน จำนวน 3 แผน นักศึกษาครูคณิตศาสตร์ยังอยู่ในช่วงปรับกระบวนการเรียนรู้และอาจต้องอาศัยระยะเวลาและการฝึกฝนเพิ่มอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบการเรียนการสอนนี้จึงเกิดเป็นสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ต่อไปได้

2. นักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมุ่งเน้นให้นักศึกษาครูได้สร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติการเขียนพิสูจน์โดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมเป็นฐาน และยังส่งเสริมให้นักศึกษาครูได้แบ่งปันการเรียนรู้และสะท้อนคิดในการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะขั้นส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบวนซ้ำ 4 ขั้นตอนย่อย (วงจร PARR) ได้แก่ เตรียมการเพื่อการพิสูจน์ (P) ปฏิบัติการพิสูจน์ (A) ทำซ้ำการพิสูจน์ร่วมกัน (R) และสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ (R) ทำให้นักศึกษาครูได้ฝึกวิเคราะห์ วางกลยุทธ์ และเขียนเรียบเรียงบทพิสูจน์อย่างเป็นระบบ อีกทั้งผู้สอนยังได้วิพากษ์งานเขียนและให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นรายบุคคลโดยระบุทั้งจุดเด่นและจุดที่ควรปรับปรุงพร้อมให้คำแนะนำ จึงทำให้นักศึกษาครูนำข้อมูลไปพัฒนางานเขียนพิสูจน์ของตนเองให้สมบูรณ์ต่อไป จึงส่งผลให้สมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นในแต่ละช่วงสูงกว่าก่อนเรียน สะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสามารถเสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุชาติ ชาติรัมย์ ที่

พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ด้านการให้เหตุผลและด้านการสื่อสารหลังเรียนด้วยหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (อนุชาติ ชาติรัมย์, 2564) และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัยของ ปรีชา จั่นกล้า และคณะ ที่พบว่านักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีความสามารถในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ปรีชา จั่นกล้า และคณะ, 2567) นอกจากนี้ สมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นช่วงที่ 2 กับช่วงที่ 3 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาครูส่วนใหญ่ได้รับการเสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์จนเริ่มเข้าสู่ระดับมีเสถียรภาพแม้ว่าเนื้อหาในช่วงที่ 3 จะมีความซับซ้อนและเป็นนามธรรมมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ มีกระบวนการจัดการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 ส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ (วงจร PARR) แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนย่อย ประกอบด้วย ขั้นเตรียมการเพื่อการพิสูจน์ ขั้นปฏิบัติการพิสูจน์ ขั้นทำซ้ำการพิสูจน์ร่วมกัน และขั้นสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ ขั้นที่ 3 ตรวจสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ และขั้นที่ 4 วิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนการสอนของรูปแบบการเรียนการสอน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ สรุปได้ว่า 1) รูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ทบทวนประสบการณ์เดิมของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ ขั้นที่ 2 ส่งเสริมสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนย่อย (วงจร PARR) ประกอบด้วย ขั้นเตรียมการเพื่อการพิสูจน์ ขั้นปฏิบัติการพิสูจน์ ขั้นทำซ้ำการพิสูจน์ร่วมกัน และขั้นสะท้อนคิดและอภิปรายผลจากบทพิสูจน์ ขั้นที่ 3 ตรวจสอบสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ และขั้นที่ 4 วิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ โดยมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 61.24/61.40 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 60/60 และ 2) นักศึกษาครูคณิตศาสตร์มีสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และจากผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ประกอบด้วย 1) ควรวางแผนจัดการเวลาในการจัดการเรียนการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมและรัดกุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความสำคัญกับระยะเวลาในการชี้แนะจากอาจารย์ผู้สอน เนื่องด้วยการพัฒนาสมรรถนะเฉพาะจำเป็นต้องใช้เวลาในการโค้ชซึ่งจะทำให้นักศึกษาครูคณิตศาสตร์สามารถพัฒนาการเขียนพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ได้อย่างเป็นขั้นตอนและประสบความสำเร็จเมื่อพบเนื้อหาใหม่หรือเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้น 2) ด้วยกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีขั้นตอนการวิพากษ์เพื่อการปรับปรุงการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ อาจารย์ผู้สอนจึงควรสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้นักศึกษาครูคณิตศาสตร์กล้าแสดงความคิดเห็นและยอมรับข้อผิดพลาดในการพิสูจน์ โดยให้มองว่า ความผิดพลาดเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ และ 3) ควรปรับหรือออกแบบรายละเอียดเพิ่มเติมในกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบการเรียนการสอนนี้สำหรับการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ในเนื้อหาเรขาคณิต เนื่องด้วยธรรมชาติของการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ในเนื้อหาเรขาคณิตจะต้องอาศัยการวิเคราะห์จากรูปประกอบและอาจต้องพิจารณาจากการสร้างเพื่อพิสูจน์ร่วมด้วย รวมถึงผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ประกอบด้วย 1) ควรมีการติดตามผลของสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาครูคณิตศาสตร์หลังจากผ่านไป 1 - 2 ภาคเรียน เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นต่อความคงทนของการเรียนรู้ และ 2) ควรมีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ร่วมแอปพลิเคชันหรือเทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

กษมา เกิดประสงค์. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. Veridian E-Journal Silpakorn University, 10(3), 2121-2137.

ชมนาด เชื้อสุวรรณเทวี. (2561). การเรียนการสอนคณิตศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เดลินิวส์. (2566). กลุ่ม มรภ. 38 แห่ง เปิดโมเดลพัฒนาครูฐานสมรรถนะ. เรียกใช้เมื่อ 13 เมษายน 2569 จาก https://www.dailynews.co.th/news/1996231/

ทิศนา แขมมณี. (2563). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนพรรษ พฤกษะวัน. (2560). การศึกษาความสามารถและปัญหาในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ของนักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. วารสารวิจัย มสด, 13(2), 167-184.

นฤเบศ ลาภยิ่งยง. (2561). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้การพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์เพื่อพัฒนาความสามารถในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์. วารสารราชพฤกษ์, 16(1), 37-45.

เนตรนารี ไพโรจน์พิริยะกุล. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 17(1), 17-31.

ประสาท เนืองเฉลิม. (2567). วิจัยการเรียนการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา จั่นกล้า และคณะ. (2567). การศึกษาความสามารถในการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักศึกษาครูโดยการจัดการเรียนรู้เชิงรุก. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(4), 743-756.

มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 56 ง หน้า 12 (6 มีนาคม 2562).

ยุทธนา พันธ์มี และเฉลิม ทองจอน. (2568). รูปแบบการเรียนการสอนด้วยการเรียนรู้นำตนเองร่วมกับการเรียนรู้แบบเชิงรุกเพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านวิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ. Lawarath Social E-Journal, 7(1), 85-102.

ยุพิน พิพิธกุล และปรีชา เนาว์เย็นผล. (2562). รูปแบบการเรียนการสอนคณิตศาสตร์. ใน สาคร บุญดาว (บรรณาธิการ), สารัตถะวิทยวิธีทางคณิตศาสตร์ หน่วยที่ 6 - 10 (หน้า 1-65). นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.

รัตนะ บัวสนธ์. (2568). การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริกาญจน์ บวรวิศวยศ และคณะ. (2561). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างวินัยในตนเองในวิชาชีพครูสำหรับนักศึกษาครู. วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, 8(1), 242-259.

สมพล พวงสั้น และคณะ. (2568). การพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินของสมรรถนะการพิสูจน์ทางคณิตศาสตร์สำหรับนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ โดยใช้เทคนิคเดลฟายแบบปรับปรุง. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 9(11), 113-128.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุก. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี่.

อนุชาติ ชาติรัมย์. (2564). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 7(9), 65-78.

อัจฉราพรรณ กันสุยะ และสุพินดา เพชรา. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู. ใน วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. 18(3), 291-308.

Ozturk, T. & Guven, B. (2025). Enhancing Pre-Service Mathematics Teachers' Proof-Writing Skills: The Effect of a Social Learning Environment Enriched with Dynamic Geometry Software. Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science, 18(3), 197-218.

Rosen, K. H. (2019). Discrete Mathematics and Its Applications. (8th ed.). New York: McGraw-Hill.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 128-139

บทความวิจัย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษามุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้*

FACTORS INFLUENCING THE CULTURAL INTELLIGENCE OF MUSLIM STUDENTS IN UNIVERSITIES IN SOUTHERN THAILAND

ศิวพร ถาวรวงศา, เจษฎา นกน้อย*
Siwaporn Thawornwongsa, Chetsada Noknoi*
คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Songkhla, Thailand
*Corresponding author E-mail: chetsada@tsu.ac.th
*Tel: 089-211-7458

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม และ 2) เสนอแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของนักศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน วิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลนักศึกษาชาวไทยมุสลิมระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาด้านบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยภาคใต้ จำนวน 400 คน จากการสุ่มหลายขั้นตอน ใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ส่วนวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชาวไทยมุสลิมมีอัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก โดยอัตลักษณ์ทางศาสนามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.54) ขณะที่การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมมากที่สุด (β = .32) รองลงมาได้แก่ การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย (β = .27) ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม (β = .25) และอัตลักษณ์ทางศาสนา (β = .12) โดยตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความแปรปรวนของความฉลาดทางวัฒนธรรมได้ร้อยละ 55.1 (R^2 = .551) ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสังเคราะห์แนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม ได้แก่ การส่งเสริมการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา การพัฒนาการปรับตัวในการเรียนร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรม การเสริมสร้างทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีมในสภาพแวดล้อมพหุวัฒนธรรม การจัดการความท้าทายจากความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรม และการเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม ข้อค้นพบสะท้อนว่า การพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับบุคคล ระดับการเรียนการสอน และระดับสถาบัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางศาสนา, ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม, ปรับตัวทางวัฒนธรรม, ความฉลาดทางวัฒนธรรม

Abstract

This study aimed to: 1) Investigate the factors influencing the cultural intelligence of Thai Muslim students, and 2) Propose guidelines for developing cross-cultural business learning that are appropriate for the context of students in Southern Thailand. A mixed-methods research design

*Received June 10, 2026; Revised July 10, 2026; Accepted August 18, 2026

was employed. The quantitative phase collected data from 400 Thai Muslim undergraduate students enrolled in business-related programs at universities in Southern Thailand using a multistage sampling technique. Data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis. The qualitative phase involved in-depth interviews with 10 key informants, and the data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the students reported high levels of religious identity, university support, cross-cultural experience, cultural adaptation, and cultural intelligence, with religious identity showing the highest mean score ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.54). Multiple regression analysis indicated that cultural adaptation was the strongest predictor of cultural intelligence (β = .32), followed by university support (β = .27), cross-cultural experience (β = .25), and religious identity (β = .12). Together, these variables explained 55.1% of the variance in cultural intelligence (R^2 = .551). The qualitative findings identified five key approaches to enhancing cross-cultural business learning: 1) Promoting the preservation of religious identity, 2) Strengthening students' cultural adaptation through collaborative learning with peers from diverse cultural backgrounds, 3) Developing intercultural communication and teamwork skills, 4) Addressing challenges arising from cultural misunderstandings, and 5) Enhancing the role of universities in fostering cultural intelligence. The findings suggest that the development of cultural intelligence should be systematically promoted at the individual, instructional, and institutional levels to prepare graduates with cross-cultural business competencies for multicultural workplaces and the digital economy.

Keywords: Religious Identity, Cross-cultural Experiences, Cultural Adaptation, Cultural Intelligence

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมีความเข้มข้นมากขึ้น องค์กรธุรกิจต้องดำเนินงานภายใต้บริบทของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ความสามารถในการทำงานข้ามวัฒนธรรมกลายเป็นสมรรถนะสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะในสาขาบริหารธุรกิจ การจัดการ และสาขาที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทในการผลิตบัณฑิตให้พร้อมทำงานในองค์กรระดับชาติและนานาชาติ (Hofstede, G., 1980); (Hofstede, G. et al., 2010) ขณะเดียวกัน แนวโน้มตลาดแรงงานยังสะท้อนว่า ความสามารถในการปรับตัว การทำงานร่วมกับบุคคลต่างวัฒนธรรม ภาวะผู้นำในทีมพหุวัฒนธรรม และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นสมรรถนะที่องค์กรธุรกิจให้ความสำคัญในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (World Economic Forum, 2023) ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งสมรรถนะทางธุรกิจ (Business Competence) และความสามารถในการทำงานในบริบทพหุวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในตลาดแรงงาน

ในบริบทของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม นักศึกษาชาวไทยมุสลิมในสาขาวิชาด้านบริหารธุรกิจ การจัดการ บัญชี การตลาด และคอมพิวเตอร์ธุรกิจ เป็นกำลังสำคัญของตลาดแรงงานในอนาคต เนื่องจากต้องทำงานร่วมกับบุคลากรจากหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ระหว่างการศึกษา นักศึกษากลุ่มนี้ต้องเผชิญกับความแตกต่างด้านศาสนา ภาษา และวิถีชีวิต ซึ่งส่งผลต่อการปรับตัว การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม (Yusof, N. & Rahim, F. A., 2019) ในมุมมองของการบริหารธุรกิจ อัตลักษณ์ทางศาสนา มิได้เป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคล แต่เป็นรากฐานของค่านิยม จริยธรรม และการตัดสินใจในการทำงาน ซึ่งช่วยหล่อหลอมความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความน่าเชื่อถือ และความไว้วางใจ ตลอดจนส่งเสริมการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การบริหารความหลากหลาย เป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะทางธุรกิจในองค์กรยุคโลกาภิวัตน์

การพัฒนาสมรรถนะดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตและทำงานในสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่การพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม หรือความสามารถในการเข้าใจ ปรับตัว และแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมเมื่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัฒนธรรม ความฉลาดทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิผลในการทำงาน การทำงานเป็นทีม และความสำเร็จในองค์กรระดับนานาชาติ นอกจากนี้ การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลยังทำให้การเรียนรู้และการทำงานข้ามวัฒนธรรมเกิดขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น ส่งผลให้ประสบการณ์ดิจิทัลข้ามวัฒนธรรม กลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมและความพร้อมในการทำงานในองค์กรยุคดิจิทัล

แม้ว่างานวิจัยที่ผ่านมาได้ศึกษาความฉลาดทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นผลลัพธ์ด้านการปรับตัวทางสังคมในกลุ่มนักศึกษาทั่วไป ขณะที่งานวิจัยเกี่ยวกับนักศึกษาชาวไทยมุสลิมในสาขาวิชาด้านบริหารธุรกิจและการจัดการยังมีจำนวนจำกัด และยังขาดการบูรณาการอัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม และประสบการณ์ดิจิทัลข้ามวัฒนธรรม เพื่ออธิบายกลไกการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่สมรรถนะทางธุรกิจและความพร้อมในการทำงานในองค์กรระดับนานาชาติ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาแบบจำลองที่อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าว เพื่อเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้และใช้เป็นแนวทางในการออกแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาบัณฑิตด้านบริหารธุรกิจให้สามารถทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรมและเศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม
2. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับบริบทของนักศึกษาในพื้นที่ภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยอ้างอิงข้อมูลจำนวนนักศึกษาจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีการศึกษา 2568 พบว่า มีนักศึกษารวมทั้งสิ้น 110,200 คน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2568)

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยอ้างอิงจากข้อมูลสถิตินักศึกษาปัจจุบัน ปีการศึกษา 2568 พบว่า มีจำนวนนักศึกษารวมทั้งสิ้น 110,200 คน (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2568)

กลุ่มตัวอย่าง

ขนาดกลุ่มตัวอย่างกำหนดโดยใช้สูตรของ (Yamane, T., 1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ซึ่งเหมาะสำหรับการกำหนดขนาดตัวอย่างของประชากรขนาดใหญ่ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 399 คน ผู้วิจัยจึงกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจริงเป็น 400 คน เพื่อเพิ่มความครบถ้วนของข้อมูลและลดผลกระทบจากแบบสอบถามที่อาจไม่สมบูรณ์ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้ การสุ่มหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนของนักศึกษาชาวไทยมุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้มากที่สุด โดยมีขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 การแบ่งชั้นประชากร (Stratified Sampling) ผู้วิจัยแบ่งประชากรตามมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้

ทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน ขั้นที่ 2 การกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง (Proportionate Allocation) กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละมหาวิทยาลัยตามสัดส่วนของจำนวนนักศึกษา เพื่อให้การกระจายตัวของข้อมูลสะท้อนโครงสร้างประชากรที่แท้จริง ขั้นที่ 3 การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย (Purposive Selection) ภายในแต่ละมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะนักศึกษาที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์การวิจัย ได้แก่ 1) เป็นนักศึกษาชาวไทยมุสลิม 2) กำลังศึกษาในสาขาวิชาด้านบริหารธุรกิจ การจัดการ บัญชี การตลาด คอมพิวเตอร์ธุรกิจ หรือสาขาที่เกี่ยวข้อง และ 3) มีประสบการณ์ในการเรียนหรือการใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลต่างวัฒนธรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจข้ามวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรม แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 6 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบเลือกตอบ จำนวน 11 ข้อ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนา จำนวน 3 ข้อ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย จำนวน 3 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม จำนวน 3 ข้อ ตอนที่ 5 แบบสอบถามเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม จำนวน 4 ข้อ และตอนที่ 6 แบบสอบถามเกี่ยวกับความฉลาดทางวัฒนธรรม จำนวน 4 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด ถึง 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ

1. ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัว จากนั้นผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงความชัดเจนของภาษา ความเหมาะสมกับบริบทของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม และความสอดคล้องกับการศึกษาธุรกิจข้ามวัฒนธรรม

2. หลังจากสร้างแบบสอบถามฉบับร่างแล้ว ผู้วิจัยนำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยได้กำหนดเกณฑ์การยอมรับที่ค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli, R. J. and Hambleton, R.K., 1977) ผลการตรวจสอบ พบว่า ข้อคำถามทั้งหมดมีค่า IOC มากกว่า 0.6 แสดงให้เห็นว่าแบบสอบถามมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาในระดับที่ยอมรับได้

3. ภายหลังการปรับปรุงแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มนักศึกษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวนประมาณ 30 คน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ตัวแปรด้านอัตลักษณ์ทางศาสนา มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.828 ตัวแปรด้านการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.804 ตัวแปรด้านประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.802 ตัวแปรการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.813 และตัวแปรด้านความฉลาดทางวัฒนธรรม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.817 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ จึงสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างได้ เนื่องจากมีค่าที่กำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 0.70 (Nunnally, J. C., 1978)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ โดยใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ใช้วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรม

2. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 คน โดยเลือกใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ 1) เป็นนักศึกษาชาวไทยมุสลิมที่กำลังศึกษาในสาขาวิชาด้านบริหารธุรกิจ การจัดการ บัญชี การตลาด คอมพิวเตอร์ธุรกิจ หรือสาขาที่เกี่ยวข้องในมหาวิทยาลัยภาคใต้ 2) มีประสบการณ์ในการเรียน การทำกิจกรรม หรือการทำงานร่วมกับเพื่อนต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง 3) สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ความฉลาดทางวัฒนธรรม และการเตรียมความพร้อมสู่การทำงานในองค์กรพหุวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน 4) สมัครใจเข้าร่วมการวิจัยและให้ข้อมูลอย่างครบถ้วน ทั้งนี้ จำนวนผู้ให้ข้อมูลกำหนดตามหลักความอิ่มตัวของข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลรายหลังไม่ได้นำเสนอประเด็นใหม่ที่แตกต่างจากข้อมูลเดิม ซึ่งเป็นแนวทางที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Guest, G. et al., 2006)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อใช้ศึกษาประสบการณ์และมุมมองของนักศึกษาชาวไทยมุสลิมเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมและความฉลาดทางวัฒนธรรม โดยกำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย การรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา การสื่อสารกับเพื่อนต่างวัฒนธรรม การทำงานร่วมกัน ความท้าทายจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ

1. ผู้วิจัยศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม ความฉลาดทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางศาสนา และการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม เพื่อนำมาใช้กำหนดกรอบคำถามการสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย

2. ผู้วิจัยจัดทำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยกำหนดคำถามหลักและคำถามย่อย (Probing Questions) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้อย่างอิสระ

3. ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญชุดเดียวกับที่ตรวจสอบแบบสอบถามเชิงปริมาณ เพื่อประเมินความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) กำหนดเกณฑ์ยอมรับที่ค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli, R. J. and Hambleton, R.K., 1977) ผลการประเมิน พบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC มากกว่า 0.50 จึงถือว่ามีความเหมาะสมสำหรับการเก็บข้อมูล

4. ภายหลังการประเมิน ผู้วิจัยได้ปรับปรุงถ้อยคำของคำถามให้มีความชัดเจน เหมาะสมกับบริบททางศาสนาและวัฒนธรรม ไม่ชี้นำคำตอบ และครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษา จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองสัมภาษณ์ (Pilot Interview) กับนักศึกษาชาวไทยมุสลิมที่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 2 คน เพื่อตรวจสอบความเข้าใจของคำถาม ความต่อเนื่องของประเด็น และระยะเวลาในการสัมภาษณ์ ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเริ่มจากการถอดเทปการสัมภาษณ์อย่างละเอียด จากนั้นอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวมของข้อมูล ผู้วิจัยทำการกำหนดรหัสข้อมูล จัดกลุ่มรหัสที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และสังเคราะห์เป็นประเด็นหลักที่สะท้อนประสบการณ์การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษา ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจะถูกนำมาใช้สนับสนุนและอธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้การอภิปรายผลมีความลึกซึ้งและสะท้อนบริบทจริงของนักศึกษาชาวไทยมุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้มากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาชาวไทยมุสลิม จำนวน 400 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 260 คน คิดเป็นร้อยละ 65 เพศชาย จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 35 โดยมีอายุอยู่ในช่วง 18 - 21 ปีทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 และกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีในด้านชั้นปี พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในชั้นปีที่ 2 จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 31.75 รองลงมา คือ ชั้นปีที่ 3 จำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 28.25 ชั้นปีที่ 4 จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 23.25 และชั้นปีที่ 1 จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 16.75 สำหรับภูมิลำเนา พบว่า ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 58.25 รองลงมา คือ ภาคใต้ตอนบน จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 41.75 ในด้านภาษา พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยร่วมกับภาษามลายูถิ่นในชีวิตประจำวัน จำนวน 227 คน คิดเป็นร้อยละ 56.75 รองลงมา คือ ใช้ภาษาไทยเพียงอย่างเดียว จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 33.25 และภาษาอื่น ๆ จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 10.00 ในด้านประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรมในระดับสูง จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 51.75 รองลงมา คือ ระดับปานกลาง จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 33.25 และระดับต่ำ จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมพหุวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัย พบว่า ส่วนใหญ่เข้าร่วม 1 - 2 ครั้ง จำนวน 193 คน คิดเป็นร้อยละ 48.25 รองลงมา คือ 3 ครั้งขึ้นไป จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 33.25 และไม่เคยเข้าร่วม จำนวน 74 คน คิดเป็นร้อยละ 18.50 ในด้านประสบการณ์การเดินทางหรือแลกเปลี่ยน พบว่าส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์ จำนวน 300 คน คิดเป็นร้อยละ 75.00 รองลงมา คือ เคยเดินทางภายในประเทศ จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 อย่างไรก็ตาม นักศึกษาส่วนใหญ่มีการเปิดรับสื่อและวัฒนธรรมต่างประเทศในระดับปานกลางถึงสูง โดยระดับสูง มีจำนวน 183 คน คิดเป็นร้อยละ 45.75 และระดับปานกลาง จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 37.50 ขณะที่ระดับต่ำ มีจำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 16.75 ด้านความสามารถทางภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาไทย พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 193 คน คิดเป็นร้อยละ 48.25 รองลงมา คือ ระดับดี จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 26.75 และระดับพื้นฐาน จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 สุดท้ายในด้านที่พักอาศัย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหอพักหรือนอกครอบครัว จำนวน 273 คน คิดเป็นร้อยละ 68.25 และอยู่กับครอบครัว จำนวน 127 คน คิดเป็นร้อยละ 31.75 โดยภาพรวมข้อมูลทั่วไปดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาชาวไทยมุสลิมระดับปริญญาตรีในช่วงอายุ 18 - 21 ปี มีบริบททางสังคมและประสบการณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมในระดับที่ดี

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
อัตลักษณ์ทางศาสนา	**4.47**	**0.54**	**มาก**
1. การยึดมั่นในหลักศาสนา	4.45	0.46	มาก
2. การปฏิบัติตามวิถีอิสลาม	4.46	0.60	มาก
3. ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์มุสลิม	4.49	0.57	มาก

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม (ต่อ)

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย	**4.27**	**0.61**	**มาก**
1. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความหลากหลาย	4.32	0.58	มาก
2. การจัดบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก	4.23	0.65	มาก
3. การส่งเสริมกิจกรรมข้ามวัฒนธรรม	4.27	0.59	มาก
ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม	**4.26**	**0.47**	**มาก**
1. การเรียนการทำงานร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรม	4.35	0.37	มาก
2. การเข้าร่วมกิจกรรมข้ามวัฒนธรรม	4.37	0.48	มาก
3. การเดินทางหรือการพบปะผู้คนต่างวัฒนธรรม	4.05	0.55	มาก
การปรับตัวทางวัฒนธรรม	**4.17**	**0.52**	**มาก**
1. การยอมรับความแตกต่างทางวัฒธรรม	4.12	0.61	มาก
2. การปรับพฤติกรรมและการสื่อสาร	4.22	0.46	มาก
3. การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น	4.30	0.54	มาก
4. การจัดการความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรม	4.05	0.48	มาก
ความฉลาดทางวัฒนธรรม	**4.12**	**0.54**	**มาก**
1. สะท้อนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง	4.18	0.52	มาก
2. สะท้อนการตระหนักรู้และการคิดวิเคราะห์ในการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม	4.12	0.54	มาก
3. สะท้อนความสนใจและความตั้งใจในการเรียนรู้วัฒนธรรมอื่น	4.10	0.55	มาก
4. สะท้อนความสามารถในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมในบริบทข้ามวัฒนธรรม	4.08	0.56	มาก
รวมทั้งหมด	**4.26**	**0.54**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาพรวมของตัวแปรทั้งหมดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = 0.54) สะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาชาวไทยมุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้มีระดับอัตลักษณ์ทางศาสนา การได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรมอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอัตลักษณ์ทางศาสนา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.54) รองลงมา คือ ด้านการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ($\bar{X}$ = 4.27, S.D. = 0.61) อยู่ในระดับมาก ด้านประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = 0.47) อยู่ในระดับมาก ด้านปรับตัวทางวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.52) อยู่ในระดับมาก และด้านความฉลาดทางวัฒนธรรม ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.54) อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ โดยสรุปผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านักศึกษาชาวไทยมุสลิมสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาควบคู่กับการเปิดรับและปรับตัวต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสมดุล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมและการเตรียมความพร้อมสู่การดำรงชีวิตและการทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์สถิติถดถอยแบบพหุคูณ

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์สถิติถดถอยแบบพหุคูณ

ตัวแปร	การวิเคราะห์ผลทางสถิติ						
	b	Std.Error	BETA	t	p	Tolerance	VIF
ค่าคงที่	0.49	0.21	-	2.29	.023		-
อัตลักษณ์ทางศาสนา	0.20	0.06	.120	3.41	.001**	.71	1.40
การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย	0.24	0.06	.27	3.89	.000**	.63	1.58
ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม	0.29	0.07	.25	4.07	.000**	.66	1.52
การปรับตัวทางวัฒนธรรม	0.33	0.07	.32	4.91	.000**	.60	1.66
$R = .74$, $R^2 = .551$, $Adj.R^2 = .546$, $SEE = 0.38$							

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระโดยใช้ค่า Tolerance และ Variance Inflation Factor (VIF) พบว่า ค่า Tolerance ของตัวแปรอิสระทั้งหมดอยู่ในช่วง 0.60 - 0.71 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำที่กำหนดไว้ที่ 0.10 และค่า VIF อยู่ในช่วง 1.40 - 1.66 ซึ่งต่ำกว่าที่กำหนดไว้ที่ 5 แสดงให้เห็นว่า ไม่ก่อให้เกิดภาวะพหุร่วมเชิงเส้น (Multicollinearity) ต่อการวิเคราะห์ถดถอยพหุระหว่างตัวแปรอิสระ ดังนั้น ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณได้อย่างเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของโมเดลการพยากรณ์

ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ พบว่า โมเดลมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและความฉลาดทางวัฒนธรรมในระดับสูง (R = .74) และสามารถอธิบายความแปรปรวนของความฉลาดทางวัฒนธรรมได้ร้อยละ 55 (R^2 = .551) โดยเมื่อปรับค่าตามจำนวนตัวแปรและขนาดกลุ่มตัวอย่างแล้ว พบว่า ค่า Adjusted R^2 เท่ากับ .546 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโมเดลมีความเหมาะสมและมีความเสถียรในการพยากรณ์ สำหรับค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการประมาณค่า (Standard Error of Estimate: SEE) เท่ากับประมาณ 0.38 แสดงให้เห็นว่าค่าที่พยากรณ์จากโมเดลมีความคลาดเคลื่อนในระดับต่ำ และมีความแม่นยำในการทำนายอยู่ในระดับที่ยอมรับได้

ตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นว่า ความสามารถในการปรับตัวในบริบทพหุวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษา ซึ่งได้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดที่ระบุว่าการปรับตัวเป็นตัวแปรส่งผ่าน ขณะเดียวกันการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรมก็มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถดังกล่าว ผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้และโอกาสในการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรม ส่วนอัตลักษณ์ทางศาสนา แม้มีอิทธิพลในระดับน้อยกว่า แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในการสร้างฐานทางจิตวิทยาและตัวตนของนักศึกษา ซึ่งช่วยสนับสนุนการปรับตัวและการเรียนรู้ในบริบทพหุวัฒนธรรม

แนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับบริบทของนักศึกษาในพื้นที่ภาคใต้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของนักศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ได้ 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การส่งเสริมการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาในบริบทมหาวิทยาลัย ผลการสัมภาษณ์ พบว่า นักศึกษาชาวไทยมุสลิมให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตและการเรียนในมหาวิทยาลัย โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจช่วยให้สามารถเรียนได้อย่างมั่นใจและปรับตัวได้ดี ยกตัวอย่าง “มหาวิทยาลัยมีห้องละหมาดและอาหารฮาลาลทำให้รู้สึกว่าเราไม่ต้องกังวลเรื่องการใช้ชีวิต สามารถตั้งใจเรียนได้เต็มที่” สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลอีกคนที่กล่าวว่า “อาจารย์เข้าใจช่วงเวลาละหมาดและกิจกรรมทางศาสนา ทำให้รู้สึกว่ามหาวิทยาลัยเคารพในความแตกต่างของเรา” จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่า การสนับสนุนด้านศาสนาไม่เพียงช่วยรักษาอัตลักษณ์ของนักศึกษา แต่ยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมและสมรรถนะทางธุรกิจในระยะยาว

2. การพัฒนาการปรับตัวในการเรียนร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรม ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นักศึกษาชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเรียนและทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรม ส่งผลให้สามารถปรับตัวในการอยู่ร่วมกันได้ในระดับที่ดี โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการเปิดใจเรียนรู้ การเคารพความแตกต่าง และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ช่วยลดความเข้าใจผิดและส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ยกตัวอย่าง “เมื่อได้ทำงานกลุ่มกับเพื่อนต่างศาสนา เราได้เรียนรู้วิธีคิดและการทำงานที่แตกต่างกัน ทำให้เข้าใจกันมากขึ้นและสามารถแบ่งหน้าที่กันได้ดี” ผู้ให้ข้อมูลอีกคนกล่าวว่า “ตอนแรกก็รู้สึกกังวลว่าจะสื่อสารกันยาก แต่พอได้ทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ก็เริ่มเข้าใจวิถีชีวิตและเคารพความแตกต่างของกันและกันมากขึ้น”

3. การเสริมสร้างทักษะการสื่อสารและการทำงานกลุ่มในสภาพแวดล้อมพหุวัฒนธรรม ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมพหุวัฒนธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ความเข้าใจในความแตกต่างด้านภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยลดความเข้าใจผิด และทำให้การทำงานกลุ่มเป็นไปอย่างราบรื่น ทั้งยังส่งเสริมการยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายและการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ยกตัวอย่าง “เวลาทำงานกลุ่มกับเพื่อนต่างศาสนา สิ่งสำคัญที่สุด คือ การรับฟังกัน ถ้าเปิดใจและอธิบายเหตุผลอย่างสุภาพ ก็สามารถทำงานร่วมกันได้ดี” ผู้ให้ข้อมูลอีกคนกล่าวว่า “บางครั้งเรามีวิธีคิดไม่เหมือนกัน แต่เมื่อทุกคนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพกัน ก็ทำให้หาทางออกร่วมกันได้ และงานก็ออกมาดีขึ้น”

4. การจัดการความท้าทายจากความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรม ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า แม้นักศึกษาชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่สามารถปรับตัวและทำงานร่วมกับเพื่อนต่างศาสนาได้เป็นอย่างดี แต่ไม่เข้าใจในความแตกต่างด้านศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิตยังคงเป็นอุปสรรคที่อาจนำไปสู่ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในการสื่อสาร การทำงานกลุ่ม และการใช้ชีวิตร่วมกัน โดยผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า ปัญหาส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากการเลือกปฏิบัติ แต่เกิดจากการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกัน ยกตัวอย่าง “บางครั้งเพื่อนไม่เข้าใจว่าทำไมเราต้องไปละหมาดหรือไม่สามารถรับประทานอาหารบางอย่างได้ แต่เมื่อได้อธิบาย ทุกคนก็เข้าใจและให้ความร่วมมือมากขึ้น” ผู้ให้ข้อมูลอีกคนกล่าวว่า “สิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาไม่ใช่เรื่องศาสนา แต่เป็นเพราะเราไม่เคยเรียนรู้วิถีชีวิตของกันและกัน ถ้ามีโอกาสได้พูดคุยหรือทำกิจกรรมร่วมกันก็จะเข้าใจกันมากขึ้น”

5. การเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่ามหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษา ทั้งในด้านการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการออกแบบการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยช่วยเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และ จึงทำให้สามารถปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ดียิ่งขึ้น ยกตัวอย่าง “มหาวิทยาลัยควรมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาต่างศาสนาได้ทำงานหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน เพราะทำให้เราเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันมากขึ้น” ผู้ให้ข้อมูลอีกคนกล่าวว่า “อยากให้มีรายวิชาหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำงานในองค์กรที่มีคนหลายวัฒนธรรม เพราะเมื่อจบไปทำงานจริง เราต้องเจอสภาพแวดล้อมแบบนี้แน่นอน”

อภิปรายผล

การอภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาชาวไทยมุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้มีระดับอัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก โดยอัตลักษณ์ทางศาสนามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนว่านักศึกษายังคงรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าทางศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคงแม้อยู่ในบริบทพหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Berry, J. W. ที่อธิบายว่าการรักษาอัตลักษณ์เดิมควบคู่กับการเปิดรับวัฒนธรรมใหม่ในรูปแบบการผสมผสาน เป็นแนวทางการปรับตัวที่เหมาะสมที่สุดในสังคมพหุวัฒนธรรม (Berry, J. W., 1997) รวมทั้งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phinney, J. S. et al. และ Schwartz, S. J. et al. ที่พบว่าการคงอยู่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาช่วยเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและการปรับตัวของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม แม้อัตลักษณ์ทางศาสนาจะมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แต่ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ กลับพบว่า เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่น ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า อัตลักษณ์ทางศาสนาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่หล่อหลอมค่านิยม จริยธรรม และความตระหนักรู้ในตนเอง มากกว่าจะส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัฒนธรรม ในทางตรงกันข้าม

การปรับตัวทางวัฒนธรรม การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย และประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงประสบการณ์และสภาพแวดล้อม กลับมีอิทธิพลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมมากกว่า เนื่องจากเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ฝึกการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการแก้ไขปัญหาในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Phinney, J. S. et al., 2021); (Schwartz, S. J. et al., 2022) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Earley, P. C. & Ang, S. และ Kim, Y. Y. ที่อธิบายว่าความฉลาดทางวัฒนธรรมเป็นสมรรถนะที่พัฒนาได้ผ่านการเรียนรู้และการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ ยังพบว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมมากที่สุด รองลงมา คือ การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย และประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดจากคุณลักษณะส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการมีประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม (Earley, P. C. & Ang, S., 2021); (Kim, Y. Y., 2001) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ott, D. L. & Michailova, S., และ Fang, F. et al. ที่ยืนยันว่าการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัฒนธรรมช่วยส่งเสริมการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมและสมรรถนะการทำงานในองค์กรพหุวัฒนธรรม (Ott, D. L. & Michailova, S., 2018); (Fang, F. et al., 2023)

การอภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของนักศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ สามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรมได้ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การส่งเสริมการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา 2) การพัฒนาการปรับตัวในการเรียนร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรม 3) การเสริมสร้างทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีมในสภาพแวดล้อมพหุวัฒนธรรม 4) การจัดการความท้าทายจากความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรม และ 5) การเสริมบทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า การพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับบุคคล ระดับการเรียนการสอน และระดับสถาบัน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเชิงรุก เช่น การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน การทำงานกลุ่มข้ามวัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับบุคคลต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง พัฒนาทักษะการสื่อสาร การยอมรับความแตกต่าง การบริหารความหลากหลาย และการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และงานวิจัยของ Morin, A. J. S. et al. และ Teixeira, A. A. C. & Klein, M. ที่ชี้ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงสามารถพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมและสมรรถนะในการทำงานร่วมกับบุคคลต่างวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนบทบาทสำคัญของมหาวิทยาลัยในการออกแบบหลักสูตรและระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะธุรกิจข้ามวัฒนธรรม เช่น การบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเจรจาธุรกิจระหว่างวัฒนธรรม และการบริหารทีมงานพหุวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตรและประสบการณ์ดิจิทัลข้ามวัฒนธรรม เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติงานในองค์กรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Morin, A. J. S. et al., 2024)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษามุสลิมในมหาวิทยาลัยภาคใต้” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรม และเสนอแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม ในพื้นที่ภาคใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน สำหรับผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า นักศึกษาชาวไทยมุสลิมมีระดับอัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์

ข้ามวัฒนธรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และความฉลาดทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากทุกด้าน สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของนักศึกษาในการดำรงชีวิตและเรียนรู้ในบริบทพหุวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม และผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัว ได้แก่ อัตลักษณ์ทางศาสนา การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม และการปรับตัวทางวัฒนธรรม มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของความฉลาดทางวัฒนธรรมได้ร้อยละ 55.1 แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของโมเดลในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว ทั้งนี้ ตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ การปรับตัวทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความสามารถในการปรับตัวในบริบทที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม รองลงมา คือ การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและประสบการณ์ข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมและโอกาสในการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ขณะที่อัตลักษณ์ทางศาสนาแม้มีอิทธิพลในระดับต่ำกว่า แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นฐานทางจิตวิทยาที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของตัวตนสำหรับผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัฒนธรรม และการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษา โดยสรุป ความฉลาดทางวัฒนธรรมของนักศึกษาชาวไทยมุสลิมไม่ได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่เป็นผลจากการบูรณาการของปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเชิงสถาบัน และปัจจัยเชิงประสบการณ์ โดยมี “การปรับตัวทางวัฒนธรรม” เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงปัจจัยเหล่านี้เข้าด้วยกัน ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21 จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาความฉลาดทางวัฒนธรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสมรรถนะบัณฑิต โดยบูรณาการแนวคิดความฉลาดทางวัฒนธรรมเข้ากับผลลัพธ์การเรียนรู้ของหลักสูตรและกำหนดให้รายวิชาด้านบริหารธุรกิจมีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเจรจาธุรกิจระหว่างวัฒนธรรม และการบริหารทีมงานพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมมหาวิทยาลัยควรพัฒนาระบบสนับสนุนที่ตอบสนองต่อบริบทของนักศึกษาชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา ควบคู่กับการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียนต่างวัฒนธรรม ผ่านนโยบายด้านพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจ การจัดบริการอาหารฮาลาล และการสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักศึกษาต่างศาสนาอย่างต่อเนื่อง จากข้อค้นพบเชิงคุณภาพทั้ง 5 ประเด็น มหาวิทยาลัยควรพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ด้านธุรกิจข้ามวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การส่งเสริมการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาในกระบวนการเรียนรู้ 2) การออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำงานร่วมกับเพื่อนต่างวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง 3) การพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและการบริหารความขัดแย้งผ่านกรณีศึกษาทางธุรกิจ 4) การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่ออภิปรายประเด็นด้านศาสนาและวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ และ 5) การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์ธุรกิจจริง เช่น การจำลองการเจรจาธุรกิจระหว่างวัฒนธรรม การทำโครงงานร่วมกับชุมชนพหุวัฒนธรรม และการเรียนรู้ผ่านความร่วมมือกับองค์กรธุรกิจที่มีบุคลากรหลากหลายวัฒนธรรม นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า “การปรับตัวทางวัฒนธรรม” เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความฉลาดทางวัฒนธรรมสูงที่สุด ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งสร้างประสบการณ์ตรงมากกว่าการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว โดยส่งเสริมการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานการเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐานการจำลองสถานการณ์ทางธุรกิจระหว่างวัฒนธรรม และการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม ในชุมชนพหุวัฒนธรรม เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการสื่อสาร การตัดสินใจ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการบริหารความหลากหลายจากสถานการณ์จริง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2568). สถิตินักศึกษาปัจจุบันในสถาบันอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2568. เรียกใช้เมื่อ 31 มีนาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/MNsuF

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. Journals Applied Psychology, 46(1), 5-34.

Earley, P. C. & Ang, S. (2021). Cultural intelligence: Individual interactions across cultures. California: Stanford University Press.

Fang, F. et al. (2023). Cultural intelligence and cross-cultural adaptation: A meta-analysis. Journal of International Business Studies, 54(2), 256-278.

Guest, G. et al. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. Field Methods, 18(1), 59-82. https://doi.org/10.1177/1525822X05279903

Hofstede, G. (1980). Culture's consequences: International differences in work-related values. Thousand Oaks: Sage Publications.

Hofstede, G. et al. (2010). Cultures and organizations: Software of the mind. (3rd ed.). Ohio: McGraw-Hill.

Kim, Y. Y. (2001). Becoming interccultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation. California: Sage Publications.

Morin, A. J. S. et al. (2024). Cultural intelligence and its role in cross-cultural effectiveness: A meta-analytic review. Journal of International Business Studies, 56(4),101209. https://doi.org/10.1016/j.jwb.2021.101209

Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.

Ott, D. L. & Michailova, S. (2018). Cultural Intelligence: A Review and New Research Avenues. Journal International of Management Reviews, 20(2018), 99-119. https://doi.org/10.1111/ijmr.12118

Phinney, J. S. et al. (2021). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. Journal of Social Issues, 77(1), 147-164.

Rovinelli, R. J. and Hambleton, R.K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. Tijdschrift Voor Onderwijs Research, 2(1977), 49-60.

Schwartz, S. J. et al. (2022). Rethinking the concept of acculturation: Implications for theory and research. American Psychologist, 77(2), 275-288. https://doi.org/10.1037/amp0000945

World Economic Forum. (2023). The future of jobs report 2023. Retrieved March 31, 2026, from https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

Yusof, N. & Rahim, F. A. (2019). Cultural adaptation among Muslim students in multicultural educational settings. Journal of Islamic Education Studies, 7(2), 145-160.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 140-149

บทความวิจัย

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม*

THE DEVELOPMENT OF READING COMPREHENSION SKILL BY USING ACTIVITY PACKAGES WITH BASED ON GAMIFICATION AND 6-STEPS LADDER TECHNIQUE FOR SECONDARY 1 STUDENTS AT PHUNPHINPITTAYAKOM SCHOOL

นภกานต์ วงเดช*, อัญชลี แสงอาวุธ, ปารณีย์ ศรีสวัสดิ์
Napakan Wongdech*, Anchalee Sangarwut, Paranee Srisawad
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย
Faculty of Education, Suratthani Rajabhat University, Suratthani, Thailand
*Corresponding author E-mail: Napakan.wong@phunphin.ac.th
*Tel: 064-403-5556

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้นร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน 2) เปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/8 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม จำนวน 40 คน ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 กิจกรรม (การอ่านจับใจความจากนิทาน, การอ่านจับใจความจากบทความ, การอ่านจับใจความจากข่าว) แผนการจัดการเรียนรู้ 3 แผน รวม 9 ชั่วโมง แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านจับใจความ และแบบประเมินความพึงพอใจ โดยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ ชุดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสม 4.61 แผนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ย 4.72 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.42 แบบทดสอบมีค่า IOC ระหว่าง 0.60 - 1.00 ค่าความยากง่าย ระหว่าง 0.42 - 0.75 ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป และค่าความเชื่อมั่น KR-20 เท่ากับ 0.85 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าประสิทธิภาพ ค่าดัชนีประสิทธิผล และการทดสอบที ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ 83.58/84.66 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล 0.76 2) ผู้เรียนมีคะแนนทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนเฉลี่ย 25.40 สูงกว่าก่อนเรียนเฉลี่ย 9.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.42) แสดงว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้สามารถส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ชุดกิจกรรมการเรียนรู้, เทคนิคบันได 6 ขั้น, แนวคิดเกมมิฟิเคชัน, การอ่านจับใจความ

*Received May 21, 2026; Revised August 8, 2026; Accepted August 20, 2026

Abstract

This research aimed to 1) Develop learning activity packages using the Six-Step Ladder Technique in combination with gamification, 2) Compare students' reading comprehension skills before and after learning through the developed activity packages, and 3) Examine students' satisfaction with the learning activities. The sample consisted of 40 Grade 7 students from Class 1/8 at Phunphinpittayakom school, selected through cluster random sampling. The research instruments included three learning activity packages, three lesson plans totaling nine hours, a reading comprehension skills test, and a satisfaction questionnaire. The instruments were validated by experts. The learning activity packages had a mean appropriateness score of 4.61. The lesson plans had a mean appropriateness score of 4.72 with a standard deviation of 0.42. The reading comprehension test had IOC values ranging from 0.60 to 1.00, item difficulty values ranging from 0.42 to 0.75, discrimination indices of 0.20 or higher, and a KR-20 reliability coefficient of 0.85. The data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, efficiency value, effectiveness index, and paired-samples t-test. The findings revealed that 1) The learning activity packages had an efficiency of 83.58/84.66, which was higher than the 80/80 criterion, and an effectiveness index of 0.76; 2) Students' post-test reading comprehension score 25.40 was significantly higher than their pre-test score 9.50 at the .05 level; and 3) students' satisfaction with the learning activities was at the highest level ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.42). These findings indicate that the developed learning activity packages effectively enhanced students' reading comprehension skills and learning motivation.

Keywords: Learning Activity Sets, 6-Step Ladder Technique, Gamification Concept, Reading Comprehension

บทนำ

การอ่านเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้และการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากเป็นเครื่องมือหลักในการแสวงหาความรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ และพัฒนาสติปัญญาในเชิงทฤษฎีกลุ่มพุทธิปัญญานิยม (Cognitivism) การอ่านจับใจความเป็นกระบวนการทางปัญญาที่ได้รับการออกแบบมาอย่างเป็นระบบเพื่อการค้นหาและสรุปสาระสำคัญ ด้วยเหตุนี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้การอ่านเป็นสาระสำคัญลำดับที่ 1 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2564) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถอ่านจับใจความสำคัญ วิเคราะห์ และนำสิ่งที่อ่านไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาทักษะการอ่านจึงไม่ได้เป็นเพียงการอ่านออกเขียนได้ แต่เป็นรากฐานของการพัฒนาทักษะการคิดระดับสูงที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

สภาพปัญหาปัจจุบัน พบว่า สมรรถนะด้านการอ่านของเยาวชนไทยยังอยู่ในระดับที่ต้องเร่งพัฒนา โดยรายงานผลการประเมินของโครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ (PISA 2022) ระบุว่าคะแนนเฉลี่ยด้านการอ่านของนักเรียนไทยอยู่ที่ 379 คะแนน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD ที่ 476 คะแนน สอดคล้องกับรายงานของ UNICEF Thailand ที่ระบุว่าเด็กไทยมากกว่าร้อยละ 60 มีทักษะการอ่านพื้นฐานต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน แสดงให้เห็นว่านักเรียนยังขาดความสามารถในการอ่านตีความ อ่านจับใจความอย่างมีประสิทธิภาพ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากวิธีการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนมักใช้วิธีการเดิม ๆ ไม่สามารถกระตุ้นความสนใจหรือสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้เท่าที่ควร ส่งผลให้ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงลบต่อการอ่าน และไม่สามารถจับใจความของเรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้อง (UNICEF Thailand, 2565)

สำหรับสภาพปัญหาที่พบในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม จากการวิเคราะห์แบบวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดสมาธิในการอ่าน ซึ่งไม่สามารถสรุปและจับใจความเรื่องที่อ่านได้ ซึ่งส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ นักเรียนยังมองว่าเนื้อหาสาระการอ่านยากและไม่น่าสนใจ ปัญหานี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อวิชาภาษาไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้ในรายวิชาอื่น ๆ และการพัฒนาศักยภาพทางการศึกษาของผู้เรียนในระดับที่สูงขึ้น หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ (โรงเรียนพุนพินพิทยาคม, 2567)

จากปัญหาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยบูรณาการเทคนิคบันได 6 ขั้น ซึ่งเป็นกลวิธีการสอนที่เป็นลำดับขั้นตอนชัดเจน ช่วยให้ผู้เรียนจัดระเบียบความคิดและวิเคราะห์โครงสร้างย่อหน้าได้ดีขึ้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน (Gamification) ที่นำองค์ประกอบของเกม เช่น คะแนนสะสม ตารางอันดับ และรางวัล เป็นต้น มาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจและบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนาน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และดัชนีประสิทธิผลไม่น้อยกว่า 0.50 เพื่อยกระดับทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนให้สูงขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริมความพึงพอใจและเจตคติที่ดีต่อการเรียนวิชาภาษาไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม ให้มีประสิทธิภาพและค่าดัชนีประสิทธิผลตามเกณฑ์
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรม การเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน
3. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคมที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นระบบ ดังนี้

1. รูปแบบของการวิจัย ผู้วิจัยใช้แผนการทดลองแบบ One Group Pretest-Posttest Design ซึ่งมีการวัดผลก่อนเรียน (Pretest) และหลังเรียน (Posttest) กับกลุ่มเป้าหมายเพียงกลุ่มเดียว โดยมีสัญลักษณ์ทางการวิจัย คือ E O_1 X O_2 เมื่อ E แทนกลุ่มทดลอง, O_1 แทนการทดสอบก่อนเรียน, X แทนการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น และ O_2 แทนการทดสอบหลังเรียนร่วมกับการวัดความพึงพอใจ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 11 ห้องเรียน รวมนักเรียนทั้งหมด 430 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/8 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 40 คน

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 4 ส่วน

3.1 ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 3 กิจกรรม (การอ่านจับใจความจากนิทาน, การอ่านจับใจความจากบทความ, การอ่านจับใจความจากข่าว) ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมเท่ากับ 4.61 (ระดับมากที่สุด และผ่านการทดลองใช้ (Tryout) 3 ระยะ คือ รายบุคคล กลุ่มย่อย และภาคสนาม (Field Tryout) เพื่อหาค่าประสิทธิภาพ E_1/E_2

3.2 แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 แผน รวม 9 ชั่วโมง มีความสอดคล้องกับมาตรฐาน/ตัวชี้วัด โดยผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้านความสมบูรณ์ ความถูกต้องทางภาษา โครงสร้างองค์ประกอบของแผน ความเหมาะสมกับระดับชั้น โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 (ระดับมากที่สุด)

3.3 แบบทดสอบวัดทักษะการอ่านจับใจความ เป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.60 - 1.00, มีค่าความยากง่าย (P) ระหว่าง 0.42 - 0.75, ค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.85

3.4 แบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป

ภาพที่ 1 ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.1 ขั้นก่อนทดลอง ชี้แจงวัตถุประสงค์และทำแบบทดสอบก่อนเรียน (Pretest) 30 นาที

4.2 ขั้นดำเนินการสอน จัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมและแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น จำนวน 3 แผน รวม 9 ชั่วโมง

4.3 ขั้นหลังทดลอง เมื่อสิ้นสุดการสอน ให้นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน (Posttest) 30 นาที และตอบแบบสอบถามความพึงพอใจ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติต่าง ๆ ดังนี้

5.1 คุณภาพเครื่องมือหาค่า IOC, ค่าความยากง่าย (P), ค่าอำนาจจำแนก (r) ค่าความเชื่อมั่น (KR-20)

5.2 ประสิทธิภาพนวัตกรรม หาค่าประสิทธิภาพกระบวนการและผลลัพธ์ (E_1/E_2) ตามเกณฑ์ 80/80 และค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.)

5.3 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ ใช้สถิติ t-test for Dependent Samples เพื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังเรียน

5.4 ความพึงพอใจ ใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลของการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม ให้มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) ตามเกณฑ์ 80/80 และดัชนีประสิทธิผล (E.I) เท่ากับ 0.50 ขึ้นไป

กระบวนการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของนักเรียน แล้วศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักการและวิธีการสร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ศึกษาหลักสูตร คู่มือครู แบบเรียน และเนื้อหากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2560) เพื่อคัดเลือกเนื้อหากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การอ่านจับใจความ มาใช้ในการทดลองและแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนย่อย ๆ กำหนดความคิดรวบยอดและจุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ สร้างชุดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน และเทคนิคบันได 6 ขั้น จำนวน 3 กิจกรรม กิจกรรมละ 50 นาที ประกอบด้วย กิจกรรมการอ่านจับใจความจากนิทาน กิจกรรมการอ่านจับใจความจากบทความ และกิจกรรมการอ่านจับใจความจากข่าว นำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างเสร็จแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบปรับปรุงชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยอิงจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ แล้วดำเนินการทดลองใช้ชุดกิจกรรม จำนวน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับรายบุคคล กลุ่มย่อย และภาคสนาม แล้วดำเนินการแก้ไขตามปรับปรุงและข้อเสนอแนะ จากนั้นนำไปจัดทำเป็นรูปเล่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ แล้วนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ตารางที่ 1 ตารางแสดงคะแนนก่อนเรียน คะแนนระหว่างเรียน คะแนนหลังเรียน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กลุ่มตัวอย่าง)

คนที่	คะแนนก่อนเรียน ชุดกิจกรรม (30)	คะแนนชุดกิจกรรม			คะแนนรวม (30)	คะแนนหลังเรียน ชุดกิจกรรม (30)
		ชุดที่ 1	ชุดที่ 2	ชุดที่ 3		
1	11	8	8	8	24	24
2	12	7	9	8	24	27
3	7	8	8	9	25	23
4	10	10	9	8	27	26
5	8	8	7	8	23	24
6	13	9	9	10	28	29
7	9	8	8	9	25	24
8	7	9	8	7	24	22
9	9	8	9	8	25	25
10	12	9	8	9	26	28
11	7	7	8	8	23	24
12	9	9	7	8	24	25
13	8	7	7	9	23	25

ตารางที่ 1 ตารางแสดงคะแนนก่อนเรียน คะแนนระหว่างเรียน คะแนนหลังเรียน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (กลุ่มตัวอย่าง) (ต่อ)

คนที่	คะแนนก่อนเรียน ชุดกิจกรรม (30)	คะแนนชุดกิจกรรม			คะแนนรวม (30)	คะแนนหลังเรียน ชุดกิจกรรม (30)
		ชุดที่ 1	ชุดที่ 2	ชุดที่ 3		
14	11	9	7	8	24	26
15	13	9	8	10	27	28
16	8	9	8	7	24	25
17	9	9	7	8	24	25
18	8	7	8	9	24	23
19	10	8	9	8	25	27
20	8	7	8	8	23	26
21	8	8	7	8	23	25
22	9	7	9	8	24	27
23	7	9	7	9	25	25
24	12	9	9	10	28	28
25	10	9	9	9	27	27
26	7	9	9	8	26	25
27	9	7	8	9	24	24
28	10	9	8	9	26	26
29	11	9	8	8	25	26
30	10	8	9	9	26	25
31	10	9	8	8	25	24
32	12	9	9	8	26	26
33	7	8	7	9	24	25
34	10	7	9	9	25	23
35	8	8	8	8	24	22
36	12	9	9	10	28	27
37	10	9	8	9	26	25
38	8	9	8	8	25	25
39	9	9	8	8	25	26
40	12	10	10	9	29	29
-	**380**	**คะแนนรวมชุดกิจกรรมที่ 1-3**			**1003**	**1016**
	E.I. = 0.78				**E_1 = 83.58**	**E_2 = 84.66**

ผลการหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.58/84.66 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ 80/80 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index: E.I.) เท่ากับ 0.78 ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ร้อยละ 78 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 0.50

2. ผลของการเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน โดยทำแบบวัดทักษะการอ่านจับใจความก่อนและหลังเรียน ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เป็นแบบวัดทักษะชุดเดียวกัน จำนวน 30 ข้อ และนำคะแนนที่ได้จากการทำแบบวัดทักษะทั้งสองครั้งมาเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบผลทักษะการอ่านจับใจความ ก่อนและหลังเรียน โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม

การวัดผล	N	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t
ก่อนเรียน	40	30	9.5	1.81	25.32**
หลังเรียน	40	30	25.4	1.72	

** อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น ปรากฏผล ดังนี้

ก่อนเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 9.5คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน

หลังเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 25.4 คะแนน

เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้วยสถิติ t-test for Dependent Samples พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 25.32)

3. ผลของการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน

ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.65, S.D. = 0.42) โดยมีรายละเอียดจำแนกตามรายด้านที่น่าสนใจ ดังนี้

ด้านกิจกรรม มีระดับความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.74) โดยเฉพาะในประเด็นกิจกรรมมีความสนุกสนานซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.95

ด้านประโยชน์ที่ได้รับ นักเรียนมีความเห็นว่าการเรียนด้วยรูปแบบนี้ทำให้ชอบเรียนวิชาภาษาไทยมากขึ้น ($\bar{x}$ = 4.93) และเห็นคุณค่าของการอ่านจับใจความ ($\bar{x}$ = 4.88)

ด้านเนื้อหา นักเรียนมีความพึงพอใจในเรื่องความสวยงามของชุดกิจกรรม ($\bar{x}$ = 4.93) และเนื้อหาที่เรียนเข้าใจง่าย ($\bar{x}$ = 4.88)

โดยสรุป ผลการวิจัยยืนยันว่านวัตกรรมชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง สามารถยกระดับทักษะการอ่านจับใจความของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสร้างเจตคติที่ดีและแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพุนพินพิทยาคม ได้อภิปรายผล ดังนี้

1. จากผลของการวิจัยพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 83.58/84.66 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อ 1 หมายความว่า นักเรียนได้คะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบทดสอบย่อยท้ายชุดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 3 ชุด คิดเป็นร้อยละ 83.58 และได้คะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียน คิดเป็นร้อยละ 84.66 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.78 เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด 0.5 ขึ้นไป สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยข้อ 1 เนื่องจากชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยออกแบบสร้างพัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นระบบ หาค่าประสิทธิภาพตามขั้นตอน ช่วยฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านวิธีการอ่านจับใจความในทุกชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ทดลองนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้กับนักเรียนกลุ่มเล็ก กลุ่มกลาง แล้วปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของเนื้อหาและกิจกรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะชุดกิจกรรมการเรียนรู้มีการใช้กระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบ ผ่านขั้นตอนการสร้างที่เข้มงวด ตั้งแต่การศึกษาหลักสูตร การวิเคราะห์เนื้อหา การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และการทดลองใช้ถึง 3 ระยะ อีกทั้งชุดกิจกรรมถูกปรับปรุงให้มีความสวยงาม สบายตา และมีเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นฤมล ขันเบาะ ที่กล่าวว่าการสร้างชุดกิจกรรมนั้นควรศึกษาเนื้อหาสาระ แล้ววิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ กิจกรรม เวลาที่ใช้ สื่อการเรียนการสอนและการวัดประเมินผลให้สอดคล้องจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด นำมาทดลองใช้เพื่อหาประสิทธิภาพและปรับปรุงแก้ไขตามข้อบกพร่องที่พบ เพื่อให้ได้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (นฤมล ขันเบาะ, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชชาอร มินทยักษ์ ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความสำคัญด้วยการจัดการเรียนรู้รูปแบบการอ่านด้วย เทคนิคบันได 6 ขั้นร่วมกับแบบฝึกหัดออนไลน์บนแพลตฟอร์ม Live worksheets สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 0.80 ระดับความเหมาะสมในองค์ประกอบของแผนระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.46) (พิชชาอร มินทยักษ์, 2565)

2. การเปรียบเทียบทักษะการอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังการเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 นักเรียนมีทักษะการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 9.5 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.81 และหลังเรียน 25.4 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 1.72 ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ พบว่า คะแนนสอบหลังการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน ทำให้นักเรียนมีทักษะการอ่านจับใจความสูงขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ เสกสันต์ ผลวัฒนะที่ว่าเทคนิคบันได 6 ขั้น เป็นกลวิธีการสอนที่มีขั้นตอนชัดเจนและเป็นระบบ ช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงลบต่อการอ่าน สามารถจัดระเบียบความคิดและวิเคราะห์โครงสร้างของย่อหน้าได้ดีขึ้น (เสกสันต์ ผลวัฒนะ, 2564) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของปฏิมา คำแก้ว ได้ศึกษาเรื่องผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ พบว่า ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ก่อนและหลังใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชัน หลังใช้สูงกว่าก่อนใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ปฏิมา คำแก้ว, 2564) อีกทั้งยังสอดคล้องกับสุวิพงศกร โพธิ์สาระ และ โศรยา วิมลสถิตพงษ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า นักเรียนมีคะแนนความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหลังเรียนโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สูงขึ้นกว่าก่อนเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเทคนิคนี้สามารถพัฒนากระบวนการคิดและเรียงลำดับขั้นตอนการจับใจความของนักเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุวิพงศกร โพธิ์สาระ และโศรยา วิมลสถิตพงษ์, 2567)

3. ผลของการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ในภาพรวมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งด้านที่มีผลของความพึงพอใจสูงสุด มีค่าเฉลี่ย 4.65 คะแนน คือ ข้อที่ 2.3 กิจกรรมมีความสนุก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 4.95 ซึ่งมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ข้อที่ 1.4 ชุดกิจกรรมมีความสวยงาม หมายความว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้วิจัย สามารถทำให้นักเรียนมีความรักการอ่านมากขึ้น สอดคล้องและเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน สอดคล้องแนวคิดทฤษฎีของ Kapp, K. M. et al. ที่ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานว่า Gamification เป็นการใช้กลไกการเล่นเกม (Game Mechanics) และสุนทรียภาพของเกม เพื่อจูงใจผู้คนให้แก้ปัญหาและกระตุ้นการมีส่วนร่วม การประยุกต์ใช้ในการศึกษาจึงช่วยเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าเบื่อให้กลายเป็นกิจกรรมที่ท้าทายและเต็มไปด้วยความสนุกสนาน (Kapp, K. M. et al, 2014) ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานตาม ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) ในด้านการได้รับการยอมรับนับถือและความสำเร็จในชีวิต และสอดคล้องกับงานวิจัยของวรพงษ์ แสงประเสริฐ ได้ศึกษาผลการสอนการอ่านโดยใช้เกมมิฟิเคชันที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจและเจตคติของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ในการอ่านเพื่อความเข้าใจสูงขึ้น และมีเจตคติที่ดีต่อการสอนอ่าน โดยใช้เกมมิฟิเคชันอยู่ในระดับสูงมาก (4.51) ซึ่งเป็นข้อสนับสนุนที่แข็งแรงต่อการนำมาใช้แก้ปัญหาเจตคติเชิงลบต่อการอ่าน (วรพงษ์ แสงประเสริฐ, 2563)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 83.58/84.66 และมีค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.78 ซึ่งแสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้สูงถึงร้อยละ 76 ความสำเร็จนี้สะท้อนผ่านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่คะแนนหลังเรียน (25.4) สูงกว่าก่อนเรียน (9.5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อีกทั้งผู้เรียนยังมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านกิจกรรมที่มีความสนุกสนานและส่งเสริมการทำงานกลุ่ม สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ว่า ครูผู้สอนควรนำกลไกของเกมมาใช้เพื่อสร้างแรงจูงใจอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้แต้มสะสม เหรียญตราสัญลักษณ์ ตารางอันดับ เพื่อเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ที่น่าเบื่อให้กลายเป็นกิจกรรมที่ท้าทาย และควรมีส่วนที่แสดงความก้าวหน้าของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้ผู้เรียนรับรู้ระดับความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรมีการวางแผนและกำหนดระยะเวลาในแต่ละกิจกรรมให้สอดคล้องกับความยากง่ายของเนื้อหา เนื่องจากบทอ่านบางประเภท อาจต้องใช้เวลาในการวิเคราะห์และสรุปความมากกว่านิทาน ในส่วนของข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการขยายผลการศึกษาไปยังทักษะทางภาษาไทยด้านอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ หรือการเขียนเชิงวิพากษ์ เพื่อทดสอบประสิทธิผลของนวัตกรรมในบริบทที่หลากหลาย อีกทั้งควรมีการศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมในรูปแบบนี้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้และหาแนวทางที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย ตลอดจนศึกษาการบูรณาการเทคนิคบันได 6 ขั้น ร่วมกับรูปแบบการสอนสมัยใหม่อื่น ๆ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือการใช้ห้องเรียนกลับด้าน ในการยกระดับสมรรถนะการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุดอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2564). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

นฤมล ขันเบาะ. (2565). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างความรู้ด้วยตนเองเรื่อง การใช้โปรแกรม Microsoft PowerPoint เพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างสรรค์ชิ้นงาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอนบัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ปฏิมา คำแก้ว. (2564). ผลการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมการคิดแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนประถมศึกษา. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชชาอร มินทยักษ์. (2565). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความสำคัญด้วยการจัดการเรียนรู้รูปแบบการอ่านด้วยเทคนิคบันได 6 ขั้นร่วมกับแบบฝึกหัดออนไลน์บนแพลตฟอร์ม Liveworksheets สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. ใน สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

โรงเรียนพุนพินพิทยาคม. (2567). รายงานการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล. ใน การรายงานผลการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล ประจำปีการศึกษา 2567. โรงเรียนพุนพินพิทยาคม.

วรพงษ์ แสงประเสริฐ. (2563). ผลการสอนการอ่านโดยใช้เกมมิฟิเคชันที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจและเจตคติที่มีต่อการสอนอ่านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. ใน การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 10. มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวิพงศกร โพธิ์สาระ และโศรยา วิมลสถิตพงษ์. (2567). การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านดอนเดื่อ อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี. วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล, 13(3), 1-13.

เสกสันต์ ผลวัฒนะ. (2564). คู่มือฝึกอบรมพัฒนาสมรรถนะการอ่านขั้นสูง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

Kapp, K. M. et al. (2014). The gamification of learning and instruction: fieldbook idea into practice. San Francisco, CA: Wiley.

UNICEF Thailand. (2565). โครงการของยูนิเซฟ ประเทศไทย การศึกษา. เรียกใช้เมื่อ 3 มีนาคม 2567 จาก https://shorturl.asia/gL3DX

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 150-161

บทความวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน*

APPLYING THE BUDDHIST PRINCIPLES FOUND IN THE TIROKUDDA SUTTA FOR IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF BUDDHISTS IN CONTEMPORARY SOCIETY

พระมหาเศกศักดิ์ จนฺทวโส (ทองอ่อน)*, พระครูโฆสิตวัฒนานุกูล, สิทธิโชค ปาณะศรี
Phramaha Seksak Jantawangso (Thongon)*, Phrakru Kositwattananukul, Sitthichok Panasree
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Doctor of Buddhist Studies Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: kuper2478@gmail.com
*Tel: 064-075-3888

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร และ 3) ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลัก ติโรกุฑฑสูตร เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมวิชาการร่วมสมัย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบบันทึกข้อมูลและกรอบการวิเคราะห์เนื้อหา ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการตีความเชิงตรรกะ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดร่วมสมัยมุ่งพัฒนา 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาภายในผ่านภาวนา 4 ครอบคลุมการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา 2) หลักพุทธธรรมในติโรกุฑฑสูตร ประกอบด้วย หลักสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ หลักความกตัญญูกตเวที หลักหิริโอตตัปปะ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และหลักสาราณียธรรม 6 และ 3) ข้อค้นพบที่สำคัญ คือ การสังเคราะห์และยกระดับหลักพุทธธรรมสู่นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ ที่เรียกว่า HYBRID MODEL (H-Hiri & Ottappa, Y-Yoniso-manasikara, B-Behavioral & Belief Integration, R-Religious Innovation, D-Developmental Wisdom) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกยกระดับมโนธรรมภายใน ช่วยลดสภาวะความโดดเดี่ยวเชิงโครงสร้าง และสร้างสมดุลความสุขทางจิตวิญญาณร่วมกับแนวคิดวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (The Spiritual D.O.S.E. Model) องค์ความรู้ที่ได้นี้สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธ ตลอดจนเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย การจัดการศึกษา และการพัฒนาสังคมบนฐานพุทธธรรม จริยธรรม และนวัตกรรมสมัยใหม่สามารถดำเนินไปด้วยกันได้ ในฐานะเครื่องมือยกระดับคุณภาพชีวิตบนฐานคุณค่า

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักพุทธธรรม, ติโรกุฑฑสูตร, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, สังคมชาวพุทธในปัจจุบัน

*Received July 1, 2026; Revised July 28, 2026; Accepted August 22, 2026

Abstract

This research article aims to: 1) Examine concepts and theories regarding quality of life development; 2) Study Buddhist principles appearing in the Tirokudda Sutta; and 3) Apply the Buddhist principles from the Sutta to develop the quality of life of Buddhists in contemporary society. This study employs a qualitative research methodology based on documentary research, analyzing the Pali Canon (Tipitaka), its commentaries (Atthakatha), and contemporary academic literature. The research instruments consist of data recording forms and content analysis frameworks. Data were analyzed using content analysis and logical interpretation. The research findings indicate that: 1) Contemporary concepts of quality of life development focus on four dimensions physical, psychological, social, and intellectual whereas Buddhism emphasizes internal development through the Fourfold Development (Bhavana-4), encompassing the development of body, morality, mind, and wisdom. 2) The core Buddhist principles in the Tirokudda Sutta consist of four main aspects: Gratitude and Mutual Gratefulness (Katannutakatavedita), Moral Shame and Moral Dread (Hiri-Ottappa), the Three Bases of Meritorious Action (Bunyakariyavatthu-3), and the Six Principles of Cordiality (Saraniyadhamma-6). and 3) The key discovery is the synthesis and elevation of these Buddhist principles into a paradigm innovation designated as the HYBRID MODEL (H - Hiri & Ottappa, Y - Yoniso-manasikara, B - Behavioral & Belief Integration, R - Religious Innovation, D - Developmental Wisdom). This model functions as a mechanism to elevate internal conscience, mitigate structural isolation, and harmonize spiritual happiness with the modern scientific framework of The Spiritual D.O.S.E. Model. This body of knowledge can serve as a conceptual framework for developing the quality of life of Buddhists. Furthermore, it offers guidelines for policy formulation, educational management, and social development, demonstrating that Buddhist principles, ethics, and modern innovation can advance together as an effective tool to enhance the quality of life based on intrinsic human values.
Keywords: Application, Buddhist Principles, Tirokuddha Sutta, Quality of Life Development, Contemporary Buddhist Society

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์และวัตถุนิยมสุดโต่งในปัจจุบัน นำมาซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยี แต่กลับสวนทางกับความมั่นคงทางจิตวิญญาณและสิ่งแวดล้อม มนุษยชาติต้องเผชิญวิกฤตการณ์ระดับโลก ทั้งการเสื่อมสลายของระบบนิเวศ และสภาวะความโดดเดี่ยวทางสังคม องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เพื่อมุ่งสร้างสันติภาพและความเป็นหุ้นส่วนในการดูแลโลก (United Nations, 2015) ซึ่งวิกฤตธรรมชาติเหล่านี้ แท้จริงแล้วมีรากเหง้ามาจากจิตใจของมนุษย์ที่ขาดความตระหนักรู้ว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกัน เมื่อหันกลับมาพิจารณาสังคมไทย พบว่า กำลังเผชิญวิกฤตการณ์ที่บ่อนทำลายรากเหง้าวัฒนธรรมและระบบความเชื่ออย่างรุนแรง พฤติกรรมของผู้คนเบี่ยงเบนไปสู่บริโภคนิยม จนเกิดสภาวะความโดดเดี่ยวเชิงโครงสร้าง (Structural Isolation) โดยจำแนกวิกฤตการณ์ออกเป็น 4 มิติหลัก ด้านจริยธรรม คือ ความสัมพันธ์ในสังคมกลายเป็นความฉาบฉวย ผู้คนขาดหิริโอตตัปปะ เพราะต่างมุ่งสะสมวัตถุมากกว่าการขัดเกลาจิตใจ ละเลยความกตัญญูและความเคารพต่อสถาบันหลัก คือ บิดามารดา ครูอาจารย์ และศาสนา ด้านทุจริตคอร์รัปชัน โดยให้ค่านิยมประชานิยมและอำนาจเงินตราเข้าแทนที่มาตรฐานความถูกต้อง ก่อให้เกิดการทุจริตอย่างกว้างขวาง สะท้อนถึงสภาวะจิตใจ

ที่ถูกอุปกิเลสครอบงำจนขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ด้านความเสื่อมศรัทธา สถาบันศาสนาถูกลดทอนเหลือเพียงเชิงพิธีกรรมหรือถูกแอบอ้างเพื่อผลประโยชน์ ทำให้สังคมขาดที่พึ่งทางจิตวิญญาณท่ามกลางความเจริญทางวัตถุที่ว่างเปล่า และด้านความขัดแย้ง วิกฤตสังคมการสร้างวาทกรรมความเกลียดชังและการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเข้าแทนที่การให้อภัย อันขาดการเชื่อมโยงกันในมิติทางจิตวิญญาณ สภาวะจิตใจที่เศร้าหมองและขาดระเบียบวินัยก่อให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายและความเกลียดชัง จนโครงสร้างสังคมเปราะบาง วิกฤตการณ์เหล่านี้ล้วนมีจุดเริ่มต้นจากจิตใจที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ จนสูญเสียความสว่างไสวทางปัญญา หากสังคมไทยยังติดอยู่ในกงล้อแห่งวัตถุโดยละเลยมิติทางศีลธรรม ความมั่นคงทางจิตวิญญาณของชนชาติย่อมถึงคราวล่มสลายในที่สุด

จากสภาพปัญหาที่ขยายตัวขึ้นนั้น ทำให้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life) ซึ่งเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขและสงบ อันมีวิวัฒนาการทางความคิดที่เริ่มต้นจากมุมมองเชิงเดี่ยวก่อนจะขยายขอบเขตสู่ความเป็นองค์รวมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในยุคแรกเริ่ม คุณภาพชีวิตมักถูกผูกโยงเข้ากับดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม เช่น รายได้ประชาชาติ (GNP) หรือความมั่นคงทางวัตถุ แต่ในเวลาต่อมา ทั่วโลกต่างตระหนักดีว่าความมั่งคั่งเพียงอย่างเดียวไม่สามารถรับประกันความสุขที่แท้จริงได้ แนวคิดนี้จึงถูกขยายสู่ความเป็นองค์รวม ที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านจิตใจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ดังที่องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดนิยามมาตรฐานสากลไว้ว่า คุณภาพชีวิต คือ การรับรู้ของบุคคลต่อสถานะในชีวิตของตนเอง ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมและระบบคุณค่าที่เขาใช้ชีวิตอยู่ และมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย ความคาดหวัง มาตรฐาน รวมทั้งความกังวลของบุคคลนั้น และยังได้สรุปมิติคุณภาพชีวิต (WHOQOL) ไว้ว่าต้องประกอบด้วย ความสมบูรณ์ทั้งทางกายภาพ จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม (World Health Organization, 1995)

พระพุทธศาสนาเปรียบประดุจรากแก้วที่หล่อหลอมจิตวิญญาณ อัตลักษณ์ และกำกับวิถีพฤติกรรมของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีหลักไตรสิกขาและอริยมรรคเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้รู้เท่าทันธรรมชาติและกฎแห่งกรรม ซึ่งแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้ คัมภีร์ปฐมภูมิที่สะท้อนการบูรณาการความเชื่อเรื่องการอุทิศบุญกุศลเข้ากับพุทธธรรมได้อย่างลึกซึ้งที่สุด คือ ติโรกุฑฑสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ขุททกนิกาย ขุทกปาฐะ (เล่มที่ 25) (ข.ขุ 25/7/12) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งมีที่มาจากเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ทรงให้พระเจ้าพิมพิสารทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อโปรดอดีตพระญาติที่เกิดเป็นเปรต คือ ผู้จากโลกนี้ไปหรือผู้ตายแล้ว ยังไม่ได้ไปเกิดในภพภูมิใดเพราะยังต้องใช้กรรมที่ได้กระทำไว้ ในขณะที่เป็นมนุษย์ทว่าการศึกษาที่ผ่านมามักจำกัดอยู่เพียงมิติทางวัฒนธรรมและโครงสร้างพิธีกรรม (พระครูนิมิตสาธุวัฒน์ (บุญเมือง ชวโน) และคณะ, 2566) ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาเพื่อยกระดับหลักธรรมในติโรกุฑฑสูตรให้เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม (Social Cultivation Tool) ที่ตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ร่วมสมัยและสอดรับกับแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) โดยมุ่งขับเคลื่อนผ่าน 3 แกนหลัก คือ 1) จิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบ (Inner Awakening) ใช้หลักหิริโอตตัปปะปลุกความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม 2) สายสัมพันธ์และการเกื้อกูลเชิงโครงสร้าง (Social Connectivity) ใช้หลักความกตัญญูกตเวทิตาและสาราณียธรรมเยียวยาผู้คนจากความโดดเดี่ยวเชิงโครงสร้าง และขยายขอบเขตการมองเพื่อนร่วมโลกรวมถึงธรรมชาติในฐานะเครือญาติ และ 3) พฤติกรรมศาสตร์แห่งการแบ่งปัน (Altruistic Action) ใช้หลักทาน จาคะ และบุญกิริยาวัตถุ เพื่อยับยั้งวิกฤตวัตถุนิยมสุดโต่ง และสร้างกลไกการปันสุขที่ยั่งยืนจากภายในสู่ภายนอก

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมิได้มุ่งอธิบายติโรกุฑฑสูตรในฐานะคัมภีร์ว่าด้วยการอุทิศส่วนกุศลเท่านั้น แต่มีเป้าหมายเพื่อสกัดองค์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการ แล้วพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดต้นแบบในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในบริบทสังคมร่วมสมัย อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงวิชาการและเชิงนโยบายที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง

โดยมุ่งส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนปรับเปลี่ยนทัศนคติสู่ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) และสร้างค่านิยมการทำบุญด้วยปัญญาที่ก้าวพ้นมิติพิธีกรรม สู่การบ่มเพาะจิตใจที่มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมในฐานะเพื่อนร่วมวัฏสงสาร ขับเคลื่อนผ่านพฤติกรรมการแบ่งปันเพื่อสร้างวิถีชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียน อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมทุกระดับได้อย่างสงบสุข เข้มแข็ง และยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร
3. เพื่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตรควบคู่กับแนวคิด ทฤษฎี และกระบวนทัศน์แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมสมัย ทั้งในมิติพระพุทธศาสนา และมิติศาสตร์ตะวันตก โดยทำการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจากคัมภีร์ปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) เป็นหลัก และคัมภีร์ทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตลอดจนตำรา วิชาการ เอกสารงานวิจัยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัย โดยอาศัยกรอบแนวคิดหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตร พร้อมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมสมัย และหลักภาวนา 4 เป็นแกนหลักในการออกแบบ “แบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหา” จากนั้น ได้นำเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิระดับปริญญาเอกด้านพระพุทธศาสนาและสังคมวิทยา จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความครอบคลุมของมิติการวิเคราะห์ และความสมบูรณ์ของประเด็นคำถาม ก่อนนำไปใช้ในการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลจริง

2. การเก็บรวบรวมและการจัดเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมุ่งเน้นการสืบค้นจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นหลัก ควบคู่กับตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และฐานข้อมูลออนไลน์ โดยมีขั้นตอนการบริหารจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ ดังนี้

- ขั้นการสืบค้น ดำเนินการสืบค้นและรวบรวมข้อมูล โดยเน้นการสกัดชุดบทธรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นแกนหลัก ร่วมกับการสืบค้นผ่านระบบฐานข้อมูลวิชาการ อาทิ ThaiJO และคลังข้อมูลมหาวิทยาลัย โดยคัดเลือกเฉพาะเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นการวิจัย

- ขั้นการคัดกรอง ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของเอกสารตามเกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ รัดกุม และเป็นที่ยอมรับทางวิชาการ

- ขั้นการจำแนก จัดระเบียบข้อมูลเข้าสู่ระบบแฟ้มข้อมูลดิจิทัล โดยจำแนกออกเป็น 3 หมวดหลักตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) หมวดแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) หมวดหลักพุทธธรรมในติโรกุฑฑสูตร และ 3) หมวดแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อสร้างโมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อป้องกันความซ้ำซ้อนและสร้างความชัดเจนในชุดข้อมูล

3. การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การตีความตัวบทคัมภีร์ (Hermeneutics) และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด (Conceptual Synthesis) โดยนำข้อค้นพบจากคัมภีร์มาเปรียบเทียบเชิงตรรกะ (Logical Comparison) กับแนวคิดตะวันตกร่วมสมัย พร้อมทั้งบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาสังคมพุทธร่วมสมัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วย วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ทั้งในมิติตัวบทคัมภีร์ เอกสารวิชาการ และบริบทสังคม จากนั้นได้นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่จนนำไปสู่การพัฒนา “โมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธแบบผสมผสาน (HYBRID Model)” ที่มีความชัดเจนและเป็นระบบ

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในหลักติโรกุฑฑสูตร เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดของผลการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (Quality of Life Development) คือ กระบวนทัศน์ในการอธิบายและยกระดับสภาวะความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) รวมถึงความพึงพอใจต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งในมิติภาวะวิสัย (Objective Dimension) เช่น สุขอนามัย สภาพแวดล้อม ปัจจัย 4 และมิติอัตวิสัย (Subjective Dimension) เช่น ความสุข ความรู้สึกทรงคุณค่า และความมั่นคงทางจิตใจ ซึ่งการพัฒนามีวิวัฒนาการจากการมุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางวัตถุและเศรษฐกิจเชิงปริมาณในยุคอุตสาหกรรม เปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ครอบคลุมสุขภาวะ 4 มิติพื้นฐาน ได้แก่ มิติกายภาพ (สุขภาพและการบริโภค) มิติจิตใจและอารมณ์ (ความมั่นคงและความรู้สึกบวก) มิติสังคม (สัมพันธภาพและการมีส่วนร่วม) และมิติปัญญา (ความรู้ความเข้าใจและการเท่าทันโลก)

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความแตกต่างเชิงรากฐานระหว่างกระบวนทัศน์ตะวันตกและกระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญ โดยศาสตร์ตะวันตก วางรากฐานการยกระดับศักยภาพมนุษย์บนระบบคิดแบบปัจเจกบุคคลนิยม (Individualism) ที่เน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การบรรลุศักยภาพสูงสุดภายในตนเอง การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทางกายภาพ การฝึกอารมณ์เชิงบวก ตลอดจนการอธิบายความสุขและพฤติกรรมมนุษย์ผ่านกลไกทางชีวภาพและสารสื่อประสาทในสมอง (D.O.S.E.) แม้ศาสตร์ตะวันตกจะให้เครื่องมือเชิงระบบที่มีประสิทธิภาพในการดูแลสุขภาวะกายและจิตใจระดับปัจเจก แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญในการตอบสนองมิติเชิงลึกทางจิตวิญญาณ ไม่สามารถอธิบายโครงสร้างจริยศาสตร์เชิงสัมพันธภาพ และขาดมิติการอธิบายคุณค่าของชีวิตที่เชื่อมโยงกับมิติข้ามภพภูมิ ในทางกลับกัน กระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนา ได้ขยายขอบเขตการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กว้างไกลกว่ามิติปัจเจกวิสัย โดยมองคุณภาพชีวิตเป็นระบบสัมพันธภาพที่เชื่อมโยงระหว่าง กาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ผ่านกระบวนการฝึกอบรมตนตามหลัก ภาวนา 4 (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา) ซึ่งเป็นเกณฑ์วัดและกลไกสำคัญในการพัฒนาชีวิตอย่างครอบคลุม การพัฒนาตนตามแนวทางดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญที่นำไปสู่การเข้าถึง "อริยทรัพย์" หรือทรัพย์อันประเสริฐ อันครอบคลุมทั้งทรัพย์ภายนอก (โภคทรัพย์) สำหรับการดำเนินชีวิตในโลกปัจจัยสี่ และทรัพย์ภายใน (อริยทรัพย์ 7) เช่น ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ และปัญญา ที่เป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตวิญญาณ ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธมิได้หยุดอยู่เพียงความสุขสมบูรณ์ทางกายภาพหรืออารมณ์ส่วนตนในปัจจุบันชาติ หากแต่เป็นการสร้างความสมบูรณ์ของชีวิตที่ก้าวข้ามข้อจำกัดทางวัตถุได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตรนี้ มิได้มุ่งเน้นเพียงพิธีกรรมหลังความตาย หรือการอ้อนวอนร้องขอ แต่เป็นกุศโลบายเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา และจริยศาสตร์ ที่ใช้ฉากทัศน์ปรโลกมาจัดระเบียบคุณธรรมของคนเป็น โดยในมิติสัญวิทยา (Semiotics) พระสูตรนี้ได้ถอดรหัสเชิงสัญลักษณ์ไว้อย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ เปรต คือ สัญลักษณ์แทนกลุ่มผู้เปราะบาง มนุษย์ผู้หิวโหยทางจิตวิญญาณ หรือผู้ที่ถูกตัดขาดและโดดเดี่ยวจากสังคม กำแพง คือ สัญลักษณ์แทนอคติ ความเหลื่อมล้ำ หรืออุปสรรคเชิงระบบที่ปิดกั้นและแยกส่วนมนุษย์ออกจากพื้นที่ส่วนรวม และการอุทิศบุญกุศล คือ สัญลักษณ์ของการทลายกำแพงดังกล่าวด้วยกระบวนการส่งต่อความเห็นอกเห็นใจและการกระจายทรัพยากรเพื่อดึงผู้ที่อยู่ภายนอกกลับคืนสู่สายใยของชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น จากการศึกษายังพบข้อค้นพบสำคัญว่า พระสูตรมิได้สอนเพียงการอุทิศส่วนกุศล แต่กำลังมุ่งสร้างระบบคุณธรรมของมนุษย์ที่สมบูรณ์ผ่านกลไกของความกตัญญู การแบ่งปัน บุญ และกรรม โดยอาศัยมิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตกับผู้ล่วงลับมาเป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจ การแปรเปลี่ยนความกลัวและความสูญเสียให้เป็นระบบคุณธรรมภาคปฏิบัติเช่นนี้ ขับเคลื่อนผ่านแก่นพุทธธรรมสำคัญ ประกอบด้วย หลักความกตัญญูกตเวทิตาที่เป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นเพื่อลดละความตระหนี่ หลักหิริโอตตัปปะที่สร้างระบบควบคุมพฤติกรรมเปรียบเสมือนกำแพงภายในใจที่ป้องกันความชั่วและป้องปรามการทุจริต หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ที่มุ่งสร้างบุญด้วยปัญญาผ่านทาน ศีล ภาวนา และหลักสาราณียธรรม 6 เพื่อการบริหารจัดการความโศกเศร้าอย่างมีวุฒิภาวะ ซึ่งหลักพุทธธรรมที่ได้กล่าวมา เป็นการตีความเชิงประยุกต์ของผู้วิจัย ซึ่งเห็นว่าสามารถบูรณาการกลไกเหล่านี้ ขับเคลื่อนพลวัตการพัฒนาคุณภาพชีวิตองค์รวม 3 ด้านหลัก คือ การพัฒนาเชิงโครงสร้างที่สถาปนาระบบสวัสดิการข้ามมิติ และตาข่ายรองรับทางสังคมเพื่อกระจายทรัพยากรสู่กลุ่มผู้เปราะบาง การพัฒนาเชิงวัฒนธรรมแห่งการระลึกรู้ที่สร้างทุนทางสังคมเพื่อลดช่องว่างระหว่างวัย การพัฒนาเชิงบวกที่สร้างสุขภาวะทางปัญญา เปลี่ยนความกลัวตายให้เป็นความรับผิดชอบเชิงสร้างสรรค์ สรุปในภาพรวม การอุทิศบุญกุศลตามแนวทางของพระสูตรนี้จึงมิใช่เพียงพิธีกรรมเชิงพาณิชย์ แต่เป็นเครื่องมือทางจริยธรรมที่สร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมแห่งความเห็นอกเห็นใจเกื้อกูลกันอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตร ผสานกับภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีงานบุญสารทเดือนสิบ สามารถนำมาขับเคลื่อนเป็นกลไกทางสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาสังคมชาวพุทธร่วมสมัยใน 4 ด้านหลัก ควบคู่ไปกับการฝึกอบรมตนตามหลักภาวนา 4 อีกทั้งยังสร้างผลลัพธ์เป็นความสุขเชิงรูปธรรมที่ทำงานสอดคล้องกับกลไกทางประสาทวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (Neuroscience) ผ่านการหลั่งสารสื่อประสาทแห่งความสุข (D.O.S.E. Model) ในแต่ละมิติ ดังนี้

1. ด้านจริยธรรม (การแก้ปัญหาความเหินห่างและขาดความเอื้ออาทร) การประยุกต์ใช้หลักกตัญญูกตเวทิตาเปลี่ยนหน้าที่ทางจริยธรรมระดับปัจเจกบุคคลให้เป็น “ระบบนิเวศแห่งความเอื้ออาทร” ผ่านการสถาปนาชุมชนกตัญญูที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์ข้ามรุ่น และหนุนเสริมระบบการดูแลผู้สูงอายุในระดับโครงสร้างสังคม โดยขับเคลื่อนร่วมกับกายภาวนา และจิตตภาวนา ซึ่งช่วยเปลี่ยนน้ำใจให้กลายเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม ที่ยั่งยืน สายใยแห่งความรัก ความผูกพัน และความกตัญญูที่ถูกฟื้นฟูขึ้นในครอบครัวและชุมชนนี้ ช่วยกระตุ้นการหลั่ง ออกซิโทซิน ซึ่งเป็นสารแห่งความผูกพันและมิตรภาพ ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ไว้ใจ และอบอุ่นใจในระดับจิตใจ

2. ด้านสุจริตธรรม (การแก้ปัญหาการทุจริตเชิงโครงสร้าง) ผ่านการประยุกต์ใช้หลักหิริ - โอตตัปปะ เป็นตราชั่งทางจริยธรรมระดับจิตวิญญาณที่อยู่เหนือข้อบังคับทางกฎหมาย ปลูกฝังจิตสำนึกต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน และความอายเกรงต่อบาปจากภายใน โดยขับเคลื่อนร่วมกับ ศีลภาวนา เพื่อสร้างระบบความโปร่งใส ป้องกันการฉวยโอกาส และสร้างความไว้วางใจร่วมกันในสังคม ซึ่งการเคารพในระเบียบวินัย การมีจริยธรรมที่บริสุทธิ์ และความตระหนักรู้ในคุณค่าแห่งความซื่อสัตย์สุจริตของตนเอง นำไปสู่จิตใจที่สงบเย็น ปราศจากความวิตกกังวล ซึ่งกระตุ้นการหลั่งเซโรโทนิน (Serotonin) สร้างความรู้สึกอิ่มเอมใจ ความมั่นคงทางอารมณ์ และการเคารพในคุณค่าของตนเองอย่างแท้จริง

3. ด้านวิกฤติศรัทธา (การแก้ปัญหาศรัทธาที่งมงายและระบบพุทธพาณิชย์) ผ่านการประยุกต์ใช้หลักบุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ยกระดับความเชื่อทางศาสนาจากการขอพรหรือบริโภคนิยมทางศาสนา ไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม โดยเปลี่ยน ทาน ให้เป็นการแบ่งปันเพื่อสังคม (Social Sharing) เปลี่ยน ศีล ให้เป็นวินัยทางสังคมที่เคารพสิทธิผู้อื่น และขับเคลื่อนร่วมกับ ปัญญาภาวนา เพื่อเปลี่ยนศรัทธาให้เป็นปัญญา เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล ความสุขและความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายแห่งการทำความดีและการตั้งใจแบ่งปัน ช่วยกระตุ้นการหลั่ง โดพาไมน์ (Dopamine) ซึ่งเป็นสารแห่งแรงจูงใจและความสำเร็จ ควบคู่ไปกับการก้าวพ้นความตระหนี่และการสละทรัพย์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมอันช่วยกระตุ้นการหลั่ง เอนดอร์ฟิน (Endorphin) หลั่งสารแห่งความเบาสบายและผ่อนคลายจากการปลดปล่อยเจตจำนงที่คับแคบของตนเอง

4. ด้านความขัดแย้ง (การแก้ปัญหาความแตกแยกในสังคมพหุวัฒนธรรม) ผ่านการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม เป็นเครื่องมือบริหารจัดการความขัดแย้งในสังคม ด้วยการใช้เมตตาธรรมและการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม (สาธารณโภคี) เข้าไปดูแลกลุ่มผู้เปราะบาง ตลอดจนสร้างทัศนคติแห่งการเคารพความเห็นต่าง (ทิฏฐิสามัญญตา) โดยขับเคลื่อนร่วมกับ จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อหลอมรวมความขัดแย้งเชิงความคิด ความเหลื่อมล้ำ และอคติทางสังคม ให้กลายเป็นพลังแห่งการเกื้อกูลกัน ปรากฏการณ์แห่งการสลายกำแพงอัตตา การลดอคติ และการเกื้อกูลกันในสังคมพหุวัฒนธรรม นำไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งช่วยผสานการทำงานของทั้งออกซิโทซิน (Oxytocin) และเซโรโทนิน (Serotonin) ลดสภาวะความเครียดของสังคม และสร้างสภาวะดุลยภาพทางจิตใจของประชาชนในวงกว้าง

อภิปรายผล

การวิจัยและประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตรเพื่อการพัฒนาคุรภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน มีผลการวิจัยที่สามารถนำมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ประการ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันความสอดคล้องและอธิบายปรากฏการณ์ที่ค้นพบ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า จากสภาพปัญหาของสังคมชาวพุทธทั้ง 4 ด้าน เผยให้เห็นจุดร่วมเชิงทฤษฎีและข้อค้นพบที่ต่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมสมัยของตะวันตก และแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธศาสตร์ โดยพบข้อพิสูจน์ร่วมกันว่า สุขภาวะและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ของมนุษย์ไม่อาจแยกส่วนจากระบบความสัมพันธ์เชิงนิเวศและบริบทแวดล้อมได้ ซึ่งมีจุดเกาะเกี่ยวเชิงระบบเพื่อขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตร่วมกันใน 3 มิติหลัก เริ่มต้นจากมิติกายภาพและพฤติกรรมศาสตร์ ที่ชี้ว่าทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านกลุ่มฮอร์โมนแห่งความสุข (D.O.S.E.) ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมตามโมเดล PERMA ในด้านอารมณ์เชิงบวกและความสำเร็จ จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมั่นคงเมื่อได้รับการจัดระเบียบพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตตามทฤษฎีการพัฒนาขั้นพื้นฐานผ่านหลักกายภาวนาและสีลภาวนาสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ ประสิทธิ์ สุขเจริญ ที่ระบุว่าการพัฒนาคนให้เต็มคนนั้นประกอบด้วย การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและศีลที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมถึงมีความฉลาดในการบริโภคเพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งธรรมชาติ (ประสิทธิ์ สุขเจริญ, 2567) ถัดมาในมิติสัมพันธภาพทางสังคม ทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการสร้างทุนทางสังคมและความผูกพันด้วยฮอร์โมน Oxytocin ควบคู่ไปกับองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพ (Relationships) ในโมเดล PERMA ก็นับว่าสอดรับโดยตรงกับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับจิตใจ (จิตภาวนา) ที่ใช้หลักเมตตากรุณาและสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสงบภายใน ผ่านการพัฒนาความรักในธรรมชาติ และสกัดกั้นการครอบงำจากกระแสวัตถุนิยมสุดโต่ง เช่นเดียวกับมิติปัญญาและการเข้าถึงคุณค่า

ความหมายของชีวิต ซึ่งทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณและเป้าหมายชีวิต (Meaning) ของตะวันตก รวมถึงการหลั่งสาร Serotonin เพื่อความสงบในใจ ต่างสอดคล้องเชิงลึกกับทฤษฎีการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) ในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาชีวิตจากลัทธิมานุษยนิยมดั้งเดิมที่มุ่งบริโภคทรัพยากร ไปสู่ทฤษฎีการพัฒนาแนวนิเวศนิยมที่ตระหนักรู้ในกฎแห่งธรรมชาติและไตรลักษณ์เพื่อนำไปสู่อิสรภาพและสุขภาวะที่แท้จริง ทว่าในมิติของจุดต่างเชิงทฤษฎีการพัฒนานั้น พบว่า ทฤษฎีตะวันตกร่วมสมัย มีแนวโน้มขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากภายนอกสู่ภายใน (Outside-In Development) โดยพยายามแก้ไขความโดดเดี่ยวในสังคมปัจจุบันผ่านการจัดปัจจัยแวดล้อมทางกายภาพและโครงสร้างสังคมเพื่อกระตุ้นการหลั่งสารสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐณัฏฐ์ อัฑฒ์ทิวัตถ์ธนา ที่ได้นำเสนอแนวคิดทฤษฎี PERMA ได้แก่ อารมณ์เชิงบวก (Positive Emotions) การมีส่วนร่วม (Engagement) ความสัมพันธ์ (Relationships) ความหมาย (Meaning) และความสำเร็จ (Achievement) สามารถเสริมสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นมิตรและยั่งยืนได้อย่างไร (ฐณัฏฐ์ อัฑฒ์ทิวัตถ์ธนา, 2567) ขณะที่ทฤษฎีพุทธศาสตร์กลับขับเคลื่อนในทิศทางจากภายในสู่ภายนอก (Inside-Out Development) ด้วยการจำแนกทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็น 2 ระดับ อย่างเป็นระบบ คือ ยกระดับจากคุณภาพชีวิตระดับปุถุชนที่อิงอาศัยวัตถุและปัจจัยภายนอก ไปสู่ทฤษฎีการพัฒนาในระดับอริยบุคคลที่พึ่งพาปัญญาญาณภายในเป็นภูมิคุ้มกันอันมั่นคง อีกทั้งทฤษฎีการพัฒนาของตะวันตกยังจำกัดขอบเขตการสร้างผลสัมฤทธิ์ไว้เฉพาะมิติเวลาในปัจจุบันชาติ แต่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพุทธสามารถเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีดังกล่าวด้วยการขยายพื้นที่ไปสู่มิติเชิงสัมพันธภาพและคุณค่าชีวิตข้ามภพภูมิผ่านหลักความกตัญญูและกฎแห่งกรรม ซึ่งยกระดับความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อโลกและเพื่อนร่วมชะตากรรมให้กว้างไกลและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์จึงไม่อาจปฏิเสธวิทยาการตะวันตกในการจัดการสุขภาวะเชิงกายภาพได้ หากแต่จำเป็นต้องผสานรวมเข้ากับทฤษฎีการพัฒนาจิตและปัญญาตามหลักภาวนา 4 เพื่อป้องกันมิให้มนุษย์ตกอยู่ใต้กับดักของลัทธิบริโภคนิยม และนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมมนุษย์ให้เคารพคุณค่าของตนเอง ควบคู่ไปกับการเกื้อกูลธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ในฐานะเครือญาติอย่างสมดุลและยั่งยืนร่วมกัน

2. ผลการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตร

ผลการวิจัยพบว่า แก่นแท้ของพระสูตรนี้มิใช่เพียงพิธีกรรมหลังความตาย แต่เป็นกุศโลบายทางจิตวิทยา สังคมวิทยา และจริยศาสตร์ ที่ใช้ฉากทัศน์ปรโลกมาจัดระเบียบคุณธรรมของคนเป็น ในมิติสัญวิทยา (Semiotics) พระสูตรได้ถอดรหัสเชิงสัญลักษณ์ไว้อย่างลึกซึ้ง โดย “เปรต” คือ ตัวแทนกลุ่มผู้เปราะบางและผู้หิวโหยทางจิตวิญญาณที่ถูกโดดเดี่ยวจากสังคม “กำแพง” คือ อคติและความเหลื่อมล้ำเชิงระบบที่ปิดกั้นพื้นที่ส่วนรวม ขณะที่ “การอุทิศกุศล” คือ เครื่องมือทลายกำแพงดังกล่าวด้วยความเห็นอกเห็นใจและการกระจายทรัพยากร สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระใบฎีกาทวีศักดิ์ ชินวโส (กล้าคง) ที่ระบุว่า ภาพความทุกขเวทนาของเปรตยังเป็นกุศโลบายทางสังคมอันทรงพลังที่ช่วยปลูกฝังหลักคุณธรรม มิให้มนุษย์หลงมัวเมาในวัตถุทรัพย์สินจนขาดคุณธรรม (พระใบฎีกาทวีศักดิ์ ชินวโส (กล้าคง), 2563) ซึ่งคุณค่าที่แท้จริงของการอุทิศกุศลไม่ได้อยู่ที่ผู้ตายได้รับ หากคือการพัฒนาคุณธรรมภาคปฏิบัติของคนเป็นผ่านหลักพุทธธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) หลักความกตัญญูกตเวทิตา ที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมสัมพันธ์และลดช่องว่างระหว่างรุ่น โดยเปลี่ยนความโศกเศร้าเป็นการส่งต่อความรับผิดชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงสิริ วิชิรานนท์ ที่ระบุว่า พระสูตรนี้จึงกลายเป็นบรรทัดฐานแห่งความกตัญญูในสังคมไทยที่เปลี่ยนความกลัวต่อดวงวิญญาณให้กลายเป็นการแสดงออกซึ่งความรักและความผูกพันข้ามภพภูมิ ผ่านพิธีกรรมเชิงประเพณี เช่น พิธีปุพพเปตพลี (ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ) (ทรงสิริ วิชิรานนท์, 2538) 2) หลักหิริโอตตัปปะกลไกควบคุมพฤติกรรมจากภายใน (Internal Control) ที่สร้างกำแพงจริยธรรมป้องปรามการทุจริตอันนำไปสู่ความไว้วางใจร่วมกันในสังคม (Social Trust) 3) หลักสาราณียธรรม 6 แนวคิดเชิงระบบและวัฒนธรรมกลุ่มนิยม (Collectivism) ในการบริหารจัดการความโศกเศร้า (Grief Management) ที่แปรเปลี่ยนความทุกข์เฉพาะตน

ให้เป็นกิจกรรมเชิงสังคมที่เน้นความเกื้อกูลของชุมชน และ 4) หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 (การให้ทาน) ซึ่งแปรเปลี่ยนวัตถุทานให้เป็นทุนทางสังคม สร้างความร่วมมือ นำไปสู่ความงอกงามของมนุษย์ และความสุขสมบูรณ์ตามแนวคิดทฤษฎีความสุข พลวัตเหล่านี้ได้ขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตองค์รวม 3 ด้าน คือ เชิงโครงสร้างด้วยการสร้างตาข่ายรองรับทางสังคม เพื่อกระจายทรัพยากรสู่กลุ่มผู้เปราะบาง เชิงวัฒนธรรมด้วยการระลึกรู้เพื่อรักษาเสถียรภาพของสถาบันครอบครัว และเชิงบวกด้วยการเปลี่ยนความกลัวตายให้เป็นความรับผิดชอบเชิงสร้างสรรค์ ในภาพรวมการอุทิศกุศลตามแนวทางของพระสูตรนี้จึงไม่ใช่พิธีกรรมเชิงพาณิชย์ เป็นเครื่องมือทางจริยธรรมในการหล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นสัตบุรุษ ยกระดับคุณภาพชีวิตทางจิตวิญญาณ และสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมแห่งความเห็นอกเห็นใจอย่างยั่งยืน ซึ่งสนับสนุนแนวคิดของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ในเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่ปฏิเสธพุทธพาณิชย์ ในสังคมร่วมสมัยอันมักลดทอนการทำบุญเป็นเครื่องมือสนองตัณหา โดยมุ่งเน้นการขจัดความตระหนี่ (มัจฉริยะ) และเปลี่ยนทุนทางจิตวิญญาณเป็นการสละออกเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

3. การประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตรเพื่อการพัฒนาคุรภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า วิกฤตคุณภาพชีวิต 4 มิติในสังคมร่วมสมัย ได้แก่ วิกฤตจริยธรรม วิกฤตทุจริต วิกฤตศรัทธา และวิกฤตความขัดแย้ง มีรากเหง้าสำคัญมาจากการล่มสลายของระบบจริยธรรมภายใน ภายใต้แรงบีบอัดของกระแสทุนนิยมและปัจเจกชนนิยมสุดโต่ง สอดคล้องกับ เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา ที่ระบุว่าการขาดแคลนบุคคลต้นแบบและการเสื่อมถอยของจิตสำนึกเรื่องความกตัญญูซึ่งเป็นรากฐานคุณธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ตัวเร่งปฏิกิริยาให้เกิดปัญหาสังคมในระดับวิกฤต (เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา, 2565) ผู้วิจัยจึงเสนอทางออกเชิงบูรณาการเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดดังกล่าว ผ่านกลไกเชิงระบบของติโรกุฑฑสูตร และการขับเคลื่อนกรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธแบบผสมผสาน (HYBRID Model) โดยถอดรหัสออกมาเป็นแนวทางแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม 4 ด้าน ดังนี้ 1) การแก้โคตรเหง้าวิกฤตจริยธรรม ด้วยการประยุกต์ใช้หลักกตัญญูกตเวทิตาผ่านประเพณีสารทเดือนสิบ ช่วยยกระดับจากหน้าที่ส่วนบุคคลสู่การสถาปนาชุมชนกตัญญู ซึ่งเป็นการดึงทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม มาออกแบบเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมที่เชื่อมโยงสายใยระหว่างคนต่างรุ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม 2) การทลายวิกฤตทุจริต ด้วยการใช้หลักหิริและโอตตัปปะสร้างกำแพงศีลธรรมภายในจิตวิญญาณ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนเหนือกว่าการบังคับใช้กฎหมายภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว 3) การเยียวยาวิกฤตศรัทธา ด้วยพฤติกรรมศาสตร์แห่งการแบ่งปัน ผ่านการยกระดับประเพณีจากมิติพุทธพาณิชย์หรือลัทธิอ้อนวอน (ธุรกิจมูเตลู) กลับคืนสู่แก่นแท้แห่งสติปัญญา โดยประยุกต์ใช้บุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือ เปลี่ยนทาน เป็นการกระจายทรัพยากรและการแบ่งปันเพื่อสังคม (Social Sharing) เปลี่ยนศีล เป็นระเบียบทางสังคมที่ลดการเบียดเบียน และใช้ภาวนา เป็นภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง และ 4) การระงับวิกฤตความขัดแย้ง ด้วยพื้นที่สาราณีย ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ประเพณีสารทเดือนสิบทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมวิทยาในการขัดเกลาและจัดระเบียบพฤติกรรมผ่านกลไกสาราณียธรรม 6 โดยเน้นการจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง (สาธารณโภคี) และการเคารพความเห็นต่างทางความคิด (ทิฏฐิสามัญญตา) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรมสงฆ์) ผลการวิจัยพบว่าหัวใจสำคัญของการสร้างความสามัคคีเริ่มต้นที่สามัคคีในทวาร 3 คือ การแสดงออกด้วยจิตใจที่หวังดีต่อกัน ได้แก่ เมตตากายกรรม ที่มุ่งเน้นการอาสาช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ควบคู่กับเมตตาวจีกรรม ผ่านการสื่อสารที่สุภาพ ให้เกียรติ รับฟัง เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขข้อขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ และเมตตามโนกรรม ด้วยการเปิดใจยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและวิสัยทัศน์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออาทรความสัมพันธ์นี้จะมั่นคงยิ่งขึ้นเมื่อปฏิบัติตามกฎสาธารณะ ผ่านหลักสาธารณโภคี

ที่มุ่งสร้างพื้นที่เรียนรู้และสวัสดิการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และสีลสามัญญตา คือ การเคารพกฎกติกาและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อลดความขัดแย้ง สุดท้าย คือ การมีทิฏฐิที่สัมมา ตามหลักทิฏฐิสามัญญตา ด้วยการแบ่งปันความรู้และสนับสนุนการพัฒนาทักษะอาชีพ เพื่อยกระดับบุคลากรให้ก้าวไปข้างหน้าพร้อมกันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน (พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรมสงฆ์), 2567)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลการประยุกต์ใช้ HYBRID MODEL ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมยุคปัจจุบัน

จากการวิจัยเชิงลึกในหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตร ผ่านการบูรณาการแนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งจากคัมภีร์พุทธศาสน์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ค้นพบว่า ติโรกุฑฑสูตรมิใช่เพียงจารีตแห่งพิธีกรรมข้ามภพภูมิ หากแต่คือ โครงสร้างจริยศาสตร์เชิงพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ทรงคุณค่า กระบวนทัศน์ดังกล่าวนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลจนเกิดการตกผลึกเป็นกรอบแนวคิดเชิงนวัตกรรมทางจริยธรรม เรียกว่า HYBRID MODEL

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงคุณภาพผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารชิ้นครั้งนี้ สามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ประการ คือ 1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องครอบคลุมองค์รวม 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสอดรับอย่างลงตัวกับหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา 2) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตร ข้อค้นพบที่ได้ถอดรหัสหลักธรรมสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ หลักความกตัญญูกตเวที หลักหิริโอตตัปปะ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และหลักสาราณียธรรม 6 ชี้ให้เห็นว่าพระสูตรนี้มิใช่เพียงพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลทางไสยศาสตร์ แต่เป็นกุศโลบายขัดเกลาพฤติกรรมทางสังคม และ3) การประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในติโรกุฑฑสูตรเพื่อการพัฒนาคุรภาพชีวิตของชาวพุทธในสังคมปัจจุบัน โดยติโรกุฑฑสูตร

จากเดิมที่เป็นเพียงพิธีกรรมทำบุญให้ผู้ล่วงลับ ให้เป็นกลไกเชิงรุกในการควบคุมมโนธรรมภายใน ลดความโดดเดี่ยวเชิงโครงสร้าง และสร้างสายใยความผูกพันของคนเป็นในครอบครัวยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบ เพื่อนำข้อค้นพบนี้ไปขับเคลื่อนให้เกิดประโยชน์สุขและการใช้งานจริงในสังคม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติ 4 ด้านหลัก คือ 1) ส่งเสริมการบูรณาการความรู้ทางโลกคู่ความรู้ทางธรรมเพื่อสร้างทักษะชีวิตที่เท่าทันเทคโนโลยี 2) สร้างความเข้าใจในแก่นแท้ของติโรกุฑฑสูตรเพื่อปรับใช้ในมิติเศรษฐกิจวัฒนธรรม และการเสริมสร้างความกตัญญูกตเวทีภาคปฏิบัติ 3) ผลักดันการผสมผสานนวัตกรรมสมัยใหม่เข้ากับหลักธรรมเพื่อสร้างตาข่ายรองรับทางสังคม ผ่านโครงการชุมชนที่นำแนวคิดพุทธศาสตร์ เช่น HYBRID Model หรือ The Spiritual D.O.S.E. Model ไปใช้สร้างพื้นที่ปลอดภัย เกื้อกูลกลุ่มผู้เปราะบาง และกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และ 4) สนับสนุนการใช้สื่อร่วมสมัยและแพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นเครื่องมือสื่อสารธรรมะเชิงรุก โดยเปลี่ยนจากการสอนให้ทำตามพิธีกรรมโบราณเพียงอย่างเดียว เป็นการถอดรหัสให้เห็นคุณค่าสากล (Universal Value) ทั้งนี้ สำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยเสนอแนะให้ขยายผลการศึกษาผ่านปรากฏการณ์ทางประเพณีและพิธีกรรม เพื่อวิเคราะห์กลไกการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อสร้างแบบจำลองเครือข่ายสังคมสามัคคีในยุคดิจิทัล ซึ่งจะเป็นกุญแจสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างรุ่นและเสริมสร้างความร่วมมือของชาวพุทธในบริบทสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ฐณัฏฐ์ อัฑฒ์ทิวัตถ์ธนา. (2567). ทฤษฎี PERMA: กุญแจสู่องค์กรแห่งความสุข. วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์, 1(1), 78-88.

ทรงสิริ วิชิรานนท์. (2538). พิธีชิงเปรต: ประเพณีเทศกาลเดือนสิบในภาคใต้. ใน วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบญจวรรณ ชยางกูร ณ อยุธยา. (2565). การปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยเชิงพุทธบูรณาการ. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 7(1), 167-176.

ประสิทธิ์ สุขเจริญ. (2567). การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างสุขภาพของวัดวังขนายทายิการาม อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 29(2), 1-13.

พระครูนิมิตสาธุวัฒน์ (บุญเมือง ชวโน) และคณะ. (2566). วิเคราะห์เปรตในติโรกุฑฑสูตร. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(5), 620-632.

พระใบฎีกาทวีศักดิ์ ชินวโส (กล้าคง). (2563). วิเคราะห์คุณค่าทางพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องเปรตที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7(2), 15-28.

พระสมุห์สันติ สุจิณฺโณ (พรมสงฆ์). (2567). วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. New York: United Nations.

World Health Organization. (1995). The World Health Organization Quality of Life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. Social Science & Medicine, 41(10), 1403-1409.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 162-173

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช*

THE DEVELOPMENT OF A STUDENT AFFAIRS MANAGEMENT MODEL FOR SCHOOLS IN THE NEXT DECADE UNDER THE SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE NAKHON SI THAMMARAT

สรวิศ เพชรภูมิภัทร*, ชูศักดิ์ เอกเพชร, นพรัตน์ ชัยเรือง
Sorawit Phetphumiphat*, Chusak Ekpetch, Nopparat Chairueng
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Educational Administration, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: khunphean501@gmail.com
*Tel: 089-292-6528

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษา 2) พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า และ 3) ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษา เก็บข้อมูลจากผู้บริหารงานกิจการนักเรียน จำนวน 14 คน 2) พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าเป็นการวิจัยเชิงอนาคต เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างโดยหาค่า IOC ใช้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ เนื้อหา ความถี่ ร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม จำนวน 21 คน 3) ตรวจสอบรูปแบบโดยการสนทนากลุ่มโดยเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการบริหารกิจการนักเรียนที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน โดยใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันทิศทางการดำเนินงานกิจการนักเรียนที่มุ่งเน้นความปลอดภัย การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการดูแลนักเรียน เน้นกิจกรรมศิลปะ ดนตรี และกีฬาเพื่อเป็นเครื่องมือขัดเกลา รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ “SAFED” Model และหลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมาย 3) องค์ประกอบของงานกิจการนักเรียน 4) กลไกและแนวทางในการดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขของรูปแบบ โดยรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า เป็นแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนในอนาคต การตรวจสอบรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า มีความเหมาะสมความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.81, S.D. = 0.53) และเป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.54)

คำสำคัญ: การบริหารกิจการนักเรียน, สถานศึกษาในทศวรรษหน้า, เทคนิคการวิจัยอนาคต

*Received July 11, 2026; Revised August 4, 2026; Accepted August 20, 2026

Abstract

This study aimed to: 1) Examine the current conditions and administrative practices of student affairs management in educational institutions; 2) Develop a student affairs management model for educational institutions in the next decade; and 3) Assess the appropriateness and feasibility of the developed model. The study employed a multi-phase mixed-methods research design comprising three phases. Phase 1 focused on investigating the current conditions and administrative approaches to student affairs management. Data were collected from fourteen school administrators. Phase 2 involved developing a future-oriented student affairs management model for the next decade using the Ethnographic Delphi Futures Research (EDFR) technique. The IOC value was determined using five experts.Twenty-one experts with relevant knowledge and professional experience were purposively selected according to predefined criteria. Phase 3 consisted of focus group discussions with nine experts directly involved in student affairs administration in educational institutions. Data collection instruments included semi-structured interview protocols and focus group discussion records. Data were analyzed using content analysis, frequency, percentage, median, and interquartile range. 1) The current direction of student affairs management emphasizes student safety, the integration of technology to support student care, and the application of moral principles and modern administrative processes. Safety has emerged as an urgent policy priority and online threats. While student support systems and moral development are promoted, limitations in teachers' skills remain. Consequently, schools have increasingly emphasized activities such as art, music, and sports as key tools for student development. 2) The model for student affairs management in educational institutions in the next decade, as derived from the research, is the "SAFED" Model. five key components 3) Evaluation results developed student affairs management model was found to be appropriate and feasible in all aspects. It was found to be appropriate and feasible ($\bar{X}$ = 4.81, S.D. = 0.53) and beneficial ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.54).

Keywords: Student Affairs Administration, Schools in The Next Decade, Future Research Techniques

บทนำ

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในลักษณะการเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา ในช่วง 5 ปีแรก ของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมขณะเดียวกัน เน้นประสบการณ์สำหรับคนทุกช่วงวัยให้เข้าถึงได้จากทุกที่และทุกเวลา (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570, 2566)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยคำนึงถึงชาติ ศาสนา ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม กีฬา ความปลอดภัย ความมีโอกาสและ ความเสมอภาคทางการศึกษา รวมทั้งมีสมรรถนะที่สำคัญจำเป็นสำหรับโลกยุคใหม่ ซึ่งหนึ่งในนโยบายและจุดเน้นที่สำคัญ คือ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

โดยการพัฒนาสมรรถนะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ เพื่อให้ทุกกลุ่มเป้าหมายมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น พร้อมทั้งสร้างช่องทางอาชีพในรูปแบบที่หลากหลาย โดยมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

การบริหารงานกิจการนักเรียนเป็นงานที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อำนวยการมีหน้าที่จะต้องดำเนินงานทุกอย่างภายในโรงเรียนเพื่อให้กิจกรรมนักเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทันต่อยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ โดยยึดหลักการว่า โรงเรียนพยายามให้เด็กที่อยู่ในวัยเรียนทุกคนได้มีโอกาสมาเป็นนักเรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษามัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช ยังประสบกับปัญหาและข้อท้าทายในการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการให้สอดคล้องภาวการณ์ในอนาคตด้านการศึกษาดังกล่าว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช มีภารกิจหลักในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพันธกิจในการส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช, 2564) การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สมรรถนะตามหลักสูตร และทักษะ ที่จำเป็นต่ออนาคตในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริม สนับสนุนและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ สร้างโอกาสให้ประชากรวัยเรียนระดับมัธยมศึกษาทุกคน ได้รับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาระบบและกลไกในการดูแลความปลอดภัยให้กับผู้เรียน ครู บุคลากรทางการศึกษา และสถานศึกษาจากภัยคุกคามทุกรูปแบบและจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาวะที่ดี (สนธญา ทรงทอง และคณะ, 2567) นอกจากนี้ การพัฒนานักเรียนที่มีคุณภาพจะช่วยให้ประเทศมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และจิตสำนึกที่ดี นำไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในระยะยาว และช่วยให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาสังคมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตร่วมกัน เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งการพัฒนาในระดับประเทศก็จะยั่งยืนยิ่งขึ้น เพราะนักเรียนที่เติบโตมาจากการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพจะมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมและพัฒนาประเทศในอนาคต (พิมศรัณย์ นาคพังกาญจน์ และคณะ, 2569)

ปัจจุบันสถานศึกษาจำนวนมากยังขาดรูปแบบและกระบวนการบริหารกิจการนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ ชัดเจนและเหมาะสมต่อการพัฒนาผู้เรียนให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคม ปัญหาเหล่านี้บ่งชี้ถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถ และการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งการพัฒนารูปแบบให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนในระดับสถานศึกษาในการปฏิบัติงานเพื่อให้การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น ทั้งในระดับโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (วีระศักดิ์ วิ่งชิงชัย และคณะ, 2569) กลยุทธ์การบริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตามแนวคิดผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการทำงานในอนาคตของนักเรียน เพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่มีหลักปฏิบัติและแนวทางเชิงรุกในการสนับสนุนสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมเท่าทันต่อสถานการณ์ที่ผันผวน การยกระดับทักษะในอนาคตของนักเรียน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่านั้นแต่ยังเป็นประโยชน์เชิงนโยบายแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำข้อมูลไปใช้ ในการกำหนดนโยบาย วางแผนและดำเนินการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่ต้องการพัฒนาด้านผลลัพธ์โดยเฉพาะคุณภาพผู้เรียนต่อไป (พรทิพย์ นุกูลกิจ, 2569) ซึ่งจากเหตุผลและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้เรียน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานศึกษา โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและระดับเขตพื้นที่การศึกษาในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน และแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงอนาคตด้วยเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2546); (Macmillan, Thomas T., 1971) ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง และแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยการหาค่าความเที่ยงตรง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Methods)

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน และแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีการบริหารกิจการนักเรียนในทศวรรษหน้า

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบสัมภาษณ์ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างในระยะที่ 1 เท่ากับ .966 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำหรับการโดยการเลือกแบบเจาะจง จากผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่ 3 คน

ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยโดยการเลือกแบบเจาะจง ผู้อำนวยการกลุ่มที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 คน และประธานคณะกรรมการบริหารกลุ่มสหวิทยาเขต ทั้ง 4 กลุ่มสหวิทยาเขต จำนวน 4 คน จำนวนผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 1 รวม 14 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ และร้อยละ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนในทศวรรษหน้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ 1 พัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนโดยใช้เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR ตามขั้นตอนดังนี้ กำหนดและเตรียมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีผลงานเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียน จำนวน 8 คน ผู้บริหารการศึกษาระดับกรม จำนวน 2 คน ผู้บริหารการศึกษาระดับกองในภาคใต้ ที่มีวิทยฐานะอย่างน้อยเชี่ยวชาญหรือมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียน จำนวน 6 คน และผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้บริหารการศึกษาที่มีวิทยฐานะอย่างน้อยเชี่ยวชาญหรือมีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียน จำนวน 5 คน จำนวนผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 2 รวม 21 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ ร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์

1. สร้างแบบสัมภาษณ์ ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างในระยะที่ 2 เท่ากับ 1.0 สัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม จำนวน 21 คน (EDFR รอบที่ 1)

2. วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3. สร้างแบบสอบถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับโดยการหาค่าความเที่ยงตรง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ค่าความสอดคล้องของแบบสอบถาม ระยะที่ 2 (EDFR รอบที่ 2) เท่ากับ 1.0 และค่าความสอดคล้องของแบบสอบถาม ระยะที่ 2 (EDFR รอบที่ 3) เท่ากับ 1.0

4. สอบถามความเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 2 ยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

1. สอบถาม กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม จำนวน 21 คน (EDFR รอบที่ 2) ระดับฉันทามติ (Consensus) ที่ตัดสินเลือกประเด็นที่มีค่ามัธยฐานมากกว่า 3.5 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.5

2. ยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 4 กลุ่ม จำนวน 21 คน (EDFR รอบที่ 3) ระดับฉันทามติ (Consensus) ที่ตัดสินเลือกประเด็นที่มีค่ามัธยฐานมากกว่า 3.5 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.5

ระยะที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนในทศวรรษหน้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ 1 ตรวจสอบความเหมาะสมและเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนโดยการสนทนากลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง จากผู้บริหารการศึกษาหรือผู้บริหารสถานศึกษาที่เชี่ยวชาญการบริหารกิจการนักเรียน ไม่น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 9 คน ระหว่างการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จดบันทึกผลการสนทนากลุ่ม พร้อมกับผู้บันทึกการสนทนากลุ่ม ข้อมูลที่เป็นแบบสนทนากลุ่มมาจัดข้อมูลและสรุปข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มสรุปเป็นรูปแบบและปรับปรุงแก้ไขรูปแบบ

ผลการวิจัย

ผลจากการการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัจจุบันของการบริหารกิจการนักเรียนในสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีทิศทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นความปลอดภัย การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการดูแลนักเรียน และการนำกระบวนการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ โดยสามารถสรุปภาพรวมได้ดังนี้

1. โครงสร้างและขอบข่ายการบริหารภายใต้การกำกับของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช การบริหารจะยึดตาม 5 ภารกิจหลัก เป็นมาตรฐาน

1.1 งานวางแผนและสารสนเทศเน้นการจัดเก็บข้อมูลรายบุคคลเพื่อคัดกรองนักเรียน

1.2 งานระบบดูแลและช่วยเหลือนักเรียนเป็นหัวใจหลักในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

1.3 งานส่งเสริมวินัยและคุณธรรม มุ่งเน้นการสร้างนักเรียนเป็นพลเมืองดี

1.4 งานกิจกรรมนักเรียน ส่งเสริมสภานักเรียนและกิจกรรมประชาธิปไตย

1.5 งานบริการและสวัสดิการ ครอบคลุมด้านสุขภาพ ทุนการศึกษา และความปลอดภัย

2. แนวโน้มและสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน ความปลอดภัย เป็นนโยบายเร่งด่วน เน้นป้องกันภัยทุกรูปแบบ ทั้งอุบัติเหตุ การบูลลี่ และภัยออนไลน์ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่มีผลบริหารกิจการนักเรียน โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมคุณธรรม โรงเรียน เน้นกิจกรรมศิลปะ ดนตรี และกีฬาเพื่อเป็นเครื่องมือขัดเกลา นวัตกรรมการบริหารมีการใช้ PDCA (Plan-Do-Check-Act) มาประยุกต์ใช้เพื่อความยั่งยืน

3. ปัญหาและอุปสรรคที่ยังพบ สถานศึกษาหลายแห่งในพื้นที่ยังประสบปัญหา ครูผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียนมักมีภาระงานสอนมาก ทำให้การติดตามเยี่ยมบ้านหรือการวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียนเชิงลึกทำได้ไม่เต็มที่ การขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญ บางโรงเรียนยังขาด ครูแนะแนว นักจิตวิทยาโรงเรียน ที่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่มีความเสี่ยงด้านสุขภาพจิต และความต่อเนื่องของงบประมาณ กิจกรรมบางอย่างขาดความต่อเนื่องเนื่องจากการจัดสรรงบประมาณเน้นไปที่โครงการระยะสั้น

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช สถานศึกษาในนครศรีธรรมราช เพื่อตอบรับกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้วางทิศทางไว้ ดังนี้ ใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการติดตามพฤติกรรมและแจ้งเตือนผู้ปกครอง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ “SAFED” Model และหลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของรูปแบบ 3) องค์ประกอบของการบริหารกิจการนักเรียน 4) กลไกและแนวทางในการดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า เป็นแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนในอนาคต

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช โดยการสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษา ได้มาโดยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 9 คน เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเพื่อสรุปแนวคิดและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ มาสรุปเป็นรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช ที่ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ผลการตรวจสอบและยืนยันเกี่ยวกับความเป็นไปได้และด้านความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช จึงสรุปได้ว่ารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า มีความเหมาะสมความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.81, S.D. = 0.53) และเป็นประโยชน์ ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.54)

อภิปรายผล

อภิปรายผลจากการศึกษา เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช อภิปรายผลได้ว่า

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัจจุบันของการบริหารกิจการนักเรียนในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีทิศทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นความปลอดภัย การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการดูแลนักเรียน และการนำกระบวนการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ สอดคล้องกับงานวิจัยของวีระศักดิ์ วิ่งชิงชัย และคณะ ได้ศึกษาว่าการจัดการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในภาพรวมยังมีช่องว่างที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจเนื่องจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล ความรู้ความเข้าใจของครูที่ปรึกษาในการประยุกต์ใช้ระบบดูแลอย่างเต็มที่ รวมทั้งการขาดเครื่องมือและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการการบูรณาการงานอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทุกมิติของนักเรียน (วีระศักดิ์ วิ่งชิงชัย และคณะ, 2569) สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธญา ทรงทอง และคณะ ในการบริหารงานกิจการนักเรียนสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เชิงคุณภาพสภาพปัจจุบันของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช พบว่า เน้นตรงตามความต้องการของผู้เรียน โดยเป็นระบบ

เกี่ยวกับการกิจการนักเรียนมีการนโยบายที่ชัดเจน สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้และพัฒนา สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษาที่หลากหลาย (สนธญา ทรงทอง และคณะ, 2567)

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ “ SAFED” Model และหลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมาย 3) องค์ประกอบของงานกิจการนักเรียน 4) กลไกและแนวทางในการดำเนินงานของรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธญา ทรงทอง และคณะ รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียน สำหรับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสถานศึกษาการน้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษา ในหลวงรัชกาลที่ 10 สู่การปฏิบัติ โดยใช้ SIMCIPO MODEL วัตถุประสงค์หลัก คือ พัฒนาการบริหารงานกิจการนักเรียนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามพระบรมราโชบายของสถานศึกษาของในหลวงรัชกาลที่ 10 (สนธญา ทรงทอง และคณะ, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐศวรรธน์ กิ่งแก้ว การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงกลยุทธสำหรับสถานศึกษาในทศวรรษหนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช โดยใช้ AVICI Model ด้วยเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Futures Research) ประกอบด้วย 1) ชื่อและหลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมายของรูปแบบ 3) องค์ประกอบของรูปแบบ 4) กลไกและแนวทางในการดำเนินงานของรูปแบบ และ5) แนวทางการประเมินและเงื่อนไขของรูปแบบ (รัฐศวรรธน์ กิ่งแก้ว, 2567)

อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช

การตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้านั้น พบว่า รูปแบบที่ปรับปรุงแล้วได้รับการยืนยันความถูกต้องและความเหมาะสมในระดับมากที่สุดจากกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปได้ว่ารูปแบบนี้สามารถใช้เป็นแนวทางที่จะผลักดันในการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช สอดคล้องกับแนวคิดพิมศรัณย์ นาคพังกาญจน์ ในการพัฒนารูปแบบการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ที่พัฒนาขึ้น พบว่า รูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ความเป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ ทุกองค์ประกอบ (พิมศรัณย์ นาคพังกาญจน์ และคณะ, 2569) สอดคล้องกับกรมสุขภาพจิต ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมศักยภาพนักเรียนในทุกมิติทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมภายใต้ระบบการดูแลและช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ (กรมสุขภาพจิต, 2546)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษา โดยใช้ “ SAFED” Model มีหลักการ 1) มุ่งเน้นความปลอดภัยของนักเรียน 2) ประยุกต์ใช้เครื่องมือ เทคโนโลยี AI และนวัตกรรม และ 3) สร้างเครือข่ายความร่วมมือที่หลากหลาย วัตถุประสงค์ 1) เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติในการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า 2) เพื่อเสริมสร้างฉากทัศน์การบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า และ 3) เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า

องค์ประกอบการบริหารกิจการนักเรียน

1. การวางแผนการบริหารกิจการนักเรียน

1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาที่ มีความเหมาะสมกับสถานการณ์พร้อมรับมือกับอนาคต 10 ปี (พ.ศ. 2568 - 2577) สถานศึกษาต้องจัดโครงสร้างการบริหารงานกิจการนักเรียนที่มีความยืดหยุ่นเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงาน คำนึงถึงนโยบายจากต้นสังกัดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์สามารถตอบโจทย์การบริหารกิจการนักเรียนทศวรรษหน้าที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับความต้องการ

1.2 วิสัยทัศน์และทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนสถานศึกษาที่ช่วยยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาโดยสถานศึกษาควรกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนได้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยใช้ภาคีเครือข่าย เช่น สมาคมผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

1.3 ทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาที่เกิดผลปฏิบัติที่เป็นเลิศและการดำเนินการของสถานศึกษาต้องมีทรัพยากรทางการศึกษาและข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนสำหรับการใช้ประโยชน์ในการบริหารกิจการนักเรียนอย่างเพียงพอ และเหมาะสม ผู้บริหารและบุคลากรมีความรู้ความเข้าใจมีวิธีการในการบริหารกิจการนักเรียนเชิงรุกทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีและมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับผู้ปกครองชุมชน ภาคีเครือข่ายและหน่วยงานต่าง ๆ

1.4 เทคนิควิธีการในการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนผู้บริหารต้องมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือ เทคโนโลยี AI และนวัตกรรมกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาที่เหมาะสมและทันสมัย

2. ระบบดูแลและช่วยเหลือนักเรียน

2.1 ในอนาคต 10 ปี (พ.ศ. 2568 - 2577) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติสถานศึกษาควรมีการกำหนดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นมาตรฐานและบรรทัดฐานเดียวกันทั้งองค์กร การจัดทำคู่มือระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เป็นระบบ โดยผู้บริหารมีการสื่อสาร การถ่ายทอดเทคนิคหรือทบทวนความรู้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อให้ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจตรงกัน การสร้างการมีส่วนร่วมผู้บริหาร ครูที่ปรึกษาต้องคำนึงถึงบริบทสภาพแวดล้อมและทิศทางของสถานศึกษาที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และมีเทคนิคการสร้างการรับรู้ถ่ายทอดความรู้ที่ทันสมัยในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.2 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษามีผลการปฏิบัติในอนาคตอาจเกิดปัญหาใหม่และอุปสรรคใหม่สถานศึกษาควรใช้ภาคีเครือข่าย เช่น สมาคมผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่าเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยบุคลากรเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรมและอื่น ๆ ร่วมกัน

2.3 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาที่เหมาะสมควรมีองค์ประกอบและปัจจัยที่สำคัญคือ ผู้บริหารมีการสร้างการรับรู้อย่างทั่วถึงและมีการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ความเข้าใจตรงกันในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.4 การใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้ระบบฐานข้อมูลกลางที่จัดเก็บข้อมูลนักเรียนในด้านต่าง ๆ ใช้เทคโนโลยีในการบันทึกข้อมูลสำคัญ เช่น การบันทึกการเข้าแถวออนไลน์บันทึกกิจกรรมในห้องเรียน และการบันทึกการเข้าเรียนรายชั่วโมง ครูที่ปรึกษาหรือบุคลากรใช้ช่องทางการสื่อสารใช้ช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัยเพื่อให้ครูสามารถปรึกษาและสอบถามข้อมูลจากผู้ปกครองได้อย่างรวดเร็ว

2.5 เทคนิควิธีการที่ช่วยดำเนินระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพสถานศึกษาใช้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ สร้างความร่วมมือระหว่างบุคลากรภายใน ครูที่ปรึกษา ครูแนะแนว

และผู้บริหารสถานศึกษาใช้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครองจัดประชุมผู้ปกครองเพื่อสร้างความเข้าใจและให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุตรหลานแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวางแผนร่วมกัน

3. การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

3.1 การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนในอนาคต 10 ปี (พ.ศ. 2568 - 2577) สถานศึกษาควรเปิดโอกาสในการเลือกตั้งสภานักเรียนที่โปร่งใส การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความแตกต่าง จัดกิจกรรมที่เปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถกเถียงอย่างสร้างสรรค์

3.2 การดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ควรบูรณาการการเรียนการสอนส่งเสริมให้ครูเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในวิชาต่าง ๆ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมเชื่อมโยงคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ การเสียสละ และการมีจิตสาธารณะ

3.3 องค์ประกอบและปัจจัยการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ควรส่งเสริมงานสภานักเรียนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ปฏิบัติ และประเมินผลงานของโรงเรียน จัดกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการบริหารจัดการและตัดสินใจ

3.4 การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนให้บรรลุตามวิสัยทัศน์และทิศทางที่กำหนดไว้ สถานศึกษาควรวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างชัดเจนและมีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

3.5 เทคนิควิธีการในการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพ สถานศึกษาควรสนับสนุนให้มีการดำเนินงานสภานักเรียนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง การจัดทำธรรมนูญสภานักเรียนและการประชุมอย่างสม่ำเสมอ การพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีความเข้าใจและสามารถส่งเสริมประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรมของสถานศึกษา

4.1 ในอนาคต 10 ปี (พ.ศ. 2568-2577) สถานศึกษาควรบูรณาการเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ทุกวิชา โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มาเป็นเครื่องมือสนับสนุน ออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาอย่างมีคุณธรรมและสถานศึกษาจัดกิจกรรมที่ปลูกฝังคุณธรรม

4.2 การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรมของสถานศึกษา ผู้บริหารและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านความมีวินัย คุณธรรม และจริยธรรม สถานศึกษาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เช่น การเข้าค่ายคุณธรรม การอบรมมารยาท การทำสมุดบันทึกความดี การประสานงานกับครอบครัว สถาบันศาสนา องค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชน

4.3 องค์ประกอบและปัจจัยการส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม โดยสถานศึกษาให้นักเรียนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง

4.4 เทคนิควิธีการในการส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรมของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ ควรกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ มีระบบการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องสถานศึกษาพัฒนาครูและบุคลากรจัดอบรมครูให้มีความรู้และทักษะในการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างจริงจัง โดยบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยตรงโดยสอดแทรกเนื้อหาเข้าไปในหลักสูตรและกิจกรรมโดยสร้างเครือข่ายกับชุมชน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน

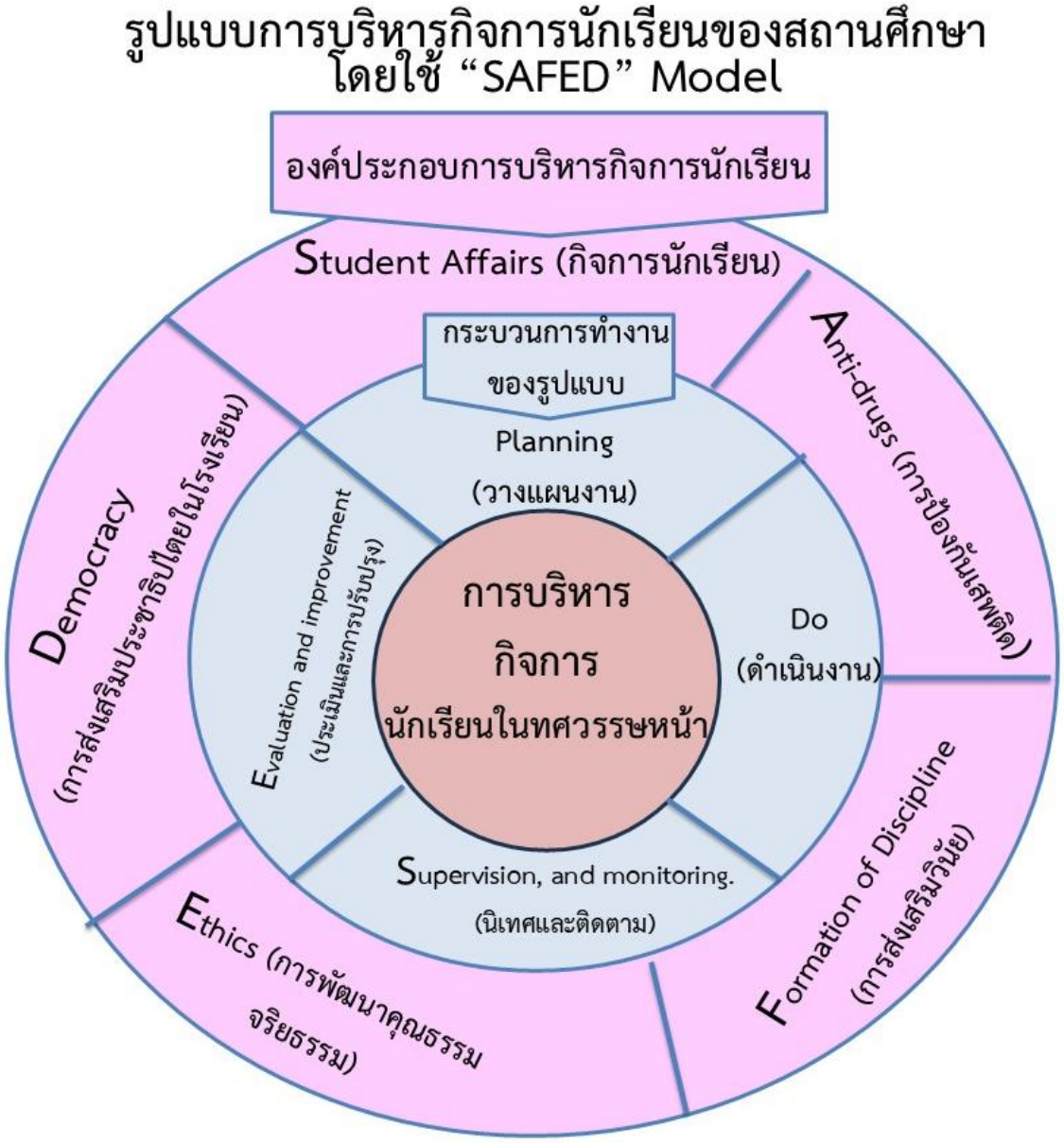
5. การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสถานศึกษา

5.1 การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสถานศึกษา ในอนาคต 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2568 - 2577) สถานศึกษาควรปรับเปลี่ยนวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้มีความทันสมัย ยืดหยุ่น และบูรณาการมากขึ้น การปรับใช้ระบบข้อมูลและเทคโนโลยี โดยใช้ฐานข้อมูลของนักเรียนที่มีความเสี่ยงหรือมีปัญหาอย่างเป็นระบบ

5.2 การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสถานศึกษาควรสร้างภูมิคุ้มกัน ทักษะชีวิตให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษ พิษภัยของยาเสพติด และตระหนักถึงความเสี่ยง โดยสถานศึกษาจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เป็นระบบ ตั้งแต่การคัดกรอง เฝ้าระวัง การให้คำปรึกษา การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ไปจนถึงการให้โอกาส

5.3 องค์ประกอบและปัจจัยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสถานศึกษา ควรสร้างภูมิคุ้มกันและทักษะชีวิตให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษ พิษภัยของยาเสพติด และการส่งเสริมกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ ที่สถานศึกษาค้นหาและคัดกรองนักเรียนกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างเป็นระบบ

5.4 เทคนิควิธีการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของสถานศึกษา การจัดกิจกรรมทางเลือกเชิงบวกจัดกิจกรรมกีฬา ดนตรี ศิลปะ หรือกิจกรรมตามความสนใจของนักเรียน เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และห่างไกลยาเสพติด

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษา โดยใช้ “SAFED” Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช สภาพปัจจุบันทิศทางการดำเนินงานที่มุ่งเน้นความปลอดภัย การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการดูแลนักเรียน และการนำกระบวนการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ แนวโน้มและสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบัน ความปลอดภัย เป็นนโยบายเร่งด่วน เน้นป้องกันภัยทุกรูปแบบ ทั้งอุบัติเหตุ การบูลลี่ และภัยออนไลน์ การดูแลช่วยเหลือนักเรียน การส่งเสริมคุณธรรม มีข้อจำกัดเรื่องทักษะครู โรงเรียนจึงเน้นกิจกรรมศิลปะ ดนตรี และกีฬาเพื่อเป็นเครื่องมือขัดเกลา ทางการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษารูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ “SAFED” Model และหลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์และเป้าหมาย และ 3) องค์ประกอบของงานกิจการนักเรียน 1) การวางแผนงานกิจการนักเรียน 2) ระบบดูแลและช่วยเหลือนักเรียน 3) การส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน 4) การส่งเสริมวินัยคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน และ 5) การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด 4.กลไกและแนวทางในการดำเนินงานของรูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย 1) การวางแผนการดำเนินงาน 2) การดำเนินงาน 3) การกำกับ นิเทศและติดตามการดำเนินงาน 4) การประเมินและการปรับปรุงการดำเนินงาน และ 5) แนวทางการประเมินและเงื่อนไขของรูปแบบ โดยรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า เป็นแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนในอนาคต ผลการตรวจสอบรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้ามีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ทุกประเด็น ดังนั้น สรุปได้ว่ารูปแบบนี้สามารถใช้เป็นแนวทางที่จะผลักดันในการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาในทศวรรษหน้าที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราชได้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) สำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช 1.1) ควรระบุทิศทางและนโยบายบริหารการบริหารกิจการนักเรียน และสื่อสารให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับนโยบาย 1.2) ควรสนับสนุนจัดอบรมบุคลากรที่เพียงพอและเหมาะสมแก่สถานศึกษาเพื่อให้มีบริหารกิจการนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 1.3) ควรมีการสร้างแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและขยายผลสู่ผู้ปฏิบัติ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ 2) สำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช 2.1) ควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมและพฤติกรรมผู้รับบริการโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้สามารถปรับบริหารกิจการนักเรียนได้ตามสถานการณ์ 2.2) ควรจัดทรัพยากรทางการศึกษา เทคโนโลยีดิจิทัลและข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานสำหรับการใช้ประโยชน์ในบริหารกิจการนักเรียนอย่างเพียงพอ และเหมาะสม 2.3) ควรจัดโครงสร้างการบริหารกิจการนักเรียนของสถานศึกษาแบบองค์คณะบุคคลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและเหมาะสมตามบริบท มีความยืดหยุ่นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต 2.4) ควรวิเคราะห์นโยบายจากต้นสังกัด ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาปรับปรุงการบริหารกิจการนักเรียนสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาให้สอดคล้อง 2.5) ควรมีการกำกับติดตามและปรับปรุงรูปแบบการบริหารกิจการนักเรียนเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรพัฒนาวิธีการบริหารกิจการนักเรียน รูปแบบการบริหารกิจการนักเรียน หรือกลไกที่เฉพาะเจาะจงไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ ในทศวรรษหน้า 2) ควรมีการวิจัยเชิงประเมิน เพื่อติดตามและประเมิน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาปรับปรุงการบริหารกิจการนักเรียนสู่การปฏิบัติของสถานศึกษาในทศวรรษหน้า

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2546). คู่มือวิทยากรระบบดูแลการช่วยเหลือนักเรียนช่วงชั้นที่ 3-4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2546). ปฏิบัติการวิจัยอนาคตด้วย EDFR. Journal of Education Studies, 32(1), 1-20.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570. (2566). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1 (1 พฤศจิกายน 2565).

พรทิพย์ นุกูลกิจ. (2569). กลยุทธ์การบริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพังงา ภูเก็ต ระนอง ตามแนวคิดผลลัพธ์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการทำงานในอนาคตของนักเรียน. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 13(8), 159-172.

พิมศรัณย์ นาคพังกาญจน์ และคณะ. (2569). การพัฒนารูปแบบการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการส่งเสริมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 12(9), 250-262.

รัฐศวรรธน์ กิ่งแก้ว. (2567). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษาในทศวรรษหน้า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

วีระศักดิ์ วิ่งชิงชัย และคณะ. (2569). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร. วารสารสันติสุขปริทรรศน์, 7(1), 57-69.

สนธญา ทรงทอง และคณะ. (2567). รูปแบบการบริหารงานกิจการนักเรียนสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(10), 17-31.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช. (2564). คู่มือปฏิบัติงานกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช. เรียกใช้เมื่อ 4 มีนาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/FKm7S

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2567). นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2567 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. เรียกใช้เมื่อ 4 มีนาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/FhMwE

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). รายงานการวิจัยแนวโน้มภาพอนาคตการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยในปี พ.ศ. 2573. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Macmillan, Thomas T. (1971). 'The Delphi Technique', Paper presented at the annual meeting of the California Junior Colleges Association Commission on Research and Development (3 May 1971). Monterey: California.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 174-186

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง*

DEVELOPING AN INTERNAL QUALITY ASSURANCE SYSTEM MODEL FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE DIGITAL ERA FOR SUSTAINABILITY: CHOMTHONG SCHOOL

วัลภมาภรณ์ อาจนาเสียว
Wanphamaporn Atnasiao
โรงเรียนจอมทอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย
Chomthong School, The Secondary Educational Service Area Chiang Mai, Chiang Mai, Thailand
Corresponding author E-mail: drwanphamaporn02@gmail.com
Tel: 099-489-8211

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ 1) เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการและแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 2) เพื่อพัฒนารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน 3) เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบฯ และ 4) เพื่อประเมินรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนจอมทอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 คน เพื่อการสัมภาษณ์ และจำนวน 70 คน เพื่อตอบแบบสอบถาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ ค่าเฉลี่ยและเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา แล้วสรุปเป็นประเด็น ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาและความต้องการ ประกอบด้วย ด้านนโยบาย ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ข้อมูลสารสนเทศและดิจิทัล สมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร หลักสูตร การสอน และการประเมิน และทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน แนวทางในการพัฒนาระบบฯ ประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา การดำเนินการตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา การติดตามผลการดำเนินการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และการจัดทำรายงานผลการประเมินตนเอง 2) รูปแบบ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ ระบบและกลไกการประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ 3) ผลการทดลองใช้รูปแบบฯ มี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัล กระบวนการดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ด้วยดิจิทัล ระบบสารสนเทศและเทคโนโลยี การมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพบุคลากร และด้านผลลัพธ์และความยั่งยืนของระบบประกันคุณภาพภายในยุคดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.45) ผลการประเมินความเป็นไปได้

คำสำคัญ: รูปแบบ, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา, ยุคดิจิทัล

*Received June 4, 2026; Revised July 9, 2026; Accepted August 23, 2026

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the problems, needs, and guidelines for developing an internal quality assurance system in the digital era for sustainability; 2) To develop an internal quality assurance system in the digital era for sustainability; 3) To implement an internal quality assurance system in the digital era for sustainability an internal quality assurance system in the digital era for sustainability; and 4) to evaluate the internal quality assurance system in the digital era for sustainability at Chomthong School. The research employed a mixed-methods approach. The research area was at Chomthong school. Key informants selected by purposive sampling for interviews were 15 informants and 70 informants for the questionnaire. Two types of research instruments were used consisting of an in-depth interview and data record and questionnaires. Data was analyzed using mean, standard deviation, and content analysis and summarized into issues. The research revealed that the problems and needs comprised policy, school quality assurance, information and digital, personnel and digital competence, curriculum, teaching, and assessment, and resources and infrastructure. The guidelines for developing an internal quality assurance system in the digital era for sustainability: Chomthong school consisted of setting educational standards for the educational institution; developing an educational management development plan focused on quality according to educational standards; implementing the educational management development plan; evaluating and monitoring the quality of education within the educational institution; following up the results of operations to ensure quality according to educational standards; and preparing a self-assessment report. 2) The model comprises principles, objectives, systems and mechanisms, evaluation, and conditions for success. 3) The five implementation results regarding policy and management, digital implementation of the PDCA quality cycle, information systems and technology, personnel participation and capacity building, and the outcomes and sustainability of an internal quality assurance system in the digital era were at the highest level ($\bar{X}$ = 4.70, S.D.= 0.45). The feasibility was at the highest level.

Keywords: A Model, Sustainable Development, An Internal Quality Assurance System, The Digital Era

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม 2545 มาตรา 48 ที่ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือ ว่าการประกันคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลและผลการดำเนินงานด้านการศึกษา ควรถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชนเพื่อเป็นกลไกในการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ตลอดจนรองรับการประเมินคุณภาพจากภายนอก ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางไว้ในกฎกระทรวง เรื่อง การประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 โดยในข้อ 3 ระบุให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในของตนเอง พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาในแต่ละระดับและประเภทการศึกษาอย่างเหมาะสม ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาและดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ จัดให้มี

การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินการ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่ หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี (สำนักราชกิจจานุเบกษา, 2561)

การประเมินโดยพิจารณาผลการดำเนินงานรอบสี่ ในปีการศึกษา 2566 พบว่า สถานศึกษามีผลการประเมินอยู่ในระดับดีเยี่ยมครบทั้ง 3 มาตรฐาน โดยมีจุดเด่นสำคัญในด้านคุณภาพของผู้เรียน กล่าวคือ ด้านคุณภาพของนักเรียน ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์ กล้าแสดงออกทางความคิดและความคิดเห็นอย่างเหมาะสม มีเหตุผล และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แม้ผลการประเมินรอบสี่จะอยู่ในระดับดีเยี่ยม แต่วิธีการจัดทำเอกสารและสารสนเทศยังเป็นระบบดั้งเดิมซึ่งสร้างภาระงานและเสี่ยงต่อความไม่ต่อเนื่องในระยะยาว โรงเรียนจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบดิจิทัลเพื่อความยั่งยืน ยังมีศักยภาพในการเรียนรู้ทั้งด้านวิชาการและทักษะที่หลากหลาย มีความสามารถในการเป็นทั้งผู้นำและผู้ตามที่ดี สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมจากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงมีผลงานโดดเด่นจากการเข้าร่วมการแข่งขันกับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง ส่วนด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ ผู้บริหารสถานศึกษามีความตั้งใจจริงในการบริหารจัดการ โดยเน้นการประสานความร่วมมือและการใช้ศักยภาพของครูอย่างเต็มที่ ควบคู่กับการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายในสถานศึกษา

การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืนของโรงเรียนจอมทอง มีความเป็นมาและความสำคัญจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมสู่ยุคดิจิทัลและเศรษฐกิจฐานความรู้ ซึ่งส่งผลให้สถานศึกษาจำเป็นต้องยกระดับระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างทั่วถึงและยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ที่กำหนดให้สถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาที่พบในทางปฏิบัติ คือ การดำเนินงานประกันคุณภาพยังขาดการบูรณาการข้อมูลสารสนเทศ การใช้เทคโนโลยียังไม่เต็มศักยภาพ และไม่สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจเชิงบริหารได้อย่างมีประสิทธิผล ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพภายในจึงควรประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารเชิงระบบ (System Approach) และวงจรคุณภาพ PDCA เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา ที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ของผู้เรียนและการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2563) ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพสถานศึกษาให้มีความยั่งยืนในยุคดิจิทัลอย่างแท้จริง สอดคล้องกับการศึกษาของ สุวดี อุปปินใจ และคณะ ได้พัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต พบว่า การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ต้องมีกลไกการบริหารจัดการ ได้แก่ กลไกการวางแผนคุณภาพ การนำแผนคุณภาพสู่การปฏิบัติ การกำกับติดตามและการประเมินคุณภาพ และการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (สุวดี อุปปินใจ และคณะ, 2565) ความสอดคล้องกับยุคดิจิทัลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ระบบประกันคุณภาพภายในยังขาดรูปแบบการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการพัฒนาในยุคดิจิทัลและการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้ในกระบวนการประกันคุณภาพ (Digitalization) เพียง 20% ของกระบวนการทั้งหมด (ส่วนใหญ่ยังเป็นระบบ Paper-based หรือสแกน PDF แปะไฟล์) มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) หรือการสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการ คิดเป็นสัดส่วนเพียง 12% ของโครงการทั้งหมดในแผนปฏิบัติการประจำปี ครูผู้สอนน้อยกว่า 30% ที่สามารถบูรณาการทักษะแห่งอนาคต เข้ากับเกณฑ์การประเมินคุณภาพในชั้นเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินงานด้านประกันคุณภาพยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล

ยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะแห่งอนาคตของผู้เรียน การสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการ และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพสถานศึกษายังไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีในยุคดิจิทัล ประกอบกับข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และนโยบายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ได้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับบริบทดิจิทัล อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาที่พบทั้งในระดับระบบและระดับบุคลากร เช่น การขาดการบูรณาการข้อมูลสารสนเทศ การใช้เทคโนโลยีไม่เต็มศักยภาพ และการดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่องตามวงจร PDCA (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพยังไม่บรรลุผลอย่างยั่งยืน ดังนั้น งานวิจัยเรื่องรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง จึงมีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเชิงระบบที่สามารถบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลกับกระบวนการบริหารคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิผล อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และการสนับสนุนการตัดสินใจเชิงข้อมูล (Data-driven Decision Making) รวมถึงสอดคล้องกับแนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกที่เน้นผลลัพธ์และความโปร่งใส (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2563) ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืนในระยะยาว โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจะมีระบบการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยได้ใช้ข้อมูลจากการประเมินภายในและภายนอก เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการและแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง
2. เพื่อสร้างรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง
3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง
4. เพื่อประเมินรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสานวิธี พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนจอมทอง แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาปัญหา ความต้องการและแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย

1. การศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการ โรงเรียนจอมทอง จำนวน 15 คน ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 9 คน และหัวหน้าระดับ จำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 6 หัวข้อ ผ่านการตรวจสอบ คุณภาพของเครื่องมือผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยวิเคราะห์หาค่า IOC โดยพบว่า ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทั้งหมดมีค่าความตรงเชิงเนื้อหา เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอความร่วมมือครูโรงเรียนจอมทองให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปข้อมูลตามประเด็นคำถามการสัมภาษณ์

2. การศึกษาแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เลือกแบบเจาะจง จำนวน 7 คน ประกอบด้วย 1) อาจารย์มหาวิทยาลัยสาขาการบริหารการศึกษา ที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จำนวน 1 คน 2) ผู้บริหารหรือเคยเป็นผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จำนวน 2 คน และ 3) ผู้บริหาร ที่จบปริญญาเอก สาขาการบริหารการศึกษา มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการการศึกษาและการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 5 ข้อ คุณภาพของเครื่องมือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน มาวิเคราะห์หาค่า IOC โดยพบว่า ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทั้งหมดมีค่าความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการทำหนังสือถึงผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขอความอนุเคราะห์เข้าสัมภาษณ์ โดยแจ้งประเด็นการสัมภาษณ์ กำหนดนัดวัน เวลา และสถานที่ล่วงหน้า วิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปข้อมูลตามประเด็นคำถามการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และปรับปรุงรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล โรงเรียนจอมทอง (ฉบับร่าง) เลือกแบบเจาะจง จำนวน 11 คน ประกอบด้วย 1) อาจารย์มหาวิทยาลัยด้านบริหารการศึกษา จบการศึกษาในระดับปริญญาเอกสาขาการบริหารการศึกษา และสาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มีประสบการณ์ในการสอนสาขาการบริหารการศึกษา ไม่ต่ำกว่า 10 ปี จำนวน 2 คน 2) ผู้บริหารการศึกษา จบการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป มีประสบการณ์ในการบริหารการศึกษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะเป็นชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 2 คน 3) ผู้บริหารสถานศึกษา จบการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะเป็นผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 2 คน 4) อดีตผู้บริหารสถานศึกษา จบการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะเป็นผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 1 คน และ 5) ศึกษานิเทศก์ จบการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีประสบการณ์ในการนิเทศก์สถานศึกษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป จำนวน 2 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และปรับปรุงรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล โรงเรียนจอมทอง ข้อคำถามในแบบตรวจสอบมีความตรงเชิงเนื้อหา เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อรวบรวมผลการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม รวมทั้ง ข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และนำมาปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาความถี่ และร้อยละ

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำรูปแบบไปปฏิบัติจริง จำนวน 26 คน ประกอบด้วย 1) รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คน 2) ครูหัวหน้ากลุ่มบริหารงาน จำนวน 4 คน 3) ครูหัวหน้าระดับชั้น จำนวน 6 คน 4) หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 8 คน และ 5) ครูผู้รับผิดชอบทีมงานหลักในการดำเนินงานประกันคุณภาพภายใน สถานศึกษา จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามผลการดำเนินการตามรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล แบบสอบถามมีความเชื่อมั่นที่ 0.85 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแจกสอบถาม จำนวน 26 ฉบับ และได้รับคืน จำนวน 26 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ต่อการใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เลือกแบบเจาะจง จำนวน 11 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จำนวน 2 คน 2) ศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จำนวน 1 คน 3) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 2 คน 4) ฝ่ายบริหาร โรงเรียนจอมทอง จำนวน 2 คน และ 5) ตัวแทนครู จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ต่อการใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล โรงเรียนจอมทอง การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแจกแบบสอบถามและเก็บข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง พบว่า มี 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 3) ด้านข้อมูลสารสนเทศและดิจิทัล 4) ด้านสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร 5) ด้านหลักสูตร การสอน และการประเมิน และ 6) ด้านทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน และผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา 2) การจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา 3) การดำเนินการตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4) การประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา 5) การติดตามผลการดำเนินการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และ 6) การจัดทำรายงานผลการประเมินตนเอง

2. เพื่อพัฒนารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน มีการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความถี่และค่าร้อยละ ความถูกต้องและความเหมาะสมของ (ร่าง) รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง (n = 11)

	ร่างรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน	ผลการตรวจสอบร่างรูปแบบ			
		ความถูกต้อง		ความเหมาะสม	
		ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
1.	หลักการ (Principles)	9	81.82	8.8	80.00
2.	วัตถุประสงค์ (Objectives)	8.6	78.18	8.2	74.55
3.	ระบบและกลไก (System and Mechanism: SM)	10.15	92.27	9.9	90.00
4.	การประเมินผล (Evaluation)	10.6	96.36	10.6	96.36
5.	เงื่อนไขความสำเร็จ (Conditions for Achievement)	10.6	96.36	10.6	96.36
	ค่าเฉลี่ยโดยรวม		**89.00**		**87.45**

จากตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของ (ร่าง) รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 คน พบว่า ด้านความถูกต้องค่าเฉลี่ยโดยรวมร้อยละ 89.00 ด้านมีค่าร้อยละสูงสุด ได้แก่ การประเมินผล (Evaluation) และเงื่อนไขความสำเร็จ (Conditions for Achievement) เท่ากันร้อยละ 96.36 รองลงมา ระบบและกลไก (System and Mechanism: SM) ร้อยละ 92.27 หลักการ (Principles) ร้อยละ 81.82 และวัตถุประสงค์ (Objectives) ร้อยละ 78.18 ตามลำดับ

ด้านความเหมาะสม ค่าเฉลี่ยโดยรวมร้อยละ 87.45 ด้านมีร้อยละสูงสุด ได้แก่ การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ เท่ากันร้อยละ 96.36 รองลงมา ระบบและกลไก ร้อยละ 90.00 หลักการ ร้อยละ 80.00 และวัตถุประสงค์ ร้อยละ 74.55 ตามลำดับ

หลังการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และปรับปรุง ได้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง ประกอบด้วย

หลักการ (Principles: P) ได้แก่ 1) หลักการกำหนดมาตรฐานและเป้าหมายคุณภาพที่ชัดเจน เหมาะสมกับบริบทยุคดิจิทัล 2) หลักการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เป็นเครื่องมือเพื่อความสะดวก รวดเร็ว บันทึก วิเคราะห์ และรายงาน 3) หลักการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน มีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพอย่างยั่งยืน และ 4) หลักการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักวงจรคุณภาพ PDCA (Plan-Do-Check-Act) และมีระบบติดตามผลและปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ

วัตถุประสงค์ (Objectives: O) คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและทันสมัยด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 2) เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของยุคดิจิทัล 3) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการประกันคุณภาพอย่างยั่งยืน และ 4) เพื่อสร้างระบบการติดตามและประเมินผลแบบต่อเนื่องอย่างยั่งยืนด้วยกลไกแบบเรียลไทม์และการรายงานผลอัตโนมัติ

ระบบและกลไก (System and Mechanism: SM) ประกอบด้วย

ปัจจัยนำเข้า

ปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) นโยบาย วิสัยทัศน์ และกลยุทธ์ของสถานศึกษายุคดิจิทัล 2) ภาวะผู้นำและโครงสร้างการบริหารจัดการยุคดิจิทัล 3) บุคลากรและสมรรถนะด้านการประกันคุณภาพยุคดิจิทัล และ 4) ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยียุคดิจิทัล

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) นโยบายและมาตรฐานจากหน่วยงานต้นสังกัดและระดับชาติ 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและเครือข่ายความร่วมมือ 3) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และ 4) การประเมินและข้อเสนอแนะจากหน่วยงานภายนอก

กระบวนการ

ได้แก่ 1) วางแผน (Plan: P) กำหนดนโยบาย เป้าหมาย เชื่อมโยงกับมาตรฐานการศึกษาด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล 2) ดำเนินงาน (Do: D) ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสนับสนุนระบบเอกสารออนไลน์ 3) ติดตามและตรวจสอบ (Check: C) ด้วยฐานข้อมูลสารสนเทศ และรายงานผลแบบเรียลไทม์ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล และ 4) ปรับปรุงระบบ (Act: A) ตามผลการประเมิน การจัดการเชิงข้อมูล และพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์

ได้แก่ 1) ด้านคุณภาพของผู้เรียน ตามมาตรฐานการศึกษายุคดิจิทัล 2) ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการยุคดิจิทัล 3) ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญยุคดิจิทัล และ 4) ด้านระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาที่ทันสมัยด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างยั่งยืน

ข้อมูลป้อนกลับ

ได้แก่ 1) วิเคราะห์และตีความข้อมูล เพื่อให้เห็นจุดแข็ง จุดด้อย ของระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล 2) การถอดบทเรียน บันทึกประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดีของระบบดิจิทัล 3) ส่งเสริมการแบ่งปันผลการสะท้อนและบทเรียนระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 4) การเตรียมความพร้อมรอบถัดไป เพื่อวางแผนสำหรับการพัฒนาในระยะต่อไปอย่างยั่งยืน

การประเมินผล (Evaluation: E) ประกอบด้วย 1) คุณภาพผู้เรียน เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะดิจิทัล 2) คุณภาพครูและบุคลากร เช่น การใช้เทคโนโลยี การพัฒนาวิชาชีพ 3) การบริหารจัดการ เช่น การใช้ข้อมูลสารสนเทศดิจิทัล ในการตัดสินใจ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การมีส่วนร่วม ความพึงพอใจและ 5) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น การปรับปรุงตามข้อเสนอแนะอย่างยั่งยืน

เงื่อนไขความสำเร็จ (Conditions for Success: C) ประกอบด้วย 1) ด้านนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัล มีการขับเคลื่อนงานคุณภาพอย่างเป็นระบบ 2) ด้านบุคลากรและศักยภาพ บุคลากรสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ด้านทรัพยากรและเทคโนโลยีดิจิทัล ระบบประกันคุณภาพโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลทำงานได้เต็มรูปแบบ 4) ด้านการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ ของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและ 5) ด้านการติดตามประเมินผล และและนำผลไปพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันสถานศึกษายุคดิจิทัล โรงเรียนจอมทอง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง (n = 26)

ผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน	ผลการประเมิน		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน	4.78	0.41	มากที่สุด
2. ด้านกระบวนการดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ด้วยดิจิทัล	4.74	0.43	มากที่สุด
3. ด้านระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา	4.70	0.46	มากที่สุด
4. ด้านการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพบุคลากร	4.68	0.45	มากที่สุด
5. ด้านผลลัพธ์และความยั่งยืนของระบบประกันคุณภาพภายในยุคดิจิทัล	4.62	0.48	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	**4.70**	**0.45**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 ผลการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.70, S.D. = 0.45) ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากที่สุดเท่ากัน ($\bar{x}$ = 4.78, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ ด้านกระบวนการดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ด้วยดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.74, S.D. = 0.43) และด้านระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.70, S.D. = 0.46) มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านผลลัพธ์และความยั่งยืนของระบบประกันคุณภาพภายในยุคดิจิทัล มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.62, S.D. = 0.48)

4. เพื่อประเมินรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัล โรงเรียนจอมทอง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การประเมินความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง (n = 11)

รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน		ผลการประเมิน					
		ระดับความเป็นไปได้			ระดับความเป็นประโยชน์		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1.	หลักการ (Principles)	4.83	0.37	มากที่สุด	4.72	0.41	มากที่สุด
2.	วัตถุประสงค์ (Objectives)	4.84	0.34	มากที่สุด	4.80	0.40	มากที่สุด
3.	ระบบและกลไก (System and Mechanism)	4.79	0.29	มากที่สุด	4.78	0.41	มากที่สุด
4.	การประเมินผล (Evaluation)	4.80	0.40	มากที่สุด	4.76	0.42	มากที่สุด
5.	เงื่อนไขความสำเร็จ (Conditions for Success)	4.82	0.39	มากที่สุด	4.76	0.42	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยโดยรวม		**4.82**	**0.36**	**มากที่สุด**	**4.76**	**0.41**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง พบว่า

ผลการประเมินความเป็นไปได้ โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.36) ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ วัตถุประสงค์ (Objectives) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = 0.34) รองลงมา คือ หลักการ (Principles) มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.84, S.D. = 0.34) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ระบบและกลไก (System and Mechanism) มีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.79, S.D. = 0.29)

ผลการประเมินความเป็นประโยชน์ โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.76, S.D. = 0.41) ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ วัตถุประสงค์ (Objectives) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.80, S.D. = 0.40) รองลงมา คือ ระบบและกลไก (System and Mechanism) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.78, S.D. = 0.41) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ หลักการ (Principles) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.41)

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาที่เป็นประเด็นสำคัญมาอภิปรายผล ดังนี้

ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการ ประกอบด้วย ด้านนโยบาย ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ข้อมูลสารสนเทศและดิจิทัล สมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร หลักสูตร การสอน และการประเมิน และทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน

ผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการพัฒนา การพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากร การจัดเก็บ วิเคราะห์ และรายงานข้อมูล การเชื่อมโยงระบบฯ กับการเรียนรู้ของผู้เรียน และการประเมินและติดตามผล ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี การบริหาร และรูปแบบการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในโดยใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว และความถูกต้อง โดยเฉพาะการจัดการข้อมูลและเอกสารให้เป็นระบบและตรวจสอบได้ ขณะเดียวกันต้องพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรให้มีความรู้และทักษะด้านดิจิทัลเพื่อใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง การจัดเก็บ วิเคราะห์ และรายงานข้อมูลที่มีคุณภาพช่วยลดความซ้ำซ้อนและเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการดำเนินงาน นอกจากนี้ ระบบประกันคุณภาพควรเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อยกระดับผลลัพธ์การเรียนอย่างแท้จริง และต้องมีการประเมินติดตามผลอย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงพัฒนา สร้างคุณภาพที่ยั่งยืนในสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธีร หฤทัยธนาสันติ์ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นทีการศึกษามัธยมศึกษาตรัง กระบี่ พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตรัง กระบี่ จำนวน 6 ด้าน คือ ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีของผู้บริหารมีองค์ประกอบสำคัญจำนวน 6 ด้าน ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของผู้บริหารในการขับเคลื่อนการใช้เทคโนโลยีในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับบริบทของการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยด้านแรก คือ การมีวิสัยทัศน์ต่อการนำเทคโนโลยีไปใช้ในองค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารจำเป็นต้องมีแนวคิดและทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนาสถานศึกษาด้วยเทคโนโลยี เพื่อให้บุคลากรสามารถดำเนินงานตามเป้าหมายร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ (ธีร หฤทัยธนาสันติ์ และคณะ, 2567)

ผลการศึกษารูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ระบบและกลไก 4 ขั้นตอน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และข้อมูลป้อนกลับ 4) การประเมินผล และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการพัฒนาระบบประกัน

คุณภาพภายในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีกรอบแนวทางที่ชัดเจนเพื่อให้สถานศึกษาดำเนินงานได้ต่อเนื่องและมีทิศทางเดียวกันการกำหนดหลักการและวัตถุประสงค์ช่วยให้บุคลากรเข้าใจเป้าหมายร่วมและวางแผนได้เหมาะสม ขณะเดียวกันระบบและกลไกทำให้การดำเนินงานเกิดขึ้นจริง ผ่านบทบาทหน้าที่ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ได้สนับสนุนข้อมูลการประเมินผลช่วยตรวจสอบความก้าวหน้าและนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน และเงื่อนไขความสำเร็จ เช่น ความพร้อมบุคลากร ทรัพยากร เทคโนโลยี และการสนับสนุนจากผู้บริหาร ซึ่งทำให้รูปแบบใช้ได้จริงและเหมาะกับโรงเรียนจอมทอง แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนตรา ฟักมงคล ซึ่งได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนราชานุบาล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต 1 โดยพบว่า รูปแบบดังกล่าวประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการ 2) จุดมุ่งหมาย 3) องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 4) กระบวนการบริหารจัดการ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมทรัพยากร การมุ่งเน้นผลสำเร็จ การดำเนินงานร่วมกัน การประเมินผลแบบองค์รวม และการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ 5) ผลลัพธ์ และ 6) เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงาน (มนตรา ฟักมงคล, 2662) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Supising, J. et al. ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) พบว่าองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) ขั้นตอนการดำเนินงาน 4) การประเมินผล และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ (Supising, J. et al., 2024) นอกจากนี้ ยังได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ อยุทธ์ คงเซ็น และคณะ ที่ได้พัฒนาระบบและกลไกการบริหารโรงเรียนคุณภาพสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 พบว่า องค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนคุณภาพมี 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลลัพธ์ ส่วนระบบและกลไกการบริหารโรงเรียนคุณภาพ มีโครงสร้างและองค์ประกอบ 6 ส่วน ได้แก่ วัตถุประสงค์ หลักการ แนวคิด ระบบการบริหาร กลไกการขับเคลื่อน และเงื่อนไขความสำเร็จ รวมทั้ง ระบบและกลไกการบริหารโรงเรียนคุณภาพที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสม ความถูกต้อง ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด (อยุทธ์ คงเซ็น และคณะ, 2567)

ผลการศึกษาการทดลองใช้รูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืนโรงเรียนจอมทอง โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัล รองลงมา คือ ด้านกระบวนการดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ด้วยดิจิทัล และด้านระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และด้านผลลัพธ์และความยั่งยืนของระบบประกันคุณภาพภายในยุคดิจิทัล ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะโรงเรียนจอมทองมีการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการยุคดิจิทัลที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินงานมีทิศทางเดียวกัน ผู้บริหารให้การสนับสนุนและผลักดันการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพสูง การนำ PDCA มาประยุกต์ใช้ร่วมกับดิจิทัล ช่วยให้เกิดการติดตามผลแบบเรียลไทม์ ทำให้ครูไม่ต้องรอประเมินปลายปี แต่สามารถปรับปรุงกระบวนการได้ทันที คือ หัวใจของการพึ่งพาตนเองและสร้างความยั่งยืนในระบบประกันคุณภาพ สอดคล้องกับการศึกษาของ นันธิดา ปฏิวรณ์ และคณะ ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่มุ่งยกระดับคุณภาพการบริหารงาน โดยยึดแนวคิดวงจรคุณภาพ PDCA หรือวงจรเดมมิ่งเป็นกรอบดำเนินงาน เริ่มจากการวางแผนเพื่อสำรวจความต้องการจำเป็นของผู้บริหาร จากนั้นจึงดำเนินการตามแผนผ่านการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาทักษะด้านความเข้าใจ (Understand) และการใช้งาน (Use) ต่อมามีการสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์หลังการอบรม ซึ่งแสดงถึงทักษะการเข้าถึง (Access) และสุดท้าย คือ การนำความรู้และทักษะดิจิทัลไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง อันเป็นการพัฒนาทักษะด้านการสร้างสรรค์ (Create) อย่างเป็นระบบและครบวงจร (นันธิดา ปฏิวรณ์ และคณะ, 2564)

ผลการประเมินความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง พบว่า โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรูปแบบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสถานศึกษาอย่างแท้จริง โดยสาเหตุสำคัญ ได้แก่ การออกแบบรูปแบบบนฐานแนวคิดเชิงระบบและการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลที่ตอบโจทย์การบริหารจัดการยุคใหม่ ทำให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและลดความซ้ำซ้อนของงาน และรูปแบบมีความชัดเจน เป็นขั้นตอน รวมทั้งเชื่อมโยงกับมาตรฐานการประกันคุณภาพ จึงเอื้อต่อการใช้งานของผู้บริหารและครูในทุกระดับ รวมทั้ง มีการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการพัฒนาและทดลองใช้ ให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับร่วมกัน ส่งผลให้การนำไปใช้มีประสิทธิภาพสูง นอกจากนี้ รูปแบบยังสามารถแสดงผลลัพธ์เชิงประจักษ์ ทั้งด้านคุณภาพผู้เรียนและการบริหารจัดการที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้ประเมินเห็นถึงความคุ้มค่าและประโยชน์ในระยะยาวอย่างชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของ วัชรินทร์ ภูมิภาค และบุญชม ศรีสะอาด ที่ได้พัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อยกระดับการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 พบว่า แนวทางที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินงานเพื่อยกระดับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 หลังจากได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลปรากฏว่า มีความเหมาะสมอยู่ระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด (วัชรินทร์ ภูมิภาค และบุญชม ศรีสะอาด, 2563) และสอดคล้องกับการศึกษาของ กิตติ์ดนัย แจ้งแสงทอง และคณะ ที่ได้ศึกษารูปแบบการบริหารการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการประเมินรูปแบบฯ พบว่า คุณภาพของรูปแบบด้านความเหมาะสม ด้านความถูกต้อง ด้านความเป็นไปได้ และด้านความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 4 ด้าน (กิตติ์ดนัย แจ้งแสงทอง และคณะ, 2564) นอกจากนี้ยังได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สง่า จันทร์วิเศษ และคณะ ที่ได้ศึกษารูปแบบการบริหารการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 13 ที่พัฒนาขึ้น พบว่า มีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด มีความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด และความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด (สง่า จันทร์วิเศษ และคณะ, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัยเรื่องรูปแบบระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน โรงเรียนจอมทอง สะท้อนให้เห็นการบูรณาการระหว่างการบริหารคุณภาพกับเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการใช้ข้อมูลสารสนเทศแบบเรียลไทม์เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบดังกล่าวชี้ให้เห็นความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงดิจิทัล ที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งคุณภาพได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และลดภาระงานเอกสาร นอกจากนี้ งานวิจัยยังนำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพที่ยืดหยุ่น สามารถปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล พร้อมทั้งเชื่อมโยงตัวชี้วัดคุณภาพเข้ากับผลลัพธ์ผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม องค์ความรู้นี้ จึงมีคุณค่าเชิงนวัตกรรมในการยกระดับระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย และตอบสนองต่อการพัฒนาการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ควรนำองค์ความรู้เชิงแนวคิดด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษายุคดิจิทัลอย่างยั่งยืน ไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพในบริบทที่หลากหลาย โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นต้นแบบเชิงวิชาการในการออกแบบและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ ทั้งนี้ งานวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการขยายมุมมองจากการประกันคุณภาพเชิงกระบวนการไปสู่มิติด้านดิจิทัลและข้อมูล ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาต่อยอดในอนาคต สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบในสถานศึกษาที่มีความแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลอย่างรอบด้าน ควบคู่กับการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างระบบดิจิทัลและระบบดั้งเดิม เพื่อยืนยันคุณค่าเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาปัจจัยด้านภาวะผู้นำดิจิทัลและสมรรถนะของบุคลากร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของระบบในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กิตติ์ดนัย แจ้งแสงทอง และคณะ. (2564). รูปแบบการบริหารการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. Journal of Buddhist Anthropology, 6(5), 302-317.

ธีร หฤทัยธนาสันติ์ และคณะ. (2567). ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตรัง กระบี่. วารสารครุศาสตร์ปัญญา, 3(4), 13-32.

นันธิดา ปฏิวรณ์ และคณะ. (2564). รูปแบบการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 9(5), 1927-1939.

มนตรา ฟักมงคล. (2662). รูปแบบการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในโรงเรียนราชานุบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต 1. เรียกใช้เมื่อ 20 มิถุนายน 2569 จาก https://research.otepc.go.th/files/ฉบับสมบูรณ์_oxmouz3y.pdf

วัชรินทร์ ภูมิภาค และบุญชม ศรีสะอาด. (2563). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อยกระดับการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7(6), 281-293.

สง่า จันทร์วิเศษ และคณะ. (2566). รูปแบบการบริหารการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตตรวจราชการที่ 13. สิกขาวารสารศึกษาศาสตร์, 10(1), 122-130.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). แนวทางการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2563). แนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสี่ (พ.ศ. 2563 - 2567). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). ให้ใช้มาตรฐานการศึกษา ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนพิเศษ 235 ง (24 กันยายน 2561).

สุวดี อุปปินใจ และคณะ. (2565). ระบบและกลไกการบริหารจัดการคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต. วารสารศิลปะการจัดการ, 6(3), 1369-1391.

อยุทธ์ คงเซ็น และคณะ. (2567). การพัฒนาระบบและกลไกการบริหารโรงเรียนคุณภาพสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์, 16(1), 222-231.

Supising, J. et al. (2024). School Administration Model in Driving the Sustainable Development Goals (SDGs). Interdisciplinary Research Review, 19(4), 39-51.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 187-198

บทความวิจัย

การบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ*

PARTICIPATORY CURRICULUM MANAGEMENT TO PROMOTE LEARNING FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS THE SPECIAL EDUCATION CENTER, LAMPHUN PROVINCE, THE OFFICE OF SPECIAL EDUCATION ADMINISTRATION

เฉลิมรัฐ โพธิ์แจ่ม*, ศศิพินต์ สุขบุญพันธ์
Chalermrat Pojaem*, Sasipin Sukbunpant
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย
Faculty of Education, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai, Thailand
*Corresponding author E-mail: merci.mangoo@gmail.com
*Tel: 090-554-0550

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม และ 2) แนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ดำเนินการ 2 ระยะ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหา สอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหาร นักสหวิชาชีพ ครู และผู้ปกครอง ประชากร 200 คน ได้รับข้อมูลคืน 199 คน เครื่องมือ คือ แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 เสนอแนวทางจัดประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเลือกแบบเจาะจง 7 คน เครื่องมือ คือ แนวทางสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์เนื้อหา ผลวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาภาพรวมมีการปฏิบัติระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการนำหลักสูตรไปใช้มีค่าเฉลี่ยสูงสุดระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.38) ส่วนด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตรมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.57) โดยการนิเทศภายในผู้บริหารเห็นว่ายังปฏิบัติระดับปานกลางและต้องการรูปแบบการนิเทศที่หลากหลาย และ 2) แนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม PIE MODEL มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ P-Planning การวางแผน I-Implementation การดำเนินการ และ E-Evaluation การประเมินผล ภายใต้ขอบข่ายบริหารจัดการหลักสูตร 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การนำไปใช้ การนิเทศติดตามผล และการประเมินผลหลักสูตร ขับเคลื่อนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบระหว่างผู้บริหาร นักสหวิชาชีพ ครู และผู้ปกครอง ใน 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ การปฏิบัติการ ผลประโยชน์ และการประเมินผล การนำแนวทางนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นการยกระดับการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลสำหรับศูนย์การศึกษาพิเศษหรือสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม, รูปแบบพีไออี, เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ, การส่งเสริมการเรียนรู้, ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน

*

Abstract

This research aimed to study 1) The current state and problems of participatory curriculum management, and 2) Guidelines for participatory curriculum management to promote learning for children with special needs at the Lamphun Special Education Center under the Special Education Bureau. The study was conducted in two phases. Phase 1 investigated the current state and problems by surveying opinions from administrators, multidisciplinary team members, teachers, and parents, comprising a total population of 200 people, with 199 respondents returning the questionnaire. The research instrument was a 5-point rating scale questionnaire, and data were analyzed using mean and standard deviation. Phase 2 proposed guidelines through an expert seminar with seven purposively selected experts. The research instruments included a focus group discussion guide, and data were analyzed using content analysis. The results showed that: 1) The overall current state and problems were practiced at a high level ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.51). When considering each aspect, curriculum implementation had the highest mean at the highest level ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.38), while supervision, monitoring, and evaluation of curriculum use had the lowest mean ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.57), with administrators perceiving internal supervision as still practiced at a moderate level and requiring diverse supervisory formats; and 2) The guidelines for participatory curriculum management based on the PIE MODEL consisted of key components: P-Planning, I-Implementation, and E-Evaluation. These operated under four areas of curriculum management scope: planning, implementation, supervisory monitoring, and evaluation. It was driven through a systematic participatory process among administrators, multidisciplinary team members, teachers, and parents across four aspects: decision-making, operation, benefit-sharing, and evaluation. Applying these guidelines elevates individual education plans for special education centers or schools to sustainably promote learners' potential development.

Keywords: Participatory Curriculum Management, PIE MODEL, Children with Special Needs, Learning Promotion, Lamphun Special Education Center

บทนำ

แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2562) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง เท่าเทียม มีคุณภาพ และตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่ต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพผ่านแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาที่ยืดหยุ่น ซึ่งต้องอาศัยการกระจายอำนาจและการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) การทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบใน 4 ระดับ ได้แก่ การร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ระหว่างผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และผู้ปกครอง คือ กลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างความสัมพันธ์อันดีในการพัฒนาผู้เรียนอย่างยั่งยืน (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และอินถา ศิริวรรณ, 2560) นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเชิงระบบตั้งแต่การร่วมรับรู้ คิด ศึกษา ค้นคว้า และไปจนถึงการควบคุม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน ยังถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้สถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพและปรับตัวตอบสนองต่อสถานการณ์และ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงระบบได้อย่างเป็นเอกภาพ (พระใบฎีกาณพงษกร กนฺตวณฺโณ (ปิ่นทอง), 2566) กระบวนการเหล่านี้จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์บริบทเชิงรุกร่วมกับการทำงานเชิงระบบที่เป็นเอกภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจะบรรลุความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการจัดประสบการณ์ทางการศึกษาที่มีความหมายและยืดหยุ่น โดยอาศัยหลักการออกแบบหลักสูตรย้อนกลับ และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาศักยภาพรอบด้าน (ทิศนา แขมมณี, 2561) ตลอดจนคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลผ่านทฤษฎีพหุปัญญา ซึ่งมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความถนัดเฉพาะบุคคล สอดคล้องกับแนวคิดทางศึกษาพิเศษที่มุ่งเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัดน้อยที่สุด และการสร้างความร่วมมือในลักษณะสหวิทยาการร่วมกันระหว่างกลุ่มวิชาชีพ (ยุทธศักดิ์ ภูผาอารักษ์ และธารินทร์ รสานนท์, 2565) อีกทั้งการนำนวัตกรรมหรือหลักการจัดการศึกษาเฉพาะทางอย่างแนวการศึกษาวอลดอร์ฟ มาบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษาผ่านกิจกรรมศิลปะบำบัด ดนตรีบำบัด และกิจกรรมการเคลื่อนไหว ย่อมส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพทั้งด้านกล้ามเนื้อ ประสาทสัมผัส อารมณ์ และสังคมของผู้เรียนเป็นไปอย่างองค์รวมสมดุล (ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน, 2568) อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จริง ต้องได้รับการสนับสนุนขับเคลื่อนจากผู้บริหารในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ร่วมกับการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของครูผู้สอนในการออกแบบการเรียนรู้ และแรงสนับสนุนจากผู้ปกครอง รวมถึงชุมชน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (ฉัตรชัย ดีพิมาย และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร์, 2566) แม้กฎหมายและทฤษฎีจะให้ความสำคัญกับหลักสูตรและการมีส่วนร่วม แต่ในมิติของสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ขนาดและความรุนแรงของปัญหาเกี่ยวกับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษยังคงเป็นประเด็นเร่งด่วน โดยข้อมูลสถิติจากแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดลำพูน ระบุว่า มีคนพิการที่ขึ้นทะเบียนสะสมในจังหวัดกว่า 11,000 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นกลุ่มเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่กระจายตัวอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ และจำเป็นต้องได้รับบริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ฟื้นฟูสมรรถภาพ และเตรียมความพร้อมทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำพูน, 2566) และมีเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษสังกัดศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน จำนวน 241 คน จำแนกการมารับบริการ 2 ประเภท คือ ผู้เรียนที่มารับบริการในศูนย์การศึกษาพิเศษฯ จำนวน 97 คน และผู้เรียนที่รับบริการที่หน่วยบริการประจำอำเภอต่าง ๆ และรับบริการที่บ้าน จำนวน 144 คน (ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน, 2568) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในเชิงการบริหารงานวิชาการที่มักพบ คือ สถานศึกษาขาดความเชื่อมโยงและการบูรณาการร่วมกันระหว่างกลุ่มวิชาชีพและผู้ปกครอง ส่งผลให้กระบวนการปรับกิจกรรม สื่อ อุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมไม่สอดคล้องกับพัฒนาการเฉพาะด้านของเด็กอย่างแท้จริง ทฤษฎีและงานวิจัยด้านการศึกษาพิเศษระบุว่า หากสถานศึกษาขาดการสื่อสารและความร่วมมือที่เป็นระบบ ย่อมส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องในการจัดสรรทรัพยากรและการส่งต่อนวัตกรรมทางการศึกษา ตลอดจนทำให้การดำเนินงานตามแผนเฉพาะบุคคลขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถตอบสนองต่อวิถีชีวิตอัตลักษณ์ และความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและตัวผู้เรียนได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560); (ช่อทิพย์ มงคลธวัชและณิรดา เวชญาลักษณ์, 2565) ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษมีบทบาทหน้าที่หลักในการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ฟื้นฟูสมรรถภาพ และเตรียมความพร้อมสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษทุกประเภทก่อนส่งต่อไปยังสถานศึกษาอื่น ผ่านการให้บริการทั้งในรูปแบบไป - กลับหน่วยบริการประจำอำเภอ 5 แห่ง (ได้แก่ หน่วยบริการประจำอำเภอบ้านธิ แม่ทา บ้านโฮ่ง ทุ่งหัวช้าง และลี้) รวมถึงการให้บริการฟื้นฟู ณ ที่บ้าน (ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน, 2568) แม้ว่างานหลักสูตรจะเป็นหัวใจสำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างเป็นระบบจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และผู้ปกครอง แต่จากการดำเนินงานจริงในปัจจุบันกลับพบปัญหาสำคัญ คือ แนวทางการพัฒนาผู้เรียนยังไม่มีความชัดเจน บุคลากรมีการทำงานในลักษณะแยกส่วน ขาดการเชื่อมโยงเชิงระบบการมีส่วนร่วม และขาดการส่งต่อข้อมูลสารสนเทศ

อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรเกิดความล่าช้า ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย และไม่สามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ตามสภาพจริงเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดหรือพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียนในศูนย์ฯ ได้อย่างเต็มที่

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการนำหลักการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้าน มาศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และพัฒนาเป็นแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน วิจัยครั้งนี้จะช่วยให้สถานศึกษามีแนวทางบริหารหลักสูตรที่ชัดเจน เป็นระบบ และปฏิบัติได้จริง ช่วยให้ผู้บริหารและครูสามารถวางแผนตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ปกครองและเครือข่ายสหวิชาชีพได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างมีทิศทาง ซึ่งประโยชน์สูงสุดจะเกิดแก่ตัวผู้เรียนที่จะได้รับโอกาสในการพัฒนาทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะทางสังคมที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการเฉพาะบุคคลอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และระยะที่ 2 แนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ประจำปีการศึกษา 2568 รวมทั้งสิ้น 200 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา นักสหวิชาชีพ (นักกิจกรรมบำบัดและนักกายภาพบำบัด) ครูผู้สอน และผู้ปกครองนักเรียน เนื่องจากประชากรมีจำนวนจำกัดและมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ผู้วิจัยจึงใช้ประชากรทั้งหมดเป็นกลุ่มตัวอย่างเชิงเป้าหมายในการตอบแบบสอบถาม (Total Population Sampling) โดยมีเกณฑ์คัดเข้า คือ เป็นผู้ปฏิบัติงานหรือรับบริการในศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 1 ภาคการศึกษา โดยผู้วิจัยได้รับข้อมูลกลับคืนที่สมบูรณ์ จำนวน 199 คน คิดเป็นร้อยละ 99.50 (งดเว้นการตอบ 1 คน เนื่องจากเป็นผู้บริหารที่เพิ่งย้ายมาดำรงตำแหน่งใหม่และทราบบริบทการดำเนินงานของพื้นที่ยังไม่ครบถ้วน)

ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาและรับรองแนวทาง จำนวน 7 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คุณสมบัติ ดังนี้ 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษาพิเศษ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการไม่น้อยกว่า 3 ปีขึ้นไป จำนวน 3 คน 2) ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านกิจกรรมบำบัดหรือกายภาพบำบัด ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการไม่น้อยกว่า 3 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญหรืออาจารย์ที่มีประสบการณ์ด้านการศึกษาพิเศษ ไม่น้อยกว่า 3 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (เพศ, อายุ, สถานภาพบุคลากร, ระยะเวลาการปฏิบัติงาน/รับบริการ) ลักษณะเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยมีองค์ประกอบของหลักการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมิน บูรณาการร่วมกับการบริหารจัดการหลักสูตร 4 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนหลักสูตร 2) การนำหลักสูตรไปใช้ 3) การนิเทศติดตาม ผลการใช้ และ 4) การประเมินผลหลักสูตร จำนวน 20 ข้อ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท โดยกำหนดค่าระดับคะแนนเป็น 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด (Likert, R., 1967)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม ลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions)

ระยะที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางสนทนากลุ่ม

ร่างแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม ที่ยกร่างขึ้นจากผลการศึกษาเชิงปริมาณและวรรณกรรมในบทที่ 2 ประเด็นแนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) สำหรับใช้ดำเนินการประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งผ่านการประเมินความตรงเชิงโครงสร้างและความเหมาะสมของภาษาจากผู้เชี่ยวชาญชุดตรวจ IOC เรียบร้อยแล้ว

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้รับการพัฒนาจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการหลักสูตร โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67 - 1.00 จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอนและระยะเวลา ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (กันยายน 2568 - ตุลาคม 2568) ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย นำส่งแบบสอบถามฉบับจริงให้แก่ผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และแจกจ่ายแจงรายละเอียดแก่ผู้ปกครองนักเรียน โดยขอความอนุเคราะห์ครูประจำห้องเรียนช่วย รวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามกลับคืนด้วยตนเอง ได้ข้อมูลสมบูรณ์ 199 ฉบับ (เนื่องจากผู้บริหารเพิ่งย้ายมาดำรงตำแหน่งใหม่และยังไม่ทราบบริบทการดำเนินงานของสถานศึกษาอย่างครบถ้วน)

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (พฤศจิกายน 2568 - ธันวาคม 2568) ผู้วิจัยนำผลสถิติจากระยะที่ 1 มาวิเคราะห์จากนั้นทำหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 7 ท่าน เข้าร่วม การประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญร่วมกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ณ ห้องประชุมโรงเรียนโสตศึกษาอนุสารสุนทร โดยจัดกระบวนการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น วิพากษ์ และรับรองแนวทาง รวบรวมข้อมูลผ่านการบันทึกเสียง บันทึกภาพ การจดบันทึกภาคสนาม โดยใช้เวลาในการจัดประชุมสัมมนาและสนทนากลุ่มรวม 3 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อสรุปสภาพปัจจุบันและระดับปัญหา

2. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ตามแนวคิดหลักการจัดหมวดหมู่ข้อมูลของ ทิศนา แขมมณี ร่วมกับการตีความรวบยอด นำข้อมูลจากการจดบันทึกภาคสนามและเทปบันทึกเสียงมาทำการถอดความแบบคำต่อคำ (Verbatim Transcription) ดำเนินการลงรหัสข้อมูล (Coding) จัดกลุ่มประเด็นตามกรอบแนวคิดวิจัย และเรียบเรียงเป็นความเรียงอธิบายโครงสร้างแนวทาง 3 ระยะอย่างเป็นระบบ (ทิศนา แขมมณี, 2561)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ดังตารางที่ 1

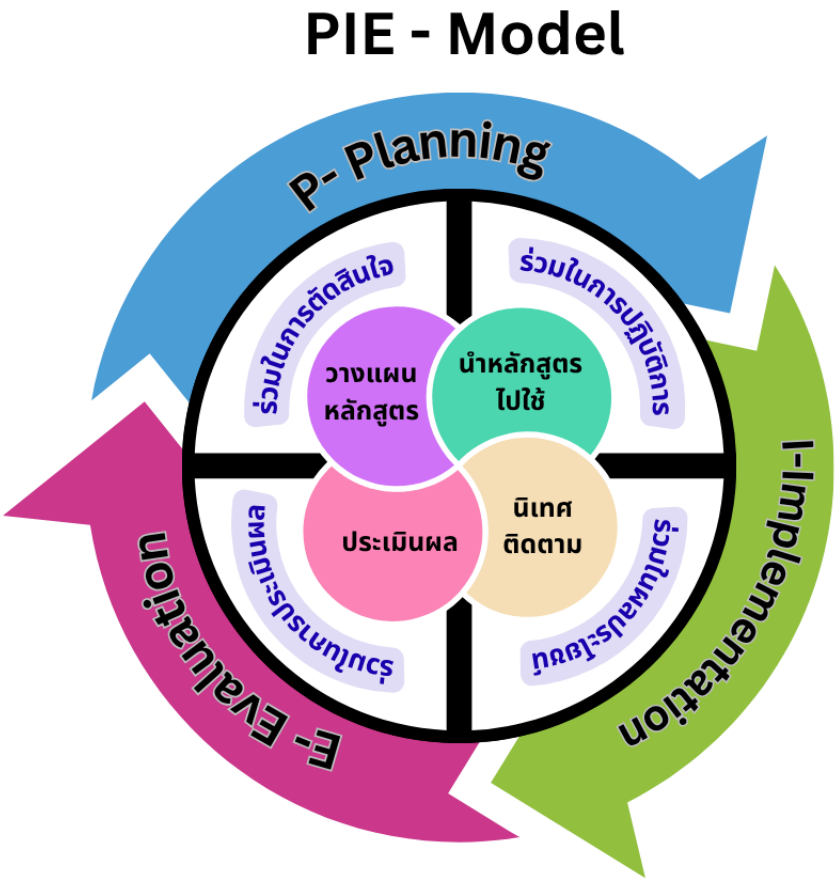
ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาพรวมสภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

ด้านการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม	$\bar{x}$	S.D.	ระดับสภาพการปฏิบัติ	อันดับ
ด้านการวางแผนหลักสูตร (Curriculum Planning)	4.32	0.49	มาก	2
ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)	4.58	0.38	มากที่สุด	1
ด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตร (Supervision and Monitoring)	3.90	0.57	มาก	4
ด้านการประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation)	4.20	0.61	มาก	3
รวม	**4.25**	**0.51**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาพรวมสภาพปัจจุบันการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ พบว่า ในภาพรวมของประชากรทุกกลุ่มมีระดับสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.25, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการนำหลักสูตรไปใช้มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.58, S.D. = 0.38) โดยมีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการวางแผนหลักสูตร มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.49) และด้านการประเมินหลักสูตร มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.20, S.D. = 0.61) ซึ่งมีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ในขณะที่ด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตร มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.90, S.D. = 0.57) ของสภาพการปฏิบัติงานต่ำที่สุดแต่ยังคงอยู่ในระดับมาก ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เชิงลึกพบอุปสรรคสำคัญในกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาที่ประเมินระดับสภาพการปฏิบัติงานด้านการนิเทศภายในไว้เพียงระดับปานกลาง เท่านั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการนิเทศที่หลากหลายเพื่อลดความวิตกกังวลของครูผู้ปฏิบัติงาน

2. ผลการศึกษาแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยจัดประชุมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship-based seminar) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมวิพากษ์ ตรวจสอบ และชี้แนะแนวทางอย่างละเอียด ผู้วิจัยสามารถสรุปผล ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ

จากการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ (PIE MODEL) ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นนั้น แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงระบบ (Systematic Interaction) ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม โดยโครงสร้างของโมเดลถูกจัดวางความสัมพันธ์ออกเป็น 3 ชั้นภูมิ ที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต (Dynamic) จากภายในสู่ภายนอก ดังนี้

การบริหารจัดการหลักสูตร วงในสุดของโมเดล ทำหน้าที่เป็นแกนหลักของการบริหารจัดการ ประกอบด้วยขอบข่ายงานหลักสูตร 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การนิเทศติดตาม และการประเมินผลหลักสูตร ภารกิจทั้ง 4 ด้านนี้ถือเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญ ในการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งผู้บริหาร นักสหวิชาชีพ ครู และผู้ปกครองมีส่วนสำคัญยิ่งที่ต้องร่วมกันดำเนินการ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของศูนย์การศึกษาพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการนำหลักสูตรไปใช้ที่ต้องแปรเปลี่ยนไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับห้องเรียน และด้านการนิเทศติดตามที่มีลักษณะกัลยาณมิตรเพื่อลดความวิตกกังวลของครูผู้สอน

หลักการมีส่วนร่วม วงชั้นที่สองทำหน้าที่เชื่อมต่อ โดยนำเอา “กระบวนการมีส่วนร่วม 4 มิติ” ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เข้ามาบูรณาการเข้ากับภารกิจงานหลักสูตรในวงในสุด การจัดวางองค์ประกอบในลักษณะนี้เป็นการสะท้อนว่า งานหลักสูตรในแต่ละด้านจะไม่อาจดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพหากขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย ผู้บริหาร นักสหวิชาชีพ ครู และผู้ปกครอง เป็นการสร้างการยอมรับร่วมกันในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเดียวกันเพื่อพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเกิดความเข้มแข็งในกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

PIE MODEL วงนอกสุดซึ่งล้อมรอบด้วยลูกศรตามเข็มนาฬิกาของกระบวนการ PIE MODEL ได้แก่ P-Planning (การวางแผน) I-Implementation (การดำเนินการ) และ E-Evaluation (การประเมินผล) ทำหน้าที่เป็นวัฏจักรการบริหาร ที่คอยกำกับ ทิศทาง ให้แก่ระบบทั้งหมด ลูกศรที่หมุนเวียนต่อเนื่องสะท้อนถึงแนวคิดการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องที่ไม่หยุดนิ่ง โดย P-Planning จะเป็นตัวนำทางในการร่วมตัดสินใจวางแผนหลักสูตร, I-Implementation เป็นฐานในการร่วมปฏิบัติการและการรับประโยชน์ในการนำหลักสูตรไปใช้รวมถึงการนิเทศ, และ E-Evaluation เป็นเครื่องมือในการร่วมตรวจสอบและประเมินผลเพื่อสะท้อนข้อมูลกลับ (Feedback Loop) ในการปรับปรุงระบบในรอบถัดไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมในสถาบันการศึกษาพิเศษ จากผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมในภาพรวมมีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.51) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.38) ขณะที่ ด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตร มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.57) ผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถประมวลผลเชิงทฤษฎีและบริบทปฏิบัติได้ว่า เกิดจากการที่สถานศึกษามุ่งเน้นการปฏิบัติตามนโยบายขับเคลื่อนหลักสูตรลงสู่ห้องเรียนอย่างเข้มแข็ง แต่ในทางกลับกัน กลไกการนิเทศและติดตามผลกลับเป็นจุดวิกฤตของการบริหารจัดการหลักสูตรพิเศษ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เชิงลึกจะพบความสอดคล้องกันของข้อมูลใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาประเมินสภาพการปฏิบัติงานด้านการนิเทศภายในไว้เพียงระดับปานกลาง และกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนประเมินความต้องการมีส่วนร่วมในการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลไว้ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน (พระใบฎีกาณพงษกร กนฺตวณฺโณ (ปิ่นทอง), 2566) การบริหารแบบมีส่วนร่วมเชิงระบบและองค์ประกอบการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ซึ่งระบุว่า ความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาจะต้องเกิดความสมดุลเชื่อมโยงกันตั้งแต่ขั้นการร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ไปจนถึงขั้นการร่วมประเมินผล ระบบการนิเทศและประเมินผลของสถานศึกษาเฉพาะทาง ยังคงมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทางในการกำกับดูแล ส่งผลให้ครูผู้ปฏิบัติงานเกิดความวิตกกังวล และผู้ปกครองยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นการประเมินผล ได้อย่างเต็มศักยภาพ (สุพันณี เชิดฉัน และธารินทร์ รสานนท์, 2566) ทั้งนี้ สภาพปัญหาหลักของการบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในของศูนย์การศึกษาพิเศษ มักมีข้อจำกัดสำคัญด้านอัตรากำลังบุคลากรเฉพาะทาง และระบบการนิเทศมักยึดติดกับรูปแบบการกำกับตรวจสอบแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ครูผู้ปฏิบัติงานเกิดความเครียดและต้องการรูปแบบการนิเทศที่หลากหลาย ยืดหยุ่น มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรเพื่อลดความวิตกกังวลในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (ช่อทิพย์ มงคลธวัช และณิรดา เวชญาลักษณ์, 2565) นอกจากนี้ การวิเคราะห์ประมวลผล

ในมิติด้านศักยภาพบุคลากรและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ยังสะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรเพื่อยกระดับสมรรถนะครูผู้สอน การบริหารหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของศูนย์การศึกษาพิเศษ พบว่า มิติด้านการพัฒนาบุคลากรเป็นส่วนที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเนื่องจากขาดการพัฒนาองค์ความรู้ที่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องแก้ไขด้วยระบบการติดตามนิเทศอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับการจัดการเรียนรู้ อย่างไรก็ดี แม้จะมีข้อจำกัดด้านการนิเทศ แต่จุดแข็งที่ค้นพบ คือ ระบบการทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) มีความเข้มแข็งเป็นอย่างยิ่ง (นภสินธุ์ ดวงประภา และพนิดา สินสุวรรณ, 2568) การทำงานร่วมกันแบบสหวิทยาการ (Transdisciplinary Team) เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และผู้ปกครอง เป็นหัวใจสำคัญของการข้ามข้อจำกัดรายบุคคลของผู้เรียน ที่พบว่า การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและนักวิชาชีพเฉพาะทาง เช่น นักกิจกรรมบำบัดหรือนักกายภาพบำบัด ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปรับเปลี่ยนหลักสูตร ตลอดจนการยกร่างหลักสูตรฟื้นฟูสมรรถภาพรายบุคคล ถือเป็นกลไกเชิงประจักษ์ที่ช่วยเปลี่ยนผ่านและส่งต่อความช่วยเหลือทางการศึกษาจากห้องเรียนสู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ (พิชญาศินี สุยะตา และคณะ, 2566) ส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษดำเนินไปได้อย่างรอบด้าน เป็นระบบ และเกิดความยั่งยืนในตัวผู้เรียนอย่างแท้จริง

2. แนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมที่พัฒนาขึ้นผ่าน PIE MODEL แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์เชิงระบบ มีลักษณะเป็นองค์รวมผ่านโครงสร้าง 3 ชั้นภูมิอย่างเป็นพลวัต โดยมีภารกิจงานหลักสูตร 4 ด้าน คือ การวางแผน การนำไปใช้ การนิเทศติดตาม และการประเมินผล (กชมน ถนอมทรัพย์ และคณะ, 2568) เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาเฉพาะบุคคลของศูนย์การศึกษาพิเศษ เชื่อมต่อด้วยวงชั้นที่สอง คือ หลักการมีส่วนร่วม 4 มิติ คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ที่ดึงผู้บริหาร นักสหวิชาชีพ ครู และผู้ปกครองเข้ามาผนึกกำลังสร้างการยอมรับร่วมกัน (สะใบทิพย์ ขาววิเศษ และสุชาดา บุบผา, 2567) และกำกับทิศทางด้วยวงนอกสุดผ่านวัฏจักร PIE MODEL (P-Planning, I-Implementation, E-Evaluation) ที่หมุนเวียนต่อเนื่องเพื่อเกิดวงจรสะท้อนข้อมูลกลับ (Feedback Loop) ในการพัฒนาคุณภาพอย่างไม่หยุดนิ่ง ซึ่งปฏิสัมพันธ์เชิงระบบดังกล่าวนำไปสู่ผลลัพธ์ปลายทางอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการส่งเสริมให้นักเรียนมีพัฒนาการครบทุกด้านและพึ่งพาตนเองได้ ครูเกิดสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล (สุนิษา ชานนท์, 2567) ผู้ปกครองมีส่วนร่วมส่งเสริมการเรียนรู้จากโรงเรียนสู่บ้าน และผู้บริหารได้ระบบการบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

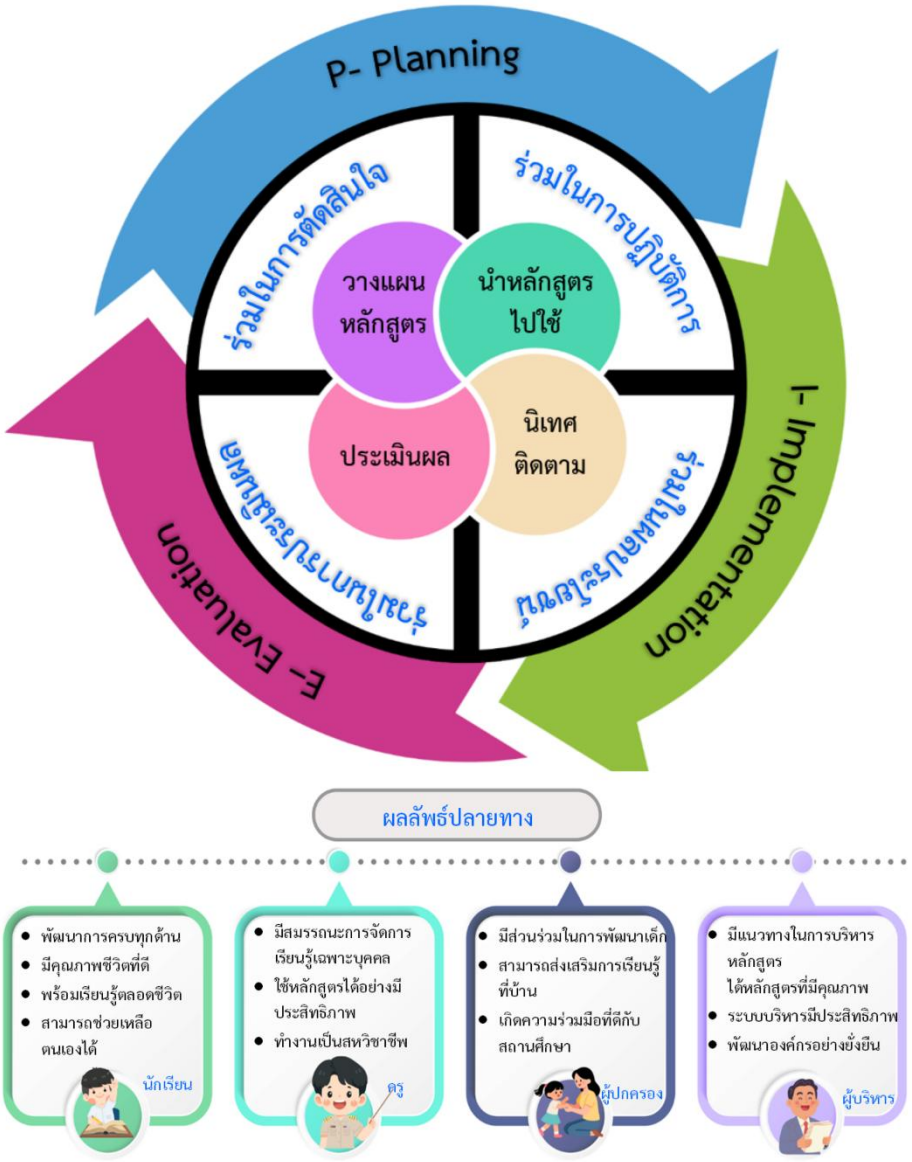
องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ในรูปแบบของโมเดลแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ คือ PIE-MODEL

P-Planning การวางแผน เป็นการบริหารจัดการที่ตรงกับ “การวางแผนหลักสูตร” ในวงรอบในสุด โดยขับเคลื่อนผ่าน “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ” ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และผู้ปกครอง ซึ่งในระยะนี้จะมุ่งเน้นที่การร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็นพิเศษเฉพาะบุคคล เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการออกแบบโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาที่มีความยืดหยุ่นสูง พร้อมสำหรับการนำไปปรับใช้ในระดับห้องเรียนและการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลได้อย่างมีทิศทาง

I-Implementation การดำเนินการ เป็นระยะขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติการที่ตรงกับ “การนำหลักสูตรไปใช้” และ “การนิเทศ ติดตาม” ในวงใน โดยอาศัยหลักการ “การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ” และ “การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์” ร่วมกัน ซึ่งในระยะนี้ครูผู้สอนจะนำหลักสูตรและแผนเฉพาะบุคคลไปสู่การจัดการเรียนรู้จริง โดยมีนักสหวิชาชีพคอยสนับสนุนกระบวนการบำบัดฟื้นฟู และมีผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อยอดที่บ้าน ขณะเดียวกันจะเกิดกระบวนการนิเทศติดตามภายในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะกัลยาณมิตรสะท้อนคิดร่วมกัน (Collaborative Reflection) ซึ่งช่วยลดความวิตกกังวลของครูผู้สอน และเปลี่ยนผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้จากโรงเรียนสู่ครอบครัวได้

E-Evaluation การประเมินผล เป็นระยะตรวจสอบสะท้อนกลับที่ตรงกับ “การประเมินผลหลักสูตร” ในแกนกลาง ผ่านกระบวนการ “การมีส่วนร่วมในการประเมินผล” ของทุกฝ่าย ระยะนี้ไม่ใช่เพียงการประเมินเพื่อตัดสินผลหรือรวบรวมเอกสาร แต่เป็นการประเมินเพื่อการพัฒนา เพื่อร่วมกันตรวจสอบความก้าวหน้าและการบรรลุผลลัพธ์ปลายทาง ของผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง และระบบบริหารของผู้บริหาร จากนั้นจะนำข้อมูลป้อนกลับ (Feedback Loop) ที่ได้จากการประเมินผลร่วมกัน ย้อนกลับไปเป็นฐานข้อมูลในการวางแผน (P - Planning) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในวงรอบถัดไปอย่างเป็นวัฏจักรต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย “PIE MODEL”

ดังนั้น PIE MODEL ในวงนอกสุดทำงานเป็น "วงจรเชิงระบบที่หมุนเวียนต่อเนื่องไม่มีสิ้นสุด จากการบริหารแบบมีส่วนร่วมในแต่ละระยะ (P-I-E) จะส่งผลลัพธ์เชิงประจักษ์ลงสู่ “ผลลัพธ์ปลายทาง” ของบุคคล 4 กลุ่มหลักอย่างเป็นระบบคุณค่าใหม่ ได้แก่

นักเรียน เกิดการพัฒนาการครบทุกด้าน มีคุณภาพชีวิตที่ดี พร้อมเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถช่วยเหลือตนเองได้

ครู เกิดสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำงานเป็นทีมสหวิชาชีพ

ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมพัฒนาเด็กจากโรงเรียนสู่บ้าน และเกิดความร่วมมือที่ดีกับสถานศึกษา

ผู้บริหาร ได้แนวทางบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ยกระดับระบบบริหารองค์กรอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สรุปผลได้ว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการนำหลักสูตรไปใช้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ขณะที่ด้านการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเนื่องจากข้อจำกัดด้านอัตรากำลังบุคลากรเฉพาะทางและรูปแบบการนิเทศแบบดั้งเดิม แต่มีจุดแข็งสำคัญ คือ ความเข้มแข็งของทีมสหวิชาชีพและการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน IEP จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวทางการบริหารหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมผ่าน PIE MODEL ซึ่งแสดงปฏิสัมพันธ์เชิงระบบ 3 ชั้นภูมิ ที่เชื่อมโยงวงในสุด ภารกิจหลักสูตรทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวงาแผน ด้านการนำไปใช้ ด้านการนิเทศและด้านการประเมินผล วงชั้นที่สอง กระบวนการมีส่วนร่วม 4 มิติ ของผู้บริหาร ครู นักสหวิชาชีพ และผู้ปกครอง และวงนอกสุด (วัฏจักรบริหาร P-I-E แบบ Feedback Loop) นำไปสู่ผลลัพธ์ปลายทางที่ทำให้นักเรียนมีพัฒนาการสมวัย ครูเกิดสมรรถนะการสอนเฉพาะบุคคล ผู้ปกครองส่งเสริมการเรียนรู้จากโรงเรียนสู่บ้าน และผู้บริหารมีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สถานศึกษาควรนำ PIE MODEL ไปปรับใช้ในการพัฒนาระบบการนิเทศภายในเชิงกัลยาณมิตร ยืดหยุ่น และลดความวิตกกังวลของครู พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและนักสหวิชาชีพเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการประเมินผลและการจัดทำหลักสูตรฟื้นฟูสมรรถภาพรายบุคคลอย่างเป็นรูปธรรม และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการประเมินผลสัมฤทธิ์เชิงพฤติกรรมระยะยาวของผู้เรียนจากการใช้ PIE MODEL รวมถึงการพัฒนานวัตกรรมการนิเทศติดตามผ่านระบบดิจิทัลเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านอัตรากำลังและเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งต่อการเรียนรู้จากสถานศึกษาสู่บ้านอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กชมน ถนอมทรัพย์ และคณะ. (2568). การบริหารแบบมีสวนร่วมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1. วารสารการอาชีวภาคกลาง, 9(2), 94-101.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 สำหรับเด็กอายุ 3 - 6 ปี. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

ฉัตรชัย ดีพิมาย และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร์. (2566). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนพิการ กรณีศึกษา ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดสระบุรี. วารสารบริหารการศึกษาบัวบัณฑิต, 23(2), 79-98.

ช่อทิพย์ มงคลธวัช และณิรดา เวชญาลักษณ์. (2565). การศึกษาสภาพและแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักบริหารงาน การศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. Journal of Modern Learning Development, 7(5), 32-49.

ทิศนา แขมมณี. (2561). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นภสินธุ์ ดวงประภา และพนิดา สินสุวรรณ. (2568). การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ในระดับการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษาพิเศษ, 14(2), 16-31.

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และอินถา ศิริวรรณ. (2560). การบริหารแบบมีส่วนร่วม. วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 4(1), 176-187.

พระใบฎีกาณพงษกร กนฺตวณฺโณ (ปิ่นทอง). (2566). การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม. วารสารวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยี, 1(3), 9-21.

พิชญาศินี สุยะตา และคณะ. (2566). การศึกษาแนวทางการบริหารงานกิจกรรมบำบัด ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดเชียงราย. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 10(1), 96-111.

ยุทธศักดิ์ ภูผาอารักษ์ และธารินทร์ รสานนท์. (2565). การบริหารหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ พุทธศักราช 2562 ของศูนย์การศึกษาพิเศษ ส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร. วารสารศึกษาศาสตร์ มมร, 10(2), 25-39.

ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน. (2568). สารสนเทศศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน ปีการศึกษา 2568. ลำพูน: ศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดลำพูน.

สะใบทิพย์ ขาววิเศษ และสุชาดา บุบผา. (2567). แนวทางการบริหารจัดการเชิงรุกเพื่อบริการช่วยเหลือเฉพาะครอบครัวโดยศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัดอุดรธานี. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(3), 162-177 .

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำพูน. (2566). แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดลำพูน (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. ลำพูน: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำพูน.

สุนิษา ชานนท์. (2567). ความต้องการจำเป็นการดำเนินงานการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ เครือข่ายที่ 9. วารสารปัญญา, 31(1), 26-39.

สุพันณี เชิดฉัน และธารินทร์ รสานนท์. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของครูศูนย์การศึกษาพิเศษส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร. วารสารศึกษาศาสตร์ มมร, 11(1), 23-38.

Likert, R. (1967). The method of constructing an attitude scale. In M. Fishbein (Ed.), Readings in attitude theory and measurement (pp. 90-95). New York: John Wiley & Sons.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 199-213

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณี ศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช*

DEVELOPMENT OF A HYBRID TOURISM MODEL TO PROMOTE COMMUNITY-BASED EXPERIENTIAL TOURISM: A CASE STUDY OF PHROM KHIRI DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พรฟ้า สุทธิคุณ*, ลัญจกร นิลกาญจน์, ปัญญา เลิศไกร
Pornfar Sutthikhun*, Lunjakon Nillakan, Punya Lertgrai
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: Pornfarsutthikhun@gmail.com
*Tel: 092-444-5912

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของรูปแบบการท่องเที่ยว แบบผสมฯ 2) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมฯ และ 3) ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาฯ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา วิธีการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย บุคคลและกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ได้แก่ กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวพรหมโลก จำนวน 10 คน กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านในหมง จำนวน 8 คน และนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสำรวจพื้นที่ แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า อำเภอพรหมคีรีมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเกษตร ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเชื่อมโยงกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จากการพัฒนารูปแบบได้ PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผสม การบูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ การตลาดและสื่อดิจิทัล การเรียนรู้ภูมิปัญญา การบริการและประสบการณ์นักท่องเที่ยว นวัตกรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เครือข่ายและความร่วมมือของชุมชน และการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อนำรูปแบบไปทดลองใช้ในพื้นที่ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.72) และชุมชนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65) สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์โดยชุมชน ยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยว สร้างรายได้ และสนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวแบบผสม, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, ประสบการณ์การท่องเที่ยว, อำเภอพรหมคีรี, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

*Received July 7, 2026; Revised August 4, 2026; Accepted August 22, 2026

Abstract

This research aimed to 1) Analyze the problems and potential of a hybrid tourism model, 2) Develop a hybrid tourism model, and 3) Evaluate the effectiveness of the developed model. The study employed a Research and Development (R&D) approach. The key informants consisted of stakeholders involved in tourism development, including 10 members of the Phrom Lok Tourism Club, 8 members of the Ban Nai Mong Tourism Group, and 100 tourists. The research instruments included document analysis, in-depth interviews, focus group discussions, field surveys, a model suitability evaluation form, and a tourist satisfaction questionnaire. Data were analyzed using content analysis, mean, and standard deviation. The findings revealed that Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province, possesses abundant tourism resources, including natural attractions, cultural heritage, local ways of life, indigenous wisdom, and agricultural resources, all of which have strong potential for developing experiential tourism activities. However, several challenges were identified, including insufficient integration among tourism activities, limited tourism marketing and promotion, and ineffective tourism management. The study developed the PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model, comprising ten key components: 1) Community participation, 2) Hybrid tourism activities, 3) Integration of tourism resources, 4) Tourism management, 5) Marketing and digital media, 6) Local wisdom learning, 7) tourist services and experiences, 8) Innovation for sustainable tourism, 9) Community networks and collaboration, and 10) Continuous evaluation and development. The model was evaluated by experts and was rated at the highest level of appropriateness. Following implementation in the study area, the overall satisfaction of tourists with the model was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.72), while community satisfaction was also at the highest level ($\bar{x}$ = 4.65). The developed model effectively promotes community-based experiential tourism, enhances tourism potential, generates local income, strengthens community participation, and supports sustainable community development.

Keywords: Hybrid Tourism, Community-Based Experiential Tourism, Tourism Experience, Phrom Khiri District, Sustainable Tourism

บทนำ

แนวคิดการท่องเที่ยวแบบผสมผสาน จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวสมัยใหม่ โดยเป็นการบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยวหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างความหลากหลายและเพิ่มคุณค่าให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังช่วยกระจายรายได้และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับคนในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง (Benur, A. M. & Bramwell, B., 2015); (OECD, 2020) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชนที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนเท่านั้น แต่ยังต้องการเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประสบการณ์ใหม่ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมไปสู่การท่องเที่ยวที่เน้น “ประสบการณ์” และ “การมีส่วนร่วม” มากยิ่งขึ้น (Pine, B. J. II. & Gilmore, J. H., 1999); (Richards, G., 2011) ในปัจจุบันนักท่องเที่ยว

มีพฤติกรรมการเดินทางที่เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างประสบการณ์เฉพาะตัว (Unique Experience) การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ท่องเที่ยวที่มีการผสมผสานทรัพยากรและกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม หลายชุมชนยังขาดการออกแบบรูปแบบการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความต่อเนื่องและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง (Richards, G. & Raymond, C., 2000) การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบผสมผสานยังเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชน เนื่องจากเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า ควบคู่กับการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการวางแผนและบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Murphy, P. E., 1985); (Suansri, P., 2003)

ปัญหาสำคัญแม้อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ อาทิ น้ำตกพรหมโลก สวนผลไม้ แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อน อัตลักษณ์ของชุมชน แต่จากการศึกษาสภาพพื้นที่และการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอพรหมคีรียังประสบปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ ส่งผลต่อการยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งการจัดการแหล่งท่องเที่ยวยังขาดการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังเป็นลักษณะแยกส่วน ขาดการเชื่อมโยงเป็นเส้นทางหรือโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ค่อนข้างสั้น และไม่สามารถกระจายรายได้ไปยังชุมชนได้อย่างทั่วถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวยังไม่สามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการสร้างประสบการณ์ ได้อย่างเต็มที่ โดยกิจกรรมส่วนใหญ่ยังคงเป็นการเยี่ยมชมสถานที่หรือการรับชมกิจกรรมมากกว่าการลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้วิถีชีวิต และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน ส่งผลให้ไม่สามารถสร้างความประทับใจความทรงจำ ความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้อย่างชัดเจน การประชาสัมพันธ์และการตลาดด้านการท่องเที่ยวยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทำให้ศักยภาพของพื้นที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวและโอกาสทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวยังไม่เติบโตเท่าที่ควร การมีส่วนร่วมและความร่วมมือของภาคีเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวยังขาดความเป็นระบบ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ส่งผลให้การบริหารจัดการ การพัฒนากิจกรรม และการส่งเสริมการท่องเที่ยวขาดความต่อเนื่อง ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมุ่งเน้นการบูรณาการทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และการได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่า ทั้งยังส่งเสริมการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมของชุมชนให้เกิดความต่อเนื่อง เพิ่มระยะเวลาการพำนักและการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว รวมถึงสร้างโอกาสในการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เพื่อประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยว แบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ดำเนินการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ความต้องการ และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณควบคู่กัน ประกอบด้วย การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสังเกต การสำรวจภาคสนาม และการใช้แบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวพรหมโลก จำนวน 10 คน กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านในหมง จำนวน 8 คน และนักท่องเที่ยว จำนวน 100 คน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว แบบสังเกตบริบทแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนในอำเภอพรหมคีรี เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อม ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว วิถีชีวิตของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้อง ก่อนนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ โดยข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ภายหลังการศึกษาสภาพปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแบบผสม การท่องเที่ยวโดยชุมชน การสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม และใช้เป็นกรอบในการกำหนดองค์ประกอบและขั้นตอนของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่เหมาะสมกับบริบทของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผสม การบูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการตลาดและสื่อดิจิทัล การเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริการและประสบการณ์นักท่องเที่ยว นวัตกรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เครือข่ายและความร่วมมือของชุมชน และการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานของรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาบริบทและศักยภาพของชุมชน การวางแผนกิจกรรมร่วมกัน การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผสม การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อปรับปรุงรูปแบบ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การดำเนินงานในระยะนี้ ที่มุ่งเน้นการสร้างรูปแบบที่มีความเป็นระบบ สามารถนำไปใช้ได้จริง และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักการวิจัยและควบคู่กับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ การทดลองใช้ และการปรับปรุงรูปแบบให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปประเมินประสิทธิผลในระยะต่อไป

ผู้วิจัยเริ่มจากการยกร่างรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมโดยอาศัยข้อมูลด้านสภาพปัญหา ความต้องการ ศักยภาพของพื้นที่ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางการบริหารจัดการ และแนวทางการประเมินผล โดยกำหนดให้รูปแบบสามารถบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการท่องเที่ยววิถีชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ

จากนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณภาพของรูปแบบ ได้แก่ แบบประเมินความเหมาะสม แบบประเมินความเป็นไปได้ แบบประเมินประสบการณ์การท่องเที่ยว แบบประเมินความพึงพอใจ และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง โดยศึกษาหลักการสร้างเครื่องมือวิจัย กำหนดประเด็นคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และองค์ประกอบของรูปแบบ ก่อนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ด้านการวิจัยและพัฒนา และด้านการตลาดการท่องเที่ยวและการสื่อสารดิจิทัล เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) และนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ก่อนนำมาปรับปรุงให้มีคุณภาพพร้อมใช้ในการวิจัย

ภายหลังการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำร่างรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน การบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการวิจัยและพัฒนา รวมจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความสอดคล้องขององค์ประกอบ ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ ความเหมาะสมของกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และการประเมินผล พร้อมทั้งรวบรวมข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขรายละเอียดของรูปแบบให้มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น

เมื่อปรับปรุงรูปแบบเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำรูปแบบไปทดลองใช้ในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผสมตามที่กำหนดไว้ในรูปแบบ ครอบคลุมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และกิจกรรมสร้างประสบการณ์ร่วมกับชุมชน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านในหมง นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ระหว่างการดำเนินงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบประเมิน แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต เพื่อศึกษาความเหมาะสมของรูปแบบ การมีส่วนร่วมของชุมชน และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบ โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

หลังจากสิ้นสุดการทดลองใช้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์และปรับปรุงรายละเอียดของรูปแบบ ทั้งในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว กระบวนการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชน การประชาสัมพันธ์ และแนวทางการประเมินผล เพื่อให้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมมีความสมบูรณ์ สอดคล้องกับบริบทของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และมีความพร้อมสำหรับการนำไปประเมินประสิทธิผลในระยะที่ 3 ของการวิจัยต่อไป

ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นขั้นตอนของการประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชนที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ภายหลังจากผ่านกระบวนการพัฒนา ตรวจสอบคุณภาพ ทดลองใช้ และปรับปรุงรูปแบบในระยะที่ 2 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้จริง รวมทั้งศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบต่อการส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงดำเนินการประเมินโดยใช้กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ กลุ่มชมรมการท่องเที่ยวพรหมโลก 10 คน กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านในหมง 8 คน นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมและมีประสบการณ์ตรงจากการใช้รูปแบบ เพื่อให้ข้อมูลที่สะท้อนผลการดำเนินงานได้อย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ประกอบด้วย แบบประเมินประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว แบบประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง แบบสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและชุมชน และแบบบันทึกผลการดำเนินกิจกรรม โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา จากผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการภายหลังการทดลองใช้รูปแบบในพื้นที่จริง โดยให้นักท่องเที่ยวตอบแบบประเมินประสบการณ์การท่องเที่ยวและแบบประเมินความพึงพอใจหลังเข้าร่วมกิจกรรม ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน รวมทั้งการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวและชุมชนในระหว่างการจัดกิจกรรม ตลอดจนการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นการประเมินที่ครอบคลุม ได้แก่ ความเหมาะสมขององค์ประกอบและกระบวนการของรูปแบบ ความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้จริง ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรม การบริการ การบริหารจัดการ และบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ทั้งในด้านการสร้างรายได้ การสร้างอาชีพ การมีส่วนร่วมของประชาชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบประเมินถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับความคิดเห็น ระดับความพึงพอใจ และระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับจุดเด่น ข้อจำกัด แนวทางการพัฒนารูปแบบในอนาคต ซึ่งผลการประเมินในระยะนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ และสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

ระยะที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและองค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 1 เป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาและสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยดำเนินการศึกษาจากการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ประชาชนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ศักยภาพ และความต้องการในการพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการศึกษาพบว่า อำเภอพรหมคีรีมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรทางการเกษตร ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การขาดการเชื่อมโยงกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมที่ยังไม่สามารถสร้างประสบการณ์เชิงลึกให้แก่นักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์และการตลาดดิจิทัลที่ยังไม่ทั่วถึง การบริหารจัดการที่ขาดความเป็นระบบ รวมถึงข้อจำกัดด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งล้วนส่งผลต่อศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม โดยบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร และเชิงประสบการณ์เข้าด้วยกัน พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน การบริหารจัดการ และการประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และนำไปสู่ความยั่งยืน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม จำนวน 10 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผสม ด้านการบูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ ด้านการตลาดและสื่อดิจิทัล ด้านการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการบริการและประสบการณ์นักท่องเที่ยว ด้านนวัตกรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้านเครือข่ายและความร่วมมือของชุมชน และด้านการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้รูปแบบการท่องเที่ยวมีความสมบูรณ์และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ระยะที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการดำเนินงานวิจัยระยะที่ 2 เป็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์จากระยะที่ 1 ประกอบด้วย ข้อมูลสภาพปัญหา ศักยภาพของพื้นที่ และองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบผสม มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบและพัฒนาเป็น “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ พร้อมทั้งดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ ปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ทดลองใช้ในพื้นที่จริง และปรับปรุงรูปแบบอีกครั้งก่อนนำไปประเมินประสิทธิผลในระยะที่ 3

ภาพที่ 1 PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model

ในขั้นตอนการยกร่างรูปแบบ ผู้วิจัยได้บูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอพรหมคีรี ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เกษตรกรรม และวิถีชีวิตชุมชน มาพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ที่หลากหลายให้แก่นักท่องเที่ยว ควบคู่กับการสร้างคุณค่าและรายได้ให้แก่ชุมชน โดยกำหนดองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และการบริหารจัดการโดยชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งกำหนดกระบวนการดำเนินงานของรูปแบบ ตั้งแต่การศึกษาศักยภาพของชุมชน การออกแบบกิจกรรม การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง โดยจัดทำแบบประเมินความเหมาะสมของ “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” แบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว แบบประเมินความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน และแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้นำชุมชน เครื่องมือทั้งหมดได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น ผลการตรวจสอบแสดงให้เห็นว่าเครื่องมือทุกฉบับมีคุณภาพทั้งด้านความตรงและความเชื่อมั่น สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อพัฒนาเครื่องมือแล้ว ผู้วิจัยได้นำร่าง “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” การท่องเที่ยวแบบผสมเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน และการวิจัย เพื่อตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบในด้านของความเหมาะสม ความสอดคล้อง ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น โดยข้อเสนอแนะที่สำคัญ ได้แก่ การเพิ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดกิจกรรม และการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและเข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาปรับปรุงรูปแบบในหลายด้าน ทั้งการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และระบบ QR Code การเพิ่มกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมถ่ายภาพและการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างฐานกิจกรรมต่าง ๆ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และการปรับปรุงระบบการประเมินผลให้สามารถดำเนินการผ่านระบบออนไลน์ เพื่อให้รูปแบบมีความทันสมัยและสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ภายหลังการปรับปรุง “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมไปทดลองใช้ในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี โดยจัดกิจกรรมที่บูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การเรียนรู้วิถีเกษตร การเรียนรู้วัฒนธรรม การพักโฮมสเตย์ และกิจกรรมด้านสื่อดิจิทัล เพื่อศึกษาความเหมาะสมของการดำเนินงานในสถานการณ์จริง ระหว่างการทดลองใช้ ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนผ่านแบบประเมิน การสัมภาษณ์ และการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หลังจากสิ้นสุดการทดลองใช้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลและข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์และปรับปรุงรูปแบบเป็นครั้งสุดท้าย โดยมีการเพิ่มเติมจุดถ่ายภาพและจุดเช็กอิน ปรับระยะเวลาของกิจกรรมให้เหมาะสมกับการเดินทางของนักท่องเที่ยว พัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์และคู่มือกิจกรรม เพิ่มกิจกรรมที่ตอบสนองกลุ่มเยาวชนและครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการจองกิจกรรมผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเข้าถึงบริการและยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว

ระยะที่ 3 ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช หลังจากนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในพื้นที่จริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลด้านประสบการณ์การท่องเที่ยว ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยว แบบประเมินประชาชนในชุมชน การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้ประกอบการ การสังเกตภาคสนาม และการประชุมสะท้อนผลร่วมกับชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย นักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน ประชาชนในชุมชน จำนวน 30 คน และผู้นำชุมชนรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน

ผลการประเมินพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่พัฒนาขึ้นสามารถสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อรูปแบบในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.84) เนื่องจากกิจกรรมมีความหลากหลาย น่าสนใจ เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนและมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การทำอาหารพื้นบ้าน การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ และการใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน ส่งผลให้เกิดประสบการณ์ที่มีคุณค่าและสร้างความประทับใจแก่ผู้มาเยือนด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.79) โดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ตั้งแต่การวางแผน การออกแบบกิจกรรม การต้อนรับนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการ และการประเมินผล ส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจ ความร่วมมือ และความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในท้องถิ่น อันนำไปสู่การอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน ในด้านผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ผลการประเมินอยู่ในระดับ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.77) โดยรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมสามารถสร้างรายได้และอาชีพให้แก่ประชาชน กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชน ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของพื้นที่ และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมโฮมสเตย์ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน อาหารพื้นบ้าน และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ทำให้เกิดการกระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานราก สำหรับด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.74) สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนสามารถบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน การจัดเส้นทางท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีความต่อเนื่องและสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ผลการประเมินด้านการใช้สื่อดิจิทัลและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.83) โดยการประยุกต์ใช้สื่อออนไลน์ เช่น Facebook, TikTok การสร้างคอนเทนต์ดิจิทัล และระบบ QR Code ช่วยให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก เพิ่มประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์ สร้างการรับรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ได้มากขึ้น

โดยสรุป ผลการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 3 แสดงให้เห็นว่า PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model มีประสิทธิผลในระดับสูง สามารถส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจและสังคม ยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียง เพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า รูปแบบ PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model สามารถบูรณาการทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ควบคู่กับการสร้างรายได้ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการพัฒนาศักยภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงอภิปรายผลโดยเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายความสอดคล้อง ความแตกต่าง และเหตุผลที่สนับสนุนผลการวิจัย โดยแบ่งการอภิปรายออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การวิเคราะห์สภาพปัญหาและองค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม 2) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 3) การประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์สภาพปัญหาและองค์ประกอบของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การศึกษาพบว่า อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรด้านการเกษตร ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหาสำคัญ ได้แก่ การขาดการบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทั่วถึง การบริหารจัดการที่ยังไม่เป็นระบบ และการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างชุมชนที่ยังไม่ต่อเนื่อง ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ Murphy, P. E. เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกขั้นตอน ทั้งด้านการวางแผน การตัดสินใจ การบริหารจัดการ และการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม เนื่องจากคนในชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในทรัพยากร วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ดีที่สุด ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว จึงช่วยให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มุ่งแสวงหาประสบการณ์การเรียนรู้วิถีชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง (Murphy, P. E., 1985) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลชนก จันทร์เกตุ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา พบว่า การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเกาะยอ ยังไม่เกิดความยั่งยืน เนื่องจากขาดความสมดุลในการพัฒนาทางด้านมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ประกอบกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชนอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากประชาชนในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนของการศึกษา (กมลชนก จันทร์เกตุ, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภารวี ขจรไพบูลย์ และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและหน่วยงานของรัฐในจังหวัดชุมพร พบว่า ปัญหาหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ความยากลำบากในการปฏิบัติข้อกำหนดต่าง ๆ ความยุ่งยากในขั้นตอนเอกสาร และการติดต่อกับหน่วยงานของภาครัฐ รวมถึงปัญหาด้านการสื่อสารระหว่างหน่วยงานและชุมชน ทำให้ภาพรวมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดชุมพรยังไม่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง ซ้ำยังเป็นไปในลักษณะของความขัดแย้งแทนที่จะเป็นความร่วมมือ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นในรูปแบบข้อเสนอเชิงนโยบาย เช่น การหาตัวแทนระหว่างหน่วยงานรัฐฯ และชุมชนเพื่อเป็นสื่อกลางถ่ายทอดองค์ความรู้ ข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์สู่ชุมชน (ภารวี ขจรไพบูลย์ และคณะ, 2565)

2.การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม พบว่า “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสามารถบูรณาการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม เกษตรกรรม และวิถีชีวิตชุมชนเข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและเกิดการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ทั้งยังช่วยสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้กับชุมชนที่พัฒนาขึ้นสามารถบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์เข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน เช่น การทำอาหารพื้นบ้าน การเรียนรู้วิถีเกษตร การทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Experience Economy ของ Pine, B. J. II. & Gilmore, J. H. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่บูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร และเชิงประสบการณ์ ที่อธิบายว่า การสร้างประสบการณ์ที่ผู้บริโภคมีส่วนร่วมโดยตรง จะก่อให้เกิดคุณค่าทางอารมณ์ ความทรงจำ และความพึงพอใจมากกว่าการให้บริการในรูปแบบทั่วไป ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวมีความหลากหลายและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น นักท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงผู้รับบริการแต่ได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลให้เกิดประสบการณ์ที่มีคุณค่าและความประทับใจในระดับสูง (Pine, B. J. II. & Gilmore, J. H., 1999) ในด้านกระบวนการพัฒนารูปแบบ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การศึกษาปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบรูปแบบ การตรวจสอบคุณภาพ การทดลองใช้ และการปรับปรุงรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dick, W. et al. ที่อธิบายว่า การพัฒนารูปแบบที่มีประสิทธิภาพควรดำเนินการอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง ผลการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และสามารถนำไปใช้ได้จริง (Dick, W. et al., 2005)

3. การประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช การใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ทำให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งด้านกิจกรรม ด้านการบริการ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านประสบการณ์ที่ได้รับ ขณะเดียวกัน ประชาชนในชุมชนก็มีความพึงพอใจต่อรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน เนื่องจาก“PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ดังกล่าวสามารถช่วยสร้างรายได้กระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน และช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนได้ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Otto, J. E. & Ritchie, J. R. B. เรื่อง ประสบการณ์การให้บริการการท่องเที่ยว พบว่า คุณภาพของประสบการณ์นักท่องเที่ยวเกิดจากหลายองค์ประกอบร่วมกัน ได้แก่ คุณภาพการบริการ ความปลอดภัย การต้อนรับของชุมชน บรรยากาศของพื้นที่ และการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งหากนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่ดีจะนำไปสู่ความพึงพอใจ การกลับมาเที่ยวซ้ำ และการบอกต่อ (Otto, J. E. & Ritchie, J. R. B., 1996) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Nancy, M. H. et al. ได้เสนอแนวคิดว่า กิจกรรมท่องเที่ยวนันทนาการกลางแจ้ง เป็นรูปแบบใหม่ที่เพิ่มขึ้นของอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวของดาโกตาเหนือ ในอดีตผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีรายได้เพียงส่วนน้อยจากกิจกรรมท่องเที่ยวนันทนาการ กลางแจ้ง ปัจจุบันมีผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวรายใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมองเห็นโอกาสทางธุรกิจของการ ให้บริการท่องเที่ยวกิจกรรมท่องเที่ยวนันทนาการกลางแจ้งที่เป็นที่นิยมมากขึ้น (Nancy, M. H. et al., 2004) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zielinski, S. et al. พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน

ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว (Zielinski, S. et al., 2020)

สรุปผลการวิจัย อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเกษตร ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการบูรณาการกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การบริหารจัดการ และการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้พัฒนา “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” โดยบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร และเชิงประสบการณ์เข้าด้วยกัน พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน รูปแบบที่พัฒนาขึ้นผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญและมีความเหมาะสมในการนำไปใช้จริง เมื่อนำไปทดลองใช้ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและเกิดการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบ เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ กระตุ้นเศรษฐกิจ เพิ่มการมีส่วนร่วม อนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ส่งผลให้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมดังกล่าวมีประสิทธิผล ซึ่งสามารถยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยวและเป็นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและศักยภาพของการท่องเที่ยวในชุมชน พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสม และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาและสังเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบ ระยะที่ 2 การพัฒนาและทดลองใช้รูปแบบ และระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิผลของรูปแบบผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า อำเภอพรหมคีรีมีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรด้านการเกษตร ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ได้ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดในด้านการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางส่วน และการประชาสัมพันธ์ ผู้วิจัยจึงได้พัฒนา “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมที่บูรณาการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เชิงวัฒนธรรม เชิงเกษตร และเชิงประสบการณ์ภายใต้การบริหารจัดการโดยชุมชน พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อออนไลน์มาใช้สนับสนุนการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยว ผลการตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม ความสอดคล้อง ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด อีกทั้งเครื่องมือวิจัยทุกฉบับมีคุณภาพทั้งด้านความตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่น เมื่อทดลองใช้รูปแบบในพื้นที่จริง พบว่า นักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบอยู่ในระดับมากที่สุด รูปแบบสามารถสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างรายได้ กระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งยกระดับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัล เช่น Facebook, TikTok และ QR Code ยังช่วยเพิ่มการรับรู้และขยายโอกาสทางการตลาดให้แก่แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิผล ได้แสดงให้เห็นว่า “PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model” ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างเหมาะสม และมีศักยภาพในการขยายผลสู่พื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียง

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ในเชิงนโยบาย หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผสมอย่างเป็นรูปธรรม สนับสนุนงบประมาณด้านโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการตลาดออนไลน์ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในเชิงวิชาการ ควรนำรูปแบบ PHROM KHIRI Hybrid Tourism Experience Model ไปประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบในการจัดการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการด้านการท่องเที่ยว การจัดการชุมชน และการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาการบูรณาการนวัตกรรมดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสร้างนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยในอนาคต สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการประยุกต์ใช้รูปแบบในพื้นที่อื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของรูปแบบ รวมทั้งศึกษาผลกระทบในระยะยาวต่อเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ควรพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) แอปพลิเคชันการท่องเที่ยว หรือแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์ และการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคดิจิทัล ตลอดจนศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืนและสามารถขยายผลในระดับประเทศได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กมลชนก จันทร์เกตุ. (2560). การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนเกาะยอ จังหวัดสงขลา. ใน สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะสำหรับนักบริหาร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภารวี ขจรไพบูลย์ และคณะ. (2565). ปัญหาของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและหน่วยงานของรัฐในจังหวัดชุมพร. วารสารการบริหารปกครอง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 11(2), 9-115.

Benur, A. M. & Bramwell, B. (2015). Tourism product development and product diversification in destinations. Tourism Management, 50, 213-224. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.02.005

Dick, W. et al. (2005). The Systematic Design of Instruction. (6th ed.). Boston: Pearson.

Murphy, P. E. (1985). Tourism: A community approach. New York: Methuen.

Nancy, M. H. et al. (2004). Characteristics of Nature-based Tourism Enterprises in North Dakota. In Research Report. North Dakota State University.

OECD. (2020). OECD tourism trends and policies 2020. Paris: OECD Publishing.

Otto, J. E. & Ritchie, J. R. B. (1996). The service experience in tourism. Tourism Management, 17(3), 165-174.

Pine, B. J. II. & Gilmore, J. H. (1999). The experience economy: Work is theatre & every business a stage. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Richards, G. & Raymond, C. (2000). Creative Tourism. ATLAS News, 23, 16-20. https://doi.org/10.17605/OSF.IO/YWEG7

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. Annals of Tourism Research, 38(4), 1225-1253.

Suansri, P. (2003). Community based tourism handbook. Bangkok: Responsible Ecological Social Tour-REST.

Zielinski, S. et al. (2020). Why community-based tourism and rural tourism in developing and developed nations are treated differently? A review. Sustainability, 12(15), 5938. https://doi.org/10.3390/su12155938

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 214-224

บทความวิจัย

ตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*

CAUSAL FACTORS INFLUENCING THE EFFICIENCY OF CONDOMINIUM JURISTIC PERSON MANAGEMENT IN THE BANGKOK METROPOLITAN REGION

ปิยะพงษ์ บุตรี*, สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล, อนันต์ ธรรมชาลัย, ทรงยศ แก้วมงคล
Piyapong Boottree*, Sanit Sirivisitkul, Anan Thamchalai, Songyos Kawmongkon
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Political Science, North Bangkok University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: piyapong.boot@nortbkk.ac.th
*Tel: 080-614-1698

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาอิทธิพลของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลดังกล่าวกับข้อมูลเชิงประจักษ์ การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีหน่วยประชากร คือ ตัวแทนนิติบุคคลอาคารชุด จำนวน 2,579 คน แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 440 คน จากการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอนและการสุ่มแบบแบ่งชั้น ทั้งนี้ ขนาดกลุ่มตัวอย่างการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างต้องไม่น้อยกว่า 10 ถึง 20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ การวิจัยมีตัวแปรสังเกตได้ จำนวน 22 ตัวแปร ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 440 คน ผลการวิจัยพบว่า โมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ได้แก่ (χ^2 = 190.74, p-value = .120, χ^2/df = 169, RMSEA < .0017, RMR = .019, GFI = .96, AGFI = .94, NNFI = 1.00, CFI = 1.00) นอกจากนี้ พบว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน อยู่ในระดับมาก ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ได้แก่ บรรยากาศองค์การ ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34) วัฒนธรรมองค์การ ($\bar{X}$ = 3.97, S.D. = 0.34) แรงจูงใจ ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34) และ ประสิทธิภาพการบริหารงาน ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = .33) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลไม่อาจพึ่งพาการพัฒนาปัจจัยระดับบุคคล เช่น ภาวะผู้นำ หรือการสร้างแรงจูงใจเพียงมิติใดมิติหนึ่งได้ หากแต่จำเป็นต้องประยุกต์ใช้แนวทางการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ โดยให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนปัจจัยระดับบุคคลควบคู่กับการพัฒนาปัจจัยระดับองค์การให้มีความสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพการบริหารงาน, นิติบุคคลอาคารชุด, ตัวแบบสมการโครงสร้าง

Abstract

This research article aims to 1) To examine the influence of the causal relationship model on the management efficiency of condominium juristic persons in the Bangkok Metropolitan Region.

*Received July 23, 2026; Revised August 10, 2026; Accepted August 24, 2026

and 2) To validate the goodness-of-fit of the model with empirical data. This study employed a quantitative research design. The target population consisted of 2,579 presidents of condominium juristic persons in the Bangkok Metropolitan Region. The data collection instrument was a 5-point Likert scale questionnaire administered to a sample size of 440 respondents, selected through multi-stage and stratified random sampling techniques. Sample size determination was based on the criteria for Structural Equation Modeling (SEM) analysis, which requires a sample size of at least 10 to 20 times the number of observed variables. Given that this study comprised 22 observed variables, a sample size of 440 participants was determined to be appropriate. Statistical data analysis was conducted using Structural Equation Modeling. The developed causal model is consistent with the empirical data. Namely: (χ^2 = 190.74, p-value = .120, χ^2/df = 169, RMSEA < .0017, RMR = .019, GFI = .96, AGFI = .94, NNFI = 1.00, CFI = 1.00) Furthermore, the findings indicated that the causal factors influencing management efficiency with overall means and standard deviations at a high level comprised five key variables: Organizational Climate ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34), Organizational Culture ($\bar{X}$ = 3.97, S.D. = 0.34), Motivation ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34), Transformational Leadership ($\bar{X}$ = 3.99, S.D. = 0.34), and Management Efficiency ($\bar{X}$ = 3.98, S.D. = 0.34) These results reflect that sustainably enhancing the management efficiency of condominium juristic persons cannot rely solely on developing individual-level factors, such as leadership or motivation, in isolation. Rather, it necessitates an integrated management approach that systematically harmonizes the driving of individual-level factors alongside the development of organizational-level factors.

Keywords: Management Efficiency, Condominium Juristic Person, Structural Equation Modeling

บทนำ

อาคารชุดหรือคอนโดมิเนียม คือ รูปแบบการถือกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ที่แบ่งออกเป็นกรรมสิทธิ์เฉพาะในหน่วยย่อย (ห้องชุด) และกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์ส่วนกลาง ภายใต้กรอบกฎหมายและระบบการบริหารจัดการร่วมกันของนิติบุคคลอาคารชุดตามพระราชบัญญัติอาคารชุด พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2551) มาตรา 4 ซึ่งการบริหารจัดการนิติบุคคลอาคารชุด (คอนโดมิเนียม) โครงการที่อยู่อาศัยทั้งแนวราบและแนวตั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีอาคารชุดที่จดทะเบียนนิติบุคคลมากกว่า 2,500 - 3,000 โครงการ (คิดเป็นจำนวนห้องชุดหลายแสนยูนิต) การบริหารจัดการนิติบุคคลอาคารชุดในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบหลัก 1) การบริหารจัดการโดยคณะกรรมการนิติบุคคลดำเนินการเองคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมใหญ่เจ้าของร่วมทำหน้าที่บริหารจัดการ และว่าจ้างเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ โดยตรงเหมาะกับโครงการขนาดเล็กมักขาดความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง และ 2) การว่าจ้างบริษัทบริหารกายภาพ/อสังหาริมทรัพย์ระดับมืออาชีพเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในโครงการขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ นิติบุคคลจะว่าจ้างบริษัทเอกชนภายนอกเข้ามาบริหารจัดการทั้งด้านวิศวกรรมอาคาร การเงิน บัญชี ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 4 มิติ 1) ด้านการเงินและบัญชีการจัดเก็บค่าใช้จ่ายส่วนกลางไม่ได้ตามเป้าหมายเกิดปัญหาการค้างชำระค่าส่วนกลางข้ามปีส่งผลให้ขาดแคลนสภาพคล่องในการบำรุงรักษาอาคาร 2) ด้านกายภาพและวิศวกรรมอาคาร อาคารเสื่อมสภาพตามกาลเวลาอุปกรณ์วิศวกรรม เช่น ระบบลิฟต์ ระบบดับเพลิง และระบบบำบัดน้ำเสียขาดการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน (Preventive Maintenance) เนื่องจากขาดงบประมาณหรือขาดผู้เชี่ยวชาญ 3) ด้านบุคลากรและศักยภาพ: ผู้จัดการอาคารหรือเจ้าหน้าที่ขาดทักษะความรู้ (Competency) ทั้ง Hard Skills (กฎหมาย/บัญชี/วิศวกรรม) และ

Soft Skills (การสื่อสาร/การบริหารความขัดแย้ง) รวมถึงมีอัตราการเข้าออกของบุคลากร (Turnover Rate) สูง และ 4) ด้านสังคมและความขัดแย้งเกิดข้อพิพาทระหว่างเจ้าของร่วมด้วยกันเอง หรือระหว่างเจ้าของร่วมกับคณะกรรมการ/บริษัทบริหาร เรื่องการใช้ทรัพย์ส่วนกลาง การเลี้ยงสัตว์ การปล่อยเช่ารายวัน และความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน ดังนั้น งานด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดยังคงต้องพึ่งพาบุคลากรที่มีศักยภาพสูงทั้งความรู้ความสามารถ และทักษะการบริหารจัดการนิติบุคคลอาคารชุดที่จำเป็นต่อการพัฒนาในการส่งเสริมให้เกิดชุมชนพร้อมการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้พักอาศัยให้เกิดความปลอดภัย และเป็นชุมชนที่น่าอยู่หมายความว่าชุมชนนั้นต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดีทั้งทางด้านโครงสร้าง และการบริหารจัดการชุมชนที่ถูกต้องเป็นมาตรฐานอีกทั้งยังเป็นกลไกหนึ่งในสังคมไทยที่รัฐบาลมีเป้าหมายในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนเมืองให้เกิดชุมชนน่าอยู่ปลอดภัยเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้ การเข้ามาของประชากรที่เป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ ซึ่งได้เข้ามาอาศัยในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาที่ตามเช่น โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปมีประชากรมากขึ้น ซึ่งนโยบายของภาครัฐตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2580) ภายใต้กรอบแนวคิดไม่เป็นเพียงการสร้างบ้านแต่เป็นการมีส่วนร่วมของทุกคนทุกฝ่ายให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้ ความสำเร็จของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ประกอบด้วย การสร้างความตระหนักถึงภารกิจ และความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคมต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย และระบบบริหารจัดการที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ โดยมีคณะกรรมการนโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติ (กอช.) และคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยการพัฒนาระบบ กลไกการบริหารจัดการจากแผนสู่การปฏิบัติที่มีความเชื่อมโยงกันในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชาติระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่นผลักดันให้กลไกประชารัฐมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงสามารถพึ่งพาตนเองได้ และการมีระบบการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาตนเองให้เป็นมืออาชีพซึ่งสอดคล้อง สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency based learning (สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, 2549) และเป็นความท้าทายของผู้บริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในยุคดิจิทัลรวมถึงบทบาทของผู้บริหารงานในประเทศไทย ดังนั้น ผู้บริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในยุคดิจิทัลจึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นกับทุกองค์การในการบรรลุเป้าหมายองค์การ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพตลอดจนการนำไปปฏิบัติในองค์การอย่างยั่งยืนทั้งในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีด้านประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดมีความสอดคล้องกับการวิจัยของ Fink, S. L. et al. ได้ชี้ให้เห็นว่า บรรยากาศองค์กร หมายถึง การพัฒนาบุคลากร และการสนับสนุนการเอาใจใส่และความสามัคคี การเสริมสร้างบรรยากาศองค์การ การมีพฤติกรรมที่ดีในการทำงาน และการมีทัศนคติต่อองค์การ เพื่อให้ผู้บริหารสามารถจัดวางรูปแบบของบรรยากาศองค์การต่อพนักงานได้อย่างเหมาะสมเป็นตัวเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การ (Fink, S. L. et al., 1983) และ Cooke, R. A. & Lafferty, J. C. ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมองค์การ หมายถึง การให้คำปรึกษาเน้นทำงานเป็นทีม การตัดสินใจและคิดสร้างสรรค์มีความยืดหยุ่น การทำงานเชิงรุกเพื่อความสำเร็จ การกำหนดโครงสร้างขององค์การวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมเป็นเอกภาพเป็นปัจเจกบุคคล วัฒนธรรมความสัมพันธ์ (Cooke, R. A. & Lafferty, J. C., 1989) ส่วน Maslow, A. H. ชี้ให้เห็นว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานจะมีส่วนส่งผลต่อการทำงานภายในองค์การ เนื่องจากบุคลากรภายในองค์การเป็นส่วนสำคัญที่จะพาองค์การไปตามเป้าหมายได้ (Maslow, A. H., 1954) และ Bass, B. M. & Avolio, B. J. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหมายถึง ระดับพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงให้เห็นในการจัดการเป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานไปสู่ระดับที่สูงขึ้นมีศักยภาพมากขึ้นทำให้เกิดความตระหนักรับรู้ตามภารกิจของวิสัยทัศน์ขององค์การ 4 ประการ คือ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นการใช้ปัญญา และการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1990) ตลอดจน Peterson, R. A. & Plowman, D. A. ให้ทั้งมติ 4 ด้าน โดยมุ่งเน้น

ที่การทำงานที่ด้านคุณภาพ และการได้มาตรฐาน ปฏิบัติงานต้องมีคุณภาพ และเป็นไปตามมาตรฐานที่ตั้งไว้ ด้านการใช้ทรัพยากร และความคุ้มค่า การใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า และสูญเสียทรัพยากรน้อยที่สุด ด้านเวลาและความรวดเร็ว สามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วง (Peterson, R. A. & Plowman, D. A., 1953)

จากความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมานั้นการเติบโตของสังคมเมืองในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ทำให้ต้องยกระดับจากการพึ่งพาบุคคลไปสู่ระบบบริหารเชิงบูรณาการ เพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และหนุนบทบาทภาครัฐ (กอช./อปท.) ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนาตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น ตลอดจนการตรวจสอบอิทธิพลทางตรง (Direct Effect) และอิทธิพลทางอ้อม (Indirect Effect) ของปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้ได้องค์ความรู้เชิงประจักษ์สำหรับนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการนิติบุคคลอาคารชุดได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลการวิเคราะห์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้โปรแกรมลิสเรล (LISREL) ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนิติบุคคลอาคารชุดครอบคลุมทั่วเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมทั้งสิ้นจำนวน 2,579 นิติบุคคลอาคารชุด แหล่งข้อมูล กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยการวิเคราะห์ระดับนิติบุคคลอาคารชุดผ่านตัวแทน ระดับประธานกรรมการนิติบุคคลอาคารชุด

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้แทนของนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้แนวคิดของ Comrey, A. L. & Lee, H. B. เพื่อใช้ในการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง โดยหลักแล้วจะต้องมีจำนวนตัวอย่างไม่น้อยกว่า 10 - 20 เท่า ของตัวแปรสังเกตได้ ซึ่งมีตัวแปรสังเกต 22 ตัวแปร รวมทั้งหมด 440 ตัวอย่าง/คน (Comrey, A. L. & Lee, H. B., 1992)

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

การศึกษาตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียด ดังนี้

1. บรรยากาศองค์การ (Organizational Climate: OCM) สอดคล้องกับแนวคิดของ Fink, S. L. et al. และอิทธิศักดิ์ ศิริจันทร์ ได้แก่ ด้านโครงสร้าง ด้านนโยบายการบริหาร ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการยอมรับ ด้านการสนับสนุน และด้านความผูกพัน โดยองค์ประกอบทั้งหมดนี้จะหล่อหลอมรวมกันจนเกิดเป็นความผูกพันที่ทำให้บุคลากรทุ่มเทและเติบโตไปพร้อมกับองค์การอย่างยั่งยืน (Fink, S. L. et al., 1983); (อิทธิศักดิ์ ศิริจันทร์, 2563)

2. วัฒนธรรมองค์การ (Corporate Culture; CUL) สอดคล้องกับแนวคิดของ Cooke, R. A. & Lafferty, J. C., Hofstede, G., Schein, E. H. ได้แก่ วัฒนธรรมลักษณะสร้างสรรค์ วัฒนธรรมลักษณะป้องกันเชิงรับ และวัฒนธรรมป้องกันเชิงรุก เพื่อหล่อหลอมให้บุคลากรเกิดความผูกพันและผลักดันองค์การสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน (Cooke, R. A. & Lafferty, J. C., 1989); (Hofstede, G., 1997); (Schein, E. H., 2004)

3. แรงจูงใจ (Motivation; MOV) สอดคล้องกับทฤษฎีของ Maslow, A. H., Alderfer, C. P., Chen, L. ได้แก่ ด้านความต้องการขั้นพื้นฐาน ด้านความปลอดภัยและความมั่นคง ด้านความรัก การเป็นเจ้าของ ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความสำเร็จ โดยองค์ประกอบผลรวมของการได้รับการตอบสนองทางความต้องการ ตั้งแต่ระดับปัจจัยดำรงชีวิตความสัมพันธ์ในสังคมไปจนถึงการเติบโตและประสบความสำเร็จในชีวิต (Alderfer, C. P., 1972); (Maslow, A. H., 1954); (Chen, L., 2016)

4. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership; TLD) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Bass, B. M. & Avolio, B. J., House, R. J. & Mitchell, T. R. ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (TLD) คือ การที่ผู้นำวางตัวเป็นแบบอย่างสื่อสารวิสัยทัศน์ปลุกไฟในตัวพนักงานแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ ๆ พร้อมทั้งใส่ใจดูแลพัฒนาพนักงานเป็นรายบุคคล เพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่อนาคต (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1990); (House, R. J. & Mitchell, T. R., 1974)

5. ประสิทธิภาพการบริหารงาน (Efficiency; EFF) สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Peterson, R. A. & Plowman, D. A. และณัฐวัตร เป็งวันปลูก และอัครเดช ไม้จันทร์ ได้แก่ ด้านคุณภาพของงาน ด้านปริมาณงาน ด้านเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ ด้านค่าใช้จ่าย ดังนั้น ประสิทธิภาพการบริหารงาน (EFF) คือ การทำงานที่ได้ งานดี (คุณภาพ) + งานเยอะ (ปริมาณ) + เสร็จไว (เวลา) + ใช้น้อย (ค่าใช้จ่าย/ทรัพยากร) เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดฯ แก่องค์กร (Peterson, R. A. & Plowman, D. A., 1953); (ณัฐวัตร เป็งวันปลูก, 2560); (อัครเดช ไม้จันทร์, 2560)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือแบบสอบถามแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของ Likert โดยกำหนดค่าน้ำหนักของคะแนนเป็น 5 ระดับ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 7 ตอน โดยแบบสอบถาม (Google forms) แบบสอบถามปลายปิด โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม (Questionnaire) จากคำถามแบบตรวจรายการให้เลือกตอบ (Checklist) จำนวน 116 ข้อ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือความเที่ยงตรง โดยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence Index: IOC) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน หลังจากนั้นได้ทำการทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient, α) (Cronbach, L. J., 1951) จากประชากรที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ตัวอย่าง ได้ผลการทดสอบตามเกณฑ์กำหนด กล่าวคือ ได้ค่า Validity อยู่ระหว่าง .724 - .870 และค่า Reliability อยู่ระหว่าง .934 - .977

การรเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามแบบสอบถาม (Google forms) แบบสอบถามปลายปิด โดยผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามระยะเวลา 3 เดือน ตั้งแต่ มีนาคม 2569 - มิถุนาคม 2569

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ร้อยละ (Percentage): บรรยายลักษณะส่วนบุคคลและข้อมูลองค์กร (เช่น จังหวัดที่ตั้ง ปีที่ก่อตั้ง ประเภทกิจการ จำนวนพนักงาน มูลค่าทรัพย์สิน และการเป็นสมาชิกองค์กร) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน อธิบายและแปลความหมายลักษณะของตัวแปรต่างๆ

2. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้วิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) เพื่อทดสอบสมมติฐานหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ตรวจสอบอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุด โดยมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแบบสอบถามด้วยโปรแกรม LISRELการตรวจสอบความสอดคล้องของตัวแบบ (Model Fit) ประเมินดัชนีความสอดคล้อง (เช่น GFI) เพื่อยืนยันว่าโมเดลสมมติฐานสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ข้อ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลการวิเคราะห์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการวิจัยพบว่า ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างข้อมูลทั่วไปขององค์กร/นิติบุคคลอาคารชุด จำนวน 440 คน โดยจำแนกตาม จังหวัดที่ตั้งหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 202 คน คิดเป็นร้อยละ 45.90 ปีที่ก่อตั้งหน่วยงานส่วนใหญ่เป็น 6 - 10 ปีและ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 156 คน คิดเป็นร้อยละ 35.50 ประเภทกิจการจำนวนพนักงานเป็นบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุด จำนวน 270 คน คิดเป็นร้อยละ 61.40 มูลค่าของทรัพย์สินถาวรของหน่วยงานส่วนใหญ่มีทรัพย์สินถาวร เกิน 1.3 หมื่นล้าน แต่ไม่เกิน 1.4 หมื่นล้านบาท จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 18.40 และการเป็นสมาชิกของหน่วยงาน หรือองค์กรภาครัฐส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกของหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ จำนวน 286 คน

1.2 การวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความเบ้ (SI) และความโด่ง (KI) สามารถสรุปได้ว่าตัวแปรสังเกตได้มีการแจกแจงข้อมูลแบบปกติ ถ้าความเบ้มีค่าไม่เกิน 2.00 และความโด่งมีค่าไม่เกิน 7.00 และเหมาะสมที่จะทำการประมาณค่าด้วยวิธีความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood) มี 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

1.2.1 บรรยากาศองค์การ โดยรวม พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการสนับสนุน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.029 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านโครงสร้าง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.912 ส่วนความเบ้ของตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง - .071 ถึง .079 และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง 1.351 ถึง 2.341 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

1.2.2 วัฒนธรรมองค์การ โดยรวม พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ วัฒนธรรมป้องกันเชิงรุก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.987 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ วัฒนธรรมลักษณะสร้างสรรค์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.954 ส่วนความเบ้ของตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง .372 ถึง .398 และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง 2.881 ถึง 3.118 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

1.2.3 แรงจูงใจ โดยรวม พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านการยอมรับนับถือ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.016 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.964 ส่วนความเบ้ของตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง - .100 ถึง .081 และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง 1.603 ถึง 3.286 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

1.2.4 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยรวม พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.009 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.959 ส่วนความเบ้ของตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง - .238 ถึง .009 และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง 2.385 ถึง 3.675 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

1.2.5 ประสิทธิภาพการบริหารงาน โดยรวม พบว่า ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ซึ่งองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.014 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านคุณภาพของงาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.946 ส่วนความเบ้ของตัวแปรมีค่าอยู่ระหว่าง - .273 ถึง - .531 และความโด่งมีค่าอยู่ระหว่าง 2.870 ถึง 4.099 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กับข้อมูลเชิงประจักษ์

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวที่เป็นองค์ประกอบของตัวแปรภายนอก มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากสุด ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.009 ส่วนองค์ประกอบที่มีค่าน้อยที่สุด ได้แก่ บรรยากาศองค์การด้านโครงสร้าง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.912 และพบว่าตัวแปรสังเกตได้ทุกตัวที่เป็นองค์ประกอบของตัวแปรภายใน มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ แรงจูงใจด้านความสำเร็จ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.040 และองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ประสิทธิภาพภาพการบริหารงานด้านคุณภาพของงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.946 ส่วนตัวแปรวัฒนธรรมองค์การอยู่ในระดับต่ำ โดยองค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยมากสุดวัฒนธรรมเชิงรุก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.987 ส่วนองค์ประกอบที่มีเฉลี่ยน้อยสุด ได้แก่ วัฒนธรรมลักษณะสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.954

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดของ 5 ตัวแปรแฝง ได้แก่ บรรยากาศองค์การ องค์การ วัฒนธรรมองค์การ แรงจูงใจ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และประสิทธิผลในการบริหารงาน มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า เนื่องจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ในแต่ละตัวแปรแฝงทุกตัว แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรบรรยากาศองค์การ (OCM) ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านโครงสร้าง (OCM1) ด้านนโยบายการบริหาร (OCM2) ด้านสภาพแวดล้อม (OCM3) ด้านการยอมรับ (OCM4) ด้านการสนับสนุน (OCM5) และด้านความผูกพัน (OCM6) ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในตัวแบบแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพยากรณ์องค์ประกอบของตัวแปรบรรยากาศองค์การ (OCM) สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบร่วมได้ระหว่างร้อยละ 76 ถึง 84 โดยด้านการยอมรับ (OCM4) ให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .84) รองลงมา คือ ด้านสภาพแวดล้อม (OCM3) (λ = .79) ด้านนโยบายการบริหาร (OCM2) (λ = .77) ด้านการสนับสนุน (OCM5) (λ = .77) และด้านโครงสร้าง (OCM1) (λ = .76) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรบรรยากาศองค์การ (OCM) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีค่า χ^2 = 7.18 (p-value = .304)

2.2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรวัฒนธรรมองค์การ (CUL) ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมลักษณะสร้างสรรค์ (CUL1) วัฒนธรรมลักษณะป้องกันเชิงรับ (CUL2) และวัฒนธรรมป้องกันเชิงรุก (CUL3) ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในตัวแบบแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพยากรณ์องค์ประกอบของตัวแปรวัฒนธรรมองค์การ (CUL) สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบร่วมได้ระหว่างร้อยละ 79 ถึง 89 โดยวัฒนธรรมลักษณะป้องกันเชิงรับ (CUL2) ให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .89) รองลงมา คือ วัฒนธรรมป้องกันเชิงรุก (CUL3) (λ = .81) และวัฒนธรรมลักษณะสร้างสรรค์ (CUL1) (λ = .79) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรเทคโนโลยีสารสนเทศ (TE) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีค่า χ^2 = 0.00 (p-value = 1.00)

2.3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (TLD) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (TLD1) การสร้างแรงบันดาลใจ (TLD2) การตุ้นทางปัญญา (TLD3) และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (CL4) ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในตัวแบบแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพยากรณ์องค์ประกอบของตัวแปรบรรยากาศองค์การ (CUL) สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบร่วมได้ระหว่างร้อยละ 80 ถึง 88 โดยการสร้างแรงบันดาลใจ (TLD2) ให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .88) รองลงมา คือ การกระตุ้นทางปัญญา (TLD3) (λ = .87) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (CL4) (λ = .82) และการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (TLD1) ให้ค่าที่เท่ากัน (λ = .80) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (TLD) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีค่า χ^2 = 5.43 (p-value = .066)

2.4 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแรงจูงใจ (MOV) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความต้องการขั้นพื้นฐาน (MOV1) ด้านความปลอดภัยและความมั่นคง (MOV2) ด้านความรัก การเป็นเจ้าของ (MOV3) ด้านการยอมรับนับถือ (MOV4) และด้านความสำเร็จ (MOV5) ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในตัวแบบแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพยากรณ์องค์ประกอบของตัวแปรบรรยากาศองค์การ (CL) สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบร่วมได้ระหว่างร้อยละ 77 ถึง 86 โดยด้านความรัก การเป็นเจ้าของ (MOV3) ให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด ด้านความรัก การเป็นเจ้าของ (λ = .86) รองลงมา คือ ด้านการยอมรับ นับถือ (MOV4) (λ = .82) ด้านความปลอดภัยและความมั่นคง (MOV2) (λ = .81) ด้านความต้องการขั้นพื้นฐาน (MOV1) (λ = .78) และด้านความสำเร็จ (MOV5) ให้ค่าที่เท่ากัน (λ = .77) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแรงจูงใจ (MOV) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีค่า χ^2 = 5.74 (p-value = 0.191)

2.5 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรประสิทธิภาพการบริหารงาน (EFF) ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าน้ำหนักองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านคุณภาพของงาน (EFF1) ด้านปริมาณงาน (EFF2) ด้านเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ (EFF3) และด้านค่าใช้จ่าย (EFF4) ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ในตัวแบบแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการพยากรณ์องค์ประกอบของตัวแปรประสิทธิภาพการบริหารงาน (EFF) สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบร่วมได้ระหว่างร้อยละ 78 ถึง 87 โดยด้านเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ (EFF3) ให้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .87) รองลงมา คือ ด้านคุณภาพของงาน (EFF1) (λ = .86) ด้านปริมาณงาน (EFF2) (λ = .86) และด้านค่าใช้จ่าย (EFF4) ให้ค่าที่เท่ากัน (λ = .78) ตามลำดับ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ตัวแบบการวัดองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรประสิทธิภาพการบริงานงาน (EFF) มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยมีค่า χ^2 = 3.98 (p-value = 0.136)

3. ผลการทดสอบสมมติฐานในการวิจัยตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีเมื่อเปรียบเทียบตามเกณฑ์ของคลิน เนื่องจากดัชนีความสอดคล้องทุกค่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยสถิติทดสอบไคสแควร์ (χ^2) มีค่าเท่ากับ 190.74 ซึ่งให้ค่า p-value เท่ากับ .120 ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) มีค่าเท่ากับ .169 ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) มีค่าเท่ากับ .019 ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ .019 อีกทั้งค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) มีค่าเท่ากับ .96 และค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้ (AGFI) มีค่าเท่ากับ .94 ค่าดัชนีความสอดคล้องสัมพัทธ์ (NNFI) มีค่าเท่ากับ 1.00 เช่นเดียวกับค่าดัชนีเปรียบเทียบความสอดคล้อง (CFI) มีค่าเท่ากับ 1.00

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ตัวแบบปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 5 ข้อ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการอธิปรายตัวแปรบรรยากาศองค์การ (OCM) พบว่า ด้านการยอมรับ (OCM4) มีน้ำหนักมากที่สุด สอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจ ของ Herzberg, F. et al. แสดงว่าความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจจากการได้รับยอมรับจากบุคคลรอบข้างในที่ทำงาน ดังนั้น ในการพัฒนาองค์กรการสร้างวัฒนธรรมที่เปิดกว้างและให้เกียรติกันจะส่งผลต่อความรู้สึกเชิงบวกของพนักงานได้รวดเร็วและทรงพลังที่สุด (Herzberg, F. et al., 1959) ส่วนด้านโครงสร้างและนโยบายการบริหาร (OCM1, OCM2) จะมีค่าน้ำหนักที่ลดหลั่นลงมาบ้างเมื่อเทียบกับด้านการยอมรับ แต่ยังคงมีนัยสำคัญสูงมาก (ร้อยละ 76 - 77) สอดคล้องกับแนวคิดของ Litwin, G. H. & Stringer, R. A. สิ่งนี้สะท้อนว่า รากฐานที่ช่วยให้การยอมรับ และการสนับสนุนเกิดขึ้นได้จริงหากไม่มีโครงสร้าง และนโยบายที่เอื้ออำนวยความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์อาจไม่สามารถส่งผลถึงผลลัพธ์องค์กรได้อย่างเต็มที่ (Litwin, G. H. & Stringer, R. A., 1968)

2. ผลการอธิปรายตัวแปรวัฒนธรรมองค์การ (CUL) พบว่า วัฒนธรรมลักษณะป้องกันเชิงรับ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .89) ซึ่งอาจสะท้อนถึงบริบทขององค์กรที่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัย และการลดความเสี่ยงเป็นลำดับต้นๆ และวัฒนธรรมป้องกันเชิงรับจะมีอิทธิพลสูงที่สุด แต่การที่วัฒนธรรมป้องกันเชิงรุก (CUL3) และวัฒนธรรมสร้างสรรค์ (CUL1) ก็มีค่าน้ำหนักสูงเช่นกัน (.81 และ .79) สอดคล้องกับแนวคิดของ Cooke, R. A. & Lafferty, J. C. ยืนยันว่า องค์กรของคุณมิได้มีเพียงด้านใดด้านหนึ่ง และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่จะช่วยสร้างความยืดหยุ่นในการปรับตัวเมื่อมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงาน (Cooke, R. A. & Lafferty, J. C., 1989)

3. ผลการอธิปรายตัวแปรภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (TLD) พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง คือ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างแรงบันดาลใจ (TLD2) และการกระตุ้นทางปัญญา (TLD3) มีค่าน้ำหนักสูงสุดในตัวแปรภาวะผู้นำแสดงว่าผู้นำที่ประสบความสำเร็จในองค์กรนี้ไม่ใช่ผู้นำที่เน้นการสั่งการตามระเบียบเพียงอย่างเดียว คือ วัฒนธรรมลักษณะป้องกันเชิงรับ (CUL2) มีค่าน้ำหนักสูงที่สุด (.89) สอดคล้องกับแนวคิดของ Bass, B. M. & Avolio, B. J. ในตัวแปรวัฒนธรรมองค์การบ่งบอกถึงบริบทขององค์กรที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการลดความเสี่ยงและความมั่นคงในการทำงานสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าก่อนที่องค์กรจะเปลี่ยนแปลง (Transformation) (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1990)

4. ผลการอธิปรายตัวแปรแรงจูงใจ (MOV) พบว่า ด้านความรักและการเป็นเจ้าของ (MOV3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .86) สะท้อนว่าในบริบทกลุ่มตัวอย่างของคุณปัจจัยทางสังคมและความรู้สึกผูกพันต่อองค์กรมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจสูงกว่าความสำเร็จ (MOV5) หรือความต้องการพื้นฐาน (MOV1) พนักงานไม่ได้ทำงาน

เพื่อค่าตอบแทน และความต้องการด้านความรักและการเป็นเจ้าของจะมีอิทธิพลสูงสุด แต่ค่าน้ำหนักของด้านอื่น ๆ ก็อยู่ในเกณฑ์สูงและใกล้เคียงกัน (.77 - .82) สอดคล้องกับแนวคิดของ Maslow, A. H. และ ทฤษฎี ERG ของ Alderfer, C. P. แสดงให้เห็นว่า แรงจูงใจของคนในองค์กรเป็นแบบแรงจูงใจเชิงบูรณาการ (Integrated Motivation) ตามทฤษฎีมาสโลว์ เมื่อความต้องการระดับล่าง (ความปลอดภัย/ความมั่นคง) ดังนั้น การที่องค์กรให้ความสำคัญกับความปลอดภัย (MOV2) และความเป็นอยู่พื้นฐาน (MOV1) ที่ควบคู่ไปกับการสร้างความสัมพันธ์ (MOV3) จึงเป็นโครงสร้างที่เอื้อต่อการสร้างผลสัมฤทธิ์ในระยะยาว (Maslow, A. H., 1954); (Alderfer, C. P., 1972)

5. ผลการอธิปรายตัวแปรประสิทธิภาพการบริงานงาน (EFF) พบว่า ด้านเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ (EFF3) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบสูงที่สุด (λ = .87) สอดคล้องกับแนวคิดของ Peterson, R. A. & Plowman, D. A. ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการวัดความสำเร็จของงานจุดที่ควรขยาย เช่น พนักงานและองค์กรในกลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับความคล่องตัว (Agility) และด้านคุณภาพของงาน (EFF1) ด้านปริมาณงาน (EFF2) มีค่าน้ำหนักเท่ากันและสูงมาก (λ = .86) สะท้อนว่าองค์กรสามารถสร้างสมดุลระหว่างเนื้องาน (คุณภาพ) และจำนวนผลผลิต (ปริมาณ) ได้อย่างลงตัวจุดที่ต้องการรักษามาตรฐานงานให้ดีในขณะที่ต้องทำปริมาณงานให้ได้ตามเป้าหมายเป็นสิ่งที่ท้าทายที่สุดในการบริหารงานตัวแปรนี้ ด้านค่าใช้จ่าย (EFF4) จะมีค่าน้ำหนักน้อยที่สุดในกลุ่ม (.78) แต่ยังถือว่าสูงในทางสถิติ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าบุคลากรไม่ได้มุ่งเน้นเพียงแค่การทำงานให้เสร็จ (Peterson, R. A. & Plowman, D. A., 1953)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานนิติบุคคลอาคารชุดอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยการบริหารจัดการเชิงบูรณาการและ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับวัฒนธรรมองค์กรสู่การทำงานเชิงรุก สร้างบรรยากาศการยอมรับ กระตุ้นแรงจูงใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งจะส่งผลให้ระบบงานสะดวกรวดเร็ว มีคุณภาพและคุ้มค่าสูงสุดแก่ผู้อยู่อาศัย ยกระดับมาตรฐานบุคลากรด้วยกรอบสมรรถนะ และใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ พัฒนา Smart Juristic Management Platform จัดทำ SOPs ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือ และออกมาตรการจูงใจทางการเงิน/ภาษี และยกระดับมืออาชีพผ่านการจัดตั้งสมาคมวิชาชีพและพัฒนาทักษะต่อเนื่อง ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (e-Meeting, บัญชีคลาวด์) ปรับปรุง พ.ร.บ.อาคารชุด จัดตั้งกลไกระงับข้อพิพาท และดำเนินงานด้านความยั่งยืน (EV Charger, แผนบำรุงรักษาเชิงป้องกัน) โดยการนำไปใช้ภาครัฐใช้กำหนดนโยบายและกรอบกฎหมาย ส่วนนิติบุคคลอาคารชุดสามารถนำแพลตฟอร์มดิจิทัลและแผนเชิงรุกไปปฏิบัติจริงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้พักอาศัย ข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ศึกษาความคุ้มค่าของ AI, IoT, e-Voting, พฤติกรรมการมีส่วนร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม, การบริหารเงินกองทุนระยะยาว (Sinking Fund), KPI อาคารเก่า, ผลกระทบ PDPA, โมเดลต่างประเทศ รวมถึงการจัดการพลังงานสะอาด ขยะ และระบบชาร์จ EV เพื่อความยั่งยืนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ณัฐวัตร เป็งวันปลูก. (2560). ปัจจัยจูงใจที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของข้าราชการทหารสังกัดกองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 7. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. (2549). แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency based learning. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

อัครเดช ไม้จันทร์. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกลุ่มอุตสาหกรรมติดตั้งเครื่องจักรสายการผลิตในจังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อิทธิศักดิ์ ศิริจันทร์. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระบุรี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 14(1), 11-21.

Alderfer, C. P. (1972). Existence, relatedness, and growth: Human needs in organizational settings. New York: Free Press.

Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1990). The implications of transformational and transactional leadership for individual, team, and organizational development. In W. W. Burke & G. H. Litwin (Eds.), Research in organizational change and development (pp. 231-272). Greenwich, CT: JAI Press.

Chen, L. (2016). The changing landscape of condominium laws and urban governance in China. In A. Lehavi (Ed.), Private communities and urban governance: Theoretical and comparative perspectives (pp. 1-26). Cham: Springer International Publishing.

Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). A first course in factor analysis. (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Cooke, R. A. & Lafferty, J. C. (1989). Organizational Culture Inventory. Plymouth, MI: Human Synergistics International.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Fink, S. L. et al. (1983). Designing and managing organizations. Homewood, IL: Richard D. Irwin, Inc.

Herzberg, F. et al. (1959). The motivation to work. (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Hofstede, G. (1997). Culture and Organizations: Software of the Mind. New York: McGraw-Hill.

House, R. J. & Mitchell, T. R. (1974). Path-goal theory of leadership. Journal of Contemporary Business, 3(4), 81-98.

Litwin, G. H. & Stringer, R. A. (1968). Motivation and organizational climate. Boston: Division of Research, Graduate School of Business Administration, Harvard University.

Maslow, A. H. (1954). Motivation and Personality. New York: Harper & Row Publishers.

Peterson, R. A. & Plowman, D. A. (1953). Work performance and productivity. New York: Wiley.

Schein, E. H. (2004). Organizational Culture and Leadership. (3rd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 225-236

บทความวิจัย

แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ต่อประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร*

GUIDELINES FOR PROMOTING KNOWLEDGE AND UNDERSTANDING OF THE PERSONAL DATA PROTECTION ACT 2019 (PDPA) AMONG CITIZENS IN SAI MAI DISTRICT, BANGKOK

รัฐศาสตร์ ชุนหอำไพ[1*], นิตยา สินเธาว์[2], วีรชาติ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา[3], เจน สุขศรีทอง[3]
Rattaset Chunha-Ampai[1*], Nittaya Sinthao[2], Weerachard Parnkawong Na Ayudtaya[3], Jen Suksrithong[4]
[1]หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ความมั่นคงศึกษา) โรงเรียนเสนาธิการทหารบก กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
[1]Master of Arts Program in Security Studies, Command and General Staff College, Bangkok, Thailand
[2]หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะและการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
[2]Doctor of Philosophy Program, Field of Public Policy and Management, Kasem Bundit University, Bangkok, Thailand
[3]โรงเรียนเสนาธิการทหารบก กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
[3]Command and General Staff College, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: komainee007@gmail.com
*Tel: 08 4514 6969

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและระดับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ของประชาชนในเขตสายไหม เปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่งเสริมกับระดับความรู้ความเข้าใจ รวมถึงเสนอแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นประชาชนในเขตสายไหม จำนวน 400 คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา t-test, One-way ANOVA, Pearson's correlation และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = 2.39, S.D. = 0.96) ในส่วนของระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.84, S.D. = 0.75) ผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีอายุและรายได้แตกต่างกันมีระดับความรู้ความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนเพศ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา และอาชีพไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยส่งเสริมมีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับต่ำกับความรู้ความเข้าใจด้านข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้ แต่มีความสัมพันธ์เชิงลบระดับต่ำกับด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า การประชาสัมพันธ์หลายช่องทาง การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การสื่อสารเชิงรุก การเข้าถึงข้อมูล และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความรู้และการใช้สิทธิตามกฎหมาย โดยผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประกอบการกำหนดนโยบายและพัฒนาแนวทางการสื่อสารด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

*Received July 3, 2026; Revised July 26, 2026; Accepted August 25, 2026

คำสำคัญ: การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ, พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร, การรับรู้สิทธิด้านข้อมูลส่วนบุคคล, การสื่อสารเชิงนโยบาย

Abstract

This mixed-methods research aimed to: 1) Examine the factors and the level of public knowledge and understanding of the Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019) among residents of Sai Mai District; 2) Compare the level of knowledge and understanding according to personal factors; 3) Analyze the relationship between supporting factors and the level of knowledge and understanding; and 4) propose guidelines for enhancing public knowledge and understanding of the law. Data were collected from 400 residents of Sai Mai District through questionnaires and from eight key informants through in-depth interviews. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, independent samples t-test, one-way analysis of variance (One-way ANOVA), and Pearson's correlation coefficient, while qualitative data were analyzed using content analysis. The findings revealed that the overall level of supporting factors for knowledge and understanding was low ($\bar{x}$ = 2.39, S.D. = 0.96), whereas the overall level of knowledge and understanding of the law was moderate ($\bar{x}$ = 2.84, S.D. = 0.75). The comparative analysis indicated that respondents with different ages and income levels demonstrated significantly different levels of knowledge and understanding at the .05 level. However, no statistically significant differences were found with respect to gender, domicile, educational attainment, or occupation. Correlation analysis showed that the supporting factors had a low positive relationship with knowledge and understanding regarding limitations on data collection and the use of personal data, but a low negative relationship with knowledge and understanding regarding data security measures. The qualitative findings indicated that multi-channel public communication, the use of clear and accessible language, proactive communication, improved access to information, and community participation were key mechanisms for enhancing public knowledge and awareness of legal rights under the Personal Data Protection Act. The findings can be utilized to support policy formulation and improve communication strategies for personal data protection, thereby enhancing the effectiveness of public awareness and legal compliance.

Keywords: Awareness Promotion, Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019), Saimai District Bangkok, Perception of Personal Data Rights, Policy Communication

บทนำ

ในยุคสังคมดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน รวมทั้งการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งต่างนำข้อมูลจำนวนมหาศาลมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กร โดยเฉพาะการพัฒนาฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการส่งเสริมนโยบายการเปิดเผยข้อมูลภาครัฐ (Open Data) เพื่อเพิ่มความโปร่งใส ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศ อย่างไรก็ตาม การเปิดเผยและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับมาตรการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของประชาชนและลดความเสี่ยงจากการนำข้อมูลไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม (พระราชบัญญัติ

คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, 2562) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทำให้การเก็บรวบรวม การใช้ และการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลายมากขึ้น ข้อมูลส่วนบุคคลจึงถูกนำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินธุรกิจดิจิทัล โดยเฉพาะการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสนใจของผู้บริโภคเพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายและนำเสนอโฆษณาที่สอดคล้องกับลักษณะหรือพฤติกรรมของผู้ใช้แต่ละกลุ่ม หรือที่เรียกว่าการโฆษณาแบบเจาะกลุ่มและการโฆษณาตามพฤติกรรม ทั้งนี้ การใช้ข้อมูลในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัว ความโปร่งใส และการกำกับดูแลการใช้ข้อมูลของผู้บริโภค (Szoka, B. & Thierer, A., 2008) แม้หน่วยงานและผู้ให้บริการจะเผยแพร่นโยบายความเป็นส่วนตัวเพื่อแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บและใช้ข้อมูล แต่ผู้ใช้อาจมีข้อจำกัดในการอ่านและทำความเข้าใจนโยบายดังกล่าว เนื่องจากต้องใช้เวลาและมีต้นทุนในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมาก (McDonald, A. M. & Cranor, L. F., 2008) อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมและประมวลผลข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ความสนใจและนำเสนอเนื้อหาเฉพาะบุคคลอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความเป็นส่วนตัว หากไม่มีมาตรการควบคุมการเข้าถึงและการเปิดเผยข้อมูลที่เหมาะสม (Fredrikson, M. & Livshits, B., 2011)

ประเทศไทยจึงได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2565 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยเน้นหลักการสำคัญเกี่ยวกับการเก็บรวบรวม การใช้ หรือการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลที่ต้องอาศัยความยินยอมของเจ้าของข้อมูล รวมทั้งกำหนดสิทธิของเจ้าของข้อมูล เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูล สิทธิในการแก้ไขข้อมูล และสิทธิในการขอให้ลบหรือทำลายข้อมูลส่วนบุคคล (พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562, 2562) ทั้งนี้ แม้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลจะประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 แต่การบังคับใช้บทบัญญัติหลายส่วนได้มีการเลื่อนออกไปหลายครั้ง เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนยังต้องใช้เวลาในการเตรียมความพร้อมด้านระบบบริหารจัดการข้อมูล การปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน และการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย รวมถึงผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ก่อนจะมีผลบังคับใช้อย่างเต็มรูปแบบในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2565 ภายหลังการบังคับใช้กฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Personal Data Protection Committee: PDPC) ได้ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกำกับดูแลหลักในการบังคับใช้กฎหมาย ออกประกาศและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลแก่ประชาชนและองค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนักรู้และสนับสนุนการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติ ยังพบว่า ประชาชนจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าว ทั้งในด้านความหมายของข้อมูลส่วนบุคคล สิทธิของเจ้าของข้อมูล และแนวทางการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของตนเอง ส่งผลให้ประชาชนอาจตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกนำข้อมูลไปใช้โดยไม่ได้รับความยินยอมหรือไม่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองข้อมูลของตนเองได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับรายงานของสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPC) ที่สะท้อนว่ายังคงมีข้อร้องเรียนและข้อสงสัยเกี่ยวกับการใช้สิทธิของเจ้าของข้อมูลและการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าวแก่ประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล, 2567)

ในบริบทของพื้นที่เมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของประเทศ ประชาชนมีการใช้บริการดิจิทัล การทำธุรกรรมออนไลน์ และการให้ข้อมูลส่วนบุคคลแก่หน่วยงานหรือองค์กรธุรกิจในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเขตสายไหมซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนขนาดใหญ่ที่มีการขยายตัวของประชากรและที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเขตสายไหม, 2567) นอกจากนี้ เขตสายไหม

เป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรและชุมชนเมืองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนใช้บริการดิจิทัล การทำธุรกรรมออนไลน์ และบริการภาครัฐผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเก็บ ใช้ และเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลในชีวิตประจำวันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในพื้นที่เขตสายไหมโดยเฉพาะ จึงเป็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่ควรได้รับการศึกษา

ดังนั้น การศึกษาแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย เนื่องจากผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากลไกการเผยแพร่ความรู้ การสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิด้านข้อมูลส่วนบุคคล และการส่งเสริมการใช้ข้อมูลอย่างปลอดภัยและมีความรับผิดชอบในสังคมดิจิทัล อันจะนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิของประชาชนและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลอย่างสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะและสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและระดับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจกับระดับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ.2562 (PDPA) ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบาย ขยายความ และสนับสนุนผลการวิจัยเชิงปริมาณ รวมทั้งบูรณาการผลการวิเคราะห์จากข้อมูลทั้งสองส่วนในการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562

ในการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนในพื้นที่เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำนวน 400 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรการคำนวณของยามาเน่ (Yamane, T., 1967) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น (Probability Sampling) โดยจัดสรรจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากรในแต่ละแขวง ได้แก่ แขวงสายไหม จำนวน 154 คน แขวงออเงิน จำนวน 83 คน และแขวงคลองถนน จำนวน 163 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น .945 แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ปัจจัยที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 หรือกฎหมาย PDPA เช่น การประชาสัมพันธ์ ช่องทางการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูล และระยะเวลา และ 3) ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย PDPA โดยการประยุกต์ใช้กรอบหลักการสากลด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย 8 หลัก ได้แก่ หลักข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูล หลักคุณภาพของข้อมูล หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บข้อมูล หลักข้อจำกัดในการนำไปใช้ หลักการรักษาความมั่นคงปลอดภัยข้อมูล หลักการเปิดเผยข้อมูล

หลักการมีส่วนร่วมของบุคคล และหลักความรับผิดชอบ (OECD, 2002) ทั้งนี้ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการประเมินความรู้ความเข้าใจที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 ระดับ

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้เก็บรวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 คน ประกอบด้วย นักกฎหมายด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ทนายความ อาจารย์ผู้สอนกฎหมาย ผู้แทนองค์กรวิชาชีพด้านกฎหมาย และผู้นำชุมชนหรือผู้แทนภาคประชาชนในพื้นที่สายไหม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติ ซึ่งมีประสบการณ์หรือบทบาทเกี่ยวข้องกับกฎหมาย PDPA การให้คำปรึกษา การเผยแพร่ความรู้ หรือการสื่อสารด้านกฎหมายแก่ประชาชน รวมถึงเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้แทนภาคประชาชนที่มีบทบาทในการสื่อสารและส่งเสริมความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชนในพื้นที่ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษามุมมองและแนวทางในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย PDPA ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้ดำเนินการตามหลักจริยธรรมในการวิจัย เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างเหมาะสม เคารพสิทธิของผู้ให้ข้อมูลและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหายต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน การทดสอบความแตกต่างด้วย t-test และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธี Fisher's Least Significant Difference (LSD) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ PDPA ของประชาชนในพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัจจัยและระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นั้นเป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 36 - 45 ปี ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว มีภูมิลำเนาอยู่ในแขวงคลองถนน มีรายได้เฉลี่ย 15,001 - 30,000 บาท ต่อเดือน และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี เมื่อพิจารณาถึงระดับปัจจัยที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 2.39, S.D. = 0.96) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 2.67, S.D. = 1.03) รองลงมา คือ ด้านช่องทางการสื่อสาร ($\bar{X}$ = 2.35, S.D. = 0.92) ด้านระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูล ($\bar{X}$ = 2.29, S.D. = 0.85) และด้านการเข้าถึงข้อมูลมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 2.24, S.D. = 1.03) ซึ่งรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับปัจจัยที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ปัจจัยการส่งเสริมความรู้และระดับความรู้ความเข้าใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
ด้านการประชาสัมพันธ์	2.67	1.03	น้อย	1
ด้านช่องทางการสื่อสาร	2.35	0.92	น้อย	2
ด้านการเข้าถึงข้อมูล	2.24	1.03	น้อย	4
ด้านระยะเวลา	2.29	0.85	น้อย	3
รวม	**2.39**	**0.96**	**น้อย**	

สำหรับระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.84, S.D. = 0.75) โดยหลักการเปิดเผยข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 3.71, S.D. = 0.84) รองลงมา คือ หลักความรับผิดชอบ ($\bar{X}$ = 3.69, S.D. = 0.74) และหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ($\bar{X}$ = 3.62, S.D. = 0.78) ขณะที่หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 2.16, S.D. = 0.69) รายละเอียดปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ความรู้ความเข้าใจในพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูล พ.ศ. 2562	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
ด้านหลักข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูล	2.28	0.86	น้อย	6
ด้านหลักคุณภาพของข้อมูล	2.37	0.88	ปานกลาง	5
ด้านหลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดเก็บข้อมูล	2.16	0.69	น้อย	8
ด้านหลักข้อจำกัดในการนำไปใช้	2.20	0.67	น้อย	7
ด้านหลักการรักษาความมั่นคงปลอดภัยข้อมูล	2.67	0.56	น้อย	4
ด้านหลักการเปิดเผยข้อมูล	3.71	0.84	ปานกลาง	1
ด้านหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล	3.62	0.78	ปานกลาง	3
ด้านหลักความรับผิดชอบ	3.69	0.74	ปานกลาง	2
รวม	**2.84**	**0.75**	**ปานกลาง**	

2. ผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test และ F-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลบางประการมีผลต่อระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โดยผลการเปรียบเทียบระดับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มีอายุและรายได้แตกต่างกัน มีระดับความรู้ความเข้าใจต่อพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ขณะที่ ประชาชนที่มีเพศ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา และอาชีพแตกต่างกัน มีระดับความรู้ความเข้าใจโดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บางองค์ประกอบของความรู้ความเข้าใจมีความแตกต่างตามอายุและรายได้ ในขณะที่ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา และอาชีพ ไม่พบความแตกต่างในภาพรวม

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่งเสริมกับระดับความรู้ความเข้าใจ ซึ่งผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation) พบว่า ปัจจัยการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจได้แก่ การประชาสัมพันธ์ ช่องทางการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูล และระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูล มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจในบางมิติของพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านข้อจำกัดในการใช้ข้อมูล และด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล ขณะที่บางมิติไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ รายละเอียดปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่งเสริมกับระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA)

ปัจจัยส่งเสริม	r	p-value	ผลการทดสอบ
การประชาสัมพันธ์	.114	.022	มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ
ช่องทางการสื่อสาร	.087	.083	ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
การเข้าถึงข้อมูล	-.149	.003	มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ
ระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูล	-.120	.017	มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ

*$p < .05$

จากตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนบางประการ โดยการประชาสัมพันธ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = .114$, $p = .022$) ขณะที่การเข้าถึงข้อมูล ($r = -.149$, $p = .003$) และระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูล ($r = -.120$, $p = .017$) มีความสัมพันธ์เชิงลบอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนช่องทางการสื่อสารไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > .05$)

4. แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สามารถสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลได้ 4 มิติสำคัญ ได้แก่

4.1 ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรใช้สื่อที่เข้าถึงประชาชนในชีวิตประจำวัน เช่น ป้ายประชาสัมพันธ์ ในโรงพยาบาล โรงเรียน ร้านค้า รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น LINE TikTok หรือ Facebook โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบภาษาที่เข้าใจง่ายและใช้ตัวอย่างจากสถานการณ์จริง นอกจากนี้ควรจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เป็นระยะ และใช้ผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่ประชาชนให้ความเชื่อถือเป็นผู้สื่อสารข้อมูล ดังเช่นคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวว่า “ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจสาระสำคัญของกฎหมาย PDPA เพราะข้อมูลที่เผยแพร่ยังเป็นภาษาทางกฎหมาย จึงควรสื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน”

4.2 ด้านช่องทางการสื่อสาร ควรพัฒนาช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว การประชุมชุมชน ตลอดจนช่องทางดิจิทัล เช่น เว็บไซต์หรือแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เพื่อให้สามารถเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุหรือกลุ่มที่ไม่ถนัดการใช้เทคโนโลยี ดังเช่นคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวว่า “ประชาชนแต่ละช่วงวัยใช้สื่อแตกต่างกัน การสื่อสารจึงควรใช้หลายช่องทางควบคู่กัน”

4.3 ด้านการเข้าถึงข้อมูล ควรจัดทำสื่อความรู้ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น คู่มือฉบับย่อ อินโฟกราฟิก การ์ตูน หรือวิดีโอสั้น รวมทั้งจัดทำคลังข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในรูปแบบเว็บไซต์หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้สะดวก นอกจากนี้ ควรมีจุดให้คำปรึกษาหรือศูนย์บริการข้อมูลในพื้นที่ชุมชนเพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สิทธิด้านข้อมูลส่วนบุคคล ดังเช่นคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวว่า “หากมีศูนย์ให้คำปรึกษาหรือเว็บไซต์กลาง ประชาชนจะสามารถค้นหาความรู้และใช้สิทธิของตนได้สะดวกยิ่งขึ้น”

4.4 ด้านระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูล ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เช่น การสื่อสารข้อมูลซ้ำเป็นระยะทุก 1 - 2 เดือน การจัดอบรมหรือกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ปีละ 3 - 4 ครั้ง และมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อให้ประชาชนสามารถเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลได้อย่างเหมาะสม ดังเช่นคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวว่า “การประชาสัมพันธ์เพียงครั้งเดียวไม่เพียงพอจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง”

อภิปรายผล

1. ปัจจัยในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงข้อมูลซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ขณะที่ด้านการประชาสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผลดังกล่าวสะท้อนว่า แม้หน่วยงานภาครัฐจะมีการประชาสัมพันธ์

เกี่ยวกับกฎหมายในระดับหนึ่ง แต่ข้อมูลที่เผยแพร่อาจยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม หรือยังไม่เอื้อต่อการทำความเข้าใจเนื้อหากฎหมายที่มีความซับซ้อนได้อย่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations Theory) ซึ่งอธิบายว่า การแพร่กระจายและการยอมรับแนวคิดหรือสิ่งใหม่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการสื่อสาร โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ตัวนวัตกรรม ช่องทางการสื่อสาร ระยะเวลา และระบบสังคม ดังนั้น การใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มประชาชนจึงมีส่วนช่วยให้ข้อมูลและแนวคิดใหม่แพร่กระจายและได้รับการยอมรับได้มากขึ้น (Rogers, E. M., 2003) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของเขตสายไหม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างการเผยแพร่ข้อมูลของหน่วยงานกับความสามารถของประชาชนในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ และนำกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) ไปใช้ในทางปฏิบัติ กล่าวคือ แม้ประชาชนจำนวนหนึ่งจะเคยรับรู้เกี่ยวกับกฎหมายดังกล่าว แต่ยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและการใช้สิทธิตามกฎหมายอย่างเพียงพอ ดังนั้น การประชาสัมพันธ์ควรเชื่อมโยงเนื้อหาทางกฎหมายกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การสมัครใช้บริการออนไลน์ การได้รับข้อความโฆษณา หรือการใช้สิทธิขอลบข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเข้าใจและสามารถใช้สิทธิตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแบบจำลองการสื่อสารสองทางแบบสมมาตร (Two-Way Symmetrical Model) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสื่อสารโต้ตอบ การรับฟังความคิดเห็น และการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานกับประชาชน (Grunig, J. E. & Hunt, T., 1984) อย่างไรก็ตามผลการศึกษา พบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านการเข้าถึงข้อมูล สะท้อนว่าการสื่อสารของหน่วยงานภาครัฐยังมุ่งเน้นการเผยแพร่ข้อมูลเป็นหลัก แต่ยังขาดช่องทางการสื่อสารสองทางที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสอบถาม ขอคำปรึกษา หรือทำความเข้าใจข้อมูลในบริบทของตนเอง ส่งผลให้แม้มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง แต่ประชาชนจำนวนหนึ่งยังไม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจกฎหมายได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น ภาครัฐควรพัฒนาการสื่อสารให้เน้นการแบ่งกลุ่มเป้าหมาย ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีช่องทางโต้ตอบ และยกตัวอย่างจากสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและการใช้สิทธิตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

2. ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยหลักการเปิดเผยข้อมูลมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ซึ่งในขณะที่หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนมีความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์โดยตรง เช่น การเปิดเผยหรือส่งต่อข้อมูล มากกว่าหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขและขอบเขตของการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณพงศ์ รัตนพรสุวรรณ ซึ่งพบว่าประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้ประชาชนจะมีประสบการณ์ในการใช้สื่อดิจิทัล แต่ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) โดยเฉพาะหลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมและใช้ข้อมูลยังมีจำกัด ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจเพียงว่าไม่ควรเปิดเผยข้อมูลโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ยังไม่ตระหนักว่าผู้ควบคุมข้อมูลมีหน้าที่ต้องแจ้งวัตถุประสงค์ก่อนหรือขณะเก็บรวบรวมข้อมูล ต้องไม่นำข้อมูลไปใช้เกินกว่าวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้ (ณพงศ์ รัตนพรสุวรรณ, 2566) นอกจากนี้ ในมิติกฎหมาย ผลการศึกษาพบว่า หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมและหลักข้อจำกัดในการนำไปใช้มีระดับความเข้าใจต่ำกว่าหลักการอื่น เนื่องมาจากเป็นแนวคิดที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางกฎหมายที่ประชาชนไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรงในชีวิตประจำวัน แตกต่างจากประเด็นการเปิดเผยข้อมูลหรือการส่งต่อข้อมูลส่วนบุคคลที่ประชาชนสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใกล้ตัวได้ง่ายกว่า เช่น การเผยแพร่ภาพถ่าย การให้ข้อมูลส่วนบุคคลแก่บุคคลอื่น หรือการได้รับข้อความโฆษณาที่ไม่ได้ร้องขอ สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนส่วนใหญ่อาจเข้าใจการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในมิติของการป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลัง มากกว่าการเข้าใจกระบวนการ

บริหารจัดการข้อมูลตั้งแต่ต้นทาง เช่น เหตุผลในการเก็บข้อมูล วัตถุประสงค์ของการใช้ข้อมูล และเงื่อนไขทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิดธรรมาภิบาลความเป็นส่วนตัวของ Bennett, C. J. & Raab, C. D. ซึ่งมองว่า การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลต้องอาศัยกฎหมาย นโยบาย สถาบัน และกลไกกำกับดูแลที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อคุ้มครองสิทธิและสร้างความไว้วางใจในการจัดการข้อมูลส่วนบุคคล ดังนั้น การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลควรมุ่งเน้นให้ประชาชนเข้าใจวงจรการจัดการข้อมูลตั้งแต่การเก็บรวบรวม การกำหนดวัตถุประสงค์ การใช้ การเปิดเผย และการทำลายข้อมูล โดยใช้ตัวอย่างจากสถานการณ์จริง เพื่อจะช่วยให้ประชาชนสามารถเชื่อมโยงหลักกฎหมายกับการตัดสินใจและการใช้สิทธิในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น (Bennett, C. J. & Raab, C. D., 2006)

3. ความแตกต่างของความรู้ความเข้าใจจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และรายได้ ที่แตกต่างกันมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่เพศ อาชีพ ภูมิลำเนาและระดับการศึกษาไม่พบความแตกต่างของระดับความรู้ความเข้าใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาสามารถอธิบายผ่านแนวคิดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลของ Van Dijk, J. A. G. M. ซึ่งเสนอว่า ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลไม่ได้เกิดจากความแตกต่างในการเข้าถึงอุปกรณ์และเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมแรงจูงใจ ทักษะดิจิทัล และลักษณะการนำเทคโนโลยีไปใช้ โดยความแตกต่างเหล่านี้สัมพันธ์กับทรัพยากรและสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของบุคคล จึงอาจทำให้ประชาชนมีโอกาสในการเข้าถึงและทำความเข้าใจข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายแตกต่างกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่าอายุและรายได้เป็นปัจจัยที่ทำให้ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลแตกต่างกัน สะท้อนว่าบุคคลที่มีช่วงวัยและสถานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี แหล่งข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลแตกต่างกัน ส่งผลต่อความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในระดับที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะความคุ้นเคยกับเทคโนโลยี รูปแบบการรับข่าวสาร และประสบการณ์จากสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลในชีวิตประจำวัน ในขณะที่ปัจจัยด้านเพศ อาชีพ ภูมิลำเนา และระดับการศึกษาไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนได้ว่า การรับรู้เกี่ยวกับกฎหมาย PDPA เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทุกกลุ่ม และมีการเผยแพร่ผ่านช่องทางสาธารณะและสื่อดิจิทัลที่เข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง ดังนั้น การสื่อสารเกี่ยวกับกฎหมาย PDPA ที่ควรคำนึงถึงความแตกต่างของประชาชนแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะช่วงวัย ระดับรายได้ ทักษะการใช้เทคโนโลยี และรูปแบบการเข้าถึงข้อมูล ไม่ควรพิจารณาเฉพาะลักษณะทั่วไป เช่น เพศ หรือการศึกษาเท่านั้น เพื่อให้การสื่อสารสามารถเข้าถึงและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม (van Dijk, J. A. G. M., 2005) ผลการวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาของ Rughini**Ș**, R. et al. ซึ่งพบว่า อายุ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์ด้านดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับระดับความตระหนักรู้เกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในประเทศยุโรป ขณะที่เพศและฐานะทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลค่อนข้างน้อย ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า การสื่อสารด้านกฎหมายควรออกแบบให้เหมาะสมกับประสบการณ์และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีของประชาชนแต่ละกลุ่ม มากกว่าการใช้แนวทางเดียวกันกับประชาชนทุกกลุ่ม (Rughini**Ș**, R. et al., 2021)

4. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการส่งเสริมความรู้กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ PDPA ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ PDPA มีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับต่ำกับความรู้ความเข้าใจด้านข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลและข้อจำกัดในการนำข้อมูลไปใช้ ขณะที่มีความสัมพันธ์เชิงลบระดับต่ำกับความรู้ความเข้าใจด้านการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล สะท้อนให้เห็นว่า แม้การประชาสัมพันธ์ การเพิ่มช่องทางการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูล ระยะเวลาในการเผยแพร่ข้อมูลจะมีส่วนช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจของประชาชน แต่ยังไม่สามารถอธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย PDPA ได้ครบทุกมิติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศิธร รังสีธรรมปัญญา ที่พบว่าความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ของประชาชนแตกต่างกัน

ในแต่ละด้าน โดยความรู้เกี่ยวกับกฎหมายมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรับรู้ความน่าเชื่อถือของธุรกิจ แต่ไม่พบอิทธิพลต่อการรับรู้ด้านความปลอดภัยอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ ผู้วิจัยอธิบายว่า แม้ประชาชนจะมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอยู่บ้าง แต่อาจยังไม่เข้าใจมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลที่กฎหมายกำหนดอย่างเพียงพอ ผลดังกล่าวสะท้อนว่าการได้รับข้อมูลหรือมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลได้ครบทุกมิติ ดังนั้น การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับ PDPA ควรพัฒนาจากการสื่อสารเชิงข้อมูลไปสู่การสร้างความเข้าใจเชิงปฏิบัติ โดยใช้กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง การให้คำปรึกษา และกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนฝึกวิเคราะห์การเก็บรวบรวม การใช้ และการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อให้สามารถนำหลักกฎหมายไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง (ศศิธร รังสีธรรมปัญญา, 2564)

5. แนวทางการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ PDPA ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ การใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การจัดทำสื่อที่เข้าถึงสะดวก การจัดกิจกรรมในชุมชน และการเผยแพร่ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ Servaes, J. ซึ่งให้ความสำคัญกับการสื่อสารสองทาง การสนทนา และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้และสร้างความเข้าใจร่วมกัน ดังนั้น การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายจึงควรดำเนินควบคู่ทั้งการเผยแพร่ข้อมูลและการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ประชาชนสามารถซักถาม แสดงความคิดเห็น และเชื่อมโยงเนื้อหากับบริบทของชุมชนได้ ในบริบทของเขตสายไหม ผลการศึกษาสะท้อนว่า ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนควรเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในหลายระดับ ตั้งแต่การสะท้อนปัญหา การกำหนดประเด็นที่ต้องการเรียนรู้ การทดลองใช้สิทธิ และการให้ข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการสื่อสารของหน่วยงาน เพื่อให้เนื้อหาที่เผยแพร่สอดคล้องกับความต้องการและประสบการณ์จริงของประชาชนแต่ละกลุ่ม ด้านช่องทางการสื่อสาร ควรออกแบบให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับลักษณะของผู้รับสาโดยช่องทางออนไลน์เหมาะสำหรับประชาชนที่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีดิจิทัล ขณะที่ช่องทางออฟไลน์ เช่น กิจกรรมในชุมชน จุดบริการประชาชน สถานศึกษา หรือสถานพยาบาล ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มที่มีข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัล การใช้ช่องทางแบบผสมผสานจึงช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและลดความเหลื่อมล้ำด้านความรู้ทางกฎหมาย นอกจากนี้ การขับเคลื่อนความรู้เกี่ยวกับ PDPA จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานระดับพื้นที่ ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และหน่วยงานกำกับดูแล ในการแปลงเนื้อหากฎหมายที่มีความซับซ้อนให้เป็นข้อมูลที่กระชับเข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเฉพาะประเด็นที่ประชาชนยังมีความเข้าใจจำกัด เช่น การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ฐานทางกฎหมายในการประมวลผล ขอบเขตการใช้ข้อมูล และแนวทางการใช้สิทธิของเจ้าของข้อมูล เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้อย่างถูกต้อง (Servaes, J., 1999)

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณาในการตีความผลการศึกษา กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชน ที่อาศัยอยู่เฉพาะในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลและบริการออนไลน์ได้ค่อนข้างสะดวก ดังนั้น ผลการวิจัยอาจไม่สามารถอธิบายระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชนในพื้นที่ชนบทหรือจังหวัดอื่นที่มีบริบท ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงเทคโนโลยีแตกต่างกันได้ทั้งหมด นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยแบบสอบถามเป็นการประเมินจากการรับรู้ของผู้ตอบ (Self-reported Data) ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากการตีความของผู้ตอบแบบสอบถามในแต่ละบุคคล จึงควรมีการศึกษาวิจัยในพื้นที่ที่หลากหลายมากขึ้น และใช้วิธีการวิจัยเชิงผสมที่ครอบคลุมหลายภูมิภาค เพื่อเพิ่มความสามารถในการอ้างอิงผลการวิจัยในระดับประเทศ

สรุปและข้อเสนอแนะ

โดยสรุป ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในเขตสายไหม กรุงเทพมหานคร มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ปัจจัยที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงข้อมูลซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แม้ว่าจะมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกฎหมายในระดับหนึ่ง แต่ประชาชนยังเข้าถึงข้อมูลและทำความเข้าใจเนื้อหาของกฎหมายได้ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะประเด็นการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นด้านที่มีระดับความรู้ความเข้าใจต่ำที่สุด นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า ประชาชนที่มีอายุและรายได้แตกต่างกัน มีระดับความรู้ความเข้าใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่เพศ ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา และอาชีพ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อีกทั้งปัจจัยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจเพียงบางด้าน และมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่า การประชาสัมพันธ์เพียงอย่างเดียวอาจยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายได้อย่างครอบคลุม จำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับบริบท ความต้องการและลักษณะการเข้าถึงข้อมูลของประชาชนแต่ละกลุ่ม จากข้อค้นพบดังกล่าว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ควรมีบทบาทเชิงรุกในการพัฒนาชุดความรู้และสื่อประชาสัมพันธ์มาตรฐานที่ใช้ภาษาง่ายและสื่อสารผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอสั้น คู่มือสำหรับประชาชน และกรณีศึกษาจากสถานการณ์จริง พร้อมทั้งบูรณาการความร่วมมือกับกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตสายไหม สถานศึกษา หน่วยบริการสาธารณสุข ภาคธุรกิจ และเครือข่ายชุมชน เพื่อขยายการเผยแพร่ความรู้ผ่านทั้งช่องทางออนไลน์และออฟไลน์ เช่น LINE Facebook TikTok เว็บไซต์ของหน่วยงาน การประชุมชุมชน หอกระจายข่าว และสื่อประชาสัมพันธ์ในโรงพยาบาล โรงเรียน และศูนย์บริการประชาชน เพื่อให้การสื่อสารสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในเชิงปฏิบัติ หน่วยงานระดับพื้นที่ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย PDPA อย่างต่อเนื่อง โดยใช้กรณีศึกษาหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลในชีวิตประจำวันเป็นสื่อการเรียนรู้ ควบคู่กับการพัฒนาช่องทางให้คำปรึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิของเจ้าของข้อมูล และส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนและเครือข่ายภาคประชาชนให้เป็นกลไกในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและเสริมสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนอย่างทั่วถึง รวมทั้งควรมีระบบติดตามและประเมินผลการสื่อสารสาธารณะอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินประสิทธิผลของมาตรการที่ดำเนินการและนำผลการประเมินมาปรับปรุงรูปแบบการสื่อสารให้เหมาะสมยิ่งขึ้น สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมุ่งศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการสื่อสารและสื่อประชาสัมพันธ์ที่แตกต่างกันด้วยการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อที่จะเปรียบเทียบว่าสื่อประเภทใดสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจของประชาชนได้ดีที่สุด รวมทั้งศึกษารูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมกับประชาชนแต่ละกลุ่มตามช่วงอายุ ระดับรายได้ และระดับทักษะดิจิทัล ตลอดจนศึกษาปัจจัยด้านประสบการณ์การใช้บริการดิจิทัล การใช้สิทธิตามกฎหมาย และความเชื่อมั่นต่อหน่วยงานภาครัฐที่อาจส่งผลต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล นอกจากนี้ ควรขยายพื้นที่ศึกษาไปยังเขตหรือจังหวัดที่มีบริบททางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจของประชาชน และพัฒนาแนวทางการสื่อสารสาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในยุคดิจิทัลต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ณพงศ์ รัตนพรสุวรรณ. (2566). ความรู้ความเข้าใจของกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(9), 200-208.

พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 69 ก หน้า 52 (27 พฤษภาคม 2562).

ศศิธร รังสีธรรมปัญญา. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการให้ความยินยอมใช้ข้อมูลส่วนบุคคลแก่ธุรกิจผ่านแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ. ใน สารนิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ) สาขาวิชาระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานเขตสายไหม. (2567). สถิติประชากร เขตสายไหม. เรียกใช้เมื่อ 8 พฤษภาคม 2567 จาก https://webportal.bangkok.go.th/saimai

สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล. (2566). รายงานประจำปี พ.ศ. 2566. เรียกใช้เมื่อ 20 พฤษภาคม 2567 จาก https://www.pdpc.or.th/pdpc-book/anual-report-2566

_____. (2567). แนวปฏิบัติและคู่มือการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล. เรียกใช้เมื่อ 5 มิถุนายน 2567 จาก https://www.pdpc.or.th/pdpc-book/pdpc-guidelines

Bennett, C. J. & Raab, C. D. (2006). The governance of privacy: Policy instruments in global perspective. (2nd ed.). Cambridge: The MIT Press.

Fredrikson, M. & Livshits, B. (2011). RePriv: Re-imagining content personalization and in-browser privacy. Retrieved May 24, 2024, from https://shorturl.asia/BWdYj

Grunig, J. E. & Hunt, T. (1984). Managing Public Relations. New York: CBS College Publishing.

McDonald, A. M. & Cranor, L. F. (2008). The cost of reading privacy policies. I/S: A Journal of Law and Policy for the Information Society, 4(3), 543-568.

OECD. (2002). OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data. Paris: OECD Publishing.

Rogers, E. M. (2003). Diffusion of innovations. (5th ed.). New York: Free Press.

Rughini**Ș**, R. et al. (2021). From social netizens to data citizens: Variations of GDPR awareness in 28 European countries. Computer Law & Security Review, 42, 105585. https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105585

Servaes, J. (1999). Communication of Development: One World, Multiple Cultures. Cresskill: Hampton Press.

Szoka, B. & Thierer, A. (2008). Online advertising & user privacy: Principles to guide the debate. The Progress & Freedom Foundation Progress Snapshot Paper, 4(19), 1-6.

van Dijk, J. A. G. M. (2005). The deepening divide: Inequality in the information society. New York: SAGE Publications.

Yamane, T. (1967). Statistics: An introductory analysis. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 237-248

บทความวิจัย

ปัจจัยและรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว ในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก*

FACTORS AND A CAPACITY DEVELOPMENT MODEL FOR PUBLIC SECTOR PERSONNEL IN MIGRANT LABOR MANAGEMENT IN THE TAK SPECIAL ECONOMIC DEVELOPMENT ZONE, THAILAND

ปุณณดา ทรงอิทธิสุข
Punnada Songitthisuk
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร กำแพงเพชร ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Kamphaeng Phet Rajabhat University, Kamphaeng Phet Thailand
Corresponding author E-mail: PunnadaNikky@gmail.com
Tel: 089-692-4104

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางและกลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐ และ 3) พัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านแรงงานต่างด้าว นักวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 15 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำข้อมูลมาถอดเทปและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวมากที่สุด ได้แก่ ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ยังไม่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความล่าช้าและความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน รวมทั้ง ยังพบว่า บุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านกฎหมายแรงงานต่างด้าว ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงาน 2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรควรดำเนินการแบบบูรณาการ โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง การพัฒนาทักษะข้ามวัฒนธรรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ และ 3) ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนา “TACAK Model” ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐแบบบูรณาการ 5 องค์ประกอบ ครอบคลุมด้านกฎหมาย การบริหารจัดการ ความร่วมมือ ทัศนคติ และระบบดิจิทัล ผลการวิจัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และนำเสนอ TACAK Model เพื่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดน

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ, การจัดการแรงงานต่างด้าว, ปัจจัยการพัฒนา, รูปแบบการพัฒนา, พื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

*Received June 22, 2026; Revised July 24, 2026; Accepted August 25, 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Examine strategies and approaches for developing the capacity of public sector personnel in migrant labor management; 2) Analyze the factors affecting the efficiency of migrant labor management among public sector personnel; and 3) Develop a capacity development model for public sector personnel in the Tak Special Economic Development Zone, Thailand. This study employed a qualitative research design. Fifteen key informants, including government executives, operational officers, academics, and relevant stakeholders, were purposively selected. Data were collected through document analysis and in-depth interviews and analyzed using content analysis and qualitative synthesis. The findings revealed that 1) The most influential factor affecting the efficiency of migrant labor management was the lack of integrated information systems and digital technology among government agencies, resulting in operational delays and duplication. Public sector personnel also required competencies in migrant labor laws, cross-cultural communication, and inter-agency collaboration. 2) Capacity development should emphasize experiential learning, cross-cultural competencies, digital technology utilization, and systematic inter-agency cooperation. and 3) The findings led to the development of the TACAK Model, an integrated capacity development model comprising five components: Training and Legal Knowledge, Administrative Skill, Coordination Network, Attitude and Service Mind, and Knowledge Management and Digital System. The study contributes new knowledge by proposing the TACAK Model as a framework for developing the capacity of public sector personnel in border areas.

Keywords: Public Sector Personnel Capacity Development, Migrant Labor Management, Development Factors, Development Model, Tak Special Economic Development Zone

บทนำ

ประเทศไทยมีการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการจัดตั้งพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุน และการเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน จังหวัดตากนับเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญ เนื่องจากมีพรมแดนติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเป็นศูนย์กลางด้านการค้าชายแดน การขนส่ง และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พึ่งพาแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก ส่งผลให้แรงงานต่างด้าวมีบทบาทสำคัญต่อภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การก่อสร้าง และภาคบริการ อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของแรงงานต่างด้าวได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ ทั้งด้านการขึ้นทะเบียนแรงงาน การควบคุมแรงงานผิดกฎหมาย การคุ้มครองสิทธิแรงงาน การสาธารณสุข และความมั่นคงในพื้นที่ชายแดน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรภาครัฐที่มีสมรรถนะและความพร้อมในการปฏิบัติงาน (กรมประชาสัมพันธ์, 2568)

แม้ว่าหน่วยงานภาครัฐจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการแรงงานต่างด้าว แต่การดำเนินงานในพื้นที่ยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ ความไม่เชื่อมโยงของข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ความเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว ตลอดจนข้อจำกัดด้านสมรรถนะของบุคลากรภาครัฐ ส่งผลให้การจัดการแรงงานต่างด้าวยังขาดประสิทธิภาพในบางมิติ ขณะเดียวกัน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่ผ่านมา มักมุ่งเน้นการฝึกอบรมตามภารกิจของแต่ละหน่วยงาน โดยยังขาดรูปแบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงสมรรถนะเฉพาะด้าน การบริหารจัดการเชิงพื้นที่และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ (เกรียง พลรัฐธนาสิทธิ์, 2565) ทั้งนี้การดำเนินงานในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตากยังต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แรงงานข้ามชาติ การปรับปรุง

กฎหมายและมาตรการของภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนข้อจำกัดด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมและภาษา ซึ่งล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (อดิเรก ฟั่นเขียว, 2557)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นประเด็นกฎหมายแรงงาน การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวหรือผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่การศึกษาการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ยังมีอยู่อย่างจำกัด และยังไม่ปรากฏรูปแบบการพัฒนาศักยภาพที่บูรณาการองค์ความรู้ สมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูล และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันสะท้อนถึงช่องว่างทางวิชาการที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม แม้ว่าจะมีงานวิจัยที่ศึกษาประเด็นการบริหารแรงงานต่างด้าวในมิติด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และความมั่นคงอยู่บ้าง แต่ยังขาดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในฐานะกลไกสำคัญของการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนที่มีบริบทเฉพาะอย่างจังหวัดตาก ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะ และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ (กระทรวงแรงงาน, 2562)

จากช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้จึงนำแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แนวคิดสมรรถนะในการปฏิบัติงาน และแนวคิดการบริหารภาครัฐมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อศึกษากลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าว และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก ผลการศึกษาคาดว่าจะก่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงบูรณาการและเป็นแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษและพื้นที่ชายแดนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ในลักษณะของโมเดลเชิงบูรณาการที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาปัจจัยและแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก โดยใช้การศึกษาเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ศึกษา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 15 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือก ได้แก่ 1) เป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก 2) มีประสบการณ์ปฏิบัติงานไม่น้อยกว่า 3 ปี และ 3) สมัครใจให้ข้อมูลในการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ 5 คน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน 6 คน นักวิชาการ 2 คน และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2 คน เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองของผู้ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ศึกษา แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารงานวิจัย กฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งพัฒนาจากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมประเด็นด้านปัญหา ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการ และแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ก่อนนำไปใช้จริง เพื่อให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอมก่อนการสัมภาษณ์ และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลด้วยการไม่เปิดเผยชื่อ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกบันทึกเสียง ถอดเทป และตรวจสอบความถูกต้องโดยเปรียบเทียบกับไฟล์บันทึกเสียงก่อนจัดหมวดหมู่ตามประเด็นการวิจัย และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธี Data Triangulation

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา โดยถอดความ จัดหมวดหมู่ และจำแนกประเด็นสำคัญจากข้อมูลสัมภาษณ์และเอกสาร จากนั้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดการวิจัย และสังเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อค้นหาปัจจัยและแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ ได้สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจและการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ ส่งผลให้บุคลากรภาครัฐต้องมีสมรรถนะด้านกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การบริหารจัดการปัญหาเฉพาะหน้า และการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกัน ยังพบข้อจำกัดด้านการพัฒนาบุคลากร ระบบข้อมูลที่ไม่เชื่อมโยง และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ดังนั้น กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐควรมุ่งเสริมสร้างองค์ความรู้ พัฒนาสมรรถนะเชิงปฏิบัติ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชายแดนและการบริหารภาครัฐร่วมสมัย

ตารางที่ 1 กลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว

ประเด็นการพัฒนา	รายละเอียดผลการศึกษา
ด้านความรู้กฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว	บุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย ระเบียบ และนโยบายแรงงานต่างด้าวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชายแดน
ด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม	ควรพัฒนาทักษะการสื่อสาร ภาษา และความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแรงงานต่างด้าว เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการประสานงาน การให้บริการ และลดข้อขัดแย้งในการปฏิบัติงาน
ด้านการบริหารจัดการปัญหาเชิงพื้นที่	บุคลากรควรมีสมรรถนะด้านการวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อรองรับความซับซ้อนของพื้นที่ชายแดนในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง
ด้านระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ	ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการจัดเก็บ วิเคราะห์ และเชื่อมโยงข้อมูลแรงงานต่างด้าวให้มีความถูกต้อง รวดเร็ว และเอื้อต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย
ด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน	ควรพัฒนากลไกการบูรณาการและการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานจัดหางานจังหวัด สำนักงานแรงงานจังหวัด สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง กองกำลังรักษาความมั่นคงตามแนวชายแดน สำนักงานสาธารณสุข หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอ นายจ้างสถานประกอบการ และองค์กรระหว่างประเทศที่ดำเนินงานด้านแรงงานข้ามชาติ เพื่อสร้างเอกภาพในการดำเนินงาน ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่

จากตารางที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก จำเป็นต้องดำเนินการแบบบูรณาการ โดยครอบคลุมการพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว ทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม สมรรถนะการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ การใช้ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ และความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทั้งนี้ ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนว่า ระบบข้อมูลที่ยังไม่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ส่งผลต่อความรวดเร็วและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ผลการศึกษาดังกล่าวสามารถตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ได้อย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านองค์ความรู้ สมรรถนะ ระบบข้อมูล และความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ขึ้นอยู่กับการบูรณาการของปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจด้านกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว ทักษะและประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ความร่วมมือและการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ และทัศนคติ จริยธรรม และจิตบริการของบุคลากรภาครัฐ โดยพบว่า ความรู้ด้านกฎหมายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างถูกต้อง ขณะที่ทักษะและประสบการณ์เชิงพื้นที่มีบทบาทต่อการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่มีความซับซ้อน ส่วนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและระบบข้อมูลดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงข้อมูล ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในระดับพื้นที่ ขณะเดียวกัน ทัศนคติ จริยธรรม และจิตบริการของบุคลากรภาครัฐมีผลต่อคุณภาพการให้บริการและความเชื่อมั่นของประชาชน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่สะท้อนว่า การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานยังไม่สมบูรณ์ ทำให้ต้องตรวจสอบข้อมูลซ้ำหลายขั้นตอน ส่งผลให้การปฏิบัติงานล่าช้าและกระทบต่อการตัดสินใจในบางกรณี นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังเห็นพ้องกันว่า หากมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลร่วมและเพิ่มการประสานงานระหว่างหน่วยงาน จะช่วยยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวได้อย่างชัดเจน

ตารางที่ 2 ประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐ

ประเด็นหลัก	ข้อค้นพบบเชิงสังเคราะห์	ผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าว
ความรู้ด้านกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว	บุคลากรภาครัฐจำเป็นต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบ และนโยบายแรงงานต่างด้าวที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับการปฏิบัติงานในบริบทพื้นที่ชายแดน	ช่วยให้การปฏิบัติงานมีความถูกต้อง เป็นมาตรฐาน ลดข้อผิดพลาด และเพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย
ทักษะและประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน	บุคลากรควรมีทักษะด้าน การตัดสินใจเชิงสถานการณ์ การวิเคราะห์ปัญหา และประสบการณ์การปฏิบัติงานในบริบทพื้นที่ชายแดน	ส่งผลต่อความรวดเร็ว ความแม่นยำ และความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม
ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน	การจัดการแรงงานต่างด้าวจำเป็นจะต้องอาศัยหลักการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง	ช่วยลดความซ้ำซ้อน เพิ่มเอกภาพในการดำเนินงาน และเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการเชิงพื้นที่
ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ	ระบบข้อมูลแรงงานต่างด้าวควรมีความถูกต้อง เชื่อมโยง และสามารถใช้ข้อมูลร่วมกันระหว่างหน่วยงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	สนับสนุนการติดตาม ตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและทันต่อสถานการณ์
ทัศนคติ จริยธรรม และจิตบริการ	บุคลากรภาครัฐควรมีจิตบริการ ยึดหลักธรรมาภิบาล และเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม	ช่วยสร้างความเชื่อมั่น ลดข้อร้องเรียน และส่งเสริมคุณภาพการให้บริการภาครัฐ

จากตารางที่ 2 สะท้อนให้เห็นว่า ประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก เกิดจากการบูรณาการของปัจจัยด้านองค์ความรู้ สมรรถนะการปฏิบัติงาน ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมของบุคลากร ซึ่งมีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในบริบทพื้นที่ชายแดน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า นอกจากปัจจัยสนับสนุนดังกล่าวแล้ว ยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ ทั้งในด้านกฎหมายและนโยบาย การบูรณาการการดำเนินงาน ระบบข้อมูล ภาระงานของบุคลากร ตลอดจนข้อจำกัดด้านภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งล้วนส่งผลต่อความรวดเร็ว ความถูกต้อง และประสิทธิภาพของการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

ปัญหา/อุปสรรค	รายละเอียดจากข้อมูลเชิงคุณภาพ	ผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน
การเปลี่ยนแปลงของกฎหมาย ระเบียบ และนโยบาย	กฎหมาย ระเบียบ และนโยบายด้านแรงงานต่างด้าวมีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้บุคลากรต้องติดตามและปรับตัวต่อแนวปฏิบัติใหม่อยู่เสมอ	อาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติงาน การตีความกฎหมาย และการให้ข้อมูลแก่แรงงานต่างด้าว
การประสานงานระหว่างหน่วยงาน	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีระบบงาน ขั้นตอน และฐานข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้การดำเนินงานขาดความเชื่อมโยงและเอกภาพ	ส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดความล่าช้า ซ้ำซ้อน และลดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่
ข้อจำกัดของระบบข้อมูลแรงงานต่างด้าว	ระบบฐานข้อมูลแรงงานต่างด้าวยังไม่สามารถเชื่อมโยงและใช้ข้อมูลร่วมกันระหว่างหน่วยงานได้อย่างสมบูรณ์	ทำให้การติดตาม ตรวจสอบ และบริหารจัดการข้อมูลแรงงานต่างด้าวขาดความรวดเร็วและความแม่นยำ
ภาระงานและข้อจำกัดด้านบุคลากร	ปริมาณแรงงานต่างด้าวและภารกิจด้านการบริหารจัดการมีจำนวนสูงเมื่อเทียบกับกำลังบุคลากรที่รับผิดชอบ	ส่งผลต่อข้อจำกัดด้านเวลา ความต่อเนื่องในการติดตาม และประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเชิงพื้นที่
ข้อจำกัดด้านภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม	แรงงานต่างด้าวบางส่วนมีข้อจำกัดด้านภาษาไทยและความแตกต่างทางวัฒนธรรม	ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสาร การให้ข้อมูล การสร้างความเข้าใจ และการรับเรื่องร้องเรียน

จากตารางที่ 3 สะท้อนให้เห็นว่า ประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐมิได้ขึ้นอยู่เฉพาะสมรรถนะของบุคลากรเท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและนโยบาย การขาดเอกภาพในการประสานงาน ระบบข้อมูลที่ยังไม่เชื่อมโยง ภาระงานของบุคลากร และข้อจำกัดด้านภาษาและวัฒนธรรม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลายรายให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า การเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการใช้ฐานข้อมูลที่แตกต่างกันของแต่ละหน่วยงาน เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานขาดความคล่องตัว และส่งผลให้การให้บริการแรงงานต่างด้าวใช้เวลานานกว่าที่ควร

ดังนั้น ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวมีทั้งปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดเชิงระบบ จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งด้านสมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ให้มีความเชื่อมโยง เป็นเอกภาพ และสามารถตอบสนองต่อบริบทพื้นที่ชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ควรดำเนินการแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงการพัฒนาด้านองค์ความรู้ สมรรถนะการปฏิบัติงาน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทัศนคติในการให้บริการ และระบบข้อมูลดิจิทัล เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชายแดน

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า ประเด็นสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องสามารถจัดกลุ่มได้ 5 ด้าน จึงนำมาพัฒนาเป็น “TACAK Model” ได้แก่ การพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย (T: Training and Legal Knowledge) การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการ (A: Administrative Skill) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (C: Coordination Network) การพัฒนาทัศนคติและจิตบริการ (A: Attitude and Service Mind) และการจัดการองค์ความรู้ร่วมกับระบบข้อมูลดิจิทัล (K: Knowledge Management and Digital System) ซึ่งสะท้อนความเชื่อมโยงของข้อค้นพบจากการวิจัยสู่รูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐอย่างเป็นระบบ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว: TACAK Model

องค์ประกอบของรูปแบบ	สาระสำคัญขององค์ประกอบ	แนวทางการพัฒนา
T: Training and Legal Knowledge	การพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และมาตรการที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวเพื่อเสริมสร้างความถูกต้องและมาตรฐานในการปฏิบัติงาน	ส่งเสริมการอบรมด้านกฎหมายแรงงานต่างด้าว การขึ้นทะเบียน การอนุญาตทำงาน และการติดตามการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
A: Administrative Skill	การเสริมสร้างสมรรถนะด้านการบริหารจัดการ การวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่	พัฒนาทักษะการบริหารกรณีปัญหา การตรวจสอบเอกสาร การให้คำปรึกษา และการตัดสินใจเชิงสถานการณ์ในบริบทพื้นที่ชายแดน
C: Coordination Network	การพัฒนากลไกความร่วมมือและการบูรณาการการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง	สนับสนุนระบบประสานงานร่วม การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง
A: Attitude and Service Mind	การเสริมสร้างทัศนคติ จริยธรรม และจิตบริการในการปฏิบัติงานภาครัฐ ภายใต้หลักธรรมาภิบาลและความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม	ส่งเสริมการปฏิบัติงานอย่างโปร่งใส เป็นธรรม เคารพสิทธิแรงงานต่างด้าว และพัฒนาทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
K: Knowledge Management and Digital System	การพัฒนาระบบจัดการองค์ความรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเชื่อมโยงข้อมูลและการตัดสินใจ	พัฒนาฐานข้อมูลกลาง ระบบติดตามผล และคลังองค์ความรู้ดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า TACAK Model เป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐเชิงบูรณาการประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย (Training and Legal Knowledge) ทักษะการบริหารจัดการ (Administrative Skill) เครือข่ายความร่วมมือ (Coordination Network) ทัศนคติและจิตบริการ (Attitude and Service Mind) และการจัดการองค์ความรู้ร่วมกับระบบข้อมูลดิจิทัล (Knowledge Management and Digital System) ซึ่งมีความสัมพันธ์และสนับสนุนกันในการยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

TACAK Model พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 โดยจัดกลุ่มประเด็นสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงอย่างสอดคล้องกัน จึงเป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงข้อค้นพบของการวิจัยกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐได้อย่างเป็นระบบ ภายหลังการพัฒนา TACAK Model ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนรูปแบบสู่การปฏิบัติ ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบท การออกแบบกิจกรรมพัฒนา การดำเนินงาน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการติดตามประเมินผล ดังรายละเอียดในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 กระบวนการขับเคลื่อน “TACAK Model” สู่การปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐ

ขั้นตอนการขับเคลื่อน	สาระสำคัญของการดำเนินงาน	ผลลัพธ์ที่คาดหวัง
1. การวิเคราะห์บริบทและปัญหา (Context Analysis)	ศึกษาสภาพปัญหา ข้อจำกัด ภารกิจ และความต้องการจำเป็นของบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ	ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และภารกิจของหน่วยงาน
2. การออกแบบกิจกรรมพัฒนา (Development Design)	พัฒนาหลักสูตร กิจกรรมเชิงปฏิบัติ กรณีศึกษา คู่มือปฏิบัติงาน และแนวทางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง	ได้กระบวนการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมกับสมรรถนะที่จำเป็นและบริบทการปฏิบัติงาน
3. การดำเนินการพัฒนา (Implementation)	จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การฝึกใช้ระบบฐานข้อมูล การฝึกสถานการณ์จำลอง และส่งเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงาน	บุคลากรมีองค์ความรู้ ทักษะ และสมรรถนะเชิงปฏิบัติที่สามารถประยุกต์ใช้ในการทำงานจริง
4. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Coordination Network)	พัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน จัดช่องทางการสื่อสาร และสนับสนุนระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกัน	เกิดเอกภาพในการดำเนินงาน ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเชิงพื้นที่
5. การติดตาม ประเมินผล และปรับปรุง (Monitoring and Improvement)	ติดตามผลการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ ประเมินปัญหาและอุปสรรค พร้อมปรับปรุงรูปแบบอย่างต่อเนื่อง	รูปแบบมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริง และได้สอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติงานที่เปลี่ยนแปลง

จากตารางที่ 5 สะท้อนให้เห็นว่า การขับเคลื่อน TACAK Model สู่การปฏิบัติจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการวิเคราะห์บริบทและปัญหาเชิงพื้นที่เพื่อให้การออกแบบกิจกรรมพัฒนาสอดคล้องกับภารกิจและข้อจำกัดของหน่วยงาน จากนั้นมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงปฏิบัติผ่านการฝึกสถานการณ์จริง การใช้ระบบข้อมูล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงาน ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐที่สามารถรองรับความซับซ้อนของการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า TACAK Model เป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วย การพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย การเสริมสร้างสมรรถนะเชิงปฏิบัติ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาทัศนคติและจิตบริการ และการจัดการองค์ความรู้ร่วมกับระบบข้อมูลดิจิทัล ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับขีดความสามารถของบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ให้มีความเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทการบริหารภาครัฐร่วมสมัย

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ผู้วิจัยพบว่า ประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องสามารถจัดกลุ่มได้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ด้านกฎหมายและนโยบายแรงงานต่างด้าว 2) ทักษะการบริหารจัดการและการตัดสินใจ 3) ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน 4) ทัศนคติและจิตบริการของบุคลากร และ 5) ระบบข้อมูลและการจัดการองค์ความรู้ดิจิทัล นำองค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน มาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในชื่อ “TACAK Model” แต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์และสนับสนุนกันในการยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

อภิปรายผล

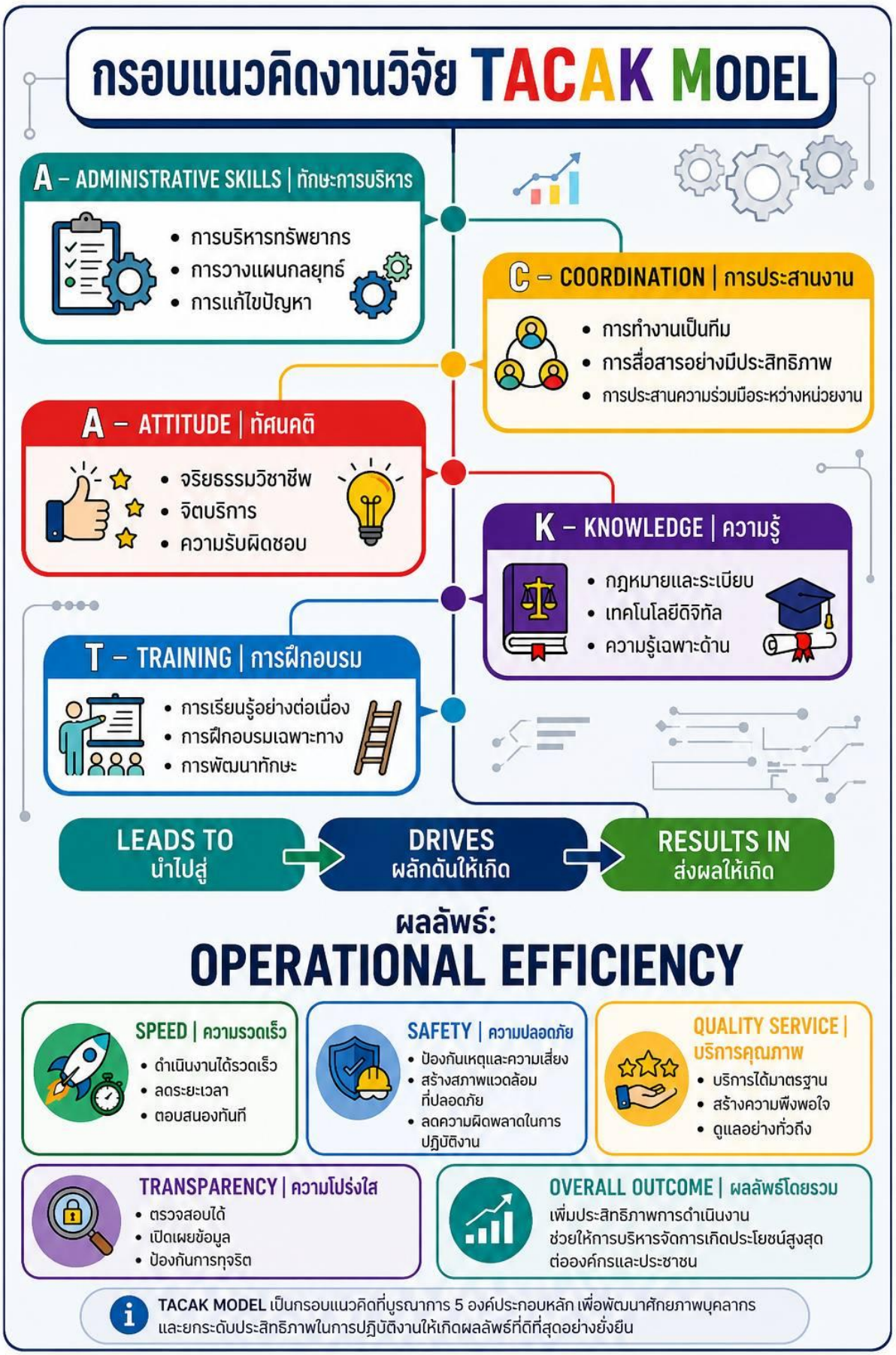
1. ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ยังเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมายและนโยบายที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม ตลอดจนข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบข้อมูลที่ยังไม่เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เนื่องจากจังหวัดตากเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติอย่างต่อเนื่องและมีหลายหน่วยงานร่วมรับผิดชอบ จึงทำให้การบริหารจัดการมีความซับซ้อนและต้องอาศัยการบูรณาการข้อมูลและการประสานงานมากกว่าพื้นที่ทั่วไป ข้อค้นพบ ที่เห็นว่าประสิทธิภาพการบริหารภาครัฐขึ้นอยู่กับความชัดเจนของระบบงานและการพัฒนาศักยภาพบุคลากร อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ขยายข้อค้นพบของ ชุติกาญจน์ สายอุตส่าห์ และสมหมาย ชินวัฒน์ โดยแสดงให้เห็นว่า นอกจากปัญหาด้านกฎหมายและการประสานงานแล้ว บริบทของพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ยังทำให้ระบบข้อมูลระหว่างหน่วยงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าว (ชุติกาญจน์ สายอุตส่าห์, 2567)

2. ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวของบุคลากรภาครัฐขึ้นอยู่กับความรู้ด้านกฎหมาย ทักษะการปฏิบัติงาน การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงทัศนคติและจิตบริการของบุคลากร ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนต้องอาศัยการตัดสินใจและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหลายหน่วยงาน หากระบบข้อมูลไม่เชื่อมโยงกันจะส่งผลให้การปฏิบัติงานล่าช้าและเกิดความซ้ำซ้อน ข้อค้นพบ (Osborne, D. & Gaebler, T., 1992); (Drucker, P. F., 1967) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ ขยายองค์ความรู้จากงานของ หทัยชนก ทองสร้าง และเกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์ โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาระบบดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องดำเนินควบคู่กับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรและการสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน จึงจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษได้ (หทัยชนก ทองสร้าง และเกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์, 2566)

3. ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐที่เหมาะสมกับพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก ควรดำเนินการแบบบูรณาการ ครอบคลุมการพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย ทักษะการบริหารจัดการ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และการใช้ระบบข้อมูลดิจิทัล ซึ่งนำไปสู่การพัฒนา TACAK Model ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ (Maslow, A. H., 1954) รวมทั้งงานของ อัชฌา ทับทิม อย่างไรก็ตาม TACAK Model แตกต่างจากงานวิจัยเดิม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สังเคราะห์จากบริบทของพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก โดยบูรณาการองค์ความรู้ สมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูลดิจิทัล และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานไว้ในรูปแบบเดียว ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ (อัชฌา ทับทิม, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ “TACAK Model” ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ โดยรวบรวมประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกล่าวถึงอย่างสอดคล้องกันและจัดกลุ่มเป็นองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน สะท้อนว่าการจัดการแรงงานต่างด้าวที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ สมรรถนะ ระบบข้อมูลดิจิทัล และความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ไม่ใช่การดำเนินงานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าว
ในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

TACAK Model ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) Training and Legal Knowledge การพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมายและนโยบาย 2) Administrative Skill การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม 3) Coordination Network การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน 4) Attitude and Service Mind การพัฒนาทัศนคติ จริยธรรม และจิตบริการ และ 5) Knowledge Management and Digital System การจัดการองค์ความรู้และระบบข้อมูลดิจิทัล

องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยการพัฒนาองค์ความรู้ด้านกฎหมาย (T) เป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงาน (A) ซึ่งสนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (C) ควบคู่กับการเสริมสร้างทัศนคติและจิตบริการ (A) และเชื่อมโยงด้วยระบบการจัดการองค์ความรู้และข้อมูลดิจิทัล (K) เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก

จุดเด่นของ TACAK Model คือ การบูรณาการองค์ความรู้ สมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูลดิจิทัล และเครือข่ายความร่วมมือไว้ในรูปแบบเดียว ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา ที่มักศึกษาเฉพาะด้านกฎหมาย การบริหารแรงงานต่างด้าว หรือการพัฒนาบุคลากรแยกส่วน ทำให้โมเดลนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ชายแดนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ควบคู่กับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ระบบข้อมูล และเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยข้อจำกัดสำคัญได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย ความไม่เชื่อมโยงของข้อมูล และความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้พัฒนา TACAK Model ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะการบริหารจัดการ เครือข่ายความร่วมมือ ทัศนคติและจิตบริการ และการจัดการความรู้ร่วมกับระบบดิจิทัล เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการจัดการแรงงานต่างด้าวให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชายแดน ทั้งนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง การจัดทำฐานข้อมูลแบบบูรณาการ และการขยายผลการประยุกต์ใช้ TACAK Model ในพื้นที่อื่นต่อไป. สำหรับข้อเสนอแนะ ได้แก่ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1) ภาครัฐควรจัดทำฐานข้อมูลกลาง สำหรับการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานได้แบบเรียลไทม์ เพื่อลดความซ้ำซ้อน เพิ่มความถูกต้องของข้อมูล และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และ 1.2) ควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว เช่น ระบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน และระบบติดตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการให้บริการภาครัฐ และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 2.1) ควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐในการจัดการแรงงานต่างด้าวระหว่างพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตากกับพื้นที่ชายแดนอื่น เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยความสำเร็จและข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่ และ 2.2) ควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อพัฒนาและทดสอบแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภาครัฐร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2568). เขตเศรษฐกิจพิเศษ: แรงขับเคลื่อนการค้าชายแดนและ SMEs ไทย. เรียกใช้เมื่อ 1 กุภาพันธ์ 2569 จาก https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/363713

กระทรวงแรงงาน. (2562). โครงการวิเคราะห์เรื่อง แนวทางการบริหารแรงงานต่างด้าว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. เรียกใช้เมื่อ 1 กุภาพันธ์ 2569 จาก https://shorturl.asia/HPA8N

เกรียง พลรัฐธนาสิทธิ์. (2565). แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(3), 279-290.

ชุติกาญจน์ สายอุตส่าห์. (2567). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการการทำงานของแรงงานต่างด้าวในจังหวัดปทุมธานี. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 8(12), 236-247.

หทัยชนก ทองสร้าง และเกษมศานต์ โชติชาครพันธุ์. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานตามนโยบายการบริหารจัดการการทำงานของแรงงานต่างด้าวในกรุงเทพมหานคร. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 8(2), 300-323.

อดิเรก ฟั่นเขียว. (2557). ข้อเสนอและปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่จังหวัดตาก. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ครั้งที่ 2.

อัชฌา ทับทิม. (2564). แนวทางการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเชิงยุทธศาสตร์ กรณีศึกษาองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกส่วนกลาง. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ สำหรับนักบริหาร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Drucker, P. F. (1967). Organization and management. Cambridge: Harvard University Press.

Maslow, A. H. (1954). Motivation and personality. New York: Harper & Brothers.

Osborne, D. & Gaebler, T. (1992). Reinventing government: How the entrepreneurial spirit is transforming the public sector. New York: Penguin Books.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 249-259

บทความวิจัย

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เรื่องลิมิตและอนุพันธ์*

THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACHIEVEMENT, CONCEPTUAL UNDERSTANDING, AND MATHEMATICAL ANALYTICAL THINKING SKILLS THROUGH COLLABORATIVE ACTIVE LEARNING ON LIMITS AND DERIVATIVES

ปินันทนา สิงห์ยะบุศย์, จอน เมฆสว่าง*
Pinantana Singyabut, John Meksawang*
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม นครพนม ประเทศไทย
Faculty of Science, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom, Thailand
*Corresponding author E-mail: john.npu@hotmail.com
*Tel: 081-184-4199

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลองแบบกลุ่มเดียว มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ 2) ศึกษาความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างผู้เรียน จำนวน 68 คน ได้จากการเลือกแบบเจาะจงจากผู้เรียนที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาคณิตศาสตร์ทั่วไป ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2568 เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่บูรณาการกระบวนการ 3 ขั้นตอน (การจัดระเบียบตรรกะ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ และแบบสอบถามความพึงพอใจ เครื่องมือทุกฉบับผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน (ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00) และมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระหว่าง 0.86 - 0.91 วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นอิสระ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผู้เรียนมีคะแนนความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ = 3.85) และ 3) ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.46) ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่บูรณาการกระบวนการ 3 ขั้นตอน สามารถเชื่อมโยงแนวคิดลิมิตและอนุพันธ์ที่มีความนามธรรมสูงให้เป็นรูปธรรมและใช้แนวทางในการพัฒนาทักษะทางคณิตศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ, ความเข้าใจเชิงแนวคิด, ทักษะการคิดวิเคราะห์, ลิมิตและอนุพันธ์

*Received June 5, 2026; Revised August 14, 2026; Accepted August 25, 2026

Abstract

This research employed a one-group quasi-experimental design with three objectives: 1) To examine the learning achievement of first-year undergraduate students in the topics of limits and derivatives after participating in cooperative active learning, 2) To investigate students' conceptual understanding and analytical thinking skills, and 3) to examine students' satisfaction with the instructional approach. The sample consisted of 68 first-year undergraduate students, selected through purposive sampling from those enrolled in the General Mathematics course during the first semester of the 2025 academic year. The research instruments included cooperative active learning lesson plans integrating a three-stage instructional process (logical organization, peer interaction, and explanatory reflection), a learning achievement test, a conceptual understanding and analytical thinking assessment, and a student satisfaction questionnaire. All instruments were validated by three experts, yielding Item-Objective Congruence (IOC) values ranging from 0.67 to 1.00, and demonstrated acceptable reliability coefficients ranging from 0.86 to 0.91. Data were analyzed using mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), and dependent samples t-test. The findings revealed that: 1) Post-learning achievement was significantly higher than pre-learning achievement at the .05 level; 2) Students achieved a very good level of conceptual understanding and analytical thinking skills ($\bar{X}$ = 3.85); and 3) Student satisfaction with the learning management was at a high level ($\bar{X}$ = 4.46). The results indicate that cooperative active learning integrating the three-stage instructional process effectively transformed the highly abstract concepts of limits and derivatives into concrete understanding and provided an effective approach for enhancing students' mathematical skills.

Keywords: Collaborative Active Learning, Conceptual Understanding, Analytical Thinking, Limits and Derivatives

บทนำ

ในการจัดการเรียนรู้ศตวรรษที่ 21 บทบาทของผู้เรียนได้เปลี่ยนจากการเป็นผู้รับความรู้สู่การเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยเน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย สำหรับรายวิชาคณิตศาสตร์ระดับอุดมศึกษา ถือเป็นศาสตร์เชิงนามธรรมที่ต้องอาศัยทักษะการให้เหตุผลและการเชื่อมโยงแนวคิดอย่างเป็นระบบนั้น แคลคูลัสจัดเป็นรายวิชาพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาในสายวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนจำนวนมากยังคงประสบปัญหาในการทำความเข้าใจแนวคิดหลัก โดยเฉพาะในเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมและซับซ้อนสูง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสับสนในการตีความและการประยุกต์ใช้ความรู้ ความเข้าใจเชิงแนวคิด เป็นความสามารถในการอธิบาย เชื่อมโยง และตีความทางคณิตศาสตร์อย่างมีความหมาย มิใช่เพียงการคำนวณตามขั้นตอนหรือการท่องจำสูตรสำเร็จ ถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ โดยการจัดการเรียนรู้ควรส่งเสริมความเข้าใจเชิงแนวคิดควบคู่ไปกับความรู้เชิงกระบวนการ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิมเข้ากับองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างเหมาะสม (Hiebert, J. & Lefevre, P., 1986) จากประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนของผู้วิจัย พบว่า เนื้อหาเรื่องลิมิตและอนุพันธ์มักสร้างอุปสรรคต่อการเปลี่ยนผ่านจากแนวคิดพีชคณิตพื้นฐานไปสู่แนวคิดทางแคลคูลัส ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถวิเคราะห์โจทย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Alshaboul, S. L. et al., 2021) อีกทั้งการเรียนรู้ที่เน้นการคำนวณ

เพียงอย่างเดียวโดยขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถอธิบายกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบและขาดทักษะการประยุกต์ใช้ (Chan, S. W. & Luk, H. S., 2022) ปัญหาดังกล่าวเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการเรียนรู้ในระดับที่ซับซ้อนขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (Sánchez-Matamoros, G. et al., 2020) โดยเฉพาะในแคลคูลัสที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงแนวคิดหลายระดับ การจัดการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาจึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ซึ่งถือเป็นสมรรถนะสำคัญของบัณฑิตในยุคปัจจุบัน (Bond, M. et al., 2020) การให้ผู้เรียนลองแก้ปัญหาด้วยตนเองผ่านกระบวนการอภิปรายและแลกเปลี่ยนแนวคิดก่อนการสรุปองค์ความรู้สามารถช่วยส่งเสริมความเข้าใจเชิงแนวคิดและการคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kapur, M. & Bielaczyc, K., 2012) ประกอบกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (ทิศนา แขมมณี, 2564)

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ (Collaborative Active Learning) ถือเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจากผู้รับความรู้เชิงรับสู่การเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการแก้อุปสรรคการเรียนรู้ในรายวิชาแคลคูลัส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความซับซ้อนของเนื้อหาเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมสูง ก่อให้เกิดความสับสนในการตีความและการนำไปประยุกต์ใช้แนวคิด การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือจึงถูกนำมาใช้เป็นกลยุทธ์เชิงบูรณาการที่มุ่งสร้างความเข้าใจเชิงมโนทัศน์ ผ่านกระบวนการทางสติปัญญาที่เน้นการสร้างภาพจำลองทางความคิดและการวิพากษ์ทางปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแปรเปลี่ยนแนวคิดที่เป็นนามธรรมให้มีความหมายและเป็นรูปธรรมได้ด้วยตนเอง โดยที่แนวคิดดังกล่าวอยู่บนหลักการที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการโต้ตอบและแลกเปลี่ยนเหตุผลเชิงลึกนั้น จะช่วยส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นกลยุทธ์สำคัญในการลดช่องว่างทางการเรียนรู้ในกลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (STEM) (Theobald, E. J. et al., 2020) อีกทั้ง การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการทำความเข้าใจแนวคิดนามธรรมได้ดียิ่งกว่าการเรียนแบบบรรยาย (นพรุจน์ แสนหล้า และพันธ์ทิพา จุฬากาญจน์, 2567) แม้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกจะมีประสิทธิภาพ แต่ยังขาดกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงตรรกะในวิชาคณิตศาสตร์อย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน เพื่อใช้เป็นกระบวนในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ดังนี้ 1) การจัดระเบียบตรรกะ เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานด้วยตนเองผ่านการวิเคราะห์แผนภาพ 2) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ผ่านการแลกเปลี่ยนกลยุทธ์การแก้ปัญหาแบบร่วมมือ และ 3) การสะท้อนกลับเชิงอธิบาย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเชื่อมโยงเหตุผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งกระบวนการทั้ง 3 ขั้นตอนนี้เป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนผ่านจากความเข้าใจแบบท่องจำสู่การสร้างองค์ความรู้ด้วย สามารถแก้ไขข้อจำกัดเดิมที่ผู้เรียนมักประสบในการสร้างมโนทัศน์เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดนามธรรมสู่การประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ พร้อมทั้งศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว เพื่อมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะสำคัญให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนจากการเป็นผู้รับข้อมูลสู่การเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ การจัดระเบียบตรรกะ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ

2. เพื่อศึกษาระดับความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือในเรื่องลิมิตและอนุพันธ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) แบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์ ของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของการจัดการเรียนการสอนจริงในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีข้อจำกัดในการสุ่มตัวอย่างหรือการจัดกลุ่มควบคุมที่สมบูรณ์ เพื่อให้การวิจัยมีความเที่ยงตรงภายใน ผู้วิจัยได้ดำเนินการควบคุมตัวแปรที่อาจส่งผลต่อการทดลอง ดังนี้ 1) การจัดการเรียนการสอนใช้แผนการสอน เนื้อหา ระยะเวลา และผู้สอนคนเดียวกันตลอดการทดลอง 2) ควบคุมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้มีความใกล้เคียงกันมากที่สุดในทุกครั้งที่มีการจัดการเรียนรู้ 3) ใช้เครื่องมือวัดชุดเดียวกันในการเก็บข้อมูลทั้งก่อนและหลังการทดลอง เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของคะแนนของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำและเป็นระบบ ในการจัดการเรียนการสอนผู้วิจัยได้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือโดยบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน เพื่อแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ ดังนี้ 1) การจัดระเบียบตรรกะ เพื่อให้ผู้เรียนวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงตัวเลขผ่านแผนภาพเส้นจำนวนและสร้างความเข้าใจเรื่องลิมิตด้วยตนเอง 2) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน โดยใช้กิจกรรมกลุ่มย่อยแบบร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนกลยุทธ์การคำนวณและแก้โจทย์ปัญหาที่ซับซ้อน และ 3) การสะท้อนกลับเชิงอธิบาย ผ่านบันทึกการเรียนรู้และการร่วมกันประเมินกระบวนการกลุ่มเพื่อตรวจสอบข้อจำกัดของฟังก์ชันอย่างเป็นระบบ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาคณิตศาสตร์ทั่วไป ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 มหาวิทยาลัยนครพนม

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 จำนวน 68 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้ 1) เป็นกลุ่มผู้เรียนที่กำลังศึกษาในเนื้อหาเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ตามแผนการจัดการเรียนรู้ของรายวิชา และ 2) มีความพร้อมและสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือได้ตลอดระยะเวลาการทดลองตามเงื่อนไขที่ผู้วิจัยกำหนด

เครื่องมือในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือผ่านกระบวนการเชิงระบบ ดังนี้ 1) การศึกษาหลักการและเอกสาร โดยผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ รวมถึงหลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เพื่อกำหนดตัวบ่งชี้และจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมเนื้อหา 2) การสร้างเครื่องมือโดยผู้วิจัยร่างแบบทดสอบและแบบประเมินโดยอิงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วิเคราะห์ไว้ จากนั้นนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนคณิตศาสตร์และด้านการวัดประเมินผล จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาด้วยค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อรายการกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และ 3) การปรับปรุงเครื่องมือ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขในประเด็นความเหมาะสม

ของโจทย์และความชัดเจนของภาษา ก่อนนำเครื่องมือไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ตามมาตรฐานงานวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 4 ฉบับ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ (Collaborative Active Learning Lesson Plans) ผู้วิจัยได้จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ จำนวน 4 แผน รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน (การจัดระเบียบตรรกะ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ร่างแผนการจัดการเรียนรู้และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ซึ่งผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อรายการกับวัตถุประสงค์ (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถยอมรับได้ ก่อนนำไปใช้ในการทดลองจริง

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบทดสอบเรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์ โดยวิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อจัดทำตารางวิเคราะห์หลักสูตร ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดของ (Bloom, B. S., 1956) ที่ได้รับการปรับปรุงโดย (Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R., 2001) เพื่อให้ครอบคลุมกระบวนการคิดระดับสูง จากนั้นจึงร่างแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และเมื่อนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้เรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับโดยใช้สูตร KR-20 ผลการวิเคราะห์ พบว่าแบบทดสอบมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.86 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีคุณภาพอยู่ในระดับดีและมีความเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

3. แบบประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและร่างสถานการณ์ปัญหาที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการประเมินการคิดขั้นสูงของ Brookhart เพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาที่ครอบคลุมด้านการอธิบายแนวคิด การเชื่อมโยงความรู้ การให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์และการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา (Brookhart, S. M., 2010) ซึ่งจัดทำเป็นแบบประเมินมาตรประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ จำนวน 10 ข้อ พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจน เพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงตรงและวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ในขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 จากนั้นผู้วิจัยได้นำแบบประเมินไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้เรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.88 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความคงเส้นคงวาและมีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงในกระบวนการวิจัยได้

4. แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจโดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ ซึ่งครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทผู้สอน บรรยากาศและการมีส่วนร่วม และประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งในขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 จากนั้นผู้วิจัยได้นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับผู้เรียนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งฉบับด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.91 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความเหมาะสมและมีคุณภาพสูง สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.1 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด ทักษะการคิดวิเคราะห์ และความพึงพอใจของผู้เรียน

1.2 ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบการแจกแจงปกติของข้อมูลด้วยสถิติ Shapiro-Wilk พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีการแจกแจงเป็นปกติ ($p > .05$) จึงดำเนินการทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติทดสอบค่าทีแบบกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นอิสระ (Dependent-Samples t-test) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ขนาดอิทธิพลด้วยค่า Cohen's d เพื่ออธิบายขนาดของความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยแปลผลตามเกณฑ์ของ Cohen ดังนี้ 0.2 หมายถึง ขนาดอิทธิพลระดับต่ำ 0.50 หมายถึง ขนาดอิทธิพลระดับปานกลาง และ 0.80 ขึ้นไป หมายถึง ขนาดอิทธิพลระดับสูง

การดำเนินการทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และสิทธิของผู้เข้าร่วมวิจัยอย่างชัดเจน พร้อมทั้งได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมวิจัยก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้ ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับและใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น 2) ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ 3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือแผนการจัดการเรียนรู้จำนวน 4 แผน รวมระยะเวลา 12 ชั่วโมง 4) ประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนภายหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินแบบรูบริก 5) ดำเนินการทดสอบหลังเรียน โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับเดียวกันกับที่ใช้ในการทดสอบก่อนเรียน 6) เก็บรวบรวมข้อมูลความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ และ 7) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ทางสถิติและสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยในชั้นเรียนเรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เรื่องลิมิตและอนุพันธ์ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ผลการเปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนชั้นปีที่ 1 ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ซึ่งวัดด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ทั่วไป เรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์ก่อนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือด้วยกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	p	Cohen's d
ก่อนเรียน	68	30	9.87	2.14	12.45	< .001	1.51
หลังเรียน	68	30	23.43	1.76			

จากตารางที่ 1 การเปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ของผู้เรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{X}$ = 23.43) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 9.87) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(67) = 12.45$, $p<.001$) และมีขนาดอิทธิพล (Cohen's) เท่ากับ 1.51 ซึ่งอยู่ในระดับสูง สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือด้วยกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอย่างชัดเจน ทั้งในเชิงสถิติและเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ โดยใช้แบบประเมินรูบริก (Rubric Scoring) ชนิด 4 ระดับ ซึ่งครอบคลุมตัวบ่งชี้สำคัญ 5 ด้านผลการประเมิน

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนภายหลังการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ

ด้านการคิดวิเคราะห์	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
1.การแยกแยะองค์ประกอบของปัญหา	3.78	0.42	ดีมาก
2. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแนวคิด	3.92	0.39	ดีมาก
3. การให้เหตุผลอย่างมีหลักฐาน	3.96	0.37	ดีมาก
4. การสรุปผลอย่างเป็นระบบ	3.81	0.44	ดีมาก
5.การประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่	3.77	0.46	ดีมาก
รวม	**3.85**	**0.42**	**ดีมาก**

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.00 หมายถึง มีทักษะการคิดวิเคราะห์อยู่ในระดับดีมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึง มีทักษะการคิดวิเคราะห์อยู่ในระดับดี
ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง มีทักษะการคิดวิเคราะห์อยู่ในระดับพอใช้
ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.49 หมายถึง มีทักษะการคิดวิเคราะห์อยู่ในระดับควรปรับปรุง

จากตารางที่ 2 ผลการประเมินความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนภายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ พบว่า ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{X}$ = 3.85) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีระดับผลการประเมินอยู่ในเกณฑ์ดีมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การให้เหตุผลอย่างมีหลักฐาน ($\bar{X}$ = 3.96) รองลงมา คือ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแนวคิด ($\bar{X}$ = 3.92) การสรุปผลอย่างเป็นระบบ ($\bar{X}$ = 3.81) การประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ($\bar{X}$ = 3.77) และการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหา ($\bar{X}$ = 3.78) ตามลำดับ ผลการประเมินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือมีส่วนช่วยส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การอธิบายเหตุผล และการเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยได้ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ โดยใช้แบบสอบถามชนิดมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ ครอบคลุมประเด็นด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของผู้สอน บรรยากาศและการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน และประโยชน์ที่ได้รับ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์

ความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
1. กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมการมีส่วนร่วม	4.41	0.52	มาก
2. กิจกรรมช่วยให้เข้าใจเนื้อหาง่ายขึ้น	4.38	0.55	มาก
3. แบบฝึกช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์	4.36	0.49	มาก
4. บรรยากาศในชั้นเรียนเอื้อต่อการเรียน	4.81	0.57	มากที่สุด
5. ผู้เรียนมีความมั่นใจในการเรียนมากขึ้น	4.33	0.60	มาก
รวม	**4.46**	**0.55**	**มาก**

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ เรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์ (ต่อ)

ความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับ
4. บรรยากาศในชั้นเรียนเอื้อต่อการเรียน	4.81	0.57	มากที่สุด
5. ผู้เรียนมีความมั่นใจในการเรียนมากขึ้น	4.33	0.60	มาก
รวม	**4.46**	**0.55**	**มาก**

หมายเหตุ ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.46) ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจสูงที่สุดในด้านบรรยากาศในชั้นเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม ($\bar{X}$ = 4.81) รองลงมา ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น ($\bar{X}$ = 4.38) และด้านแบบฝึกที่ช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ ($\bar{X}$ = 4.36) นอกจากนี้ ผู้เรียนยังเห็นว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือช่วยส่งเสริมความมั่นใจในการเรียนและกระตุ้นความสนใจต่อการเรียนคณิตศาสตร์มากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมบรรยากาศเชิงบวก ความสนใจในการเรียน และการสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนคณิตศาสตร์ของผู้เรียนได้ในระดับที่น่าพอใจ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ในเรื่องลิมิตและอนุพันธ์ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนหลังโดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้วยขนาดอิทธิพลเท่ากับ 1.51 ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับสูง โดยเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน (การจัดระเบียบตรรกะ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย) ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่และนวัตกรรมการสอนที่แตกต่างจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือทั่วไป กล่าวคือ ในขณะที่การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือทั่วไปมักเน้นที่กิจกรรมกลุ่ม แต่ในการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้เพิ่ม 3 กระบวนเรียนรู้ คือ การจัดระเบียบตรรกะและร่วมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างโครงสร้างทางปัญญาที่มั่นคง และหลังจากนั้นมีการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย ทำให้ผู้เรียนเกิดการตกผลึกความรู้ทางปัญญา เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเปลี่ยนเนื้อหาทางคณิตศาสตร์ที่มีความเป็นนามธรรมสูงให้กลายเป็นความเข้าใจที่จับต้องได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีรยุทธ ด้วงใย ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (วีรยุทธ ด้วงใย, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิธิ ดำรงชยกุล และสุณิสา สุมิรัตนะ ที่พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ได้ดีขึ้นและช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (นิธิ ดำรงชยกุล

และสุณิสา สุมิรัตนะ, 2566) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดของการวิจัยในรูปแบบกลุ่มเดียวก่อนเรียน-หลังเรียน จึงควรตีความผลการวิจัยด้วยความระมัดระวัง ในการศึกษาครั้งต่อไปควรพิจารณาใช้รูปแบบการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุม เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีความเข้าใจเชิงแนวคิดและทักษะการคิดวิเคราะห์โดยรวมอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่บูรณาการด้วยกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากกว่าการจดจำสูตรเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ อธิบายเหตุผล และเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา จั่นกล้า ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือสามารถส่งเสริมการให้เหตุผลและการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ได้ในระดับดี พิจารณาความแตกต่างของทักษะรายด้าน พบว่า ทักษะด้านการให้เหตุผลอย่างมีหลักฐานมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ขณะที่ด้านการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือที่บูรณาการกับกระบวนการ 3 ขั้นตอน (การจัดระเบียบตรรกะ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และการสะท้อนกลับเชิงอธิบาย) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถอธิบายเหตุผลและเชื่อมโยงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ได้อย่างเป็นระบบ เนื่องจากกระบวนการส่งเสริมให้ผู้เรียนต้องสื่อสารและอ้างอิงหลักการทางคณิตศาสตร์มาสนับสนุนความคิดเห็นของตนอยู่เสมอเพื่อหาข้อสรุปที่ถูกต้องร่วมกัน ในขณะที่ด้านการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ แม้จะอยู่ในระดับดีมากเช่นกัน แต่ถือเป็นทักษะที่มีความท้าทายสูงสุด เนื่องจากเป็นขั้นสูงสุดของกระบวนการทางพุทธิปัญญาที่ต้องอาศัยการถ่ายโอนความรู้ไปสู่บริบทที่ไม่คุ้นเคย ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและการฝึกฝนประสบการณ์ที่หลากหลายกว่าการแก้โจทย์ปัญหาทั่วไป อย่างไรก็ตาม จากผลการประเมิน พบว่า อยู่ในระดับดีมากในทุกด้าน แสดงได้เห็นชัดว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยยกระดับทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยรวมอยู่ในระดับมาก

พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถตอบสนองต่อความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อรายวิชา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนระดับอุดมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัปสร อินทิแสง และคณะ ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือช่วยส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้เชิงรุก เพิ่มการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน และทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูง (อัปสร อินทิแสง และคณะ, 2567)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้ พบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ ในรายวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ลิมิตและอนุพันธ์ ส่งผลเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความเข้าใจเชิงแนวคิด และทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีนัยสำคัญ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้รับความรู้สู่การเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ บรรยากาศการเรียนรู้เชิงรุกยังช่วยยกระดับความพึงพอใจและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลดอุปสรรคต่อการเรียนรู้เนื้อหาที่มีความเป็นนามธรรมสูง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้ 1) ผู้สอนควรนำรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกมาบูรณาการในบทเรียนที่มีความเป็นนามธรรม โดยใช้กิจกรรมการทำงานกลุ่มและการอธิบายเหตุผลร่วมกัน เพื่อกระตุ้นกระบวนการคิดขั้นสูง 2) ควรประยุกต์ใช้ซอฟต์แวร์ทางคณิตศาสตร์และแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบโต้ตอบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสร้างปฏิสัมพันธ์กับแนวคิดคณิตศาสตร์ผ่านสื่อที่มองเห็นภาพ

ได้ชัดเจน ซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงความรู้เดิมกับแนวคิดใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม และ 3) สถาบันอุดมศึกษาควรส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเทคนิคการออกแบบกิจกรรมและการพัฒนาเครื่องมือวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลองที่มีกลุ่มควบคุม เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกกับรูปแบบการสอนแบบบรรยาย เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงเหตุผลที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น 2) ควรศึกษาประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในกลุ่มผู้เรียนที่มีพื้นฐานทางคณิตศาสตร์แตกต่างกัน เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนที่ตอบโจทย์ผู้เรียนได้ครอบคลุมทุกระดับ และ 3) ควรวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการใช้สื่อผสมผสาน เพื่อประเมินผลกระทบของการมีส่วนร่วมในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ดิจิทัลที่มีต่อทักษะการคิดวิเคราะห์ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี. (2564). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 25). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพรุจน์ แสนหล้า และพันธ์ทิพา จุฬากาญจน์. (2567). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น, 11(3), 17-24.

นิธิ ดำรงชยกุล และสุณิสา สุมิรัตนะ. (2566). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์และความมีวินัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านภายใต้แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 10(3), 320-335.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

วีรยุทธ ด้วงใย. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์เพื่อพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาโดยใช้การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. Journal of Roi Kaensarn Academi, 8(9), 206-222.

อัปสร อินทิแสง และคณะ. (2567). การศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของผู้เรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบเชิงรุก. วารสารวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ศึกษา, 7(2), 374-383.

Alshaboul, S. L. et al. (2021). The impact of active learning on students' performance in mathematics: A study on limits and derivatives. International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 52(8), 1215-1232.

Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (2001). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives. Retrieved June 20, 2026, from https://shorturl.asia/WxgfF

Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of educational objectives, Handbook I: The cognitive domain. New York: David McKay Co Inc.

Bond, M. et al. (2020). Emergency remote teaching in higher education: Mapping the first global online semester. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 18(1), 50. https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-021-00282-x

Brookhart, S. M. (2010). How to assess higher-order thinking skills in your classroom. ASCD. Journal of Innovations in Teaching and Learning, 1(2), 107-116.

Chan, S. W. & Luk, H. S. (2022). Cooperative active learning and conceptual understandingin undergraduate mathematics. International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 53(4), 755-772.

Hiebert, J. & Lefevre, P. (1986). Conceptual and procedural knowledge in mathematics: An introductory analysis. Lawrence: Lawrence Erlbaum Associates.

Kapur, M. & Bielaczyc, K. (2012). Designing for productive failure. Journal of the Learning Sciences, 21(1), 45-83.

Sánchez-Matamoros, G. et al. (2020). Students' understanding of the derivative concept: A systematic review. Journal Mathematics Education Research, 32(4), 541-562.

Theobald, E. J. et al. (2020). Active learning narrows achievement gaps for underrepresented students in undergraduate science, technology, engineering, and math. Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(12), 6476-6483.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 260-274

บทความวิชาการ

5 เสาหลักสร้างภูมิคุ้มกัน: ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเมืองหาดใหญ่ สู่ต้นแบบสังคมสูงวัยที่รู้เท่าทันภัยพิบัติอย่างยั่งยืน*

THE 5 PILLARS OF RESILIENCE: STRATEGIES FOR DRIVING HATYAI CITY TOWARDS A SUSTAINABLE MODEL OF A DISASTER-LITERATE AGING SOCIETY

ชัดชม รัศมีมณฑล[1*], ปฏิพัฒน์ กิตติโชควัฒนา[2]
Chadchom Ratsameemonthon[1*], Patipat Kittichokwattana[2]
[1]วิทยาลัยนานาชาติดิยะศริน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย
[1]Didyasarin International College, Hatyai University, Songkhla, Thailand
[2]คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย
[2]Faculty of Political Science, Hatyai University, Songkhla, Thailand.
*Corresponding author E-mail: leelie@hu.ac.th
*Tel: 085-565-1546

บทคัดย่อ

จากเหตุการณ์อุทกภัยในเมืองหาดใหญ่ ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการจัดการภัยพิบัติแบบตั้งรับจากส่วนกลาง โดยเฉพาะในการดูแลผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบางที่ไม่สอดรับกับสภาวะวิกฤตในบริบทของสังคมสูงวัย บทความนี้นำเสนอแนวคิดการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์กู้ภัยสู่การสร้างความร่วมมือของชุมชน ซึ่งเป็นการประยุกต์โมเดลระบบเสาหลักด้านสุขภาพ 5 มิติของไทย ร่วมกับแนวคิด “เคียวโจ” (Kyo-jo) ของญี่ปุ่น และโมเดลความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (Whole-of-Society) ของสิงคโปร์ ผ่านการขับเคลื่อน 5 ยุทธศาสตร์สำคัญ 1) การใช้ระบบทะเบียนสุขภาพดิจิทัลเชิงรุกเพื่อจัดลำดับการอพยพ 2) การจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูระดับชุมชนเพื่อลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ 3) การปรับปรุงศูนย์พักพิงตามหลักอารยสถาปัตย์เพื่อรองรับกลุ่มเปราะบาง 4) การพัฒนาระบบแจ้งเตือนภัยแบบผสมผสาน ลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและรองรับเหตุไฟฟ้าดับ และ 5) การสร้างเครือข่าย “เพื่อนผู้พิทักษ์” ซึ่งเปลี่ยนสถานะผู้สูงอายุจาก “ผู้รับความช่วยเหลือ” เป็น “ผู้ขับเคลื่อนด้านความปลอดภัยชุมชนเชิงรุก” โดยมุ่งเน้นการดึงศักยภาพของผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคม (ประมาณ 97%) มาดูแลกลุ่มติดบ้านและติดเตียง เป็นการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์จากการบริหารจัดการภัยพิบัติเชิงรับ สู่การปฏิบัติการเชิงรุกที่มีความยืดหยุ่นและพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงข้อเสนอเชิงนโยบายมุ่งเน้นให้เทศบาลนครหาดใหญ่ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ “หาดใหญ่โมเดล: เมืองดิจิทัลที่ดูแลกันด้วยหัวใจ” โดยบูรณาการข้อมูลสุขภาพ เทคโนโลยี และผังเมืองเพื่อสร้างระบบนิเวศความปลอดภัยที่ยั่งยืน การยกระดับบทบาทชุมชนและผู้สูงอายุสู่การดำเนินมาตรการเชิงรุกช่วง “นาทีทอง” จะช่วยลด “ช่องว่างของการอยู่รอด” ระดับฐานราก คืนศักดิ์ศรีผู้สูงวัย และเป็นต้นแบบเมืองศูนย์กลางที่พร้อมรับมือวิกฤตภัยพิบัติในอนาคต

คำสำคัญ: หาดใหญ่โมเดล, ระบบ 5 เสาหลัก, การจัดการภัยพิบัติ, สังคมสูงวัย, ความยืดหยุ่นของชุมชน

*Received June 7, 2026; Revised July 11, 2026; Accepted August 25, 2026

Abstract

The flood disaster in Hat Yai City highlights the structural limitations of top-down, reactive disaster management, which fails to adequately address crisis situations within the context of an ageing society-particularly regarding the care of older adults and vulnerable populations. This article proposes a paradigm shift from traditional rescue operations to community-driven collaboration by integrating Thailand's 5-Dimensional Health Pillar System, Japan's "Kyo-jo" (mutual assistance) concept, and Singapore's "Whole-of-Society" framework. This model operates through five key strategies: 1) Deploying a proactive smart health registry to prioritize evacuations; 2) Establishing neighborhood resilience funds to mitigate economic impacts; 3) Upgrading temporary shelters based on Universal Design principles to accommodate vulnerable groups; 4) Developing hybrid alert systems to bridge the digital divide and maintain functionality during power outages; and 5) Creating a "Guardian Buddy" network that transforms older adults from passive care recipients into proactive agents of community safety. By leveraging the capacity of physically active seniors (approximately 97% of the older population) to assist homebound and bedridden peers, this approach transitions disaster management from a reactive framework to a proactive, flexible, and adaptive operation. Policy recommendations urge Hat Yai Municipality to drive the strategy "Hat Yai Model: A Digital City with a Caring Heart" by integrating health data, technology, and age-friendly urban planning to build a sustainable safety ecosystem. Elevating the role of communities and older adults toward proactive measures during the critical "Golden Hour" will reduce the grass-roots "survival gap," restore the dignity of older adults, and establish a foundational model for urban centers prepared to withstand future disaster crises.

Keywords: HatYai Model, 5-Dimensional Pillar System, Disaster Management, Ageing Society, Community Resilience

บทนำ

โดยปกติแล้ว รูปแบบการตอบสนองต่อภัยพิบัติในประเทศไทยมักยึดถือแนวทางการสั่งการจากส่วนกลางหรือ “จากบนลงล่าง” (Top-down approach) โดยมีรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ขนาดใหญ่เป็นผู้ดำเนินงานหลัก ซึ่งประชาชนมักถูกจำกัดบทบาทให้เป็นเพียง “ผู้รับความช่วยเหลือ” ที่รอคอยการสนับสนุนจากภายนอกเท่านั้น (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความรุนแรงของปัญหาน้ำท่วมและพายุที่เพิ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แนวทางแบบตั้งรับเดิมนี้เริ่มส่งผลลัพธ์ที่ไม่เพียงพอต่อสถานการณ์ปัจจุบัน (Osman, O. et al., 2016) ในภาวะวิกฤต เช่น น้ำท่วมฉับพลัน ทีมกู้ชีพมืออาชีพมักประสบอุปสรรคในการเข้าถึงที่พักเมื่อมีน้ำหลากไหลมาอย่างรวดเร็ว ปัญหาการจราจร หรือระบบการสื่อสารที่ล้มเหลว สถานการณ์เหล่านี้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “กับดักของการนิ่งเฉยเพื่อรอคอย” (Wait-and-See trap) ซึ่งทำให้ผู้ประสบภัยตกอยู่ในอันตรายในขณะที่รอคอยความช่วยเหลือที่อาจมาถึงล่าช้าเกินไป (The Cabinet Office, 2021); (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004)

ในขณะเดียวกัน โลกกำลังเผชิญกับการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ โดยคาดการณ์ว่าภายในปี 2593 จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 2.1 พันล้านคน (World Health Organization, 2017) สำหรับประเทศไทยข้อมูลระบุว่าเราได้ก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์” (Complete-aged society) แล้วในช่วงปี 2566 ถึง 2567

โดยมีสัดส่วนประชากรสูงอายุสูงถึง 20% ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564); (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของกลุ่มเปราะบางนี้เผยให้เห็นจุดอ่อนของการจัดการภัยพิบัติแบบ “เหมารวม” (One-size-fits-all) ที่มักละเลยความต้องการเฉพาะด้านของผู้สูงอายุ และไม่ได้คำนึงถึงข้อจำกัดด้านทักษะดิจิทัลในการสื่อสาร ส่งผลให้กลุ่มประชากรนี้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่รุนแรงกว่ากลุ่มอื่นในช่วงวิกฤต เพื่อให้เข้าใจถึงความเสี่ยงดังกล่าว จำเป็นต้องพิจารณาการจำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่มหลักตามเกณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ 1) กลุ่มติดสังคม (Active and independent) มีสัดส่วนสูงถึง 97.6% ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด เป็นกลุ่มที่สุขภาพดีและดูแลตนเองได้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้มักตกอยู่ในรูปแบบ “การนิ่งเฉยเพื่อรอคอย” เนื่องจากปัญหา “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลแจ้งเตือนที่ทันท่วงทีได้ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยทางจิตวิทยาเรื่อง “ความวิตกกังวลต่อที่พักอาศัยและทรัพย์สิน” ที่กลายเป็นพันธนาการทางจิตใจทำให้เลือกที่จะเผชิญความเสี่ยงอยู่ในบ้านมากกว่าการอพยพ 2) กลุ่มติดบ้าน (Homebound) คิดเป็นสัดส่วนประมาณ 1.3% ของประชากรผู้สูงอายุ แม้จะพอจัดการกิจวัตรพื้นฐานได้บ้าง แต่ด้วยข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหวทำให้การลุยน้ำหรือปีนขึ้นที่สูงเป็นเรื่องที่แทบเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ กลุ่มนี้เสี่ยงที่จะถูกทิ้งไว้ข้างหลังหากคนในชุมชนนิ่งนอนใจและพึ่งพาเพียงเจ้าหน้าที่รัฐ และ 3) กลุ่มติดเตียง (Bedridden) มีอยู่ประมาณ 1.1% ของประชากรผู้สูงอายุ ซึ่งต้องพึ่งพาสิ่งอื่นในการเอาชีวิตรอดอย่างสมบูรณ์ สำหรับกลุ่มนี้ เหตุการณ์ไฟดับหรือการกู้ภัยที่ล่าช้าไม่ใช่เพียงความไม่สะดวก แต่เป็นสถานการณ์ที่อันตรายถึงชีวิตในทันที (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) “กับดักการรอดูสถานการณ์” นำไปสู่สภาวะ “ความสิ้นหวังที่เกิดจากการเรียนรู้” (Learned Helplessness) หากชุมชนเชื่อว่าความปลอดภัยเป็นหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แรงผลักดันที่จะช่วยเหลือกันในฐานะเพื่อนบ้านจะสูญหายไป (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004); (Mimaki, J. & Shaw, R., 2007) ซึ่งสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่ง เพราะในความเป็นจริง ชีวิตส่วนใหญ่ที่รอดพ้นจากความตายมักจะอยู่ในช่วง “นาทีทอง” (Golden Hour) หรือ 60 นาทีแรก หลังเกิดภัยพิบัติ ซึ่งเกิดจากการช่วยเหลือของคนในเหตุการณ์และเพื่อนบ้าน ไม่ใช่จากเจ้าหน้าที่มืออาชีพ (World Bank, 2014)

เพื่อให้ประเทศไทยสามารถอยู่รอดและเติบโตได้อย่างมั่นคง เราจำเป็นต้องเปลี่ยนมุมมองใหม่ โดยผลักดันให้กลุ่มผู้สูงอายุขยับบทบาทจาก “ผู้ประสบภัยที่เฝ้ารอความช่วยเหลือ” มาเป็น “อาสาสมัครชุดแรก” แทน การปรับเปลี่ยนนี้มีความเป็นไปได้สูง เมื่อพิจารณาจากสถิติที่ระบุว่าผู้สูงอายุ 97.6% ในกลุ่มติดสังคมและยังมีร่างกายที่แข็งแรงพร้อมช่วยเหลือผู้อื่นได้ การมอบอำนาจและทักษะให้คนกลุ่มนี้เข้าไปช่วยดูแลกลุ่มติดบ้านและติดเตียงจะช่วยสร้างชุมชนที่ร่วมมือกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวเพื่อรับมือกับวิกฤตได้อย่างยั่งยืน ท้ายที่สุด เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการรอคอยแบบตั้งรับ (Passive waiting) ไปสู่การปฏิบัติการที่ยืดหยุ่น (Resilient action) “โมเดลระบบเสาหลัก 5 มิติ” (Model of the 5-Dimensional Pillar System) จึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับสังคมสูงวัย เป็นกรอบแนวคิดองค์รวมที่ประสานความร่วมมือใน 5 มิติ ได้แก่ ด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี (วิพรรณ ประจวบเหมาะและชเนตตี มิลินทรางกูร, 2566)

จากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2568 ที่ผ่านมา สื่อมวลชนหลายสำนักรายงานข่าวตรงกันว่าหน่วยราชการคาดไม่ถึงว่าน้ำจะท่วมสูงและท่วมนานเป็นประวัติการณ์ จึงไม่ได้เตรียมการรองรับภัยพิบัติ ส่งผลให้ผู้ประสบภัยต้องหนีน้ำท่วมขึ้นมาอาศัยอยู่บนหลังคาและดาดฟ้า อยู่ในสภาพหิวโหยเพราะอาหารและน้ำที่เตรียมไว้ต้องนำมาแบ่งปันกันและหมดไปภายในเวลาอันรวดเร็ว แม้จะระดมหน่วยกู้ภัยจากทั่วประเทศเข้าไปช่วยเหลือแต่ก็มีจำนวนไม่เพียงพอ จากการรายงานสรุปยอดผู้เสียชีวิตอย่างเป็นทางการ คือ 145 คน (ข่าวสด, 2568) แต่ไม่พบการรายงานถึงจำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทิ้งและเสียชีวิตเป็นตัวเลขที่ชัดเจน แต่พบข้อมูลที่สอดคล้องกันหลายแหล่งว่าผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ป่วยติดเตียงและผู้ป่วยวิกฤต (PPTV Online, 2568); (ไทยพีบีเอส, 2568); (พิพัฒน์พงษ์ ศรีวิชัย, 2568) สาเหตุแยกได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเสียชีวิตเพราะจมน้ำเนื่องจากกระแสน้ำไหลเชี่ยว

ลักษณะการเสียชีวิตส่วนใหญ่จะพบอยู่ในชั้น 1 ของบ้านเพราะไม่สามารถหนีน้ำได้ทันหรือปฏิเสธที่จะอพยพออกจากบ้านเรือน (ติดบ้าน/ติดเตียง) เนื่องจากความห่วงบ้าน ห่วงทรัพย์สิน หรือความไม่คุ้นชินกับศูนย์พักพิง และกลุ่มที่ 2 เสียชีวิตในโรงพยาบาลเพราะน้ำท่วมและการตัดกระแสไฟฟ้าและน้ำประปาส่งผลกระทบต่อระบบสาธารณูปโภคและอุปกรณ์ทางการแพทย์เสียหาย เช่น เครื่องผลิตออกซิเจน เครื่องช่วยหายใจ จนไม่สามารถรักษาชีวิตผู้ป่วยไว้ได้ (The Standard, 2025) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่สามารถอพยพไปยังศูนย์พักพิงได้ทันถึงก็ประสบปัญหาในการดูแลสุขภาพต่อเนื่องเพราะขาดอุปกรณ์ทางการแพทย์ ไม่มีประวัติการรักษา บางรายจำหมายเลขโทรศัพท์ญาติไม่ได้ ในส่วนของปัญหาการสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถเข้าถึงการแจ้งเตือนภัยหรือการขอความช่วยเหลือผ่านสมาร์ตโฟนหรือแอปพลิเคชัน ทำให้ถูกตัดขาดและไม่ได้รับการช่วยเหลือเบื้องต้นในพื้นที่ห่างไกล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าหลักปฏิบัติเดิมไม่สามารถรองรับสถานการณ์ภัยพิบัติได้ เฉพาะพื้นที่ภาคใต้ มีผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้าน 25,873 คน และกลุ่มติดเตียง 19,096 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการการช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดเหตุวิกฤต ระบบ 5 เสาหลักนี้จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนให้สอดประสานกัน เพื่อปกป้องกลุ่มที่เปราะบางที่สุดในช่วง “นาทีทอง” ของการกู้ภัยอย่างแท้จริง

การเชื่อมโยงระบบเสาหลัก 5 มิติกับการอพยพผู้สูงอายุ

โมเดลระบบเสาหลัก 5 มิติเป็นกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์แบบองค์รวม (Holistic Strategic Framework) ซึ่งได้พัฒนาขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างโครงการจุฬาอารี (Chula ARi) และองค์การอนามัยโลก (WHO) (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชเนตตี มิลินทรางกูร, 2566); (World Health Organization, 2017) กรอบแนวคิดนี้ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเทคโนโลยี โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อปรับเปลี่ยนบริบทของสังคมผู้สูงอายุ จากเดิมที่เป็นกลุ่มเปราะบางซึ่งตั้งรับต่อปัญหา ให้กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ยืดหยุ่น และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025) แทนที่จะมองว่าการดูแลผู้สูงอายุหรือการอพยพเมื่อเกิดภัยพิบัติเป็นเพียงประเด็นทางการแพทย์เท่านั้น แต่ระบบนี้มุ่งเน้นไปที่การบูรณาการเสาหลักทั้ง 5 มิติให้สอดประสานกัน เพื่อธำรงไว้ซึ่งความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017); (ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2559)

เสาหลักที่ 1 มิติด้านสุขภาพให้ความสำคัญกับการรักษา “ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตร” ของผู้สูงอายุ (World Health Organization, 2017) โดยก่อนที่จะเกิดเหตุอุทกภัย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จะต้องดำเนินการคัดกรองผู้สูงอายุเป็นประจำทุกปี เพื่อจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง (ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2559) ข้อมูลทางการแพทย์ที่รวบรวมได้นี้จะถูกนำมาใช้จัดทำ “บัญชีรายชื่อลำดับความสำคัญ” ในการเคลื่อนย้ายอพยพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุติดเตียงที่จำเป็นต้องใช้หลักการ “การดูแลต่อเนื่อง” เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลทางการแพทย์และอุปกรณ์สนับสนุนการช่วยชีวิตที่จำเป็นจะถูกส่งต่อพร้อมกับตัวผู้ป่วย ตั้งแต่จากที่พักอาศัยไปจนถึงศูนย์พักพิงทางการแพทย์อย่างครบถ้วน (ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2559); (World Bank, 2014)

เสาหลักที่สอง คือ มิติทางสังคม หรือที่เรียกว่า “เครือข่ายความสัมพันธ์ (Human Network)” ซึ่งเปรียบเสมือนเครือข่ายที่ยึดโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยได้รับการออกแบบมาเพื่อลดความโดดเดี่ยวที่อาจทำให้ผู้สูงอายุถูก “ลืม” ในช่วงวิกฤต (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017) ด้วยการส่งเสริม “ความผูกพันระหว่างวัย (Intergenerational Bonding)” ชุมชนจะใช้วิธีการจับคู่ระหว่างคนวัยหนุ่มสาวหรือจับคู่ระหว่างผู้สูงอายุติดสังคมกับผู้สูงอายุติดบ้านและติดเตียง เพื่อให้มั่นใจว่าผู้สูงอายุทุกคนจะมี “ที่พึ่งทางสังคม (Social Anchor)” ทุกคน (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020) โครงสร้างนี้ช่วยให้มั่นใจได้ว่า ทันทีที่มีการประกาศแจ้งเตือนภัย จะเกิดกระบวนการตรวจสอบ

ความปลอดภัยในระดับครัวเรือนโดยทันที ซึ่งถือเป็นการประสานรอยต่อระหว่างการแจ้งเตือนจากทางราชการและความปลอดภัยส่วนบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mimaki, J. & Shaw, R., 2007)

เสาหลักที่สาม คือ มิติทางเศรษฐกิจ ที่เป็น “ระบบเครือข่ายรองรับทางสังคม (Safety Net)” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความมั่นคงทางการเงินเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นในการตัดสินใจอพยพของผู้สูงอายุ การพัฒนาระบบสวัสดิการและกองทุนสงเคราะห์จะช่วยให้ภาครัฐสามารถลดความกังวลเกี่ยวกับความสูญเสียด้านทรัพย์สินซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิด “ภาวะรอดูสถานการณ์ (Wait-and-see syndrome)” หรือการลังเลไม่ยอมออกจากที่พักอาศัย (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) การสร้างความมั่นใจว่าทรัพย์สินและช่องทางการทำมาหากินจะได้รับการคุ้มครอง จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือกับมาตรการอพยพเพื่อรักษาชีวิตมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบายทางการเงินและการคุ้มครองทางสวัสดิการที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยต้องจัดตั้งให้เสร็จสิ้นล่วงหน้าก่อนที่จะเกิดภัยพิบัติ และมีการกำหนดระยะเวลาจ่ายที่ชัดเจน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2564); (World Bank, 2014)

เสาหลักที่สี่ มิติด้านสิ่งแวดล้อม เป็นมิติที่มุ่งเน้นไปที่สิ่งแวดล้อมทางกายภาพในช่วง “นาทีทอง” ซึ่งการออกแบบเพื่อคนทุกกลุ่ม หรือ “อารยสถาปัตย์ (Universal Design)” จะเป็นปัจจัยชี้ขาดว่าผู้สูงอายุจะสามารถอพยพได้สำเร็จหรือต้องติดค้างอยู่ในพื้นที่ การปรับปรุงที่พักอาศัยด้วยการติดตั้งทางลาดและราวจับ รวมถึงการสร้าง “เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (Age-Friendly Cities)” จะช่วยเปลี่ยนสภาพแวดล้อมจากที่เป็นอุปสรรคให้กลายเป็นระบบที่สนับสนุนการเคลื่อนที่ได้อย่างราบรื่น (World Health Organization, 2017) หลักการออกแบบเหล่านี้จะต้องครอบคลุมไปถึงศูนย์พักพิงชั่วคราวด้วย โดยองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น พื้นกันลื่น แสงสว่างที่เพียงพอ และเตียงสนามที่มีความสูงเหมาะสม เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการรับประกันความปลอดภัยและป้องกันความบอบช้ำจากการเคลื่อนย้าย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อัตราการเสียชีวิตของผู้สูงอายุพุ่งสูงขึ้นในเหตุการณ์มหันตภัยที่ผ่านมา (World Bank, 2014); (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2558)

เสาหลักด้านที่ห้า มิติด้านเทคโนโลยี ทำหน้าที่เป็น “ตัวประสาน (Glue)” ของการดำเนินงานด้านการตอบโต้ภัยพิบัติ โดยการใช้ระบบข้อมูลส่วนกลางและ “เวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์ร่วม (Shared Electronic Health Records)” เพื่อรักษาความต่อเนื่องของการรักษาพยาบาล (ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2559); (World Bank, 2014) การนำ “เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก (Assistive Tech)” เช่น เซนเซอร์แจ้งเตือนผ่านระบบ GPS มาใช้งาน จะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถระบุตำแหน่งของผู้อยู่อาศัยได้แม้ในยามที่ระบบสื่อสารปกติล้มเหลว นอกจากนี้การยกระดับ “ความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Literacy)” ตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการ (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาต, 2568) ยังช่วยเปลี่ยนบทบาทให้ผู้สูงอายุกลายเป็น “ผู้นำด้านการสื่อสาร (Communication Captains)” ในบทบาทนี้ ผู้สูงอายุจะใช้สมาร์ทโฟนเพื่อเฝ้าระวังสุขภาพและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนจากผู้รับความช่วยเหลือสู่การเป็น “ตัวขับเคลื่อนหลัก (Active Agents)” ในการสร้างความปลอดภัยให้แก่ชุมชน (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025); (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020)

แม้ว่าระบบเสาหลัก 5 มิติ จะเริ่มต้นจากกรอบแนวคิดทางทฤษฎี แต่จุดแข็งที่สำคัญ คือ ความสำเร็จจากการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับสากล (World Bank, 2014) ดังจะเห็นได้จากต้นแบบที่มีประสิทธิภาพในประเทศญี่ปุ่นและสิงคโปร์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการกู้ภัยโดยภาครัฐ ไปสู่การสร้างระบบ “การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยชุมชน” (Community-led mutual aid) ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามาเป็นฟันเฟืองหลักในกระบวนการฟื้นฟู (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017) กรณีศึกษาเหล่านี้เปรียบเสมือนเข็มทิศที่ช่วยปรับเปลี่ยนพิมพ์เขียวทางทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติจริง ภายใต้แนวทาง “บูรณาการทุกภาคส่วน” (Whole-of-Society) โดยมุ่งเน้นการแปรยุทธศาสตร์ระดับนโยบายให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ผ่านการเสริมสร้างความรู้ด้านภัยพิบัติและการปลูกฝัง

ความรับผิดชอบร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อสร้างกลไกการเตรียมความพร้อมที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกันในทุกระดับ (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020); (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025)

โมเดลประเทศญี่ปุ่น (Japan Model)

แนวคิดเคียวโจ (Kyo-jo Model) ถือเป็นรากฐานสำคัญของกรอบยุทธศาสตร์นี้ ซึ่งสะท้อนถึงวิวัฒนาการจากการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ไปสู่แนวทางการสร้าง “ชุมชนพึ่งตนเอง (Community-resilience)” ที่มุ่งเน้นการปิด “ช่องว่างของการอยู่รอด (Survival Gap)” (The Cabinet Office, 2021); (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) แนวคิดนี้กล่าวว่าเสาหลักทั้ง 5 มิตินี้ ไม่ได้ทำงานแยกส่วนกัน แต่ในทางกลับกัน มิติด้านสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี จะเป็นตัวกระตุ้นให้กลไกด้านเศรษฐกิจและสังคมเริ่มทำงาน เมื่อเสาหลักเหล่านี้ประสานเข้าด้วยกัน ชุมชนจะเปลี่ยนจากสภาวะ “ตั้งรับหลังเกิดเหตุ” (Reactive) ไปสู่ “การเตรียมพร้อมเชิงรุกก่อนเกิดเหตุ” (Proactive) (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017) การดำเนินงานอย่างเป็นระบบช่วยสนับสนุนให้การช่วยเหลือในช่วงวิกฤตหรือ “นาทีทอง” มีประสิทธิภาพ โดยการใช้ประโยชน์จากต้นทุนทางสังคมและพลังทางจิตใจที่มีอยู่ เพื่อบรรเทาความสูญเสียก่อนที่หน่วยงานส่วนกลางจะเข้ามาดำเนินการช่วยเหลืออย่างเป็นทางการ (World Bank, 2014); (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025)

การบูรณาการระบบเสาหลัก 5 มิติกับแนวคิดเคียวโจ

มิติด้านสุขภาพ (The Health Dimension) ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนมุมมองเรื่องสุขภาพจากการเป็นเรื่องส่วนบุคคลให้กลายเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน โดยมีการนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติจริงผ่าน ระบบการคัดกรองเชิงรุก (Active Screening) โดยสมาคมเพื่อนบ้าน เช่น โชไนไก (Chonaikai) ที่มีการจัดทำและปรับปรุงฐานข้อมูลประชากรกลุ่มเปราะบาง อาทิ ผู้ป่วยติดเตียงและผู้ป่วยติดบ้านอย่างเป็นระบบ ศักยภาพของระบบนี้ในการช่วยชีวิตผู้คนเห็นได้ชัดจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวในปี 2011 เมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่เดิมช่วยให้คนในพื้นที่สามารถระบุตำแหน่งและเข้าช่วยเหลือผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนที่ได้ก่อนที่ทีมแพทย์อย่างเป็นทางการจะเข้าถึง (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017); (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020); (World Bank, 2014) ในทางปฏิบัติการคัดกรองโดยคนในละแวกบ้านทำหน้าที่เป็น “ทีมปฏิบัติการชุดแรก” ในพื้นที่ ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า โครงสร้างพื้นฐานด้านสังคม คือ สินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดในช่วงเริ่มของสถานการณ์ภัยพิบัติ

มิติทางสังคม (Social Dimension) คือ “แรงขับเคลื่อนหลัก” ของระบบเคียวโจ (Kyo-jo) โดยมีรากฐานมาจากพลังของ “คิซูนะ (Kizuna)” หรือสายสัมพันธ์ทางสังคม (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) การส่งเสริม “ความผูกพันระหว่างวัย (Intergenerational Bonding)” ช่วยให้ชุมชนสามารถปิดช่องว่างความสามารถในการรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันได้ ผ่านการปฏิสัมพันธ์ที่สม่ำเสมอระหว่างกลุ่มพลเมือง (Active Citizens) และกลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกกำหนดว่าเป็นกลุ่ม “ติดบ้าน” (Mimaki, J. & Shaw, R., 2007) ตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริง คือ “อิบาโช คาเฟ่” (Ibasho Cafe) ในเมืองโอฟุนาโตะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุและเยาวชนร่วมกันบริหารจัดการในช่วงเหตุการณ์สึนามิปี 2011 ความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นล่วงหน้าเหล่านี้ทำให้กลุ่มเยาวชนทราบได้อย่างแม่นยำว่าผู้สูงอายุท่านใดบ้างที่ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนจาก “ความสัมพันธ์ทางสังคมทั่วไป” ให้กลายเป็น “ระบบกู้ชีพเพื่อรักษาชีวิต” ได้อย่างประสบความสำเร็จ (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017)

มิติด้านเศรษฐกิจ (The Economic Dimension) มุ่งส่งเสริมความมั่นคงร่วมกันผ่านการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันทรัพยากร โดยสมาคมในละแวกบ้านจะทำหน้าที่บริหารจัดการ กองทุนสวัสดิการชุมชน (Communal Welfare Funds) เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ฉุกเฉินส่วนกลาง เช่น เปลหามและเครื่องปั่นไฟ ซึ่งช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของแต่ละครัวเรือนลงได้อย่างมีนัยสำคัญ (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) แนวทางนี้ช่วยบรรเทา

“ความกังวลด้านเศรษฐกิจ (Economic Fear)” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุรับรู้ว่าชุมชนมีระบบเครือข่ายรองรับความปลอดภัยร่วมกัน (Common Safety Net) พวกเขาจะมีความเต็มใจในการอพยพมากขึ้น แทนที่จะเลือกพำนักในที่พักอาศัยเพียงเพื่อเฝ้าทรัพย์สิน (World Bank, 2014) ท้ายที่สุด ความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจนี้ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยสามารถตัดสินใจรักษาชีวิตเป็นอันดับแรก โดยมั่นใจว่าการอยู่รอดของพวกเขานั้นถือเป็นการลงทุนร่วมกันของคนทั้งชุมชน (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025)

มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการสร้างความยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติให้กลมกลืนไปกับภูมิทัศน์ทางกายภาพผ่านการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล หรือ Universal Design การนำแนวทางต่าง ๆ มาใช้ เช่น การสร้างเส้นทางสัญจรที่ไม่มีขั้นบันได (Stair-free routes) และการติดตั้งป้ายสัญลักษณ์ที่มีสีตัดกันชัดเจน ช่วยให้ชุมชนในญี่ปุ่นสามารถอำนวยความสะดวกในการอพยพได้อย่างครอบคลุม โดยไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหวเท่านั้น (World Health Organization, 2017); (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2558) นอกจากนี้ การกำหนดให้สวนสาธารณะและโรงเรียนเป็น ศูนย์พักพิงที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (Age-Friendly shelters) ซึ่งเพียบพร้อมด้วยพื้นกันลื่นและห้องน้ำที่เข้าถึงได้ง่าย ช่วยให้เปลี่ยนผ่านในช่วงวิกฤตเป็นไปอย่างราบรื่น การปรับปรุงทางกายภาพเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการป้องกัน “ภาวะบอบช้ำจากการเคลื่อนย้าย (Transfer Trauma)” ซึ่งเป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้อัตราการเสียชีวิตของผู้สูงอายุพุ่งสูงขึ้นในช่วงเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทางตะวันออกของญี่ปุ่น (World Bank, 2014); (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017)

มิติด้านเทคโนโลยีใช้แนวทางแบบ “ผสมผสานไฮเทคและโลว์เทค (Hybrid High-tech/Low-tech)” เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020) ผู้นำชุมชนจะใช้แท็บเล็ตดิจิทัลที่เชื่อมต่อกับฐานข้อมูลสุขภาพส่วนกลางเพื่อสร้าง “แผนที่พื้นที่เสี่ยงแบบเรียลไทม์ (At-risk maps)” (ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2559) ข้อมูลดิจิทัลเหล่านี้จะถูกเสริมด้วยสัญญาณแบบ “โลว์เทค (Low-tech)” เช่น การแขวน “ธงเหลือง” ไว้ที่หน้าประตูบ้าน ระบบคู่ขนานนี้ช่วยให้ระบุตัวผู้อยู่อาศัยที่ยังไม่ได้ “รายงานตัว” ผ่านแอปพลิเคชันสมาร์ทโฟนได้ในทันที ทำให้ทีมกู้ภัยสามารถกระจายกำลังเข้าช่วยเหลือได้อย่างแม่นยำและตรงจุด แม้ในยามที่โครงข่ายการสื่อสารปกติจะถูกใช้งานอย่างหนักก็ตาม (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025); (World Bank, 2014)

โมเดลการจัดการภัยพิบัติของประเทศญี่ปุ่นตั้งอยู่บนรากฐานของระบบ “เคียวโจ” (Kyo-jo) หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งยกระดับชุมชนให้เป็นเครือข่ายกู้ชีพที่เข้มแข็งผ่านการบูรณาการข้อมูลสุขภาพและสังคมจากบัญชีรายชื่อกลุ่มเป้าหมายของสมาคมเพื่อนบ้าน (Chonaikai) ผสานกับพลังของสายสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุหรือ “คิซึนะ” (Kizuna) ทำให้สามารถระบุพิกัดและสภาพทางกายภาพของผู้เปราะบางได้อย่างแม่นยำในยามวิกฤต ระบบดังกล่าวขับเคลื่อนด้วยมิติทางเศรษฐกิจผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนเพื่อจัดสรรอุปกรณ์ฉุกเฉิน และมิติทางสิ่งแวดล้อมที่เน้นการออกแบบอารยสถาปัตยกรรม (Universal Design) เพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้าย ขณะที่ด้านเทคโนโลยีมีการผสานแผนที่ดิจิทัลเข้ากับสัญลักษณ์พื้นฐานอย่าง “ธงเหลือง” เพื่อตรวจสอบความปลอดภัยรายครัวเรือน นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังก้าวข้ามข้อจำกัดด้านความเป็นส่วนตัวและภาวะสังคมสูงวัยด้วยการสร้างความไว้วางใจผ่านพื้นที่ส่วนกลางอย่างคอมมูนิตี้คาเฟ่ พร้อมทั้งดึงกลุ่มเยาวชนเข้ามาผนึกกำลังกับอาสาสมัครในพื้นที่เพื่อสนับสนุนการอพยพผ่านโครงสร้างพื้นฐานที่เข้าถึงยากลำบาก ส่งผลให้การกู้ภัยดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและรักษาชีวิตผู้คนได้แม้ในสภาวะวิกฤตที่สุด

เมื่อเปรียบเทียบกับตัวแบบไทยแล้วจะพบความแตกต่างหลายประการ ประการแรก โมเดลระบบเสาหลัก 5 มิติของไทยใช้ อสม. ซึ่งในขณะที่เคียวโจใช้เพื่อนบ้านเป็นกลไกสำคัญด้านข้อมูลผู้สูงอายุ ซึ่ง อสม. มีจุดเด่นที่การมีบทบาทเป็นเหมือนแขนขาของกระทรวงสาธารณสุขในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพ และยังได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและการรักษาพยาบาลเบื้องต้นมาแล้ว สามารถรองรับภัยพิบัติได้ดี ประการที่สอง

เคียวโจจับคู่ระหว่างเยาวชนกับผู้สูงอายุ ซึ่งต่างจากการใช้อาสาสมัครที่เป็นคนหนุ่มสาวทั่วไปของไทย ระบบเคียวโจจึงมีข้อดีที่สามารถสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมที่เหนียวแน่นก่อนเกิดเหตุภัยธรรมชาติเพื่อลดช่องว่างระหว่างวัยประการสุดท้าย ในขณะที่ไทยมุ่งพัฒนาระบบดิจิทัลเป็นหลัก แนวคิดเคียวโจกลับใช้เทคโนโลยีแบบผสมผสานซึ่งเป็นความรอบคอบอย่างลุ่มลึกเพื่อรองรับหากการสื่อสารไม่สามารถใช้งานได้ตอนเกิดภัยพิบัติ สำหรับส่วนที่มีความคล้ายคลึงกันมี 2 ประการ กล่าวคือ การสร้างระบบกองทุนสวัสดิการเพื่อรองรับความเสียหายทรัพย์สินจากภัยพิบัติและการปรับปรุงศูนย์พักพิงและเส้นทางอพยพให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นระบบพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการรับมือภัยพิบัติ

โมเดลประเทศสิงคโปร์ (Singapore Model)

โมเดล “ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม” (Whole-of-Society) หรือสิงคโปร์โมเดล ได้ประยุกต์ใช้โครงการสำคัญอย่าง SGSecure เพื่อเปลี่ยนบทบาทพลเมืองจาก “ผู้รอรับความช่วยเหลือ” ให้กลายเป็น “ผู้ร่วมปกป้องสังคม” โดยเน้นการเฝ้าระวังสิ่งผิดปกติ รักษาความสามัคคี และฝึกทักษะกู้ชีพเพื่อการฟื้นตัวที่รวดเร็ว ควบคู่กับการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนเพื่อผู้สูงอายุ (Community Networks for Seniors) เพื่อเติมเต็ม “ช่องว่างแห่งการอยู่รอด” (Survival Gap) (Osman, T., 2021) แนวทางนี้นับเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดการภัยพิบัติ จากระบบกู้ภัยแบบ “บนลงล่าง” (Top-down) ไปสู่โมเดล “ล่างขึ้นบน” (Bottom-up) ที่กำหนดให้พลเมืองเป็น “ผู้มีส่วนร่วมหลัก” (Actors) แทนการเป็นเพียง “ผู้ประสบภัย” (Victims) (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) การบูรณาการมุมมองเชิงกลยุทธ์ดังกล่าวช่วยสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก ทำให้ชุมชนไม่ต้องเฝ้ารอคอยความช่วยเหลือเพียงฝ่ายเดียว แต่สามารถพึ่งพาตนเองและฟื้นตัวกลับคืน (Resilience) ผ่านเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ (World Health Organization, 2017); (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020)

การบูรณาการระบบเสาหลัก 5 มิติกับโมเดล “ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม”

มิติด้านสุขภาพของสิงคโปร์มุ่งเน้นใช้ระบบ “การดูแลแบบบูรณาการ” โดยให้อาสาสมัครคัดกรองผู้สูงอายุออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง (World Health Organization, 2017) ข้อมูลทั้งหมดจะถูกเชื่อมโยงกับระบบเวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (NEHR) เพื่อจัดทำ “บัญชีรายชื่อลำดับความสำคัญ” สำหรับวางแผนและสำรวจพื้นที่ที่ต้องใช้เวลาช่วยเหลือเป็นพิเศษในช่วงภาวะวิกฤต (World Bank, 2014) เมื่อเกิดเหตุอุทกภัยฉับพลัน ข้อมูลที่ระบุตำแหน่งไว้ล่วงหน้าจะแจ้งเตือนไปยังศูนย์ตอบโต้ภัยพิบัติโดยอัตโนมัติ ช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถระดมอุปกรณ์เฉพาะทาง เช่น เก้าอี้อพยพ ไปยังจุดเป้าหมายได้อย่างแม่นยำ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนผ่านที่ราบรื่น และรักษาไว้ซึ่ง “ความต่อเนื่องของการดูแล” ตั้งแต่ที่พักอาศัยไปจนถึงศูนย์พักพิงทางการแพทย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มิติทางสังคม ประเทศสิงคโปร์ลงมือผ่านโครงการ “เพื่อนผู้ดูแล” ภายใต้เครือข่าย CNS โดยให้อาสาสมัครทำหน้าที่เป็น “ที่พึ่งทางสังคม” แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียง (Aldrich, D. P. & Kyota, E., 2017) โครงสร้างนี้ช่วยป้องกันวิกฤตจาก “ภาวะรอดูสถานการณ์” โดยรับประกันว่ากลุ่มเสี่ยงทุกคนจะมีผู้เข้าช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน เช่น เหตุเพลิงไหม้ระบบนี้อาศัยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ในการเดินเคาะประตูตรวจสอบความปลอดภัยได้ทันทีโดยไม่ต้องรอประกาศเป็นทางการหรือพึ่งพาสัญญาณอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นกลไกสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่ประสบภาวะ “ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล” ให้ได้รับคำแนะนำอพยพเพื่อเอาชีวิตรอดได้อย่างทันท่วงที (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020)

มิติทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นไปที่ “ตาข่ายรองรับทางงบประมาณ” (Fiscal Safety Nets) โดยมีโครงการสำคัญอย่าง Silver Support และ ComCare กล่าวคือ กองทุน ComCare คือ กองทุนช่วยเหลือด้านการเงินของรัฐบาลสิงคโปร์ (MSF) สำหรับผู้มีรายได้น้อย ที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้สูงอายุ (วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชเนตตี มิลินทรางกูร, 2566) ระบบพื้นฐานเหล่านี้ช่วยบรรเทาความวิตกกังวลด้านการเงินซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุลังเลที่จะอพยพ ตัวอย่างเช่น เมื่อหน่วยงานภาครัฐประกาศยืนยันการสนับสนุนเงินอุดหนุนหรือการซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหายผ่านระบบสวัสดิการเหล่านี้ จะเป็นการช่วยลด “ความกลัวความสูญเสียทางเศรษฐกิจ” ได้โดยตรง (World Bank, 2014); (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) การสร้างความเชื่อมั่นดังกล่าวส่งผลให้ผู้สูงอายุให้ความร่วมมือกับคำสั่งอพยพมากขึ้น เนื่องจากตระหนักดีว่าทั้งการดูแลขณะที่อพยพ และการฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่ภายหลังภัยพิบัติจะได้รับการคุ้มครองโดยนโยบายทางการเงินที่รัฐสนับสนุน

มิติด้านสิ่งแวดล้อมมุ่งเน้น “อารยสถาปัตย์ในเขตเมือง” (Urban Universal Design) ผ่านโครงการ EASE (Enhancement for Active Seniors) ของหน่วยงาน Housing & Development Board (HDB) ที่ได้ปรับปรุงบ้านพักอาศัย ร่วมกับการกำหนดพื้นที่ “ซิลเวอร์โซน” (Silver Zones) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ การพัฒนากายภาพของบ้านและพื้นที่สาธารณะด้วยการติดตั้งทางลาดและราวจับ ไม่เพียงขจัดอุปสรรคในการเคลื่อนที่ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงความช่วยเหลือได้ทันในช่วง “นาทีทอง” ยามเกิดเหตุฉุกเฉิน โดยไม่ต้องเสียเวลากับข้อจำกัดทางสถาปัตยกรรม (World Bank, 2014; ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2558) การปรับสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุนี้ จึงเป็นเสาหลักในการเสริมสร้าง “ขีดความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตร” (Functional Ability) ตามมาตรฐานเมืองยืดหยุ่นระดับสากล ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อสุขภาวะและการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน (World Health Organization, 2017); (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020)

มิติด้านเทคโนโลยีมีความฉลาดทางดิจิทัลผ่านแอปพลิเคชัน myResponder ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ตัวประสาน” (Integrated Hub) ระบบความปลอดภัยชุมชน โดยใช้ระบบระบุตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ (Geolocation) เชื่อมโยงผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้กับพลเมืองอาสาสมัคร เพื่อเข้าปฏิบัติการกู้ชีพเบื้องต้นทันที เช่น การใช้เครื่องกระตุ้นหัวใจไฟฟ้าอัตโนมัติ (AED) ระหว่างรอหน่วยกู้ชีพวิชาชีพ (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025) กระบวนการนี้ประกันว่าผู้ป่วยจะได้รับการดูแลใน “นาทีทอง” ซึ่งเป็นช่วงเวลาวิกฤตที่มีผลต่อการรอดชีวิตสูงสุด (World Bank, 2014) ทั้งนี้ ความสำเร็จของเทคโนโลยีระดับสูงจำเป็นต้องดำเนินควบคู่กับการลดช่องว่างทางดิจิทัล (Digital Divide) ผ่านโปรแกรมเสริมทักษะดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้เข้าถึงและใช้งานระบบแจ้งเตือนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020)

การดำเนินงานภายใต้แนวคิด “บูรณาการทุกภาคส่วนของสังคม” มีหัวใจสำคัญ คือ การจับคู่ผู้สูงอายุกลุ่มเปราะบางกับ “เพื่อนผู้ดูแล” ในชุมชน เพื่อรับประกันการช่วยเหลือที่ทันท่วงทีในภาวะวิกฤต โดยต้องบูรณาการร่วมกับมิติกายภาพผ่านการปรับปรุงบ้านตามหลักอารยสถาปัตย์ (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2558) และมิติเศรษฐกิจผ่านระบบเครือข่ายรองรับความปลอดภัย เพื่อลดความกังวลด้านทรัพย์สินขณะอพยพ (World Bank, 2014); (Shaw, R. & Okazaki, K., 2004) แม้มีนวัตกรรมดิจิทัลอย่างแอปพลิเคชัน myResponder ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ยังเผชิญอุปสรรคจาก ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล และภาวะพึ่งพาภาครัฐ ซึ่งสิงคโปร์ได้แก้ไขผ่านโครงการ “ผู้นำดิจิทัล” และโครงการ SGSecure โดยยกระดับคนในชุมชนจากผู้รอรับความช่วยเหลือสู่ “หน่วยกู้ชีพเชิงรุก” ที่พึ่งพาตนเองและช่วยเหลือกันได้อย่างยั่งยืน (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025)

การจัดการในสภาวะวิกฤตที่รองรับผู้สูงอายุตามโมเดลของไทย-ญี่ปุ่น-สิงค์โปร์สามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การจัดการในสภาวะวิกฤติที่รองรับผู้สูงอายุตามแนวทางประเทศไทย ญี่ปุ่น และสิงคโปร์

มิติ	ประเทศไทย	ประเทศญี่ปุ่น	ประเทศสิงคโปร์
สุขภาพ	อสม. คัดกรองกลุ่มผู้สูงอายุ จัดทำบัญชีรายชื่อ จัดลำดับอพยพ	คัดกรองเชิงรุกโดยสมาคมเพื่อนบ้าน (Chonaikai) เพื่อระบุจุดเปราะบาง	อาสาสมัครคัดกรองผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกับ NEHR สร้างบัญชีรายชื่อที่จัดลำดับความสำคัญ
สังคม	จับคู่คนกลุ่มเสี่ยงกับอาสาสมัครเพื่อเป็น “ที่พึ่งทางสังคม”	สายสัมพันธ์ทางสังคม (Kizuna) จับคู่เยาวชนกับผู้สูงอายุ	เครือข่าย “เพื่อนผู้ดูแล” (Befriender) เคาะประตูช่วยเหลือทันทีโดยไม่ต้องรอ
เศรษฐกิจ	พัฒนาระบบสวัสดิการและกองทุนสงเคราะห์ ลดกังวลเรื่องทรัพย์สิน	กองทุนสวัสดิการชุมชนซื้ออุปกรณ์กู้ภัยส่วนกลาง บรรเทาความกังวลด้านเศรษฐกิจ	โครงการ Silver Support และ ComCare ประกันความมั่นคง ลดภาวะ "รอดูสถานการณ์"
สิ่งแวดล้อม	อารยสถาปัตย์ (Universal Design) ปรับปรุงบ้านและศูนย์พักพิงให้เหมาะกับผู้สูงอายุ	อารยสถาปัตย์ เส้นทางอพยพไร้สิ่งกีดขวาง ศูนย์พักพิงที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ	โครงการ EASE ปรับปรุงบ้านและกำหนดพื้นที่ Silver Zones เพื่อความปลอดภัย
เทคโนโลยี	เวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์ร่วมและใช้ GPS ระบุพิกัด	ผสมผสานไฮเทค (แผนที่ดิจิทัล) และโลว์เทค (ธงเหลืองหน้าบ้าน)	แอปพลิเคชัน myResponder เชื่อมโยงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์กับผู้ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น

แม้ต้นแบบจากนานาชาติจะได้รับการยอมรับว่าเป็นบรรทัดฐานระดับโลกด้านการสร้างความยืดหยุ่นและการฟื้นตัว แต่ความท้าทายที่แท้จริง คือ การประยุกต์ความสำเร็จเหล่านี้ให้เข้ากับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ (Localization) ดังนั้น แม้วัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันที่เข้มแข็งของญี่ปุ่น (Kyojo Model) ซึ่งได้เน้นความแข็งแกร่งของภาคประชาสังคมและการฝึกซ้อมในระดับพื้นที่ และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่ล้ำสมัยของสิงคโปร์ (Smart Nation Model) ที่ใช้การบริหารจัดการข้อมูลและนวัตกรรมอัจฉริยะขับเคลื่อนระบบ จะเป็นโมเดลที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง แต่กลไกเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการปรับแต่งให้สอดรับกับภูมิศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปิด “ช่องว่างของการอยู่รอด” (Survival Gap) ที่เกิดจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นแอ่งกระทะของเมืองหาดใหญ่ การเปลี่ยนผ่านจากทฤษฎีไปสู่ภาคปฏิบัติในบริบทนี้จึงเป็นการผสานจุดแข็งของทั้งสองโมเดลเข้าด้วยกัน คือ การนำจิตวิญญาณอาสาสมัครแบบญี่ปุ่นมาเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อนผู้ดูแล (Befrienders) ในชุมชนดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีแจ้งเตือนและโครงสร้างพื้นฐานอารยสถาปัตย์แบบสิงคโปร์ ในส่วนถัดไปจะกล่าวถึงรายละเอียดว่าเสาหลักทั้ง 5 มิติ จะถูกปรับเพื่อเปลี่ยนโฉมหาดใหญ่จากพื้นที่เสี่ยงภัยอุทกภัย ให้กลายเป็นต้นแบบที่เป็นเลิศของเมืองที่มีความยืดหยุ่นและครอบคลุมทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน

หาดใหญ่โมเดล

หาดใหญ่ถือว่าเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคใต้ แต่อย่างไรก็ตามหาดใหญ่กำลังเผชิญกับ “ภัยคุกคามสองด้าน” (Double Threat) จากสภาพภูมิประเทศที่เป็นแอ่งกระทะซึ่งกักเก็บน้ำโดยธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัยที่มีสัดส่วนเกือบร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) โดยในบริบทของหาดใหญ่ “ช่องว่างของการอยู่รอด” (Survival Gap) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่อธิบายว่าทำไมผู้สูงอายุจำนวนมากจึงยังคงติดค้างอยู่ในพื้นที่ระหว่างเหตุการณ์วิกฤต “เรนบอมบ์” (Rain Bomb) เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2568 ที่ผ่านมา จังหวัดสงขลามีจำนวนผู้เสียชีวิตมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ดังนั้น การนำโครงสร้างเสาหลัก 5 มิตินี้มาปรับใช้ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการก้าวข้ามอุปสรรคเหล่านี้ผ่าน

“หาดใหญ่โมเดล: เมืองดิจิทัลที่ดูแลกันด้วยหัวใจ” เพื่อเปลี่ยนเมืองที่เปราะบางให้กลายเป็นสังคมที่พร้อมรับมือและฟื้นตัวได้อย่างเข้มแข็ง

ภาพที่ 1 หาดใหญ่โมเดล: ต้นแบบสังคมสูงวัยที่รู้เท่าทันภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

เสาหลักที่1: ทะเบียนสุขภาพดิจิทัลเชิงรุก (Smart Active Health Registry)

เสาหลักมิตินี้มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้แนวคิด “Healthier SG” ของประเทศสิงคโปร์ โดยการยกระดับข้อมูลสุขภาพให้เป็นสินทรัพย์ทางยุทธศาสตร์เพื่อการกู้ชีพในระดับท้องถิ่น ภายใต้ปรัชญา “เคียวโจ” (Kyo-jo) หรือการพึ่งพากันภายในชุมชน (The Cabinet Office, 2021) กลไกหลัก คือ การที่เทศบาลนครหาดใหญ่จัดทำฐานข้อมูลดิจิทัล “รายชื่อผู้อยู่อาศัยตามลำดับความสำคัญ” (Priority Residents List) เพื่อระบุพิกัดกลุ่มเป้าหมายเชิงรุก ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงระดับ “ติดบ้าน” และ “ติดเตียง” โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นผู้ตรวจสอบและปรับปรุงข้อมูลในระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดความแม่นยำสูงสุด เพื่อรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล (Data Privacy) ระบบจะดำเนินการจัดเก็บผ่าน LINE Official Account ของชุมชนที่มีระบบจำกัดสิทธิ์การเข้าถึงเฉพาะเจ้าหน้าที่กู้ชีพและหัวหน้ากลุ่ม อสม. เท่านั้น

เสาหลักที่ 2: เครือข่ายเพื่อนผู้พิทักษ์ (Guardian Buddy Network)

กลไกขับเคลื่อนทางสังคมผ่านเครือข่าย “เพื่อนผู้พิทักษ์” (Guardian Buddy Network) ได้น้อมนำแนวคิด “คิซูนะ” (Kizuna) หรือพันธะทางสังคมของญี่ปุ่น มาสร้างกลไก “กำแพงมนุษย์” เพื่อคุ้มครองผู้สูงอายุในเขตเมืองหาดใหญ่ โดยอาศัยประโยชน์จากฐานข้อมูลประชากร ซึ่งพบว่า มีกลุ่ม “ผู้สูงอายุติดสังคม” (Active Seniors) สูงถึงร้อยละ 96.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) กลุ่มประชากรที่มีศักยภาพสูงนี้จะได้รับการเสริมพลังให้ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสนับสนุนแบบเพื่อนช่วยเพื่อน นอกจากนี้ เพื่อสร้าง “ความจำกล้ามเนื้อ” (Muscle Memory) ที่อาศัยทักษะความจำระยะยาวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวร่างกาย ซึ่งเป็นส่วนที่ผู้สูงอายุสามารถกระตุ้นได้ดีกว่าความจำระยะสั้นและความจำเพื่อการใช้งาน เทศบาลนครหาดใหญ่จึงดำเนินยุทธศาสตร์สอดแทรกการฝึกซ้อมอพยพหนีน้ำท่วมเข้ากับกิจกรรมนันทนาการและเทศกาลต่าง ๆ เพื่อหล่อหลอมกระบวนการเรียนรู้ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน กระบวนการปฏิบัติงานครอบคลุมตั้งแต่การระดมพลตามระดับการเตือนภัย การอพยพตามเส้นทางยุทธศาสตร์ในแผนที่กู้ชีพ ไปจนถึงการจัดเตรียมบรรจุภัณฑ์มาตรฐานที่กันน้ำและกันกระแทก เพื่อปกป้องอุปกรณ์ทางการแพทย์

ที่จำเป็น เช่น เครื่องช่วยหายใจแบบพกพา หรือเครื่องวัดระดับน้ำตาล ตามแนวทางของ (Li, X. et al., 2022) ให้พร้อมต่อการเคลื่อนย้ายทันที การฝึกฝนทักษะการเคลื่อนย้ายอย่างปลอดภัยภายใต้มาตรฐานการตรวจสอบที่เข้มงวดนี้ จึงเป็นหลักประกันสำคัญที่ช่วยคุ้มครองทั้งประชากรกลุ่มเปราะบางและอุปกรณ์พยุงชีพอย่างสูงสุด แม้ในช่วงวิกฤตน้ำท่วมฉับพลัน

เสาหลักที่ 3: กลไกเศรษฐกิจชุมชน: กองทุนฟื้นฟูและเยียวยาภัยพิบัติระดับชุมชน (Neighborhood Resilience Funds)

ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจแบบร่วมแรงมีเป้าหมายเพื่อบรรเทา “ความกลัวความสูญเสียทางเศรษฐกิจ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ขัดขวางไม่ให้ผู้อยู่อาศัยยอมอพยพภายในช่วงนาทีทอง การจัดตั้ง “กองทุนฟื้นฟูที่บริหารจัดการโดยชุมชน” จะช่วยให้คนในพื้นที่สามารถร่วมกันจัดซื้ออุปกรณ์ส่วนกลางที่จำเป็น เช่น เครื่องสูบน้ำสมรรถนะสูงและเรือกู้ภัย เพื่อบริหารจัดการกับ ต้นทุนที่สูง ผู้นำชุมชนจะเข้ามาทำหน้าที่กำกับดูแลกองทุนและจัดทำระบบ “ประกันภัยรายย่อย” (Micro-Insurance) หรือการจ่ายเงินช่วยเหลือล่วงหน้าสำหรับผู้ที่ยอมอพยพเร็ว (Early-evacuation cash payouts) มาตรการนี้จะช่วยสร้างเสถียรภาพในการดำเนินชีวิตและรับประกันว่าชุมชนจะมีเครื่องมือทางการเงินที่เพียงพอในการปกป้องทั้งทรัพย์สินและชีวิตของสมาชิกทุกคน

เสาหลักที่ 4: ความปลอดภัยอย่างมีศักดิ์ศรีผ่านการออกแบบผังเมืองเพื่อคนทุกวัย (Dignified Safety: Age-Friendly Urban Design)

“ความปลอดภัยอย่างมีศักดิ์ศรี” คือ การใช้แนวทางการ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment Modification) ให้สอดคล้องกับมาตรฐาน อารยสถาปัตย์ (Universal Design) (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2558) มาตรฐานเหล่านี้จะช่วยให้การอพยพเป็นไปได้สำหรับทุกคน แนวคิดหลัก คือ การเปลี่ยนวัดและโรงเรียนมาเป็นศูนย์อพยพและช่วยเหลือเพื่อสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคำว่า “บวร” ย่อมาจาก บ้าน วัด และโรงเรียน กำหนดให้เป็นกลไกสำคัญในสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือวิกฤตการณ์ (เช่น น้ำท่วม) เพื่อจัดการความช่วยเหลือและดูแลผู้ประสบภัยอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) ให้กลายเป็น “ศูนย์ฟื้นฟู” โดยการติดตั้งทางลาด ห้องน้ำสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ รวมถึงพื้นที่จัดเก็บอุปกรณ์ทางการแพทย์ (Wongphyat, W. & Tanaka, M., 2020) เพื่อลดงบประมาณในโครงการ การปรับปรุงอาคารเก่าให้เป็นศูนย์อพยพในโรงเรียนและวัด เทศบาลสามารถใช้วิธี “ค่อย ๆ ปรับปรุงไปทีละขั้น” โดยเริ่มจากการซ่อมแซมเส้นทางเดินในจุดที่ใช้งานลำบากและเสี่ยงอันตรายที่สุดก่อน พร้อมกับการปรับปรุงห้องน้ำที่ชั้น 1 ให้ดีขึ้นเป็นลำดับแรก

เสาหลักที่ 5: ระบบไฮบริดคู่ขนานพร้อมรับมือภัยพิบัติ (Hybrid Warning: The Warning Flag & Digital Twin)

ระบบแจ้งเตือนแบบผสมผสาน “ธงแจ้งเหตุและระบบคู่ขนานดิจิทัล” (Hybrid Warning: The Warning Flag & Digital Twin) ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี (Digital Divide) ในเมืองหาดใหญ่ โดยถอดบทเรียนจากระบบชุมชนของญี่ปุ่นและโครงการ Smart Nation ของสิงคโปร์ ด้วยการผสานกล้อง CCTV ขั้นสูงเข้ากับการจำลองสถานการณ์น้ำแบบ Real-time เพื่อประเมินความเสี่ยงระดับครัวเรือน ระบบส่งข้อมูลต่อยอดไปยังสองส่วนสำคัญ คือ “ธงแจ้งเหตุ” สัญลักษณ์ทางสายตาที่เข้าใจง่ายสำหรับชุมชน และการแจ้งเตือนอัตโนมัติบนสมาร์ทโฟนของผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยี โดยมี “อาสาสมัครดิจิทัลเยาวชน” คอยดูแลการตั้งค่า จุดเด่น คือ การเชื่อมโยงแผนที่บ้านเข้ากับฐานข้อมูลสุขภาพและปักหมุดกลุ่มเป้าหมายพิเศษบนเมนูหลัก ช่วยให้เจ้าหน้าที่ติดตามสถานะการช่วยเหลือได้เรียลไทม์ ตั้งแต่ “รออพยพ” การระบุ “ศูนย์อพยพปลายทาง” ที่สอดคล้องกับสภาวะสุขภาพ ไปจนถึง “อพยพเรียบร้อยแล้ว” ส่งผลให้ญาติและหน่วยงานกลางตรวจสอบตำแหน่งล่าสุดได้ทันที ลดความสับสน และสร้างความมั่นใจในความปลอดภัยตลอดกระบวนการจัดการภัยพิบัติ (Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob, 2025)

สรุป

ความล้มเหลวเชิงระบบที่เรียกว่า “ภาวะรอดูสถานการณ์” เป็นตัวแปรสำคัญที่เปลี่ยนอุทกภัยในเมืองหาดใหญ่ให้กลายเป็นโศกนาฏกรรมของผู้สูงอายุ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากระบบสั่งการบนลงล่างสู่การใช้ ระบบเสาหลัก 5 มิติ จึงเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนบทบาทผู้สูงอายุจาก “ผู้ประสบภัยที่ตั้งรับ” ให้กลายเป็น “ผู้มีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ” ภายใต้สังคมแห่งการพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง องค์ประกอบสำคัญเริ่มต้นจากการจัดทำฐานข้อมูลสุขภาพดิจิทัลเพื่อจัดลำดับความสำคัญในการอพยพ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยติดเตียง ควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่าย “เพื่อนผู้พิทักษ์” (Guardian Buddy) ที่จับคู่ระหว่างอาสาสมัครกับผู้สูงอายุกลุ่มเสี่ยง เพื่อประกันความปลอดภัยในช่วง “นาทีทอง” ขณะเดียวกันการลดความกังวลด้านทรัพย์สินผ่านกองทุนฟื้นฟูชุมชน และการปรับปรุงศูนย์พักพิงตามหลักอารยสถาปัตย์ จะช่วยให้การอพยพเป็นไปอย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้ ระบบเตือนภัยต้องเป็นรูปแบบผสมผสานที่ใช้ทั้งสื่อดิจิทัลและเครื่องมือพื้นฐานอย่าง “ธงแจ้งเหตุ” เพื่อทลายข้อจำกัดด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและรับประกันการสื่อสารในยามวิกฤตที่ระบบไฟฟ้าขัดข้อง เทศบาลนครหาดใหญ่ควรขับเคลื่อนนโยบายภายใต้แนวคิด “หาดใหญ่โมเดล: เมืองดิจิทัลที่ดูแลกันด้วยหัวใจ” ประกอบด้วย 5 เสาหลัก ได้แก่ เสาหลักด้านสุขภาพ “ทะเบียนสุขภาพดิจิทัลเชิงรุก” เสาหลักด้านสังคม “เครือข่ายเพื่อนผู้พิทักษ์” เสาหลักด้านเศรษฐกิจ “กลไกเศรษฐกิจชุมชน: กองทุนฟื้นฟูและเยียวยาภัยพิบัติระดับชุมชน” เสาหลักด้านสิ่งแวดล้อม “ความปลอดภัยอย่างมีศักดิ์ศรีผ่านการออกแบบผังเมืองเพื่อคนทุกวัย” และเสาหลักด้านเทคโนโลยี “ระบบไฮบริดคู่ขนานพร้อมรับมือภัยพิบัติ” โดยมุ่งเน้นการบูรณาการข้อมูลประชากรกลุ่มเปราะบางให้เป็นวาระสำคัญที่ต้องปรับปรุงทุก 3 เดือน พร้อมสร้างขวัญกำลังใจให้เครือข่าย อสม. และอาสาสมัครดิจิทัลในการรักษาความแม่นยำของข้อมูล ภายใต้มาตรฐานการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล นอกจากนี้ต้องมีการซักซ้อมแผนในสภาวะจำลองเพื่อให้เครือข่ายเพื่อนผู้พิทักษ์ปฏิบัติงานได้จริง แม้เทคโนโลยีล้มเหลว หาดใหญ่โมเดลจะทำให้การรับมือภัยพิบัติแบบบรรเทาทุกข์ชั่วคราวเปลี่ยนไปสู่การสร้างระบบนิเวศความปลอดภัยที่สร้างความมั่นใจให้ผู้สูงอายุทุกคนได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเกิดเป็นชุมชนที่ร่วมมือกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว สามารถรับมือกับวิกฤตได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน ตัวแบบนี้สามารถนำไปต่อยอดเชิงวิชาการโดยเป็นพื้นที่ทดลอง (Living Lab) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้านการจัดการภัยพิบัติระดับชุมชนและการจัดการเมืองที่ยั่งยืนสำหรับสังคมสูงวัยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน”ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัด กระทรวงวัฒนธรรม.

ขนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2559). แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: มาตา การพิมพ์.

ข่าวสด. (2568). อัพเดตยอด 145 เสียชีวิตน้ำท่วมหาดใหญ่ ส่งศพคืนญาติแล้ว 29 คงเหลือ 116 ราย. เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2569 จาก https://www.khaosod.co.th/breaking-news/news_10045610

ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2558). คู่มือการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal design guide book). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์.

ไทยพีบีเอส. (2568). โดรนจับความร้อนพบคนติดค้างน้ำท่วมหาดใหญ่เพียบ-ชาวบ้านทุบหลังคาหนีน้ำ. เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2569 จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/358863

พิพัฒน์พงษ์ ศรีวิชัย. (2568). เสียงของชาวหาดใหญ่ ในวันที่คนป่วย คนชรา เด็กทารก ต้องอดข้าว-อดน้ำ นอนคอยความช่วยเหลือ กับคำถาม ต้องฉุกเฉินแค่ไหนถึงจะมีคนช่วย. เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2569 จาก https://themomentum.co/feature-unanswered-hatyai-flood-2025/

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2564). รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ประจำปีพุทธศักราช 2563. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

วิพรรณ ประจวบเหมาะ และชเนตตี มิลินทรางกูร. (2566). การถอดบทเรียนโครงการจุฬาอารี: ระบบรองรับสังคมสูงวัยในเมืองมหานคร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). สรุปผลการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและการเข้าใจดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2568. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Aldrich, D. P. & Kyota, E. (2017). Creating Community Resilience Through Elder-Led Physical and Social Infrastructure. Disaster Medicine and Public Health Preparedness, 11(1), 120-126. https://doi.org/10.1017/dmp.2016.206

Li, X. et al. (2022). Review of evacuee mobilization challenges causing time-lag: Conceptualizing a new framework. Emergency Management Science and Technology, 2(20), 1-9. https://doi.org/10.48130/EMST-2022-0020

Mimaki, J. & Shaw, R. (2007). Enhancement of disaster preparedness with social capital and community capacity: A perspective from a comparative case study of rural communities in Kochi, Japan. SUISUI Hydrological Research Letters, 1(2007), 5-10. https://doi.org/10.3178/suisui.1.5

Osman, O. et al. (2016). Empowerment of communities towards disaster resilience through disaster risk management for sustainable development. In Together We Stand. Blackpool: Tudor Rose.

Osman, T. (2021). A framework for cities and environmental resilience assessment of local governments. Cities, 118(2021), 103372. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103372

PPTV Online. (2025). กู้ภัยฯ เผยเริ่มพบร่าง "ผู้สูงอายุ-ผู้ป่วย" เสียชีวิตเซ่นน้ำท่วมหาดใหญ่! เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2569 จาก https://www.pptvhd36.com/news/สังคม/262512

Shaw, R. & Okazaki, K. (2004). Sustainability of Community Based Disaster Management in Asia: A User's Guide. Nagoya: UNCRD Publication.

The Cabinet Office. (2021). White paper on disaster management in Japan. Retrieved May 31, 2026, from https://shorturl.asia/SaFu7

The Standard. (2025). สธ.เผยยอดผู้เสียชีวิตน้ำท่วมหาดใหญ่ ล่าสุด 138 ราย พบเสียชีวิตใน รพ. ถึง 65 ราย จากระบบล่ม-ขาดออกซิเจน. เรียกใช้เมื่อ 21 มิถุนายน 2569 จาก https://thestandard.co/flood-hat-yai-hospital-oxygen-deaths/

Warintorn Thongchuay, & Praphaphan Un-ob. (2025). Active aging and disaster risk reduction: Examining the contributions of older adults in community disaster risk management. International Journal of Innovative Research and Scientific Studies, 8(3), 186-197.

Wongphyat, W. & Tanaka, M. (2020). A prospect of disaster education and community development in Thailand: Learning from Japan. Nakhara: Journal of Environmental Design and Planning, 19(2020), 1-24. https://doi.org/10.54028/NJ202019124

World Bank. (2014). Learning from megadisasters: A decade of lessons from the Great East Japan Earthquake. Tokyo: World Bank Group.

World Health Organization. (2017). Global strategy and action plan on ageing and health. Geneva: World Health Organization

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 275-290

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ*

THE DEVELOPMENT OF A MUSIC LEARNING MANAGEMENT MODEL TO CREATE SELF-DIRECTED LEARNING BEHAVIORS AMONG UPPER SECONDARY STUDENTS IN DEMONSTRATION SCHOOLS UNDER AUTONOMOUS STATE UNIVERSITIES

ปิติวัตร อินทราศักดิ์*, สิชฌน์เศก ย่านเดิม, เทพิกา รอดสการ
Pitiwat Intarasak*, Sitsake Yanderm, Tepika Rodsakan
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: pitiwat_intarasak@g.swu.ac.th
*Tel: 087-567-0056

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยและพัฒนา เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น และ 2) พัฒนารูปแบบที่เหมาะสม โดยใช้แนวคิดการนำตนเองของ Knowles, M. S. ร่วมกับทฤษฎีพื้นที่รอยต่อพัฒนาการของ Vygotsky ดำเนินการวิจัย 2 ระยะ ระยะที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร 7 คน ครูดนตรี 7 คน และนักเรียน 368 คน เครื่องมือ คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (IOC = 0.67 - 1.00, α = 0.92) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อสังเคราะห์หลักการของรูปแบบ ระยะที่ 2 พัฒนาและประเมินคุณภาพรูปแบบด้วยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และแบบประเมินความเหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน PNI modified และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาผู้เรียนขาดความเป็นอิสระทางการเรียนรู้ ความต้องการจำเป็นทุกกลุ่มสอดคล้องกันในการส่งเสริมพฤติกรรมดังกล่าว โดยผู้บริหารต้องการนโยบายวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองสูงสุด (PNI = 1.240) ครูต้องการให้ผู้เรียนแสวงหาแหล่งความรู้และจดบันทึก (PNI = 0.550) และนักเรียนต้องการประเมินตนเองเพื่อพัฒนา (PNI = 0.127) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยขั้นเตรียมความพร้อมและ 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) วิเคราะห์ความถนัด 2) จัดวางเป้าหมาย 3) ขยายแผนงาน 4) ดำเนินการปฏิบัติ 5) วัดเกณฑ์มาตรฐาน และ 6) สื่อสารสะท้อนคิด ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมระดับมากที่สุดเป็นเอกฉันท์ ($\bar{x}$ = 4.50 - 4.65, S.D. = 0.20 - 0.40) ข้อเสนอแนะ คือ ควรปรับตารางเรียนให้เอื้อต่อการให้คำปรึกษารายบุคคล พัฒนาครูให้ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ผู้เรียน และส่งเสริมการสะท้อนคิดต่อเนื่อง สู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี, การสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้, การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

*Received June 30, 2026; Revised August 4, 2026; Accepted August 25, 2026

Abstract

This research article forms part of a research and development study entitled "The Development of a Music Learning Management Model for Create Self-Directed Learning Behavior among Upper Secondary Students in Demonstration Schools Under Autonomous State Universities." The objectives were to 1) Examine the problematic conditions and needs, and 2) Develop an appropriate model, applying Knowles' concept of self-direction in conjunction with Vygotsky's Zone of Proximal Development theory. The research was conducted in two phases. In Phase 1, the population and sample consisted of 7 school administrators, 7 music teachers, and 368 upper secondary students. The research instruments were a five-point rating scale questionnaire (IOC = 0.67 - 1.00, α = 0.92) and semi-structured in-depth interviews with 3 experts, to synthesize the model's underlying principles. In Phase 2, the model was developed and evaluated for quality through a focus group discussion with 5 experts, and an appropriateness evaluation form. The data were analyzed using mean, standard deviation, the modified Priority Needs Index (PNI modified), and content analysis. The findings revealed that learners lacked autonomy in their learning, while the needs of all groups converged on promoting this behavior. Administrators showed the highest need for a self-directed learning planning policy (PNI = 1.240), teachers needed learners to seek knowledge sources and take notes (PNI = 0.550), and students needed self-assessment for development (PNI = 0.127). The developed model comprises a preparation stage and six main steps, namely: 1) Diagnose Needs, 2) Set Goals, 3) Plans, 4) Execute, 5) Standard Measurement, and 6) Reflective Communication. The experts unanimously rated the model's appropriateness at the highest level ($\bar{x}$ = 4.50 - 4.65, S.D. = 0.20 - 0.40). The recommendations are that class schedules be adjusted to facilitate individual consultation, that teachers be developed in employing learner analysis tools, and that reflective thinking be continuously promoted toward developing lifelong learners.

Keywords: Music Learning Management Model, Cultivating Learning Behaviors, Self-Directed Learning

บทนำ

สังคมร่วมสมัยกำลังเผชิญความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ ในกลุ่มนักวิชาการเรียกสภาพสังคมลักษณะนี้ว่า VUCA World ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อทุกมิติของการดำรงชีวิต รวมถึงระบบการศึกษาที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา ไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและสมรรถนะ (OECD, 2018) สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของประเทศไทย ที่กำหนดทิศทางการพัฒนาภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเปลี่ยนสถานะของผู้เรียนจากผู้รับความรู้ ให้กลายเป็นผู้เรียนรู้เชิงรุก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) เป้าหมายนี้สอดคล้องกับกรอบทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ให้ความสำคัญกับทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม รวมถึงทักษะชีวิตและการทำงาน ซึ่งสามารถบรรลุได้ผ่านแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Knowles, M. S., 1975) กระบวนการนี้นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ยังเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสมรรถนะในโลกยุคใหม่ สอดคล้องกับ ทิศนา แขมมณี ที่ได้ขยายความว่าการเรียนรู้รูปแบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจภายในและพึ่งพาตนเองได้ ส่งผลให้การเรียนรู้มีความลึกซึ้งและยั่งยืน (ทิศนา แขมมณี, 2561)

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ในปัจจุบันพบความท้าทายที่เป็นผลพวงจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งได้ทลายข้อจำกัดในการเข้าถึงองค์ความรู้แบบดั้งเดิม ทำให้ผู้เรียนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่ม Generation Z และ Alpha ซึ่งเติบโตมาในสภาพแวดล้อมที่สามารถเข้าถึงข้อมูลมหาศาลได้อย่างรวดเร็ว มีวิถีการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล, 2562) แต่การจะผลักดันให้ผู้เรียนเกิดทักษะการนำตนเองในการเรียนรู้ภายใต้สภาพการณ์นี้ได้อย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องพึ่งพาการวางระบบโครงสร้างเชิงกระบวนการที่ชัดเจน ซึ่งในทางปฏิบัติยังคงเป็นข้อจำกัดที่ท้าทาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Zimmerman, B. J. ที่ได้ให้ความเห็นในประเด็นของการกำกับตนเองของผู้เรียน ซึ่งระบุว่า ต้องอาศัยกระบวนการที่ผู้เรียนได้นำความรู้และทักษะมาใช้ร่วมกันผ่านการลงมือปฏิบัติจริงอย่างเป็นขั้นตอน หากขาดระบบโครงสร้างเชิงกระบวนการดังกล่าว ย่อมยากที่จะเปลี่ยนผ่านผู้เรียนไปสู่การนำตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Zimmerman, B. J., 2002)

เมื่อพิจารณาในบริบทการจัดการเรียนรู้วิชาดนตรีในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ถือเป็นวิชาที่มีความพร้อมอย่างยิ่งในการเป็นฐานคิดเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เนื่องจากธรรมชาติของหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนรอบด้าน ทั้งด้านพุทธิพิสัย (K) ทักษะพิสัย (P) และจิตพิสัย (A) ตามมาตรฐาน ศ 2.1 และศ 2.2 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โครงสร้างหลักสูตรดังกล่าวเอื้อต่อการออกแบบกิจกรรมที่บูรณาการมิติ KPA ได้อย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์และตรวจสอบตนเอง การวางแผนการฝึกซ้อม ไปจนถึงการบ่มเพาะสุนทรียภาพและวินัยในการพัฒนาตนเอง ทว่าในบริบทจริงของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ แม้จะมีพันธกิจหลักในการเป็นห้องปฏิบัติการทางการศึกษา (Laboratory Schools) เพื่อนำร่องนวัตกรรมสู่ระบบการศึกษาวงกว้าง (สฐิภพ สมตัว, 2566) แต่ยังคงเผชิญความท้าทายในการขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าวนี้ให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับได้อย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญยิ่งในการมุ่งพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีที่ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับ และสามารถสร้างพฤติกรรมการนำตนเองของผู้เรียนให้เกิดขึ้นได้จริงในบริบทของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะการนำตนเองและการกำกับตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในวิชาดนตรีอย่างเป็นขั้นตอนเท่านั้น แต่ผลสัมฤทธิ์ที่ได้ยังจะทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมต้นแบบทางการศึกษา (Educational Laboratory Model) ที่พร้อมสำหรับนำร่องและขยายผลเพื่อขับเคลื่อนกระบวนทัศน์การจัดการเรียนรู้ในวงกว้าง พัฒนาผู้เรียนให้เติบโตอย่างยั่งยืนพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในโลกยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องสามารถนำไปใช้ได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น (Needs Assessment)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ บุคลากรและนักเรียนในโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ จำนวน 7 สถาบันทั่วประเทศ รวมผู้เรียนทั้งหมด 8,380 คน

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารฝ่ายวิชาการ 7 คน และครูผู้สอนวิชาดนตรี 7 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 368 คน

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีรายละเอียด ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ครอบคลุม 6 ด้าน ได้แก่ 1) การสำรวจวิธีการเรียนรู้ 2) การตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ 3) การวางแผนการเรียนรู้ 4) การเลือกวิธีเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้ 5) การแสวงหาแหล่งความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ และ 6) การประเมินผลการเรียนรู้

การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามระเบียบวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัยทางการศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) (Knowles, M. S., 1975) แนวคิดการกำกับตนเองในการเรียนรู้ดนตรี (Self-Regulation of Musical Learning) (McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J., 2011); (Zimmerman, B. J., 2002) การรู้คิดและการกำกับกระบวนการเรียนรู้ (Metacognition) (Flavell, J. H., 1979) รวมถึงทักษะการเรียนรู้แห่งอนาคต (OECD, 2018) และทฤษฎีการเสริมต่อการเรียนรู้และการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Scaffolding and Feedback) (Vygotsky, L. S., 1978); (Wood, D. J. et al., 1976); (Hattie, J. & Timperley, H., 2007) เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย นิยามเชิงปฏิบัติการ และใช้เป็นฐานในการสร้างข้อคำถามของเครื่องมือวิจัยให้สอดคล้องกับบริบท และ 2) ดำเนินการยกร่างข้อคำถามให้ครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองทั้ง 6 ด้าน โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ชุด ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละกลุ่ม

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67 - 1.00 ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (≥ 0.50) และทดสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.92 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ยอมรับ (≥ 0.70) จึงถือว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องภายใน มีความแม่นยำและคงเส้นคงวา หากนำไปวัดซ้ำจะได้ผลลัพธ์ใกล้เคียงเดิม ซึ่งมีคุณภาพเพียงพอสำหรับการเก็บข้อมูล (Cronbach, L. J., 1951)

การเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ดำเนินการจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ในรูปแบบออนไลน์ผ่าน Google Forms และจัดส่งลิงก์แบบสอบถามไปยังกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เกี่ยวกับแนวทางและข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้ดนตรีเพื่อสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และดัชนีความต้องการจำเป็นดัดแปลง (PNI modified = $\frac{I-D}{D}$) โดยที่ I คือ สภาพที่คาดหวัง (Importance) และ D คือ สภาพที่เป็นจริง (Degree of Success) (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550) เพื่อจัดลำดับความสำคัญของประเด็นรายการที่มีค่าสูงที่สุดนั้น จะได้รับการจัดลำดับความสำคัญอยู่ในอันดับแรก ซึ่งหมายถึง ประเด็นที่มีความจำเป็นในการปรับปรุงหรือพัฒนามากที่สุด

ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกประเด็น สังเคราะห์ข้อค้นพบ และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล

เกณฑ์การตัดสิน

กำหนดเกณฑ์การตัดสินว่าประเด็นใดมีความต้องการจำเป็นสูงที่ควรนำมาพัฒนาเป็นหลักการในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากค่า PNI modified ตั้งแต่ 0.100 ขึ้นไป (หมายความว่า ประเด็นนั้นมีช่องว่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่คาดหวังสูง จึงถือเป็นความต้องการจำเป็นที่สำคัญ) ประกอบกับการยืนยันผ่านการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Model Development)

การสร้างและพัฒนารูปแบบฉบับร่างพร้อมเครื่องมือประกอบ

ผู้วิจัยนำข้อค้นพบจากระยะที่ 1 ร่วมกับการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมายกร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE พร้อมพัฒนาเครื่องมือประกอบ 4 ชุด ได้แก่ 1) เครื่องมือวัดรูปแบบการเรียนรู้ดนตรี 2) แบบบันทึกการเรียนรู้ 3) แบบประเมินการนำเสนอผลงาน และ 4) แบบสอบถามพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือประกอบรูปแบบ

เสนอเครื่องมือต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน (ด้านการวัดและประเมินผล ด้านดนตรีศึกษา และด้านการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผลการประเมิน พบว่า เครื่องมือทุกฉบับมีค่า IOC เฉลี่ยเท่ากับ 0.90 (ช่วง 0.80 - 1.00) สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (≥ 0.50) ซึ่งแสดงว่าข้อคำถามมีความเที่ยงตรงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถนำไปใช้ได้ (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977)

การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ (Focus Group)

นำร่างรูปแบบเข้าสู่การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง 5 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง 2 ท่าน ด้านดนตรีศึกษา 1 ท่าน ด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ 1 ท่าน และด้านการวัดและประเมินผล 1 ท่าน เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติจริง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์การตัดสินความเหมาะสมของรูปแบบ

กำหนดเกณฑ์ตัดสินว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีคุณภาพเพียงพอและสามารถนำไปใช้ได้ เมื่อผลการประเมินโดยรวมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ≥ 4.00 (แปลผลว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับ “มาก” ขึ้นไป) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ≤ 1.00 ในทุกองค์ประกอบ (แปลว่ากลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมีความคิดเห็นที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ไม่เกิดความเห็นต่างต่อความเหมาะสมของรูปแบบ) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในงานวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งการเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนหลัก มีรายละเอียดการเสนอผลการวิจัยในแต่ละส่วน ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น (Needs Assessment)

1.1 สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ดนตรี จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ดนตรีระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พบสภาพปัญหาสำคัญ คือ

1.1.1 ปัญหาด้านผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ แม้ผู้เรียนยุคนี้จะเข้าถึงสื่อและองค์ความรู้ทางดนตรีได้อย่างรวดเร็วผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล แต่ยังคงขาดกระบวนการกำกับตนเองและการนำตนเองในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ยังยึดติดกับการถ่ายทอดเนื้อหาและการเลียนแบบมากกว่าการพัฒนาทักษะการเรียนรู้

1.1.2 ปัญหาด้านการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ แม้หลักสูตรแกนกลางฯ (สาระดนตรี) จะออกแบบให้ครอบคลุมด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย (KPA) ตามมาตรฐาน ศ 2.1 และ ศ 2.2 แต่ในบริบทโรงเรียนยังคงพบปัญหาในการนำสูตรไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างการดำเนินงานจริงกับความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.2 ความต้องการจำเป็น

จากสภาพปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการประเมินความต้องการจำเป็น โดยวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบัน กับสภาพที่พึงประสงค์ ซึ่งระดับความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะสะท้อนถึงสภาพปัญหาจริงในชั้นเรียน โดยนำค่าดัชนีความต้องการจำเป็นดัดแปลง (PNI modified) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม (ผู้บริหาร, ครูผู้สอนดนตรี, นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) ครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองทั้ง 6 ด้าน มาจัดลำดับความสำคัญของประเด็นความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) จากข้อที่มีค่าสูงที่สุดในแต่ละด้าน

ด้านของพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	กลุ่มผู้บริหารฝ่ายวิชาการ (ข้อคำถามที่มีค่า PNI สูงสุด)	อันดับ	กลุ่มครูผู้สอนดนตรี (ข้อคำถามที่มีค่า PNI สูงสุด)	อันดับ	กลุ่มนักเรียน (ข้อคำถามที่มีค่าPNI สูงสุด)	อันดับ
1. การสำรวจวิธีการเรียนรู้	โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนสำรวจความต้องการและความถนัดของตนเองก่อนเริ่มกิจกรรม (PNI = 0.944)	3	มีการจัดทำเครื่องมือวัดความต้องการและความถนัดของนักเรียน (PNI = 0.348)	2	ทราบวิธีที่จะเรียนรู้ดนตรีตามความต้องการและความถนัดของตนเอง (PNI = 0.118)	2
2. การตั้งเป้าหมายการเรียนรู้	โรงเรียนมีนโยบายส่งเสริมให้นักเรียนตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ (PNI = 1.013)	2	นักเรียนมีการตั้งเป้าหมายด้วยตนเองโดยที่ครูไม่ต้องแนะนำ (PNI = 0.250)	6	แม้ต้องเรียนเนื้อหาที่ไม่ชอบ ก็ยังสามารถทำได้ดี (PNI = 0.113)	5
3. การวางแผนการเรียนรู้	โรงเรียนมีนโยบายส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคที่เปิดโอกาสให้นักเรียนวางแผนด้วยตนเอง (PNI = 1.240)	1	กำหนดให้ "การวางแผนด้วยตนเอง" เป็นเกณฑ์การประเมินคุณภาพของนักเรียน (PNI = 0.273)	5	มีการวางแผนด้วยตนเองโดยที่ครูไม่ต้องกำหนดกรอบ (PNI = 0.102)	6

ตารางที่ 1 ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) จากข้อที่มีค่าสูงที่สุดในแต่ละด้าน (ต่อ)

ด้านของพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง	กลุ่มผู้บริหารฝ่ายวิชาการ (ข้อคำถามที่มีค่า PNI สูงสุด)	อันดับ	กลุ่มครูผู้สอนดนตรี (ข้อคำถามที่มีค่า PNI สูงสุด)	อันดับ	กลุ่มนักเรียน (ข้อคำถามที่มีค่าPNI สูงสุด)	อันดับ
4. การเลือกวิธีเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้	โรงเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกวิธีเรียนด้วยตนเอง (PNI = 0.867)	4	โรงเรียนมีนโยบายสนับสนุนให้นักเรียนเลือกวิธีเรียนด้วยตนเอง (PNI = 0.304)	4	โรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้เพียงพอสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง (PNI = 0.116)	3
5. การแสวงหาแหล่งความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้	โรงเรียนมีนโยบายให้ครูเพิ่มพูนทักษะการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลให้แก่นักเรียน (PNI = 0.680)	6	นักเรียนมีการบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้เพื่อทบทวน (PNI = 0.550)	1	โรงเรียนมีแหล่งความรู้ที่หลากหลายเกี่ยวกับดนตรี (PNI = 0.115)	4
6. การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อพัฒนา	นักเรียนมีความสามารถในการประเมินตนเอง (จากผลการประเมินการสอน) (PNI = 0.750)	5	เปิดโอกาสให้นักเรียนประเมินผลด้วยตนเองและนำกระบวนการนี้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ (PNI = 0.318)	3	ทราบว่าตนเองมีความสามารถระดับใดและจะพัฒนาให้ดีขึ้นได้อย่างไร (PNI = 0.127)	1

จากตารางที่ 1 เมื่อวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นดัดแปลง (PNI modified) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม เพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดนตรีที่ส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง พบข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

กลุ่มผู้บริหารฝ่ายวิชาการ มีระดับความต้องการจำเป็นสูงสุดในด้านการวางแผนการเรียนรู้ โดยเฉพาะประเด็นที่โรงเรียนควรมีนโยบายส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคที่เปิดโอกาสให้นักเรียนวางแผนด้วยตนเอง รองลงมา คือ ด้านการตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ ในประเด็นโรงเรียนมีนโยบายส่งเสริมให้นักเรียนตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ และอันดับที่ 3 คือ ด้านการสำรวจวิธีการเรียนรู้ ในประเด็นโรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนสำรวจความต้องการและความถนัดของตนเองก่อนเริ่มกิจกรรม สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารฝ่ายวิชาการให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างและนโยบายของสถานศึกษาเพื่อเปิดโอกาสและสนับสนุนพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนอย่างเป็นระบบ

กลุ่มครูผู้สอนดนตรี มีความต้องการจำเป็นสูงสุดในด้านการแสวงหาแหล่งความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ โดยเฉพาะประเด็นที่นักเรียนควรมีการบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้เพื่อทบทวน รองลงมา คือ ด้านการสำรวจวิธีการเรียนรู้ ในประเด็นการจัดทำเครื่องมือวัดความต้องการและความถนัดของนักเรียน และอันดับที่ 3 คือ ด้านการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ในประเด็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนประเมินผลด้วยตนเองและนำกระบวนการนี้มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นว่าครูผู้สอนดนตรีต้องการเครื่องมือเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน และแนวทางการประเมินผลที่จับต้องได้ เพื่อใช้ส่งเสริมและติดตามพฤติกรรมการเรียนรู้รายบุคคลของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

กลุ่มนักเรียน มีความต้องการจำเป็นสูงสุดในด้านการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อพัฒนา โดยเฉพาะประเด็นความต้องการทราบว่าตนเองมีความสามารถระดับใด และจะพัฒนาให้ดีขึ้นได้อย่างไร รองลงมา คือ ด้านการสำรวจวิธีการเรียนรู้ ในประเด็นต้องการทราบวิธีที่จะเรียนรู้ดนตรีตามความต้องการและความถนัดของตนเอง และอันดับที่ 3 คือ ด้านการเลือกวิธีเรียนและกิจกรรมการเรียนรู้ ในประเด็นโรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้เพียงพอสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ชี้ให้เห็นว่าในมุมมองของนักเรียนนั้น ความต้องการจำเป็นหลักมุ่งเน้นไปที่การสร้าง

ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) และการได้รับโอกาสรวมถึงทรัพยากรสนับสนุนที่เอื้อต่อการเลือกเส้นทางการเรียนรู้ตามศักยภาพและความถนัดเฉพาะบุคคล

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลการวิเคราะห์สะท้อนความสอดคล้องกันของทั้งสามกลุ่มในประเด็นการมุ่งเน้นให้นักเรียนมีบทบาทในการกำกับการเรียนรู้ดนตรีของตนเองมากขึ้น อย่างไรก็ตามแต่ละกลุ่มมีจุดเน้นที่แตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ โดยผู้บริหารเน้นการปรับเปลี่ยนเชิงนโยบาย ครูผู้สอนเน้นการพัฒนาเครื่องมือจัดกระบวนการเรียนรู้และการบันทึกข้อมูล ส่วนนักเรียนเน้นความเข้าใจในศักยภาพของตนเองและการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการลงมือปฏิบัติจริง

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE

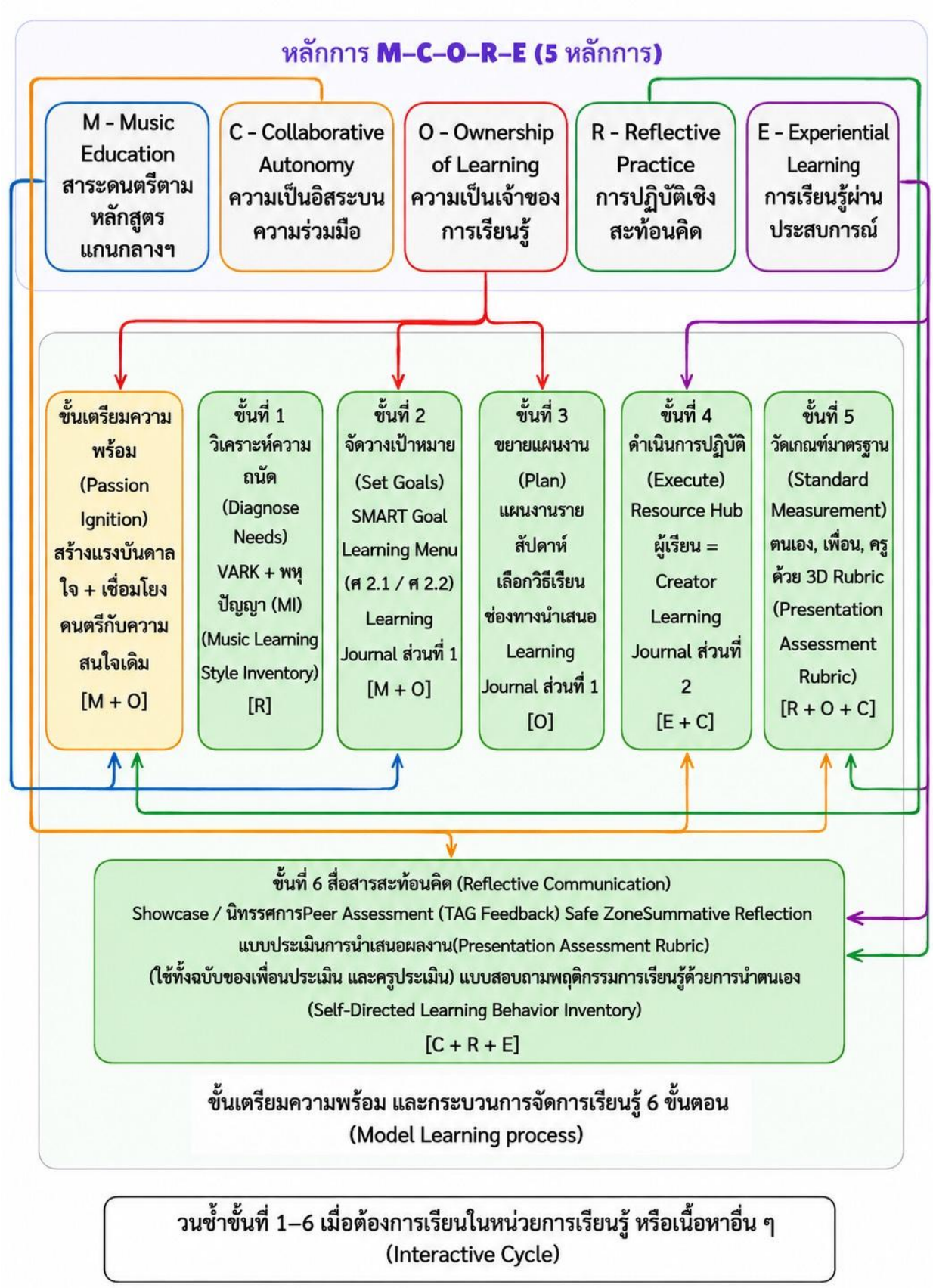
จากการสังเคราะห์ผลความต้องการจำเป็นร่วมกับทฤษฎีการศึกษาและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE 5 ประการ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หลักการของรูปแบบ

อักษร	สาระสำคัญ	แนวทางการปฏิบัติในชั้นเรียนดนตรี
M	Music Education (ดนตรีศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางฯ)	นำเนื้อหา ทักษะปฏิบัติ และสุนทรียศาสตร์ทางดนตรีตามหลักสูตรแกนกลางมาเป็นฐานในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การสร้างแรงบันดาลใจ การกำหนดเป้าหมาย จนถึงเกณฑ์การประเมินผล
C	Collaborative Autonomy (ความเป็นอิสระบนฐานความร่วมมือ)	สร้างสภาวะการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีอิสระในการตัดสินใจ ควบคู่กับการได้รับการสนับสนุนจากครูและเพื่อน ผ่านการแบ่งปันทรัพยากรและการประเมินผล 3 มิติ
O	Ownership of Learning (ความเป็นเจ้าของการเรียนรู้)	ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดทิศทางเป้าหมาย วางแผนวิธีเรียน และเลือกใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีทางดนตรีด้วยตนเอง เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการเรียนรู้
R	Reflective Practice (การปฏิบัติเชิงสะท้อนคิด)	บูรณาการกระบวนการบันทึกการเรียนรู้ การประเมินตนเอง และการนำข้อมูลป้อนกลับมาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาทักษะดนตรีอย่างต่อเนื่อง
E	Experiential Learning (การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์)	จัดกระบวนการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์ดนตรีที่มีเป้าหมายชัดเจน มีโครงสร้างสนับสนุน และมีการประเมินสะท้อนคิดหลังการปฏิบัติ

จากตารางที่ 2 ชี้ให้เห็นว่า หลักการทั้ง 5 ประการ มีความเชื่อมโยงกันเพื่อนำไปสู่การออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนทางด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองผ่านการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระดนตรีตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (M-CORE Model)

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงความเชื่อมโยงหลักการ และกระบวนการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ (M-CORE Model)

จากภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐประกอบไปด้วย ขั้นเตรียม และขั้นดำเนินการ ดังนี้

ขั้นเตรียมความพร้อม การจุดประกายแรงบันดาลใจ (Passion Ignition) ครูผู้สอนใช้สื่อและคำถามเชิงวิพากษ์กระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาความสำคัญของดนตรีที่มีต่อเป้าหมายส่วนบุคคล พร้อมสร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safe Zone) เพื่อปรับทัศนคติและสร้างแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation)

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความถนัด (Diagnose Needs) ผู้เรียนสำรวจความถนัดของตนเองผ่านเครื่องมือ VARK+MI ซึ่งบูรณาการแนวคิดรูปแบบการเรียนรู้ VARK เข้ากับทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner โดยเฉพาะด้านมนุษย์สัมพันธ์ (Interpersonal) และด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal)

ขั้นตอนที่ 2 จัดวางเป้าหมาย (Set Goals) ผู้เรียนกำหนดเป้าหมายเชิงปฏิบัติด้วยหลักการ SMART Goal จากเมนูการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐาน ศ 2.1 และ ศ 2.2 บันทึกลงในแบบบันทึกการเรียนรู้ (Learning Journal) เพื่อทำหน้าที่เป็นสัญญาการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 ขยายแผนงาน (Plans) ผู้เรียนออกแบบกลยุทธ์การศึกษา จัดทำตารางการฝึกซ้อมรายสัปดาห์ เลือกสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสไตล์ตนเอง และจัดทำ แผนสำรอง (Backup Plan) เพื่อเป็นกลไกการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding)

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการปฏิบัติ (Execute) ผู้เรียนเข้าสู่การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง บันทึกความก้าวหน้าและปัญหาลงใน Weekly Journal Log และทำหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรค์สื่อ (Student as Creator) โดยนำข้อมูลที่ค้นพบแบ่งปันใน คลังทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resource Hub)

ขั้นตอนที่ 5 วัดเกณฑ์มาตรฐาน (Standard Measurement) ผู้เรียนใช้ 3D Presentation Assessment Rubric ตรวจสอบคุณภาพงานของตนเองตามเกณฑ์มาตรฐานก่อนนำเสนอ เพื่อยกระดับอภิปัญญา (Metacognition) และปรับปรุงชิ้นงานได้อย่างถูกต้องโดยเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน

ขั้นตอนที่ 6 สื่อสารสะท้อนคิด (Reflective Communication) ผู้เรียนจัดแสดงผลงาน (Showcase) รับการประเมิน 3 มิติ ได้แก่ ครู (ร้อยละ 70) ตนเอง (ร้อยละ 20) และเพื่อน (ร้อยละ 10) โดยใช้เทคนิค TAG Feedback (Tell-Ask-Give) ในพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา จากนั้นผู้เรียนทำ SDL Behavior Inventory เพื่อถอดบทเรียนพัฒนาการของตนเอง

3. ผลการประเมินคุณภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้ M-CORE

หลังการปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะของคณะผู้เชี่ยวชาญ ผลการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของรูปแบบ มีดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE โดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ผล
1. ความเหมาะสมของหลักการ M-CORE 5 ประการ	4.65	0.20	มากที่สุด	ผ่าน
2. ความเหมาะสมของขั้นเตรียมความพร้อม (Passion Ignition)	4.60	0.22	มากที่สุด	ผ่าน
3. ความเหมาะสมของกระบวนการ 6 ขั้นตอน	4.55	0.30	มากที่สุด	ผ่าน
4. ความเหมาะสมของเครื่องมือประกอบรูปแบบ (4 ชุด)	4.50	0.35	มากที่สุด	ผ่าน
5. ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง	4.55	0.40	มากที่สุด	ผ่าน
รวมเฉลี่ย	**4.57**	**0.29**	**มากที่สุด**	**ผ่าน**

จากตารางที่ 3 ชี้ให้เห็นว่าภาพรวมของรูปแบบมีความเหมาะสมและความสอดคล้องในทุกรายการอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ($\bar{X} \geq 4.00$) และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ (S.D. = 0.20 - 0.40)

สะท้อนถึงความเห็นพ้องต้องกันในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า ทุกข้อมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ อันดับที่ 1 ความเหมาะสมของหลักการ M-CORE 5 ประการ มีระดับความคิดเห็นสูงที่สุด อันดับที่ 2 ความเหมาะสมของขั้นเตรียมความพร้อม (Passion Ignition) อันดับที่ 3 (ร่วม) ความเหมาะสมของกระบวนการ 6 ขั้นตอน อันดับที่ 3 (ร่วม) ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง อันดับที่ 4 ความเหมาะสมของเครื่องมือประกอบรูปแบบ

ผลการประเมินสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบ M-CORE ที่พัฒนาขึ้นมีความสมบูรณ์และมีความเหมาะสมในทุกมิติ ทั้งในส่วนของโครงสร้างหลักการ ขั้นตอนการดำเนินงาน และเครื่องมือสนับสนุน นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังให้การยอมรับว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถนำไปลงมือปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ค่อนข้างต่ำ (ต่ำกว่า 1.00 ทุกข้อ) แสดงถึงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีความสอดคล้องกันเป็นอย่างดี

อภิปรายผล

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง และ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีดังกล่าวให้มีความเหมาะสมสอดคล้องและสามารถนำไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจึงขออภิปรายผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อ ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

1.1 สภาพปัญหาของการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่า แม้โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะมีความพร้อมทั้งด้านทรัพยากรและบุคลากร แต่การจัดการเรียนรู้ดนตรียังคงเน้นบทบาทของครูในการกำหนดทิศทางของกระบวนการเรียนรู้ และผู้เรียนมีโอกาสในการวางแผน กำหนดเป้าหมาย และประเมินการเรียนรู้ของตนเองค่อนข้างจำกัด ส่งผลให้การพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Knowles, M. S. ที่เสนอว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนมีโอกาสรับผิดชอบต่อกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ การกำหนดเป้าหมาย การเลือกทรัพยากร ไปจนถึงการประเมินผลการเรียนรู้ หากผู้เรียนยังอยู่ในบทบาทผู้รับความรู้เป็นหลักย่อมส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการกำกับตนเอง (Knowles, M. S., 1975) ในบริบทดนตรีศึกษา ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับ McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J. ที่อธิบายว่า ความสำเร็จของผู้เรียนดนตรีไม่ได้ขึ้นอยู่กับทักษะทางดนตรีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการวางแผน ฝึกซ้อม และสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง (McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J., 2011)

ดังนั้น สภาพปัญหาที่ค้นพบจึงสะท้อนข้อจำกัดของระบบการจัดการเรียนรู้ที่ยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นผู้เรียนที่สามารถกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้

1.2 ความต้องการจำเป็น ช่องว่างระหว่างความคาดหวังเชิงนโยบายกับการปฏิบัติในชั้นเรียน

ผลการวิเคราะห์ดัชนี PNI modified ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผู้บริหารฝ่ายวิชาการมีระดับความต้องการจำเป็นสูงที่สุดในด้านการวางแผนการเรียนรู้ (PNI = 1.240) ขณะที่ครูผู้สอนดนตรีสะท้อนความต้องการจำเป็นในระดับที่ต่ำกว่าอย่างชัดเจน (PNI = 0.273) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างความคาดหวังเชิงนโยบายกับการนำไปปฏิบัติในระดับชั้นเรียน ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Brockett, R. G. & Hiemstra, R. ที่เสนอว่า การพัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นผู้เรียนที่มีความสามารถในการนำตนเองจำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบทั้งในระดับนโยบาย สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ และแนวปฏิบัติของครูผู้สอนควบคู่กันไป (Brockett, R. G. &

Hiemstra, R., 1991) และสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของ Knowles, M. S. ที่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างแท้จริง จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งในส่วนของผู้เรียนและผู้สอน (Knowles, M. S., 1975) ข้อค้นพบนี้ จึงเป็นสารสนเทศสำคัญที่นำไปสู่การออกแบบขั้นตอน Diagnose Needs โดยใช้เครื่องมือ VARK+MI ในรูปแบบ M-CORE ซึ่งปรับบทบาทของครูให้เป็นนักวิเคราะห์ผู้เรียนเพื่อการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมบนความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับการศึกษาของ เกศกนก ณ พัทลุง ที่ระบุว่า การจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลเชิงบวกต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม (เกศกนก ณ พัทลุง, 2556)

1.3 ความต้องการด้านการรู้จักตนเอง และประเมินศักยภาพตนเองของนักเรียน

ในกลุ่มนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นสูงสุดอยู่ในด้านการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อพัฒนา สะท้อนว่าผู้เรียนต้องการทราบระดับความสามารถทางดนตรีของตนเอง เข้าใจจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนา และสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเองได้อย่างชัดเจน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for Learning) ของ Hattie, J. & Timperley, H. ที่ชี้ว่า ข้อมูลย้อนกลับที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Hattie, J. & Timperley, H., 2007) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J. ที่พบว่า นักเรียนดนตรีที่มีความสามารถในการกำกับตนเองสูงจะวางแผนและติดตามการฝึกซ้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่านักเรียนทั่วไป (McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J., 2011) สอดคล้องกับแนวคิดอภิปัญญา (Metacognition) ของ Flavell, J. H. ที่อธิบายว่า การตระหนักรู้และควบคุมกระบวนการคิดของตนเองเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ (Flavell, J. H., 1979) ข้อค้นพบทั้งสามประเด็น จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จึงเป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์สำคัญที่ผู้วิจัยนำไปใช้สังเคราะห์และพัฒนารูปแบบ M-CORE ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ต่อไป

ตอนที่ 2 อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE

2.1 หลักการประคับประคองและลดระดับการช่วยเหลือบนฐานความร่วมมือ (Scaffolding-Fading บน Collaborative Autonomy)

การพัฒนารูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะการเพิ่มแผนสำรอง (Backup Plan) และกลยุทธ์การลดระดับการช่วยเหลือ (Fading) สะท้อนประเด็นสำคัญทางวิชาการว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองไม่ควรตีความว่าเป็นการปล่อยให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างอิสระตั้งแต่เริ่มต้น แต่ควรเป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ เพิ่มระดับความเป็นอิสระเมื่อผู้เรียนมีความพร้อมมากขึ้น สอดคล้องกับทฤษฎีพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ (Zone of Proximal Development: ZPD) (Vygotsky, L. S., 1978) และแนวคิดการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding) ที่พบว่า นักเรียนดนตรีที่ได้รับการสนับสนุนเชิงกลยุทธ์ในระยะเริ่มต้นสามารถพัฒนาทักษะการฝึกซ้อมและการกำกับตนเองได้ดีกว่ากลุ่มที่ได้รับอิสระเต็มรูปแบบตั้งแต่แรกเริ่ม (Wood, D. J. et al., 1976) ในบริบทการศึกษาไทยที่ผู้เรียนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการเรียนแบบครูเป็นศูนย์กลาง หลักการ Collaborative Autonomy ที่บูรณาการอยู่ในรูปแบบ M-CORE จึงช่วยสร้างสมดุลระหว่างอิสระของผู้เรียนกับการสนับสนุนของครู ทำให้การเปลี่ยนผ่านสู่การนำตนเองเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปและสอดคล้องกับสภาพจริงของสถานศึกษาไทย

2.2 คุณภาพและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบ M-CORE ไปใช้จริง

ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญแสดงให้เห็นว่ารูปแบบ M-CORE มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดในทุกองค์ประกอบ โดยเฉพาะหลักการ M-CORE ทั้ง 5 ประการ ที่ได้รับการประเมินสูงสุด สะท้อนว่ากระบวนการสังเคราะห์รูปแบบที่เริ่มต้นจากข้อมูลความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจริงในระยะที่ 1 ร่วมกับทฤษฎีการศึกษาที่สำคัญ ทำให้ได้รูปแบบที่มีความสอดคล้องกับบริบทและเป็นที่ยอมรับของผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาทั้งด้านการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ดนตรีศึกษา การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล

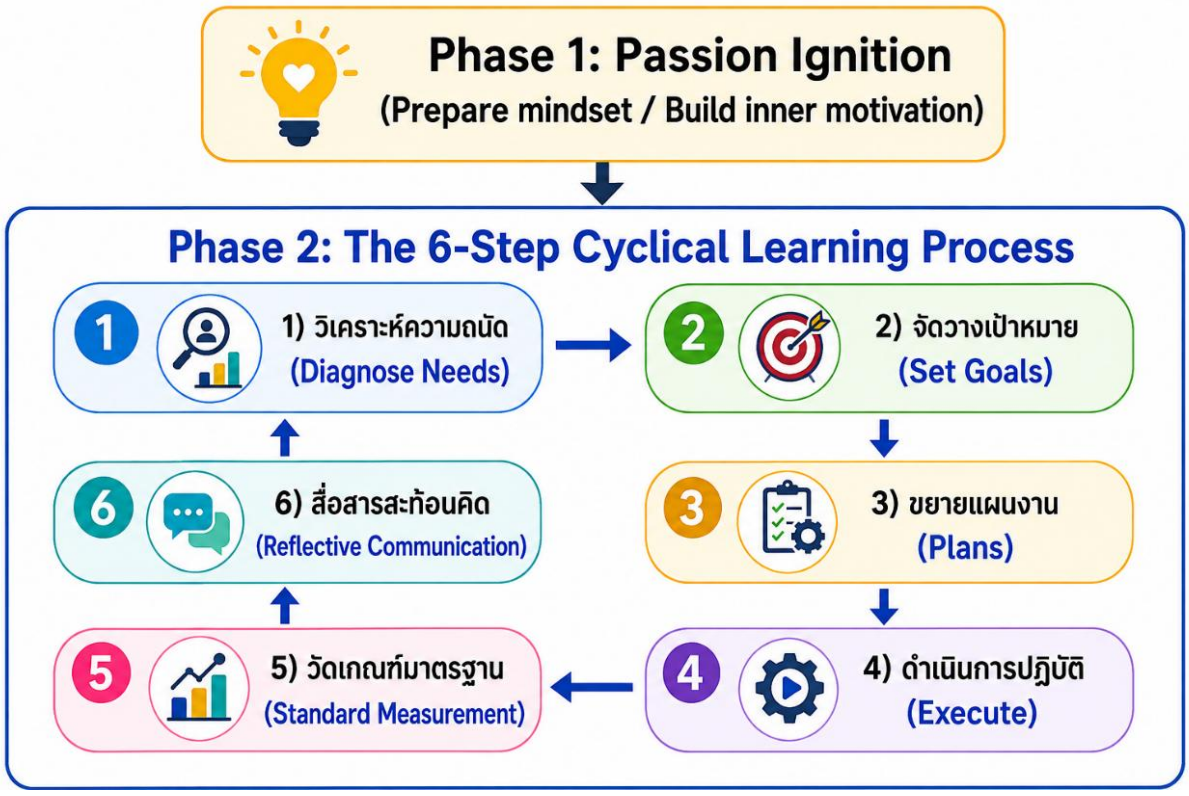
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ต่ำในทุกองค์ประกอบยังบ่งชี้ถึงความเห็นพ้องต้องกันของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งชี้ว่ารูปแบบดังกล่าวมีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอสำหรับการนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงต่อไป

ในบริบทของการศึกษาไทย ซึ่งผู้เรียนส่วนใหญ่เติบโตมาภายใต้ระบบการเรียนการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง การเปลี่ยนผ่านไปสู่การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองอาจก่อให้เกิดความไม่มั่นใจหรือความสับสนหากขาดระบบสนับสนุนที่เหมาะสม ซึ่งหลักการความเป็นอิสระบนฐานความร่วมมือ ในรูปแบบ M-CORE ถือเป็นจุดเด่นสำคัญของรูปแบบ ที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบททางการศึกษาของประเทศไทย

ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE ที่บูรณาการแนวคิดการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding) การลดระดับการช่วยเหลือ (Fading) และหลักการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเข้าด้วยกัน จึงมุ่งเน้นการออกแบบนวัตกรรมทางการศึกษาที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความสามารถในการกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับการวางแผน การสนับสนุน และการติดตามอย่างเหมาะสมตามระดับความพร้อมของแต่ละบุคคล ภายใต้หลักการของความเป็นอิสระบนฐานความร่วมมือ (Collaborative Autonomy) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ คือ การสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีที่มีชื่อว่า “M-CORE Model” ซึ่งออกแบบเพื่อแก้ปัญหาการเรียนการสอนดนตรีในบริบทการศึกษาไทยที่มักมีแนวทางการถ่ายทอดแบบครูเป็นศูนย์กลาง และขาดการส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning) ของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โมเดลนี้นำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ โดยผนวกแนวคิดทางดนตรีศึกษาเข้ากับกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการสะท้อนคิดอย่างเป็นระบบ รายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงวงจรกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน

1. กรอบแนวคิดและหลักการพื้นฐาน

รูปแบบ M-CORE Model มีที่มาจากฐานคิดเรื่อง “ความเป็นอิสระบนฐานความร่วมมือ” (Collaborative Autonomy) โดยอิสรภาพในการนำตนเองของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องเกิดขึ้นภายใต้ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้เรียน ครู และกลุ่มเพื่อน ซึ่งมีหลักการสำคัญ 5 ประการ ดังที่นำเสนอไว้ในส่วนสรุปผล

2. ระยะการจัดการเรียนรู้ และกระบวน 6 ขั้นตอน

โครงสร้างการดำเนินงานตาม M-CORE Model จำแนกออกเป็น 2 ระยะหลัก เพื่อเตรียมความพร้อมทางจิตวิทยาและขับเคลื่อนพฤติกรรมการกำกับตนเองของผู้เรียนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นวงจรของกระบวนการเรียนรู้ของโมเดล ซึ่งผลการสังเคราะห์องค์ความรู้จากการพัฒนารูปแบบ M-CORE Model พบว่า การส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในบริบทดนตรีศึกษา ประกอบด้วย องค์ความรู้ใหม่ 5 ประการ ดังนี้

1. โครงสร้างการเรียนรู้แบบ 2 ระยะ ที่ประกอบด้วย ระยะเตรียมความพร้อม เพื่อสร้างแรงจูงใจภายในและความพร้อมทางอารมณ์ก่อนเรียน และระยะดำเนินการแบบวงจร ซึ่งผู้เรียนพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการ 6 ขั้น ได้แก่ วิเคราะห์ความถนัด (Diagnose Needs) จัดวางเป้าหมาย (Set Goals) ขยายแผนงาน (Plans) ดำเนินการปฏิบัติ (Execute) วัดเกณฑ์มาตรฐาน (Standard Measurement) และสื่อสารสะท้อนคิด (Reflective Communication) โดยผลการสะท้อนคิดถูกนำกลับมาใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นของรอบการเรียนรู้ถัดไป

2. การลดบทบาทความช่วยเหลือของครู เป็นกระบวนการลดบทบาทของครูจากผู้จัดโครงสร้างและเครื่องมือไปสู่ผู้ชี้แนะและอำนวยความสะดวก ขณะที่ผู้เรียนค่อย ๆ พัฒนาจากผู้เรียนที่ต้องอาศัยการกำกับ ไปสู่ผู้ที่สามารถกำกับ วางแผน ประเมิน และพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างเป็นอิสระ

3. ชุดเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ ประกอบด้วย เครื่องมือวัดแนวโน้มรูปแบบการเรียนรู้ดนตรี (Music Learning Style Inventory) แบบบันทึกการเรียนรู้ (Learning Journal) แบบประเมินการนำเสนอผลงาน (3D Assessment Rubric) และแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (SDL Behavior Inventory) ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ และการกำกับตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

4. วงจรการเรียนรู้ ผู้เรียนพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการสะท้อนคิดและนำผลการเรียนรู้กลับไปใช้ในการวิเคราะห์ วางเป้าหมาย และปรับแผนการเรียนรู้ในรอบถัดไป ส่งผลให้การเรียนรู้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

5. การประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น โครงสร้างของ M-CORE Model สามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะปฏิบัติและการกำกับตนเองในศาสตร์อื่น เช่น ศิลปศึกษา พลศึกษา การงานอาชีพ และการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรีในการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยแยกตามวัตถุประสงค์ ได้ ดังนี้ 1) ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น พบว่า สภาพปัญหาสำคัญ คือ ผู้เรียนขาดความเป็นอิสระทางการเรียนรู้ และเมื่อวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้วยดัชนี PNI modified พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม ต้องการส่งเสริมพฤติกรรมการนำตนเองสอดคล้องกัน แต่มีจุดเน้นแตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ กล่าวคือ ผู้บริหารฝ่ายวิชาการต้องการนโยบายส่งเสริมการวางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเองสูงสุด

ครูผู้สอนดนตรีต้องการให้ผู้เรียนแสวงหาแหล่งความรู้และบันทึกสิ่งที่เรียนรู้ และนักเรียนต้องการประเมินตนเองเพื่อการพัฒนา ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างพฤติกรรมการนำตนเองต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงพร้อมกันทั้งในระดับนโยบาย เครื่องมือปฏิบัติในชั้นเรียน และความตระหนักรู้ในตนเองของผู้เรียน 2) ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดนตรี M-CORE ซึ่งประกอบด้วย ขั้นเตรียมความพร้อม (Passion Ignition) และกระบวนการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ วิเคราะห์ความถนัด จัดวางเป้าหมาย ขยายแผนงาน ดำเนินการปฏิบัติ วัดเกณฑ์มาตรฐาน และสื่อสารสะท้อนคิด โดยตั้งอยู่บนหลักการ M-CORE 5 ประการ ภายใต้กรอบแนวคิดความเป็นอิสระบนฐานความร่วมมือ (Collaborative Autonomy) และมีกลไก Scaffolding–Fading Continuum เป็นแกนขับเคลื่อนวงจรการเรียนรู้ ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญทุกท่านยืนยันว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริงในระดับมากที่สุด ถึงแม้ว่าการวิจัยครั้งนี้จะยังไม่ได้ทดลองใช้รูปแบบในภาคสนามเพื่อยืนยันผลลัพธ์เชิงประสิทธิผลก็ตาม โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ คือ จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ดังนี้ 1) ระดับบริหารควรทบทวนและปรับโครงสร้างตารางเรียนให้สอดคล้องกับรูปแบบ M-CORE โดยปรับสัดส่วนเวลาจากการบรรยายเนื้อหา (Lecture) ไปสู่การให้คำปรึกษาและติดตามการเรียนรู้รายบุคคลอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 คาบ เพื่อรองรับขั้นดำเนินการปฏิบัติที่ผู้เรียนต้องสืบค้นและพัฒนาชิ้นงานด้วยตนเอง พร้อมทั้งกำหนดเป็นนโยบายระดับสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้ครูทุกกลุ่มสาระสามารถนำหลักการวางแผน การเรียนรู้ด้วยตนเองไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม 2) ระดับปฏิบัติการครูผู้สอนก่อนนำรูปแบบไปใช้ ครูผู้สอนควรได้รับการอบรมการใช้เครื่องมือประกอบรูปแบบทั้ง 4 ชุด ได้แก่ VARK+MI, Learning Journal, 3D Presentation Assessment Rubric และ SDL Behavior Inventory เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างผู้เรียนและออกแบบการสนับสนุนรายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และควรฝึกใช้เทคนิค TAG Feedback (Tell-Ask-Give) ในขั้นสื่อสารสะท้อนคิด ซึ่งสามารถขยายผลไปใช้เป็นแนวทางมาตรฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นได้ เนื่องจากช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงสังคมและลดความวิตกกังวลในการรับฟังข้อเสนอแนะระหว่างผู้เรียน ทั้งนี้ ครูควรเริ่มทดลองใช้รูปแบบกับผู้เรียนกลุ่มเล็กในภาคเรียนแรกก่อนขยายผลสู่ทั้งรายวิชา เพื่อปรับกลไก Scaffolding-Fading ให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม 3) ระดับผู้เรียนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้แบบบันทึกการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อทำหน้าที่เป็นสัญญาการเรียนรู้ของตนเอง และฝึกประเมินผลงานของตนเองก่อนนำเสนอทุกครั้งเพื่อสร้างความเคยชินในการประเมินตนเองที่เชื่อมโยงไปสู่ความสามารถในการกำกับการเรียนรู้ของตนเองในระยะยาว 4) ระดับการขยายผลเชิงหลักสูตร เนื่องจากหลักการและกระบวนการของรูปแบบ M-CORE ไม่ได้ผูกติดกับเนื้อหาวิชาดนตรีโดยเฉพาะ สถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นที่เน้นทักษะปฏิบัติ เช่น ศิลปะ พลศึกษา หรือการงานอาชีพ สามารถนำหลักการวิเคราะห์ความต้องการรายบุคคล การกำหนดเป้าหมาย และวงจรสะท้อนคิดไปประยุกต์ใช้ได้ โดยปรับเครื่องมือประกอบรูปแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติของแต่ละรายวิชา เพื่อขยายผลการส่งเสริมพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองในวงกว้างขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลองระยะยาว (Longitudinal Study) โดยนำรูปแบบ M-CORE ไปใช้ต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา เพื่อศึกษาความคงทนของพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Retention of SDL Behaviors) ภายหลังจากที่ครูผู้สอนลดระดับการช่วยเหลือลงอย่างสมบูรณ์ และควรมีการวิจัยเชิงเปรียบเทียบโดยนำรูปแบบไปทดลองใช้ในโรงเรียนรัฐบาลทั่วไปที่มิใช่โรงเรียนสาธิต เพื่อวิเคราะห์ว่าปัจจัยด้านขนาดชั้นเรียน บริบททางสังคม และทรัพยากรที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อประสิทธิภาพของรูปแบบอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการขยายผลสู่บริบทการศึกษาที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

เกศกนก ณ พัทลุง. (2556). การพัฒนารูปแบบโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีประสิทธิผลสำหรับประเทศไทย. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. (2561). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล. (2562). การจัดการเรียนรู้ในยุค Disruptive Innovation. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.

สฐิภพ สมตัว. (2566). นวัตกรรมการบริหารวิชาการของโรงเรียนสาธิตเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะพลเมืองโลกในอนาคต. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2550). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Brockett, R. G. & Hiemstra, R. (1991). Self-direction in adult learning: Perspectives on theory, research, and practice. London: Routledge.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika, 16(3), 297-334.

Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. American Psychologist, 34(10), 906-911.

Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research,, 77(1), 81-112.

Knowles, M. S. (1975). Self-directed learning: A guide for learners and teachers. New York: Association Press.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

McPherson, G. E. & Zimmerman, B. J. (2011). Self-regulation of musical learning: A social cognitive perspective on developing performance skills. In R. Colwell & P. Webster (Eds.), MENC Handbook of Research on Music Learning: Volume 2: Applications (pp. 130-175). New York: Oxford University Press.

OECD. (2018). The future of education and skills: Education 2030. Paris: OECD Publishing.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. Tijdschrift voor Onderwijsresearch, 2(2), 49-60.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Wood, D. J. et al. (1976). The role of tutoring in problem solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17(2), 89-100.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview. Theory Into Practice, 41(2), 64-70.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 291-304

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ของประเทศไทย*

THE DEVELOPMENT OF A DIGITAL TRANSFORMATION LEADERSHIP MODEL FOR EXECUTIVES OF AUTONOMOUS UNIVERSITIES IN SOUTHERN THAILAND

อนิวัช แก้วจำนงค์*, ปรัชญนันท์ นิลสุข, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์
Aniwat Kaewjomnong*, Prachyanun Nilsook, Werayut Chatakan
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Graduate School, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: anthonythai8@hotmail.com
*Tel: 096-179-1528

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล 2) พัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล และ 3) ตรวจสอบและประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ 3 แห่ง จำนวน 400 คน สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ .957 สถิติวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การตรวจสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร สถิติ Bartlett's Test of Sphericity ค่าไอแกน ร้อยละของความแปรปรวน และค่าร้อยละความแปรปรวนสะสม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ จำนวน 9 คน เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง ใช้แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและแบบสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ได้แก่ การขับเคลื่อนด้วยดิจิทัลเพื่อความคล่องตัว การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล การรู้และความสามารถในการใช้ดิจิทัล การบริหารทรัพยากรและการลงทุนเชิงกลยุทธ์ การสื่อสารดิจิทัลและมีจริยธรรมในการใช้ดิจิทัล การสร้างแบรนด์ดิจิทัลสู่สากลและการสร้างเครือข่าย การคิดเชิงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล และผลลัพธ์ของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล เมื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมีความถูกต้องและเหมาะสม ประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ วิธีดำเนินการพัฒนา และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ สำหรับการตรวจสอบและประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมีความเป็นไปได้และเป็นประโยชน์

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล, ผู้บริหารมหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ, รูปแบบภาวะผู้นำ

Abstract

The objectives of this research were: 1) To analyze the components of digital transformation leadership; 2) To develop a model of digital transformation leadership; and 3) To Examine and

*Received June 8, 2026; Revised August 19, 2026; Accepted August 26, 2026

evaluate the model of digital transformation leadership for executives of autonomous universities in Southern. This study employed a research and development approach. The quantitative phase involved a sample of 400 personnel from three autonomous universities in Southern, selected through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of .957. The statistical techniques included test of variable relationship, Bartlett's Test of Sphericity, eigenvalues, percentage of variance, and cumulative variance. The qualitative phase involved nine key informants who were personnel from autonomous universities in Southern, selected through purposive sampling. The research instruments included connoisseurship and focus group discussions, and analyzed using content analysis. The findings revealed that digital transformation leadership of university administrators consisted of eight components: digital-driven agility, digital culture development, digital literacy and competency, strategic resource and investment management, digital communication and ethical use of digital technologies, global digital branding and networking, visionary thinking and digital strategy, and outcomes of digital transformation. When developing an accurate and appropriate digital transformation leadership model for executives, consist of 6 components: the model's name, principles, objectives, elements, implementation process, and conditions for success. Regarding the validation and evaluation of the digital transformation leadership model for executives, it was found to be both feasible and beneficial.

Keywords: Digital Transformation Leadership, Public Autonomous University Administrators, Autonomous University, Leadership Model

บทนำ

การบริหารมหาวิทยาลัยในประเทศไทยให้ไปสู่ความสำเร็จส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับทักษะภาวะผู้นำของผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในทุกภารกิจจึงต้องรับรู้และเรียนรู้เพื่อการบริหารและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อต้องเผชิญกับความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ถือว่าเป็นความทันสมัยในปัจจุบันยิ่งต้องนำความรู้ พัฒนาความสามารถและศักยภาพในการบริหารเพื่อให้รองรับและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและดิจิทัลที่เกิดขึ้นมาอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 (ภัคภิญญา ธรรมโชโต และคณะ, 2560) ในการบริหารจึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะเมื่อมหาวิทยาลัยต้องขานรับนโยบายการพัฒนาเพื่อให้ก้าวสู่ระดับสู่สากล หากสามารถบริหารการเปลี่ยนแปลงได้เร็วกว่าย่อมไปสู่การเป็นองค์การยุคใหม่ที่ได้เข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ซึ่งในเรื่องนี้ Westerman, G. et al. ให้แนวคิดสนับสนุนการจัดการการเปลี่ยนแปลงสำหรับองค์การสมัยใหม่ที่ต้องรับรู้และปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงานรวมถึงการบริหารทุกภารกิจเพื่อให้ไปสู่การมีพลวัต มีการปฏิสัมพันธ์ และเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการนำเข้ามาใช้ในการบริหารและพัฒนาองค์การ (Westerman, G. et al., 2014) สอดคล้องกับ สัญญา พงษ์ศรีดา ที่เห็นว่าการพัฒนาภายใต้บริบทโลกยุคใหม่ผู้บริหารต้องพัฒนาทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะการสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์โดยต้องเดินไปพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Technology Transformation) (สัญญา พงษ์ศรีดา, 2561)

สำหรับการบริหารสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ได้จัดการศึกษาได้นำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 มาใช้กำหนดทิศทางองค์การเพื่อการพัฒนาทักษะระดับสูงให้กับบุคลากรด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ ๆ ที่จะเข้ามามากขึ้น การพัฒนาทักษะบุคคลในศตวรรษที่ 21 จึงต้องพัฒนาทักษะสร้างสรรค์และนวัตกรรม ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมทักษะภาวะผู้นำ และทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

(สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) รวมถึงการบริหารเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566 - 2570) ที่ส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลในการบริหารจัดการทรัพยากรและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความก้าวหน้าเทคโนโลยีสารสนเทศที่แพร่หลายช่วยทำให้ทุกมหาวิทยาลัยสามารถเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตยิ่งเป็นการเสริมหนุนให้พัฒนาทักษะคนได้รวดเร็วขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Sheninger, E. C. ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและดิจิทัลที่ได้เข้ามาในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ทำให้ผู้นำองค์การสมัยใหม่ต้องตระหนักและให้ความสำคัญโดยต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถแสดงออกด้วยทักษะภาวะผู้นำดิจิทัลที่ไม่เพียงแค่การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเท่านั้นแต่ต้องเรียนรู้และเข้าใจการบริหารที่เรียกว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่าน (Transformation Leadership) เพื่อการบริหารและนำพาองค์การไปสู่เป้าหมายได้เป็นผลสำเร็จ (Sheninger, E. C., 2014) เช่นเดียวกับ ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน และคณะ ที่สนับสนุนให้ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ต้องมีการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศรวมถึงดิจิทัลเพื่อให้เป็นเครื่องมือการเรียนรู้และสร้างการเปลี่ยนแปลงองค์การ (ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน และคณะ, 2565)

โดยเมื่อผู้บริหารสถาบันการศึกษาในปัจจุบันรับรู้ว่าต้องนำพาองค์การเพื่อให้ก้าวไปสู่สากล Lee, M. & Gaffney, M. จึงได้สนับสนุนให้ผู้บริหารได้พัฒนาทักษะภาวะผู้นำดิจิทัลเพื่อการบริหารองค์การ (Lee, M. & Gaffney, M., 2008) รวมทั้ง Sheninger, E. C. & Murray, T. C. ที่ได้สนับสนุนให้ผู้นำได้พัฒนาทักษะภาวะผู้นำดิจิทัลเพื่อการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลและสามารถบริหารองค์กรสมัยใหม่ได้สำเร็จ (Sheninger, E. C. & Murray, T. C., 2017) สอดคล้องกับ มณฑาทิพย์ นามนุ ที่สรุปทักษะผู้บริหารการศึกษาที่เริ่มต้นพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำยุคใหม่ทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติการ 5 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการบริหารจัดการองค์การ ทักษะการคิดวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางเทคโนโลยีและดิจิทัล และทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (มณฑาทิพย์ นามนุ, 2561) อีกทั้ง ผู้บริหารมีความจำเป็นต้องบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้องค์การเข้าสู่โลกยุคใหม่ ดังที่ บรรจบ บุญจันทร์ สรุปว่าควรพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลเพื่อให้สามารถเปลี่ยนผ่านการบริหารองค์การการศึกษาเพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอน การปฏิบัติภารกิจการงาน และการวัดและประเมินผลให้ได้ดีขึ้น (บรรจบ บุญจันทร์, 2554) ส่วน ทัศนา บุญทอง และคณะ เสนอว่าผู้บริหารต้องตระหนักในจริยธรรมการใช้เทคโนโลยีและดิจิทัล (ทัศนา บุญทอง และคณะ, 2564) และทวีสันต์ วิชัยวงษ์ และคณะ ที่สนับสนุนให้ผู้บริหารยุคใหม่ได้มีการพัฒนาภาวะผู้นำเทคโนโลยีและดิจิทัล (ทวีสันต์ วิชัยวงษ์ และคณะ, 2565) ดังนั้น ในการบริหารมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่ต้องแข่งขันกับทุกประเภทมหาวิทยาลัยจึงต้องกำหนดแผนพัฒนาเพื่อให้ก้าวสู่การเป็นมหาวิทยาลัยดิจิทัลและสามารถเข้าสู่ระดับสากลได้ ผู้บริหารจึงต้องเข้าใจบริบทของมหาวิทยาลัยในศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานและการบริหารภารกิจประจำวันของผู้บริหารและบุคลากร จึงต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อให้สามารถพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล (Digital Transformation Leadership) ของผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้ สอดคล้องกับที่ สุกัญญา แช่มช้อย เสนอแนะให้ผู้บริหารในปัจจุบันได้มีรูปแบบการบริหารที่เหมาะสมโดยเฉพาะการพัฒนาภาวะผู้นำของตนเองรวมถึงบุคลากรในสถาบันการศึกษาที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกันจึงต้องให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำแบบใหม่ ที่เรียกว่า ภาวะผู้นำดิจิทัล (สุกัญญา แช่มช้อย, 2558)

สำหรับมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ของประเทศไทยที่ผู้บริหารระดับสูงได้ให้ความสำคัญกับการนำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารและพัฒนา จึงต้องให้ความสำคัญต่อการบริหารทุกระดับเพื่อให้สามารถเปลี่ยนผ่านมหาวิทยาลัยไปสู่การเป็นมหาวิทยาลัยดิจิทัลได้จนถึงขั้นทำให้กลายเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้และสามารถเข้าสู่สากลได้ ดังที่ Suksaen, K. et al. เสนอให้พัฒนาทักษะภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลเพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือ

อุปกรณ์เทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัยกับการทำงานได้เป็นอย่างดีแล้วยังมีผลทำให้การบริหารองค์การได้ไปสู่การมีผลการปฏิบัติงานสูงด้วย จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าพฤติกรรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารเป็นส่วนหนึ่งในการนำพาองค์การให้ไปสู่ความสำเร็จได้ (Suksaen, K. et al., 2021) จากเหตุผลและความสำคัญของภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลดังกล่าวข้างต้นปัจจุบันยังมีข้อมูลน้อยมากที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ โดยเฉพาะในระหว่างที่มหาวิทยาลัยเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านที่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการได้มาซึ่งข้อมูลภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารในรูปแบบใดที่สามารถนำพามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐให้ไปสู่ความสำเร็จได้ จึงสนใจทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ของประเทศไทย” ข้อมูลที่ได้มีประโยชน์เชิงนโยบายและเชิงวิชาการเพื่อผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและมหาวิทยาลัยทุกประเภทได้นำไปใช้ในการบริหารเพื่อการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลได้เป็นผลสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ประเทศไทย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ประเทศไทย
3. เพื่อตรวจสอบและประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยระยะที่ 1 เป็นการทำวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ระยะที่ 2 และ 3 เป็นการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แนวคิดของ Creswell, J. W. & Báez, J. C. โดยมุ่งเน้นเพื่อหาข้อเท็จจริงและใช้ข้อมูลที่ยืนยันจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันความถูกต้อง (Creswell, J. W. & Báez, J. C., 2021) สำหรับวิธีดำเนินการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. ระยะที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ เป็นการวิเคราะห์หาองค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารและนำองค์ประกอบที่ได้จากระยะที่ 1 และข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปยก (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล โดยรายละเอียดที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Samples) ใช้แนวคิดของ นิรัช สุดสังข์ ที่เสนอว่าควรมาจากกลุ่มเดียวกันด้วยมีความเฉพาะเจาะจงให้ความชัดเจนมากกว่า (นิรัช สุดสังข์, 2559) จึงใช้บุคลากรที่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ จำนวน 15,010 คน และใช้สูตรในการคำนวณหาจำนวนตัวอย่างแบบต่อเนื่อง ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 384 ตัวอย่าง (คน) ในการทำวิจัยครั้งนี้ได้เพิ่มตัวอย่างอีก 16 ตัวอย่าง รวมจำนวนตัวอย่าง 400 ตัวอย่าง (คน) โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูร ที่แนะนำให้ใช้ตัวอย่างจำนวนมากเพื่อให้มีนัยสำคัญทางสถิติที่สามารถตรวจพบความแตกต่างได้ในกรณีที่มีความแตกต่างจริงสามารถตรวจพบความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ในกรณีที่ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันจริง **(บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูร, 2550)** และใช้การสุ่มแบบชั้นภูมิ โดยแบ่งตามมหาวิทยาลัย 3 แห่ง เพื่อให้เป็น Probability Sampling จริง ๆ และตอบโจทย์สถิติอ้างอิง

เนื้อหา ผู้วิจัยได้ปรับและดัดแปลงจากแนวคิดภาวะผู้นำดิจิทัลของ Sheninger, E. C. ได้แก่ การขับเคลื่อนด้วยดิจิทัลเพื่อความคล่องตัว การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล การรู้และความสามารถในการใช้ดิจิทัล และการบริหารทรัพยากรและการลงทุนเชิงกลยุทธ์ (Sheninger, E. C., 2014) รวมทั้งใช้แนวคิดของ Elliott, A. ได้แก่

การสื่อสารดิจิทัลและมีจริยธรรมในการใช้ดิจิทัล และการสร้างแบรนด์ดิจิทัลสู่สากลและการสร้างเครือข่าย (Elliott, A., 2017) และแนวคิดของ พรรษรัตน์ พรมมินทร์ และปรีชา วิหคโต ได้แก่ การคิดเชิงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล และผลลัพธ์ของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล โดยนำแนวคิดดังกล่าวไปกำหนดเป็นตัวแปรในการทำวิจัย (พรรษรัตน์ พรมมินทร์ และปรีชา วิหคโต, 2563)

เครื่องมือวิจัย ในระยะที่ 1 ใช้แบบสอบถาม ที่ประกอบด้วย ตัวแปรย่อย 8 ด้าน ข้อคำถามรวมทั้งสิ้น จำนวน 60 ข้อ และใช้แนวคิด Christensen, L. B. et al. ในการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยที่ให้ความสำคัญกับการลดความคลาดเคลื่อนจากการวัดโดยทำการทดสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยใน 2 ขั้นตอน (Christensen, L. B. et al., 2015) รายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการตรวจสอบและประเมินคุณภาพเครื่องมือวิจัย โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ซึ่งเป็นนักวิจัยอาวุโสที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องมาเป็นเวลานาน ทำการตรวจสอบและหาค่าความตรงหรือความเที่ยงตรงชนิดมีโครงสร้าง (Construct Validity) และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ของข้อคำถามเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผลวิเคราะห์ พบว่าทุกข้อคำถามมีค่า IOC ระหว่าง 0.6 - 1.0 ซึ่ง พิชิต ฤทธิ์จรูญ เสนอเกณฑ์การเลือกข้อคำถามโดยแนะนำให้พิจารณาค่า IOC มากกว่า หรือเท่ากับ 0.5 ขึ้นไปแสดงว่าข้อคำถามสามารถวัดได้ตรงกับจุดประสงค์ผู้วิจัยจึงใช้ข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 เพื่อคัดเลือกและจัดทำเป็นข้อคำถามในแบบสอบถามฉบับจริง (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2551)

ขั้นตอนที่ 2 นำแบบสอบถามจากขั้นตอนที่ 1 ไปทดสอบ (Try-out) โดยทดสอบกับบุคลากรที่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ จำนวน 30 คน เมื่อได้รับแบบทดสอบกลับมาจึงนำไปหาความเที่ยงหรือความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ .957 สอดคล้องกับแนวคิดของ บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูร ที่ให้แนวคิดค่าความเชื่อมั่นตามเกณฑ์ที่ยอมรับได้ คือ 0.80 ขึ้นไป (บุญใจ ศรีสถิตย์นรากูร, 2550) จากนั้นจัดทำเป็นแบบสอบถามและนำไปสำรวจกับบุคลากรที่ปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในภาคใต้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ช่องทางออนไลน์ (Google Form) และส่งแบบสอบถามให้กับตัวอย่างโดยตรง

2. ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เป็นการนำ (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารไปใช้ในการจัดสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Informants) คือ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ จำนวน 9 คน โดยเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ปฏิบัติงานโดยเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์ในการพิจารณาให้ความเห็นเรื่องมหาวิทยาลัยดิจิทัล การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักใช้แบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ

3. ระยะที่ 3 การตรวจสอบและประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ผู้วิจัยนำ (ร่าง) รูปแบบฯ ที่ได้จากการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญไปใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานระดับบริหารคณะวิชาของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ของประเทศไทย จำนวน 9 คน โดยเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ มีประสบการณ์ทำงานโดยเป็นผู้บริหารระดับคณะวิชาตำแหน่งคณบดีหรือรองคณบดีในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป และนำนโยบายการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลไปใช้ในการบริหารคณะวิชา การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักใช้แบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ มีขั้นตอนและสถิติที่ใช้ดังต่อไปนี้

1. การตรวจสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: KMO) ตามแนวคิดของ Hair, J. F. et al., ใช้วิธีการหาค่าสหสัมพันธ์บางส่วน (Partial Correlation) โดยกำหนดค่าระหว่าง 0 ถึง 1 และพิจารณาค่าความเหมาะสมโดยให้ใช้เกณฑ์ ดังนี้ (Hair, J. F. et al., 1998)

ค่า KMO .80 ขึ้นไป เหมาะสมที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบดีมาก

ค่า KMO .70 - .79 เหมาะสมที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบดี

ค่า KMO .60 - .69 เหมาะสมที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบปานกลาง

ค่า KMO .50 - .59 เหมาะสมที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบน้อย

ค่า KMO น้อยกว่า .50 ไม่เหมาะสมที่จะนำข้อมูลชุดนั้นมาวิเคราะห์องค์ประกอบ

2. การทดสอบของบาร์ตเลต (Bartlett's Test of Sphericity) เพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของดรรชนีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ โดยมีสมมติฐาน ดังนี้

H0: ตัวแปรต่าง ๆ ไม่มีความสัมพันธ์กัน

H1: ตัวแปรต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน

ใช้แนวคิดของ ยุทธ ไกยวรรณ์ ที่เสนอให้ใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ขององค์ประกอบโดยใช้เป็นข้อมูลตรวจสอบเบื้องต้นก่อนการวิเคราะห์องค์ประกอบว่าข้อมูลที่ได้มีความสัมพันธ์อย่างเพียงพอต่อการวิเคราะห์องค์ประกอบหรือไม่ พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติยอมรับสมมติฐาน H1 คือ ตัวแปรต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน สามารถนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้โดยพิจารณาค่าความเหมาะสมของข้อมูล คือ ค่าสถิติ Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) และค่าสถิติของ Bartlett's Test of Sphericity ดังแสดงในตารางที่ 1 (ยุทธ ไกยวรรณ์, 2556)

ระยะที่ 2 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปเป็นประเด็น โดยวิเคราะห์ความถูกต้องและความเหมาะสมของส่วนประกอบ (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

ระยะที่ 3 ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปเป็นประเด็น โดยวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของ (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้แนวคิดของ ชำนาญ ปาณาวงษ์ โดยระยะที่ 2 และระยะที่ 3 ใช้เกณฑ์การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้ (ชำนาญ ปาณาวงษ์, 2563)

1. ตรวจสอบด้านข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ช่วงเวลาในการเข้าร่วมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และสถานที่ที่ให้ข้อมูล

2. ตรวจสอบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม นำมาเปรียบเทียบกันในประเด็นคำถามเดียวกัน ผลวิเคราะห์ข้อมูลมีความสอดคล้องกันทั้ง 3 มหาวิทยาลัย จึงสรุปว่าข้อมูลที่ได้มีความเชื่อถือได้

ผลการวิจัย

1. ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

ตารางที่ 1 ผลวิเคราะห์ค่าดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) และค่าสถิติ Bartlett's Test of Sphericity

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	0.758
Bartlet's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	4279.512
df	28.000
Sig.	0.000

จากตารางที่ 1 ผลวิเคราะห์ค่าดัชนี Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) และ Bartlett's Test of Sphericity เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของกลุ่มตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าข้อมูลทั้งหมดและตัวแปรต่าง ๆ มีความเหมาะสมในการทำการวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) โดยค่า KMO เท่ากับ 0.758 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ดี (ระหว่าง 0.7 - 0.8) แสดงว่าข้อมูลมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรระดับดีมีความเพียงพอในการนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัย ส่วนผลการทดสอบค่าสถิติของ Bartlett's Test of Sphericity มีค่า Chi-Square = 4279.512, df = 28, และ Sig. = .000 แสดงว่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ทำให้สามารถปฏิเสธสมมติฐานที่ว่าตัวแปรในข้อมูลไม่มีความสัมพันธ์เชิงเส้นกันได้ ดังนั้น ข้อมูลนี้จึงมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่เพียงพอและเหมาะสมสำหรับการดำเนินการวิเคราะห์ปัจจัยต่อไป

ผลวิเคราะห์องค์ประกอบโดยการสกัดองค์ประกอบ เป็นค่าก่อนการหมุนแกนแบบมุมฉาก ด้วยวิธีแวริแมกซ์ (Varirmax Method) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลวิเคราะห์องค์ประกอบ ค่าไอแกน ร้อยละของความแปรปรวน ร้อยละของความแปรปรวนสะสมในแต่ละองค์ประกอบ

องค์ประกอบที่ (Factor)	ค่าไอเกน (Eigenvalues)	ร้อยละของความแปรปรวน (% of Variance)	ค่าร้อยละความแปรปรวนสะสม (Cumulative % Variance)
1	29.538	49.230	49.230
2	4.127	6.878	56.108
3	2.677	4.461	60.569
4	2.274	3.789	64.358
5	1.686	2.810	67.168
6	1.520	2.534	69.702
7	1.449	2.414	72.116
8	1.286	2.143	74.259

จากตารางที่ 2 ผลวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การขับเคลื่อนด้วยดิจิทัลด้วยความคล่องตัว 2) การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล 3) การรู้และความสามารถในการใช้ดิจิทัล 4) การบริหารทรัพยากรและการลงทุนเชิงกลยุทธ์ 5) การสื่อสารดิจิทัลและมีจริยธรรมในการใช้ดิจิทัล 6) การสร้างแบรนด์ดิจิทัลสู่สากลและการสร้างเครือข่าย 7) การคิดเชิงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล และ 8) ผลลัพธ์ของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล โดยทุกองค์ประกอบมีค่าไอแกนมากกว่า 1.00 และมีค่าร้อยละของความแปรปรวน 74.259% นั้นคือ ทั้งองค์ประกอบนี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรองค์ประกอบทั้งหมดได้ร้อยละ 74.259

ภาพที่ 1 องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

2. การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

ผลวิเคราะห์ข้อมูล (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า (ร่าง) รูปแบบฯ มีความถูกต้องและเหมาะสม โดยประกอบด้วย 6 ส่วนประกอบ ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ วิธีดำเนินการพัฒนารูปแบบ และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ รายละเอียดดังต่อไปนี้

- ส่วนที่ 1 ชื่อรูปแบบ “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้”

- ส่วนที่ 2 หลักการของรูปแบบ ได้แก่ หลักการบริหารเชิงระบบ หลักการทำานเป็นทีม หลักการมีส่วนร่วม หลักการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล และหลักการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

- ส่วนที่ 3 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลที่เหมาะสมกับบริบทของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ และเพื่อให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยนำรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลไปใช้ในการบริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐสู่การเปลี่ยนผ่านดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ส่วนที่ 4 องค์ประกอบของรูปแบบ ใช้องค์ประกอบที่ได้จากระยะที่ 1 มี 8 องค์ประกอบ

- ส่วนที่ 5 วิธีดำเนินการพัฒนารูปแบบ มี 7 ขั้นตอน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันและมีความต่อเนื่องโดยใช้ขับเคลื่อนทำให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้ตามต้องการและนำไปสู่การบรรลุความสำเร็จ เรียกว่า APADCEI ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล (Analyze - A) การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล (Plan - P) การสร้างการรับรู้ (Awareness - A) การลงมือปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล (Do - D) การตรวจสอบติดตามการปฏิบัติการภารกิจ (Check - C) การประเมินผลสำเร็จของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล (Evaluate - E) และการปรับปรุงเพื่อให้สามารถบริหารและเปลี่ยนผ่านดิจิทัลได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ (Improvement - I)

- ส่วนที่ 6 เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ เป็นข้อกำหนดที่สร้างขึ้นเพื่อผู้บริหารปฏิบัติได้จริงในการบริหารมหาวิทยาลัยมี 6 เงื่อนไข ได้แก่ 1) กำหนดนโยบาย เป้าหมาย และแผนยุทธศาสตร์ 2) สร้างการรับรู้ เรียนรู้ และทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง 3) การสนับสนุนด้วยระบบ กลไก และเครื่องมืออุปกรณ์ดิจิทัล 4) สร้างบรรยากาศ

และสภาพแวดล้อมที่ดีรวมถึงสร้างขวัญและกำลังใจ 5) สนับสนุนการพัฒนาทักษะและความสามารถด้านดิจิทัล และ 6) ประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

3. การตรวจสอบและประเมินรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตรวจสอบและประเมิน (ร่าง) รูปแบบฯ จากระยะที่ 2 และผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือการใช้รูปแบบฯ ประกอบการอธิบายเพื่อเพิ่มความเข้าใจเมื่อผู้บริหารต้องนำไปใช้จริงในการพัฒนาภาวะผู้นำ พบว่า รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ มีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ โดยรายละเอียดแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การตรวจสอบความมีประโยชน์ของ (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ (n = 9)

รายการตรวจสอบ	ความเป็นไปได้	ร้อยละ	มีความเป็นประโยชน์	ร้อยละ
1. ชื่อรูปแบบ	9	100.0	9	100.0
2. หลักการของรูปแบบ	9	100.0	9	100.0
3. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	9	100.0	9	100.0
4. องค์ประกอบของรูปแบบ	9	100.0	9	100.0
5. วิธีดำเนินการพัฒนา	9	100.0	9	100.0
6. เงื่อนไขความสำเร็จ	9	100.0	9	100.0
7. คู่มือการใช้รูปแบบ	9	100.0	9	100.0
จำนวน	**9**	**100.0**	**9**	**100.0**

จากตารางที่ 3 การตรวจสอบและประเมิน (ร่าง) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนคิดเป็นร้อยละ 100 เห็นด้วยว่าส่วนประกอบของ (ร่าง) รูปแบบฯ ทั้ง 6 ส่วนรวมทั้งคู่มือการใช้รูปแบบมีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์

อภิปรายผล

จากผลวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลวิเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า มี 8 องค์ประกอบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีค่าไอแกนมากกว่า 1 ขึ้นไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุพงษ์ กิคอม และประมุข ชูสอน ที่ทำวิจัย พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อครูนวัตกร ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือดิจิทัล การบริหารจัดการองค์กรดิจิทัล การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การสื่อสารดิจิทัล วัฒนธรรมดิจิทัล และทักษะการเรียนรู้ (อนุพงษ์ กิคอม และประมุข ชูสอน, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษดา ผ่องพิทยา และคณะ ที่ทำวิจัย พบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำมี 7 องค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์ดิจิทัล ความรู้และทักษะดิจิทัล การจัดการดิจิทัล วัฒนธรรมดิจิทัล เครือข่ายความร่วมมือดิจิทัล การปรับตัวสู่ยุคดิจิทัล และกลยุทธ์เชิงดิจิทัล (กฤษดา ผ่องพิทยา และคณะ, 2567) จากความสอดคล้องดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าในบริบทของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้จำเป็นต้องมีจำนวนองค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมากกว่าอาจด้วยเหตุผลที่เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐที่มีความเป็นอิสระในการบริหารและพัฒนามหาวิทยาลัยโดยมหาวิทยาลัย 2 แห่ง มีเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อการแข่งขันในระดับสากลและอีก 1 แห่ง อยู่ระหว่างเตรียมความพร้อมเพื่อไปสู่ระดับสากล ทำให้มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ต้องใช้องค์ประกอบที่เพิ่มมากขึ้นในการพัฒนาบุคลากรทั้งระดับบริหารและระดับปฏิบัติการอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะ

องค์ประกอบด้านการบริหารทรัพยากร การลงทุนเชิงกลยุทธ์และการสร้างแบรนด์สู่สากลซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการอุดมศึกษา ซึ่งองค์ประกอบที่เพิ่มนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ต้องนำไปใช้ในการบริหารมหาวิทยาลัยเพื่อให้ไปสู่การมีผลการปฏิบัติงานสูง บริหารบรรลุเป้าหมายตามทิศทางที่กำหนดและสามารถก้าวไปสู่ระดับสากล

2. ผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า มีความถูกต้องและมีความเหมาะสม ประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการ 3) วัตถุประสงค์ 4) องค์ประกอบ 5) วิธีดำเนินการพัฒนา และ 6) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สายฝน สวัสดิ์เอื้อ ที่ทำวิจัยโดยได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำและมีวิธีดำเนินการพัฒนารูปแบบใน 5 ส่วน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการพัฒนาและการประเมินผล (สายฝน สวัสดิ์เอื้อ, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กานตเชษฐ์ ถาคำ ที่ทำวิจัย พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ของครูสู่คุณภาพผู้เรียนมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ ระบบงานและกลไก วิธีดำเนินงาน และแนวทางการประเมิน (กานตเชษฐ์ ถาคำ, 2568)

3. ผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ พบว่า มีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธิดารัตน์ ประจักษ์ ที่ทำการวิจัย พบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสู่การเป็นองค์การสมรรถนะสูงของสถานศึกษามีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ (ธิดารัตน์ ประจักษ์, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรชนก เฮงสุโข และกรรณิการ์ บุญขาว ที่ทำวิจัย พบว่า การพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ได้จริงในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ (ฉัตรชนก เฮงสุโข และกรรณิการ์ บุญขาว, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ประเทศไทย เป็นการค้นพบโมเดลภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้ (8D DiTLead Model) ซึ่งองค์ความรู้ใหม่อันเป็นผลสัมฤทธิ์จากการวิจัยที่ได้สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลองค์ความรู้ คือ องค์ประกอบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 8 ด้าน ได้แก่ การขับเคลื่อนด้วยดิจิทัลด้วยความคล่องตัว การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล การรู้และความสามารถในการใช้ดิจิทัล การบริหารทรัพยากรและการลงทุนเชิงกลยุทธ์ การสื่อสารดิจิทัลและมีจริยธรรมในการใช้ดิจิทัล การสร้างแบรนด์ดิจิทัลสู่สากลและการสร้างเครือข่าย การคิดเชิงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล และผลลัพธ์ของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลที่สามารถนำไปบูรณาการกับการบริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ 7 กระบวนการ ได้แก่ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง การวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง การสร้างการรับรู้ การนำไปปฏิบัติ การตรวจสอบและติดตาม การประเมินผล และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ภายใต้เงื่อนไขสู่ความสำเร็จที่ผู้บริหารต้องดำเนินการ ได้แก่ กำหนดนโยบายในการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล สร้างการรับรู้ เรียนรู้และทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนด้านระบบ กลไกและเครื่องมืออุปกรณ์ดิจิทัล สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมดิจิทัล และสนับสนุนการพัฒนาทักษะและความสามารถด้านดิจิทัล ซึ่งส่วนประกอบเหล่านี้เป็นส่วนประกอบสำคัญในการนำพามหาวิทยาลัยของรัฐให้ประสบความสำเร็จในการบริหาร 4 ภารกิจหลัก ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การพัฒนานิสิต การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการวิจัยและบริการวิชาการสู่หน่วยงานภายนอก ดังแสดงภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า โมเดล “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้” มี 8 องค์ประกอบที่มีความสำคัญในการนำไปใช้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ได้แก่ การขับเคลื่อนด้วยดิจิทัลด้วยความคล่องตัว การสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล การรู้และความสามารถในการใช้ดิจิทัล การบริหารทรัพยากรและการลงทุนเชิงกลยุทธ์ การสื่อสารดิจิทัลและมีจริยธรรมในการใช้ดิจิทัล การสร้างแบรนด์ดิจิทัลสู่สากลและการสร้างเครือข่าย การคิดเชิงวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ดิจิทัล และผลลัพธ์ของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัล โดยทุกองค์ประกอบมีค่าไอแกนมากกว่า 1.00 และมีค่าร้อยละของความแปรปรวน 74.259% นั้นคือ ทุกองค์ประกอบสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรองค์ประกอบทั้งหมดได้ร้อยละ 74.259 เมื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้มีความถูกต้องและเหมาะสม ประกอบด้วย 6 ส่วนประกอบหลัก ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ วิธีดำเนินการพัฒนารูปแบบ และเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ โดยทุกส่วนประกอบมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันและมีความต่อเนื่องสามารถใช้ขับเคลื่อนเพื่อบริหารมหาวิทยาลัยได้ โดยเฉพาะได้มีการกำหนดเงื่อนไขสู่ความสำเร็จไว้ด้วยยิ่งช่วยให้การบริหารในทุกภารกิจของผู้บริหารขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ตามต้องการและนำไปสู่การบรรลุความสำเร็จได้ เมื่อยืนยันและประเมินรูปแบบมีความเป็นไปได้และมีความเป็นประโยชน์ สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ผู้บริหารระดับสูงควรนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายโดยนำไปประกอบการตัดสินใจพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารมหาวิทยาลัย หัวหน้างานรวมถึงระดับปฏิบัติการเพื่อให้มีภาวะผู้นำและแสดงออกด้วยพฤติกรรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลในการบริหารมหาวิทยาลัยให้เด่นชัดมากขึ้น ส่วนการวิจัยครั้งต่อไปควรยืนยันองค์ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันภาวะผู้นำการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กฤษดา ผ่องพิทยา และคณะ. (2567). องค์ประกอบภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(4), 411-424.

กานตเชษฐ์ ถาคำ. (2568). การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ของครูสู่คุณภาพผู้เรียนโรงเรียนฟากกว๊านวิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพะเยา. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 12(11), 61-74.

ฉัตรชนก เฮงสุโข และกรรณิการ์ บุญขาว. (2568). การพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษที่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียนสังกัดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจังหวัดบึงกาฬ. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 12(12), 59-70.

ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน และคณะ. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมเป็นฐานร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความเป็นนวัตกรและผลงานสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน. วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์ (มสป.), 24(2), 146-159.

ชำนาญ ปาณาวงษ์. (2563). ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากแนวคิดทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: กู๊ดเฮด พริ้นติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป.

ทวีสันต์ วิชัยวงษ์ และคณะ. (2565). การเปรียบเทียบความสำเร็จของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้นำองค์การบริหารส่วนจังหวัดในประเทศไทยที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 14(2), 321-344.

ทัศนา บุญทอง และคณะ. (2564). การสำรวจระดับประเทศด้านระบบและกลไกจริยธรรมขององค์กรพยาบาลตามการรับรู้ของหัวหน้าพยาบาล. วารสารสภาการพยาบาล, 36(3), 45-61.

ธิดารัตน์ ประจักษ์. (2568). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสู่การเป็นองค์การสมรรถนะสูงของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการบริหารการพัฒนาที่ยั่งยืน. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

นิรัช สุดสังข์. (2559). ระเบียบวิธีวิจัยทางการออกแบบ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

บรรจบ บุญจันทร์. (2554). โมเดลสมการโครงสร้างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บุญใจ ศรีสถิตย์นรางกูร. (2550). ระเบียบวิธีการวิจัยทางพยาบาลศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรษรัตน์ พรมมินทร์ และปรีชา วิหคโต. (2563). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 5 จังหวัดลพบุรี. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(8), 36-53.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2551). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: เฮาส์ ออฟ เคอร์มิสท์.

ภัคภิญญา ธรรมโชโต และคณะ. (2560). รูปแบบบริหารจัดการระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนองค์การแห่งการเรียนรู้ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ. Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10(2), 79-96.

มณฑาทิพย์ นามนุ. (2561). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ยุทธ ไกยวรรณ์. (2556). การวิเคราะห์สถิติหลายตัวแปรสำหรับงานวิจัย. กรงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญา พงษ์ศรีดา. (2561). การพัฒนาทักษะการสอนของครูพันธุ์ใหม่ในยุคไทยแลนด์ 4. วารสาร มจร.หริภุญชัยปริทรรศน์, 2(1), 73-82.

สายฝน สวัสดิ์เอื้อ. (2566). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ประถมศึกษาขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 กระทรวงศึกษาธิการ. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.onec.go.th/index.php/book/BookView/1540

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://shorturl.asia/R8Q0Y

สุกัญญา แช่มช้อย. (2558). ภาวะผู้นำทางเทคโนโลยี: การนำเทคโนโลยีสู่ห้องเรียนและโรงเรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 16(4), 216-224.

อนุพงษ์ กิคอม และประมุข ชูสอน. (2567). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อครูนวัตกร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุดรธานี. วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 7(22), 91-102.

Christensen, L. B. et al. (2015). Research methods, design, and analysis. (12th ed.). United States of America: Pearson Education.

Creswell, J. W. & Báez, J. C. (2021). 30 essential skills for the qualitative researcher. (2nd ed.). United States of America: SAGE Publications.

Elliott, A. (2017). The culture of AI: Everyday life and the digital revolution. United States of America: Routledge.

Hair, J. F. et al. (1998). Multivariate data analysis. (5th ed.). United States of America: Prentice Hall.

Lee, M. & Gaffney, M. (2008). Leading a digital school: Principles and practice. Australia: Australian Council for Educational Research.

Sheninger, E. C. & Murray, T. C. (2017). Learning transformed: 8 keys to designing tomorrow's schools, today. United States of America: ASCD.

Sheninger, E. C. (2014). Digital leadership: Changing paradigms for changing times. United States of America: Corwin Press.

Suksaen, K. et al. (2021). Evaluation of guidelines for developing digital leadership of school administrators according to the school development model towards leadership in digital era. Psychology and Education, 58(2), 5802-5808.

Westerman, G. et al. (2014). The nine elements of digital transformation. MIT Sloan Management Review, 55(3), 1-6.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 305-317

บทความวิจัย

นวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ-บีซีจี: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อการสร้างคุณค่าทางสังคมในพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย*

INTEGRATED BUDDHIST-BCG COMMUNITY INNOVATION: A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH ON SOCIAL VALUE CREATION IN COASTAL THAILAND

พระชลญาณมุนี
Phra Chonyanmuni
วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชลบุรี ประเทศไทย
Chonburi Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chonburi, Thailand
*Corresponding author E-mail: Watutoknum@gmail.com
*Tel: 063-429-4595

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - บีซีจี และ 2) ศึกษากลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งจังหวัดชลบุรี บริเวณวัดอุทกเขปสีมาราม จำนวน 3 วงจร ระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2567 - 2569) ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4 กลุ่ม รวม 155 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจและศักยภาพทางการตลาด การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติ paired t-test เชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ร่วมกับการประเมิน SROI ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านกรอบนวัตกรรมการบูรณาการหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 แนวคิด BCG และ PAR ก่อให้เกิด “กลไกเชิงบูรณาการหลายมิติ” โดยหลักพุทธกำกับพฤติกรรม BCG แปลงทรัพยากรเป็นมูลค่า และ PAR ขับเคลื่อนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม และ 2) ด้านกลไกการสร้างนวัตกรรมและคุณค่าทางสังคม กระบวนการพัฒนา 3 วงจร นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านจากการสำรวจปัญหาและทรัพยากรในวงจรที่ 1 สู่การร่วมคิดร่วมทำสร้างนวัตกรรมยาสีฟันสมุนไพรผสมแคลเซียมจากเปลือกหอยแครงในวงจรที่ 2 ยกระดับเชื่อมโยงตลาดดิจิทัลสู่ระบบนวัตกรรมครบวงจรในวงจรที่ 3 ในเชิงผลลัพธ์ศักยภาพทางการตลาดเพิ่มขึ้นจาก 1.16 เป็น 4.08 รายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ขยะเปลือกหอยแครงลดลงร้อยละ 70 ความพึงพอใจของผู้บริโภคอยู่ในระดับสูง (4.63) และมีค่า SROI เท่ากับ 3.5 สะท้อนความคุ้มค่าเชิงสังคม งานวิจัยนี้เสนอกรอบ “ระบบการเปลี่ยนผ่านเชิงบูรณาการ” (Integrated Transformation System) อธิบายกลไกสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรมชุมชน, การจัดการเชิงพุทธ, เศรษฐกิจบีซีจี, การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, คุณค่าทางสังคม

Abstract

This research aims to 1) Develop an integrated Buddhist-BCG community innovation framework and 2) Examine the mechanisms of community innovation and social value creation through participatory action research (PAR). The study was conducted in the coastal community of

*Received July 21, 2026; Revised August 5, 2026; Accepted August 25, 2026

Chonburi Province, centered around Wat Uthokkhep Simaram, comprising 3 cycles over a 3-year period (2024 - 2026), covering 4 stakeholder groups totaling 155 participants, selected through purposive sampling. Data were collected through a questionnaire measuring consumer satisfaction and marketing capability, in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. Quantitative data were analyzed using paired t-test statistics, and qualitative data were analyzed through content analysis, together with an assessment of Social Return on Investment (SROI). The findings revealed that: 1) Regarding the integrated Buddhist-BCG innovation framework, integrating the Ditthadhammikattha-samvattanika-attha 4 principles, the BCG concept, and PAR together generated a "multi-dimensional integrated mechanism," whereby Buddhist principles served as the behavioral-regulation mechanism, BCG served as the resource-transformation mechanism converting resources into value, and PAR served as the mechanism driving community learning and participation; and 2) Regarding the mechanisms for community innovation and social value creation, the three-cycle iterative development process led to a transition from surveying community problems and resources in Cycle 1, to co-creating and deciding on a cockle-shell-calcium-enriched herbal toothpaste innovation in Cycle 2, and elevating digital marketing linkages into a comprehensive community innovation system in Cycle 3. In terms of outcomes, the community's marketing capability increased from 1.16 to 4.08, average income rose by 20%, cockle shell waste decreased by 70%, consumer satisfaction remained at a high level (4.63), and the SROI value equaled 3.5, reflecting strong and measurable social value for money. This research proposes an "Integrated Transformation System" framework that clearly explains the mechanisms for creating economic, social, and environmental value in a concrete and sustainable manner.

Keywords: Community Innovation, Buddhist Management, BCG Economy, Participatory Action Research, Social Value

บทนำ

การพัฒนาชุมชนชายฝั่งในบริบทประเทศที่กำลังพัฒนาเผชิญกับความท้าทายเชิงซ้อนที่เชื่อมโยงกันทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะปัญหาของเสียจากอุตสาหกรรมประมง เช่น เปลือกหอยแครงที่สะสมในปริมาณสูงและย่อยสลายได้ยาก ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศชายฝั่งและสุขภาวะของประชาชน ขณะเดียวกัน ชุมชนท้องถิ่นยังเผชิญข้อจำกัดด้านรายได้ โอกาสทางเศรษฐกิจ และการเข้าถึงผลิตภัณฑ์สุขภาพที่สอดคล้องกับบริบทของตนเอง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นของการพัฒนาแนวทางที่สามารถเชื่อมโยง "ปัญหา - ทรัพยากร - โอกาส" เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (World Bank, 2020); (OECD, 2015)

แนวคิด เศรษฐกิจชีวภาพ - หมุนเวียน - สีเขียว ได้รับการยอมรับว่าเป็นกรอบสำคัญในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เน้นการเปลี่ยนของเสียให้เป็นมูลค่าและการใช้ทรัพยากรอย่างหมุนเวียน (European Commission, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผลักดันโมเดล BCG เป็นยุทธศาสตร์ระดับชาติในการสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกัน แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม ชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาสังคมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสร้างสรรค์แนวทางใหม่ที่ตอบสนองความต้องการของสังคม พร้อมทั้งสร้างความสัมพันธ์และรูปแบบความร่วมมือใหม่ในชุมชน (Mulgan, G., 2006); (Phills, J. A. et al., 2008)

ในมิติของกระบวนการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก เน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วม และการร่วมสร้างนวัตกรรมระหว่างนักวิจัยและชุมชน (Kemmis, S. & McTaggart, R., 1988); (Reason, P. & Bradbury, H., 2008) อย่างไรก็ตาม แม้ BCG จะช่วยแปลงทรัพยากร และ PAR จะช่วยขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วม แต่การนำไปใช้ในทางปฏิบัติมักเผชิญข้อจำกัด เนื่องจากยังขาด “กลไกกำกับเชิงพฤติกรรม” ที่ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการตัดสินใจร่วมในระยะยาว (OECD, 2015); (Snyder, H., 2019)

ช่องว่างสำคัญขององค์ความรู้จึงอยู่ที่การขาด “กรอบบูรณาการเชิงกลไก” ที่สามารถเชื่อมโยงมิติพฤติกรรม ทรัพยากร และกระบวนการเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายการเปลี่ยนผ่านจากปัญหาชุมชนไปสู่การสร้างนวัตกรรมและคุณค่าทางสังคม ถึงแม้ว่างานที่ศึกษาด้านนวัตกรรมทางสังคมจะอธิบายลักษณะและผลลัพธ์ของนวัตกรรมได้ดี (Mulgan, G., 2006); (Phills, J. A. et al., 2008) แต่ยังขาดการอธิบาย “กลไกการขับเคลื่อน” ในระดับปฏิบัติการ โดยเฉพาะในบริบทชุมชนฐานราก (Torraco, R. J., 2005) เพื่อตอบช่องว่างดังกล่าว งานวิจัยนี้ จึงเสนอการบูรณาการ 3 กลไกหลัก ได้แก่ 1) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ในฐานะกลไกกำกับพฤติกรรม (behavioral regulation) 2) แนวคิด BCG ในฐานะกลไกแปลงทรัพยากร (resource transformation) และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในฐานะกลไกขับเคลื่อนกระบวนการ (participatory process) เพื่อพัฒนา “กรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - BCG” และศึกษากลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมผ่านกระบวนการ PAR จำนวน 3 วงจรต่อเนื่องในระยะเวลา 3 ปี โดยคาดว่ากรอบและกลไกดังกล่าวจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมทั้งด้านการยกระดับศักยภาพทางการตลาด การเพิ่มรายได้ของชุมชน การลดปริมาณของเสียและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในระดับที่คุ้มค่า อันสะท้อนภาพรวมของกรอบการวิจัยทั้งหมดก่อนเข้าสู่รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำเสนอกรอบคิดนวัตกรรมชุมชนบูรณาการพุทธ-บีซีจี โดยการบูรณาการหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ร่วมกับแนวคิดบีซีจี และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. เพื่อศึกษากลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมในบริบทพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่บูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน ภายใต้กรอบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งดำเนินการเป็นวงจรต่อเนื่อง 3 รอบ ประกอบด้วย ขั้นตอนการวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ตลอดกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อพัฒนา “กรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - BCG” และศึกษากลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมในบริบทพื้นที่ชายฝั่ง โดย PAR เป็นแนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการทดลอง ไปจนถึงการสะท้อนผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Kemmis, S. & McTaggart, R., 1988); (Reason, P. & Bradbury, H., 2008) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมที่เน้นกระบวนการร่วมสร้าง (co-creation) และการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก (Mulgan, G., 2006); (Phills, J. A. et al., 2008)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนชายฝั่งจังหวัดชลบุรี โดยมีวัดอุทกเขปสีมารามเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการพัฒนา ซึ่งมีทุนทางสังคม และทรัพยากรท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ประกอบอาชีพแปรรูปสมุนไพรในชุมชน กลุ่มผู้บริโภคในพื้นที่ ผู้ประกอบการ/เครือข่ายด้านการตลาดที่เกี่ยวข้อง และผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนและเศรษฐกิจ BCG กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคัดเลือกจากประชากรดังกล่าวด้วยวิธีแบบเจาะจง กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ผู้มีส่วนร่วม) ประกอบด้วย 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มอาชีพสมุนไพรชุมชน จำนวน 20 คน 2) ผู้บริโภคกลุ่มทดลอง จำนวน 120 คน 3) เครือข่ายตลาด จำนวน 15 แห่ง (ผู้แทนเครือข่ายแห่งละ 1 คน รวม 15 คน) และ 4) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 ท่าน ซึ่งทำหน้าที่ให้ข้อมูลเชิงลึกและตรวจสอบความถูกต้องของกระบวนการวิจัย (ไม่นับซ้ำกับผู้มีส่วนร่วมหลัก 155 คนในสามกลุ่มแรก) การคัดเลือกใช้วิธีแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกแยกตามกลุ่ม ดังนี้ กลุ่มอาชีพสมุนไพรชุมชนคัดจากผู้ที่มีประสบการณ์แปรรูปผลิตภัณฑ์จากเปลือกหอยแครงหรือสมุนไพรพื้นบ้านโดยตรง กลุ่มผู้บริโภคทดลองคัดจากผู้ที่อาศัยหรือทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนและสมัครใจทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ เครือข่ายตลาดคัดจากผู้ประกอบการที่มีช่องทางจำหน่ายในพื้นที่ใกล้เคียง และผู้ทรงคุณวุฒิคัดจากผู้มีความเชี่ยวชาญด้านพุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ BCG หรือการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นวิจัย รวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักทั้งสิ้น 155 คน

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ใช้ระยะเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2567 - 2569) แบ่งออกเป็น 3 วงจรหลัก ดำเนินการผ่านวงจร PAR 3 รอบต่อเนื่อง ในแต่ละวงจร ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Action) การสังเกตผล (Observation) การสะท้อนผล (Reflection) ซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและการพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น โดยนำหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการทำงาน ได้แก่ การขยันแสวงหาความรู้และวัตถุดิบ (อุฏฐานสัมปทา) การดูแลรักษานวัตกรรมและสิ่งแวดล้อม (อารักขสัมปทา) การสร้างภาคีเครือข่าย (กัลยาณมิตตตา) และการบริหารจัดการคุณค่าอย่างสมดุล (สมชีวิตา) ทั้งนี้ การออกแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เน้นการเปลี่ยนของเสียให้เป็นมูลค่า (European Commission, 2020)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสร้างเครื่องมือและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามโดยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพทางการตลาดและความพึงพอใจของผู้บริโภค จากนั้นยกร่างข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาก่อนนำไปทดลองใช้และปรับปรุงเป็นฉบับสมบูรณ์ การเก็บข้อมูลใช้ทั้งวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่

แบบสอบถาม (pre-test/post-test) เพื่อวัดความพึงพอใจและศักยภาพทางการตลาด ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านศักยภาพทางการตลาด 8 ข้อ และด้านความพึงพอใจของผู้บริโภค 7 ข้อ รวม 15 ข้อ เป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ (5-point Likert scale)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือเชิงคุณภาพที่ใช้ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสารและบันทึกกระบวนการวิจัย

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน โดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) รายข้อซึ่งอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 (ค่าเฉลี่ยรวม 0.85) ทุกข้อผ่านเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (IOC ≥ 0.50) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.67 จำนวน 2 ข้อ ได้รับการปรับปรุงถ้อยคำตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปทดลองใช้ และมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.85 จากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง 30 ชุด จึงนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองร่วมกับผู้ช่วยวิจัย แบ่งเป็น 3 ระยะสอดคล้องกับ 3 วงจรของ PAR ได้แก่ ระยะที่ 1

เก็บข้อมูลก่อนดำเนินโครงการ (pre-test) พร้อมการสนทนากลุ่มครั้งที่ 1 ระยะที่ 2 เก็บข้อมูลระหว่างดำเนินโครงการผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และระยะที่ 3 เก็บข้อมูลหลังดำเนินโครงการ (post-test) พร้อมการสนทนากลุ่มครั้งสุดท้ายเพื่อสรุปผล โดยได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูลทุกครั้ง เครื่องมือดังกล่าวช่วยให้สามารถวิเคราะห์ทั้งกระบวนการ และผลลัพธ์ของการพัฒนาได้อย่างครอบคลุม (Snyder, H., 2019); (Torraco, R. J., 2005) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการถอดเทปคำต่อคำ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า ระหว่างแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และผู้วิจัย ก่อนนำไปวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการทดสอบความแตกต่าง (paired t-test) เพื่อเปรียบเทียบก่อน - หลังการดำเนินโครงการ โดยมีการตรวจสอบเงื่อนไขเบื้องต้นของการใช้สถิติดังกล่าว ได้แก่ 1) ข้อมูลเป็นแบบจับคู่ (paired data) จากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน 2) ความแตกต่างของค่าก่อนและหลัง (difference scores) มีการแจกแจงใกล้เคียงปกติ และ 3) ไม่มีค่าผิดปกติ (outliers) ที่มีอิทธิพลสูงต่อค่าเฉลี่ย ทั้งนี้ การตรวจสอบความเป็นปกติของข้อมูลดำเนินการผ่านการพิจารณาค่าความเบ้ (skewness) และความโด่ง (kurtosis) ร่วมกับการตรวจสอบเชิงกราฟ (เช่น histogram) เพื่อให้มั่นใจว่าการใช้สถิติ paired t-test มีความเหมาะสมและผลการวิเคราะห์มีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ ยังใช้การวิเคราะห์ Social Return on Investment (SROI) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวัด “มูลค่าทางสังคม” ในเชิงตัวเงิน โดยคำนวณจากอัตราส่วนระหว่างมูลค่าผลลัพธ์ทางสังคมทั้งหมด (total social value) ต่อมูลค่าการลงทุน (total investment) ตามสูตร: SROI = Total Social Value/Total Investment (OECD, 2015)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการเตรียมข้อมูลด้วยการถอดเทปการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และบันทึกการสังเกต จากนั้นผู้วิจัยอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจบริบท จากนั้นจึงจัดกลุ่มรหัสเป็นหมวดหมู่ และพัฒนาเป็นธีมหลักที่อธิบายรูปแบบและกระบวนการของนวัตกรรมชุมชน ก่อนนำไปสู่การตีความเชิงทฤษฎีโดยเชื่อมโยงกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายกลไกและความหมายของปรากฏการณ์ที่ศึกษา การวิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (data triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ ข้อมูลจากผู้เข้าร่วม การสังเกต และเอกสาร เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของผลการวิจัย นอกจากนี้ ยังใช้การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล และการสะท้อนผลร่วม (collective reflection) ในแต่ละรอบของ PAR เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลกับบริบทจริง (Reason, P. & Bradbury, H., 2008)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - BCG การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการสร้างคุณค่าทางสังคมในพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย ได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

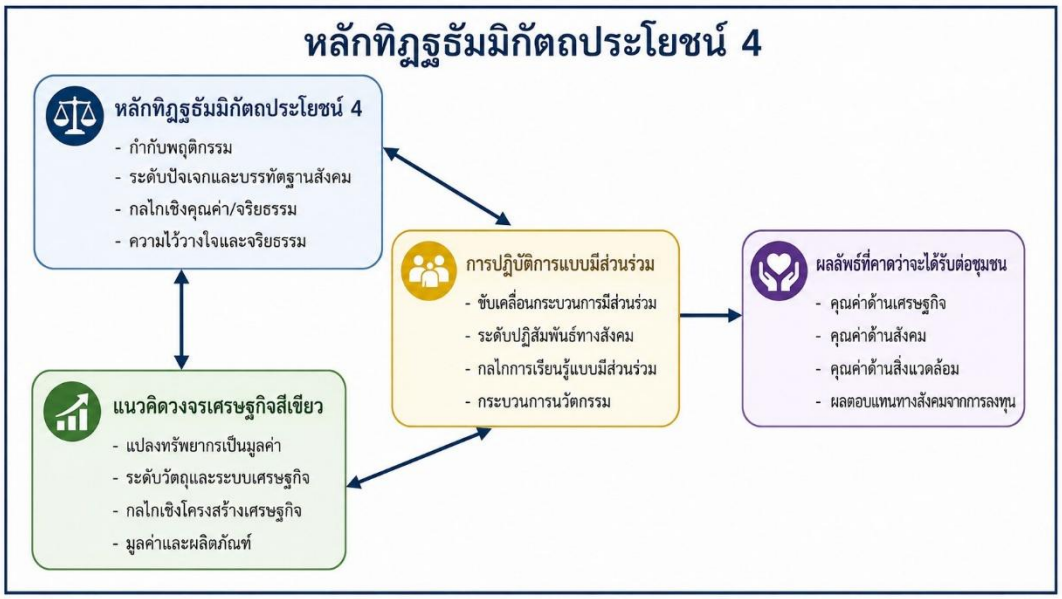
1. ผลการพัฒนากรอบคิดนวัตกรรมชุมชนบูรณาการพุทธ - BCG โดยการบูรณาการหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ร่วมกับแนวคิดบีซีจี และการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.1 บทบาทของหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประกอบด้วย 1) อุฏฐานสัมปทา (ความขยัน) 2) อารักขสัมปทา (การจัดการทรัพยากร) 3) กัลยาณมิตตตา (เครือข่าย) และ 4) สมชีวิตา (ความสมดุล) หลักธรรมนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นแกนกลาง เพื่อกำหนดกรอบกำกับพฤติกรรม (behavioral regulatory framework) โดยทำหน้าที่ควบคุมและชี้นำการตัดสินใจของสมาชิกชุมชนให้สอดคล้องกับเป้าหมายร่วมของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในเชิงกลไกหลัก (core function) หลักธรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นเครื่องมือกำกับ (behavioral regulation) ผ่านการแปลงคุณค่าทางจริยธรรมให้เป็นแนวปฏิบัติ ได้แก่ อุฏฐานสัมปทาที่ส่งเสริมความขยันและความรับผิดชอบ

ในการพัฒนางาน อารักขสัมปทาที่กำกับการใช้และดูแลทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ กัลยาณมิตตตาที่สร้างเครือข่ายความร่วมมือบนฐานความไว้วางใจ และสมชีวิตาที่กำหนดความสมดุลและความเป็นธรรมในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาในระดับการทำงาน กลไกนี้ครอบคลุมทั้งระดับปัจเจก ผ่านการปรับพฤติกรรมและทัศนคติของสมาชิก และระดับบรรทัดฐานทางสังคม ผ่านการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันของชุมชน ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเชิงกลไก คือ การสร้างฐานของความไว้วางใจ (trust) จริยธรรม (ethics) ด้วยกลไกเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงและสนับสนุนกลไกการมีส่วนร่วม และแนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ - หมุนเวียน - สีเขียว (BCG) ได้

1.2 แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพ - หมุนเวียน - สีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) ถูกนำมาใช้เป็นกลไกแปลงทรัพยากร (resource transformation mechanism) ที่ทำหน้าที่แปลงศักยภาพของทรัพยากรท้องถิ่นให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ โดยมีบทบาทในฐานะเครื่องมือเชื่อมโยงระหว่างปัญหาทรัพยากรและโอกาสทางนวัตกรรม ในเชิงกลไกหลัก BCG ทำหน้าที่เป็นกลไกการแปลงทรัพยากรผ่านหลักการสำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนของเสียให้เป็นมูลค่า (waste-to-value) การหมุนเวียนทรัพยากร และการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (green production) ซึ่งทำให้ทรัพยากรที่เคยถูกมองว่าไร้ค่า ถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในระบบการผลิตเชิงนวัตกรรม เมื่อพิจารณาในระดับการทำงาน กลไกนี้ดำเนินการในระดับวัตถุและระบบเศรษฐกิจ โดยครอบคลุมตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การแปรรูป การออกแบบผลิตภัณฑ์ ไปจนถึงการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าในชุมชน ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในเชิงกลไก คือ การสร้างมูลค่า และผลิตภัณฑ์จากฐานทรัพยากรเดิม ซึ่งเป็นการวางรากฐานเชิงโครงสร้างให้กับการพัฒนานวัตกรรมชุมชน

1.3 แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ถูกนำมาใช้เป็นกลไกเชิงกระบวนการ (participatory process mechanism) ที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและเชื่อมประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบให้เกิดการทำงานอย่างเป็นพลวัต ในเชิงกลไกหลัก PAR ทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผ่านวงจร Planning-Action-Observation-Reflection ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การทดลองแนวทางแก้ไข การติดตามผล และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาในระดับการทำงาน กลไกนี้ดำเนินการในระดับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเน้นการสร้างพื้นที่กลางสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ การตัดสินใจร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในเชิงกลไก คือ การก่อรูปของกระบวนการนวัตกรรมที่มีลักษณะร่วมสร้าง และการเป็นเจ้าของโดยชุมชน ซึ่งช่วยให้การพัฒนานวัตกรรมมีความสอดคล้องกับบริบทจริงและสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 กรอบคิดนวัตกรรมชุมชนบูรณาการพุทธ- BCG

ภาพที่ 1 ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อบูรณาการทั้งสามแนวคิดเข้าด้วยกันเป็น กรอบนวัตกรรมชุมชนแบบพุทธ - BCG สามารถอธิบายได้ในลักษณะระบบกลไกเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วย การทำงานร่วมกันของสามมิติหลัก ได้แก่ กลไกกำกับพฤติกรรมจากหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ซึ่งควบคุมการตัดสินใจและสร้างบรรทัดฐานร่วมในระดับปัจเจกและสังคม กลไกแปลงทรัพยากรจากแนวคิด BCG ที่เปลี่ยนทรัพยากรท้องถิ่นให้เป็นมูลค่าในระดับระบบเศรษฐกิจ และกลไกขับเคลื่อนกระบวนการจาก PAR ที่สร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในระดับปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยทั้งสามกลไกทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับและเกื้อหนุนกัน ผลของการบูรณาการดังกล่าวก่อให้เกิดระบบการทำงานที่มีความสอดคล้องทั้งในระดับพฤติกรรม ทรัพยากร และกระบวนการ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการออกแบบกลไกการพัฒนานวัตกรรมชุมชนที่นำไปสู่คุณค่าทางสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนได้

2. กลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมในบริบทพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย

2.1 วงจรที่ 1 รู้จักปัญหา - ทรัพยากรชุมชน การดำเนินงานเริ่มต้นจากกระบวนการการวางแผนการดำเนินการ การสังเกตผล และการสะท้อนผล โดยเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านเวทีประชาคม และการระดมความคิดเห็น เพื่อร่วมกันสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาสำคัญของพื้นที่ใน 3 มิติ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสุขภาพ ควบคู่กับการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะการวิเคราะห์คุณสมบัติของเปลือกหอยแครง ($CaCO_3$) และสมุนไพรพื้นบ้าน ในระยะนี้ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงพฤติกรรม โดยอุฏฐานสัมปทากระตุ้นให้สมาชิกชุมชนเกิดความตื่นตัวในการเรียนรู้และลงมือสำรวจ ขณะที่กัลยาณมิตต ตาส่งเสริมการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือผ่านการมีปฏิสัมพันธ์อย่างเปิดเผย ส่วนแนวคิด BCG ทำหน้าที่เป็นกลไกแปลงทรัพยากร โดยช่วยให้ชุมชนมองเห็น “ของเสีย” ในฐานะ “ทรัพยากร” และนำไปสู่การจัดทำแผนที่ห่วงโซ่มูลค่า ของวัตถุดิบในพื้นที่ ผลจากกระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดองค์ความรู้ฐานทรัพยากรของชุมชน การกำหนดทิศทางการพัฒนาร่วมกัน และการสร้างข้อตกลงความร่วมมือ ซึ่งสะท้อนถึงการตระหนักรู้ปัญหาและโอกาสร่วมกันของชุมชน รวมถึงการก่อตัวของทุนทางสังคมและความไว้วางใจ อันเป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนานวัตกรรมในระยะถัดไป

2.2 วงจรที่ 2 ร่วมคิด - ร่วมทำ - ร่วมตัดสินใจ วงจรนี้ได้ดำเนินงาน 4 ขั้นตอนคล้ายคลึงกับวงจรแรก โดยมุ่งสู่การร่วมสร้างนวัตกรรมจากฐานทรัพยากรที่ค้นพบในระยะก่อนหน้า ชุมชน นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันออกแบบ และพัฒนาสูตรผลิตภัณฑ์ยาสีฟันสมุนไพรจากเปลือกหอยแครง (Shell-Betel-Turmeric-Salt) ผ่านกระบวนการทดลองใช้จริงและการปรับปรุงสูตรอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการตั้งชื่อแบรนด์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์และการทดลองตลาด ในระยะนี้ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับพฤติกรรม โดยอุฏฐานสัมปทาส่งเสริมความเพียรและความต่อเนื่องในการทดลอง อารักขสัมปทาช่วยควบคุมคุณภาพและต้นทุนของการผลิตและสมชีวิตาสนับสนุนการกำหนดราคาที่เป็นธรรมต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ขณะที่แนวคิด BCG ทำหน้าที่เป็นกลไกแปลงทรัพยากร โดยนำวัตถุดิบท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงนวัตกรรมในลักษณะการใช้ทรัพยากรหมุนเวียน (circular use) จากเปลือกหอยสู่ผลิตภัณฑ์ยาสีฟัน ผลจากกระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (prototype) แบรนด์ชุมชน “ChonYan Herb” ในระยะเริ่มต้น และกระบวนการผลิตเบื้องต้นที่สามารถนำไปทดลองใช้ในตลาดได้ พร้อมทั้งสะท้อนถึงความพึงพอใจของผู้ใช้ในระดับสูง การพัฒนาทักษะการผลิตของสมาชิก และการเริ่มต้นสร้างรายได้จากการทดลองจำหน่าย ซึ่งเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนในเชิงปฏิบัติ

2.3 วงจรที่ 3 ยกระดับ - เชื่อมตลาด - ขยายผล การดำเนินงานยังคงอาศัยวงจรการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน เพื่อพัฒนานวัตกรรมจากระยะต้นแบบไปสู่ระดับเชิงพาณิชย์และการขยายระบบ โดยมีการพัฒนาแบรนด์และบรรจุภัณฑ์ในหลายขนาด การประยุกต์ใช้การตลาดดิจิทัล (Facebook, Instagram, LINE OA) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการตลาดผ่านบันทึกข้อตกลง (MOU) จำนวน 15 แห่ง ตลอดจนการเตรียมความพร้อมด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น GMP และการขึ้นทะเบียนที่เกี่ยวข้อง ในระยะนี้ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ทำหน้าที่เป็นกลไก

กำกับพฤติกรรมในระดับโครงสร้าง โดยกัลยาณมิตตตาสนับสนุนการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือทางธุรกิจ สมชีวิตาช่วยกำหนดโครงสร้างราคาและการแบ่งปันรายได้อย่างเป็นธรรม และอารักขสัมปทามุ่งเน้นการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการผลิต ขณะที่แนวคิด BCG ทำหน้าที่เป็นกลไกแปลงทรัพยากรในระดับการขยาย (scaling) ผ่านการเพิ่มกำลังการผลิตในรูปแบบที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (green production) และการเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ผลจากกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนในลักษณะระบบครบวงจร (community-based social innovation system) ที่ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ระบบการผลิต - การตลาด และเครือข่ายตลาด ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากการทดลองเชิงนวัตกรรมสู่การดำเนินงานในระดับระบบอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในภาพรวมของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยในวงจรที่ 3 นี้ ศักยภาพทางการตลาดของชุมชนเพิ่มขึ้นจาก 1.16 เป็น 4.08 และความพึงพอใจของผู้บริโภคอยู่ในระดับสูงที่ 4.63 (ตารางที่ 1)

รายละเอียดของกลไกการขับเคลื่อนและผลลัพธ์ในแต่ละวงจรดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 กลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคม

ปี/วงจร การมีส่วนร่วม	ปีที่ 1 วงจรที่ 1 รู้จักปัญหา - ทรัพยากรชุมชน (Planning > Action > Observation > Reflection)	ปีที่ 2 วงจรที่ 2 ร่วมคิด - ร่วมทำ - ร่วมตัดสินใจ (Planning > Action > Observation > Reflection)	ปีที่ 3 วงจรที่ 3 ยกระดับ - เชื่อมตลาด - ขยายผล (Planning > Action > Observation > Reflection)
กลไกเชิงพฤติกรรม	- อุภฐานสัมปทากระตุ้นการลงมือสำรวจ/เรียนรู้ - กัลยาณมิตตตา: เปิดเวทีประชาคม สร้างความไว้วางใจ	- อุภฐานสัมปทาทดลอง/ปรับสูตรต่อเนื่อง - อารักขสัมปทา: คุมคุณภาพ/ต้นทุน - สมชีวิตา: ตัดสินใจราคาเป็นธรรม	- กัลยาณมิตตตา สร้างเครือข่ายตลาด (MOU) - สมชีวิตา: โครงสร้างราคา/แบ่งปันรายได้ - อารักขสัมปทา: มาตรฐาน/คุณภาพ
กลไกเชิงทรัพยากร	- ระบุของเสีย = ทรัพยากร - ทำ Value Chain Map วัตถุดิบ	- แปลงวัตถุดิบเป็น ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ - Circular use (shell > toothpaste)	- Scale up การผลิต (green & circular) - เชื่อม supply chain (ต้นน้ำ - ปลายน้ำ)
กิจกรรมสำคัญ	- Town Hall/ระดมความคิดเห็น - สำรวจปัญหา 3 ด้าน - วิเคราะห์คุณสมบัติวัตถุดิบ $CaCO_3$/สมุนไพร)	- Co-design สูตร (Shell-Betel-Turmeric-Salt) - ทดลองใช้จริง/ปรับสูตร - ตั้งชื่อแบรนด์/ออกแบบบรรจุภัณฑ์ - ทดลองตลาด	- พัฒนาแบรนด์/แพ็กเกจ 3 ขนาด - Digital marketing (FB/IG/LINE OA) - ทำ MOU เครือข่าย 15 แห่ง - เตรียม GMP/อย./เครื่องหมายการค้า
ผลลัพธ์ทางสังคม	- ความรู้ฐานทรัพยากร - แผนที่ห่วงโซ่มูลค่า - ข้อตกลงร่วมของชุมชน	- ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (Prototype) - แบรนด์ชุมชน (ChonYan Herb-beta) - กระบวนการผลิตเบื้องต้น	- นวัตกรรมชุมชนครบระบบ (Social Innovation System) - ผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ - ระบบการผลิต-การตลาด - เครือข่ายตลาด
คุณค่าต่อชุมชน	- ตระหนักรู้ปัญหา/โอกาสร่วมกัน - เกิด Social capital & trust	- ความพึงพอใจผู้ใช้สูง - ทักษะการผลิตเพิ่มขึ้น - เริ่มมีรายได้จากการทดลองขาย	- ศักยภาพตลาด (1.16 ⟶ 4.08) - รายได้เฉลี่ยเพิ่ม (~ 20%) - ขยะลด (~ 70%) - SROI ≈ 3.5 - ความพึงพอใจผู้บริโภค 4.63 - เกิด Community empowerment & hub

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่ากลไกการขับเคลื่อนผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตลอด 3 วงจร (3 ปี) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านเชิงลำดับของชุมชนจากการรับรู้ปัญหาไปสู่การสร้างคุณค่าทางสังคมอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ในปีที่ 1 (วงจรที่ 1) ชุมชนเกิดการตระหนักรู้ร่วมเกี่ยวกับปัญหาและศักยภาพของทรัพยากร ผ่านการบูรณาการกลไกเชิงพฤติกรรม (Buddhist) ที่สร้างความไว้วางใจและความร่วมมือ และกลไกเชิงทรัพยากร (BCG) ที่ทำให้ “ของเสีย” ถูกมองใหม่ในฐานะทรัพยากร นำไปสู่การก่อตัวของทุนทางสังคมและองค์ความรู้ฐานทรัพยากร ในปีที่ 2 (วงจรที่ 2) การร่วมคิด - ร่วมทำ - ร่วมตัดสินใจส่งผลให้เกิดการแปลงทรัพยากรสู่ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ โดยกลไกเชิงกระบวนการ (PAR) ทำหน้าที่เชื่อมประสานการเรียนรู้และการร่วมสร้างนวัตกรรม ขณะที่หลักพุทธกำกับพฤติกรรมการทำงานและการตัดสินใจอย่างมีวินัยและเป็นธรรม และในปีที่ 3 (วงจรที่ 3) การยกระดับและเชื่อมโยงสู่ตลาดนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนในระดับระบบครบวงจร ผ่านการขยายการผลิต การพัฒนาเครือข่าย และการสร้างมาตรฐาน ซึ่งสามารถสะท้อนการบูรณาการของทั้งสามกลไกในระดับโครงสร้างอย่างสมบูรณ์ การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมใน 4 มิติ ได้แก่ 1) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ จากการเพิ่มรายได้และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรท้องถิ่น 2) คุณค่าด้านสังคม จากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การเรียนรู้ร่วม และความเป็นเจ้าของนวัตกรรม 3) คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม จากการลดปริมาณของเสียและการใช้ทรัพยากรอย่างหมุนเวียน และ 4) ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ซึ่งสะท้อนความคุ้มค่าโดยรวมของการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในลักษณะบูรณาการ

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการศึกษาตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยแสดงให้เห็นว่ากรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - บีซีจีที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบาย “กลไกเชิงบูรณาการหลายมิติ” ซึ่งประกอบด้วย หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 แนวคิด BCG และ PAR ทำงานประสานกันได้อย่างเป็นระบบ ดังปรากฏในตารางที่ 1 และผลการศึกษายังตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยชี้ให้เห็นกลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงตลอด 3 วงจร ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม รายละเอียดของกลไกทั้งสองประเด็นมีการอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. กรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - บีซีจี นวัตกรรมชุมชนมิได้เกิดจาก “ทรัพยากร” เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก “กลไกบูรณาการ” สอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมที่อธิบายว่านวัตกรรมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและกระบวนการร่วมสร้าง มากกว่าการพึ่งพาทรัพยากรหรือเทคโนโลยีเพียงด้านเดียว (Mulgan, G., 2006); (Phills, J. A. et al., 2008) โดยผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า แม้ชุมชนจะมีทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เปลือกหอยแครง แต่การแปรทรัพยากรให้เป็นนวัตกรรมจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายกลไก ได้แก่ กลไกกำกับพฤติกรรมจากหลักพุทธ กลไกแปลงทรัพยากรจากแนวคิด BCG และกลไกเชิงกระบวนการจาก PAR ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคน - กระบวนการ - ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้ได้ขยายกรอบทฤษฎีนวัตกรรมทางสังคมเดิม โดยเพิ่มมิติของการกำกับเชิงพฤติกรรม (behavioral governance) ผ่านหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ซึ่งทำหน้าที่สร้างความไว้วางใจ จริยธรรม และบรรทัดฐานร่วมในชุมชน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการร่วมมือและการตัดสินใจร่วมกัน ทั้งนี้ ในวรรณกรรมสากล แม้จะมีการกล่าวถึงบทบาทของสถาบันและโครงสร้างทางสังคม แต่ยังไม่ให้ความสำคัญกับกลไกเชิงคุณค่าในระดับจริยธรรมและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน (OECD, 2015); (Mulgan, G., 2006) ผลการศึกษาจึงชี้ให้เห็นว่าโมเดลที่เน้นทรัพยากร (resource-based model) เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการอธิบายการเกิดนวัตกรรมชุมชน หากแต่ต้องมี “กลไกเชิงคุณค่า” (value-based mechanism) ที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมและสร้างฐานความร่วมมือร่วมด้วย จึงนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมและคุณค่าทางสังคมได้อย่างยั่งยืน

2. กลไกการสร้างนวัตกรรมชุมชนและคุณค่าทางสังคม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ไม่ใช่เพียงระเบียบวิธีวิจัย แต่เป็นกลไกขับเคลื่อนนวัตกรรม (engine of innovation) รูปแบบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - BCG สะท้อนการยกระดับบทบาทของ PAR จากเครื่องมือเชิงวิธีวิทยาไปสู่กลไกเชิงพลวัตของการเปลี่ยนแปลง โดยทั่วไป PAR มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมระหว่างนักวิจัยกับชุมชน (Kemmis, S. & McTaggart, R., 1988); (Reason, P. & Bradbury, H., 2008) แต่ผลการวิจัยนี้ชี้ว่า PAR ทำหน้าที่เป็นกลไกการร่วมสร้าง (co-creation mechanism) ที่ขับเคลื่อนนวัตกรรมผ่านวงจร Planning-Action-Observation-Reflection อย่างต่อเนื่อง การดำเนินการในแต่ละขั้นตอนได้เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทดลอง ปรับปรุง และพัฒนานวัตกรรมในบริบทจริง ข้อค้นพบนี้ชี้ว่าการวิจัยแบบมีส่วนร่วมสามารถก่อให้เกิดนวัตกรรมเชิงระบบ อีกทั้งนวัตกรรมยังเกิดจากการปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ร่วมอย่างต่อเนื่องของผู้เกี่ยวข้อง (Hickey, G. et al., 2020); (Van de Ven, A. H., 2017) ยิ่งไปกว่านั้น การดำเนินการผ่าน 3 วงจรของ PAR แสดงให้เห็นบทบาทของ PAR ในฐานะเครื่องยนต์ของการเปลี่ยนผ่าน (transformation engine) ที่นำชุมชนจากการเรียนรู้ปัญหาไปสู่การสร้างและขยายระบบนวัตกรรมอย่างเป็นลำดับ แม้จะสอดคล้องกับแนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Reason, P. & Bradbury, H., 2008) แต่ผลการศึกษานี้ได้ขยายไปสู่ระดับระบบของการเปลี่ยนผ่าน โดยแสดงให้เห็นว่ากลไกการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบการผลิต การตลาด และเครือข่ายชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทนี้จึงควรถูกมองใหม่ในฐานะกลไกขับเคลื่อนนวัตกรรมที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการสร้างคุณค่าทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

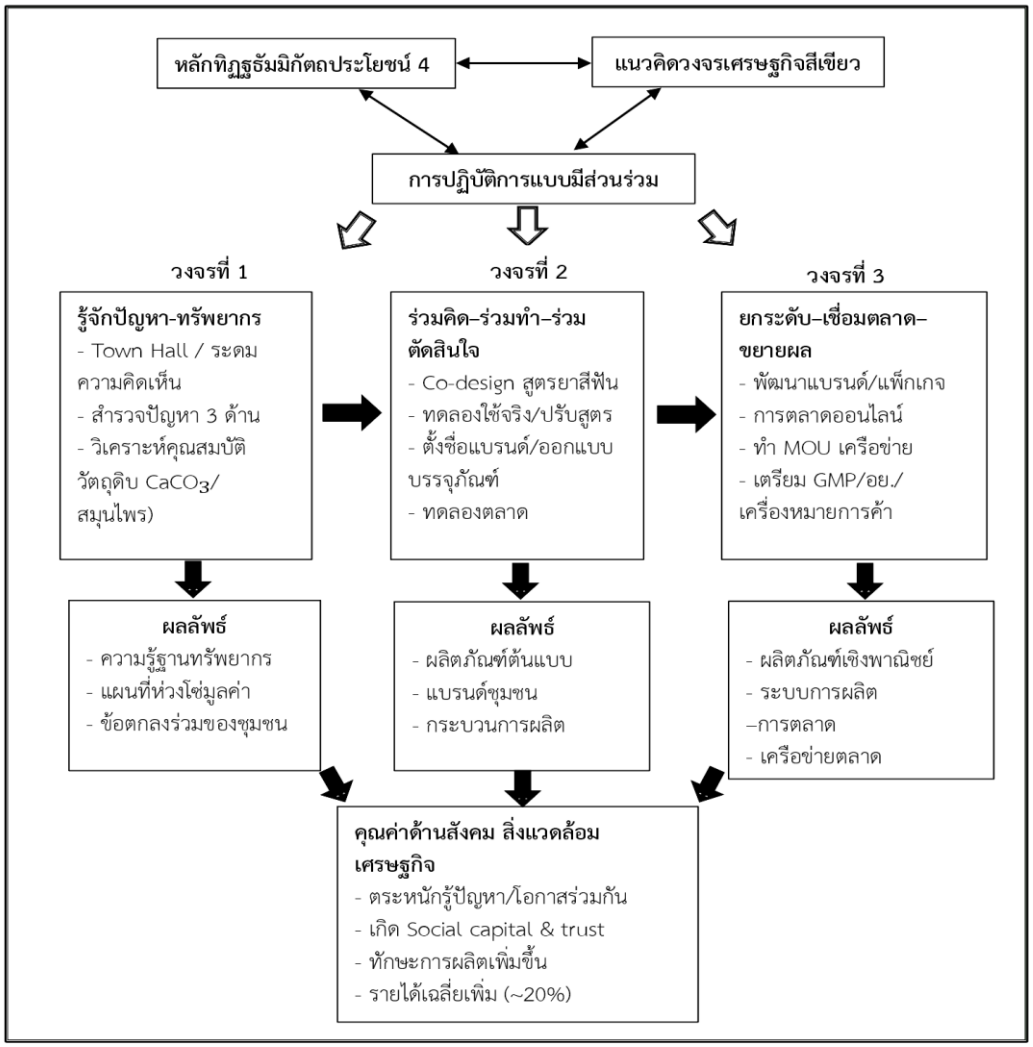
การเปลี่ยนโฉมธุรกิจของชุมชนให้เติบโต อยู่บนเส้นทางการพัฒนา 3 ปี รูปแบบการเปลี่ยนผ่าน ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนานวัตกรรมชุมชนเกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับจาก ปีที่ 1 การตระหนักรู้ทรัพยากรและการสร้างความไว้วางใจ สู่ปีที่ 2 การร่วมสร้างและพัฒนา และปีที่ 3 การขยายผลสู่ระดับระบบ เส้นทางพัฒนาดังกล่าวสอดรับกับการยกระดับศักยภาพทางการตลาดของชุมชนที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจาก 1.16 เป็น 4.08 ซึ่งยืนยันว่าการสร้างความไว้วางใจและการเรียนรู้ร่วมในระยะแรก คือ รากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อความพร้อมทางการตลาดในระยะต่อมา โครงสร้างดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดวงจรนวัตกรรม (innovation lifecycle) ที่อธิบายการพัฒนาจากแนวคิดไปสู่ต้นแบบและการขยายผล (Van de Ven, A. H., 2017); (Mulgan, G., 2006) อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบสำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การแสดงให้เห็นว่า “การสะสมเชิงสังคมและพฤติกรรม” (social and behavioral accumulation) เป็นเงื่อนไขตั้งต้นที่จำเป็นก่อนการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในขณะที่แนวทางทั่วไปมักเริ่มจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์แล้วจึงเข้าสู่ตลาด ซึ่งงานวิจัยนี้กลับแสดงเส้นทางที่แตกต่าง โดยเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจและการเรียนรู้ร่วมก่อนจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมและการขยายสู่ตลาด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมที่เน้นบทบาทของความสัมพันธ์ทางสังคมและกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นฐานของการพัฒนา (Phills, J. A. et al., 2008); (OECD, 2015)

คุณค่าทางสังคม (Social Value) ไม่ใช่ผลลัพธ์ปลายทาง แต่เป็นระบบผลลัพธ์เชิงบูรณาการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผลลัพธ์ของงานวิจัยนี้มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติเดียว หากแต่ประกอบด้วย 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ (รายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 20) มิติสิ่งแวดล้อม (ขยะลดลงร้อยละ 70) มิติสังคม (การเสริมพลังและความไว้วางใจในชุมชน) และมิติผลกระทบ (SROI = 3.5) ตัวเลขทั้งหมดนี้เป็นผลสะสมที่ปรากฏในตารางที่ 1 ซึ่งแสดงพัฒนาการของแต่ละมิติตลอด 3 วงจรของการวิจัยอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Triple Bottom Line ที่เน้นการสร้างคุณค่าอย่างสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Elkington, J., 1997); (OECD, 2015) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ได้ขยายกรอบดังกล่าวไปอีกขั้น โดยนำมิติของการวัดผลกระทบเชิงสังคมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบผลลัพธ์ ในขณะที่งานวิจัยด้านนวัตกรรมทางสังคมส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการอธิบายคุณค่าเชิงคุณภาพ เช่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือการมีส่วนร่วม (Phills, J. A. et al., 2008); (Mulgan, G.,

2006) ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าสามารถแปลงคุณค่าทางสังคมให้เป็นผลกระทบที่วัดได้ ผ่านการประเมิน Social Return on Investment (SROI) ซึ่งช่วยสะท้อนความคุ้มค่าเชิงสังคมในเชิงตัวเลขอย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้สะท้อนผ่าน “โมเดลการเปลี่ยนผ่านเชิงบูรณาการ” (Integrated Transformation System) ซึ่งอธิบายนวัตกรรมชุมชนในฐานะกระบวนการเชิงพลวัตที่เชื่อมโยง 3 กลไกหลัก ได้แก่ กลไกกำกับพฤติกรรม (Buddhist: behavioral regulation) กลไกแปลงทรัพยากร (BCG: resource transformation) และกลไกเชิงกระบวนการ (PAR: participatory process) ให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยขับเคลื่อนผ่านวงจรการพัฒนา 3 ระยะ คือ การรู้จักปัญหาและทรัพยากร การร่วมสร้างนวัตกรรม และการยกระดับสู่ระบบนวัตกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นการสะสมผลลัพธ์จากความรู้ฐานทรัพยากรไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และขยายเป็นระบบนวัตกรรมครบวงจร ขณะเดียวกันยังสะท้อนการไหลต่อเนื่องของคุณค่าจากระดับความไว้วางใจและการเรียนรู้ สู่การเพิ่มทักษะและศักยภาพการผลิต และต่อยอดเป็นผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในภาพรวม จึงชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการทั้งสามแนวคิดมิใช่เพียงกรอบเชิงแนวคิด แต่เป็นระบบการเปลี่ยนผ่านที่สามารถสร้างคุณค่าทางสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ-บีซีจี เพื่อสร้างคุณค่าให้กับชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ-BCG การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการสร้างคุณค่าทางสังคมในพื้นที่ชายฝั่งประเทศไทย” ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งสามารถเกิดขึ้นได้ผ่าน “กลไกเชิงบูรณาการ” ของ 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ในฐานะกลไกกำกับพฤติกรรม แนวคิด BCG ในฐานะกลไกแปลงทรัพยากร และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในฐานะกลไกขับเคลื่อนกระบวนการ ซึ่งทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องผ่านวงจร PAR 3 ระยะ คือ การรู้จักปัญหาและทรัพยากร การร่วมสร้างนวัตกรรม และการยกระดับสู่ระบบตลาด การดำเนินการดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนจากการแปลงของเสียเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และขยายผลสู่ระบบนวัตกรรมครบวงจร พร้อมทั้งก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม โดยพบว่า ความสามารถทางการตลาดเพิ่มขึ้น (จาก 1.16 เป็น 4.08) รายได้ชุมชนสูงขึ้น (ร้อยละ 20) ขยะลดลง (ร้อยละ 70) และมีผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ในระดับสูง (3.5) สะท้อนถึงความคุ้มค่าและความยั่งยืนของการพัฒนานวัตกรรมชุมชนบนฐานการบูรณาการแนวคิดดังกล่าว จากผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรพัฒนาและทดสอบกรอบนวัตกรรมชุมชนแบบบูรณาการพุทธ - BCG ในบริบทพื้นที่อื่น เพื่อยืนยันความเป็นสากล (generalizability) และยกระดับจากกรอบแนวคิดเชิงกรณีศึกษาไปสู่ทฤษฎีระดับกลางในสาขานวัตกรรมทางสังคม สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาชุมชนควรนำโมเดลบูรณาการ 3 กลไกไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบโครงการพัฒนาชุมชน โดยเน้นการสร้างความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมเป็นฐานก่อนการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ เพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จและความยั่งยืน ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาการประยุกต์ใช้โมเดลนี้ในบริบทที่แตกต่าง เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนเกษตร หรือกลุ่มเปราะบาง เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการทำงานของกลไกทั้ง 3 และตรวจสอบความยืดหยุ่นของโมเดลในบริบทที่หลากหลายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Elkington, J. (1997). Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st century business. Oxford: Capstone Publishing.

European Commission. (2020). A new circular economy action plan: For a cleaner and more competitive Europe. Retrieved July 21, 2026, from https://shorturl.asia/8gHsn

Hickey, G. et al. (2020). Guidance on co-producing a research project. Southampton: INVOLVE.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (1988). The action research planner. (3rd ed.). Victoria: Deakin University Press.

Mulgan, G. (2006). The process of social innovation. Innovations: Technology, Governance, Globalization, 1(2), 145-162.

OECD. (2015). Social Impact Investment: Building the Evidence Base. Paris: OECD Publishing.

Phills, J. A. et al. (2008). Rediscovering social innovation. Stanford Social Innovation Review, 6(4), 34-43.

Reason, P. & Bradbury, H. (2008). The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice. (2nd ed.). London: SAGE Publications.

Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 104, 333-339. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039

Torraco, R. J. (2005). Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples. Human Resource Development Review, 4(3), 356-367.

Van de Ven, A. H. (2017). The innovation journey: You can't control it, but you can learn to maneuver it. Innovation: Organization & Management, 19(1), 39-42.

World Bank. (2020). World development report 2020: Trading for development in the age of global value chains. Washington, D.C.: World Bank.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 318-331

บทความวิจัย

การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง*

DEVELOPMENT OF CREATIVE TOURISM INNOVATION BASED ON LOCAL MUAY THAI AND COMMUNITY WISDOM

เหนือขวัญ บัวเผื่อน[1*], ศักดิ์ชาย เพชรช่วย[2]
Nueakwan Buaphuan[1*], Sakchai Phethchuai[2]
[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ลำปาง ประเทศไทย
[1]Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Lampang, Thailand
[2]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย
[2]Faculty of Science and Technology, Phuket Rajabhat University, Phuket, Thailand
[*]Corresponding author E-mail: Nueakwan@g.lpru.ac.th
[*]Tel: 092-791-4451

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาในชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยแบบผสมผสานและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต การประชุมกลุ่ม เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเป็นผู้มีบทบาทหรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา การพัฒนาชุมชน หรือการท่องเที่ยว จำนวน 25 คน ได้แก่ ครูมวย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ประกอบการชุมชน เยาวชน และผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนทุ่งบ่อแป้นมีศักยภาพด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชน โดยมีค่ายมวยคุ้มวงตะวันเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงกับกิจกรรมมวยไทยร่วมกับแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพร การเกษตร อาหารสุขภาวะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ออกแบบกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยว นำไปสู่ฐานกิจกรรมหลัก 3 ฐาน คือ ฐานค่ายมวยคุ้มวงตะวัน ฐานวัดทุ่งบ่อแป้นสามัคคี และฐานโรงเพาะเห็ดลุงสัมพันธ์ รวมทั้งแผนที่และโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชน 1 วัน มีคู่มือการท่องเที่ยวแบบ QR Code 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่น ทำหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ช่วยสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ส่งเสริมการสืบทอดองค์ความรู้มวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนานวัตกรรม, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, มวยไทยพื้นถิ่น, ภูมิปัญญาชุมชน

[*]Received July 13, 2026; Revised August 1, 2026; Accepted August 26, 2026

Abstract

This research aimed to explore the potential of local Muay Thai, community wisdom, and local resources for developing creative tourism activities and to develop creative tourism innovation based on local Muay Thai and community wisdom in Thung Bo Paen Community, Lampang Province. A mixed-methods participatory research and development approach was employed. Data were collected through in-depth interviews, observation, and focus group discussions. Twenty-five key informants were purposively selected based on their roles and experience in local Muay Thai, community wisdom, community development, or tourism. The participants included Muay Thai instructors, community leaders, local scholars, community entrepreneurs, youth representatives, and tourism stakeholders. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that Thung Bo Paen Community possesses strong cultural capital, local wisdom, and community resources, with Khum Wong Tawan Muay Thai Camp serving as the central hub linking Muay Thai with herbal knowledge, agriculture, healthy local food, and indigenous wisdom. Tourism innovation was developed through community participation in designing tourism activities and routes, resulting in three learning bases: Khum Wong Tawan Muay Thai Camp, Thung Bo Paen Samakkhi Temple, and Uncle Samphan's Mushroom Farm. Additional outputs included a one-day community tourism program, a community tourism map, and a trilingual QR Code tourism guide in Thai, English, and Chinese. The study demonstrates that local Muay Thai can promote tourism, generate community income, foster experiential learning between visitors and local residents, and support the sustainable preservation of local wisdom and cultural identity.

Keywords: Creative Tourism Innovation, Creative Tourism, Local Muay Thai, Community Wisdom

บทนำ

ปัจจุบัน แนวโน้มการท่องเที่ยวของโลกได้เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือการเยี่ยมชมสถานที่ทั่วไป ไปสู่การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นประสบการณ์และการมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวยุคใหม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ และการสัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กลายเป็นแนวทางสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลายประเทศ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสร้างประสบการณ์ร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ (Richards, G. & Raymond, C., 2000); (Richards, G., 2011)

ประเทศไทยมีทุนทางวัฒนธรรมหลากหลายและมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Richards, G. & Raymond, C., 2000); (Richards, G., 2011) หลายพื้นที่ได้นำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เช่น ชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ซึ่งพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยว (วีรญา พรมประสิทธิ์, 2565) แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรมกับการเรียนรู้วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (UNESCO World Heritage Centre, 2024) ซึ่งรวมถึงชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่ใช้ทุนวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอาหารท้องถิ่นในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน

(ณิชมน ภมร และพัชรี ตันติวิภาวิน, 2564) โดยเฉพาะ “มวยไทย” ซึ่งถือเป็นศิลปะการต่อสู้ที่สะท้อน อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน มวยไทยมิได้มีความหมายเพียงในฐานะกีฬาเพื่อการแข่งขัน หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ความเชื่อ การดูแลสุขภาพ สมุนไพร การฝึกฝนร่างกาย และ องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดผ่านครูมวยและชุมชนท้องถิ่น ในช่วงที่ผ่านมา มวยไทยได้รับการผลักดันให้เป็นหนึ่งในทุนวัฒนธรรมสำคัญของประเทศไทยในการขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power โดยภาครัฐมุ่งส่งเสริมการต่อยอดมวยไทยสู่มิติด้านการท่องเที่ยว กีฬา และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ผ่านการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้มวยไทยสำหรับชาวต่างชาติ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมและเทศกาลมวยไทย เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของประเทศและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Government Public Relations Department, 2025); (Tourism Authority of Thailand, 2024) ตามแนวคิดของ Nye ที่อธิบายว่า Soft Power เป็นความสามารถในการสร้างแรงดึงดูดผ่านวัฒนธรรม คุณค่า และนโยบายของประเทศ มากกว่าการใช้อำนาจในเชิงบังคับ (Nye, J. S., 2004)

ชุมชนทุ่งบ่อแป้น อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่มีความพร้อมด้านทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะ “ค่ายมวยคุ้มวงตะวัน” ซึ่งก่อตั้งขึ้นจากความร่วมมือของคนในพื้นที่ที่มีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะมวยไทยพื้นถิ่นให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน ค่ายมวยแห่งนี้ได้ทำหน้าที่ในฐานะพื้นที่ฝึกซ้อมกีฬา และยังเป็นพื้นที่การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงการฝึกมวยไทยเข้ากับวิถีชีวิต คุณค่าทางสังคม และการพัฒนาเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เยาวชนในพื้นที่ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้แม่ไม้มวยไทย การไหว้ครู ระเบียบวินัย และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสะท้อนบทบาทของมวยไทยในฐานะทุนวัฒนธรรมและกลไกในการสร้างการเรียนรู้ร่วมของชุมชน จากการสำรวจพื้นที่และศึกษาศักยภาพของชุมชน พบว่า พื้นที่โดยรอบค่ายมวยยังมีทรัพยากรและภูมิปัญญาชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรมมวยไทยและพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นโรงเพาะเห็ดและแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรที่สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านโภชนาการและอาหารเพื่อสุขภาพของนักมวย สมุนไพรพื้นบ้านและภูมิปัญญาการนวดที่ใช้ในการดูแลและฟื้นฟูร่างกายหลังการฝึกซ้อม ตลอดจนวัดและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมสมาธิ ระเบียบวินัย และคุณค่าทางจิตใจที่สัมพันธ์กับการฝึกมวยไทย ซึ่งชุมชนยังมีแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมสร้างสรรค์อื่น ๆ เช่น งานหัตถกรรม วิถีเกษตร และกิจกรรมด้านสุขภาวะ ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการร่วมกับกิจกรรมมวยไทยเพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สะท้อนอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนได้

จากการสำรวจและศึกษาศักยภาพในระยะแรก พบว่า แม้ค่ายมวยคุ้มวงตะวันและทรัพยากรของชุมชนจะมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แต่ยังขาดการจัดระบบองค์ความรู้ด้านมวยไทยพื้นถิ่น การออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์ และการเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ดังนั้น งานวิจัยจึงมุ่งพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน โดยใช้มวยไทยเป็นกลไกในการเชื่อมโยงทรัพยากร วัฒนธรรม และองค์ความรู้ของชุมชนเข้าสู่การออกแบบกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ครอบคลุมการเรียนรู้ด้านมวยไทย สุขภาวะ สมุนไพร วิถีอาหาร และวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ลงมือปฏิบัติ และมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนในชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบผสมผสานโดยใช้วิธีวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนทุ่งบ่อแป้น อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การร่วมสำรวจทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชน การร่วมวิเคราะห์ศักยภาพ การร่วมวางแผน ออกแบบกิจกรรมและเส้นทางการท่องเที่ยว ตลอดจนการร่วมสะท้อนผลและปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน

ประชากร ในการวิจัย ได้แก่ บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มวยไทยพื้นถิ่น การพัฒนาชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนทุ่งบ่อแป้น อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 25 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้มีบทบาทหรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน หรือการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน (ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และครูใหญ่โรงเรียนวิสิฐวิทยา (วัดนางแล) 1 คน) ครูมวยและผู้เกี่ยวข้องกับค่ายมวยคุ้มวงตะวัน จำนวน 3 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ผู้ประกอบการชุมชน จำนวน 3 คน เยาวชนในชุมชน จำนวน 11 คน และผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดลำปาง จำนวน 1 คน ทั้งนี้ ภายหลังการพัฒนารูปแบบกิจกรรม คณะคณะผู้วิจัยได้นำโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ไปจัดในลักษณะนำร่องกับนักท่องเที่ยว เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะประกอบการอภิปรายผลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม และแนวคำถามสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย โดยเครื่องมือทั้งหมดได้ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะวิธีวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่ 1) การศึกษาบริบทและสำรวจศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชน ด้วยการสำรวจพื้นที่ การสังเกตภาคสนาม การระบุปัญหา และการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การร่วมวิเคราะห์ข้อมูลและออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน 3) การพัฒนารูปแบบกิจกรรมและสื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน โดยมีการนำร่องโปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนไปใช้กับนักท่องเที่ยว และ 4) การสะท้อนผลและปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมจากข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตภาคสนาม และการประชุมกลุ่มย่อย พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันและจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการประชุมกลุ่มร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ชุมชนทุ่งบ่อแป้นมีศักยภาพด้านทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงกับมวยไทยพื้นถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยผลการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. สำรวจศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

1.1 บริบทพื้นที่บ้านทุ่งบ่อแป้น

ชุมชนทุ่งบ่อแป้น ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนชนบทที่ยังคงรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาล้านนาไว้ โดยมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรและการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดการสั่งสมองค์ความรู้ด้านการเกษตร อาหารพื้นบ้าน สมุนไพร และหัตถกรรมที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นสู่คนรุ่น ต่อมาชุมชนได้พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านการสร้างแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น การเกษตร โรงเพาะเห็ด สมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ งานหัตถกรรม และกิจกรรมทางวัฒนธรรม

จากการสำรวจพื้นที่ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาฐานกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชนสู่การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยมีแหล่งเรียนรู้สำคัญ ได้แก่ โรงเพาะเห็ดลุงสัมพันธ์ สมานฟาร์ม และสยามกะลา ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

1.2 ศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

ผลการวิจัยประเด็นศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนในการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดำเนินการผ่านการสำรวจพื้นที่ การสังเกตภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้นำชุมชน ครูมวย ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่น พบว่า ค่ายมวยคุ้มวงตะวัน มีบทบาทสำคัญในฐานะพื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้มวยไทยพื้นถิ่น ศูนย์กลางกิจกรรมของเยาวชน และศูนย์กลางในการเชื่อมโยงทรัพยากรของชุมชนสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ค่ายมวยเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดศิลปะมวยไทยแก่เยาวชนและคนรุ่นใหม่ ผ่านกิจกรรมฝึกแม่ไม้มวยไทย การไหว้ครู และการปลูกฝังระเบียบวินัย ควบคู่กับการเปิดโอกาสให้เยาวชนในพื้นที่ รวมถึงเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ค่ายมวยคุ้มวงตะวันยังมีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางการท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงกิจกรรมมวยไทยเข้ากับทรัพยากรของชุมชนในด้านสุขภาวะ วิถีอาหาร วิถีเกษตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และเชื่อมโยงไปสู่แหล่งเรียนรู้อื่นภายในชุมชนได้อย่างเป็นระบบ อีกทั้ง ยังพบว่า ชุมชนทุ่งบ่อแป้นมีศักยภาพในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่น โดยสามารถจัดกิจกรรมออกเป็น 3 ฐาน การเรียนรู้หลัก ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาชุมชนเข้าด้วยกัน

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นของชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

ประเภทองค์ประกอบ	แหล่งเรียนรู้/ฐานกิจกรรม	กิจกรรมการเรียนรู้	บทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ฐานกิจกรรมหลัก	ค่ายมวยคุ้มวงตะวัน	มวยไทยคลายเส้น รำไหว้ครู นาฏมวยไทย การกดจุดคลายเส้น การทำน้ำมันครูมวย	ถ่ายทอดองค์ความรู้มวยไทยพื้นถิ่น เชื่อมโยงสุขภาวะ ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของชุมชน
	วัดทุ่งบ่อแป้นสามัคคี	กิจกรรมสมาธิ การสวดมนต์ และการเรียนรู้บทบาทของวัด	เชื่อมโยงมวยไทยกับมิติด้านจิตใจ ระเบียบวินัย และวิถีวัฒนธรรมของชุมชน
	โรงเพาะเห็ดลุงสัมพันธ์	การเพาะเห็ดและการประกอบอาหารจากเห็ด	เชื่อมโยงโภชนาการ สุขภาพ และวิถีอาหารของนักมวยไทย

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นของชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง (ต่อ)

ประเภทองค์ประกอบ	แหล่งเรียนรู้/ฐานกิจกรรม	กิจกรรมการเรียนรู้	บทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
แหล่งเรียนรู้สนับสนุน	ฟาร์มกบป้าเดช	การเลี้ยงกบและวิถีเกษตร	สนับสนุนกิจกรรมเรียนรู้ด้านอาหารและวิถีชีวิตของชุมชน
	แปลงปลูกผักลุงทอง	การปลูกผักพื้นบ้านและเกษตรปลอดภัย	เชื่อมโยงการเรียนรู้ด้านโภชนาการและอาหารเพื่อสุขภาพ
	สมานฟาร์ม	การเลี้ยงสัตว์และวิถีเกษตร	ถ่ายทอดวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน
	หจก.ทุ่งบ่อแป้นสุรากลั่น	การเรียนรู้ภูมิปัญญาการต้มสุราพื้นบ้าน	ถ่ายทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน
	สยามกะลา	การทำโคมไฟจากกะลามะพร้าว	เชื่อมโยงเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรท้องถิ่น

ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนทุ่งบ่อแป้นมิได้อาศัยเพียงกิจกรรมมวยไทยพื้นถิ่นเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เกิดจากการบูรณาการฐานกิจกรรมหลักร่วมกับแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรของชุมชนในมิติต่าง ๆ ได้แก่ วัฒนธรรม สุขภาวะ วิถีเกษตร อาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมผ่านการลงมือปฏิบัติจริง และสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยค่ายมวยคุ้มวงตะวันทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างมวยไทยพื้นถิ่นกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเป็นระบบ

2. การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน

2.1 ผลการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนทุ่งบ่อแป้นมุ่งเน้นการบูรณาการมวยไทยพื้นถิ่นร่วมกับภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ ลงมือปฏิบัติ และมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิตของชุมชนผ่านประสบการณ์จริง โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของครูมวย ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน ผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรชุมชน ออกแบบกิจกรรม และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทและอัตลักษณ์ของพื้นที่

กระบวนการดังกล่าว คณะผู้วิจัยและชุมชนได้ร่วมกันพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ฐานกิจกรรมหลัก แหล่งเรียนรู้ของชุมชน โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนแบบ 1 วัน คู่มือการท่องเที่ยวในรูปแบบดิจิทัล และแผนที่การท่องเที่ยว โดยองค์ประกอบทั้งหมดได้รับการออกแบบให้เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่บูรณาการมวยไทยพื้นถิ่น สุขภาวะ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนทุ่งบ่อแป้น และสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 องค์ประกอบของนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน

องค์ประกอบนวัตกรรม	รายละเอียดกิจกรรม	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น
ฐานกิจกรรมสร้างสรรค์ 3 ฐาน	ค่ายมวยคุ้มวงตะวัน วัดทุ่งบ่อแป้นสามัคคี และโรงเพาะเห็ดลุงสัมพันธ์	เกิดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ บนฐานมวยไทยพื้นถิ่น
แหล่งเรียนรู้เชื่อมโยงในชุมชน	ฟาร์มกบป้าเดช แปลงปลูกผักลุงทอง สมานฟาร์ม หจก.ทุ่งบ่อแป้นสุรากลั่น และสยามกะลา	เพิ่มความหลากหลายของกิจกรรม ด้านเกษตร อาหาร ภูมิปัญญา และเศรษฐกิจสร้างสรรค์
โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนแบบ 1 วัน	การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชื่อมโยง ระหว่างฐานกิจกรรม และแหล่งเรียนรู้	เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน เชิงสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง
คู่มือการท่องเที่ยวรูปแบบดิจิทัล	คู่มือข้อมูลกิจกรรมและแหล่งเรียนรู้ ในรูปแบบ QR Code	นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูล ได้สะดวก
แผนที่การท่องเที่ยวชุมชน	การเชื่อมโยงเส้นทางกิจกรรม และแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่	เพิ่มความสะดวกในการเดินทาง และการเรียนรู้ภายในชุมชน

ภายหลังการพัฒนาฐานกิจกรรมและแหล่งเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชนออกแบบ “โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์แบบ 1 วัน” สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้มวยไทยพื้นถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชน โดยกำหนดลำดับกิจกรรมให้เชื่อมโยงกันในลักษณะของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ตั้งแต่กิจกรรมการเรียนรู้มวยไทย สุขภาวะ สมาธิ วิถีอาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์แบบ 1 วันของชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง

เวลา	กิจกรรม	จุดประสงค์การเรียนรู้
09.00 - 09.15 น.	ต้อนรับนักท่องเที่ยวและแนะนำบริบทของชุมชนทุ่งบ่อแป้นและค่ายมวยคุ้มวงตะวัน	เรียนรู้บริบทชุมชนและบทบาทของค่ายมวยต่อชุมชน
09.15 - 10.00 น.	กิจกรรมเรียนรู้แม่ไม้มวยไทย การไหว้ครู และทักษะพื้นฐานมวยไทย	เรียนรู้วัฒนธรรมมวยไทยพื้นถิ่น และการเคลื่อนไหวเชิงสุขภาพ
10.00 - 10.15 น.	รับชมการฝึกซ้อมและการแสดงนาฏยุทธ์มวยไทย ของเยาวชนในค่ายมวย	เรียนรู้การสืบทอดมวยไทยผ่านบทบาท ของเยาวชนในชุมชน
10.15 - 10.30 น.	พักรับอาหารว่างและเครื่องดื่มสมุนไพรพื้นบ้าน	เรียนรู้การใช้สมุนไพรและวิถีสุขภาวะของชุมชน
10.30 - 12.00 น.	กิจกรรมเก็บเห็ด เรียนรู้การเพาะเห็ด และการเตรียมวัตถุดิบอาหารพื้นบ้าน	เรียนรู้วิถีเกษตรชุมชนและโภชนาการ ที่เชื่อมโยงกับสุขภาพนักมวย
12.00 - 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวันจากวัตถุดิบในชุมชน	เรียนรู้วิถีอาหารและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชน
13.15 - 13.45 น.	เยี่ยมชมวัดทุ่งบ่อแป้นสามัคคี และร่วมกิจกรรมสมาธิ-สวดมนต์	เรียนรู้บทบาทของวัดต่อวิถีชีวิต และมิติด้านจิตใจของชุมชน
13.45 - 14.15 น.	กิจกรรม workshop การทำน้ำมันมวยสมุนไพร	เรียนรู้ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพ และการฟื้นฟูร่างกายของนักมวย
14.15 - 14.30 น.	พักรับอาหารว่างและเครื่องดื่ม	สร้างปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง นักท่องเที่ยวกับชุมชน
14.30 - 15.30 น.	กิจกรรมแช่เท้าสมุนไพรและนวดผ่อนคลาย	เรียนรู้ภูมิปัญญาด้านสุขภาวะ และการผ่อนคลายร่างกาย
15.30 น. เป็นต้นไป	สรุปกิจกรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเดินทางกลับ	สะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้พัฒนาสื่อและเครื่องมือสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนในรูปแบบดิจิทัล โดยจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวชุมชนทุ่งบ่อแป้นในรูปแบบ QR Code เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลกิจกรรม เส้นทางท่องเที่ยว และรายละเอียดแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในชุมชนได้อย่างสะดวก รวมไปถึงออกแบบแผนที่การท่องเที่ยวชุมชนเพื่อใช้เชื่อมโยงเส้นทางกิจกรรมและเพิ่มความสะดวกในการเดินทางและเรียนรู้ภายในพื้นที่

ภาพที่ 1 คู่มือการท่องเที่ยวชุมชนทุ่งบ่อแป้นในรูปแบบ QR Code

ภาพที่ 2 แผ่นที่ท่องเที่ยวชุมชนทุ่งบ่อแป้น

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนทุ่งบ่อแป้นมิได้มุ่งเน้นเพียงการจัดกิจกรรมด้านมวยไทยเพื่อการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการบูรณาการมวยไทยพื้นถิ่นร่วมกับภูมิปัญญา ทรัพยากร และวิถีชีวิตของชุมชนเข้าสู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนสู่ผู้มาเยือนได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง ยังเป็นแนวทางในการยกระดับมวยไทยพื้นถิ่นสู่การเป็นทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนต่อไป

2.2 ข้อคิดเห็นและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัยจากการทดลองใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชนในชุมชนทุ่งบ่อแป้น พบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงและการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่บูรณาการมวยไทยเข้ากับวิถีชีวิต สุขภาวะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเข้าใจมวยไทยในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่าการเป็นเพียงกิจกรรมด้านกีฬา ทั้งนี้ กิจกรรมมวยไทยคลายเส้น การรำไหว้ครู และนาฏมวยไทย ช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับเยาวชนในชุมชน ขณะที่กิจกรรมด้านสุขภาวะ เช่น การทำน้ำมันครูมวย การกดจุดคลายเส้น การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ตลอดจนกิจกรรมการเพาะเห็ดและการประกอบอาหารพื้นบ้าน ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพ วิถีอาหาร และความสัมพันธ์ระหว่างโภชนาการกับวิถีชีวิตของนักมวยไทย

นอกจากนี้ จากข้อเสนอแนะในคำถามปลายเปิดของแบบประเมินภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม พบว่านักท่องเที่ยวสะท้อนความคิดเห็นทั้งในด้านจุดเด่นของกิจกรรมและประเด็นที่ควรพัฒนา โดยสามารถสังเคราะห์เป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การรับรู้คุณค่าของมวยไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรม 2) ความต้องการขยายระยะเวลาของโปรแกรมการท่องเที่ยว 3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การสื่อความหมายภายในชุมชน และ 4) ความเหมาะสมของกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวหลากหลายช่วงวัย ตัวอย่างข้อเสนอแนะ เช่น “กิจกรรมสนุกสนาน เปิดประสบการณ์ใหม่ ทำให้รู้ว่ามวยไทยไม่ได้เป็นแค่กีฬา แต่เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม” ซึ่งสะท้อนว่ากิจกรรมสามารถถ่ายทอดคุณค่าของมวยไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างชัดเจน ขณะที่ข้อเสนอแนะว่า “ควรจัดกิจกรรมมากกว่าหนึ่งวัน หรือมีที่พัก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสบรรยากาศและวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น” แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการต่อยอดโปรแกรมการท่องเที่ยวจากรูปแบบ 1 วัน ไปสู่การพัฒนาโปรแกรมแบบพักค้างคืนร่วมกับชุมชนในอนาคต นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะว่า “ป้ายบอกทางยังไม่ชัดเจน แต่ก็ยังดีที่มีพิกัดใน Google Maps ให้” ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาป้ายสื่อความหมายและระบบนำทางภายในพื้นที่ ขณะที่ความคิดเห็นว่า “กิจกรรมเหมาะกับทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะเด็ก ๆ ชอบมาก ส่วนผู้ใหญ่ชอบการนวด” แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมสามารถตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีช่วงวัยแตกต่างกันได้ อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวบางส่วนให้ข้อเสนอแนะว่า “อากาศค่อนข้างร้อน” ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับช่วงเวลาการจัดกิจกรรมหรือเพิ่มจุดพักและพื้นที่ร่มเงา เพื่อยกระดับประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ตารางที่ 4 การสังเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวจากคำถามปลายเปิดภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม

ประเด็นที่สังเคราะห์	ตัวอย่างข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว	การตีความเชิงวิจัย	แนวทางพัฒนา
การรับรู้คุณค่าของมวยไทย	“กิจกรรมสนุกสนาน เปิดประสบการณ์ใหม่ ทำให้รู้ว่ามวยไทยไม่ได้เป็นแค่กีฬา แต่เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม”	นักท่องเที่ยวรับรู้มวยไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรมและเครื่องมือถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชน	คงรูปแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์

ตารางที่ 4 การสังเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวจากคำถามปลายเปิดภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม (ต่อ)

ประเด็นที่สังเคราะห์	ตัวอย่างข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว	การตีความเชิงวิจัย	แนวทางพัฒนา
ระยะเวลาของโปรแกรม	“ควรจัดกิจกรรมมากกว่าหนึ่งวัน หรือมีที่พัก”	นักท่องเที่ยวต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนอย่างลึกซึ้ง	พัฒนาโปรแกรม 2 วัน 1 คืน และเชื่อมโยงกับโฮมสเตย์หรือที่พักชุมชน
สิ่งอำนวยความสะดวก	“ป้ายบอกทางยังไม่ชัดเจน แต่ก็ยังดีที่มีพิกัดใน Google Maps”	ระบบนำทางดิจิทัลช่วยอำนวยความสะดวก แต่การสื่อความหมายภายในพื้นที่ยังควรได้รับการพัฒนา	ปรับปรุงป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมาย และจุดแนะนำเส้นทาง
ความเหมาะสมของกิจกรรม	“กิจกรรมเหมาะกับทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะเด็ก ๆ ชอบมาก ผู้ใหญ่ชอบการนวด”	กิจกรรมสามารถตอบสนองนักท่องเที่ยวหลากหลายกลุ่มวัย	พัฒนากิจกรรมเฉพาะสำหรับเด็ก ผู้สูงอายุ และครอบครัว
สภาพแวดล้อม	“อากาศค่อนข้างร้อน”	ปัจจัยด้านสภาพอากาศมีผลต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว	ปรับช่วงเวลาจัดกิจกรรม เพิ่มจุดพัก น้ำดื่ม และพื้นที่ร่มเงา

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนได้อย่างชัดเจน โดยมวยไทยพื้นถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงกิจกรรมด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่กระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ขณะเดียวกัน ข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยวสะท้อนให้เห็นประเด็นที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอด ได้แก่ การขยายระยะเวลาของโปรแกรม การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสื่อความหมายในพื้นที่ รวมถึงการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรม อันจะช่วยยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า มวยไทยพื้นถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชนเข้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ เนื่องจากมวยไทยในบริบทของชุมชนทุ่งบ่อแป้นมิได้ถูกนำเสนอในฐานะกิจกรรมกีฬาเพียงอย่างเดียว แต่ได้รับการบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต สุขภาวะ วิถีอาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพของมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า มวยไทยพื้นถิ่นสามารถสร้างคุณค่าให้แก่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ เนื่องจากมวยไทยไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงกิจกรรมด้านกีฬา หากแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชนให้เกิดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมาย นักท่องเที่ยวจึงไม่ได้รับเพียงประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ยังได้เรียนรู้วิถีชีวิต ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในพื้นที่ ส่งผลให้การท่องเที่ยวเกิดคุณค่าในมิติของการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการสร้างความเข้าใจต่อบริบททางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards, G., พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และอธิป จันทร์สุรีย์ ที่อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม

ของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน มากกว่าการเป็นเพียงผู้รับชมกิจกรรมหรือแหล่งท่องเที่ยว (Richards, G., 2011); (พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และอธิป จันทร์สุรีย์, 2564) การที่นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน เป็นผลมาจากการเปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้ร่วมกับครูมวย ปราชญ์ชาวบ้าน และคนในชุมชนโดยตรง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจคุณค่าของมวยไทยในฐานะส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต มากกว่าการมองว่าเป็นเพียงศิลปะการต่อสู้หรือกิจกรรมด้านกีฬา จึงทำให้ประสบการณ์ที่ได้รับมีความหมายและสามารถสร้างความประทับใจได้ลึกซึ้งกว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการรับชมหรือการสาธิตเพียงอย่างเดียว ข้อค้นพบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Suriyankietkaew, S. et al. ซึ่งพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการทุนของชุมชนหลายด้าน ได้แก่ ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จนนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรม การสร้างรายได้ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Suriyankietkaew, S. et al., 2025) อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานดังกล่าวในประเด็นที่ว่า มวยไทยพื้นถิ่นทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงทุนของชุมชนแต่ละด้านเข้าด้วยกัน ทำให้ทรัพยากรด้านสมุนไพร วิถีอาหาร สุขภาวะ และวิถีเกษตร ไม่ได้สร้างคุณค่าแยกจากกัน แต่หลอมรวมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านมวยไทยพื้นถิ่น ส่งผลให้เกิดคุณค่าเพิ่มทั้งในด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของ เยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์ และคณะ ซึ่งเสนอว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ควรอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและนำไปสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ (เยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์ และคณะ, 2568) ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนไม่ได้ก่อให้เกิดเพียงการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากครูมวย ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้รู้ในพื้นที่สู่ผู้มาเยือนผ่านประสบการณ์ตรง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้าใจคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างลึกซึ้ง ซึ่งช่วยเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ดังนั้น ผลการวิจัยดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า มวยไทยพื้นถิ่นมิได้เป็นเพียงทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่เป็นกลไกในการบูรณาการภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชนให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน

ข้อค้นพบจากการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นเกิดจากกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ร่วมวิเคราะห์ศักยภาพ ออกแบบกิจกรรม กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับทุนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่และตอบสนองต่อศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนมากกว่าการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภายนอกเพียงฝ่ายเดียว ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ พร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และอธิป จันทร์สุรีย์ ที่เสนอว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรเกิดจากความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบกิจกรรมบนฐานทุนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่ผู้มาเยือน (พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และอธิป จันทร์สุรีย์, 2564)

ข้อค้นพบยังสะท้อนให้เห็นว่า มวยไทยพื้นถิ่นทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการบูรณาการทรัพยากรและภูมิปัญญาชุมชนให้เกิดเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมวยไทยสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านสุขภาวะ สมุนไพร วิถีอาหาร เกษตรกรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้เกิดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กัน นักท่องเที่ยวจึงสามารถเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนผ่านการลงมือปฏิบัติจริง มากกว่าการรับชมกิจกรรมในลักษณะของการสาธิตเพียงอย่างเดียว ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Suriyankietkaew, S. et al. ที่พบว่า การบูรณาการทุนของชุมชนหลายด้านเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน (Suriyankietkaew, S. et al., 2025) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า มวยไทยพื้นถิ่นมิได้เป็นเพียงหนึ่งในทุนวัฒนธรรมของชุมชน หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชนให้หลอมรวมเป็นระบบการเรียนรู้เดียวกัน ส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งเป็นประเด็นที่แตกต่างจากงานศึกษาก่อนหน้า

อีกประการหนึ่ง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวชุมชนแบบ 1 วัน การจัดทำคู่มือการท่องเที่ยวผ่าน QR Code แผนที่การท่องเที่ยว และสื่อการเรียนรู้ 3 ภาษา ไม่ได้เป็นเพียงสื่อประชาสัมพันธ์หรือเครื่องมืออำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นองค์ประกอบของนวัตกรรมที่ช่วยเชื่อมโยงฐานการเรียนรู้และกิจกรรมของชุมชนให้เป็นระบบเดียวกัน ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูล เรียนรู้ลำดับกิจกรรม และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมวยไทยพื้นถิ่นกับภูมิปัญญาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การใช้สื่อหลายภาษายังช่วยขยายโอกาสในการสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนไปสู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของการท่องเที่ยวร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนประสบการณ์การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของ เยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์ และคณะ ที่เสนอว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ควรอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อยกระดับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและสร้างความยั่งยืนให้แก่พื้นที่ (เยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์ และคณะ, 2568) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ได้มีบทบาทเฉพาะในขั้นตอนการออกแบบกิจกรรม แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นวัตกรรมสามารถดำรงอยู่และพัฒนาต่อได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากครูมวย ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน และคนในชุมชนเป็นผู้ร่วมคิดร่วมออกแบบ ร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ และร่วมปรับปรุงกิจกรรมตามบริบทของพื้นที่ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) การสืบทอดองค์ความรู้ และการต่อยอดนวัตกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากผลการวิจัย สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นสามารถขับเคลื่อนได้โดยใช้มวยไทยพื้นถิ่นเป็นกลไกหลักในการบูรณาการทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว อันนำไปสู่การยกระดับประสบการณ์การท่องเที่ยว ควบคู่กับการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เป็น “โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน” ของชุมชนทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง ซึ่งใช้มวยไทยพื้นถิ่นเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรของชุมชนสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โมเดล ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ

ได้แก่ 1) ทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชน 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) นวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และ 4) ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน โดยมีค่ายมวยคุ้มวงตะวัน เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงมวยไทยพื้นถิ่นกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาของชุมชน เช่น วัด โรงเพาะเห็ด สมุนไพร วิถีอาหาร และงานหัตถกรรม ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ นอกจากนี้ โมเดลยังบูรณาการนวัตกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ โปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนแบบ 1 วัน คู่มือการท่องเที่ยวอัจฉริยะ แผนที่ดิจิทัลในรูปแบบ QR Code และสื่อประชาสัมพันธ์ 3 ภาษา (ไทย อังกฤษ และจีน) เพื่อเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลและสนับสนุนการสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ องค์ความรู้ที่ได้แสดงให้เห็นว่า มวยไทยพื้นถิ่นสามารถพัฒนาเป็นกลไกเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชนไปสู่การสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ วัฒนธรรมพิธีกรรม การสืบทอดอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชน ผ่านเยาวชนตัวน้อย ชุมชนสามารถสร้างรายได้ ขยายฐานการท่องเที่ยวเชิงกีฬา สร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงกีฬา และเกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มวยไทยพื้นถิ่นและภูมิปัญญาชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ชุมชนทุ่งบ่อแป้นมีศักยภาพในการนำมวยไทยพื้นถิ่น ภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนมาบูรณาการเพื่อพัฒนาเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมออกแบบกิจกรรมและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ วิถีเกษตร และภูมิปัญญาท้องถิ่น จนนำไปสู่การพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวและสื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การอนุรักษ์อัตลักษณ์ของชุมชน และการสร้างรายได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การสื่อสารภาษาต่างประเทศ และการบริการนักท่องเที่ยว ควบคู่กับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบดิจิทัลและหลายภาษา รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคการท่องเที่ยว เพื่อสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของเยาวชนในการสืบทอดองค์ความรู้มวยไทยพื้นถิ่นและ

ภูมิปัญญาชุมชน นำไปสู่การอนุรักษ์ทุนวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นในระยะยาว รวมทั้งศึกษาพฤติกรรม ความพึงพอใจ และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อนำผลการศึกษามาใช้ในการพัฒนากิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานมวยไทยพื้นถิ่นในพื้นที่อื่น เพื่อเปรียบเทียบศักยภาพและแนวทางการพัฒนาในบริบทของชุมชนไทยที่แตกต่างกัน และนำไปสู่การขยายผลองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับพื้นที่และระดับประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ณิชมน ภมร และพัชรี ตันติวิภาวิน. (2564). การจัดการแหล่งชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม: กรณีศึกษาชุมชนท้องถิ่นตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์, 7(2), 106-118.

พงศ์กฤต นันทนากรณ์ และอธิป จันทร์สุรีย์. (2564). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปะบนฐานแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดราชบุรี. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(1), 109-124.

เยาวภรณ์ เลิศกุลทานนท์ และคณะ. (2568). การออกแบบการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์: แนวทางในการเสริมสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวชุมชนใน "ย่านกะดีจีน" เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, 19(1), 182-196.

วีรญา พรมประสิทธิ์. (2565). ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Government Public Relations Department. (2025). Soft power of Muay Thai to boost tourism and local economy. Retrieved July 6, 2026, from https://shorturl.asia/HOiPv

Nye, J. S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs.

Richards, G. & Raymond, C. (2000). Creative tourism. ATLAS news, 23(8), 16-20.

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. Annals of Tourism Research, 38(4), 1225-1253.

Suriyankietkaew, S. et al. (2025). Community Capitals Framework for Sustainable Development: A Qualitative Study of Creative Tourism in Ban Chiang World Heritage Site. Sustainability, 17(8), 3311. https://doi.org/10.3390/su17083311

Tourism Authority of Thailand. (2024). Amazing Muay Thai Experience continues to showcase legendary Thai martial art. Retrieved July 7, 2026, from https://shorturl.asia/3rwPK

UNESCO World Heritage Centre. (2024). Ban Chiang Archaeological Site. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 332-343

บทความวิจัย

การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช*

PERCEPTIONS OF FAITH-BASED TOURISM INFORMATION AND BELIEFS OF TOURISTS IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ภัทราวรรณ วังบุญคง*, นุชนารถ กฤษณรมย์, เพียงใจ คงพันธ์, จาตุรนต์ ชุติธรพงษ์
Patarawan Wangboonkong*, Nuchanart Kitsanarom, Phiangchai Khongphan, Jaturon Jutidharabongse
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
*Corresponding author E-mail: pattarawan_wan@nstru.ac.th
*Tel: 061-445-5450

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยแบบสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์คุณลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวกับช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน เป็นนักท่องเที่ยวที่เคยมาท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่และค่าร้อยละ ร่วมกับการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) และค่าสัมประสิทธิ์ Cramer's V ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยวกระจุกตัว ดังนี้ เส้นทางมหาเศรษฐีเน้นวัดเจดีย์ (ไอ้ไข่) เส้นทางมหาเมตตามหานิยมและมหาเกจิเน้นวัดธาตุน้อย (พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์) และเส้นทางมหามงคลเน้นวัดพระธาตุวรมหาวิหาร ความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่และความสะดวกในการเดินทางเป็นปัจจัยสำคัญต่อการรับรู้และการเลือกเดินทาง โดยผ่านช่องทางสื่อ Facebook โทรทัศน์ และการบอกต่อจากบุคคลใกล้ชิด “รายได้” เป็นตัวแปรที่สัมพันธ์กับการเลือกเส้นทางและช่องทางการรับรู้ ตามด้วยการศึกษาและอายุ สะท้อนว่าเป็น “การแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อตามศักยภาพทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคม” ในขณะที่ “อาชีพ”กลับมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างจำกัด ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการตลาดและการสื่อสารการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาแบบเฉพาะกลุ่ม การกระจายเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อลดการกระจุกตัว ตลอดจนการยกระดับเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมและความเชื่อของจังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ, พฤติกรรมนักท่องเที่ยว, การรับรู้ข้อมูล, สื่อดิจิทัล, นครศรีธรรมราช

*Received July 21, 2026; Revised August 13, 2026; Accepted August 26, 2026

Abstract

This quantitative study employed a survey research design. Its objectives were: 1) To investigate tourists' awareness of information concerning faith-based tourism and beliefs in Nakhon Si Thammarat Province; and 2) To examine the relationships between tourists' demographic characteristics and their selection of faith-based tourism routes in the province; and 3. to examine the relationships between tourists' demographic characteristics and public relations media channels. The sample comprised 400 tourists who had previously visited Nakhon Si Thammarat Province. Data were analyzed using frequencies, percentages, the chi-square test, and Cramér's V. The findings revealed that tourists' awareness of faith-based tourism and beliefs was concentrated around particular destinations. The Maha Setthi (Wealth and Prosperity) Route was predominantly associated with Wat Chedi (Ai Khai); the Maha Metta Maha Niyom (Charm and Popularity) and Maha Keji (Revered Masters) routes were predominantly associated with Wat That Noi (Phor Than Klai Wajasit); and the Maha Mongkhon (Auspicious) Route was predominantly associated with Wat Phra Mahathat Woramahawihan. The perceived sacredness of the destinations and ease of travel were important factors influencing tourists' awareness and route selection. The principal information channels were Facebook, television, and word of mouth from family members, friends, and other close contacts. Income was the demographic variable most consistently associated with route selection and information channels, followed by educational attainment and age. These findings indicate that faith-based tourists may be segmented according to their economic capacity and social capital. By contrast, occupation exhibited relatively limited associations with tourism behavior. The findings can be applied to the development of targeted marketing and communication strategies for faith-based tourism, the dispersal of tourists across alternative routes to reduce concentration at major destinations, and the sustainable enhancement of the creative economy based on the cultural heritage and belief systems of Nakhon Si Thammarat Province.

Keywords: Faith-Based Tourism, Tourist Behavior, Information Awareness, Digital Media, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

การท่องเที่ยวถือว่าเป็นแหล่งสำคัญในการนำรายได้เข้าประเทศมูลค่ามหาศาล ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ ในสังคมไทยมักจะเรียกว่า “สายมู” ได้รับความนิยมอย่างสูงจากนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวเอเชีย การท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นทั้งจากการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกประจำท้องถิ่น โรงแรม ร้านอาหาร และการขนส่ง ซึ่งช่วยหนุนรายได้ให้แก่ชุมชนและสร้างงานในพื้นที่ รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย แหล่งท่องเที่ยวสำหรับสายมูที่น่าสนใจและได้รับความนิยม ได้แก่ เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี/ถ้ำนาคา จังหวัดบึงกาฬ/ไอ้ไข่ วัดเจดีย์ จ.นครศรีธรรมราช/ท้าวเวสสุวรรณ วัดจุฬามณี จ.สมุทรสงคราม/คำชะโนด จ.อุดรธานี/ศาลเจ้าท่ามกงเยี่ย จ.ตรัง/พญาเต่างอย จ.สกลนคร ฯลฯ ในกรุงเทพมหานคร วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก สีลม)/พระตรีมูรติ หน้าตึกเอ็มไพร์ทาวเวอร์/เทวาลัยพระพิฆเนศ สี่แยกห้วยขวาง/ศาลท้าวมหาพรหมเอราวัณ สี่แยกราชประสงค์/ศาลพระแม่ลักษมี ตึกเกษรวิลเลจ/วัดมังกรกมลาวาส (วัดเล่งเน่ยยี่) ฯลฯ (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์, 2567) จากการสำรวจ

พบว่า คนไทยมีพฤติกรรมการมูเตลู หรือ “สายมู” และเชื่อในโชคลาง ประมาณ 52.5 ล้านคน หรือร้อยละ 75 แบ่งสัดส่วนตามกลุ่มวัยหรือเจเนอเรชั่น พบว่า อันดับ 1 คือ กลุ่ม เจเนอเรชั่น Y อันดับ 2 คือ กลุ่ม เจเนอเรชั่น Z อันดับ 3 คือ กลุ่ม เจเนอเรชั่น X ด้วยสถานการณ์ความไม่แน่นอนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ชีวิตของผู้คน ส่งผลให้เกิดความกังวลในความไม่แน่นอนของชีวิตและต้องการที่พึ่งทางใจมากขึ้น (ศุภจิรา ศรีมีธรรม และรัตนวดี เศรษฐจิตร, 2566) และที่น่าสนใจ คือ ความเชื่อนี้ไม่จำกัดแค่การไหว้พระหรือดูดวงแบบเดิม ๆ แต่ได้กลายเป็น “โอกาสทางธุรกิจ” ที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ และกลายเป็น Soft Power สำคัญที่ทั้งผู้ประกอบการและภาครัฐให้ความสนใจ

ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ พบว่า มีธุรกิจใหม่ในกลุ่มสายมูเตลูจดทะเบียนในปี 2565 จำนวน 24 รายเพิ่มขึ้นเป็น 33 รายในปี 2566 และเพิ่มเป็น 134 ราย ในปี 2567 (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์, 2567) ความนิยมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าศรัทธาและความเชื่อมิได้ดำรงอยู่เฉพาะในมิติทางศาสนาเท่านั้น แต่เชื่อมโยงกับการเดินทาง การบริโภคสินค้าและบริการ ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งแสวงหาจิตวิญญาณของแต่ละบุคคล หรือเพื่อพักผ่อนทางจิตใจ ช่วยสร้างสมดุลของร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ อาจจะเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับศาสนาก็ได้ (Smith, M. & Kelly, C., 2006) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมทิกา พ่วงแสง และเพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ เรื่อง ความเชื่อ ความศรัทธา ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง พบว่า การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในจังหวัดพัทลุงมีความสัมพันธ์กับความเชื่อต่อวัตถุศักดิ์สิทธิ์ บุคคลหรือเกจิอาจารย์ที่ได้รับความเคารพและอุดมการณ์ทางศาสนา โดยศรัทธาภายในของนักท่องเที่ยวทำงานร่วมกับประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า และปัจจัยภายนอกของแหล่งท่องเที่ยว (เมทิกา พ่วงแสง และเพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ, 2566)

ผลการสำรวจจาก Research Intelligence เรื่อง มูเตลู ผู้บริโภคไทยกับธุรกิจแห่งศรัทธาทั้งในเชิงทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อสินค้าและบริการสายมูเตลูบ่งชี้ว่า ตลาดสายมูจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจดิจิทัลมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มสินค้าเสริมโชคลาภ การท่องเที่ยวมูเตลูและบริการทางการเงิน (THAIPUBLICA, 2568) แม้ประเทศไทยอยู่ในยุคดิจิทัลแต่คนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงมีความเชื่อในเรื่อง “มูเตลู” การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงประเพณีและวัฒนธรรมผ่านมูเตลู ได้แก่ การใช้สื่อออนไลน์ และการสร้างแคมเปญการตลาด การสร้าง National Branding (วรรณภา นิ่มอ่อน, 2568) นอกจากนี้ ศุภจิรา ศรีมีธรรม และรัตนวดี เศรษฐจิตร ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดด้วยความเชื่อมูเตลูในยุคดิจิทัล ค้นพบว่า ความเชื่อและศรัทธาได้รับการผสมผสานเข้ากับการสื่อสารการตลาดในยุคดิจิทัล จนเกิดเป็น “การสื่อสารการตลาดมูเตลู” โดยใช้การสื่อสารและการสร้างประสบการณ์เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค (ศุภจิรา ศรีมีธรรม และรัตนวดี เศรษฐจิตร, 2566) บุคคลมิได้รับข้อมูลทุกประเภทอย่างเท่าเทียมกัน แต่มีแนวโน้มเลือกเปิดรับ ให้ความสนใจ และจดจำข้อมูลที่สอดคล้องกับความสนใจ ความเชื่อเดิม ประสบการณ์ และความต้องการของตน (selective exposure) จึงทำให้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเลือกรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงศรัทธาแตกต่างกัน

แม้ที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสายมูในภาพรวม (ศุภจิรา ศรีมีธรรม และรัตนวดี เศรษฐจิตร, 2566) แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นไปที่การศึกษาปัจจัยแรงจูงใจเชิงเดี่ยว และยังขาดการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์กับ “ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของเส้นทางศรัทธ” และ “พฤติกรรมการเปิดรับสื่อแบบผสมผสาน (Omnichannel Media Consumption)” ในระดับพื้นที่ที่มีบริบทเฉพาะอย่างนครศรีธรรมราช ส่งผลให้การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดขาดฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ในการแบ่งสีกระแสศรัทธาตามศักยภาพทางเศรษฐกิจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวกับช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยแบบสำรวจ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวที่เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อในจังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบ Purposive Sampling เนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรแน่ชัด ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง 400 คน สอดคล้องกับเกณฑ์ขั้นต่ำของสถิติประเภท Chi-Square และเป็นไปตามกฎของ Green, S. B. ในบทความเรื่อง How many subjects does it take to do a regression analysis? หรือ Hair, J. F. et al. ในตำราเรื่อง Multivariate data analysis (Green, S. B., 1991); (Hair, J. F. et al., 2010)

2. การสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว 2) กำหนดนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่ต้องการวัดในงานวิจัย ได้แก่ การรับรู้ การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ เส้นทางการท่องเที่ยวศรัทธา ซึ่งประกอบด้วย 4 เส้นทางหลักและช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์ 3) ยกร่างข้อคำถาม โดยผู้วิจัยนิยามการรับรู้ ประกอบด้วย ข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลจากเส้นทางท่องเที่ยว 4 เส้นทางหลัก ช่องทางการประชาสัมพันธ์ และปัจจัยความเชื่อ 4) ตรวจสอบความตรงของข้อคำถาม พิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ได้ค่าอยู่ในช่วง 0.78 - 1.00

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ผ่านรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ใบรับรองเลขที่ 021/2568 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามชนิดมีโครงสร้าง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลคุณลักษณะทางประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ รายได้ การศึกษาและสถานภาพ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบตรวจเช็คราย การ

ตอนที่ 2 พฤติกรรมการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบตรวจเช็คราย การโดยให้เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ โดยแต่ละตัวเลือกเป็นข้อมูลหรือพฤติกรรมที่เป็นอิสระจากกัน จึงไม่ได้นำมาตรวจสอบความสอดคล้องภายในด้วยสัมประสิทธิ์ Cronbach’s alpha หรือ KR-20

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบตรวจเช็คราย การเพื่อสำรวจลักษณะความเชื่อของนักท่องเที่ยวแยกรายข้อ ผู้วิจัยจึงไม่นำข้อคำถามมารวมเป็นคะแนนและไม่ตรวจสอบความสอดคล้องภายในด้วย KR-20

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ผู้วิจัยมีข้อคำถามคัดกรอง (Screening Questions) แก่นักท่องเที่ยวที่เคยมีประสบการณ์ก่อนการเก็บข้อมูลทั้ง On-site และ Online (LINE, Chat, Email) รวมกัน 400 ชุด โดย On-site 100 ชุด (ร้อยละ 25) และ Online 300 ชุด (ร้อยละ 75) ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอสิชล อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.2 ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์การวิจัยและชี้แจงวิธีการตอบแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจอย่างชัดเจน รอเวลาและตรวจเช็คความสมบูรณ์ในการตอบแบบสอบถามประมาณ 20 นาที

4.3 ในกรณีการตอบแบบสอบถามออนไลน์ ผู้วิจัยส่งลิงค์ (link) แบบสอบถามผ่านทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) และแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) และสนทนาส่วนตัวแก่กลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งอธิบายวัตถุประสงค์การวิจัยและชี้แจงวิธีการตอบแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจอย่างชัดเจน

4.4 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์และความครบถ้วนของข้อมูลจากแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม - กันยายน 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบ Independent t-test/Chi-square เปรียบเทียบข้อมูลระหว่างกลุ่มที่ตอบแบบสอบถาม On-site และ Online ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงสามารถนำข้อมูลมารวมวิเคราะห์ร่วมกันได้ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะทางประชากร ได้แก่ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ ในขณะที่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรกับเส้นทางการท่องเที่ยวและช่องทางสื่อการประชาสัมพันธ์ใช้สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential Statistics) ประเภท Chi-Square และค่าสัมประสิทธิ์ Cramer's V เนื่องจากเป็นตัวแปรเชิงหมวดหมู่ ซึ่งกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตารางที่ 1 ความถี่และค่าร้อยละการรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช จำแนกตาม 4 เส้นทางหลัก ตามการจัดแบ่งของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดแคมเปญเส้นทางท่องเที่ยว ภายใต้เคมเปญ “เส้นทางศรัทธา มาหานครฯ” โดยได้แบ่งเส้นทางศรัทธาจังหวัดนครศรีธรรมราชไว้ 4 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางมหาเศรษฐี 2) เส้นทางมหาเมตตามหานิยม 3) เส้นทางมหาเกจิ และ 4) เส้นทางมหามงคล (n = 400)

การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ	จำนวน	ร้อยละ
เส้นทางศรัทธา		
1. เส้นทางมหาเศรษฐี วัดเจดีย์ (ไอ้ไข่)	309	36.92
2. เส้นทางมหาเมตตามหานิยม วัดธาตุน้อย (พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์)	321	62.21
3. เส้นทางมหาเกจิ วัดธาตุน้อย (พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์)	313	57.96
4. เส้นทางมหามงคล วัดพระธาตุวรมหาวิหาร	281	33.18

หมายเหตุ: ข้อคำถามเป็นแบบ Multiple Response คำนวณร้อยละเทียบจากจำนวนผู้ตอบทั้งหมด

จากตารางที่ 1 การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจาก 4 เส้นทางหลัก พบว่า เส้นทางมหาเศรษฐี ผู้ตอบแบบสอบถามนิยมไปวัดเจดีย์ (ไอ้ไข่) มากที่สุด 309 คน เส้นทางมหาเมตตามหานิยมและเส้นทางมหาเกจิ เลือกไปวัดธาตุน้อย (พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์) มากที่สุด 321 คน และ 313 คนตามลำดับ และเส้นทางมหามงคล เลือกไปวัดพระธาตุวรมหาวิหาร มากที่สุด 281 คน

ตารางที่ 2 ความถี่และค่าร้อยละการรับรู้ข้อมูลจากช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช (n = 400)

ช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
1. สื่อออนไลน์		
Facebook	298	33.41
2. สื่อออฟไลน์		
โทรทัศน์	238	29.60
3. สื่อทางเลือกอื่น ๆ		
การบอกต่อของเพื่อนและครอบครัว	372	87.50

หมายเหตุ: ข้อคำถามเป็นแบบ Multiple Response คำนวณร้อยละเทียบจากจำนวนผู้ตอบทั้งหมด

จากตารางที่ 2 ช่องทางการประชาสัมพันธ์ออนไลน์ผู้ตอบแบบสอบถามนิยมใช้ Facebook มากที่สุด จำนวน 298 คน ในขณะที่สื่อออฟไลน์เปิดรับสื่อโทรทัศน์ มากที่สุด จำนวน 238 คน และสื่อทางเลือกนั้นผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ข้อมูลจากการบอกต่อของเพื่อนและครอบครัวมากที่สุด จำนวน 372 คน

ตารางที่ 3 ความถี่และค่าร้อยละการรับรู้ตามปัจจัยความเชื่อการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช (n = 400)

ปัจจัยความเชื่อ	จำนวน	ร้อยละ
1. ปัจจัยภายในบุคคล		
ความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่	399	99.75
2. ปัจจัยภายนอกบุคคล		
ความสะดวกในการเดินทาง	380	95

หมายเหตุ: ข้อคำถามเป็นแบบ Multiple Response คำนวณร้อยละเทียบจากจำนวนผู้ตอบทั้งหมด

จากตารางที่ 3 เมื่อพิจารณาความเชื่อจากปัจจัยภายในบุคคล ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่มากที่สุด จำนวน 399 คน และปัจจัยภายนอกบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามเชื่อในความสะดวกในการเดินทางมากที่สุด จำนวน 380 คน

การจำแนกการรูปแบบการรับรู้ตาม “การกระจุกตัวของศรัทธา” (Faith Cluster) นักท่องเที่ยวสายมูในจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้มองวัดเป็นสถานปฏิบัติธรรม แต่มองเป็น “จุดหมายปลายทางตอบโจทย์อารมณ์ความต้องการเฉพาะด้าน” (Functional-Spiritual Matching) เช่น ความมั่งคั่ง (วัดเจดีย์ไอ้ไข่) ความเมตตา (พ่อท่านคล้าย) ความเป็นสิริมงคล (วัดพระธาตุวรมหาวิหาร)

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตารางที่ 4 matrix ความสัมพันธ์และค่าขนาดอิทธิพลระหว่างเพศ อายุ และสถานภาพ กับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช 16 เส้นทาง

เส้นทาง	เพศ		อายุ		สถานภาพ	
	p-value	Cramér’s V	p-value	Cramér’s V	p-value	Cramér’s V
วัดเจดีย์	0.27	0.08	0.40	0.11	0.19	0.09
วัดสุชน	0.34	0.07	0.01	0.20	0.17	0.09
วัดยางใหญ่	0.03	0.13	0.00	0.22	0.04	0.13
วัดร่อนนา	0.30	0.08	0.38	0.11	0.79	0.03
วัดนางพระยา	0.23	0.09	0.17	0.14	0.04	0.13

ตารางที่ 4 matrix ความสัมพันธ์และค่าขนาดอิทธิพลระหว่างเพศ อายุ และสถานภาพ กับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช 16 เส้นทาง (ต่อ)

เส้นทาง	เพศ		อายุ		สถานภาพ	
	p-value	Cramér's V	p-value	Cramér's V	p-value	Cramér's V
เกาะนุ้ย	0.00	0.22	0.00	0.28	0.00	0.18
วัดธาตุน้อย1	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00
วัดธาตุน้อย2	0.00	0.19	0.89	0.07	0.99	0.01
วัดหรงบน	0.09	0.11	0.00	0.22	0.28	0.08
วัดไสหร้า	0.00	0.16	0.00	0.29	0.02	0.14
วัดพระธาตุ	0.01	0.16	0.97	0.05	0.83	0.03
ศาลหลักเมือง	0.03	0.13	0.22	0.13	0.14	0.10
หอพระพุทธสิหิงค์	0.84	0.03	0.00	0.25	0.00	0.20
ศาลพระเสื้อเมือง	0.00	0.18	0.01	0.20	0.07	0.12
พระเจ้าศรีธรรมโศกราช	0.05	0.12	0.00	0.24	0.04	0.13
เก๋งพระเจ้าตาก	0.05	0.12	0.00	0.21	0.97	0.01

ตารางที่ 5 matrix ความสัมพันธ์และค่าขนาดอิทธิพลระหว่างระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ กับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช 16 เส้นทาง

เส้นทาง	ระดับการศึกษา		อาชีพ		รายได้	
	p-value	Cramér's V	p-value	Cramér's V	p-value	Cramér's V
วัดเจดีย์	0.09	0.13	0.01	0.19	0.37	0.10
วัดสุชน	0.00	0.20	0.07	0.15	0.00	0.36
วัดยางใหญ่	0.00	0.18	0.70	0.07	0.00	0.27
วัดร่อนนา	0.19	0.11	0.54	0.09	0.01	0.18
วัดนางพระยา	0.47	0.08	0.30	0.11	0.04	0.16
เกาะนุ้ย	0.00	0.33	0.00	0.27	0.00	0.41
วัดธาตุน้อย1	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00
วัดธาตุน้อย2	0.00	0.20	0.06	0.15	0.03	0.16
วัดหรงบน	0.00	0.20	0.71	0.07	0.00	0.26
วัดไสหร้า	0.00	0.27	0.60	0.08	0.00	0.20
วัดพระธาตุ	0.02	0.16	0.11	0.14	0.01	0.18
ศาลหลักเมือง	0.28	0.10	0.05	0.15	0.08	0.14
หอพระพุทธสิหิงค์	0.02	0.16	0.03	0.16	0.00	0.25
ศาลพระเสื้อเมือง	0.00	0.23	0.82	0.06	0.01	0.18
พระเจ้าศรีธรรมโศกราช	0.01	0.16	0.44	0.10	0.00	0.19
เก๋งพระเจ้าตาก	0.20	0.11	0.88	0.05	0.57	0.09

จากตารางที่ 4 - 5 พบว่า ตัวแปรคุณลักษณะทางประชากรที่พบความสัมพันธ์กับจำนวนเส้นทางมากที่สุด คือ รายได้ จำนวน 12 เส้นทาง รองลงมา คือ ระดับการศึกษา จำนวน 10 เส้นทาง และอายุ จำนวน 9 เส้นทาง เพศ จำนวน 8 เส้นทาง และสถานภาพ จำนวน 7 เส้นทาง ในขณะที่ อาชีพ พบความสัมพันธ์กับจำนวนเส้นทางน้อยที่สุด คือ 4 เส้นทาง

รายได้ มีความสัมพันธ์กับเส้นทางการท่องเที่ยวมากที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ เกาะนุ้ย วัดสุชน วัดยางใหญ่ วัดหรงบน หอพระพุทธสิหิงค์ วัดไสหร้า พระเจ้าศรีธรรมโศกราช วัดร่อนนา วัดพระธาตุวรมหาวิหาร ศาลพระเสื้อเมือง วัดธาตุน้อย และวัดนางพระยา โดยมีค่าขนาดอิทธิพล (Cramer's V) อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลางและบางเส้นทางอยู่ในระดับค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าระดับรายได้ของนักท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในกรณีที่ รายได้ สัมพันธ์กับเส้นทางอย่าง “เกาะนุ้ย (ขนาดอิทธิพล = 0.41)” หรือ “วัดสุชน (ขนาดอิทธิพล = 0.36)” สูงกว่าเส้นทางอื่น เนื่องจาก เส้นทางเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงกว่า (เช่น การนั่งเรือไปเกาะนุ้ย) ต้องใช้วัตถุมงคล/พิธีกรรมที่มีราคาสูง ส่งผลให้เกิด “การแบ่ง segment ตามกำลังซื้อเชิงศรัทธา” (Socio-Economic Faith Segmentation) อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยแม้ว่าความสัมพันธ์ทางสถิติ ($p < .05$) แต่ขนาดอิทธิพล (Cramer's V) ส่วนใหญ่ต่ำ แสดงว่า “ความศรัทธาข้ามสายชนชั้นทางเศรษฐกิจ” (Faith Transcends Socioeconomic Status) กล่าวคือ ไม่ว่าจะรวยหรือยากจน ความเชื่อในองค์พระธาตุหรือพ่อท่านคล้ายยังคงเป็นศูนย์รวมใจของคนทุกกลุ่ม

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรกับช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตารางที่ 6 Matrix แสดงความสัมพันธ์และค่าขนาดอิทธิพลระหว่างคุณลักษณะทางประชากรกับช่องทางการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตัวแปร/ช่องทาง	Facebook	TikTok	YouTube	โทรทัศน์	โปสเตอร์	วารสาร
เพศ	✓ (.169)	✗ (.076)	✗ (.064)	✗ (.087)	✓ (.147)	✓ (.146)
อายุ	✗ (.106)	✗ (.117)	✗ (.135)	✗ (.149)	✓ (.172)	✓ (.190)
รายได้	✓ (.234)	✗ (.150)	✓ (.241)	✓ (.162)	✓ (.215)	✓ (.222)
อาชีพ	✗ (.153)	✗ (.116)	✗ (.146)	✗ (.105)	✗ (.078)	✗ (.150)
การศึกษา	✗ (.094)	✗ (.122)	✗ (.111)	✗ (.106)	✓ (.203)	✗ (.124)
สถานภาพ	✗ (.109)	✓ (.147)	✗ (.107)	✗ (.091)	✗ (.112)	✗ (.452)

* ค่าในวงเล็บ () = ค่าขนาดอิทธิพล (ค่า Cramer's V) ของตัวแปรเชิงหมวดหมู่ (Categorical Variables)

จากตารางที่ 6 Matrix แสดงให้เห็นว่า รายได้เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับช่องทางการประชาสัมพันธ์มากที่สุด โดยพบความสัมพันธ์ถึง 5 จาก 6 ช่องทาง รองลงมา คือ เพศ ซึ่งพบความสัมพันธ์ 3 ช่องทาง และอายุพบความสัมพันธ์ 2 ช่องทาง ในขณะที่การศึกษาและสถานภาพ พบความสัมพันธ์เพียง 1 ช่องทาง และอาชีพไม่พบความสัมพันธ์กับช่องทางใดเลย

รายได้มีความสัมพันธ์กับการเลือกช่องทางการประชาสัมพันธ์บางประเภทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ Facebook YouTube โทรทัศน์ โปสเตอร์ และวารสาร โดยค่าขนาดอิทธิพล (Cramer's V) อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง ในขณะที่รายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกใช้สื่อ TikTok อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การที่ TikTok ไม่พบความสัมพันธ์กับตัวแปรส่วนใหญ่ แม้กระทั่งตัวแปรรายได้ เนื่องจากว่า TikTok เป็นแพลตฟอร์มที่เป็น Mass & Democratic Platform ที่คนทุกระดับรายได้เข้าถึงและรับรู้ข้อมูลสายมูได้เท่าเทียมกัน (Democratization of Faith Content) หรือกล่าวได้ว่า TikTok เป็นแพลตฟอร์มที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกระดับเศรษฐกิจ ต่างจาก Facebook/YouTube ที่มีอัลกอริทึมคัดกรองตามพฤติกรรมการซื้อ/รายได้ของผู้ใช้

อภิปรายผล

ผลการวิจัย เรื่อง การรับรู้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อของนักท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างมิติทางศาสนา ความเชื่อ และประสบการณ์เชิงอารมณ์ของนักท่องเที่ยว สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาการรับรู้ข้อมูลสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ Functional-Spiritual Matching ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่ได้มองสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเพียงโบราณสถาน แต่เป็น “พื้นที่ตอบสนองความวิตกกังวลเฉพาะด้าน” (Anxiety-relief space) นักท่องเที่ยวยุคใหม่ไม่ได้เดินทางแบบสุ่ม แต่ใช้กรอบความคิดแบบแก้ปัญหา (Problem-solving mindset) โดยเลือกสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็น” ทางออกเชิงอารมณ์ (Emotional Solution) ซึ่งมีการแบ่งพื้นที่ความศรัทธาอย่างชัดเจน ได้แก่ วัดเจดีย์ตอบโจทย์เศรษฐกิจฐานราก วัดธาตุน้อยตอบโจทย์ความสัมพันธ์/เมตตา และวัดพระธาตุตอบโจทย์ความเป็นสิริมงคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Obradović, S. ที่ระบุว่า การศักดิ์สิทธิ์สามารถนำความเป็นสิริมงคล ลดความกังวล และช่วยให้สมหวังในชีวิต แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวรับรู้ความศักดิ์สิทธิ์สร้างความผูกพันเชิงอารมณ์ (Obradović, S., 2024) นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าสถานที่สายมูมีบทบาทในฐานะ “กลไกทางจิตใจ” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่มองว่าการเดินทางสามารถตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์และความหมายของชีวิตได้ (Drăguleasa, I. A. et al., 2024)

อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยพบว่า การบอกต่อ (Word-of-Mouth) มีอิทธิพลสูงสุดถึงร้อยละ 87.50 ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของสื่อทางการ และสะท้อนว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital) และความเชื่อถือในเครือญาติยังคงเป็นตัวคัดกรองความน่าเชื่อถือทางจิตวิญญาณที่แข็งแกร่ง โดยผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัย ที่พบว่า การสื่อสารออนไลน์มีผลต่อการรับรู้ การตัดสินใจ และการบอกต่อในการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณอย่างมีนัยสำคัญ (ประกายใจ อรจันทร์ และคณะ, 2567)

2. ผลการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรกับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางสถิติ พบปรากฏการณ์ Socio-economic Stratification of Faith (การแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจบนฐานความศรัทธา) โดยรายได้เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการเลือกเส้นทาง (12 จาก 16 เส้นทาง) ผลนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Carvache-Franco, M. et al. เรื่อง Motivations for the demand for religious tourism: The case of the pilgrimage of the Virgin of Montserrat in Ecuador ที่มองว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนามีมิติทางเศรษฐกิจแฝงอยู่ (Carvache-Franco, M. et al., 2024) โดยเฉพาะกรณี “เกาะนุ้ย” ซึ่งสัมพันธ์กับทุกตัวแปรประชากรศาสตร์ อธิบายได้ว่า จุดหมายปลายทางดังกล่าวมี “ต้นทุนธุรกรรมการเดินทาง” (Transactional travel cost) แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้หลากหลายกลุ่มและอาจพัฒนาเป็น “จุดหมายปลายทางเชิงศรัทธาหลัก” ของจังหวัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่ควรสร้างอัตลักษณ์และประสบการณ์ที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม (กิรฐากร บุญรอดและเสกสรรค์ วีระสุข, 2568) ในขณะเดียวกัน ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับหลายเส้นทาง อาจสะท้อนว่าผู้ที่มีการศึกษาต่างกันมีการตีความคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน เช่น บางกลุ่มอาจเน้นความศักดิ์สิทธิ์ขณะที่บางกลุ่มให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจษฎาภรณ์ ยานุพรม และคณะ เรื่องพฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร ที่พบว่า ปัจจัยประชากรศาสตร์มีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในบางบริบท (เจษฎาภรณ์ ยานุพรม และคณะ, 2567)

ข้อค้นพบที่ไม่สอดคล้อง ผลการวิจัยพบว่า “อาชีพ” พบความสัมพันธ์น้อยมาก จำนวน 4 จาก 16 เส้นทาง (เพียง 25%) ข้อค้นพบดังกล่าวอาจอธิบายได้ว่า ความศรัทธาเป็นเรื่องไร้พรมแดนด้านอาชีพ (Occupation free belief) การท่องเที่ยวเชิงศรัทธามีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป อาชีพไม่ใช่ปัจจัยหลักที่จำแนกการเลือก

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากพฤติกรรมดังกล่าวได้รับแรงขับเคลื่อนจากความเชื่อความศรัทธา ความต้องการความเป็นสิริมงคล และชื่อเสียงของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สามารถเกิดขึ้นได้กับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มอาชีพ มากกว่าขึ้นอยู่กับบทบาทการทำงาน และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เมทิกา พ่วงแสง และเพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในจังหวัดพัทลุงได้รับแรงขับเคลื่อนจากความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เกจิอาจารย์หรือบุคคลสำคัญ และคติความเชื่อทางศาสนา โดยความเชื่อและความศรัทธาภายในบุคคลมีบทบาทต่อความคิดและการตัดสินใจเดินทาง การเลือกเดินทางเชิงศรัทธาอาจขึ้นอยู่กับความหมายทางจิตใจและอัตลักษณ์ของสถานที่มากกว่าความแตกต่างด้านอาชีพของนักท่องเที่ยว (เมทิกา พ่วงแสง และเพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ, 2566)

3. ผลการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทางประชากรของนักท่องเที่ยวกับช่องทางสื่อประชาสัมพันธ์ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Drăguleasa, I. A. et al. เรื่อง Religious tourism and pilgrimage in Vâlcea County, South-West Oltenia Region: Motivations, belief and tourists' perceptions. ที่สะท้อนความซับซ้อนของการเปิดรับสื่อแบบ Omnichannel โดยรายได้สัมพันธ์กับสื่อกระแสหลักและสื่อสิ่งพิมพ์อย่างมีนัยสำคัญ (Drăguleasa, I. A. et al., 2024) อย่างไรก็ตาม จุดเน้นสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม คือ การที่ TikTok เป็นสื่อเพียงชนิดเดียวที่ไม่พบความสัมพันธ์กับระดับรายได้ ผลการวิจัยนี้ช่วยขยายความจากงานวิจัยของ Obradović, S เรื่อง Sacred journeys: Exploring emotional experiences and place attachment in religious tourism at monasteries in Serbia. โดยชี้ให้เห็นว่า TikTok ทำหน้าที่เป็น Democratized Digital Space (พื้นที่ดิจิทัลแห่งความเท่าเทียม) ที่ทลายข้อจำกัดด้านรายได้ และทำหน้าที่สร้างการรับรู้ในวงกว้าง (Mass Awareness) (Obradović, S., 2024) นอกจากนี้ ข้อค้นพบ ที่พบว่า "สถานภาพ" มีความสัมพันธ์กับสื่อวารสารในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญ (v = 0.45) สะท้อนว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีครอบครัวหรือสถานภาพแต่งงานแล้ว ยังคงแสวงหาข้อมูลที่มีความเป็นทางการและน่าเชื่อถือสูงจากสื่อสิ่งพิมพ์/หนังสืออ่านเฉพาะทาง เพื่อวางแผนการเดินทางเชิงวัฒนธรรมของครอบครัว

ในขณะที่เพศและอายุมีความสัมพันธ์เฉพาะบางช่องทาง โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ โปสเตอร์และวารสาร แสดงให้เห็นว่าสื่อดั้งเดิมยังคงมีบทบาทในบางกลุ่มผู้บริโภค แม้สื่อดิจิทัลจะมีอิทธิพลสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประกายใจ อรจันทร์ และคณะ เรื่อง การสื่อสารการตลาดออนไลน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณว่าการสื่อสารการตลาดควรใช้กลยุทธ์แบบผสมผสาน (Integrated Marketing Communication) เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย (ประกายใจ อรจันทร์ และคณะ, 2567)

4. ประเด็นร่วมสมัย: การท่องเที่ยวสายมูกับการเดินทางเชิงความหมาย

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยร่วมกับแนวโน้มการท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่า การท่องเที่ยวสายมูมีความสอดคล้องกับแนวคิด "การท่องเที่ยวเชิงความหมาย" (Meaningful Travel) และ "การท่องเที่ยวเพื่อการเยียวยา" (Healing Tourism) ซึ่งเน้นประสบการณ์ที่ตอบสนองทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ และคุณค่าชีวิต โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมแนวคิดดังกล่าวผ่านนโยบาย "Healing Journey Thailand" ที่มุ่งเน้นคุณภาพ ประสบการณ์ และความยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2569) ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในจังหวัดนครศรีธรรมราชจึงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็น "ระบบนิเวศการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา" (faith-based tourism ecosystem) ที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม ชุมชน และเศรษฐกิจท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ กิรฐากร บุญรอด และเสกสรรค์ วีระสุข เรื่อง แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและความเชื่อในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้นำแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในบริบทวัฒนธรรมและศาสนามาประยุกต์ใช้ (กิรฐากร บุญรอด และเสกสรรค์ วีระสุข, 2568)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงศรัทธาและความเชื่อเป็นพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนและได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในบุคคล เช่น ความเชื่อและแรงจูงใจทางจิตใจ และปัจจัยภายนอก เช่น รายได้ การศึกษา และช่องทางการสื่อสาร โดยเฉพาะ “รายได้” ซึ่งมีบทบาทสำคัญทั้งต่อการเลือกเส้นทางและการรับรู้สื่อ อย่างไรก็ตาม ขนาดอิทธิพลที่ส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง แสดงให้เห็นว่ายังมีปัจจัยอื่น เช่น ประสบการณ์ส่วนบุคคล ความศรัทธาเฉพาะบุคคล และอิทธิพลของสื่อดิจิทัลที่ควรศึกษาเพิ่มเติมในอนาคต เพื่ออธิบายพฤติกรรมการท่องเที่ยวสายมูได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวสายมูในปัจจุบันเป็น “Hybrid Tourism” ที่ผสานความเชื่อ ประสบการณ์ และสื่อดิจิทัลเข้าด้วยกันอย่างมีนัยสำคัญ และสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเชิงกลยุทธ์ด้านการตลาดและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการบริหารจัดการพื้นที่ สำหรับหน่วยงานภาครัฐ (ททท./สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด) ควรจัดทำแคมเปญ “เชื่อมโยงเส้นทางหลักสู่เส้นทางรอง” ใช้แหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับการรับรู้สูงสุด (เช่น วัดเจดีย์ หรือ วัดพระธาตุ) เป็นจุดกระจายนักท่องเที่ยวไปยังวัดหรือชุมชนข้างเคียง เพื่อแก้ปัญหาการรับรู้ข้อมูลที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะบางพื้นที่ ผลวิจัยระบุชัดเจนว่า “ความสะดวกในการเดินทาง” เป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลสูงถึงร้อยละ 95 ภาครัฐและท้องถิ่นควรมุ่งพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะเชื่อมโยงระหว่างตัวเมืองสิชล ฉวาง เมืองนครศรีธรรมราช รวมถึงการบริหารจัดการการจราจรและพื้นที่จอดรถในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลัก ส่วนข้อเสนอแนะเชิงการตลาดและการสื่อสาร ผู้ประกอบการและนักจัดโปรแกรมทัวร์ควรออกแบบแพ็กเกจท่องเที่ยวตามกลุ่มรายได้ เช่น กลุ่มรายได้สูงเสนอแพ็กเกจ Exclusive/VIP รวมค่าเดินทางเดินทางพิเศษ (เช่น นั่งเรือไปเกาะนุ้ย) ส่วนกลุ่มรายได้ปานกลาง - น้อย เสนอเส้นทางเน้นการเดินทางด้วยตนเอง โดยมีกลยุทธ์สื่อผสมผสาน (Omnichannel Strategy) เช่น ใช้ TikTok เป็นสื่อหลักในขั้นตอน “สร้างกระแสและการรับรู้ปัง ๆ” (Mass Awareness) เพราะเข้าถึงนักท่องเที่ยวทุกระดับรายได้โดยไม่มีข้อจำกัด ใช้ Facebook และ YouTube สำหรับให้ “ข้อมูลเชิงลึก/รีวิวเส้นทาง” และกระตุ้นกลยุทธ์ “การบอกต่อ (Word-of-Mouth)” โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้มาเยือนถ่ายภาพและเช็กอิน (Check-in Incentive) เพื่อสร้างกระแสการบอกต่อในกลุ่มเครือญาติและเพื่อน สำหรับข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต มีดังนี้ 1) ปรับเปลี่ยนระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) หรือโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) และ 2) ขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณเพื่อสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund; FF) จัดสรรงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ 2568 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์. (2567). มูเตลู ธุรกิจจากความเชื่อ ความศรัทธา. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2569 จาก https://shorturl.asia/In1YQ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2569). การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเชิญชวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกค้นพบความสมดุลผ่านแคมเปญ “Healing Journey Thailand”. TAT Newsroom. เรียกใช้เมื่อ 16 มีนาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/z0VyO

กิรฐากร บุญรอด และเสกสรรค์ วีระสุข. (2568). แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและความเชื่อในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 17(3), 145-161.

เจษฎาภรณ์ ยานุพรม และคณะ. (2567). พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา, 32(3), 1-14.

ประกายใจ อรจันทร์ และคณะ. (2567). การสื่อสารการตลาดออนไลน์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ. วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 6(3), 1969-1982.

เมทิกา พ่วงแสง และเพ็ญพิมพ์ พวงสุวรรณ. (2566). ความเชื่อ ความศรัทธา ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง. วารสารศิลปศาสตร์ มทร.ธัญบุรี, 4(2), 58-71.

วรรณภา นิ่มอ่อน. (2568). มูเตลู: ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมกับการสื่อสารธุรกิจความเชื่อในยุคดิจิทัลสู่ Soft Power ไทย. วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ, 15(1), 1-15.

ศุภจิรา ศรีมีธรรม และรัตนวดี เศรษฐจิตร. (2566). กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดด้วยความเชื่อมูเตลูในยุคดิจิทัล. วารสารนวัตกรรมสื่อและการสื่อสาร, 2(1), 41-59.

Carvache-Franco, M. et al. (2024). Motivations for the demand for religious tourism: The case of the pilgrimage of the Virgin of Montserrat in Ecuador. Heritage, 7(7), 3719-3733.

Drăguleasa, I. A. et al. (2024). Religious tourism and pilgrimage in Vâlcea County, South-West Oltenia Region: Motivations, belief and tourists' perceptions. Religions, 15(3), 294. https://doi.org/10.3390/rel15030294

Green, S. B. (1991). How many subjects does it take to do a regression analysis? Multivariate Behavioral Research, 26(3), 499-510.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Obradović, S. (2024). Sacred journeys: Exploring emotional experiences and place attachment in religious tourism at monasteries in Serbia. Religions: 15(6), 654. https://doi.org/10.3390/rel15060654

Smith, M. & Kelly, C. (2006). Holistic tourism: Journeys of the self? Tourism Recreation Research, 31(1), 15-24.

THAIPUBLICA. (2568). วิจัยกรุงศรีเผยผลสำรวจ "มูเตลู" ผู้บริโภคไทยกับธุรกิจแห่งศรัทธา. เรียกใช้เมื่อ 9 มกราคม 2569 จาก https://thaipublica.org/2025/01/krungsri-research-survey-faith-in-the-market-place

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 344-353

บทความวิชาการ

การบูรณาการหลักภาวนา 4 และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม*

INTEGRATING BHAVANA 4 AND ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY TO ENHANCE QUALITY OF LIFE FOR DEMENTIA PATIENTS

เอื้อมพร ประเสริฐสุข
Auamporn Prasertsuk
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย
Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand
Corresponding author E-mail: auamporn.pra@gmail.com
Tel: 081-842-1759

บทคัดย่อ

โรคสมองเสื่อมเป็นปัญหาสาธารณสุขโลกที่ส่งผลกระทบรุนแรง จำนวนผู้ป่วยทั่วโลกเพิ่มขึ้นจาก 55 ล้านคน ในปี 2020 เป็น 139 ล้านคน ในปี 2050 ส่วนไทยเพิ่มจาก 770,000 คน เป็น 2.4 ล้านคน ในช่วงเวลาเดียวกัน การดูแลแบบองค์รวมทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณจึงสำคัญต่อคุณภาพชีวิต บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการบูรณาการหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนากับจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT)) ที่มุ่งเน้นการเพิ่มความยืดหยุ่นทางจิตใจผ่าน 6 กระบวนการหลัก ได้แก่ การยอมรับ การแยกแยะความคิด การอยู่กับปัจจุบัน ตนในฐานะบริบท ค่านิยม และการลงมือทำอย่างมุ่งมั่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมและผู้ดูแล ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทั้งสองมีจุดร่วมสำคัญด้านการส่งเสริมสติ การยอมรับความจริง และการดำเนินชีวิตตามค่านิยม โดยการบูรณาการกายภาวนากับการลงมือทำอย่างมุ่งมั่น ส่งเสริมการดูแลสุขภาพกายอย่างสม่ำเสมอ สีลภาวนากับค่านิยม ส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมและมีคุณธรรม จิตตภาวนากับการยอมรับ การแยกแยะความคิด และการอยู่กับปัจจุบัน ช่วยจัดการอารมณ์และความคิดเชิงลบ และปัญญาภาวนากับตนในฐานบริบท ช่วยสร้างความเข้าใจธรรมชาติของโรคและรักษาคุณค่าในตนเอง กลไกการบูรณาการนี้จะช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลสามารถเผชิญกับความท้าทายของโรคได้อย่างมีความยืดหยุ่นทางจิตใจ ลดความทุกข์ทรมาน รักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน การดูแลแบบองค์รวมที่ผสานภูมิปัญญาตะวันออกและตะวันตกนี้จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการรับมือกับสังคมสูงวัยที่กำลังขยายตัว

คำสำคัญ: หลักภาวนา 4, จิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา, โรคสมองเสื่อม, คุณภาพชีวิต, การดูแลแบบองค์รวม

Abstract

Dementia is a global public health challenge that severely impacts the quality of life of both patients and caregivers across physical, psychological, and social dimensions. The number of patients worldwide has increased from 55 million in 2020 and is projected to reach 139 million by

*Received July 24, 2026; Revised August 13, 2026; Accepted August 26, 2026

2050, while Thailand has approximately 770,000 patients, with projections indicating a rise to 2.4 million by 2050. Patients commonly experience progressive cognitive decline, depression, and loss of independence in daily living, while caregivers bear substantial physical and emotional burdens, placing them at risk of burnout. Although no definitive cure exists, holistic care encompassing physical, psychological, social, and spiritual dimensions represents a crucial pathway to enhancing quality of life for all involved. This article aims to explore the integration of Buddhist Bhavana 4 principles - comprising physical development (Kayabhavana), moral development (Silabhavana), mental development (Cittabhavana), and wisdom development (Pannabhavana) - with Acceptance and Commitment Therapy (ACT), which enhances psychological flexibility through six core processes: Acceptance, Cognitive Defusion, Being Present, Self-as-Context, Values, and Committed Action, to improve the quality of life for dementia patients and their caregivers. The study revealed that both frameworks share commonalities in promoting mindfulness, accepting reality, and values-guided living. Their integration yields complementary applications: Kayabhavana combined with Committed Action promotes consistent physical self-care; Silabhavana combined with Values fosters ethical and appropriate behaviors; Cittabhavana combined with Acceptance, Defusion, and Being Present facilitates effective management of negative emotions and thoughts; and Pannabhavana combined with Self-as-Context builds understanding of the disease and preserves self-worth. This integrative approach enables patients and caregivers to face the challenges of dementia with greater psychological flexibility, sustainably reduce suffering, maintain human dignity, and enhance quality of life. This holistic framework, synthesizing Eastern and Western wisdom, represents a promising model for aging societies at both national and international levels.

Keywords: Bhavana 4, Acceptance and Commitment Therapy (ACT), Dementia, Quality of Life, Holistic Care

บทนำ

โรคสมองเสื่อม (Dementia) นับเป็นความท้าทายด้านสาธารณสุขระดับโลกที่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้วยอุบัติการณ์ที่เพิ่มสูงขึ้นตามโครงสร้างประชากรสูงวัยที่ขยายตัว องค์การอนามัยโลก คาดการณ์ว่าจำนวนผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมทั่วโลกจะพุ่งสูงขึ้นจากประมาณ 55 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2020 เป็น 78 ล้านคน ในปี ค.ศ. 2030 และอาจสูงถึง 139 ล้านคน ภายในปี ค.ศ. 2050 (World Health Organization, 2021); (GBD 2019 Dementia Forecasting Collaborators, 2022) ในประเทศไทยเองก็เผชิญกับสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยในปี พ.ศ. 2565 มีผู้สูงอายุที่มีภาวะสมองเสื่อมจำนวน 770,000 คน หรือประมาณร้อยละ 6 ของจำนวนผู้สูงอายุรวมทั้งประเทศ (กรมการแพทย์, 2566) และคาดการณ์ว่าจำนวนนี้จะเพิ่มขึ้นเป็น 2.4 ล้านคน ภายในปี พ.ศ. 2593 (พีพีทีวี เอชดี 36, 2023) ภาวะนี้มิเพียงส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถทางปัญญาและร่างกายของผู้ป่วยเท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและผู้ดูแล รวมถึงการสร้างภาระทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมหาศาล (Alzheimer's Association, 2024) ผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมมักประสบกับการเสื่อมถอยของความสามารถทางปัญญาในหลายมิติ อาทิ การสูญเสียความจำ การบกพร่องในการคิดวิเคราะห์ การใช้ภาษา และการตัดสินใจ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งพาผู้อื่นในการดำเนินชีวิตประจำวัน และบ่อยครั้งที่พบอาการทางจิตและพฤติกรรมร่วมด้วย เช่น ภาวะซึมเศร้า วิตกกังวล หงุดหงิด หรือก้าวร้าว (โรงพยาบาลสมิติเวช, 2562)

ในขณะเดียวกัน ผู้ดูแลส่วนใหญ่ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว ก็ต้องแบกรับภาระทั้งทางกายและใจอย่างหนักหน่วง ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้ดูแลลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และมีความเสี่ยงสูงต่อภาวะเครียดและซึมเศร้า (ดุจปรารถนา พิศาลสารกิจ และคณะ, 2563) การดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมเป็นงานที่หนักและต่อเนื่อง ต้องใช้เวลาและพลังงานมหาศาล ทำให้ผู้ดูแลเกิดความเหนื่อยล้าทั้งทางกายและใจ และอาจต้องเสียสละเวลาส่วนตัว การทำงาน หรือกิจกรรมทางสังคม แม้ในปัจจุบันจะยังไม่มีวิธีรักษาโรคสมองเสื่อมให้หายขาดได้ แต่การดูแลแบบองค์รวมที่มุ่งเน้นการประคับประคองอาการ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการจัดการกับปัญหาทางจิตใจและพฤติกรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นหลักการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวม และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา ซึ่งเป็นแนวทางการบำบัดทางจิตวิทยาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง จึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจจุดร่วมและจุดเสริมของแนวคิดทั้งสอง และเสนอแนวทางการบูรณาการเพื่อเป็นทางเลือกในการดูแลผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมอย่างองค์รวมและยั่งยืน อันจะนำไปสู่การยกระดับสุขภาวะทั้งทางกายและใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการดูแลในสังคมสูงวัยที่กำลังขยายตัว

สถานการณ์โรคสมองเสื่อมและผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

โรคสมองเสื่อม (Dementia) เป็นกลุ่มอาการที่เกิดจากความผิดปกติของสมองหลายชนิด อาทิ โรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer's Disease) ซึ่งเป็นสาเหตุที่พบบ่อยที่สุด โรคสมองเสื่อมจากหลอดเลือดสมอง (Vascular Dementia) หรือภาวะสมองเสื่อมจากเลวีบอดี้ (Lewy Body Dementia) ซึ่งส่งผลให้เซลล์สมองเสื่อมสภาพและตายลง ทำให้ความสามารถในการทำงานของสมองลดลงอย่างต่อเนื่องและถดถอยลงเรื่อย ๆ จนกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีนัยสำคัญ อาการสำคัญที่มักพบ ได้แก่ การสูญเสียความจำระยะสั้น การบกพร่องด้านการคิดและการใช้เหตุผล ปัญหาด้านภาษา การสับสนเรื่องเวลาและสถานที่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและอารมณ์ (โรงพยาบาลพิษณุเวช, 2566)

ผลกระทบต่อผู้ป่วย

ผลกระทบของโรคสมองเสื่อมต่อผู้ป่วยนั้นครอบคลุมหลายมิติอย่างซับซ้อน ตั้งแต่ด้านร่างกายที่ความสามารถในการเคลื่อนไหวลดลง เสี่ยงต่อการหกล้ม และอาจมีปัญหาในการควบคุมการขับถ่ายในระยะท้ายของโรค ด้านจิตใจและอารมณ์ ผู้ป่วยมักเผชิญกับความสับสน วิตกกังวล ซึมเศร้า หงุดหงิดง่าย รู้สึกโดดเดี่ยว และอาจมีพฤติกรรมที่ผิดปกติ เช่น ก้าวร้าว หรือหวาดระแวง ซึ่งเกิดจากการที่สมองส่วนที่ควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมได้รับผลกระทบ (Alzheimer's Research UK, 2019) นอกจากนี้ ด้านสังคม ผู้ป่วยอาจสูญเสียบทบาททางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นลดลง และอาจถูกแยกออกจากสังคมเนื่องจากความเข้าใจผิดหรือการตีตรา ทำให้คุณภาพชีวิตในภาพรวมลดลงอย่างมาก (Landeiro, F. et al., 2020) การสูญเสียความสามารถในการดำเนินชีวิตอิสระ การต้องพึ่งพาผู้อื่นในกิจกรรมพื้นฐาน และการสูญเสียความเป็นตัวตนเดิม ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในตนเอง

ผลกระทบต่อผู้ดูแล

สำหรับผู้ดูแลส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวที่ต้องแบกรับภาระอย่างหนักหน่วง การดูแลผู้ป่วยสมองเสื่อมเป็นงานที่หนักและต่อเนื่อง ต้องใช้เวลาและพลังงานมหาศาล ทำให้ผู้ดูแลเกิดความเหนื่อยล้าทั้งทางกายและใจ มีความเครียดสูง และเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า (ดุจปรารถนา พิศาลสารกิจ และคณะ, 2563) ผู้ดูแลอาจต้องเสียสละเวลาส่วนตัว การทำงาน หรือกิจกรรมทางสังคม ทำให้คุณภาพชีวิตส่วนตัวลดลง และยังต้องเผชิญกับภาระทางการเงินจากค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาพยาบาลและอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาระที่สูงมาก ภาระทางอารมณ์

ของผู้ดูแลยังรวมถึงความรู้สึกเสียใจ ความผิดหวัง ความโกรธ และความสิ้นหวัง เมื่อเห็นคนที่รักเปลี่ยนไปจากเดิม การต้องตัดสินใจในเรื่องการดูแลที่ยากลำบาก การเผชิญกับพฤติกรรมที่ท้าทายของผู้ป่วย และความกังวลเกี่ยวกับอนาคต ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของผู้ดูแล

หลักภาวนา 4 การพัฒนาชีวิตแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนา

หลักภาวนา 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตใน 4 ด้าน เพื่อให้บุคคลเจริญขึ้นทั้งทางกาย ศีล จิต และปัญญา อันนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพ้นจากความทุกข์ ภาวนา 4 ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง อาทิ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต และมีการอธิบายขยายความในอรรถกถาและคัมภีร์สำคัญต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งได้อธิบายภาวนา 4 ไว้อย่างละเอียดและเป็นระบบ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

กายภาวนา (การพัฒนากาย)

กายภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้า (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม อกุศลธรรมเสื่อมไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ในบริบทของการดูแลสุขภาพ กายภาวนาครอบคลุมถึงการดูแลรักษาร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร การพักผ่อนที่เพียงพอ และการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ร่างกายเป็นฐานที่มั่นคงสำหรับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติธรรม ดังที่ พระพุทธองค์ตรัสว่า “อาโรคยาปรมา ลาภา” หมายถึง ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/204/96) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สำหรับผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม กายภาวนาจึงเป็นการส่งเสริมสุขภาวะทางกายขั้นพื้นฐาน เพื่อลดความเสี่ยงของภาวะแทรกซ้อนและคงความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวันให้ได้นานที่สุด

สีลภาวนา (การพัฒนาศีล)

การฝึกอบรมความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อเวรภัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เป็นที่ติเตียน มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม ทั้งทางกาย วาจา และใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) การรักษาศีลเป็นการสร้างพื้นฐานของความสงบสุขในชีวิตและสังคม เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และเป็นรากฐานของการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสตอบเทวดาผู้ทูลถามในชฎาสูตรว่า “สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยं อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ โส อิมํ วิชฏเย ชฏํ” หมายถึง นรชนผู้มีปัญญา ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหาร นั้นพึงแก้ความยุ่งนี้ได้ (สํ.ส. (ไทย) 15/23/26) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า นรชนผู้มีปัญญา เห็นภัยในสังสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเครื่องบริหาร นั้นพึงแก้ความยุ่งนี้ได้ บุคคลเหล่าใดกำจัดราคะ โทสะ และอวิชชาได้แล้ว บุคคลเหล่านั้นสิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระอรหันต์ พวกเขาแก้ความยุ่งได้แล้ว พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าศีลเป็นฐานรากที่จำเป็นก่อนการพัฒนาจิตและปัญญา สำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อมและผู้ดูแล สีลภาวนาจึงเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสม การสื่อสารด้วยความเมตตา และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสงบสุข ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจระหว่างกัน

จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต)

การฝึกอบรมจิตใจให้มีคุณธรรม มีความมั่นคง เข้มแข็ง สงบ ผ่องใส และปราศจากกิเลส (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) การฝึกสมาธิ การเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหาร 4) เป็นส่วนหนึ่งของจิตตภาวนา เพื่อให้จิตใจมีความบริสุทธิ์ มีพลัง และสามารถเผชิญกับอารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ ดังที่พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการฝึกจิตว่า “ทุนฺนิคฺคหสส ลหุโน ยตฺถกามนิปาติโน จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ” หมายถึง การฝึกฝนจิตที่ยับยั้งได้ยาก เบา มักตกไปสู่อารมณ์ที่ต้องการ เป็นความดี จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้

(ขุ.ธ. (ไทย) 25/35/36) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท จิตตวรรค ในบริบทของผู้ป่วยสมองเสื่อม จิตตภาวนาสามารถประยุกต์ใช้ผ่านกิจกรรมที่ช่วยให้จิตใจสงบ เช่น การฟังธรรมะ การสวดมนต์ การฟังเพลงที่ผ่อนคลาย หรือการฝึกหายใจอย่างมีสติ เพื่อลดความวิตกกังวลและความสับสน ส่วนผู้ดูแลสามารถใช้จิตตภาวนาเพื่อจัดการกับความเครียดและอารมณ์ด้านลบที่เกิดขึ้นจากการดูแล

ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา)

ปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ ซึ่งสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) การศึกษาเรียนรู้ การพิจารณาไตร่ตรอง และการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นหนทางในการพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น ดังพุทธพจน์ในปัชโชตสูตรว่า “ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต สติ โลกสฺมิ ชาคโร” หมายถึง ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก สติเป็นผู้ตื่นอยู่ในโลก (สำ.ส. (ไทย) 15/218/61) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อม แม้ความสามารถทางปัญญาจะถดถอย แต่การส่งเสริมให้ผู้ป่วยยังคงได้ใช้ความคิดและทักษะที่เหลืออยู่ เช่น การแก้ปัญหาง่าย ๆ การตัดสินใจในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือการระลึกถึงเรื่องราวในอดีตที่ยังจำได้ จะช่วยรักษาศักดิ์ศรีและความเป็นตัวตนของผู้ป่วย

ส่วนผู้ดูแล ปัญญาภาวนา คือ การทำความเข้าใจธรรมชาติของโรค การยอมรับความจริง และการมองเห็นคุณค่าในบทบาทของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้สามารถเผชิญกับความท้าทายได้อย่างเข้มแข็งและมีสติ หลักภาวนา 4 จึงเป็นกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมและลึกซึ้งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบองค์รวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของผู้สูงอายุและผู้ป่วย (พระอธิการเอกพจน์ อธิปุญฺโญ และคณะ, 2567)

จิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT) กับการสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจ

จิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT)) เป็นรูปแบบหนึ่งของจิตบำบัดที่จัดอยู่ในกลุ่ม การบำบัดด้วยการปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavioral Therapy (CBT)) ซึ่งได้รับการพัฒนาโดย Hayes, S. C. et al. ซึ่ง ACT มีเป้าหมายหลักในการเพิ่มความยืดหยุ่นทางจิตใจ (psychological flexibility) ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการอยู่กับประสบการณ์ภายใน ความคิด ความรู้สึก ความทรงจำ ที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างเปิดกว้างและไม่ตัดสิน พร้อมทั้งสามารถลงมือทำในสิ่งที่สอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคล แม้จะต้องเผชิญกับความไม่สบายใจเหล่านั้น (Hayes, S. C. et al., 2011)

ACT ประกอบด้วย 6 กระบวนการหลัก ที่ทำงานร่วมกันในลักษณะของ เฮกซะแฟล็กซ์ ซึ่งเป็นโมเดลที่แสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการต่าง ได้แก่

การยอมรับ (Acceptance)

การยอมรับ คือ การเปิดรับประสบการณ์ภายในที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ความคิดเชิงลบ ความรู้สึกเจ็บปวด หรือความทรงจำที่เลวร้าย โดยไม่พยายามต่อสู้ ควบคุม หรือ การยอมรับไม่ได้ หมายถึง การชอบหรือเห็นด้วยกับสิ่งเหล่านั้น แต่เป็นการเปิดพื้นที่ให้สิ่งเหล่านั้นปรากฏขึ้นและผ่านไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการลดการต่อต้านภายในที่มักนำไปสู่ความทุกข์ทรมานที่เพิ่มขึ้น

การแยกแยะความคิด (Cognitive Defusion)

การแยกแยะความคิด คือ การเรียนรู้ที่จะมองความคิดเป็นเพียงความคิด ไม่ใช่ความจริงหรือคำสั่งที่ต้องปฏิบัติตาม กระบวนการนี้ช่วยลดอิทธิพลของความคิดเชิงลบหรือความคิดที่บิดเบือน ทำให้เราสามารถเลือกที่จะตอบสนองต่อความคิดเหล่านั้นได้อย่างมีสติ แทนที่จะถูกความคิดเหล่านั้นควบคุม ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการจัดการกับความคิดซ้ำ ๆ หรือความคิดหลงผิดที่อาจเกิดขึ้นในผู้ป่วยสมองเสื่อม

การอยู่กับปัจจุบัน (Being Present)

การอยู่กับปัจจุบัน คือ การตระหนักรู้และมีส่วนร่วมกับประสบการณ์ในปัจจุบันอย่างเต็มที่ ทั้งภายในและภายนอก โดยไม่จมอยู่กับอดีตหรือกังวลกับอนาคต การฝึกสติ (mindfulness) เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะนี้ ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ได้อย่างชัดเจนและไม่ตัดสิน ทำให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ตนในฐานะบริบท (Self-as-Context)

ตนในฐานะบริบท คือ การมองตนเองเป็นพื้นที่ที่รองรับประสบการณ์ต่าง ๆ ไม่ใช่ตัวตนที่ถูกกำหนดด้วยความคิด ความรู้สึก หรือบทบาทเหล่านั้น แนวคิดนี้ช่วยให้เกิดมุมมองที่กว้างขึ้นและลดการยึดติดกับอัตตา ทำให้บุคคลสามารถแยกแยะตนเองออกจากความเจ็บป่วยหรือความบกพร่องที่เกิดขึ้น และยังคงเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลาย

ค่านิยม (Values)

ค่านิยม คือ การระบุสิ่งที่สำคัญและมีความหมายอย่างลึกซึ้งในชีวิต ซึ่งเป็นแรงผลักดันและเข็มทิศในการดำเนินชีวิต ค่านิยมเป็นสิ่งที่เลือกได้และเป็นสิ่งที่ไม่มีวันสิ้นสุด เช่น การเป็นคนใจดี การเป็นผู้ให้ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การดูแลครอบครัว การมีสุขภาพที่ดี ค่านิยมเหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการลงมือทำอย่างมุ่งมั่น แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรค

การลงมือทำอย่างมุ่งมั่น (Committed Action)

การลงมือทำอย่างมุ่งมั่น คือ การกระทำที่สอดคล้องกับค่านิยมที่กำหนดไว้ แม้จะต้องเผชิญกับความไม่สบายใจ ความกลัว หรืออุปสรรค การลงมือทำอย่างมุ่งมั่นเป็นการนำค่านิยมมาสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและสร้างชีวิตที่มีความหมาย

ACT ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วว่ามีประสิทธิภาพในการบำบัดปัญหาสุขภาพจิตหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาวะซึมเศร้า วิตกกังวล ความเครียด และความเจ็บปวดเรื้อรัง (Powers, M. B. et al., 2009) นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ใช้ ACT ในกลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม และมีภาวะทุกข์ทางใจร่วมด้วย เพื่อช่วยจัดการกับความเครียด ภาระ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ดูแล เช่น ออกแบบรูปแบบการบำบัดให้เหมาะสมกับผู้ป่วยและผู้ดูแล ร่วมทั้งติดตามผลและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (Robinson, A. et al., 2023)

การบูรณาการหลักภาวนา 4 และจิตวิทยา ACT เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้ป่วยโรคสมองเสื่อม

เมื่อพิจารณาหลักภาวนา 4 และจิตวิทยา ACT อย่างลึกซึ้ง จะพบว่า แนวคิดทั้งสองมีจุดร่วมและจุดเสริมที่สามารถนำมาบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดการกับความทุกข์ทางจิตใจ การส่งเสริมการปรับตัว และการรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ตารางที่ 1 แสดงจุดร่วมหลักภาวนา 4 และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT))

หลักภาวนา 4	กระบวนการ ACT	การประยุกต์กับผู้ป่วย	การประยุกต์กับผู้ดูแล
กายภาวนา ฝึกอบรมกายให้สัมพันธ์กับอินทรีย์ 5 อย่างถูกต้อง	การลงมือทำอย่างมุ่งมั่น (Committed Action)	ดูแลสุขภาพกายพื้นฐาน กินอาหารมีประโยชน์ ออกกำลังกายเบา ๆ ตามความสามารถ	รักษาสุขภาพตนเอง จัดเวลาพักผ่อน-ออกกำลังกาย
สีลภาวนา ฝึกความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน	ค่านิยม (Values)	รักษาพฤติกรรมสุภาพ มีคุณธรรมเท่าที่ทำได้	ยึดค่านิยมความเมตตา อดทน เข้าใจ แม้เผชิญพฤติกรรมท้าทายของผู้ป่วย

ตารางที่ 1 แสดงจุดร่วมหลักภาวนา 4 และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT)) (ต่อ)

หลักภาวนา 4	กระบวนการ ACT	การประยุกต์กับผู้ป่วย	การประยุกต์กับผู้ดูแล
จิตตภาวนา ฝึกจิตให้มั่นคง สงบ ผ่องใส ปราศจากกิเลส	การยอมรับ (Acceptance) การแยกแยะความคิด (Cognitive Defusion) และการอยู่กับปัจจุบัน (Being Present)	สวดมนต์ ฟังธรรม ฝึกหายใจ มีสติ ลดวิตกกังวล-สับสน	ฝึกยอมรับความเหนื่อยล้า ความโกรธโดยไม่ตัดสินตนเอง แยกแยะความคิดลบ
ปัญญาภาวนา ฝึกปัญญาให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง เป็นอิสระจากทุกข์	ตนในฐานะบริบท (Self-as-Context)	ใช้ทักษะที่เหลืออยู่ตัดสินใจเรื่องเล็ก ๆ รักษาศักดิ์ศรีตนเอง	เข้าใจธรรมชาติของโรค ยอมรับความจริง มองคุณค่าในบทบาทตนเอง

จุดร่วมที่สำคัญ

สติ (Mindfulness) และการอยู่กับปัจจุบัน (Being Present)

ทั้งภาวนา 4 (โดยเฉพาะจิตตภาวนาและปัญญาภาวนา) และ ACT ต่างให้ความสำคัญกับการฝึกสติและการอยู่กับปัจจุบัน การฝึกสติช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลสามารถตระหนักรู้ถึงความคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยไม่ตัดสินหรือจมอยู่กับมัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการยอมรับใน ACT และการพัฒนาจิตใจในภาวนา 4

การยอมรับ (Acceptance) และการรู้เท่าทัน

หลักการยอมรับใน ACT สอดคล้องกับแนวคิดการปล่อยวางและการรู้เท่าทันในภาวนา 4 การยอมรับความจริงของโรคสมองเสื่อม อาการที่เกิดขึ้น และความรู้สึกที่ไม่พึงประสงค์ที่มาพร้อมกับโรค เป็นก้าวแรกในการจัดการกับความทุกข์และลดการต่อต้าน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทั้งผู้ป่วยและผู้ดูแล

ค่านิยม (Values) และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม

การค้นหาและยึดมั่นในค่านิยมส่วนบุคคลใน ACT สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมและปัญญาในภาวนา 4 การกระทำที่สอดคล้องกับค่านิยม แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก จะช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลยังคงรู้สึกถึงความหมายและคุณค่าในชีวิต

กลไกการบูรณาการสำหรับผู้ป่วยสมองเสื่อมและผู้ดูแล

กายภาวนากับการลงมือทำอย่างมุ่งมั่น (Committed Action)

สำหรับผู้ป่วย ส่งเสริมการดูแลสุขภาพกายขั้นพื้นฐานอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และครบถ้วน การออกกำลังกายเบา ๆ ตามความสามารถและคำแนะนำของแพทย์ การพักผ่อนให้เพียงพอ และการทำกิจวัตรประจำวันที่ยังสามารถทำได้ด้วยตนเอง โดยถือเป็นการลงมือทำที่สอดคล้องกับการดูแลตนเองและรักษาความเป็นอิสระให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ สำหรับผู้ดูแล สนับสนุนให้ผู้ดูแลรักษาสุขภาพกายของตนเองอย่างเคร่งครัด จัดสรรเวลาพักผ่อนและออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อให้มีพลังงานและสุขภาพที่ดีในการดูแลผู้ป่วย ซึ่งเป็นการลงมือทำที่สอดคล้องกับค่านิยมในการเป็นผู้ดูแลที่ดีและมีความสุข

สีลภาวนากับค่านิยม (Values)

สำหรับผู้ป่วย ซึ่งส่งเสริมให้ผู้ป่วยยังคงรักษาพฤติกรรมที่เหมาะสมและมีคุณธรรมเท่าที่ความสามารถทางปัญญาจะเอื้ออำนวย เช่น การพูดจาสุภาพ การแสดงความขอบคุณ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น การมีน้ำใจต่อผู้อื่น

ซึ่งเป็นการรักษาค่านิยมในการเป็นคนดีและมีคุณค่าในสังคม สำหรับผู้ดูแล ผู้ดูแลควรยึดมั่นในค่านิยมของการดูแลด้วยความเมตตา ความอดทน ความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจ แม้ในสถานการณ์ที่ผู้ป่วยมีพฤติกรรมที่ท้าทายหรือสื่อสารได้ยาก การรักษาศีลและค่านิยมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ดูแลสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองและปฏิบัติต่อผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

จิตตภาวนากับการยอมรับ (Acceptance) การแยกแยะความคิด (Cognitive Defusion) และการอยู่กับปัจจุบัน (Being Present)

สำหรับผู้ป่วย การฝึกสมาธิหรือการทำกิจกรรมที่ช่วยให้จิตใจสงบและอยู่กับปัจจุบัน เช่น การฟังธรรมะ การสวดมนต์ การฟังเพลงที่ผ่อนคลาย การดูรูปภาพเก่า ๆ ที่มีความหมาย การทำกิจกรรมศิลปะบำบัด หรือการฝึกหายใจอย่างมีสติ สามารถช่วยลดความวิตกกังวล ความสับสน และอาการกระสับกระส่ายได้ สำหรับผู้ดูแล การฝึกสติและการยอมรับความรู้สึกเหนื่อยล้า ความท้อแท้ ความโกรธ หรือความสิ้นหวังที่เกิดขึ้นจากการดูแลผู้ป่วย โดยไม่ตัดสินตนเอง จะช่วยให้ผู้ดูแลสามารถจัดการกับอารมณ์เชิงลบได้อย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกแยกแยะความคิด (Cognitive Defusion) จะช่วยให้ผู้ดูแลไม่จมอยู่กับความคิดด้านลบ

ปัญญาภาวนากับตนในฐานะบริบท (Self-as-Context)

สำหรับผู้ป่วย แม้ความสามารถทางปัญญาจะถดถอย แต่การส่งเสริมให้ผู้ป่วยยังคงได้ใช้ความคิดและทักษะที่เหลืออยู่ เช่น การแก้ปัญหาง่าย ๆ ในชีวิตประจำวัน การตัดสินใจในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง หรือการระลึกถึงเรื่องราวในอดีตที่ยังจำได้ จะช่วยรักษาศักดิ์ศรีและความเป็นตัวตนของผู้ป่วย สำหรับผู้ดูแล การพัฒนาปัญญาในการเข้าใจธรรมชาติของโรคสมองเสื่อมอย่างลึกซึ้ง การยอมรับความจริงที่ว่าอาการของผู้ป่วยจะถดถอยลง และการมองตนเองในฐานะผู้ที่กำลังทำหน้าที่อันยิ่งใหญ่และมีความหมาย จะช่วยให้ผู้ดูแลสามารถเผชิญกับความท้าทายได้อย่างเข้มแข็งและมีสติ

การบูรณาการแนวคิดทั้งสองนี้จะช่วยให้ผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมและผู้ดูแลสามารถเผชิญกับความท้าทายของโรคได้อย่างมีความยืดหยุ่นทางจิตใจ ลดความทุกข์ทรมาน เพิ่มความสุข และรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้ป่วยยังคงมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีความหมายและใช้ชีวิตได้อย่างเต็มศักยภาพที่เหลืออยู่ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตในภาพรวมอย่างยั่งยืน

สรุป

โรคสมองเสื่อมเป็นภาวะที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงและซับซ้อนต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและผู้ดูแล การดูแลผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวทางแบบองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ การบูรณาการหลักภาวนา 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองใน 4 ด้าน (กาย ศีล จิต ปัญญา) และจิตวิทยาแบบยอมรับและพันธสัญญา (Acceptance and Commitment Therapy (ACT)) ซึ่งเป็นจิตบำบัดที่เน้นการเพิ่มความยืดหยุ่นทางจิตใจและการลงมือทำที่สอดคล้องกับค่านิยม มาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมการบูรณาการภาวนา 4 และจิตวิทยา ACT มีจุดร่วมที่สำคัญในการส่งเสริมสติ การยอมรับ และการดำเนินชีวิตตามค่านิยม การประยุกต์ใช้ร่วมกันในแต่ละด้านของภาวนา 4 (กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา) โดยผสานกับหลักการของ ACT การลงมือทำอย่างมุ่งมั่น (Committed Action) ค่านิยม (Values) การยอมรับ (Acceptance) การแยกแยะความคิด (Cognitive Defusion) การอยู่กับปัจจุบัน (Being Present) และตนในฐานะบริบท (Self-as-Context) สามารถช่วยให้ผู้ป่วยและผู้ดูแลสามารถจัดการกับความทุกข์ทางจิตใจที่มาพร้อมกับโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดการต่อต้านความจริง เพิ่มความสามารถในการปรับตัว และยังคงสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความหมายและมีคุณภาพมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้การดูแลแบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาอาการ แต่ยังช่วยรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และส่งเสริม

การมีส่วนร่วมในสังคมของผู้ป่วยอีกด้วย การนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ร่วมกันจะช่วยให้ผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมสามารถเผชิญกับความท้าทายของโรคได้อย่างมีความยืดหยุ่นทางจิตใจ รักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และคงคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้ผู้ดูแลสามารถจัดการกับภาระและความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงต่อภาวะหมดไฟ และสามารถดูแลผู้ป่วยได้อย่างยั่งยืนและมีความสุขการดูแลแบบองค์รวมที่ผสานภูมิปัญญาตะวันออกและตะวันตกนี้จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการยกระดับสุขภาวะทั้งทางกายและใจของผู้ที่เกี่ยวข้องในสังคมสูงวัยที่กำลังขยายตัว

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์. (2566). กรมการแพทย์ห่วง “สังคมสูงวัย” พบ! ผู้สูงอายุป่วยสมองเสื่อมเพิ่มขึ้นทุกปี. เรียกใช้เมื่อ 24 มีนาคม 2026 จาก https://www.hfocus.org/content/2023/12/29302

ดุจปรารถนา พิศาลสารกิจ และคณะ. (2563). คุณภาพชีวิตและความรู้สึกเป็นภาระของผู้ดูแลผู้ป่วยที่มีภาวะสมองเสื่อมและผลของโปรแกรมการอบรมผู้ดูแล. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ, 38(2), 63-72.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการเอกพจน์ อธิปุญฺโญ และคณะ. (2567). การประยุกต์หลักภาวนา 4 สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงราย. วารสาร นวพุทธศาสตร์, 3(1), 17-32.

พีพีทีวี เอชดี 36. (2023). ผู้ป่วยสมองเสื่อมเพิ่มรับสังคมสูงวัย คาดปี 2593 ไทยป่วยสูง 2.4 ล้านคน. เรียกใช้เมื่อ 24 มีนาคม 2026 จาก https://www.pptvhd36.com/health/news/4273

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โรงพยาบาลพิษณุเวช. (2566). ภาวะสมองเสื่อม. เรียกใช้เมื่อ 24 มีนาคม 2026 จาก https://www.pitsanuvej.com/articles/dementia

โรงพยาบาลสมิติเวช. (2562). โรคสมองเสื่อม (Alzheimer's disease). เรียกใช้เมื่อ 24 มีนาคม 2026 จาก https://www.samitivejhospitals.com/th/article/detail/โรคสมองเสื่อม

Alzheimer's Association. (2024). 2024 Alzheimer's Disease Facts and Figures. Retrieved March 24, 2026, from https://www.alz.org/alzheimers-dementia/facts-figures

Alzheimer's Research UK. (2019). How does dementia affect everyday life? Retrieved March 24, 2026, from https://shorturl.asia/qLd5K

GBD 2019 Dementia Forecasting Collaborators. (2022). Estimation of the global prevalence of dementia in 2019 and forecasted prevalence in 2050: an analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. The Lancet Public Health, 7(2), e105-e125. https://doi.org/10.1016/S2468-2667(21)00249-8

Hayes, S. C. et al. (2011). Acceptance and Commitment Therapy. The Process and Practice Of Mindful Change. (2nd ed.). New York: Guilford Press.

Landeiro, F. et al. (2020). Health-related quality of life in people with predementia Alzheimer’s disease, mild cognitive impairment or dementia measured with preference-based instruments: a systematic literature review. Alzheimer’s Research & Therapy, 12(1), 154. https://doi.org/10.1186/s13195-020-00723-1

Powers, M. B. et al. (2009). Acceptance and commitment therapy: A meta-analytic review. Psychotherapy and Psychosomatics, 78(2), 73-80. https://doi.org/10.1159/000190790

Robinson, A. et al. (2023). Acceptance and commitment therapy (ACT) for people with dementia experiencing psychological distress: A hermeneutic single-case efficacy design (HSCED) series. Counselling and Psychotherapy Research, 23, 1108-1122. https://doi.org/10.1002/capr.12646

World Health Organization. (2021). Dementia. Retrieved March 24, 2026, from https://shorturl.asia/yGnTs

ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 9 (กันยายน 2569) : Vol.13 No.9 (September 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 354-367

บทความวิจัย

อาหารเปอรานากัน: ภูมิปัญญาวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล*

PERANAKAN CUISINE: CULTURAL WISDOM GROUNDED IN THE MULTICULTURAL IDENTITY OF SATUN TOWN

สิรีธร ถาวรวงศา
Sireethorn Thawornwongsa
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สงขลา ประเทศไทย
Faculty of Education, Songkhla Rajabhat University, Songkhla, Thailand
Corresponding author E-mail: sireethorn.th@skru.ac.th
Tel: 085-595-4045

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล โดยมุ่งอธิบายว่าอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล มิได้เป็นเพียงอาหารพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมมลายู ในเมืองสตูล ตลอดจนเป็นกลไกในการสืบทอดอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) และการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 10 คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Analytical Description) โดยเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความรอบด้านและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล ปรากฏผ่าน 5 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบที่ผสมผสานฐานทรัพยากรท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาด้านเทคนิคการปรุงและการถ่ายทอดสูตรอาหารในครัวเรือน 3) ภูมิปัญญาด้านรสชาติกับการผสมผสานวัฒนธรรมจีน มลายู และไทยท้องถิ่นใต้ 4) ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรม และ 5) ภูมิปัญญากับการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมสตูลร่วมสมัย อาหารเปอรานากันจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งอยู่บนฐานอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล และหล่อหลอมให้ลูกหลานชาวเปอรานากันภาคภูมิใจในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาของบรรพชน

คำสำคัญ: อาหารเปอรานากัน, ภูมิปัญญาอาหาร, วัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์, พหุวัฒนธรรม

Abstract

This research article aims to examine the cultural wisdom embedded in Peranakan cuisine within the multicultural context of Satun Province. It seeks to explain that Peranakan food in the multicultural setting of Satun Province is not merely a form of local cuisine belonging to any single ethnic group; rather, it constitutes a form of cultural capital that reflects the integration of Thai, Chinese, and Malay cultures in Satun. In addition, it serves as a mechanism for the transmission of

*Received July 22, 2026; Revised August 5, 2026; Accepted August 25, 2026

identity and the maintenance of social relationships within the multicultural society of Satun Province. This study employed a qualitative research design in conjunction with a historical approach. Data were collected through documentary research, oral history, and fieldwork. Field data were gathered by means of in-depth interviews with 10 key informants and participant observation. Data collection continued until saturation was reached in order to obtain comprehensive information, which was then presented through descriptive analysis. The findings reveal that the wisdom of Peranakan cuisine in the multicultural context of Satun Province can be understood through five significant dimensions: 1) Wisdom related to ingredients, which integrates local resource bases; 2) Wisdom related to cooking techniques and the intergenerational transmission of recipes within households; 3) Wisdom related to taste, reflecting the cultural blending of Chinese, Malay, and Southern Thai local traditions; 4) Wisdom related to customs and rituals; and 5) Wisdom related to the construction of contemporary multicultural Satun identity. Peranakan cuisine, therefore, constitutes an intangible cultural heritage grounded in the multicultural identity of Satun, while also fostering pride among younger Peranakan generations in preserving and further developing the wisdom of their ancestors.
Keywords: Peranakan Cuisine, Culinary Wisdom, Identity-Based Culture, Multicultural

บทนำ

จังหวัดสตูลเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดดเด่น เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันและมีความสัมพันธ์กับคาบสมุทรมลายูมาอย่างยาวนาน พื้นที่เมืองสตูลจึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายของผู้คน การค้าทางทะเล การแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนหลากหลายศาสนาและชาติพันธุ์ ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธ วัฒนธรรมเปอรานากันในจังหวัดสตูลมีรากฐานจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีนและมลายูในพื้นที่คาบสมุทรมลายูตั้งแต่เมื่อครั้งอดีต ส่งผลสืบเนื่องให้การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่เมืองเก่าสตูล ปรากฏชุมชนชาวจีนและชาวมลายู ซึ่งดำรงวิถีชีวิตแบบวัฒนธรรมเปอรานากันอาศัยอยู่จำนวนมาก ผ่านวัฒนธรรมอาหาร ภาษา เครื่องแต่งกาย และงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารเปอรานากันที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งในด้านรสชาติ การใช้วัตถุดิบ และวิธีการปรุงที่ซับซ้อน ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมและการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมตามพื้นถิ่น คำว่า “เปอรานากัน” หรือที่มักเรียกในบางพื้นที่ว่า “บาบ๋า - ย่าหยา” มีความหมายเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีนกับวัฒนธรรมมลายู และพัฒนารูปแบบวัฒนธรรมเฉพาะขึ้นมา ทั้งด้านอาหาร การแต่งกาย ภาษา พิธีกรรม และวิถีชีวิต (Oh, Y. et al., 2019) ความน่าสนใจของพื้นที่จังหวัดสตูลคือ วัฒนธรรมเปอรานากันไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะวัฒนธรรมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างโดดเดี่ยว แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นภายในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่ม ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยพุทธร่วมกัน ภายใต้บริบทสังคมพหุวัฒนธรรมดังกล่าว “อาหาร” เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ อาหารมิได้ทำหน้าที่เพียงตอบสนองความต้องการทางกายภาพแต่ยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นภาษาของชุมชน และเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะ “อาหารเปอรานากัน” ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมมลายู และวัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (จังหวัดสตูล, 2563)

ปัจจุบันเยาวชนคนรุ่นใหม่ในจังหวัดสตูลไม่ได้ให้ความสำคัญกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมเปอรานากันที่กำลังเลือนหายไป ผู้สืบต่อภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในจังหวัดสตูลมีน้อยลงเรื่อย ๆ (สุนิสา นามสมมุติ, 2568)

ประชาชนในจังหวัดสตูลจึงมีการรวมกลุ่มเป็น “สมาคมเปอรานากัน” จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์สืบสาน และส่งเสริมวัฒนธรรมเปอรานากันสตูล ด้วยความร่วมมือของสมาชิกและเครือข่ายในการรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเปอรานากันสตูล ผ่านวิถีอาหารการกิน การแต่งกายในอดีต และภาษาพูด ตลอดจนจัดกิจกรรมและพัฒนา พื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างสมาชิก และผู้สนใจในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างคุณค่าแห่งการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ จังหวัดสตูลยังมีการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยหยิบยก “วัฒนธรรมอาหารเปอรานากัน” เป็นจุดเน้นในการส่งเสริมรากเหง้าภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวสตูล เพื่อสร้างการรับรู้ให้กับผู้คนในการเชิญชวนให้รู้จักเมืองพหุวัฒนธรรมสตูลผ่านวัฒนธรรมอาหารเปอรานากัน ผู้วิจัยตระหนักว่า “วัฒนธรรมอาหารเปอรานากัน” เป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญในพื้นที่พหุวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ที่สามารถยกระดับคุณค่าวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดสตูล ส่งเสริมเป็นซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ตามนโยบายซอฟต์พาวเวอร์ของรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มุ่งนำทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของชุมชนมาต่อยอดเป็นสินค้า บริการ และนวัตกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม หากต้องการยกระดับและสร้างการรับรู้ทางทุนวัฒนธรรมของอาหารเปอรานากันจังหวัดสตูลสู่วงกว้าง จำเป็นต้องศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และต่อยอด เพื่อสานต่อภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นใหม่ที่เติบโตในยุคเปลี่ยนผ่านสู่โลกยุคดิจิทัลที่แปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทปัจจุบันในสังคมเมืองสตูล เยาวชนคนรุ่นใหม่ขาดช่วงในการสืบต่อภูมิปัญญาอาหารเปอรานากัน เนื่องจากวิถีชีวิตปัจจุบันที่แปรเปลี่ยนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ บริบทการศึกษาสมัยใหม่ รวมถึงกระแสบริโภคแบบทุนนิยม ทำให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในแต่ละครัวเรือนลดน้อยลง ส่งผลให้การส่งต่อและการถ่ายทอดภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในครัวเรือนเลือนหาย วัฒนธรรมอาหารเปอรานากันที่รับการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมในพื้นที่คาบสมุทรมลายูจึงสูญหายตามกาลเวลา (รัตนา นามสมมุติ, 2569)

การศึกษาภูมิปัญญาอาหารเปอรานากัน จังหวัดสตูล สามารถอธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” ของปิแอร์ บูร์ดิเยอ ซึ่งเสนอว่าทุนมิได้มีเฉพาะทุนทางเศรษฐกิจ แต่ยังครอบคลุมความรู้ ทักษะ รสนิยม ความสามารถ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสั่งสมไว้และนำมาใช้ภายในสังคม ทุนทางวัฒนธรรมปรากฏได้ 3 สถานะ ได้แก่ 1) ทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคลหรือฝังอยู่ในความคิดและการปฏิบัติ เช่น ความรู้ ทักษะ และรสนิยม 2) ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปวัตถุ เช่น หนังสือ เอกสาร เครื่องมือ และสิ่งของทางวัฒนธรรม และ 3) ทุนทางวัฒนธรรมที่ได้รับการรับรองโดยสถาบัน ซึ่งในความหมายดั้งเดิมมักปรากฏผ่านคุณวุฒิหรือการรับรองความสามารถอย่างเป็นทางการ (Bourdieu, P., 1986) โดยรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข อธิบายว่า ทุนแต่ละประเภทมีเงื่อนไขในการได้มา การรักษา และการสืบทอดแตกต่างกัน การได้มาซึ่งทุนต้องอาศัยระยะเวลาในการสั่งสมและต้องได้รับการยอมรับจากผู้คนในสังคม นอกจากนี้ ทุนยังสามารถแปรเปลี่ยนจากทุนประเภทหนึ่งไปสู่อีกประเภทหนึ่งได้ ภูมิปัญญาที่เริ่มต้นจากความรู้และทักษะทางวัฒนธรรมจึงอาจเปลี่ยนเป็นทุนทางสังคมผ่านการรวมกลุ่มและเครือข่าย เปลี่ยนเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ในรูปของชื่อเสียงและการยอมรับ หรือเปลี่ยนเป็นทุนทางเศรษฐกิจผ่านการผลิตสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมได้ (รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557) อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมไม่ควรพิจารณาเฉพาะทรัพยากรที่บุคคลหรือชุมชนมีอยู่เท่านั้น ฐานิดา บุญวรรโณ ชี้ให้เห็นว่า มโนทัศน์สำคัญของบูร์ดิเยอได้แก่ ทุน สนาม ฮาบิตุส และการปฏิบัติ มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจแยกออกจากกัน “สนาม” หมายถึง พื้นที่ทางสังคมที่มีกฎเกณฑ์และระบบการให้คุณค่าเฉพาะ ส่วน “ฮาบิตุส” (habitus) หมายถึง ความโน้มเอียงทางความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติที่บุคคลได้รับการหล่อหลอมจากประสบการณ์ ครอบครัว ชุมชน และเงื่อนไขทางสังคม ดังนั้น คุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมจึงมิได้เกิดจากตัวทุนเพียงอย่างเดียว แต่ซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการถ่ายทอด การปฏิบัติ และการยอมรับภายในสนามทางสังคมที่ทุนนั้นดำรงอยู่ด้วย (ฐานิดา บุญวรรโณ, 2565) สอดคล้องกับที่

สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต อธิบายว่า ฮาบิตุสสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางสังคม การเรียนรู้ผ่านร่างกาย และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยบุคคลจะค่อย ๆ ซึมซับแบบแผนการรับรู้ ความคิด และการกระทำจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคม ฮาบิตุสจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับการปฏิบัติของบุคคล ทำให้ความรู้และแบบแผนทางวัฒนธรรมได้รับการผลิตซ้ำและถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553)

เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณาภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในจังหวัดสตูล ความรู้เกี่ยวกับการเลือกวัตถุดิบ การเตรียมเครื่องแกง เทคนิคการปรุง การชิมและปรับรส การจัดสำรับ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับความหมายของอาหารในประเพณีและพิธีกรรม สามารถพิจารณาเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคล ความรู้เหล่านี้มิได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่เป็นผลจากการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องภายในครัวเรือน โดยเฉพาะการถ่ายทอดจากแม่ ย่า ยาย และเครือญาติ โดยผ่านการสังเกต การจดจำ การชิม และการลงมือทำ ซึ่งทักษะและรสนิยมในการประกอบอาหารจึงเป็นส่วนหนึ่งทางวัฒนธรรมที่ได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำในชีวิตประจำวันของครอบครัวเปอรานากัน ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต การลดลงของผู้สืบทอดภูมิปัญญา และการที่สูตรอาหารจำนวนมากยังคงอยู่ในรูปความรู้เชิงปฏิบัติซึ่งมิได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อาจทำให้ทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคลสูญหายไปพร้อมกับผู้รู้ โดยเฉพาะอาหารบางเมนูที่มีกระบวนการเตรียมวัตถุดิบและวิธีการปรุงที่ละเอียดซับซ้อนจนไม่นิยมประกอบกันในชีวิตประจำวัน การศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันจึงมีความสำคัญต่อการบันทึกองค์ความรู้ ทำความเข้าใจกระบวนการถ่ายทอด และสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในหมู่คนรุ่นใหม่ ด้วยเหตุนี้บทความวิจัยเรื่อง อาหารเปอรานากัน: ภูมิปัญญาวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล โดยมุ่งอธิบายอาหารเปอรานากันในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งสมการถ่ายทอด และการปรับประยุกต์ความรู้ระหว่างวัฒนธรรมจีน มลายู และไทยท้องถิ่นใต้ และสะท้อนว่าอาหารเปอรานากันเป็นรากเหง้าทางภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดสตูล และผลจากการศึกษานี้จะส่งผลให้เยาวชนและผู้คนในพื้นที่จังหวัดสตูล เกิดความรับรู้วัฒนธรรมอาหารเปอรานากันของชุมชน เกิดความสำนึกรักษ์ท้องถิ่น เห็นคุณค่าและความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของพื้นที่จังหวัดสตูล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับวิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ใช้รูปแบบรูปแบบการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) วิธีการแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) และการลงพื้นที่ภาคสนาม (Fieldwork) โดยใช้เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความรอบด้านและนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการวิจัยนี้มีวิธีดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร ทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ได้แก่ เอกสารราชการ บันทึกชีวประวัติ เรื่องเล่า งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ

2. การลงพื้นที่ภาคสนาม (Fieldwork) อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ งานประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ การสาธิตการทำอาหารเปอรานากัน ฯลฯ เพื่อทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงและความสืบเนื่องของวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันอย่างรอบด้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งแยกตามกลุ่มอายุ เพศ อาชีพ สถานภาพ ฐานะและบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ประชากรศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มคนในชุมชนสตูล ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเมืองเก่าสตูล อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเป้าหมายจากสมาชิกสมาคมเปอรานากัน ชาวบ้านที่ดำรงวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมแบบเปอรานากัน และผู้ประกอบการร้านอาหาร เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยการคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย คือ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนกลุ่มคนในพื้นที่ศึกษา จำนวน 10 คน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิจัย โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ นายกสมาคมเปอรานากันสตูล สมาชิกสมาคมเปอรานากันสตูล ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านที่ดำรงวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมแบบเปอรานากัน โดยเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์จากเอกสารเชิงวิชาการ และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความรอบด้าน

ผลการวิจัย

ความหมายของคำว่า “เปอรานากัน” เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มลูกหลานชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานและสมรสกับชนพื้นเมืองในคาบสมุทรมลายู - อินโดนีเซีย ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา โดยชุมชนสำคัญตั้งอยู่ที่เมืองมะละกาและปีนังในประเทศมาเลเซีย ประเทศสิงคโปร์ และเกาะชวาในประเทศอินโดนีเซีย ต่อมามีการผสมผสานกับเชื้อชาติอื่น ๆ เช่น อาหรับ ดัตช์ และอินเดีย จึงก่อให้เกิดกลุ่มเปอรานากันที่หลากหลาย อย่างไรก็ดี “ชาวจีนเปอรานากัน” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดและมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้คำว่า “เปอรานากัน” มักถูกใช้เพื่ออ้างถึงกลุ่มนี้โดยเฉพาะ คำว่า “เปอรานากัน” ยังใช้เรียกลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานและสมรสกับชนพื้นเมืองในคาบสมุทรมลายู-อินโดนีเซียตั้งแต่สมัยโบราณ กลุ่มนี้มีการพัฒนาวัฒนธรรมเฉพาะที่ผสมผสานทั้งด้านภาษา เครื่องแต่งกาย และอาหาร จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่โดดเด่น

อาหารเปอรานากันเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เกิดจากการผสมผสานวัฒนธรรมอาหารระหว่างชาวจีน (ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน) กับอาหารพื้นเมืองของชาวมาเลย์และชาวไทยท้องถิ่นใต้ (โดยเฉพาะในพื้นที่ภูเก็ต พังงา ตรัง และสตูล) ทำให้มีรสชาติและวิธีการปรุงที่เป็นเอกลักษณ์ โดยรวมแล้วอาหารเปอรานากันจะใช้ส่วนผสมและวิธีการปรุงแบบจีน เช่น การผัด การตุ๋น การใช้ซีอิ๊ว เต้าหู้ยี้ มาผสมกับเครื่องแกง เครื่องผัด และสมุนไพรแบบมาเลย์ (Rempah) หรือท้องถิ่นใต้ เช่น กะทิ ตะไคร้ ข่า ขมิ้น พริก ใบมะกรูด ทำให้ได้รสชาติที่กลมกล่อม มีความเผ็ดร้อน และมีความหอมของเครื่องเทศ

ชาวเปอรานากันจากชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามัน จังหวัดสตูล เป็นกลุ่มที่รักษาวัฒนธรรมอาหารเหล่านี้มาจนถึงปัจจุบัน ความรู้ในการปรุงอาหารเปอรานากันเป็นเคล็ดลับถ่ายทอดผ่านลูกหลานในครอบครัวตนเอง จึงอาจมีการสูญหายหรือผิดเพี้ยนไปตามกาลเวลา นอกจากนี้ การขาดแคลนวัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่นและวิถีชีวิตในปัจจุบันที่เร่งรีบและต้องการประหยัดต้นทุน เพิ่มกำไร ได้ทำลายกระบวนการและผลผลิตอาหารตามธรรมเนียมวัฒนธรรมดั้งเดิมให้เสื่อมหรือหายไป การอนุรักษ์และฟื้นฟูอาหารเปอรานากันแบบดั้งเดิมจึงเป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสำคัญที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ความเป็น “คนบาบ๋า - เปอรานากัน” ในปัจจุบัน และ “อาหารเปอรานากันหรืออาหารบาบ๋า” ยังได้รับการประกาศขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปี พ.ศ. 2556

มรดกวัฒนธรรมอาหารเปอรานากัน จังหวัดสตูล

จากการศึกษามรดกวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล ปรากฏอัตลักษณ์โดดเด่นของอาหารเปอรานากัน จังหวัดสตูล มีความหลากหลายทั้งการผสมผสานวัตถุดิบ รสชาติ และเอกลักษณ์การปรุง โดยมีการใช้วัตถุดิบที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์จีนและมลายูบริเวณคาบสมุทรมลายูตกทอดมาถึงพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมสตูล โดยการใช้เครื่องเทศและสมุนไพรแบบมลายู (เช่น พริก ขมิ้น กะปิ มะพร้าว) ควบคู่กับวัตถุดิบและเทคนิคจากจีน (เช่น ซีอิ๊ว การตุ๋น การนึ่ง) นอกจากนี้ รสชาติที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวก็มีความจัดจ้านและซับซ้อน ผสมผสานรสเผ็ด เค็ม หวาน และเปรี้ยวในจานเดียว ผนวกกับเอกลักษณ์การปรุงอาหารที่ใช้ภูมิปัญญาผ่านกระบวนการเคี่ยวหรือตุ๋นเป็นเวลานาน ทำให้รสชาติและกลิ่นหอมกลมกลืน (ศยามล นามสมมุติ, 2568); (ลินดา นามสมมุติ, 2568)

อาหารเปอรานากัน จังหวัดสตูล นับเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย จีน และมลายูในเมืองสตูล ตลอดจนเป็นกลไกในการสืบทอดอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จากการลงพื้นที่ภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่ย่านเมืองเก่าจังหวัดสตูล เป็นผลผลิตทางสังคมที่เกิดจากการปะทะประสานทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ระหว่างกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวมลายูท้องถิ่น และชาวไทยท้องถิ่นใต้ โดยปรากฏโครงสร้างภูมิปัญญาสำคัญ 5 มิติ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบที่ผสมผสานฐานทรัพยากรท้องถิ่น: การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามัน

อาหารเปอรานากันสตูลสะท้อนภูมิปัญญาการเลือกใช้วัตถุดิบที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศของจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลอันดามัน มีทรัพยากรอาหารจากทะเล พื้นที่เกษตร และตลาดเมือง วัตถุดิบสำคัญจึงประกอบด้วย อาหารทะเล ได้แก่ ปลา กุ้ง ปู หอย และวัตถุดิบพื้นที่ ได้แก่ เครื่องเทศ กะทิ พริก หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ขมิ้น และสมุนไพรพื้นบ้าน ลักษณะเด่นของภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบของอาหารเปอรานากัน คือ การนำของพื้นถิ่นมาปรุงด้วยเทคนิคและรสชาติที่หลากหลาย เช่น การใช้เครื่องแกงแบบมลายู การใช้ซีอิ๊วหรือเครื่องปรุงแบบจีน และการปรับรสชาติให้สอดคล้องกับรสนิยมแบบไทยภาคใต้ อาหารจึงมีรสชาติซับซ้อน ทั้งเผ็ด หวาน เค็ม มัน เปรี้ยว และหอมเครื่องเทศ

ตัวอย่างอาหารที่มักถูกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันและอาหารพื้นถิ่นสตูล ได้แก่ อาจาดอีกัน ซัมบายกอแร็ง แกงตอแมะห์ และอาหารที่ใช้อาหารทะเล อาทิ ปลาและกุ้งเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสตูลมีความอุดมสมบูรณ์ของอาหารทะเล ทำให้ราคาไม่แพง หาได้ง่าย และมีคุณภาพสดใหม่ โดยอาหารเหล่านี้สะท้อนการผสมผสานรสชาติแบบจีน มลายู และไทย ซึ่งสอดคล้องกับภาพรวมที่จังหวัดสตูลนำเสนอว่าอาหารสตูลเป็นสำรับที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมจีน มลายู และไทย

ภาพที่ 1 อาจาดอีกัน

ภาพที่ 2 ซัมบายกอแร็ง

จากภาพที่ 1 และ 2 จะเห็นเมนูอาหารเปอรานากันสองเมนู ได้แก่ อาจาดอีกัน และซัมบายกอแร็ง เป็นอาหารเปอรานากันที่ไม่ค่อยมีใครนิยมทำบริโภคในชีวิตประจำวัน เนื่องจากใช้กรรมวิธีในการทำค่อนข้างละเอียดพิถีพิถัน และระยะเวลานาน ทำให้ค่อย ๆ จางหายไปจากเมนูประจำบนโต๊ะอาหารของแต่ละบ้านชาวเปอรานากันสตูล ทว่าวัตถุดิบที่ใช้บ่งบอกถึงการนำวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น การใช้ปลากุเลามาทำอาจาดอีกัน และการใช้กุ้งมาทำซัมบายกอแร็ง เป็นต้น อีกทั้งยังมีการใช้กะทิ สมุนไพร และเครื่องเทศ ที่หาได้ในพื้นที่ท้องถิ่นสตูล จึงทำให้เมนูดังกล่าวสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชาวเปอรานากันที่เป็นกลุ่มคนที่มีพื้นเพดั้งเดิมอยู่บริเวณพื้นที่ชายฝั่งและเมืองท่าถึงปัจจุบัน (มลิวัลย์ นามสมมุติ, 2569)

2. ภูมิปัญญาด้านเทคนิคการปรุงและการถ่ายทอดสูตรอาหารในครัวเรือน: ครัวเรือนในฐานะแหล่งถ่ายทอดความรู้

ภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันมิได้อยู่ในตำราอาหารเพียงอย่างเดียว แต่ดำรงอยู่ใน “ครัวเรือน” โดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิง แม่ ย่า ยาย และเครือญาติที่ถ่ายทอดสูตรอาหารผ่านการลงมือทำ การสังเกต การชิม และการช่วยงานในครัว สูตรอาหารจำนวนมากจึงเป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่อาศัยประสบการณ์มากกว่าการชั่งตวงวัดอย่างตายตัว จากการสัมภาษณ์ ศยามล นามสมมุติ ได้กล่าวว่า “การทำอาหารจะได้รับการสืบทอดจากแม่ เพราะผู้หญิงจะผูกพันกับแม่ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันกับการทำครัว” (ศยามล นามสมมุติ, 2568) จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสตรี ซึ่งเป็น “ย่าหยา” ซึ่งทำหน้าที่สืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเปอรานากันผ่านการทำอาหาร เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสำคัญของชาวเปอรานากันสตูลได้อย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ครัวเรือนจึงทำหน้าที่เป็น “โรงเรียนวัฒนธรรม” ทำหน้าที่เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ที่ถ่ายทอดทั้งความรู้เรื่องอาหาร ความทรงจำของครอบครัว มารยาทการกิน และความหมายของการอยู่ร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ ครัวเรือนยังเป็นพื้นที่ที่ถูกจัดวางให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการปรุงอาหารเพื่อจัดแจงเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ลักษณะสำคัญของเทคนิคการปรุงอาหารเปอรานากัน คือ ความประณีตในการเตรียมเครื่องแกง การโขลกเครื่องเทศ การเคี่ยวกะทิ การปรับสมดุลรสชาติ และการจัดสำรับให้เหมาะกับโอกาส การปรุงอาหารมิใช่เพียงกระบวนการผลิตอาหาร แต่เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะสมาชิกในบ้านมักมีส่วนร่วมในการเตรียมวัตถุดิบ ทำขนม ทำอาหาร และจัดสำรับในงานสำคัญ

เทคนิคการปรุงอาหารเปอรานากันสตูลมีลักษณะเป็น “ความรู้ฝังในตัวบุคคล” ที่ไม่ปรากฏในตำรา แต่ส่งผ่านการขัดเกลาทางสังคมผ่านเรือนร่างภายในครัวเรือน โดยมี “ย่าหยา” (สตรีเปอรานากัน) เป็นผู้มีอำนาจทางวัฒนธรรมในพื้นที่ครัว เทคนิคสำคัญ ประกอบด้วย การกะสัดส่วนด้วยสายตาและสัมผัส (การชิม) การเคี่ยวกะทิด้วยไฟอ่อนจนแตกมันอย่างประณีต และการซอยสมุนไพรด้วยความละเอียดสูง ซึ่งเป็นการสั่งสม “ฮาบิตุส” หรือความเคยชินทางรสนิยมจากรุ่นสู่รุ่น

3. ภูมิปัญญาด้านรสชาติ: การผสมผสานวัฒนธรรมจีน - มลายู - ไทยท้องถิ่นใต้

อาหารเปอรานากันมีลักษณะเป็นอาหารลูกผสมที่โดดเด่นจากการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับมลายูและวัฒนธรรมไทยท้องถิ่นใต้ ในบริบทพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล รสชาติของอาหารเปอรานากันสะท้อนการปรับตัวเข้ากับพื้นที่ชายแดนใต้ กล่าวคือ มีการใช้เครื่องเทศแบบมลายูและอาหารมุสลิม ผสมกับเทคนิคการปรุงแบบจีน และรสจัดแบบไทยภาคใต้ ความซับซ้อนของรสชาติจึงมิได้เกิดจากวัตถุดิบเท่านั้น แต่เกิดจากประวัติศาสตร์การอยู่ร่วมกันของผู้คนหลายกลุ่ม รสชาติในอาหารเปอรานากันจึงเป็น “รสชาติของพหุวัฒนธรรม” เพราะในหนึ่งจานอาหารอาจมีทั้งกลิ่นสมุนไพรแบบมลายู เทคนิคการผัดหรือเคี่ยวแบบจีน และรสเปรี้ยวเผ็ดแบบไทยภาคใต้ การกินอาหารเปอรานากันจึงเท่ากับการรับรู้ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของเมืองสตูลผ่านประสาทสัมผัส

รสชาติของอาหารเปอรานากันสตูลถูกประกอบสร้างขึ้นในฐานะ “สุนทรียศาสตร์แห่งพหุวัฒนธรรม” โดยสร้างสมดุลเชิงรสชาติอันเป็นเอกลักษณ์ คือ “เคี่ยวแบบจีน - เผ็ดหอมแบบมลายู - เปรี้ยวเค็มจัดจ้านแบบไทยใต้” ความซับซ้อนนี้เห็นได้ชัดจาก “แกงตอแมะห์ปลา” ที่ใช้น้ำส้มลูกเขา (มะขามสด/ส้มแขก) ให้ความเปรี้ยวแบบไทยใต้ตัดกับความมันหอมของกะทิและเมล็ดส้มป่อย/ผงกะหรี่แบบมลายู - อินเดีย และใช้เทคนิคการเคี่ยวเนื้อปลาจนนุ่มดั่งการตุ๋นแบบจีน

4. ภูมิปัญญาด้านประเพณีและพิธีกรรม

อาหารเปอรานากันมีบทบาทสำคัญในประเพณีและพิธีกรรม เช่น งานแต่งงาน งานรวมญาติ งานไหว้เจ้า งานเทศกาล งานเลี้ยงรับรองแขก และกิจกรรมของชุมชน อาหารในบริบทดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เพียงเลี้ยงผู้คน แต่ทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และการยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชน อาหารจึงทำหน้าที่เป็น “สื่อกลางทางสังคม” ที่ทำให้คนต่างศาสนาและต่างวัฒนธรรมสามารถมาพบปะ แลกเปลี่ยน และสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานมงคลหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ

อาหารเปอรานากันได้ทำหน้าที่เป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์และสื่อกลางทางสังคมในการเชื่อมประสานคนต่างความเชื่อ” โดยแบ่งสำรับตามบริบทพิธีกรรมอย่างชัดเจน เช่น 1) มิติพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์: สำรับไหว้บรรพบุรุษ/ไหว้เจ้า (เน้นเมนูผัดผัก ซีอิ๊ว และหมูตามประเพณีจีน) และ 2) มิติพิธีกรรมพหุวัฒนธรรม: งานแต่งงานและงานบุญชุมชน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปสู่เมนูฮาลาล (เช่น แกงตอแมะห์ปลา ไก่กอแร็ง) เพื่อให้ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธสามารถล้อมวงรับประทานร่วมกันได้ อาหารจึงทำหน้าที่ทะลุผ่านพรมแดนทางศาสนา

5. ภูมิปัญญาอาหารกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมสตูลร่วมสมัย

อาหารเปอรานากันเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมของจังหวัดสตูล เพราะอาหารทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลายเป็นสิ่งที่จับต้อง ลิ้มรส และเล่าเรื่องได้ เมืองสตูลมิได้ถูกนำเสนอเพียงในฐานะเมืองชายแดนหรือเมืองมุสลิมเท่านั้น แต่ถูกนำเสนอในฐานะเมืองที่มีรากเหง้าของสังคมพหุวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมจีน มลายู และไทย หล่อหลอมกันกลายเป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของเมืองสตูล

“เปอรานากัน” ถูกนำมาใช้ในการจัดงานด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูล เพื่อแสดงให้เห็นถึงร่องรอยวัฒนธรรมที่มีรากเหง้าอันยาวนานในดินแดนพหุวัฒนธรรมสตูล โดยจังหวัดสตูลกำหนดจัดงาน “ชื่นชม ยลวิถี เปอรานากันสตูล” เมื่อวันที่ 29 - 31 สิงหาคม 2568 โดยมีการจัดงานในพื้นที่ย่านเมืองเก่า ได้แก่ ถนนบุรีวานิช สมาคมจงหัว ศาลเจ้าโป้เจ้เก้ง มัสยิดมำบัง วัดชนาธิปเฉลิม และคฤหาสน์กูเด็น การจัดงานครั้งนี้มีการนำชมสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของสตูลและแข่งขันทำแกงตอแมะห์ปลา ซึ่งเป็นอาหารพื้นถิ่นเปอรานากัน

ในบริบทร่วมสมัย อาหารเปอรานากันได้เคลื่อนย้ายจาก “พื้นที่ส่วนตัวในครัวเรือน” ไปสู่ “พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม” ผ่านกระบวนการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเมืองและการท่องเที่ยว โดยถูกนำมาใช้เป็น เครื่องมือทางนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Soft Power Operations) ดังกรณีการจัดงาน “ชื่นชม ยล วิถี เปอรานากันสตูล” ซึ่งเป็นการแปลง “ทุนทางวัฒนธรรม” ให้กลายเป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์และทุนทางเศรษฐกิจ” ชุมชนได้สถาปนา “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอาหาร” ผ่านการเชื่อมโยงสำรับอาหารเข้ากับย่านเมืองเก่า ถนนบุรีวานิช และสถาปัตยกรรมคฤหาสน์กูเด็น ทำให้เกิดการรื้อฟื้นความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนรุ่นใหม่

จากกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอาหารเปอรานากันถูกเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และศาสนสถานของชุมชนในพื้นที่จังหวัดสตูลหลายกลุ่ม อาหารจึงไม่ใช่เพียงเมนู แต่เป็นส่วนหนึ่งของ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ที่ประกอบด้วย อาคาร ผู้คน ศาสนา เรื่องเล่า และกิจกรรมทางสังคม

ภาพที่ 3 แบนเนอร์ประชาสัมพันธ์งาน “ชื่นชม ยลวิถี เปอรานากันสตูล”

ภาพที่ 4 แกงตอแมะห์ปลา

ภาพที่ 5 การแข่งขันการทำแกงตอแมะห์ปลา

อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมสตูลถูกประกอบสร้างผ่านอาหารเปอรานากัน ใน 3 ระดับ คือ ระดับแรก อาหารเปอรานากันเป็นหลักฐานของประวัติศาสตร์การผสมผสานทางวัฒนธรรม ระดับที่สอง อาหารเปอรานากันเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความทรงจำของครอบครัวและชุมชน ระดับที่สาม อาหารเป็นเครื่องมือสร้างภาพลักษณ์จังหวัดในมิติการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ภาพที่ 6 การสาธิตทำอาหารเปอรานากันของสมาชิกสมาคมเปอรานากันสตูล

อภิปรายผล

ผลการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจังหวัดสตูล ปรากฏผ่าน 5 มิติสำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบ เทคนิคการปรุงและการถ่ายทอดสูตรอาหาร รสชาติที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม และการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมร่วมสมัย ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอาหารเปอรานากันมิได้เป็นเพียงผลผลิตเพื่อการบริโภค แต่เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสม การปฏิบัติ และการถ่ายทอดภายในครอบครัวและชุมชน อีกทั้งยังทำหน้าที่เชื่อมโยงความทรงจำ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมเมืองสตูล โดยสามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบและรสชาติในฐานะทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคล

ผลการศึกษา ที่พบว่า อาหารเปอรานากันสตูลมีการใช้วัตถุดิบจากฐานทรัพยากรท้องถิ่น เช่น อาหารทะเล กะทิ สมุนไพร และเครื่องเทศ ผสมผสานกับเทคนิคและเครื่องปรุงจากวัฒนธรรมจีน มลายู และไทยท้องถิ่นใต้ แสดงให้เห็นว่าอาหารเปอรานากันมิได้เกิดจากการนำวัฒนธรรมหลายกลุ่มมารวมกันอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นผลจากกระบวนการเลือกสรร ปรับใช้ และสร้างความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้คนในจังหวัดสตูล ตัวอย่างเช่น การใช้ปลากุเลาในเมนูอาจาดอีกัน การใช้กุ้งในเมนูซัมบายกอแร็ง ตลอดจนการใช้เครื่องเทศแบบมลายูควบคู่กับเทคนิคการผัด ตุ๋น หรือนึ่งแบบจีน ล้วนสะท้อนความสามารถของชุมชนในการปรับภูมิปัญญาดั้งเดิมให้สัมพันธ์กับทรัพยากรและรสนิยมของท้องถิ่น

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคลของ Bourdieu, P. ซึ่งหมายถึง ความรู้ ทักษะ รสนิยม และความสามารถที่บุคคลได้รับการสั่งสมผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์เป็นระยะเวลานาน ความสามารถในการเลือกวัตถุดิบ ประเมินคุณภาพของอาหาร กำหนดสัดส่วนเครื่องปรุง และปรับสมดุลของรสชาติ จึงมิใช่เพียงทักษะทางเทคนิค แต่เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในความคิด ร่างกาย และการปฏิบัติของผู้ปรุง ทุนดังกล่าวไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างสมบูรณ์ด้วยสูตรอาหารที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการฝึกฝน การสังเกต การชิม และการลงมือปฏิบัติร่วมกับผู้รู้ (Bourdieu, P., 1986)

2. ครัวเรือนเป็นพื้นที่สั่งสมและผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในครัวเรือน โดยเฉพาะผ่านบทบาทของแม่ ย่า ยาย และเครือญาติฝ่ายหญิง ผู้เรียนรู้มิได้รับความรู้ผ่านการจดจำสูตรอาหารเท่านั้น แต่เรียนรู้จากการช่วยเตรียมวัตถุดิบ การสังเกตขั้นตอน การชิม การแก้ไขรสชาติ และการเข้าร่วมประกอบอาหารในโอกาสสำคัญ ครัวเรือนจึงทำหน้าที่เสมือน “โรงเรียนวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดทั้งทักษะการประกอบอาหาร มารยาทการบริโภค ความทรงจำของครอบครัว และความหมายของอาหารในบริบททางสังคมและพิธีกรรม

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Bourdieu, P. ซึ่งอธิบายว่า ทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวบุคคลต้องอาศัยระยะเวลาในการสั่งสมและเชื่อมโยงกับกระบวนการอบรมเลี้ยงดูภายในครอบครัว การถ่ายทอดภูมิปัญญาอาหารจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ความรู้และรสนิยมของคนรุ่นก่อนถูกผลิตซ้ำผ่านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Bourdieu, P., 1986) ขณะเดียวกัน รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข เสนอว่า ทุนแต่ละประเภทมีเงื่อนไขในการได้มา การรักษา และการสืบทอดแตกต่างกัน โดยทุนมิได้เกิดขึ้นภายในระยะเวลาอันสั้น แต่ต้องอาศัยการสะสมและการยอมรับจากสมาชิกในกลุ่มหรือสังคม (รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557)

การถ่ายทอดผ่านครัวเรือนเพียงช่องทางเดียวอาจทำให้ภูมิปัญญาอยู่ในภาวะเปราะบาง เนื่องจาก ความรู้จำนวนมากเป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่มิได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อผู้รู้มีอายุมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาประกอบอาหารลดลง หรือคนรุ่นใหม่มิได้เข้าร่วมกิจกรรมในครัวอย่างต่อเนื่อง ทุนทางวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลอาจสูญหายไปพร้อมกับผู้รู้ได้ โดยเฉพาะอาหารที่มีกรรมวิธีละเอียดและใช้เวลานาน เช่น อาจาดอีกันและซัมบายกอแร็ง ซึ่งเริ่มปรากฏน้อยลงในชีวิตประจำวันของครอบครัวเปอรานากันสตูล ดังนั้น การอนุรักษ์จึงไม่ควรจำกัดอยู่ที่การบันทึกสูตรอาหาร แต่ควรสร้างพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกับผู้รู้ในชุมชนด้วย

3. ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสนามและพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมในการยืนยันคุณค่าทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า อาหารเปอรานากันมีบทบาทในงานแต่งงาน งานรวมญาติ งานไหว้เจ้า งานเทศกาล การเลี้ยงรับรองแขก และกิจกรรมของชุมชน อาหารจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงเลี้ยงดูผู้เข้าร่วมงาน แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี และการยืนยันความเป็นสมาชิกของครอบครัวและชุมชน การร่วมกันเตรียมอาหาร จัดสำรับ และรับประทานอาหารในโอกาสสำคัญเป็นกระบวนการที่ทำให้ความทรงจำและความหมายทางวัฒนธรรมได้รับการรื้อฟื้นและผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดของ ฐานิดา บุญวรรโณ ประเพณีและพิธีกรรมสามารถมองเป็น “สนาม” ทางสังคมที่ผู้กระทำการหลายฝ่ายเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกครอบครัว ผู้รู้ด้านอาหาร ผู้นำชุมชน สมาคมเปอรานากัน หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการ ภายในสนามดังกล่าว ผู้กระทำการแต่ละกลุ่มมีบทบาทในการกำหนดว่าอาหารชนิดใดมีคุณค่า อาหารชนิดใดเป็นตัวแทนของชุมชน และควรนำเสนอความเป็นเปอรานากันในลักษณะใด แนวคิดทุนจึงต้องพิจารณาควบคู่กับกฎเกณฑ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสนาม เพราะคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นโดยตัวของมันเอง แต่เกิดจากการรับรู้และการยอมรับของผู้คนในพื้นที่ทางสังคมนั้นด้วย การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการรวมกลุ่มของสมาคมเปอรานากันสตูลจึงแสดงให้เห็นการเคลื่อนย้ายภูมิปัญญาอาหารจากพื้นที่ส่วนตัวของครัวเรือนไปสู่พื้นที่สาธารณะ การสาธิตการประกอบอาหาร การแข่งขันทำอาหาร และการจัดเทศกาลช่วยทำให้ความรู้ที่เคยจำกัดอยู่ในครอบครัวเป็นที่รับรู้ในวงกว้างขึ้น นอกจากนี้การจัดกิจกรรมอาหารเปอรานากันในบริเวณเมืองเก่าสตูลยังทำให้พื้นที่เมืองกลายเป็น “พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม” ซึ่งสมาชิกชุมชนสามารถนำเสนอเรื่องเล่า ความทรงจำ และอัตลักษณ์ของตนต่อสังคม ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ชี้ว่าพื้นที่สาธารณะมีความสำคัญต่อการก่อรูปทุนทางสังคม เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถแสดงพลังทางสังคม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการสร้างความหมายของเมือง (ฐานิดา บุญวรรโณ, 2565); (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2558) การจัดงานวัฒนธรรมอาหารจึงมิได้มีความหมายเฉพาะด้านการท่องเที่ยว แต่ยังเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดและสื่อสารอัตลักษณ์ของเมืองสตูลด้วย

ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาอาหารเปอรานากันในฐานะเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์และการท่องเที่ยววัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต ทั้งงานศึกษาของ กรุณา วงษ์กระจ่าง และคณะ, ณัฐวดี นุ่นมี, และชลิดา แย้มศรีสุข แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเทศกาลอาหาร การประกวดอาหาร เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมอาหารเปอรานากันภูเก็ต และเป็นการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมร่วมกับการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (กรุณา วงษ์กระจ่าง และคณะ, 2561); (ณัฐวดี นุ่นมี, 2561); (ชลิดา แย้มศรีสุข, 2564)

4. อาหารเปอรานากันกับการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าอาหารเปอรานากันเป็นหลักฐานของการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างจีน มลายู และไทยท้องถิ่นใต้ เป็นอัตลักษณ์ที่ได้รับการประกอบสร้างผ่านการติดต่อ การปรับตัว และการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้คนหลายกลุ่ม ความเป็นเปอรานากันในเมืองสตูลจึงมีลักษณะเฉพาะที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เมืองท่า ทรัพยากรชายฝั่งทะเลอันดามัน และบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ในมิตินี้อาหารทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นแนวคิดเชิงนามธรรมกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนสามารถมองเห็น สัมผัส ลิ้มรส และเล่าเรื่องได้ การบริโภคอาหารเปอรานากันจึงเป็นการรับรู้ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน อาหารมิได้เพียงสะท้อนอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิม แต่มีส่วนสร้างและยืนยันอัตลักษณ์ของผู้คนด้วย กล่าวคือ เมื่อสมาชิกชุมชนร่วมกันประกอบอาหาร เล่าเรื่องอาหาร และนำเสนออาหารในพื้นที่สาธารณะ พวกเขากำลังเลือก และกำหนดความหมายว่าอะไร คือ มรดกของชุมชน และความเป็นเปอรานากันสตูลควรได้รับการจดจำในลักษณะใด

ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนข้อเสนอของ ฐานิดา บุญวรรโณ ที่ว่า การวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมต้องเชื่อมโยงระหว่างระดับโครงสร้างทางสังคมกับการปฏิบัติของผู้กระทำการ อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมจึงมิได้เกิดจากโครงสร้างหรือประวัติศาสตร์เพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการที่สมาชิกชุมชนนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาปฏิบัติ ตีความ และสร้างความหมายขึ้นใหม่อย่างต่อเนื่อง (ฐานิดา บุญวรรโณ, 2565)

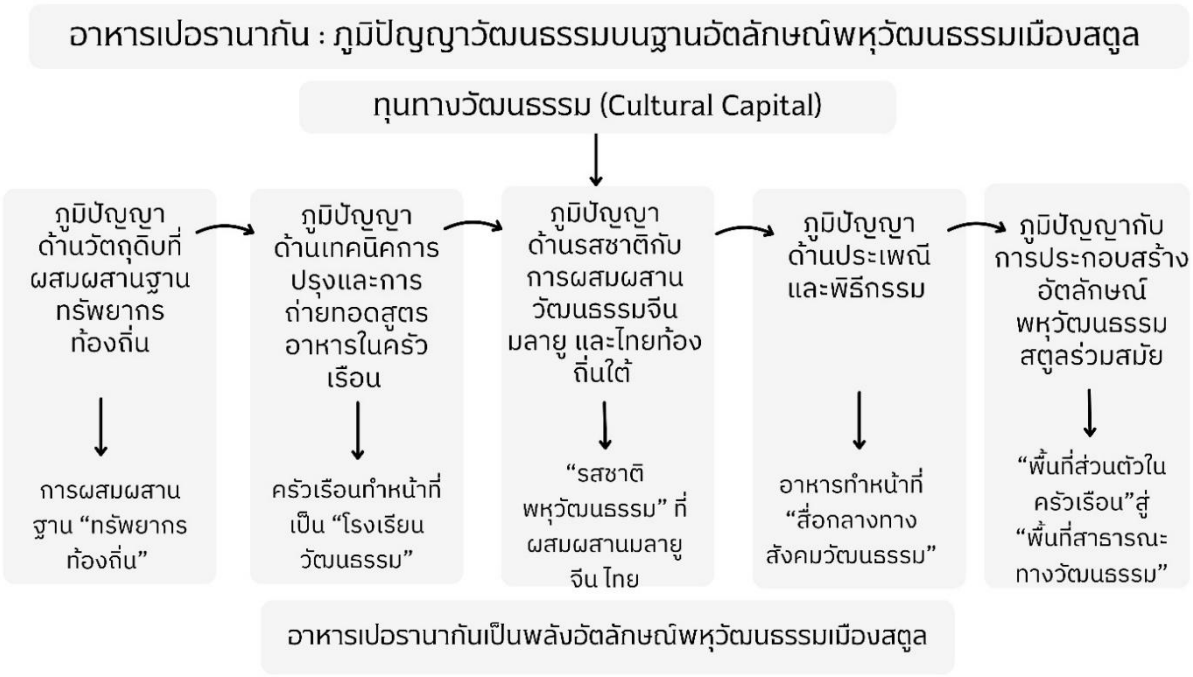
5. การแปรเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมสู่ทุนเชิงสัญลักษณ์และทุนทางเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า อาหารเปอรานากันถูกนำมาใช้ในการจัดงานวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์เมืองเก่าสตูล การท่องเที่ยวเชิงอาหาร และการสร้างภาพลักษณ์ของจังหวัด กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ทุนทางวัฒนธรรมที่เริ่มต้นจากความรู้และทักษะในครัวเรือนสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นทุนรูปแบบอื่นได้ เมื่อได้รับการรวบรวม นำเสนอ และยอมรับจากสังคม อาหารเปอรานากันสามารถกลายเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ในรูปของชื่อเสียง ความภาคภูมิใจ และภาพลักษณ์ของเมืองสตูล ตลอดจนสามารถต่อยอดเป็นทุนทางเศรษฐกิจผ่านร้านอาหาร ผลิตภัณฑ์ชุมชน เทศกาล และกิจกรรมการท่องเที่ยว

การแปรเปลี่ยนทุนดังกล่าวสอดคล้องกับรุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข ซึ่งอธิบายว่า ทุนสามารถเปลี่ยนรูปจากทุนประเภทหนึ่งไปสู่อีกประเภทหนึ่งได้ภายใต้เงื่อนไขของการยอมรับร่วมกันในสังคม ทุนทางวัฒนธรรมจึงมิได้มีลักษณะหยุดนิ่ง แต่สามารถเพิ่มพูน สูญเสีย หรือแปรเปลี่ยนตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการและบริบทของสนาม ในกรณีของจังหวัดสตูล เครือข่ายของครอบครัว ผู้รู้ สมาคม หน่วยงานรัฐ และผู้ประกอบการมีส่วนสำคัญในการทำให้ความรู้ด้านอาหารเคลื่อนจากทุนทางวัฒนธรรมไปสู่ทุนทางสังคมและทุนเชิงสัญลักษณ์ ก่อนจะได้รับการต่อยอดไปสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจ (รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557)

องค์ความรู้ใหม่

บทความวิจัยเรื่อง อาหารเปอรานากัน: ภูมิปัญญาวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมเมืองสตูล มุ่งศึกษาภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันบริเวณพื้นที่เมืองเก่า จังหวัดสตูล ใช้กรอบแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” ของ Bourdieu, P. ร่วมกับมโนทัศน์เรื่อง สนาม และฮาบิตุส เป็นแว่นในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในสนามวิจัย โดยนำเสนอข้อค้นพบสำคัญผ่านผลผลิตทางสังคมที่เกิดจากการปะทะประสานทางวัฒนธรรม (Cultural Hybridity) ระหว่างกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวมลายูท้องถิ่น และชาวไทยท้องถิ่นใต้ โดยปรากฏผ่านภูมิปัญญาสำคัญ 5 มิติ ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 7 แสดงความเชื่อมโยงกรอบคิดและข้อค้นพบ

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ได้มุ่งศึกษาภูมิปัญญาอาหารเปอรานากันในจังหวัดสตูล โดยอธิบายผ่านกรอบแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” ของ Bourdieu, P. ร่วมกับมโนทัศน์เรื่อง สนาม และฮาบิตุส สามารถสรุปผลการศึกษาได้ 5 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติวัตถุดิบ: เป็นการผสมผสานฐานทรัพยากรชายฝั่งอันดามัน (อาหารทะเล, กะทิ, สมุนไพร) เข้ากับเทคนิคและเครื่องปรุงของวัฒนธรรมจีนและมลายู 2) มิติเทคนิคและการถ่ายทอด: ครัวเรือนทำหน้าที่เป็น “โรงเรียนวัฒนธรรม” มีสตรี (ย่าหยา) เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติ จากรุ่นสู่รุ่นผ่านการลงมือทำ 3) มิติรสชาติ: เป็น “รสชาติพหุวัฒนธรรม” ที่ผสมผสานความหอมของเครื่องเทศแบบมลายู เทคนิคการผัด/เคี่ยวแบบจีน และรสชาติจัดจ้านแบบไทยใต้ 4) มิติประเพณีและพิธีกรรม: อาหารทำหน้าที่เป็น “สื่อกลางทางสังคม” สร้างความสามัคคีและเชื่อมโยงผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมในงานเทศกาล และ 5) มิติการประกอบสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมร่วมสมัย: อาหารเปอรานากันเคลื่อนย้ายจาก “พื้นที่ส่วนตัวในครัวเรือน” ไปสู่ “พื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม” ผ่านกระบวนการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเมืองและการท่องเที่ยว โดยถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งมีการแปลง “ทุนทางวัฒนธรรม” ให้กลายเป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์และทุนทางเศรษฐกิจ” โดยชุมชนได้สถาปนา “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมอาหาร” เป็นอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมร่วมสมัย สำหรับข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยและการนำผลการวิจัยไปใช้ ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับเมนูอาหารเปอรานากันสตูลเป็นรายเมนู เพื่อบันทึกสูตรอาหาร เรื่องเล่า ความหมาย และบริบททางสังคมของแต่ละเมนู และหน่วนงานรัฐที่เกี่ยวข้องในจังหวัดสตูล ควรพัฒนา “ฐานข้อมูลมรดกอาหารเปอรานากันสตูล” ที่รวบรวมเมนู สูตรอาหาร ประวัติความเป็นมา ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ และเรื่องเล่าจากชุมชน เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2568 และข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมการเล่าเรื่องแบบดิจิทัลเพื่อสืบสานภูมิปัญญาวัฒนธรรมอาหารเปอรานากันในพื้นที่พหุวัฒนธรรม จังหวัดสตูล

เอกสารอ้างอิง

กรุณา วงษ์กระจ่าง และคณะ. (2561). การพัฒนาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของอาหารท้องถิ่นสู่การเป็นเมืองสร้างสรรค์ด้านอาหารของจังหวัดภูเก็ต. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จังหวัดสตูล. (2563). เมนูสตูล: มรดกวัฒนธรรมอาหารเมืองสตูล Satun Heritage Recipes. สงขลา: ไอคิวมีเดีย.

ชลิดา แย้มศรีสุข. (2564). การวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์กระบวนการกลายเป็นสินค้าท่องเที่ยวของอาหารบาบ๋าวัฒนธรรมร่วมสมัยเพอรานากันในจังหวัดภูเก็ต. วารสารวิชาการศรีปทุม ชลบุรี, 17(4), 25-33.

ฐานิดา บุญวรรโณ. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลักของปิแอร์ บูร์ดิเยอ. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 18(1), 1-33.

ณัฐวดี นุ่นมี. (2561). การจัดการวัฒนธรรมเพอรานากันของหน่วยงานและเครือข่ายเพื่อความยั่งยืนในจังหวัดภูเก็ต. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

มลิวัลย์ นามสมมุติ. (22 เม.ย. 2569). อาหารเปอรานากันสตูล. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

รัตนา นามสมมุติ. (22 เม.ย. 2569). อาหารเปอรานากันสตูล. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2557). มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของปิแอร์ บูร์ดิเยอ. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(1), 29-44.

ลินดา นามสมมุติ. (30 ส.ค. 2568). อาหารเปอรานากันสตูล. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

ศยามล นามสมมุติ. (30 ส.ค. 2568). อาหารเปอรานากันสตูล. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

สุนิสา นามสมมุติ. (1 ก.ย. 2568). อาหารเปอรานากันสตูล. (สิรีธร ถาวรวงศา, ผู้สัมภาษณ์)

สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). แนวความคิดฮาบิทัสของปิแอร์ บูร์ดิเยอกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2558). ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมือง. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต ร่วมกับมูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the sociology of education (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.

Oh, Y. et al. (2019). The development of Nyonya cuisine in the Malay Archipelago: Penang and Malacca Nyonya cuisine. Journal of Ethnic Foods, 6, 17. https://doi.org/10.1186/s42779-019-0010-x

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว ไม่น้อยกว่า 8 หน้ากระดาษ A4 หรือจำนวนคำ ไม่เกิน 8,000 คำ (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อ (Abstract) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้ผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี) (Acknowledgement) ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยหรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

9) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้**วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA)** ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น *การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559)* โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

หนังสือ

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

หนังสือ ที่มี DOI

Ewert, A. W. at el. (2014). Outcomes and benefits. England: CAB International. https://doi.org/10.1079/9781845939199.0140.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความในหนังสือ

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

บทความในหนังสือ ที่มี DOI

Sparks, D. L. (2003). Inorganic Soil Components. In Sparks, D. L. (Ed.), Environmental Soil Chemistry. (2nd ed.). (pp. 47-73). England: Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-656446-4.X5000-2.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บทความจากวารสาร

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

บทความจากวารสาร ที่มี DOI

Baker, D. (2006). The Political Economy of Fascism: Myth or Reality, or Myth and Reality?. New Political Economy, 11(2), 227-250. https://doi.org/10.1080/13563460600655581.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์ (ไม่อนุญาตให้ใช้แหล่งข้อมูลที่มาจาก Facebook)

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทฺโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Anderson, R. M. & Funnell, M. M. (2005). Patient empowerment: reflections on the challenge of fostering the adoption of a new paradigm, 57(2), 153-157. https://doi.org/10.1016/j.pec.2004.05.008.

Collinge, W. (1997). The American Holistic Health Association Complete Guide to Alternative Medicine. New York: Warner Books.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

Winzer, L. & Gray, R. S. (2019). The Role of Buddhist Practices in Happiness and Health in Thailand: A Structural Equation Model. Journal of Happiness Studies, 20, 411-425. https://doi.org/10.1007/s10902-017-9953-z.

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)
ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)
Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
*Corresponding author E-mail: (12 pt)
*Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด) .....

.....

.....

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย .....

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt) (ไม่เกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ.....

.....

.....

.....

.....

ภาพที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อภาพ..... (16 pt)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตารางที่ 1 (ถ้ามี) .....ชื่อตาราง..... (16 pt)

.....

.....

.....

.....

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ระบุเฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)
ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)
Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)
[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)
*Corresponding author E-mail: (12 pt)
*Tel: XX-XXXX-XXXX (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)